

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови

АНАСТАСІЯ ВЕГЕШ

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ
ОНОМАСТИКА**

Збірник статей

Ужгород – 2023

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ужгородського національного університету (протокол № 3 від 23 березня 2023 р.)

Рецензенти:

Пахомова С.М. – доктор філологічних наук, професор Інституту україністики Філософського факультету Пряшівського університету, Пряшів, Словацька Республіка
Колесник Н.С. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри історії та культури української мови філологічного факультету Чернівецького національного університету.

Відповідальний редактор

Венжинович Н.Ф. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Ужгородського національного університету

Вегеш Анастасія. Українська літературно-художня ономастика. Збірник статей. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. 510 с.

ISBN

До збірника увійшли статті А.І. Вегеш, що стосуються літературно-художньої ономастики, починаючи з 2011 року. Найбільше статей присвячено дослідженню потенційних можливостей літературно-художніх антропонімів, що функціонують у прозових текстах сучасних українських письменників: О. Ірванця, О. Ульяненка, В. Кожелянка, С. Жадана, В. Шкляра, М. Дочинця, В. Лиса, А. Кокотюхи та ін.

Літературно-художні антропоніми, що входять до ономастичного простору художнього твору, є важливим об'єктом наукових досліджень з ономастики. Саме в літературно-художній антропонім автори укладають величезний інформаційний заряд. Дослідження літературно-художніх антропонімів суттєво доповнюють загальні уявлення про антропоніми як базові складники онімної системи. Тому, вивчення власного імені героя потребує особливої уваги, а його ґрунтовний аналіз відкриває можливості для подальших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики.

Подається опис найменувань літературних героїв, визначається їх функційно-стилістичне навантаження, виражальні можливості, роль у створенні образів. Розкривається етимологічне значення (внутрішня форма) літературно-художніх антропонімів, їх смислові та емоційні наповнення, що характеризують персонажа за різними ознаками. На вибір імені героя великий вплив має передовсім авторський задум. Джерелом творення літературно-художніх антропонімів сучасних українських письменників є традиційна українська антропонімія.

Серед величезної кількості назв персонажів виділяються реальні та авторські утворення. Їх роль у тексті величезна: працюють на образ, на ідею, вказують на авторські уподобання.

Особлива увага зосереджена також на ролі заголовка, адже в ньому сконцентрована ідея твору.

Збірник розрахований на тих, хто цікавиться літературно-художньою ономастикою.

ЗМІСТ

Передмова	7
АВГУСТИН ВОЛОШИН.....	10
ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ТА ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ТВОРІВ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА	11
ІВАН ЧЕНДЕЙ.....	22
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ У ТВОРАХ ІВАНА ЧЕНДЕЯ	23
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАРЯД ОНІМА ЯСЕНОВА У ТВОРАХ ІВАНА ЧЕНДЕЯ.....	31
ПАВЛО ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ	43
КОМІЧНИЙ ЕФЕКТ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ПОВІСТІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ГОЛА ДУША»	44
ОЛЕКСАНДР ІРВАНЕЦЬ	52
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ТВОРАХ ОЛЕКСАНДРА ІРВАНЦЯ	53
ВАСИЛЬ КОЖЕЛЯНКО	59
СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ЗБІРЦІ «ЛОГІКА РЕЧЕЙ» ТА РОМАНИ «ТРЕТСЬ ПОЛЕ» ВАСИЛЯ КОЖЕЛЯНКА.....	60
ОЛЕСЬ УЛЬЯНЕНКО	70
СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНИ ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА «ЗНАК САВАОФА».	71
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНИ ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА «ЖІНКА ЙОГО МРІЇ»	79
ТЕТЯНА ЛІХТЕЙ	88
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ ПОВІСТІ «ЛЯЛЬКА» ТЕТЯНИ ЛІХТЕЙ	89
СЕРГІЙ ЖАДАНА	96
НАЗВИ ЛІТЕРАТУРНИХ ПЕРСОНАЖІВ РОМАНУ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ВОРОШИЛОВГРАД».....	97
СЕМАНТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНИ «ІНТЕРНАТ» СЕРГІЯ ЖАДАНА.....	105
ВАСИЛЬ ШКЛЯР	114
РОЛЬ ПРОМОВИСТИХ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНИ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН»	115

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «МАРУСЯ»	126
ХАРАКТЕРИСТИЧНА ТА ОЦІННА ІНФОРМАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНО- ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ «КРОВ КАЖАНА» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА	134
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ ЯК ОБРАЗОТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ РОМАНУ «КЛЮЧ» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА	142
ПРОМОВИСТИЙ ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ІЗ РОМАНУ «ЕЛЕМЕНТАЛ» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА	149
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ПСЕВДОНІМІВ РОМАНУ «ТРОЦА» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА	157
СВОЄРІДНІСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ІЗ РОМАНУ «ХАРАКТЕРНИК» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА	166
РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У СТВОРЕННІ ОБРАЗІВ ГЕРОЇВ ПОВІСТІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ»	178
МИРОСЛАВ ДОЧИНЕЦЬ.....	186
ПРОМОВИСТІСТЬ НАЗВ РОМАНІВ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ.....	187
КОНОТАТИВНЕ ТА ФУНКЦІЙНЕ НАПОВНЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ЛИС У ВИНОГРАДНИКУ».....	195
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАРЯД ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ РОМАНУ «ВІЧНИК» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ	204
СИМВОЛІЧНІ НАЗВИ ГЕРОЇВ У РОМАНІ «КРИНИЧАР» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ.....	212
ОСОБЛИВОСТІ НАЙМЕНУВАНЬ ЛІТЕРАТУРНИХ ГЕРОЇВ У РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ГОРЯНИН»	220
ПЕЦИФІКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ РОМАНУ «СВІТОВАН» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ	228
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ ЯК ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ У РОМАНІ «МАФТЕЙ» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ	235
РУМУНСЬКИЙ СЛІД У ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОМУ ОНОМАСТИКОНІ РОМАНІВ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ	244
ДІАЛЕКТНА ОСНОВА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНАХ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ.....	251
РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ДІТИ ПАПОРОТІ».....	262

ВОЛОДИМИР ЛИС	273
ЗАГОЛОВОК У РОМАНАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА – ЯДРО ХУДОЖНЬОГО ПОЛОТНА	274
НАЦІОНАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ЗНАЧУЩІСТЬ ЛІТЕРАТУРНО- ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»	286
ТРАДИЦІЙНА ПОЛІСЬКА АНТРОПОНІМІЯ – ДЖЕРЕЛО ТВОРЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА	294
ОСОБЛИВОСТІ АПЕЛЯТИВНОЇ ТА ОНІМНОЇ НОМІНАЦІЇ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ «СТАРА ХОЛЕРА» ВОЛОДИМИРА ЛИСА....	303
АНДРІЙ КОКОТЮХА	310
СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ РОМАНУ «ЧЕРВОНІЙ» АНДРІЯ КОКОТЮХИ.....	311
ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО АНТРОПОНІМІКОНУ В РОМАНАХ ПРО УПА АНДРІЯ КОКОТЮХИ.....	318
КОЛІРНИЙ СИМВОЛІЗМ У ЗАГОЛОВКАХ РОМАНІВ ПРО УПА АНДРІЯ КОКОТЮХИ.....	328
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РЕТРОРОМАНАХ ПРО ЛЬВІВ АНДРІЯ КОКОТЮХИ.....	339
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РЕТРОРОМАНАХ АНДРІЯ КОКОТЮХИ ІЗ ЦИКЛУ «ВИГНАНЕЦЬ».....	350
ІНФОРМАЦІЙНО-ОЦІННІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РОМАНАХ АНДРІЯ КОКОТЮХИ ІЗ СЕРІЇ «ДЕТЕКТИВНА АГЕНЦІЯ ВО»	360
МАРИНА ГРИМИЧ	373
СТИЛІСТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ «КЛАВКА» МАРИНИ ГРИМИЧ.....	374
ІРЕН РОЗДОБУДЬКО	384
РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ІЗ РОМАНІВ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО У ТВОРЕННІ ОБРАЗІВ	385
СЕРГІЙ ДЗЮБА І АРСЕНІЙ КІРСАНОВ	395
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ ПСЕВДОНІМІЯ В РОМАНАХ С. ДЗЮБИ ТА А. КІРСАНОВА.....	396
ФОЛЬКЛОР У СУЧАСНІЙ УКРАЇНЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	406
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У СКЛАДІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ТВОРІВ СУЧАСНИХ УКРАЇНЬСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ.....	407

ДІАЛЕКТНІ ОНІМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ	417
ДІАЛЕКТНІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ	418
МИХАЙЛО ТРАЙСТА І УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ РУМУНІЇ.....	431
ЗМІСТОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ МАЛОЇ ПРОЗИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ РУМУНІЇ.....	432
ВПЛИВ РУМУНІЗМІВ НА ТВОРЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ПРОЗОВИХ ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ПОСТМОДЕРНІСТІВ	441
НАРОДНИЙ ГУМОР У ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМАХ САТИРИЧНИХ ТВОРІВ МИХАЙЛА ТРАЙСТИ.....	451
МИКОЛА ВЕГЕШ	
АНАСТАСІЯ ВЕГЕШ. СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ТА НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. БІБЛІОГРАФІЯ	462

Передмова

Онімна лексика відіграє важливу роль у художньому тексті. Вона віддзеркалює національні та регіональні особливості. У системі українських власних найменувань, що склалася протягом минулих віків, відображено всі аспекти народного життя на різних історичних етапах. Тому оніми є одним із важливих джерел для дослідження мови, історії, матеріальної й духовної культури нашого народу.

Літературно-художні антропоніми є важливою складовою твору, адже саме в назву героя автор укладає величезний характеристичний потенціал. Дослідження літературно-художньої антропонімії романів сучасних авторів дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості власних назв персонажів, на творення яких впливають як естетичні, так і інші екстралінгвальні чинники. Назви персонажів, що наділені багатством стилістичних функцій, значними виражальними можливостями, виступають невід'ємним елементом літературно-художнього тексту.

Українська літературна ономастика розвивається швидкими темпами. Найважливішими працями, де подаються відомості з теорії, термінології української літературної ономастики, залишаються дослідження Ю. Карпенка, О. Карпенко, Л. Белея, М. Мельник, М. Торчинського, Н. Колесник та ін. Настільною книгою для тих, хто досліджує літературні оніми, став збірник статей «Літературна ономастика» відомого науковця Ю. Карпенка. Першим, хто до джерельної бази власних досліджень широко залучив українські літературно-художні антропоніми був Л. Белей. У докторській дисертації «Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII–XX ст.» (1997) та монографіях «Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст.» (1995), «Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії» (2002) Л. Белей не лише обґрунтовує необхідність ретельного вивчення української літературно-художньої антропонімії пострадянської доби, а й на підставі аналізу значного фактичного матеріалу виокремлює основні тенденції розвитку новітньої української літературно-художньої антропонімії. Надзвичайно важливими залишаються монографії «Структура онімного простору української мови» (2008) та «Структура онімного простору української мови. Частина II. Функціонування власних назв»

(2009) М. Торчинського, де подаються класифікації різних авторів, опис диференційних особливостей власних назв, зокрема і тих, що побутують у художньому стилі.

Дослідженню функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів у творах українських письменників присвятили свої праці Е. Боєва, Н. Бербер, Т. Гриценко, Г. Лукаш, Л. Кричун, Т. Крупеньова, О. Лавер, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколоздра-Шепітко, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін.

У 2005 році професор Любомир Белей увів мене вперше у світ літературної ономастики. Він навчив не просто виділяти ім'я персонажа серед інших як ідентифікатора особистості, а шукати всі ті барви, якими воно може грати, ті заховані таємниці, які воно в собі таїть. За що я йому щиро вдячна.

Чому автор саме так назвав свого персонажа? Чи закладений якийсь інформаційний зміст у назві? На перший погляд видається, що назва просто ідентифікує персонажа, але коли починаєш вдивлятися в етимологію антропоніма, яку роль назва виконує посторінково, розумієш, що це не просто номінація. Тому читач-науковець прочитує твір кілька разів, по краплинках збирає ту інформацію, яка б могла розкрити хоч якусь частинку закладеного в літературно-художньому антропонімі. Звичайний читач слідкує за сюжетною лінією, читача-ономаста цікавлять назви людей, географічні назви тощо.

Прочитано вже не один роман, досліджено сотні літературно-художніх антропонімів із творів сучасних українських письменників, але кожен наступний – своєрідне відкриття. Наші майстри слова непередбачувані, дуже різні щодо висвітлення подій, оригінальні, неперевершені гравці з власними назвами своїх персонажів. Автори вдумливо вибирають назви героям, демонструючи при цьому спостережливість, обізнаність, мовне чуття. Ми знаємо, що літературно-художній антропонім – це витвір авторської фантазії з опертям на реальний ономастикон. Літературно-художні антропоніми в тексті отримують відповідне семантичне навантаження, а вдалі авторські характеристики допомагають розкрити їх інформаційний заряд. Мав рацію Ю. Карпенко, коли писав: «насправді власна назва містить незміряний, величезний обсяг інформації – треба тільки ту інформацію побачити самому й зуміти передати читачеві. Можливо, не існує більш вдячного мовного матеріалу для художньо-стилістичного використання, ніж власні назви» (Про літературну ономастику с. 61).

До збірника увійшли статті, які були опубліковані в різних виданнях упродовж 2011–2022 рр. Під час досліджень в активному вжитку був і залишається термін літературно-художній антропонім (ЛХА), запропонований Л. Белеєм для називання літературного героя, який використовується науковцями ужгородської ономастичної школи та іншими ономастами.

Безмежно вдячна своєму чоловікові Миколі, який забезпечував мене новими романами відомих письменників, був генератором ідей та стимулом і взірцем до роботи.

Сподіваюся, що пропонований збірник стане в пригоді для молодих дослідників, а також для всіх, хто цікавиться літературною ономастикою.

АВГУСТИН ВОЛОШИН

Все діло в ласці Божій: Господь покарає, Господь і вознесе всякого, хто звернеться до Нього.

ми, русини, сини великого народу, й довіка будемо ними, хоч би ви тут десять шкіл малярських чи москальських чи інших поставили!

Августин Волошин

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ТА ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ТВОРІВ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

Августин Волошин займає вагоме місце серед визначних людей Закарпаття. Президент Карпатської України присвятив своє життя боротьбі за політичні права і державне самовизначення закарпатців. «Внесок Августина Волошина як професійного педагога, теоретика й практика педагогічної думки, а відтак – як організатора культурно-освітнього руху в Закарпатті впродовж перших чотирьох десятиріч ХХ ст. важко переоцінити» [5, с. 5].

Минає 80 років із дня проголошення Карпатської України. За роки незалежності видано багато книжок і статей, що присвячені цим подіям, але в кожній із них присутня світла постать Августина Волошина, який відіграв важливу роль в історичному процесі краю.

Багато сказано про Августина Волошина як політика (Й. Баглай, О. Богів, М. Болдижар, М. Вегеш, С. Віднянський, І. Гранчак, Г. Демян, О. Довганич, В. Задорожний, В. Лемак, Р. Офіцинський, Г. Павленко, О. Пагіря, І. Поп, В. Сергійчук, Ю. Сливка, М. Токар, П. Федака, С. Федака, І. Хланта, В. Худанич), педагога (В. Гомоннай, М. Зимомря, М. Кляп, М. Кухта, Г. Розлуцька, В. Туряниця), публіциста (О. Мишанич, В. Тарасюк, П. Чучка), релігійного діяча (В. Басараб, В. Бедь, О. Мишанич), мовознавця (Ю. Балега, Н. Вигодованець, Б. Галас, В. Німчук, І. Сенько, П. Чучка, Н. Ференц, Ю. Юсип), письменника (В. Габор, М. Зимомря, О. Ігнатович, О. Мишанич, Н. Ребрик, П. Чучка).

Нашу увагу привернули художні твори Августина Волошина. «Його численні твори – вірші, оповідання, п'єси, художні оповіді не належать до великої літератури. Це – типово просвітянська творчість, адресована конкретному, реально існуючому в той час читачеві» [8, с. 23], який тягнувся до світла знань, шукав корисного і повчального. О. Мишанич писав, що Волошину не вдалося «повністю реалізувати своє небуденне творче обдарування» письменника через просвітянську роботу та рутинність місцевого церковно-релігійного життя [8, с. 28]. Та, попри все, його твори мали великий попит серед широких верств населення. Вони були доступними для читання, написані легко, порушували важливі проблеми краян. «Необхідно відзначити, що А. Волошин у 20–30-х роках вважався заслуженим авторитетом у

драматургії. Не випадково В. Гренджа-Донський, представляючи різні літературні жанри краю того часу, відносив до провідних драматургів одного А. Волошина. І він мав рацію. Історична драма «Фабіола» ставилася не тільки на закарпатській сцені, але й у Празі. А. Штефан писав, драма «Маруся Верховинка» – найкраща дотеперішня карпато-українська драма» [2, с. 353].

У поле зору нашого дослідження потрапили назви літературних героїв, що функціонують у п'єсах А. Волошина «Маруся Верховинка», «Без Бога ні до порога» та в оповіданнях «Паленка-загуба», «Народна свідомість», «Анцька освідомилася». Наше завдання – з'ясувати енциклопедичне та смислове навантаження літературно-художніх антропонімів (ЛХА), їх функціонування у творах.

П'єса «Маруся Верховинка» вийшла у світ в Ужгороді 1931 року. Олекса Мишанич зазначав, що «Маруся Верховинка» є закарпатським варіантом «Наталки Полтавки». Прослідковується любовний трикутник: Вернер – Маруся – Петрівський. Уся дія розгортається навколо Марусі Тисовської, яка відстоює рідномовну школу і просвіту для села [8, с. 26].

Назви для своїх героїв А. Волошин запозичає з реальної антропонімії. На перший погляд видається, що їм притаманна лише номінативна функція. Та насправді письменник активно використовує внутрішню форму імен та прізвищ, семантику їх твірної основи. Автор активізує первинне значення власної назви, конотативний компонент значення виступає на перший план.

Спробуємо дослідити літературно-художні антропоніми творів, удаючись до контекстуального аналізу та описового методу.

Літературно-художній антропонім *Маруся Верховинка* привертає увагу тим, що автор поєднав розмовне найпоширеніше ім'я Маруся з прізвиськом, яке вказує на територіальне походження героїні.

Ім'я *Маруся* оспіване в піснях і легендах українців. Перлина українського епосу – дума «Маруся Богуславка» зачарувала багатьох. Це ім'я неодноразово для своїх героїнь вибирали українські письменники. Воно ставало назвою багатьох їх творів: повість «Маруся» Григорія Квітки-Основ'яненка, історична драма «Маруся Богуславка» Нечуя-Левицького, роман «Маруся Богуславка» Івана Багряного, п'єса «Маруся Верховинка» Августина Волошина, історичний роман у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко, роман «Маруся» Василя Шкляра.

Тому можна вважати, що ім'я *Маруся* – ім'я-символ, характеристичний та оцінний потенціал якого вже сформованим запозичується з давніших літературних творів. Такі імена-символи, як зазначав Л. Белей, є «похідними одиницями, мають стале, закріплене онімічне значення, що ґрунтується на характеристично-експресивному потенціалі твірному, первинного ЛХА» [1, с. 86].

За словником імен Л. Скрипник та Н. Дзятківської дізнаємося, що *Маруся* (Марія, Маріанна) означає «та, що чинить спротив, відмовляється, заперечує»; може мати ще одне значення – «бути гірким – гірка», а також «кохана, бажана» [8, с. 158]. У словнику українських імен І. Трійняка, крім значення «непокірна», знаходимо ще й «вперта» [10, с. 212].

Доонімне значення імені повністю розкривається в тексті п'єси. *Маруся* протиставляється корчмареві Гершку та писарю Вернеру, які хочуть заснувати в селі «панську» школу, де б учили дітей «образованим язиком». Молода вчителька чинить їм опір: «*Тепер ви хочете поробити з нас москалів, завівши тут панську школу А завтра ци пізніше кого з нас маєте зробити – поляків чи німців?.. Але ми не гандлярі, й нам того не потрібно: хоч би ви тут десять шкіль мадярських ци москальських, ци інших поставили!*» [4, с. 300–301].

Героїню не вдається приборкати ні Вернерові, ні спровокувати Гершкові: вона справді непокірна і вперта. Вернер, напевно, тому й полюбив *Марусю*, що вона «*просто і умная девушка і всьо совершенно понимаєт і нікому не даєт обідєті себя*» [4, с. 302]. Гершко теж знає вдачу *Марусі*: «*А я вам знову скажу, що це ні до чого – я її добре знаю: коли раз даєт сказала – як одрубала*» [4, с. 304].

Життєво активна *Маруся* приваблює молодь, односельчан. Молодий кооператор Іван Петрівський, якого любить *Маруся*, каже: «*Вона не з тих, що дала зобити себе*» [4, с. 319]. П'яниця Михайло Русин захоплюється її позицією, її вчинками. Він задоволений, що *Маруся* присадила при всіх Гершка: «*От вона вам вичитала, як капраль на ексецирці! Молодець Маруся! Молодець верховинка наша!*» [4, с. 301]. Для Михайла вона не просто *Маруся*, вона – верховинка наша. Саме в уста Михайла Русина автор укладає розуміння того, що *Маруся* своя, вона знає проблеми верховинського люду, є національно свідомою.

У романі в віршах «*Маруся Чурай*» Ліна Костенко пише про *Марусю*: «*Ця дівчина не просто так, Маруся. Це – голос наш. Це – пісня. Це – душа*» [7, с. 87]. Ці гарні слова влучно характеризують і

Марусю Верховинку. Вона не тільки гарно співає, а є виразником народної душі, її голосом. І знову підтвердженням цього є слова Михайла Русина: «*Треба, панночку, знати панну Марусю Це вам не Марійка ци якась Гафійка, – це наша славна Маруся – верховинка*» [4, с. 317]. «*Ну, але Маруся, – то правдива верховинка! Не дасть на правду наплювати!*» [4, с. 326].

Значний характеристичний потенціал закладений і в прізвиську *Верховинка*. Дівчина з таким «впертим» іменем – уродженка Верховини. Тому Михайло радить прославляти Верховину, «*що родить нам таких славних та завзятих Марусь, як панна Тисовська*» [4, с. 328]. Донедавна ми мали відомих героїнь, що отримували найменування за територіальною ознакою: Богуславка, Полтавка, а тепер маємо і Верховинку.

Варто зазначити, що п'єса «Маруся Верховинка» вийшла під псевдонімом «Андрій Верховинський». Автору, напевно, до душі був такий псевдонім, бо він уособлював рідну сторону, був такою збірною назвою, що в поєднанні з іменем відчитувалась як *мужній* (доонімне значення імені Андрій) верховинець. У А. Волошина були й інші псевдоніми: «А. Іванович», криптоніми «А.И.В.», «А.В.», «В» та найвідомішим був псевдонім «Андрій Верховинський» [3, с. 307].

З тексту дізнаємося, що повне ім'я Марусі – *Марія*, але так її ніхто не називає. Лише Вернер (чужинець, пристосуванець) звертається до неї за іменем та іменем по батькові *Марія Пйотровна* «чудернацькою мовою», як каже Маруся. Промовистим є ім'я по батькові – *Петрівна*. Адже ім'я Петро в перекладі з грецької мови означає «скеля», «камінь» [10, с. 292]. Виходить гарне поєднання: Маруся (непокірنا), Петрівна (скеля) і Верховинка – непокірна скеля Верховини. Ось такі перли закладені в літературно-художньому антропонімі, не перли – скарби. Не випадково Михайло радить батькові Марусі: «*Та бережи доньку, як зіницю в оці: маєш скарб, а не дітину!..*» [4, с. 329].

Не можна оминати доонімне значення прізвища *Тисовська*. Воно теж промовляє. В основі прізвища може бути гідронім Тиса, або назва хвойного дерева тис. Як ми знаємо, ріка Тиса тече на Закарпатті, дерево тис покриває гори Карпати. Це все має стосунок до території, де живе носій прізвища, виходить, що в прізвищі Тисовський закладена територіальна (регіональна) ознака. Хоча ми не можемо заперечувати того, що прототипом Марусі могла бути реальна особа Стефанія Тисофська – головний Референт жіночих відділів Карпатської Січі, учителька.

Цікавим є фольклорне звертання *голубко*. Так звертається до Марусі її батько, називає її і доброю, і ласкавою за те, що вона хотіла «розігнати, пустити» горе батька «на болота, на води – най собі пливе безвісти!..». Маруся піклується про нього, як пташка про діточок («*Ідім, ідім, солодка донько Ти співуча моя пташко Розумна, як і мама твоя була*» [4, с. 312]). Як бачимо, для батька вона солодка, а для недругів вона буде гіркою. Апелятивне звертання *голубко* використовує також наречений Іван: «*Даруй, голубко, – я такий зденерований! Знаю я тебе дуже добре, серденько моє, знаю твої розум, твою ідейність і завзятість*» [4, с. 314]. Для нього вона і кохана, і жадана, як тлумачить словник.

Привертає увагу літературно-художній антропонім *Михайло Русин*. В образі Михайла, як і в його найменні, уособлюється весь русинський народ – карпатські українці. А. Волошин вдало поєднав ім'я Михайло («рівний богові» [9, с. 236]) з етнонімом *русин*. Гершко боїться Михайла, бо він критикує його, один із селян каже: «*Михайла Русина Бог несе*».

Одним із найбільш відомих засобів формування семантики літературно-художніх антропонімів є асоціація. Читач легко може розшифрувати семантику, бо асоціації літературно-художнього антропоніма прямо пов'язані зі значенням апелятивної основи.

Михайло Русин гордий, мудрий, веселий, але самотній. Гершко називає його прибудуою, хоча сам Михайло каже, що він «*перекотиполе: повіяв вітер – і покотилося, поки десь зачепиться*» [4, с. 309]. Для Марусі Михайло є позитивним, гарною людиною. У розмові з Марусею Петрівський каже: «*Що йому! Живе, як той небесний птах! Не сіє, не жне й не збирає в житниці: що заробив – пропив і горенька мало*». На що Маруся відповідає: «*Сумління чисте, тому й співає, як безжурний птах Весела, гарна людина: шкода, що застарий, а то можна було б приучити до чогось кращого*» [4, с. 315].

Контекст п'єси допомагає додатково емоційно оцінити носія літературно-художнього антропоніма. Не випадково саме в уста Михайла-п'яниці, Михайла-русина автор укладає слова правди про Марусю, про Верховину. Прізвище героя етнонімного походження, воно є збірною назвою русинів-українців. За історико-етимологічним словником П. Чучки дізнаємося, що угорці так називали всіх «карпатських українців». Крім цього, пише П. Чучка, прізвище походить від «етноніма русин, завдяки якому європейці Середньовіччя протиставляли східних слов'ян варягам. У новіші часи, зокрема і в

період стабілізації прізвищ, автохтонні закарпатці (долиняни) етнонімом русин прозивали пришельців із Гал, тобто власне бойків і гуцулів» [11, с. 494].

Позитивною етимологією наділені літературно-художні антропоніми, що називають простих селян: *Микола Мудрий, Павло Горняк, Федор Петрович*. Це звичайні люди, неграмотні, їх легко обдурити, напоївши, але вони віруючі, добрі. Прізвища та імена героїв мають характеристичний потенціал. О. Мишанич писав, що «А. Волошинові йшлося про освіту, релігійність і високу моральність на селі, викорінення пияцтва і впровадження нових форм культурно-громадського життя» [7, с. 26]. Усе це було характерним для просвітянської літератури.

У п'єсі «Без Бога ні до порога» маємо дещо інший напрям, тут «уже немає тієї гостроти, актуальності і життєвого нерву, що бачимо у «Марусі Верховинці». Тут те саме закарпатське село 30-х рр., у якому живуть статечні, богобоязні господарі, яких обплутує корчмар; навколо тиняються сільські п'янички. Та молодь бажає жити новому, тягнеться до освіти, байдужіє до церкви. Провідна ідея п'єси – релігійно-моралізаторська, всіма засобами стверджується, що «без Бога ні до порога» [8, с. 27].

Герої цієї п'єси мають також традиційні імена: *Анна, Василь, Іван, Михайло, Олена, Петро*. Варто зазначити, що в п'єсі «Маруся Верховинка» не натрапляємо на називання за іменем та іменем по батькові, як і в п'єсі «Без Бога ні до порога».

Як зазначає О. Ігнатович, «характери дійових осіб і їхнє значення в п'єсі «прив'язані» до прізвищ, які, у свою чергу, започатковані Святим Письмом: Павловичі і Петровичі – добрі селяни, котрі беруть участь у розбудові села (прізвища утворені від імен Павло і Петро, якими були названі апостоли, що від них зародилася віра у Римі)» [6, с. 145].

Майже всі літературно-художні антропоніми є промовистими, у п'єсі розкривається їхнє первісне значення. Проаналізуємо деякі з них.

Петро – брат Олени – впертий, непохитний, твердий, як камінь За словником імен І. Трійняка знаємо, що це ім'я в перекладі з грецької мови означає «скеля», «камінь» [10, с. 292]. Але впертість його проявляється в тому, що за своєю вченістю, він забув про душу, про Бога. Сестра Олена каже про нього: «*нема правдивої вченості без побожності. Добра мало з того, пане корчмарю, такі люде тільки про себе дбають, бо їх серце каменіє без Бога*» [4, с. 334]. «*Невже ви не*

бачите чим він став? Студений до віри, до рідних, до людей взагалі. В нього одна думка: лиш про себе, про те, щоб зробитися паном і жити в розкошах» [4, с. 342]. «Про Петра нема що вже й казати: хіба грім серед безхмарного дня вдарить з неба, щоб він став побожним» [4, с. 354]. Кажуть, крапля камінь довбе, такою краплею була сестра Олена, яка зуміла переконати брата не їхати до великого міста. Уникнувши автомобільної катастрофи, Петро стає кооператором, повертається до Бога. Петро вдячний Олені, адже вона об'єднала серця Анни і його «в однім погляді на світ, людей і життя, одною теплотою побожних почувань», вірою в Бога.

Найпозитивнішим героєм у п'єсі є *Олена* – донька заможних господарів, яка виховувалася у Сестер Василянок і тепер «впливає на своє оточення». За словником імен І. Трійняка дізнаємося, що ім'я Олена в перекладі з грецької мови означає «світло», «саяво», «полум'я смолоскипа» – світла, осяйна» [10, с. 265]. Тільки така дівчина зі світлим іменем могла проповідувати релігійні істини: *«Все діло в ласці Божій: Господь покарає, Господь і вознесе всякого, хто звернеться до нього» [4, с. 369].*

Напевно, А. Волошин вдивлявся в етимологію імен, бо поєднання двох героїв Олени і вчителя *Світлуна* не є випадковим. Світлун учить дітей, несе світло знань для верховинців. Його прізвище утворене від апелятива світлий, або ж від імені Світлик. Як зазначає П. Чучка, походить «від давньослов'янського імені, яке давали дітям за зовнішньою ознакою» [11, с. 506]. Але в цьому літературно-художньому антропонімі неприємні асоціації викликає суфікс –ун. Напрошується думка про те, що денотат чимось подібний до Світлика, але не зовсім світлий. Можливо, це є своєрідним натяком на те, що вчитель Світлун, як і Петро, спочатку зневажливо ставився до релігії, та під впливом світлої душі Олени повернувся до заповітів предків. Олена про вчителя каже: *«А от учитель Наче й побожний чоловік, але іноді мені здається, що це в нього так, між іншим для годиться, як то кажуть, а іноді – що вона, тая побожність, у нього лише на всяк випадок: вона, мовляв, не шкодить на землі, а там, по смерті, гляди й справді щось є, й можуть притягти до відповідальності, коли тут зовсім забуде Бога» [4, с. 354].* Олена постійно виправляла життєві помилки Світлуна, випромінювала світло, тепло, любов, а він тягнувся до неї: *«Під впливом отих ваших уваг і вашого прикладу особистого я відминився душею й серцем, воскресивши в них заложену ще в дитинстві моїми батьками (най з Богом спочивають!) побожність і*

свідомість того, що все – від Бога, що без Бога ні до порога. В цій вірі я почав вести й веду своє життя й шкільну працю та громадську працю» [4, с. 370].

Цікавим, на наш погляд, є поєднання імені та прізвища героя: *Іван Світлун*. Ім'я Іван у перекладі з давньоєврейської мови означає «божа благодать», «дар богів» [9, с. 61]. У буквальному розумінні літературно-художній антропонім Світлун Іван розшифровується як «світла Божа благодать».

У цій п'єсі, як і в «Марусі Верховинці», знаходимо найменування сільських п'яниць, правда, тут вони без імен, фігурують тільки прізвища *Софилканич і Мудранинець*. Софилканич вмів гарно говорити, особливо тоді, коли просить вибачення в людей за те, що брехав на пана вчителя. Говорить – як на сопілці грає (тому – Софилканич). А Мудранинець лиш підтакує, мудро киваючи головою. Це прізвище могло утворитися від антропоніма Мудрий, а ще, як зазначає П. Чучка, від «бойківського апелютива мудрак – «мудрагель», «хитрун» [11, с. 401]. Оці «запіяки і безхарактерники» навертаються на «путь правди і добра, побожного життя» [4, с. 368].

Верховинське село часів А. Волошина не можна уявити без корчми та її господаря. В обох п'єсах серед українських літературно-художніх антропонімів виділяються єврейські власні імена. Корчмарі зображуються хитрими, скупими, ненажерливими. Вони, як павуки, обплутували простих селян залежністю від оковитої. У п'єсі «Маруся Верховинка» виділяється корчмар *Гершко Давидович*, а у п'єсі «Без Бога ні до порога» – *Іцько Ціперович*.

В оповіданнях «Паленка-загуба», «Народна свідомість» та «Анцька освідомилася» натрапляємо на літературно-художні антропоніми різної структури, але всі вони є регіональними за походженням, усі входять до українського літературно-художнього антропонімікону. Якщо в п'єсах ми фіксували офіційні найменування, то в оповіданнях знаходимо розмовні варіанти імен та родичівські прізвиська. Подання імен у різноманітних інтерпретаціях (від офіційних форм до улесливо пестливих) сприяє створенню тематичного поля, відіграє конструктивну роль у передачі людських взаємин, відтінків офіційності, фамільярності, вікових оцінок та інших характеристик.

Серед репертуару імен виділяємо традиційні (*Іван, Калина, Олена*) та варіанти імен із регіональними особливостями (*Анця, Гафа, Марька, Панько, Палага (Палаженька), Федька, Штефко*). В оповіданні

«Паленка-загуба» ватажок *Іван Дуб* має кілька варіантів імені: *Іван, Іванко, Іванцьо, Івась*. На лагідно-пестливе ставлення персонажів один до одного вказують такі форми звертання: Палаженько солодка (солоденька), жоно Божа, жоно чесна і Божа, що є характерним для жителів Верховини.

А. Волошин майстерно послуговується й андронімами утвореннями – називаннями жінки за чоловіком. Андроніми, утворені словотворчими морфемами -их, -ка, притаманні здебільшого жінкам старшого покоління і мають експресивне забарвлення, виражають поважне ставлення до адресата: стара *Іваниха, стара Онисиха, стара Проданиха, стара Ковалька, босурканя Годричка*.

Поміж загальноновживаних назв трапляються і прізвища, що є популярними для регіону, де відбуваються події: *Дуб, Коваль, Король, Кость, Продан*. Усі вони зафіксовані у словнику «Прізвища закарпатських українців» П. Чучки [11].

В оповіданні «Паленка-загуба» привертає увагу літературно-художній антропонім *Дуб Іван*. Власна назва є промовистою, має значний характеристичний потенціал. Персонаж із таким прізвищем і високий, і статечний, і міцний, і гарний, і сильний. Зразу запрошується асоціація з могутнім дубом: хлоп, як дуб. Івана вибирають ватажком у полонину, про що читаємо в оповіданні: «*По довшій нараді вибрали Івана Дуба, цікавого і відважного легіня, котрий і з медведем в полонині бився, за ватажка*» [4, с. 455]. Та не судилося Іванові ватажити. Через горілку він став дебоширом, убив Бабишина, втратив чорнооку Анцю, став розбійником. Шкода, що таку красу і силу згубила оковита (паленка).

Жертвою пияцтва став також персонаж *Семьон Бабишин*. У героя дещо незвичне ім'я для цього регіону, воно є характерним для російської антропосистеми. Але Бабишин – покруч, п'яниця, відлюдок. Про нього автор каже: «*Одним із таких несовісних і свій руський народ, і своє рідне село нелюблячим чоловіком був Семьон Бабишин*» [4, с. 462]. В основі його прізвища, за П. Чучкою, лежить апелятив баба або антропонім Баба, крім цього, місцевий український апелятив бабей (бабич), що означає «бабій, пліткар» [11, с. 41]. А ми знаємо, що Бабишин у корчмі оббрівував і вчителя, і священника. Для нього той був чесним чоловіком, «з котрим би мож було погарчик паленки випити».

В оповіданнях, як і в п'єсах, серед найменувань верховинського люду натрапляємо на єврейські назви: *Абрум, Іцько, Мошко, Сурця, Шльома*.

Цікавим, на наш погляд, є літературно-художній антропонім *Скалицький* з оповідання «Анцька освідомилася». На перший погляд видається, що в основі прізвища є апелювання скала, та насправді герой не є послідовним та твердим у своїх переконаннях, він вміє пристосовуватися до зміни в суспільстві. Його *«дідо був колись Русином, але отець і він уже цілком помадярилися і дома говорили вже лише по-мадярськи. Вже лиш прізвисько «Скалицький» згадувало їх руське походження. Але прийшов кінець світової війни. Часи змінилися. Панство Скалицьких скоро натягло на себе маску Русинів. Пан Скалицький, як полонений в Росії, навчився по-московськи, і, по перевероті вернувшись додому, стався одним із загоріліших крикунів автономії Русинів»* [4, с. 472]. Тому, імовірніше, не апелювання скала лежить в основі прізвища, а апелювання скалка (колючка). Герой, розмовляючи по-московськи, ранить рідну мову, є скалкою, що впливається в народно розмовний пласт, калічить його.

Отже, для відповідної номінації та характеристики персонажа використовується як загальноживана, так і діалектна лексика з різною семантикою.

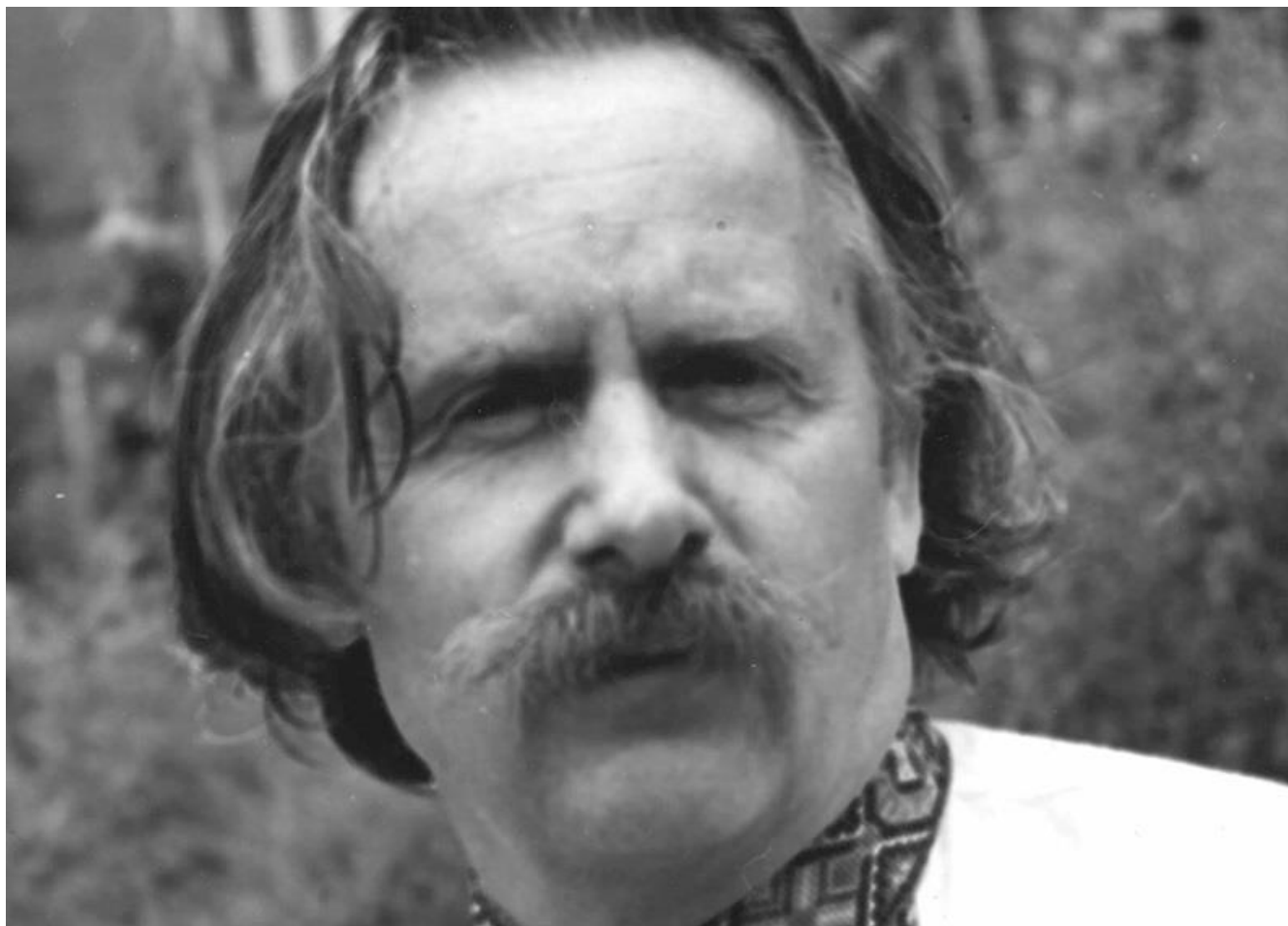
Як бачимо, А. Волошин дбайливо добирає літературно-художні антропоніми, що відповідають реаліям зображуваного періоду. Вони привертають увагу своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням. Назви літературних героїв допомагають у створенні образів та характерів, виконують різні функції, викликають емоції у читача та вказують на авторське ставлення.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. Львів–Хуст: ЗУКЦ, 2004. 414 с.
3. Вегеш М.М., Кляп М.І., Тарасюк В.Ю., Токар М.Ю. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України. Ужгород: Карпати, 2005. 464 с., іл.
4. Волошин А.І. Вибрані твори / упорядкування, вступна стаття та примітки О.В. Мишанича. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2002. 528 с., іл.

5. Зимомря М., Гомоннай В., Вегеш М. Августин Волошин: До 120-річчя від дня народження видатного громадського, культурного та церковного діяча України. Слупськ–Ужгород, 1994. 100 с.
6. Ігнатович О. П'єса Августина Волошина «Без Бога ні до порога»: християнські цінності у вимірах часу. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 23 / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2018. С. 144–148.
7. Ліна Костенко: Навчальний посібник-хрестоматія. Ідея, упорядкування, інтерпретація творів Григорія Ключека. Кіровоград: Степова Еллада, 1999. 320 с.
8. Мишанич О.В. Життя і творчість Августина Волошина. Вступна стаття / Волошин А.І. Вибрані твори / упорядкування, вступна стаття та примітки О.В. Мишанича. Ужгород: ВАТ «видавництво «Закарпаття», 2002. С. 5–30.
9. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-тє вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
10. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
11. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.

ІВАН ЧЕНДЕЙ

Кожен справжній твір має відповідний настрій, температуру, колір і пульс. Це – живий організм. І вічний. Приходять нові покоління, читають і чують пульс життя думок, почувань, переживань нащадків.

Іван Чендей

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ У ТВОРАХ ІВАНА ЧЕНДЕЯ

У художньому тексті, особливо в епічному, власні назви утворюють розгалужену субсистему, яка має свої правила формування та використання. Тому письменник уважно добирає антропоніми, розподіляє та актуалізує їх функції у тексті, концентруючи на них увагу читача та автора [5, с. 347].

Дослідженням цих явищ займаються Ю. Карпенко, Л. Белей, В. Калінкін, О. Фоякова та багато інших учених, об'єктом наукового інтересу яких є літературно-художня антропонімія митців слова. Проте ономастика творів відомого українського письменника Івана Чендея майже зовсім не вивчена. У творах нашого земляка «закодована доля чи не кожного верховинця. Бо чи не в кожній новелі, повісті, романі письменник застерігає від порушення моральних законів споконвічного буття людини на землі, психологічно чутливо розкриває драматичні прірви душевних потрясінь, які охоплюють людину внаслідок розриву внутрішніх зв'язків, з народною мораллю, вірою, традицією кровної причетності до вічного, предківського, національного досвіду» [6, с. 12].

Антропоніми, уживані у творах Івана Чендея, виконують найперше номінативну функцію називання персонажа, вказують на авторське ставлення до персонажа, відбивають специфіку імен, прізвищ, прізвиськ. Сам Іван Чендей говорив: «Мені подобається відчувати, відтворювати, як мої герої починають добувати свій характер із середини, зі свого внутрішнього світу переживань, сподівань, замірів Мені важливо, щоб поступок, вчинок героя органічно впливав із його характеру, мене неприродність поведінки героя найбільше лякає» [6, с. 13]. Автор широко використовує невичерпні художні можливості народнорозмовної мови. За визначенням автора: «Мова! Головне – мова! Кожен справжній твір має відповідний настрій, температуру, колір і пульс. Це – живий організм. І вічний. Приходять нові покоління, читають і чують пульс життя думок, почувань, переживань нащадків» [6, с. 12].

І. Чендей збагатив українську загальнонаціональну літературно-художню антропонімію багатьма колоритними літературно-художніми антропонімами. Щоправда, величезне структурне розмаїття ЛХА-регіоналізмів використовувалося тільки для творення

місцевого колориту [1, с. 123]. Найпоширенішим мовностилістичним засобом творення українського регіонального колориту виступають літературно-художні антропоніми, які містять у своїй структурі специфічні діалектні риси (фонетичні, лексичні, рідше граматичні та словотворчі): *Олодарко*, *Режій* («Жорно»); *Микула*, *Нуця*, *Митер* («Пілюлі з-за кордону»); *Марися* («Іван»).

Літературно-художні антропоніми творів І. Чендея адекватно відтворюють, моделюють конкретний закарпатський антропонімічний узус. Номінативні антропоніми І. Чендея виступають помітним мовностилістичним засобом, який правдиво та реалістично зображує денотатів-персонажів [2, с. 19]. Персонажі І. Чендея іменуються типовими для даного регіону антропонімами: *Онуфрій Вакар* («Жорно»), *Василь Магура* («Нахмурений вечір»), *Дмитро Довгий*, *Анна Куниця* («Пайочка»), *Параска Стець*, *Микула Скрип* («Пілюлі з-за кордону»), *Микулка Недич*, *Григир Чепига* («Березневий сніг»), *Іван Каламар*, *Іван Стах*, *Петро Фіщачок*, *Федір Ребричка*, *Петро Ясенова*, *Іван Сопун*, *Федір Коциба*, *Гриць Даниляк*, *Петро Тюх*, *Андрій Граб*, *Дмитро Сук*, *Федір Дудра*, *Панас Скорух* («Іван»), *Іван Петричко*, *Іван Турянчик*, *Степан Желізко*, *Андрій Довгун*, *Шестак*, *Сагайдак* («Іванові журавлі»). У багатьох творах І. Чендея поширений літературно-художній антропонім *Анна*, *Анничка* («Жорно», «Дорога туди й назад», «Калина під снігом», «Пайочка», «Іван»), який представлений експресивними варіантами. Заслуговує на увагу також однослівний іменний варіант *Дмитро*. Пор.: «*Митер Мій – Митер! – Дмитрій!.. По книгах Дмитрій! – вставив своє, наче Митер по-народному було аж надто простим*» («Преображенна Маріка») та «*старший син Дмитро (в родині всі його називали просто традиційно – Митро) Дмитро Дмитрович працює звідусіль далеко, аж у самому Ужгороді*» («Пілюлі з-за кордону»). Автор поєднує вузько локальне ймення із загальнонародним.

У вираженні характеристичної функції власних назв беруть участь як морфологічні, так і словотворні особливості антропонімів. Зменшувально-пестливі варіанти онімів мають експресивно-емоційне забарвлення, служать характеристикою не іменованого, а іменуючого персонажа [3, с. 8]. Найчастіше форми таких антропонімів передають ласку, любов, доброзичливе ставлення до героя: *Іванку*, *Петрику*, *Анничко*, *Наталочко* (*Наталко*), *Юрику*, *Васильку*, *Микулко*, *Парасочко щира* та інші. Суфікси -к-, -очк-, -ичк- надзвичайно

поширені в загальнонародній мові. У багатьох іменах вони мають відтінок здібності та пестливості.

Герої творів І. Чендея – люди різних національностей тому, що «в умовах Українських Карпат, де упродовж останнього тисячоліття українська людність тісно контактує зі словацькою, польською, хорватською, сербською, болгарською, румунською, угорською, німецькою, італійською, єврейською, циганською, чи навіть із тюркськими, чужомовний елемент не просто значний, він дуже різноманітний у прізвищах та іменах закарпатських українців» [11, с. XLII]. Серед прізвищ закарпатців дуже багато готових чужомовних утворень, які відомі також онімній та апелювативній лексиці сусідніх мов. Павло Чучка доводить, що на Закарпатті чимало прізвищ, утворених українцями від чужомовних антропонімів, є прізвища з українськими антропоосновами, але з чужомовними формантами. Ще більше імен та прізвищ, на звучанні та написанні яких позначився чужомовний, передусім угорський, словацький і навіть російський вплив [11, с. XLII].

Ось ціла низка літературно-художніх антропонімів творів І. Чендея переважно угорського походження: *Бейла Балінт* («Жорно»), *Міклош Бейко* (Пор.: «дробарі називали Бейка жартівливо не Миколою, а Міклошем. Знали ж бо, що той любив похизуватися своїм перекрученим ім'ям. з приходом гонведів сам Бейко не лише перейняв печатку сільського старости, але й таки дав себе називати Міклошем») («Нахмурений вечір»), лісник *Бенедек Фелдварі*, староста *Золтан Уйфолуші* («Червона цятка на снігу»), *Борбала Робертівна Бобела*, *Ян Янович Чучі*, *Герміна*, *Корнелія Казимирвіна*, *Дьодьо Антал* («Опікунські турботи»), *Верона Маріаш* («Іванові журавлі»). В оповіданні «Сосна і баба» автор подає антропоніми, які мають єврейське походження: баба *Феня Мордаріївна*, внучка *Буся*, а також *Яків Цірібан* з оповідання «Преображенна Маріка». В оповіданні «Пілюлі з-за кордону» І. Чендей дещо з іронією створює літературно-художні антропоніми російського походження. У народних масах вони не сприймаються і переробляються на більш зрозумілі та доступні. Ось як баба Митриха перетворює звичайні російські імена на українські: «А кажи лишень мені, як звати невістку? – Акулина. – Як, як? – Кажу вам: А-ку-ли-на! – А як маю казати їй? – Кажіть, як я кажу. – Акула? – Так їй не кажіть! – Чому їй так не казати?.. Таких імен дивних понавидумували та понакладали, що чоловік ніколи їх не чув»; або «А яке ім'я ви дали дорогому внучкові? – Іполит! – першою відповіла мати

малого. – Пилип? – перепитала Митриха. – Іполитко! – нестливо з неприхованою внутрішньою радістю вимовив для ясності і розуміння сам батько. – Та як то? – хоч-не-хоч дивувалася бабуся, бо таке імено чула вперше. – Так, як його діда! – не барилася Акулина Та все одно внучка свого Митриха звала тільки Пилипком. Бо до того ймення, що їй назвали син і невістка, не могла ніяк виломити язика. Знову ж таки по невістчиному кореню Митровому первісткові хотіли дати ім'я Ардаліон. Так звали діда Акулини. Коли бабуся Митриха про це довідалася, вже навіть раділа, що внука не поіменували Ардаліоном. «Боже, яких дивних імен на світі не понавидумувано! Люди, напевно, роботи не мали, іменами собі голову сушили» – міркувала, судила й тут же мудрувала, а як би вона собі назвала внука, коли б він таки був Ардаліоном? Іполита перекрутила Пилипком, Ардаліона, може, перекрутила б на Андрія. І сама раптом не відала».

Цікавим є також літературно-художній антропонім *Полієвкт Митродорович* із цього ж таки оповідання. Полієвкт Митродорович – завідувачий дільничою лікарнею. Стара Митриха вимовити не може ні імені, а ні імені по батькові: *«Митриха марно пробує вимовити усього подумки, тишком-нишечком ім'я та по батькові лікаря. Вона силкується вилаштувати все в тому порядку, в якому тільки-но почула з уст хірурга, а склади у йменнях безглуздо і вперто, при цьому навіть химерно, переплутуються, виходить бознащо. Тільки не ймення, до якого звикла вже й наймолодша санітарка. Митриха червоніє, губиться так, мов її зловили на вчинку лихому»*. Чужорідними для героїв І. Чендея є літературно-художні антропоніми *Мокій Фортунатович Белоусофф* («Березневий сніг») та *Ніна Захарівна Плумітра* («Преображенна Маріка»). Імена *Полієвкт, Митродор, Мокій, Фортунат, Ніна, Акулина, Іполит* не є традиційними для закарпатських українців і не введені в реєстр імен Павла Чучки [див.: 12].

Повне, офіційне 3-членне найменування героя (прізвище+ім'я+по батькові), вживається у творах дуже рідко. Таке вживання не є характерним для західного регіону. В оповіданні «Калина під снігом» І. Чендей використовує назви такого плану. Пор.: *«Я знаю бібліомана в Ужгороді по прізвищу Мирон Теофілович Деця»* та *«був з ними й одинокий мужчина – Ірини колега і давній товариш іще по навчанню на юридичному факультеті у Львові Петро Петрович Шмудь»*. В оповіданні «Опікунські турботи» цікавими є антропоніми *Ян Янович Чучі* та *Борбала Робертівна Бобела*. Антропонім Чучі (за П. Чучкою)

походить від давньослов'янського усіченого імені Чудомир, або ж це – регресивне утворення від місцевого дитячого дієслова чучати, «спатоньки» [11, с. 615]. Саме друге значення найбільше характеризує героя: він, ніби спить, вичікує, коли прибере до рук багатство Борбали Робертівни. Антропонім *Бобела* утворений від антропоніма Боб, Боба, Бобо + рум. демін. суф. – ела; ім'я Боб давали низьким на зріст людям [11, с. 73].

Форма найменування «ім'я + ім'я по батькові» також має обмежену сферу вживання. Такі найменування у творах І. Чендея мають здебільшого персонажі так званих «превілейованих» станів: учителі – *Ольга Степанівна, Василь Михайлович, Оксана Миколаївна, Пилип Данилович, Омелян Федорович* («Останній дзвоник у вересні»); *Олена Миколаївна* («Калина під снігом»); експерти – *Зот Кирикович, Василь Миколайович* («Експертиза»); асистент оператора *Надія Степанівна* («Картопля в мундирах на вечерю»); лікар *Анна Федорівна* («Дорога туди й назад»); начальники різного роду занять – *Дмитро Дмитрович, Анна Андріївна, Іван Іванович* та інші.

Типовим для творів І. Чендея є називання героя неофіційним, розмовним варіантом прізвища, особливо, якщо цей герой молода людина або одружена молода жінка. Виділяються літературно-художні антропоніми, утворені від імені, прізвища, прізвиська чи професії батька – патроніми: *Крулькова Анничка* (Круль), *Пустайова Гафія* (Пустай) («Дорога туди й назад»); *Клебанюкова Парася* (Клебанюк) («Іван»); *Маріка Бережничка* (Бережник) («Червона цятка на снігу»); *Маргіта Сагайдачна* (Сагайдак) («Іванові журавлі»); або матері – матроніми: *Маріка Одотина* (Одотя) («Преображенна Маріка»).

Особливим ономастичним словотвірним типом, притаманним українській антропонімії, є іменування жінок за власним іменем чоловіка. У лінгвістичній літературі подібні утворення називають андронімами [7, с. 29]. В офіційному називанні вживання таких найменувань обмежене, але в розмовній мові, у побуті андроніми доволі активно використовуються «як зручні ідентифікатори одружених жінок» [13, с. 158]. Здебільшого це андронімні моделі із суфіксами на –их– а: *Петриха, Іваниха, Стасиха, Василиха, Митриха, Коцибиха, Бодниха*. Пор.: «Вони, жони моїх синів: *Василиха – Василева, Митриха – Митрова*» («Пілюлі з-за кордону»), *Антониха, Піковиха* («Іван»). За твердженням П. Чучки, ця модель є загальнонаціональною в Україні.

Та найбільш поширені літературно-художні антропоніми творів І. Чендея складаються з імені та прізвища: *Дмитро Довгий, Іван Каламар, Іван Стах, Онуфрій Вакар, Петро Ясенова, Дмитро Довбич, Петро Фіцачок* та інші. Автор спеціально добирає найменування не звичайне, а таке, «яке має ті чи інші експресивні можливості, якість стилістичне навантаження, чи то з уваги на структурні особливості особової назви відповідно до жанру і стилю, чи на образні і характеристичні функції, чи народну репутацію» [9, с. 18].

Відомо, що власні імена будь-якого народу походять з апелятивної лексики. Розглянемо походження деяких літературно-художніх антропонімів І. Чендея, опираючись на історико-етимологічний словник «Прізвища закарпатських українців» Павла Чучки [11]. Літературно-художній антропонім *Вакар* («Жорно») походить від східнокарпатського румунізму *вакарь* – «пастух корів», «людина, що варить їжу на полонині та підтримує вогонь» [11, с. 106]; *Бережник* («Чорна цятка на снігу») походить від гуцульського – «лісовий сторож», «той, що береже ліс» [11, с. 58]; *Довгий* («Пайочка») походить від прикметника *довгий*, який раніше в Карпатах виконував функцію основного імені [11, с. 202]. Пор.: «*не єдине прізвище Довгому дісталось з роду в рід, але й справжній рід, який, певно, колись, ще давно, й спонукав державного писаря при перших обліках та переписах поименувати фамільно віддалене коліно*». Однакове походження й антропоніма *Довгун* («Іванові журавлі»). Літературно-художній антропонім *Турянчик* вказує на місце проживання – «житель басейну річки Тур'я» [11, с. 563]; *Шестак* – давньослов'янське ім'я, яке давали шостій за чергою народженій дитині», або «від місцевого апелятива *шестак* – «шестипала людина» [11, с. 624]; *Желізко* походить від давньослов'янського імені *Жельзько*, менш імовірно, що з апелятива «желізко» – «капкан», «праска» [11, 223]; *Павлович* – від антропоніма *Павло* + суф. –ович [11, с. 422] («Іванові журавлі»). Назва *Бучина* походить від місцевого українського апелятива *бучина*, «буковий горіх» [11, с. 103]; *Даниляк* – від календарного імені *Данило* + -як [11, с. 185]; *Дудра* – «людина, яка дудрає, тобто нарікає, бурчить» [11, с. 214]; *Граб* – давньослов'янське ім'я *Грабь*, співвідносне з назвою дерева *граб* [11, с. 157]; *Стах* – від староукраїнського чоловічого імені *Стах*, яке співвідноситься з офіційним *Стахій*, *Остап* [11, с. 533]; *Сук* – від українського апелятива *сук* – «залишок від зрізаного бічного відростка в дощці, колоді» [11, с. 539]; *Тюх* – імовірно, від розмовного

варіанта імені Артемій – Артюх шляхом афезези. Пор. ще давньоукраїнське ім'я Ортюх [11, с. 563] («Іван»).

Патронімна функція проглядається передусім у прізвищах *Петричко* (від Петрик або Петрич + -ко) [11, с. 442]; *Фіщачок* (від місцевого дієслова фіщкати «хвицати, брикати», або від угорського прізвища Fisko, апелювативне значення якого – «молодий парубок» [11, с. 577]. Значить Фіщак + -ок – малий Фіщак); *Ребричка* (від антропоніма ребро, це історично застигла форма родового відмінка однини антропонімів на – ко [11, с. 479]). Літературно-художній антропонім *Довбич* (від дієслова довбати, довбня), що вказує на професію та статуру «кремезний сільський коваль Дмитро Довбич»). Заслуговує на увагу, на наш погляд, літературно-художній антропонім *Іван Каламар* («Іван»). Прізвище Каламар вказує на зв'язок із прізвиськом, про що свідчить «чітко вмонтоване значення його лексичної основи, яке дає характеристику різних особливостей людини» [8, с. 277]. Каламар любить випити, не пропускає пляшки, начальник, який вимагає, щоб до нього звертались по імені та імені по батькові. За Великим тлумачним словником, каламар – «чорнильниця, невеличка пляшка, а в переносному, зневажливому значенні – дрібний канцелярський службовець, писака» [4, с. 515]. Усі ці значення влучно характеризують героя.

Характерною особливістю літературної ономастики є те, що для диференціації персонажа у творі служить не лише антропонім. Номінаційний простір художнього твору відображає весь комплекс наявних у мові способів і засобів іменувань [3, с. 6]. Іван Чендей часто називає особу, не вживаючи ні імені, ні прізвища, ні навіть прізвиська персонажа, а використовуючи заміник імені – апелюватив. Так, наприклад, головний герой оповідання «Преображенна Маріка» взагалі не має імені, а для його виділення з ряду інших персонажів служить безіменна номінація *старий, вуйко, вуєчко*: «Добрый день, вуйку!»; «Ви мене, вуєчку, не впізнали?»; «старий читає»; «старий головою похитнув»; «мовчав і старий». Цей апелюватив вказує на поважний вік людини.

У кожному творі, крім головних, є епізодичні герої. Вони рідко отримують імена. Коли іменована дійова особа невідома персонажам або з'являється вперше, її здебільшого називають апелювативом. Апелюватив дає можливість додатково охарактеризувати такого персонажа, вирізнити його за якимись внутрішніми рисами, чи певними зовнішніми ознаками, що відразу ж впадає у вічі: «дебелый

звелів їхати», «пан офіцер поглянув» («Жорно»); «чужинець пан лісник» («Червона цятка на снігу»); «літній чоловік у ватяному, рівними борозенками прошитому одязі», «чоловік з дерматиновою дешевою сумкою» («Пайочка»); «старший лісничий», «шофер» («Альонка»); «високий, огрядний», «жінка-лікар» («Дорога туди й назад»); «молода медсестра», «лікар», «охоронці здоров'я», «чорнявий шофер», «духовний отець» («Іванові журавлі»). В оповіданнях «Картопля в мундирах на вечерю» та «Да святиться ім'я його» головні герої взагалі ніяк не називаються. Розповідь ведеться від першої особи, і, слідкуючи за розвитком сюжету, ми дізнаємося про те, хто ця особа, чим займається, які риси характеру їй притаманні.

Отже, ономастичний простір творів І. Чендея вибудований не лише антропонімами, але й заміниками імен та безіменною номінацією. Різні компоненти антропонімного простору допомагають письменникові реалізувати його авторську концепцію, передати дух твору, додатково охарактеризувати персонажів. Доантропонімне значення найменування, приховане в реальному антропонімі, у художньому творі актуалізується і несе інформацію про його носія.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Бияк Н.Я. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах. Автореферат дис канд. філолог. наук. Івано-Франківськ, 2004. 19 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Гогуленко О. Особливості функціонування власних назв в оповіданні «Палій» Панаса Мирного. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 9. Українська література в загальноєвропейському контексті. Матеріали Міжнародної наукової конференції 10–12 жовтня 2005 року. Ужгород (Україна). Ужгород, 2005. С. 347–350.
6. Жулинський М. Духовна свіча Івана Чендея. *Чендей І.М. Вибране: В 2 т.* Ужгород: Карпати, 2002. Т. 1.: Оповідання, повісті. Передм. М.Г. Жулинського. С. 5–14.
7. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Наука, 1988. 192 с.

8. Рульова Н. Місце прізвищ у лексичному складі мови. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Випуск 8: Збірник пам'яті професора Василя Добоша. Ужгород, 2005. С. 266–279.
9. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. К.: Наукова думка, 1977. 236 с.
10. Чендей І.М. Вибране: В 2 т. Ужгород: Карпати, 2002. Т. 1.: Оповідання, повісті. Передм. М.Г. Жулинського. 395 с.
11. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.
12. Чучка П. Традиційні імена закарпатських українців. *Волинь–Житомирщина: Історикофілологічний збірник з регіональних проблем*. Збірник на честь 70-річчя професора Василя Васильовича Німчука. Вип. 10. Житомир, 2003. С. 171–194.
13. Чучка П.П. Украинские антропонимы на славянском фоне. Перспективы развития славянской ономастики. М.: Наука, 1980. С. 138–158.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАРЯД ОНІМА ЯСЕНОВА У ТВОРАХ ІВАНА ЧЕНДЕЯ

Онімна лексика відіграє важливу роль у художньому тексті. Вона віддзеркалює національні та регіональні особливості. У системі українських власних найменувань, що склалася протягом минулих віків, відображено всі аспекти народного життя на різних історичних етапах. Тому оніми є одним із важливих джерел для дослідження мови, історії, матеріальної й духовної культури нашого народу. Літературні оніми приваблюють своїми значними виражальними можливостями, багатством стилістичних функцій, нових конотацій, символів, у чому, власне, проявляється оригінальність авторів. Відповідно, вивчення ономастикону, у тому числі й літературно-художнього, належить до актуальних завдань сучасної ономастики.

Життя і творчість відомого закарпатського письменника Івана Чендея все частіше привертає увагу не тільки поціновувачів його таланту, але й дослідників. Маємо сьогодні багато спогадів сучасників, величезну кількість статей, кілька дисертацій (В. Бойко, О. Козій, М. Хорошков). Літературознавчий аспект творів І. Чендея досліджували М. Жулинський, Д. Кешеля, С. Кіраль, Д. Кремень, В. Марко, М. Мушинка, Д. Павличко, П. Скунець, Д. Федака, М. Фединишинець та ін. Цілу низку статей видали науковці з кафедри

української літератури нашого університету (В. Поп, Н. Ференц, Е. Балла, Л. Голомб та ін.). Найбільше статей опублікувала доцент О. Ігнатович.

Дослідженню мовних проблем творів І. Чендея присвятили свої праці і науковці кафедри української мови УжНУ. Доцент В. Папіш видала 9 статей, вісім із них присвятила дослідженню ролі фразеологізмів у творах І. Чендея. Ці питання порушувала і професор Н. Венжинович. Специфіку мовностилю І. Чендея досліджувала професор В. Статєєва. Про функціонування літературно-художніх антропонімів романів та оповідань автора писали А. Вегеш, Л. Щока, О. Чижмар. Діалектну лексику досліджували О. Миголинець, Т. Піцура, Е. Гоца. Фольклорні мотиви у творах І. Чендея досліджував І. Сенько.

Твори І. Чендея актуальні завжди, адже в них, як писав Іван Дзюба, «поетизація народної вдачі, гармонії родинних стосунків і доброго співжиття зі світом природи, яка промовляє до нашого серця багатством своїх голосів і незбагненністю його мовчання» [2, с. 200].

Мова творів І. Чендея вражає: тонкий знаток рідної говірки, майстер слова хвилює і приваблює багатющою українською мовою. Д. Павличко писав: «Але при тому лексичне багатство гуцульського діалекту в Івана Чендея таке прекрасне і неосяжне, як природа гори Ясенової, під якою розташоване його село Дубове, а нижче грає-виграє гомінлива річка Тересва» [11, с. 334]. «Тут, власне, у Забережі й на горі Ясеновій, що височить над селом, розгортаються події багатьох творів письменника», – писав Д. Федака [14, с. 406].

Предметом нашого зацікавлення стала онімна лексика. У попередніх наших дослідженнях ми звертали увагу на функціонування літературно-художніх антропонімів у творах І. Чендея [1]. Сьогоднішня наша розвідка стосується дослідження ролі мікротопоніма (ороніма) Ясенова та його переходу в літературно-художній антропонім. Це і є нашою метою, а завдання – розкрити інформаційний заряд оніма Ясенова.

У багатьох творах І. Чендея гора Ясенова є літературним героєм. Адже все починається з того місця, де людина черпає життєдайну силу, отримує енергію, щоб зарядившись нею, віддавати іншим. Таким місцем для письменника було його село Дубове, а гора Ясенова («родинна полонина») – «ідейно-образне ядро духовного поля, яке формує письменник, прагнучи об'єднати цим четвертим духовним простором минуле, сучасне і майбутнє закарпатського люду» [5, с. 13].

Письменник вів до Ясенової (родинного гнізда, колиски) людей, з якими ділив і радість, і горе. «Долати Ясенову» випало М. Жулинському, М. Мушинці, В. Габорцю та ін. Усі вони залишили світлі спомини про «Ясенову художніх відкриттів».

Літературно-художній оронім *Ясенова* виконує локалізаційну функцію, деталізуючи місце описуваної події, творить ілюзію реальності оповіді, своє змістовно-семантичне поле. Назва гори походить, ймовірно, від ясеневого лісу. Відомо, що дуб, ясен, явір уособлюють чоловіче єство. «У фольклорі ясен символізував також скромність, пісенну душу» [12]. У скандинавських народів велетенський ясен був священним деревом, деревом життя, «структурною основою всього суцього» [16, с. 22]. У І. Чендея читаємо: «Тут-там огорожі давніх верховинських поселень спинаються струнками ясенами, грабами, коренастими буками і співучими смереками» [Чендей 5, с. 530]. Гора, за словником Потапенка, – «символ внутрішньої висоти людського духу; найвищої точки, «пупа» землі; центру, через який проходить вісь землі; богів землі та підземного царства; образ світу, модель Всесвіту; варіант у трансформації світового дерева. У літературній традиції гора символізувала внутрішню висоту людського духу, непохитність» [12].

Дуб – «символ сили, чоловічої могутності, священне дерево бога-громовика. Культ дуба існував у всіх індоєвропейських народів, це дерево було присвячене найголовнішому з богів: у Греції – Зевсу, в Італії – Юпітеру, в Німеччині – богові грому Донару. Кельтські жреці, друїди, вважали дуб найсвятішим із дерев. Слов'яни обожнювали дуб як дерево громовержця Перуна, пов'язуючи його з вогнем та блискавкою» [16, с. 354]. Дуб – «дерево життя; гордості й міці, сили, довговічності, здоров'я, цілісності, дужого, гарного парубка; нерозважливості» [12]. Як бачимо, і назва села, і назва гори мають глибокий символічний заряд, який вміло використовує у своїх творах І. Чендей.

Ясенова І. Чендея має пісенно-скромну душу. У багатьох творах гора розкривається по-різному. У назві гори відчитуємо глибокий зміст: вона і ясна, і нова, тому ясна завжди. Уведений у художні тексти топонім Ясенова стає активним складником творів, його функції виходять за межі функцій локалізації. На основі спостережень ми виділили низку рецепцій, варіацій тлумачень мікротопоніма Ясенова.

1. Ясенова як світ краси, величі.

Відомо, що гори – це надзвичайно красиве творіння природи. Важко описати ту красу, яка манить у будь-яку пору року, зачаровує, закохує.

Про красу Ясенови найперше знаходимо в повісті «Казка білого інею». Автор привертає увагу до того, що люди будували домівки так, щоб вікна виходили на Ясенову (« в кімнаті з виглядом на Ясенову – звідси гору було видно завжди так, ніби й хата ставилася умисно до вічної у вічній красі гори Ясенови» [Чендей 2, с. 32]. «Яким могутнім видом тоді не просто стигла і холола, а в саме піднебесся здіймалася висока Ясенова!..» [Чендей 2, с. 56]). М. Жулинський писав: «Там, на Ясеновій, де неймовірна тиша і душевний спокій опанували цей величний світ гір і полонин, здавалося, ніщо не може порушити цю солодку мовчазну самотність на вершині карпатської величі» [4, с. 17]. Гора нагадує пишну квітку, що ласкаво огортається сонцем («Витягнувшись гігантським хребтом вгору над Забережжю, Ясенова пишною маківкою вп'ялася в піднебесся. Закосичена сонцем, стояла гордо Ясенова» [Чендей 7, с. 42]). Красою гори милуються верховинці: « впускала промені сонця з-над Ясенови вранці, сама задивлялася на Ясенову, а надивитися не могла – у всі пори року та днини гора височіла в своїй завжди неповторній красі і звабі. Справді, було на що задивлятися!» [Чендей 6, с. 345]. Від гір ніколи не відняти їх величі. Скільки написано про велич і красу гір! У них стільки сили і стільки романтики, що вони викликають непідробне захоплення. Відомо, що краса гірської природи наділена Божою силою.

2. Ясенова як родинне гніздо.

Чендеєві герої тягнуться до неба як символу духовності, а гора Ясенова стає символом краси рідного краю, символом пракореня. Про це в багатьох творах і пише письменник («У горах під полонинами минув світ її дідів і прадідів. На цвинтарі неподалік дороги до піднебесної Ясенови – гора мовчазним вартовим спокою – в довічному сні предки її під польовими травами від весни і під білим покривалом взимку» [Чендей 2, с. 58]. «Скільки літ минуло, а кімната з вікном до городця і Ясенови не єдино повертала в дитинство з громадою малечі в рідній хаті; до щемливого відчуття і ясності в дрібниціях» [Чендей 6, с. 345]. «Одним вікном наше родинне гніздо дивилося на гору Ясенову, до сходу. де повідалася незвичайна казка, чулася воля просторів» [Чендей 4, с. 191]. « бо це і твоя власна Ясенова, бо це і твоя ласкава колиска з пізнанням гір, всього у них для многотрудного

життя» [Чендей 3, с. 405]. Рідна хата, Дубове, Ясенова – мала батьківщина, місце, звідки тягнеться рід, де все до болю рідне, святе, своє. Ясенова увіковічує пам'ять предків, тут «життя таїться в корінні».

3. Ясенова як тяжкий труд.

У прозі І. Чендея Ясенова виступає не тільки символом краси. Це гора, яку верховинці підкорюють тяжкою працею з ранньої весни до пізньої осені, обробляють наділи (пайки) землі, щоб виростити щось для прогодування сім'ї. У повісті «Казка білого інею» читаємо про тяжкий мамин труд на Ясеновій: *«І мати чула тут вже свою терпку і неподільну любов до Ясенови. Водночас мимоволі якось і непомітно, нечekanо-негадано кільчилася й проростала злість до тої гори укупі з кривдою за безжалісно забрані весни, літа й осені її не одного десятка літ»* [Чендей 2, с. 57–58]. *«Уявити гору без маминих рук годі»* [Чендей 2, с. 57]. *«Зневолила вона мене геть-геть за життя!.. Струмки поту потекли б, якби зібралося все, що випила вона тільки з мого чола по дорогах крутосхилами на високий ґрунь. Багато всього було, як її днів і трудів на землі в поті чола і твердих мозолів на руках»* [Чендей 2, с. 60]. *«не знала вона ніколи буднів без корисного діла в жодну з пір року навіть на Ясенові»* [Чендей 2, с. 61]. *«До погибелі дорога на Ясенову мене зморювала і заморювала, серце моє люто поїдала Та тільки сонцем на ній засвітило, тільки поле на ній проросло, тільки квітнути все починало й птахами виспівувало, а вітриком по лицю гладило, як все недобре забувалося Бо вона, моя висока зелена Ясенова, мені наречена і віддана, а я віддана їй»*, – говорить мати з повісті «Кринична вода» [Чендей 3, с. 408]. Гора і людина поєдналися.

4. Ясенова як казковий герой, що тримає небо.

Гори врослися в землю, а на плечах тримають небо. Тому вони здаються казковими велетнями, гордими та сильними. У романі «Птахи полишають гнізда» Ясенова виступає казковим героєм (*«Гора від шляху піднімається то полого, то круто, а самою маківкою тримає небо. Коли в сльоту на ґруні застряває і кошлатиться громаддя хмар, Ясенова кострубатиться хмурим казковим велетом»* [Чендей 5, с. 316]. *«Гора Ясенова двома високими верхами тримала на собі прозору і глибоку блакить верховинського неба»* [Чендей 5, с. 530]. *«Сонце в сідловині Ясенової – як золотий вершник на велетенському казковому коні»* [Чендей 5, с. 532]). Поетизація гори проймає народну творчість, виявляє себе не тільки в художньому образі, але й у світобаченні. Персоніфікація сили гори ґрунтується на

наділенні її властивостями людей, співвідноситься з їхнім світом, є його віддзеркаленням, має глибинні смисли.

5. Ясенова як вічність.

У повісті «Казка білого інею» знаходимо інформацію про довголіття Ясенової. Відомо, що гори не тільки характеризуються твердістю, але й вічністю. Люди приходять і відходять, змінюються покоління, а гори стоять. І будуть стояти завжди. Це добре розуміють горяни: *«Знаю, що Ясенова була до мене, буде й по мені – мати ураз затнулася, ніби не те сказала. Я знаю, Анничко, що наді мною вже довго-довго будуть зеленіти трави, і сама я не буду чути ані кування зозуль, ані інших птахів. А Ясенова буде купатися в теплих весняних дощах, лагідні вітри будуть розчісувати її трави влітку. Буде вона вигріватися на сонці, видзвонювати овечими отарами так, як при мені видзвонювала не в одну осінь. І біліти буде під снігами тоді, коли й цвинтар буде білий від снігу»* [Чендей 2, с. 55]. *«А Ясенова височітиме, як і віки, й тоді буде її. візьме Ясенову до серця з собою в «далеку дорогу», хоча гора залишиться для тих інших, що будуть, будуть, будуть і літ через сто, і літ через тисячу»* [Чендей 2, с. 63]. *«Все плине й минається. Не минається тільки саме Дубове, сама річка Тересва, самі гори близькі й далекі довкола, блакитний овид і синє небо у височині, а з ними всіма й красуня Ясенова»* [Чендей 2, с. 141]. Надзвичайно важливим у творах І. Чендея є світ природи, вічною для нього залишається його краса.

6. Ясенова як життєве сходження.

Вважається, що гори – східці в небо. Підкорення вершини асоціюється з життєвим сходженням. Людина за життя долає якісь вершини (становлення, її життя, професійний ріст). Піднімання на гору для матері асоціюється з життєвою силою (*«Бо доки сама на гору сходить, доти й щаслива та жива»* [Чендей 2, с. 62]). Образ матері в повісті «Казка білого інею» – «один із найпоетичніших у творчості письменника. Згадуючи своє життя, мати благословляє його, благословляє своїх дорослих дітей як джерело її вічності. Перед її внутрішнім зором весь час стоїть образ гори-красуні Ясенови, до котрої прив'язана як до власної долі» [9, с. 283]. Місія матері – буденна праця. Так само в «Криничній воді» без Ясенової не уявляє життя мати, жінка-трудівниця (*«Я знаю. Буде Ясенова зеленіти і травами цвісти й тоді, коли не буде мене, нас не буде. Я добре знаю. Але доки ноги мене по землі носять, без Ясенової не можу я, а я вже не буду мати сили і здатності на Ясенову двома підніматися, на чотирьох полізу!...»*

[Чендей 3, с. 406–407]. Мама називає Ясенову чарівницею, яка ніколи не давала їй спокою. І гора, і мати були нерозривними. У горах людина відчуває свободу і вчиться долати всі перешкоди на життєвому шляху.

7. Ясенова як пізнання світу. Ясен світ.

Світ краси Ясенови – ясен світ, тобто ясний, що є синонімом до слова світлий. Фразеологізм білий світ (ясен світ) має значення «Божий світ. 1. Життя у всіх його формах і виявах. 2. Все навколишнє» [15]. Білий світ – це і ранок, і світанок, і земля, і життя. Василь Стус писав, що «білий світ – він завжди білий і завжди добрий – білий світ». Білий світ – це втеча від труднощів, пошук чогось нового, світлого. З підніжжя гори починалося сходження, пізнання себе і світу. З вершини гори відкривався той всесвіт, де людина відчувала себе частинкою космосу («в травні тут так весело і просторо, що звідси не тільки далеко видно, а й обняти можна цілий великий світ» [Чендей 2, с. 35]. «Та коли вже на Ясенову піднімешся, – такий широкий, такий далекий світ, така велика і дивна краса відкривається, що раєм на землі усе видиться» [Чендей 3, с. 453]). Ми звернули увагу, що фразеологізм *білий світ* дуже часто використовують українські письменники, це зафіксували й у прозі письменників Румунії. Ясен (ясень) у давніх слов'ян був шанованим деревом-тотемом. «Крізь просвіти між парами листочків легко проникає сонячне проміння, роблячи листя ніби прозорим, налитим світлом; до того ж у ясена світла кора – тому назва *ясен* – ясний, світлий. Ясен має багато спільного з дубом: статність, довголіття, міцна деревина та й ростуть вони зачасти поруч» [8, с. 88–89].

8. Ясенова, що дає силу.

Горяни – люди сильні духом, витривалі й нескорені. Вони черпають життєдайні сили з глибин землі, а піднімаються в гори, щоб набратися сили світу (космосу). У «Казці білого інею» мати «складала хвалу долі, що сили їй дала підніматися на підхмарну височину від весни до пізньої осені, й просила доріг і робіт в здоров'ї на Ясенову у нову весну і нове літо» [Чендей 2, с. 62]). У повісті «Терен цвіте» Ясенова для героя також дає силу («Та досить було Василю глянути на маківку Ясенової, як до нього припливала сила, а на очах спалахували іскорки добрих надій» [Чендей 7, с. 44]. «Вогнями ожив крутогір, видихаючи з себе цієї осені приспану і заховану силу» [Чендей 7, с. 111]). У повісті «Кринична вода» спостерігаємо це також: «Стомлена дорогою вгору крутосхилом, мама озиралася по горах близьких і віддалених на Ясеновій і враз чула, як повертається до неї бадьорість, як сил

більшає» [Чендей 3, с. 402–403]. Ясенова для дубівчан стає місцем, що є джерелом енергії. Тут спрагли губи знаходять криничну прохолоду, втомлені очі споглядають красу і душа наповнюється радістю.

9. Ясенова: звичаї та традиції.

Для героїв Чендесвих творів Ясенова – центр, довкола якого обертається життя. Тут вони знайомляться зі звичаями свого села, тут вони отримують багатющу скарбницю народної творчості. На ґрунті національно-культурної традиції формується символічне значення слова Ясенова, розширюється його образна база. Усе, що формувалося і передавалося з покоління в покоління, знає гора. У романі «Скрип колиски» читаємо: *«Гора дитинства і весняних пасовищ з бронзовими дзвониками – великими на коровах, маленькими – на ягнятах, гора з колибами та ватрами, нивками картоплі, латками ячменю та вівса перекликалися та перегойкувалися голосами пастушок і скотарів у пізню вечірню пору одне одному давали про себе знати, щоб веселіше було. Ясенова наповідалася коломийками і осінніми зорепадами, постійним шумом в деревах і шелестом у кущах, як налітали полонинські вітри. Казка Ясенови дивувала і захоплювала»* [Чендей 6, с. 192]. «Саме природно-географічне середовище народжує, плекає і зберігає дух народу, що яскраво виражено в культурі, звичаях, обрядах, у мові, в переказах і легендах, у світосприйнятті закарпатських українців» [5, с. 12].

Отже, літературно-художній топонім Ясенова, що наділений значним інформаційним зарядом, має цілу низку значень. В. Кононенко писав: «Образне «нарощування» смислової структури слова-символу стає невичерпним» [7, с. 293].

Ясен наділений твердістю, як і гора. Не випадково топонім Ясенова переходить у назву героя повісті «Іван». Відтопонімний літературно-художній антропонім *Ясенова* має богомільний дід Петро. У повісті – це старий мудрий чоловік «карпатського гарту», який розуміє цей світ і себе в ньому. Назва героя оточена конотативним ореолом і виконує символічну функцію. Навколо цього імені «створюється свого роду смислове поле, необхідне й достатнє для виявлення численних конотативних супроводів, додаткових значень, асоціативно-оцінних і образних рядів» [7, с. 115]. Письменники часто використовують у своїх творах образ карпатського мудреця. У М. Дочинця, наприклад, Вічник, Криничар, Горянин, Світован, Мафтей

Петро Ясенова, як біблійний апостол Петро, намагається навернути на праведну дорогу Івана Каламаря. В одному літературно-художньому антропонімі автор вдало поєднав ім'я та прізвище. Петро – «скеля», «камінь» [13, с. 92] та прізвище Ясенова (сама гора та її назва). Камінь і гора – єдине ціле, а Ясенова символізує і твердість, і світлість, і вічність. Дослідниця О. Ігнатович пише: «місце, відведене старійшині в повісті, та його смерть фокусують увагу на ньому, як на наріжному камені повісті. Відомий на всій околиці скрипаль – не лише трудівник і майстер своєї справи, а й носій традицій, мудрості народу» [6, с. 60].

Іван Чендей часто називає своїх героїв іменем Петро. У повісті «Луна блакитного овиду» автор пише про свого діда Петра, котрий до самої смерті був «*втіленням працьовитості, пошуку, невтомності*» [Чендей 4, с. 202]. «*У всьому дід Петро був твердий і неподатливий, як кремій*» [Чендей 4, с. 203]; «*був незвичайний майстер, у всьому стриманий, непоступливий і твердий*» [Чендей 4, с. 208]. Первісне значення імені розкриває характер героя. Про брата Петра автор писав: «не хлопець, а криця». Петро Головчук із роману «Скрип колиски» милується горою дитинства. Він переживає, коли бачить обчухраний зелений оксамитовий покрив поля на Ясеновій. Для нього Ясенова – чарівниця, що «*величаво височіла до самого чистого неба, восени і зимою – завжди чаруюча, а в задумі єдина і неповторна. Ніщо не заспокоювало його з тою силою, як Ясенова, задивляння на вічність в горах*» [Чендей 6, с. 346].

Старий Петро Ясенова – горянин, його життя пов'язане з кичерами, і полонинськими вітрами. «*В одну мить гори мовби покликали Ясенову гомоном чар, і він уже знімав з цвяха скрипку. Спершу ніби несміливо, пробуючи звуки по струнах, потім певніше, певніше, й старий музика заграє. Ранок і полудень, золоте надвечір'я і тасмничий вечір у горах, чарівний шепіт ялин і богатирський гомін букового лісу, передзвін овечої отари на полонині і далека луна трембіти, переливи флюяри і нехитрий бренькіт дрімби, спів колискової, радість весільної і туга мандрівницької – мелодії усіх пісень тепер зібралися в дідовій скрипці й струменем виливалися*» [Чендей 1, с. 323–324]. У цій мелодії було все життя Петра. Людина і гора становлять єдине ціле. Г. Штонь та В. Марко доводять, що гора Ясенова увібрала весь світ верховинця. Вона стала символом рідної землі, родини, зв'язку поколінь. У творах І. Чендея, за словами В. Дончика, читач рухається «від образів батьків, родинного вогнища,

образу Ясенової – до образу народу; інтимне, особисте вплітається в загальнонародне» [3, с. 156].

Сьогодні дослідники творчості І. Чендея стверджують, що не можна уявити його твори без гори Ясенови, як і самого письменника. Гора має сакральні якості. Це те, до чого людина повертає очі, що вабить її, тягне до неба, це світ і всесвіт. Тут переплелися гордість і вічність. Письменник Петро Мідянка називає І. Чендея Ясеновою нашої літератури: «Ясенова (по-дубівськи Ясіння) й нині прекрасна, як постать, як особистість Івана Чендея. І він карпатська Ясенова нашої літератури в сяйві сонячного проміння, яке показується з-за маківки гори. У тому сяйві його і залишимо» [10, с. 302].

Як бачимо, онім Ясенова у творах І. Чендея наділений значними виражальними можливостями, новими конотаціями. Літературно-художній топонім Ясенова та літературно-художній антропонім Ясенова виконують символічну функцію. Зрозуміло, що важливу роль тут відіграє етимологічне значення (внутрішня форма), але інформація на цьому не вичерпується. Літературний онім Ясенова формує відповідне ставлення до зображуваного, вказує на характеристичні параметри: національні, соціальні, інформаційно-оцінні, ідеологічні та ін., що відображає особливості художнього стилю автора.

Література

1. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми у творах Івана Чендея. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Випуск 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 14–16 травня 2007 року. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. С. 204–207.
2. Дзюба І. Журавлі Івана Чендея. *Іван Чендей у колі сучасників: зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел*. Уклад.: О.Д. Гаврош, С.С. Кіраль, І.В. Когутич, М.І. Трещак, О.В. Шмайда; відп. за вип. О.А. Канюка (2017), М.І. Трещак (2020). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. С. 199–201.
3. Дончик В. Від Ясенової – у широкий світ: Про Івана Чендея. *Зупинені миті: статті, спогади, полеміка*. К.: Радянський письменник. 1989. С. 144–158.
4. Жулинський М. І світ земний, і світ духовний Сумуючи за спілкуванням із Іваном Чендеєм. *Іван Чендей у колі сучасників: зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел*. Уклад.: О.Д. Гаврош, С.С. Кіраль, І.В. Когутич, М.І. Трещак, О.В. Шмайда; відп. за вип. О.А. Канюка (2017), М.І. Трещак (2020). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. С. 11–18.
5. Жулинський М. Іван Чендей: художнє формування національного образу світу. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Випуск 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті.

- Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 14–16 травня 2007 року. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. С. 11–13.
6. Ігнатів О. Біблійні аспекти повісті Івана Чендея «Іван». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 2 (40). Ужгород, 2018. С. 57–62.
 7. Кононенко В.І. Мова у контексті культури. Монографія. Київ–Івано-Франківськ, 2008. 390 с.
 8. Кононенко О. Українська міфологія. Символіка. 2019. URL: <https://books.google.com.ua> (дата звернення 10. 01. 2022).
 9. Марко В. Сім сліз Івана Чендея. *Іван Чендей у колі сучасників*: зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел. Уклад.: О.Д. Гаврош, С.С. Кіраль, І.В. Когутич, М.І. Трещак, О.В. Шмайда; відп. за вип. О.А. Канюка (2017), М.І. Трещак (2020). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. С. 277–286.
 10. Мідянка П. Марка Івана Чендея. *Іван Чендей у колі сучасників*: зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел. Уклад.: О.Д. Гаврош, С.С. Кіраль, І.В. Когутич, М.І. Трещак, О.В. Шмайда; відп. за вип. О.А. Канюка (2017), М.І. Трещак (2020). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. С. 300–302.
 11. Павличко Д. «І ти гуцул, і я гуцул, одна у нас мова»: зустріч з Іваном Чендеєм. *Іван Чендей у колі сучасників*: зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел. Уклад.: О.Д. Гаврош, С.С. Кіраль, І.В. Когутич, М.І. Трещак, О.В. Шмайда; відп. за вип. О.А. Канюка (2017), М.І. Трещак (2020). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. С. 325–338.
 12. Потапенко О. І., Дмитренко М. К. Словник символів. URL: <https://studfiles.net/preview/5252915> (дата звернення: 05. 01. 2022).
 13. Трійняк І. І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
 14. Федака Д. Чендєєві журавлі. *Іван Чендей у колі сучасників*: зб. спогадів, статей, есе, худож. творів, бібліогр. джерел. Уклад.: О.Д. Гаврош, С.С. Кіраль, І.В. Когутич, М.І. Трещак, О.В. Шмайда; відп. за вип. О.А. Канюка (2017), М.І. Трещак (2020). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. С. 405–416.
 15. Фразеологічний словник української мови. URL: <http://slovopectia.org.ua> (дата звернення: 12. 02. 2022).
 16. 100 найвідоміших образів української міфології. [Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.]. К.: Орфей, 2002. 448 с.

Джерела

1. Чендей І.М. Іван. Вибране в 2-х т. Ужгород: Карпати, 2002. Т.1 Оповідання, повісті. Передм. М.Г. Жулинського. С. 295–347.
2. Чендей І.М. Казка білого інею. Повість, оповідання. Ужгород: «Карпати». 1979. 199 с.
3. Чендей І.М. Кринична вода (Сестри). Вибрані твори в 2-х т. Т.2. Повісті. К.: Дніпро, 1982. С. 375–458.
4. Чендей І.М. Луна блакитного овиду. Вибрані твори в 2-х т. Т.2. Повісті. К.: Дніпро, 1982. С. 169–262.

5. Чендей І.М. Птахи полишають гнізда. *Чендей І.М. Птахи полишають гнізда* : Повісті, роман. Ужгород: «Карпати», 1984. С. 315–590.
6. Чендей І.М. Скрип колиски. Вибране в 2-х т. Ужгород: Карпати, 2003. Т.2. Оповідання, роман. С. 115–517.
7. Чендей І.М. Терен цвіте. *Чендей І.М. Птахи полишають гнізда* : Повісті, роман. Ужгород: «Карпати», 1984. С. 21–172.

ПАВЛО ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ

*У всі віки людина прагнула перетворювати світ і шукати істину,
і справжня література намагалася це показати*

*І все-таки я вірю в силу художнього слова, яке стоїть вище
простих слів. Воно переважає над нашим звичайним життям. І в цьому
його безсмерття.*

*Жінка стоїть над війнами, над державами, над світами, бо вона
жінка, і цим все сказано!*

Павло Загребельний

КОМІЧНИЙ ЕФЕКТ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ПОВІСТІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ГОЛА ДУША»

До найвищих взірців ономастичної майстерності належить творчість Павла Загребельного. Він був достеменним аналітиком, експертом і коментатором оточуючої реальності. Це внутрішнє відчуття-знаття актуального фактажу дзвінко проявилось в літературно-художніх антропонімах, зокрема в тих, які функціонують у його повісті «Гола душа».

Антропонімікон романів П. Загребельного майже не досліджувався, виняток становлять окремі розвідки Т. Гриценко, Я. Голобородька. Тому, на наше переконання, дослідження літературно-художніх антропонімів творів П. Загребельного є актуальним, що визначається важливістю розгляду ЛХА, які є вільною реалізацією творчого задуму письменника завдяки своїм виражальним можливостям, багатству стилістичних функцій.

Метою нашого дослідження є огляд та опис літературно-художніх антропонімів повісті «Гола душа» Павла Загребельного. Наше завдання – проаналізувати літературно-художні антропоніми, на яких позначилось авторське експериментування, виявити особливості їх функціонування.

У повісті «Гола душа» і книжці політичних алюзій «Стовпоторіння. Кавтаклізма» Загребельний виступив у амплуа сатирика, який зосереджує свій зір передусім на соціоментальній і соціополітичній проблематиці.

Сюжетною канвою «Гола душа» семантично й циклічно близька «Юлії» та «Брухту». У романах розповідається передовсім про долі чоловіків і в цьому контексті про жінок, пов'язаних з ними. У «Голій душі», навпаки, викладається доля вродливої жінки – *Клеопатри Січкари*, що розгортається за фатально незамінної участі мужчин в її апаратній кар'єрі.

За нашими спостереженнями, номінативні літературно-художні антропоніми обов'язково представлені в літературно-художніх текстах П. Загребельного: *Василь, Іван, Буланенко, Гніденко, Петро Юхимович* та ін. Вони творять «кістяк, антропонімійну канву твору, засвідчують достовірність персонажів і зображувальних подій» [2, с. 15].

Відтворюючи антропонімійний узус українського міста ХХ ст., П. Загребельний використовує зросійщені форми імен, якими наділяє своїх персонажів і які так популярні в реальній антропонімії українців: *Тася, Туся, Сєва, Вадік*. Пор.: «Сарказм: я не маю жодної подруги! Перукарка Туся, секретарка Тося, лікарка Тася Якийсь жіночий гоголь-моголь. Різняться одною лиш літерою» [6, с. 387]. Варто згадати комедії М. Куліша, де він «вдало спирається на ономастичні засоби комічного» – римовані імена: Устя, Настя, Пистя, Христя; Мина, Лина, Рина. «Іменною римою Куліш може розповісти і про ономастичну гармонію, і про її відсутність, і про тупоголовість, і ще багато про що», – писав Юрій Карпенко [8, с. 75]. Це має стосунок також до ономастичних спостережень і гострого гумору П. Загребельного.

Із загальнонародної мови автор почерпнув здрібніло-пестливі ЛХА з мінімальним рівнем експресії – іменні варіанти, утворені за допомогою суфіксів: *Малинка, Клавка, Клавуся, Клавочка, Євка, Євуся, Клеопатронька*.

Надзвичайно важливими у створенні реального, чітко окресленого історичного фону твору виступають літературно-художні, що є іменуваннями загальновідомих осіб: *Гітлер, Сталін, Хрущов, Леонід Ілліч, Фурцева, Горбачов, Корнійчук, Куліш, Параджанов, Солженицін, Сахаров, Тарапунька й Штенсель, Стус* та ін.

Та найбільший інтерес викликають характеристичні, промовисті ЛХА П. Загребельного, у яких сповна виявляється неповторний онімний почерк письменника. Конкретний же вибір власного імені – у руках автора. У творах пострадянського періоду П. Загребельний створює ЛХА, у яких відчувається творча фантазія, досвід автора.

Головна героїня повісті «Гола душа» – *Клеопатра Микитівна Січкара* – номенклатурниця, «керувала культурою», зі зміною уряду попадає під скорочення. Цей літературно-художній антропонім ми зафіксували як у романі «Брухт», так і в повісті «Гола душа». Створюючи такий онім, П. Загребельний «використовує стилістичний прийом – поєднує ультрамодні чужомовні імена з традиційними українськими прізвищами, чим досягає сатиричного ефекту» [1, с. 123]. Сама героїня розповідає: «*Клеопатрою назвав мене батько, бо він же історик. Мати, мабуть, і не чула про ту єгипетську царицю, хоч до чоловіків була, може, ще ласіша за неї. Клеопатра Микитівна – в українському селі трохи смішно Звали мене тоді Клавкою, бо*

Клеопатра – це не для сільської місцевості і не для примітиву. Там Клавка – це штука, а Клеопатра – сарказм!» [6, с. 250].

Чужомовні імена рідковживані, у них погана сполучуваність із традиційними українськими прізвищами. Зрозуміло, що ім'я виділяє особу в суспільстві, однак це виділення не повинно бути кричущим. Бо навіть «гучне ім'я потребує уміння тихо його носити». Героїню часто називають «царицею», «морською богинею», «торжеством сил миру і демократії». Вона сама відчуває себе царицею: «*Тепер ти, Клеопатро, виходиш на державні простори*» [6, с. 299], «*Моє царство, і я у ньому єдина повелителька!*» [6, с. 304].

Клеопатра – ім'я латинського походження, означає «від знаменитого батька» [7, с. 128]. Ім'я по батькові *Микитівна* можна асоціювати з Микитою Хрущовим – батьком всіх народів СРСР. Але героїня зізнається: «*В орбіту я потрапила вже після Микити, так що «Микитівна» мені могло тільки завадити. Я брала не тим*» [6, с. 250].

«Доблесний борець проти українського буржуазного націоналізму» Реактивний Стартувальник каже: «*Мені подобається ваше ім'я. Клеопатра – тут стільки всього І головне: нічого націоналістичного*». Відповідь: «*А уявіть, що я звалася б Килиною або Роксоланою*» [6, с. 297]. Автор глузує над преклонінням перед антропонімами інших антропосистем. Виходить, що свої імена були ворожими, націоналістичними.

Тодя Рябокляч називає Клеопатру *Євою* («*Чому Євуся? – пробувала обуритися я. – Бо Єва – наша прародителька, а в тебе все від неї у найвищому блиску*» [6, с. 317]).

Ми зафіксували ЛХА *Клеопатра-перепатра*. Апелятив при імені часто вказує на професію, вік та інше. У нашому випадку *перепатра* походить від дієслова *патрати*, що означає «потрошити, скубти» [4, с. 894]. Виходить, що Клеопатра перепотрошена, обскублена. Її основний інстинкт постає в повісті у вимірі «секс – кар'єра – душа».

На тлі такого імені героїні з багаторівневою доонімною семантикою помітним характеристичним потенціалом наділене і її прізвище. Про себе *Клеопатра* згадує: «*мене зарізали на першому ж екзамені, посікли, як буряк для борщу, недаремно ж я Січкарь!*» [6, с. 251]. За словником, *січкарь* – «робітник, який виготовляє кормову січку, або той, хто працює біля січкарни» [4, с. 1325]. Клеопатра й сама січе. Пор.: «*Коли б у моїх руках був ніж, я кинулася б з ним на Кібця*» [6, с. 273].

«Гола душа» наскрізь проткана саркастичністю, карикатурністю, памфлетністю. Письменник відтворює характери й типажі української влади від часів Хрущова до Горбачової перебудови. «Загребельний концептуально пародіює та окарікатурює те, що стосується партійно-номенклатурного життя, – звичаї, конфлікти, цінності, типи, без зайвих еківоків натякаючи, що ідеться, власне, про адміністративний зоопарк» [5]. Не випадково Клеопатра заявляє: «Чоловіків треба тримати, як звірів у клітці» [6, с. 252]. Навіть імена для найкерівніших персон автор підбирає зоологічно витримані, характеристичний потенціал яких розкривається при зіставленні з відповідними апелятивами.

Ми зафіксували велику кількість промовистих літературно-художніх антропонімів. На аналізі деяких із них і зупинимося. «Чоловічі типажі подані саркастично, памфлетно, гротескно як втілення біологічно-чоловічої системи влади» [5].

Клеопатра має свою думку про чоловіків: «Я сортувала чоловіків, як м'ясо на Бессарабці: свинина, телятина, баранина, яловичина. Кролики мене взагалі не цікавили, птиця – це й геть щось гомосексуальне» [6, с. 293]. Тому П. Загребельний докола неї збирає персонажів із прізвищами, омонімічними з назвами тварин. Напр.: голова колгоспу *Кібець*, якого Клава обзиває «хамом і нахабою», «примітивною істотою, тварюкою, бугаєм, буйволом». Сам *Кібець* робить висновок, що всі ці назви «підходять для колгоспного тваринництва». Клава згадує: «Коли й навчилася чогось у брутального і примітивного *Кібця*, то це вміння безстрашно стрибати у прірву, навіть не заплющуючи очей» [6, с. 275], подібно до птаха, який кидається на свою жертву. Його прізвище походить від апелятива *кібець* – «хижий корисний птах родини соколових» [4, с. 539]. Пор. ще: *Тодя Рябокляч* (ряба кляча) – «слизький тип». «Мене звуть *Тодя* – це для друзів. А так – я *Тодось Рябокляч*. Трохи науковий працівник, трохи служитель муз» [6, с. 312], – говорить персонаж про себе. Головна фраза героя: «Тодя знає все». Про те, що він теж із кінського табору, говорить героїня: «З просторого, як хомут, коміра синтетичного гольфа непристойно вистромлювалася довга шия, темні запалі щоки» [6, с. 311]; «Він припнув мене до себе, як теличку до пакола» [6, с. 365], «звір холодний, слизький і огидний» [6, с. 333].

Називаючи своїх знайомих, Клеопатра дає їм характеристику зазвичай негативну. Пор.: *Кипчаченко* – «старий хам і вбивця всіх націй – від найскромніших до найполум'яніших тут ні гордості, ні

благородства» [6, с. 360]. ЛХА *Кипчаченко* походить від апелятива *кипчаки* – «народ тюркського походження, відомий в Європі під назвою половців» [4, с. 537]. Саме орди *кінних* половців спустошували наші землі.

Літературно-художній антропонім *Тонконіг* (тонкі ноги) хоч і не вказує на якусь із тварин, але пов'язаний із ними. Він роздавав інструкції *Легкоступові* (легко ступати), *Легкодухові* (легкий, як дух), *Буланенкові* (буланий кінь), *Гніденкові* (гнідий кінь), *Шлапачкові* («шкарбан, тюхтій, роззява» [4, с. 1625]). Складається враження, що на нараді було ціле коняче царство.

Прізвище *Суєта* асоціюється з різними клопотами, метушнею. Сам персонаж каже про себе: «*Суєта проходить крізь кам'яні стіни, крізь вогонь і мідні труби*» [6, с. 361]. Те, що він відноситься до адміністративного зоопарку, підтверджує текст: «*розсівся, як у дома, широкопузий, широкомордий, рот, як у кашалота, кабанячі очиці так і йорзають*» [6, с. 361].

Якщо більшість назв персонажів мають стосунок до тваринного світу, то назву чоловіка *Клеопатри* можна зарахувати до ботанічної лексики – *Малинка-Осичняк*. Для *Клеопатри* смішними видаються звичайні імена. Ось як відбувається знайомство з *Малинкою*: «*А я Василь Вася. – Вася! Лопнути від сміху*». Далі продовжує: «*У мого Васі було прізвище Малинка-Осичняк. Ну, що це за прізвище? Я заявила, що зостануся на своєму дівочому – Січкара*» [6, с. 260]. Прізвище *Малинка-Осичняк* асоціюється з солодким (малина) та гнучким (осика). Суфікс *-к-* вказує на здрибнілість. Але цей самий *Малинка*, як каже героїня, «спав, як удав, що проковтнув кролика». Ім'я *Василь* у перекладі з грецької означає *цар* [9, с. 45]. Комічним видається те, що автор поєднує Василя (царя) з *Клеопатрою* (царицею).

Низка промовистих антропонімів влучно характеризує денотатів за манерою поведінки. Пор.: *Делікатний* («*Але я навіть у гадці не мала, що Делікатний може підсунути мені таку свиню!*» [6, с. 349]), *Швиденький*, *Гуркало*. Такі літературно-художні антропоніми були поширеними для називання персонажів епохи класицизму та реалізму.

Автор поповнює реєстр літературно-художніх антропонімів, які вказують на соціальний статус героїв – *Безклубний*, *Безштанний* – це керівники якихось структур, ланок, інстанцій. Подібні назви знаходимо у Юрія Андруховича в романі «*Московіада*»: *Сероштанов*, *Байстриук* (поети), а також у романі «*Дванадцять обручів*»: *Вошивлюк*, *Паршивлюк*, *Зашиблюк*, *Дракуляк* (міліціонери). Такі назви не лише

характеризують денотатів, а й виявляють авторське ставлення до найменованих персонажів.

Тричленний ЛХА *Грицевий Семен Михайлович* належить «*дуже пристойному високому мужчині з акторською зовнішністю*». До Грицевого притягувала «*благородна сивизна, гарні чорні вуса, хвацько закручені догори*» [6, с. 321]. Клеопатра розповідає: «*Він клацнув підборами, як кавалерист із кінофільму, вклонився, поцілував мені ручку*» [6, с. 321]. За зовнішнім виглядом напрошується асоціація з Будьонним. Ім'я та ім'я по батькові в Будьонного та Грицевого однакові. Але реальний Семен Михайлович сам гарцював на коні, а «*елегантного і вродливого*» персонажа запрягали оголені дівці, приспівуючи: «*Один был гений жизни конной, Другой лишь жизни половой*» [6, с. 333].

Літературно-художній антропонім *Клара Лахно* належить журналістці. Вона натякає Клеопатрі, що їхні імена схожі. Схожість, мабуть, тільки в тому, що імена Клара і Клеопатра не належать до української антропосистеми. У тексті повісті Павло Загребельний декілька разів проводить паралель із Кларою Цеткін. А Цеткін – це не цариця Єгипту. Тому Клеопатрі не подобається таке порівняння. Автор глузує над такими модними назвами, підкреслюючи, що іншомовні імена погано сполучуються з традиційними українськими прізвищами. Прізвище Лахно утворене від апелятива лахміття – «дуже старий, подертий одяг» [4, с. 608], ганчір'я, дрантя. Ім'я *Клара* латинського походження, означає «голосний, світлий, сяючий» [7, с. 126]. Повна розшифровка ЛХА – світле, сяюче лахміття. Вийшов карикатурний шедевр. Клеопатра називає Клару мишкою, але ця «мишка» може жалити: «*Ця гадючка терзала мене ще цілу годину*» [6, с. 393]. Отже, цей онім також можна зарахувати до світу фауни.

Варті уваги також ЛХА-прізвиська, які називають другорядних персонажів, адже вони доповнюють головних. Якщо прізвища належать до офіційної системи найменувань, то прізвиська – до неофіційної, народно-побутової. Кожне прізвище чи прізвисько «має своє походження, свою історію, що забезпечує йому належне місце в мові твору» [10, с. V]. ЛХА-прізвиська містять жартівливу, іронічну, насмішкувату характеристику персонажа. Низка ЛХА-прізвиськ уже була в полі зору нашого дослідження [3].

Персонаж *Іван Ількович* – *Іван-довідка* всім «морочив голову довідками». У нього «*принцип: нічого не робити без довідок. Я двадцять років розробляв свою систему довідок*» [6, с. 282]. Проте

Павло Загребельний наділяє характеристичними можливостями ще й ім'я, ім'я по батькові персонажа: «*Я тут пережив уже чотирьох Ідеологів, а у відділах, вважайте, – цілий полк, усі приходять і відходять, а Іван Ількович зостається, як народ*» [6, с. 281]. Іван – означає, що він – з народу, Ількович (Ілля) – апостол, пророк. Отже, він із народу, він із народом, він за народ. Здавалось би, що такий потрібний народний персонаж не має стосунку до звірів, але устами Клеопатри автор констатує: «*мене зовсім не цікавив цей старий кінь, який уже давно забув, що таке кобила*» [6, с. 281].

Прізвисько *Реактивний Стартувальник* належить персонажеві, котрий дуже часто (з реактивною швидкістю) змінював пости, «цілився й на міністра», тобто стрімко стартував, а потім «полетів». Пор.: «*На місце академіка вискочив Реактивний Стартувальник*» [6, с. 289]. Клеопатра дуже боялася його, називала «хижим чорним котярою». Але згодом котяра поповнить табун коней («*змикнув, мало не заіржав, як молодий лошак*» [6, с. 296]). Він був грозою для всіх, але Клеопатра зуміла його приборкати, усвідомлюючи, що «*це вже не синиця у жмені, а цілий журавель*» [6, с. 301].

Прізвисько *Динозавр* вказує на схожість персонажа з динозавром. Пор.: «*Я ждала Динозавра вже й не в людській подобизні, а як грізне явище природи, як стихійне лихо*» [6, с. 288], «*У цього чоловіка-динозавра страшна влада і сила*» [6, с. 276].

Цікавим видається те, що місце *Динозавра* зайняв *Лебідь*. Це ще один ЛХА-орнітономен. Таке прізвисько він отримав за строгість і гордість. Клеопатра називає його гордим, неприступним, благородним, а згодом й суворим, бо «розпочав велике очищення», і «все дрижить від самого тільки його імені». Автор іронізує: виходить Динозавр не був таким страшним, як Лебідь.

Сучасна українська літературно-художня антропонімія збагатилася новими видами соціально значущих антропонімів, що репрезентують сленг державних діячів. У Сленгу найвищого партійного керівництва домінують літературно-художні антропоніми на зразок *Перший, Перший із самого Києва, Він, Сам*, які утворені шляхом онімізації опорних слів у складених назвах посад денотатів.

Деякі персонажі повісті мають прізвиська, що вказують на їх посади, утворені вони від апелятивів: *Професор, Ідеолог, Головний Ідеолог, Академік*.

Отже, літературно-художні антропоніми у творах Павла Загребельного виступають вагомим мовно-стилістичним засобом

зображення пострадянської дійсності. Прикметно, що письменник слушно вбачає причини наших негараздів саме в радянській добі, тому він вдається до використання літературно-художніх антропонімів у дусі псевдосоцреалізму.

Повість «Гола душа» Павла Загребельного може бути взірцем ономастичної сатири і прикладом високої ономастичної майстерності.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми у творах Павла Загребельного. *Studia Slavistica*. Випуск 8. Ювілей. Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2008. С. 73–84.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Голобородько Я. Симфонізм П. Загребельного. *Сучасність*. №10. 2009.
6. Загребельний П. Гола душа: [повість]. Брухт: роман; Гола душа: Повість. Харків: Фоліо, 2002. С. 247–399.
7. Ісат Ю.А. Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.
8. Карпенко Ю.О. Ономастичний гумор Миколи Куліша. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 75–77.
9. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-тє вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
10. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник [наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук]. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.

ОЛЕКСАНДР ІРВАНЕЦЬ

*Раптово усі поставали борцями.
Усі з піджаків майорять прапорцями.*

*А я – не борець, не трибун, не оратор.
Дурна в мене вдача, паскудний характер.*

*Не маю позиції, навіть – і пози,
Отож балансую між віршів і прози.*

Олександр Ірванець

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ТВОРАХ ОЛЕКСАНДРА ІРВАНЦЯ

Невід'ємним елементом літературно-художнього тексту зазвичай виступає власне ім'я персонажа, яке автор не лише в оригінальний спосіб пов'язує з персонажем-денотатом, але якому часто відводиться особлива роль у реалізації всього творчого задуму письменника та яке входить у простір позачасових загальнолюдських проблем, стає «геном сюжету».

Метою нашої статті є комплексний функційно-стилістичний аналіз літературно-художніх антропонімів прозових творів Олександра Ірванця.

Олександр Васильович Ірванець – письменник, перекладач, автор кількох збірок віршів. Останнім часом працює в драматургії та прозі – роман «Рівне / Ровно», повість «Очамимря» та низка оповідань. О. Ірванець – представник карнавальньо-провокативної складової постмодерного дискурсу. Його твори побудовані на «іронічній грі, маргінальному соціальному статусі героїв, критичній переоцінці національної культури, виявленні її табуйованих топосів і образів» [19].

Автор ретельно підбирає назви своїм героям, використовуючи запозичення з реальної антропонімії та власні новоутворення, поєднуючи їх з історизмами, символами, протонімами, фольклором, літературними героями, а також використовуючи онімійну гру. Наслідуючи традиції постмодерністів, О. Ірванець сповідує «культ незалежної особистості, потяг до архаїки, міфу», прагне «поєднати істини різних культур, іронічність, пародійність тощо» [18, с. 88].

У романі «Рівне / Ровно (стіна)» автор не обходиться без номінативних ЛХА, «тобто власних імен персонажів, яким притаманна лише називна (диференційна) функція» [3, с. 11]. У О. Ірванця номінативні ЛХА можуть бути простими (однослівні зазвичай іменні варіанти): *Уляна, Ілько, Оксана*, а також складеними (двокомпонентні): *Юхим Поліщук, Никифор Поліщук, Омелько Стецюк, Параска Стецюк*. Такі ЛХА адекватно відтворюють конкретний загальнонаціональний чи регіональний антропонімійний узус.

Особливе місце в літературно-художньому антропоніміконі О. Ірванця займають характеристичні назви. Серед характеристичних слід виділити національно/регіонально значущі літературно-художні

антропоніми. Найбільшу кількість таких онімів становлять прізвища українців із давнім українським суфіксом -ук/-юк/-чук, який входить до чільної трійки найпоширеніших прізвищ у сучасному українському антропоніміконі. Напр.: *Тимчук, Зубчук, Самчук, Баранюк, Правчук*. Менш вживаними є прізвища на -ко: *Панасенко, Можасенко, Фіалко*; на -евич: *Васькевич, Кибукевич*; на -ець: *Добромолець, Ірванець*; на -цький: *Оробецький*. У О. Ірванця трапляються ЛХА-«хамелеони», які виражають «змінну» національність їх носіїв. Основа українського прізвища може деформуватися іншомовними формантами. Пор.: «*Місцевий автор з дивним прізвищем Можасенко, до якого він сам чи хтось із його предків приточив у кінці літерку «в». Тепер він – товариш Можасенков*» [7, с. 59]. Зміна прізвища вказує на вміння героя вдало пристосуватись до середовища. У ЛХА *Ніл Тренета* (місцевий рок-музикант) відчитується преклоніння перед чужомовними іменними варіантами, що характерно як для реальної, так і художньої антропонімії. У романі «*Рівне / Ровно*» мають місце ЛХА, які називають персонажів-іноземців, в основному німців, що підтверджується енциклопедичною характеристикою. Напр.: «*майор Петер Зоммер, русявий аж білий німець, шанувальник німецької поезії двадцятого сторіччя*» [7, с. 22]; «*Ізабелла Штольц – прима південно-німецької сцени, молода зірка театрів Баварії*» [7, с. 14]; «*Георг Маульвюрф – режисер, світило західноєвропейської сцени*» [7, с. 13].

Серед хронологічно значущих ЛХА, що є іменуваннями загальновідомих, реальних людей, вирізняються такі ЛХА: *Оксана Забужко, Андрухович, Неборак*, які чітко окреслюють історичний фон твору.

Незначний процент серед аналізованих ЛХА становлять експресивно-оцінні. Автор використовує здрібніло-пестливі іменні варіанти: *Наталочка, Стефко (Стефцьо), Колька, Шлоймик*.

О. Ірванець – неперевершений майстер мовної гри з прізвищами. Головний герой антиутопії «*Рівне / Ровно*» в протилежних частинах міста по-різному називається: на заході він – *Сашко Ірванець*, на сході – *Шлойма Ецірван* («*Гражданин Ецірван Ше Ве (Шлойма Васильович) – західно-ровенський автор, який тимчасово проживає і працює у західному окупованому секторі нашого міста*» [7, с. 43]. У цьому ЛХА автор зашифрував своє власне прізвище. Таке мовне експериментаторство, за словами Л. Белея, «сягає коренями ХІХ ст., чим унаочнює спадковість і тяглість традицій української літературно-художньої антропонімії [2, с. 132]. ЛХА *Обля* – скорочений варіант

імені та прізвища знайомої Шлойми *Олени Бляшаної* (О + Бля, злиття перших складів власної назви). За словником сучасного українського сленгу лайливе слово *бля* означає *повія* [16, с. 62], що підтверджується авторською характеристикою: «*Обля жила інтенсивним особистим життям, поряд з нею виникали, щезали і знову з'являлися чоловіки різних класів і татунків – військові й цивільні, грубуваті й інтелігентні, високі й низькі, товсті й худорляві*» [7, с. 89]. У ЛХА *Обля* відчитується характерна риса денотата – преклоніння перед чоловіками.

Авторським експериментом є ЛХА *Янтарьов – Бернштейн Самійло Авраамович*. Одна власна назва репрезентує різномовні антропосистеми: російську, єврейську, українську, а це лиш підкреслює національне відступництво. Цікавим є той факт, що таке карнавальне найменування належить «*викладачеві кафедри прикладної астрономії Ровенського інституту інженерів водного господарства*» [7, с. 132]. Не поєднується астрономія з водним господарством, що викликає посмішку. Але складові ЛХА підібрані вдало: *Янтарьов* – від апелятива *янтар* (бурштин) – скам'яніла викопна смола хвойних дерев, використовується для виготовлення прикрас [5, с. 103]; прізвище *Бернштейн* належало видатним людям: діячам, психологам, математикам, літературознавцям; українське християнське ім'я *Самійло* походить від давньо-єврейського *Шем – Бог* [15, с. 96]; *Авраамович* походить від давньо-єврейського, що означає «*батько багатьох народів*» [17, с. 18]. У цій назві поєдналися коштовність, розум, всесвітнє божество.

Літературно-художній антропонім *Степанида Порфирівна Добромалець* також промовляє. Героїня – символ радянської літератури («*сива письменниця, авторка трилогії «Шлях до волі»*» [7, с. 98]; «*сама, вічно вмираюча і, водночас, вічно жива Українська Радянська Література*» [7, с. 106]). ЛХА *Українська Радянська Література* виступає мовностилістичним засобом інакомовлення, належить до штучно створеної авторської антропонімії. Такий ЛХА утворений шляхом онімізації опорних слів у складених назвах. Символом виступає ім'я *Степанида*, що в перекладі з грецької означає «*вінок*». Прізвище *Добромалець* відноситься до утворень композитної будови [4, с. 452], словотвірною-синтаксичною моделлю вказує на людину, яка «*добро меле*», що також символічно для радянської літератури.

Не обходиться О. Ірванець без дейктичних ЛХА, які вказують на реальний прототип. Пор.: «*академік Джугалинський, до речі, земляк наш з Ровенщини, й той другий київський академік, Іван Будза*» [7, с.

144]. ЛХА вказують на М. Жулинського та на І. Дзюбу. Це підтверджує автор, називаючи працю І. Дзюби «Націоналізм чи українізація», маючи на увазі «Інтернаціоналізм чи русифікація». ЛХА *Юрій Павлович Чмонь* – «професор, завідувач кафедри літературознавства Київського державного університету» [7, с. 49] вказує на письменника, професора Г. Штоня. Можливо прізвище *Чмонь* утворилось від вульгаризму *чмо* – людина, що нічого собою не представляє [16, с. 327]. Автор гумористично переоснастив реальне прізвище письменника. Як бачимо, дійкличні ЛХА належать до штучно створеної авторської антропонімії.

Повість «Очамимря» О. Ірванця є, за визначенням самого автора, «казочкою в дігерському стилі», а насправді – перелицьованою новочасною версією давньої легенди про Кирила Кожум'яку. Насамперед читач знайомиться з *Очамимрею*. Як істоту, так і назву автор придумав сам: «Іде-брєде *Очамимря*». *Очамимря* – зла, жорстока тварюка-людоджерка, страшенна апокаліптична ящірка. За Великим тлумачним словником української мови, *Мимря* – та, що мимрить, нерозбірливо буркотить [5, с. 667].

Інші персонажі не мають прізвищ, навіть нормальних імен, бо після Спалахів лишилися «здичавілі племена мудриполітенівців». А править ними у Граді (така назва міста) *Кнезь* («*Кнезь знає все. Він добрий, наш Кнезь, він великий і сильний, він старий і премудрий*» [6, с. 16]). ЛХА *Кнезь* утворений від апелятива князь, правда, з діалектними відтінками.

Позитивним героєм у повісті є *Кирюха*. *Кирюха* – «коханий *Янки-растаманки*», фаворит Кнезя та народний улюбленець, що відкрив таємниці механізмів. Ім'я *Кирюха* – простонародний російський варіант, походить від імені Кирило, що в перекладі з грецької означає «пан», «володар» [1, с. 66]. У деградованому місті *Кирюха* зберіг децицю генетичної па'мяті. Він вміє запуснути механізми, плаває на моторному човні, носить автомат Калашникова. А ще привозить звідкись шкіряні куртки (натяк на Кирила Кожум'яку), тобто має свій бізнес.

ЛХА *Янка-растаманка* вжито в розмовному варіанті. Апелятив при власному імені виступає як репрезентант певної художньої інформації [13, с. 337]. У цьому випадку вказує на захоплення героїні растаман-травою. Інакше можна сказати *Янка-наркоманка*. Таку саму роль відіграють ЛХА *Івашко-рибалка* та *Пашка-дісжокей* (оповідання

«Наш вожатий Федір Крюгер»). Апелятиви вказують на рід занять денотатів.

За допомогою всюдисущого у творі іронізму Олександр Ірванець розгортає парадоксальні картини життя, створює іронічні ЛХА. Чудернацьки названо дочок (чи дочку) Кнєзя: *Піпсікола та Кукакола*. Найменування героїнь вказують на преклоніння перед іноземними напитками. Сіамські близнюки *Піпсікола та Кукакола* навіть у власних назвах мають спільну частину, як у житті мають спільну частину тіла.

З іронією автор створює образи богів. Пор.: «*Всемогущий бог Фак і всемогуща богиня Фака вирішили світ оновити, перенародити. Та загинули й вони – бог Фак під час зачаття, а богиня Фака – під час пологів*» [6, с. 13]. ЛХА *Азар'ян* – старший над кнєзевими десятниками, підступний жорстокий тип. Хоча, якщо подумати, то, можливо, його назва походить від апелятива *зірка*. Є ще один більш-менш позитивний герой – «*вольф хитромудрий*», який нібито розповідає билинною мовою всю цю історію.

В оповіданнях, які ввійшли до книги «Очамимря», О. Ірванець також виводить низку ЛХА. Увагу привертають окремі імена з суфіксом *-к-*, які не без впливу російської мови передають негативну конотацію. Пор.: *Светка, Ельвірка, Серьожка, Наташка, Генка, Людка*. Виділяються також прізвища з суфіксом *-к-*: *Несенючка (Несенюк), Матвійчучка (Матвійчук)*. Піонертабірні оповідання містять ЛХА, до складу яких входить ім'я та ім'я по батькові, адже так називали піонервожатих у таборах. Пор.: *Ельвіра Георгіївна, Олена Володимирівна, Олена Василівна* («на прізвисько *Овечка*, бо чорнява кучерявка»), *Ростислав Михайлович (Ростик)*. ЛХА прізвищевому типу трапляються вкрай рідко: *Пономаренко, Бичковський*. Є навіть повна тричленна назва, звичайно, не без ірванцевої іронії: *Татим Ратимович Ронтатюк* («Принаймні так почув його слова ти»), а також двочленна *Сергій Голян*.

Епізодичні герої назв не мають, позначаються апелятивами: *жінка-водійка, хамка з бультер'єром, літня жінка з картою сумкою*.

Особливості творення та вживання ЛХА О. Ірванця цілком вписуються в естетичну модерністську парадигму сучасних українських текстів. Проведений аналіз доводить, що вживання тих чи інших онімів передусім залежить від змісту та тематики твору, що й

зумовлює функціонування певної ономастичної лексики, організацію особливостей онімного простору.

Література

1. Белей Л. Ім'я для дитини в українській родині: словник-довідник. Ужгород: Закарпатське крайове товариство «Просвіта», 1993. 116 с.
2. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
3. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
4. Блажчук Ю. Прізвища-композиції в антропоніміконі Уманщини. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Ювілейний випуск на пошану 100-річчя від дня народження проф. Івана Ковалика. Філологія. Випуск ХV–ХVІІІ. Івано-Франківськ, 2007. С. 452–455.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Ірванець О. Очамимря: Повість та оповідання. К.: Факт, 2003. 184 с.
7. Ірванець О. Рівне / Ровно (стіна). Нібито роман. Львів: Кальварія, 2002. 192 с.
8. Калинин В.М. Поэтика онима, отв. ред. Е.С. Отин. Донецк: Юго-Восток, 1999. 408 с.
9. Калінкін В.М. Теоретичні основи поетичної ономастики: автореф. дис. д-ра філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова». К., 2000. 35 с.
10. Карпенко Ю.О. *Літературна ономастика*: зб. статей, відп. ред. М.І. Зубов. Одеса: Астропринт, 2008. 328 с.
11. Карпенко Ю.О. Про літературну ономастику: Міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 61–70.
12. Карпенко Ю.О., Мельник М.Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: Монографія. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с.
13. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.
14. Мельник М.Р. Ономастика творів Ліни Костенко: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Одеса, 1999. 18 с.
15. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
16. Словник сучасного українського сленгу, упоряд. Т.М. Кондратюк; худож.-оформлювачі Б.П. Бублик, С.І. Правдюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
17. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
18. Універсальний літературний словник-довідник / Оліференко С.М., Оліференко В.В., Оліференко Л.В. Донецк: ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 432 с.
19. Харчук Р. Хранителька післячорнобильської бібліотеки. *Дзеркало тижня*. 2006. 10 лютого.

ВАСИЛЬ КОЖЕЛЯНКО

У перехресті часу і просторі мудрий має само собою розуміти, що минуле вже минуло, майбутнє ще не настало, є лише вже і тепер.

Василь Кожелянко

Його новий світ інакший, він не має аналогів. Він відчув подих часу і став собою задовго до задекларованої незалежності. Він поза часом – навіть умів «тролити», вклинював уривки інших творів і проводив алюзії. руйнував багато закріпленіх і непорушних штампів радянського періоду.

Світлана Кирилук

СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ЗБІРЦІ «ЛОГІКА РЕЧЕЙ» ТА РОМАНІ «ТРЕТЄ ПОЛЕ» ВАСИЛЯ КОЖЕЛЯНКА

«Логіка речей» – це типовий продукт кризи середнього літературного віку. Але, попри різкий стилістичний віраж, В. Кожелянка не втратив почуття гумору. Автор лишився постмодерністом і в цій своїй «найреалістичнішій» книжці [10].

Книги «Логіка речей» та «Третє поле» – це українська історія часів арійців та «гола правда» сьогодення. За словами Кожелянка, немає нічого смішнішого й страшнішого за правду. Загалом його твори – це суміш іронії, гіркої правди та оптимізму.

Персонажів усіх п'яти новел збірки «Логіка речей» незалежно від віку та роду занять об'єднує щось спільне: вони жахливо зациклені на зовнішньому вигляді, вони шукають гармонії з собою, світом, Богом і не можуть знайти, бо шлях їх лежить переважно через ілюзії [13]. Вони шукають щастя, а щастя, на глибоке переконання В. Кожелянка, – «йти життям і не згинатись».

Досліджуючи власні назви героїв Кожелянкових творів, ми не раз вже звертали увагу на постмодерне творення літературно-художнього антропонімікону [3; 4]. Автор вміє наділяти своїх героїв такими іменами, які характеризують персонажа різнобічно або ж натякають на особливості поведінки, мислення, уподобань. Збірка «Логіка речей» хоч і є найбільш реалістичною серед інших романів, які, як зазначає В. Єшкілев, «стали однією з перших вдалих спроб створення українського фентезі з присмаком «віртуального реваншу» за поразки українства в реальній дійсності» [1], але автор не зраджує постмодерним традиціям називання своїх персонажів. Тому маємо реальних героїв з іменами, «приперченими» Кожелянковою іронією.

У новелі «Дезертир» «головний персонаж вважає себе героїчним командиром українських повстанців, насправді живучи пересічним, нічим не примітним життям» [13].

Літературно-художній антропонім (надалі ЛХА) *Василь Васильович* лише з самого початку видається простим, як і початок розповіді. Пор.: *«А зовні це був простий, буденний, нічим не примітний чоловік. Такий собі Василь Васильович Здавалось би, живи собі Василь-Васильовичу»* [7, с. 38]. Але персонаж уявляє себе сержантом Руборосом, який «утік зі своєї частини зі зброєю». За паспортом він –

громадянин СРСР *Руборос Василій Ульріхович*, а також командир націоналістів – «Василід чи то Руборос, чи то Роборус». В. Кожелянко розповідає, «що за походженням він на чверть південноафриканський расист, на чверть – єврей-сіоніст, на чверть – німецький неофашист-реванист і лише на чверть – український буржуазний націоналіст, тобто українець, про що свідчать ворожі радянському народу ім'я та по батькові – *Василід Ульріхович*. Замолоду він ходив у бандерівській банді, де відзначався патологічним садизмом – вельми полюбляв рубати сокирою представників радянської влади на Західній Україні, особливо росіян, за що й одержав від своїх поплічників прізвисько *Руборос* (той, що **рубає росіян**). Справжнє прізвище цього зарізяки, руки якого в крові не по лікті, по самі рамена, – невідоме. Хоча такі люди прізвищ не гідні» [7, с. 59].

Імена *Василій* та *Василід* не вживаються в українському антропоніміконі, натомість функціонує ім'я *Василь*, що в перекладі з грецької мови означає *цар* [11, с. 45]. Ім'я по батькові *Ульріхович* характерне для німецької антропосистеми, походить від слів *uodal* – «родовий маєток, батьківщина» й *gihhi* – «могутній, багатий» [6, с. 596]. Виходить, що ЛХА *Василід Ульріхович Руборос* можна розшифрувати так: цар держави могутньої рубає росіян.

Кожелянко не був би Кожелянком, якби розшифровка цього ЛХА була вичерпною. Критики визначають напрям прози Кожелянка як «альтернативну історію», «політичне фентезі». Усе це відображається і на власних назвах героїв. *Василід Руборос* – «колишній полковник спецназу ГРУ або й ЦРУ». Він працює на «два фронти». «Найбільше він ненавидить етнічних росіян і постійно хизується тим, що рубає кацапію, як дрова» [7, с. 63].

Реальною людиною, яка відправила на страту більше людей, ніж усі інквізитори разом узяті, був голова Воєнної колегії Верховного Суду СРСР *Василій Ульріх*. Сьогодні, напевно, це ім'я мало про що говорить молодому поколінню. Але за ним ціла епоха радянського політичного терору. Його називають інквізитором планетарного масштабу. Ось у кого руки у крові «по самі рамена», ось цар, що рубає своїх.

Для свого героя В. Кожелянко запозичив ім'я реальної особи *Василій*, згодом *Василід*, з реального прізвища *Ульріх* автор утворив ім'я по батькові *Ульріхович*. *Руборос* уявляє себе *Великим Режисером*, а його тіло – актор, що грає *Васю Рубороса*. *Вася Руборос* – той самий *Ульріх*. Це він – «*Великий Режисер! І актори гратимуть так, як він*

захоче. Згідно з його бажаннями» [7, с. 53]. В. Ульріх 20 років очолював колегію Верховного Суду СРСР. За цей період він відправив на той світ багато тисяч «ворогів народу», він не церемонився з процесуальними тонкощами: розгляд справи і оголошення смертного вироку відбувалися за 15 хвилин. Його судові засідання були огидним фарсом. Одним словом, він що хотів, те і робив. Це В. Кожелянко підтверджує текстом. Пор.: «Така його воля як Творця! Так сказав Деміург! Так Бачить Мистець! Він – Автор» [7, с. 53]. Руборос уявив себе Богом.

У новелі фігурує ще один варіант прізвища героя – *Роборус*. Його можна розшифрувати так: «**робот русский**», робот – зациклена людина, запрограмована на якісь дії. А герой таким і був.

Не обходиться письменник без хронологічно значущих ЛХА, які називають історичних та реальних осіб: *Олекса Довбуш*, вуйко *Сталін*, *Адольф Гітлер*, *Степан Бандера*.

«*Банда Рубороса*» складається з п'яти осіб: він сам, гарна дівчина *Леся* і троє романтично налаштованих хлопців – *Богдан*, *Любомир* і *Зеник*. У всіх молодих людей типові українські імена, *Богдан* і *Любомир* ще й автохтонні.

ЛХА *Савченков* належить до ЛХА-хамелеонів, які дуже часто використовує у своїх творах Кожелянко [3, с. 86; 4, с. 479]. Такі ЛХА мають здатність пристосовуватись до навколишнього середовища. Персонаж *Савченков*, прізвище якого з українського перетворилось на російське, нібито є перебіжчиком із банди *Рубороса*, молодим лейтенантом КГБ. Отже, прізвище міняється разом зі зміною орієнтації персонажа.

У новелі зафіксовані ЛХА не українського походження: *Абдула*, *Мурад*, *Магомед*, *Русланчик*.

«Гротесковою виглядає постать *Віктора Колобка* у новелі «*Нарцис*», де з винниченківською іронією описано «поміркованого та щирого діяча районного Руху, чії честолюбні задуми стати народним депутатом України розбиваються об новітню дійсність, де панує влада грошей» [13]. ЛХА *Віктор Колобка* складається з імені *Віктор*, що в перекладі з латинської означає «перемога» [11, с. 47] та прізвища *Колобка*, що асоціюється з казковим героєм *Колобком*. *Колобок* – це «невеликий круглий хлібець» [5, с. 555]. Один раз у тексті новели натрапляємо на тричленну повну назву героя: *Віктор Флоріянович Колобка*. Ім'я по батькові *Флоріянович* утворене від імені латинського походження *Флоріан*, що означає «розкішний, чудовий, квітучий» [6,

с. 605]. Виходить, що перемога (*Віктор*) розкішно (*Флоріан*) котиться (*Колобок*). *Віктор Колобок* – нарцис. Він «щоранку дві з половиною години витрачає на свою зовнішність», крім цього, його «дуже непокоїли дві речі: фарба для волосся і доля України». Цей ЛХА В. Кожелянко міг запозичити з відомого серіалу «Солдати» чи «Віктор Колобков. Справжній полковник!», де головний герой – Віктор Колобков. Герой В. Кожелянка хоче бути «щирим українцем», тому прізвище у нього українське, закінчується на –ко: *Колобок*. Насправді, *Колобок* – пристосуванець, йому вдається уникати неприємностей, він, «уперто йде до своєї мети». Але недоходить, як і герой народної казки.

Імена другорядних персонажів також змальовано в дусі постмодерної карнавальності. ЛХА *Дьордій Лейтензоненко* складається з угорського імені *Дьордій*, що відповідає українському імені *Георгій* [14, с. 219] та прізвища-комполита *Лейтензоненко* (лейтенант + зона, територія). З тексту ми дізнаємося, що герой був завбазою райкоопспоживспілки. Ім'я самодіяльного кобзаря *Олелька Мустафійчука* утворене від імені славного роду *Олельків* + прізвище тюркського походження *Мустафа*. Автор поєднує в одному ЛХА оніми різних антропосистем, створюючи креольські ЛХА.

Персонаж *Артімон Кузик* – «ліпший газда» великого і багатого села Поросятинці. Це підтверджує його прізвище, яке утворене від грецького імені *Кузьма*, що означає «порядок, краса» [11, с. 70].

Іронічно сприймається ЛХА *Василь Сарака* («в'їдливі журналіст із незалежної газети»). Ім'я *Василь* у перекладі з грецької означає «цар» [11, с. 45], а прізвище *Сарака* походить від румунського апелятива *сарака*, що означає «бідняк, бідолаха», «сіромаха» [14, с. 503]. Повна розшифровка буде: цар бідолаха!

Бізнесмен із Києва пан *Іванов* – «український буржуй», хоч розмовляє російською і має російське прізвище.

Ми зафіксували андронім пані *Колобкова* – дружина *Колобка*. Фігурують форми імен *Ксюха* та *Вітюха*, що є характерними для російського розмовного називання.

Іменем *Миколай* із новели «Вино» наділено «доктора наукового атеїзму», котрий на схилку життя бажає примиритися з Богом. Автор знайомить читача з персонажем: «Пан Миколай, чоловік значного віку У середині свого п'ятого десятка пан Миколай, тоді ще просто Микола, а для декого навіть Коля» [7, с. 110]. Поважне ім'я *Миколай* героєві дісталось вже під старість. В. Кожелянко подає розшифровку прізвиська *Коля* – *Два Презервативи*, яким називали колись пана

Миколая. Пор.: « мав дружину, дітей, коханку і не цурався того, що називається випадковими зв'язками, проте з невідповідними персонами і з найсуворішим дотриманням сексуальної безпеки. За це деякі колежанки називали його між собою Коля – Два Презервативи» [7, с. 111].

У цій новелі автор об'єднав багато двочленних ЛХА, які складаються з імені та імені по батькові, але їм характерні риси різних антропосистем: *Миколай Францович, Маргарита Карлівна, Дьордій Іванович.*

Серед ЛХА новели виділяються теоніми: *Бог, Ісус Христос, Господь Всемилолюбивий, Він.*

У новелі «Щастя» головна героїня має екзотичне ім'я *Ефіопка*. На перший погляд, здавалось би, все просто: ім'я походить від назви країни. А насправді, героїня не має нічого спільного з Ефіопією. За текстом новели дізнаємося, що власна назва *Ефіопка* утворилась від ініціалів героїні. Пор.: *«Ефіопка мала назад ставати Еллою Феофілівною (Е. Ф. скорочено), матір'ю двох дітей і дружиною солідного чоловіка» [7, с. 153].* Інколи головний герой так і називає свою подругу – *Еф* («Набрав номер Ефіопки », « та я помітив, Еф »). З іменем *Ефіопка (Еф)* героїня виступає в ролі коханки, з іменем *Елла* – в ролі дружини. Після розриву відносин із коханцем сама *Еф* називає це ім'я дикунським. Пор.: *«Привіт, Еф. – Милий мій, забудь це дикунське ім'я» [7, с. 156].* У кінці новели ми фіксуємо перехід власної назви в апелятив («*Про ефіопку заборонив собі думати* » [7, с. 157]).

Привертають увагу ЛХА-прізвиська *Стрекоза* та *Помаранча*, які також утворилися від апелятивів. *Стрекоза* отримала таку назву, мабуть, за схожість із комахою, через зеленоокість. Пор.: *«Зателефонувала Стрекоза – це наша подруга, дуже симпатична зеленоока дівчина й художниця Стрекоза (саме так, у російській версії, а не Бабка ж)» [7, с. 146].*

Героїня *Помаранча* – не то істота, не то дух, виявляється, що «світ зачинався таки з Великої Помаранчі». Вона може сидіти в барі, читати, сміятися, але ніхто цього не бачить, бо «*вона собі ховається у сорочці-вишиванці маленьким хрестиком на молодому тілі, де цятки то полотняні бранці, з яких ростуть квітки та звірі» [7, с. 143].* В. Кожелянко пише: *«Ось є на світі Помаранча. Якщо ви хочете її собі уявити, візьміть великий стиглий апельсин, покладіть його на випрану синю джинсівку, поставте Моцарта і заплющіть очі. Те, що вам явиться і буде Помаранча. Якщо вам скажуть, що вона справді*

безтілесна, не вірте, – я достеменно знаю, що Помаранча харчується шоколадом і має чорний пояс із карате. А «Безтілесна» – це одне з багатьох її імен» [7, с. 150], що означає – та, «яка не має тіла, плоті, нематеріальна» [5, с. 73].

У новелі «Чайна ейфорія» ми не знаходимо ні одного імені, прізвища чи прізвиська. Тут присутній ЛХА Ця, виражений вказівним займенником. Пор.: «Ця відійде на другий план При згадці про Цю спалахнув всеосяжний біль» [7, с. 8].

З романом «Третє поле» В. Кожелянко «вийшов на обшири «розлитого філософування» – нехай і відверто пригодницької, та все ж планової за настроєм і концептуальної за суттю оповіді про одвічно важливе й органічно людське» [1]. Автор проводить свого героя *Рана* через трійко полів, зупиняється на легендарному Трипіллі, яке було «колискою української цивілізації». Для того, щоб стати повноправним володарем не лише краю людей Бика, а й усіх довколишніх країв, герой «Третього поля» *Ран* мусить пройти крізь безліч випробувань, створити нову релігію і навіть переступити через себе.

Персонажі роману «Третє поле» наділені односкладними іменами: *Ран, Кан, Вук, Ош, Тум, Ур, Гук, Сак, Лок, Мук, Ок, Плат, Клам*, рідше – двоскладними: *Орол, Ларі, Леда, Гета, Ула, Дея, Еда*.

В. Кожелянко не подає розшифровки ЛХА. Ми можемо тільки здогадуватись, асоціювати. Молодий мисливець *Ран* вполював оленя, «блискавично підбіг, навалився й перерізав йому горло батьковим мідним кинджалом» [8, с. 5], наніс йому смертельну рану. Можливо, від слова *рана* й утворено ім'я персонажа *Ран*, адже на долю героя випали сильні переживання, душевний біль, страждання, а це – рана душі. Зі змісту роману ми дізнаємося, що символом громади селища Рангорода було обрано знак Сонця. А бог Сонця, Творець світу в давньоєгипетській релігії – *Ра*. Це ще один варіант походження імені. У японського режисера Акіри Куросави є фільм «Ран», що означає «Смута», «Божевілля». Ці назви найбільш підходять для героя Кожелянко: смуту він посіяв у своєму городищі, створив собі бога – чим не божевілля!

На сторінках роману герой проходить три поля. З його ростом, становищем і зміною обставин відбувається зміна імені. На початку роману ми знайомимось із молодим мисливцем *Раном*, згодом *Ран* стає воїном і отримує ім'я *Ран Степовий* (завойовник Степу), а ще далі – *Ран Великий* («йому степовому полководцю *Ранові Великому* (а він

буде великим або мертвим, це він остаточно для себе вирішив), пощастило і цього разу» [8, с. 113]). З іменем *Ран* герой вступив у перше поле, з іменем *Ран Степовий* – у друге, а з іменем *Ран Великий* – у третє.

Трипільці, відчуваючи страх і розгубленість перед грізними силами природи, створили світ ідолів та фетишів, наділивши їх міфічною силою. На сторінках роману В. Кожелянка ми зафіксували низку теонімів: *Велика Матір*, *Великий Батько*, *Володар Сну*, *Дух Лісу* та ін.

З сивої давнини образ жінки як втілення життєдайної сили Землі, природи, захисниці всього живого пройшов через тисячоліття і живе в нашій свідомості в образі Матері-Землі, Матері-Вітчизни. У В. Кожелянка фігурує *Велика Богиня*, *Найбільша Матір*, *Велика Матір*, *Старша Жінка* («Чоловіки громади *Летючого Собака* нічого не вигадували, вони твердо знали, що все суще народила *Найбільша Матір – Велика Богиня*»; «була так схожа на *Велику Матір*, що люди *Летючого Пса* не могли її не вшановувати як представницю *Богині*» [8, с. 8]). Видатний грецький філософ Платон писав, що більш аніж діти про свою матір, громадяни мають піклуватися про рідну землю: адже вона – *Богиня*, володарка смертних творінь [2, с. 72]. Земля-мати – «дополітеїстичний образ-тотем протоукраїнців, котрі поклонялись родючій ниві, всій Землі. У найдавніші часи Земля-мати уявлялася як священне тіло дружини Неба, а також як «світлиця людей», пристанище для тварин і птахів. Її обожнювали як найбільшу життєдайну силу» [9, с. 120].

Юний *Ран* поклоняється різним богам, дякує їм за підтримку. Пор.: «Попросив *Володаря Сну* відпустити його у *Яв*»; «подякував *Вогневі* за добру волю»; «віддав хвалу *Духові лісу*», «помолився до *Духа Степу*, до *Нічного Неба* і до *Місячного Серпа*», «Шановна, *Водо*, ми вдячні *Тобі*, що *Ти є!*» Але небезпечні думки крутяться в голові *Рана*: «*Великий Батько*, який стоїть над *Великою Матір'ю*. А якщо так, то мусить бути і *Великий Син*» [8, с. 64]. Герой із липового поліна вирізає «подобизну *Великого Сина*», знає, що він має бути схожим на *Рана*. Так створюється ще один бог («*Позаяк Велика Матір у світі одна і Великий Батько – один, то й син – один, що є! Це і стало ім'ям Ранового бога – Один-є*» [8, с. 64]). Від тепер *Ран* поклоняється своєму ідолу, хоча дослухається до *Того, хто базикає в середині*. Ми знаємо, що *Один* – верховний бог у германо-скандинавській міфології, мудрець і шаман,

знавець рун і сказань, цар-жрець, князь-волхв, бог війни і перемоги. Його культ користувався особливою популярністю у вікінгів.

Нам вдалося розшифрувати деякі назви героїв, прикметно, що такі імена можуть бути характерними для багатьох етносів. Якщо вважати, що прабатьківщина індоєвропейців локалізується в степах Східної Європи (за Г. Чайлдом, М. Гімбутас, О. Брюсовим, В. Даниленком, Ю. Павленком) [2, с. 83], то рухливий спосіб життя, розселення спільноти спричинило поширення мови та надбань культури. Тому однакові імена характерні для Скандинавії та Азії, хоча можуть мати різне тлумачення. Пор.: Ім'я *Еда* («*Ран уже знав, хто буде його дружиною – зеленоока, чорнобрива, білошкіра Еда*» [8, с. 15]) скандинавського походження, його значення невідоме [6, с. 76], Вікіпедія зазначає, що це ім'я турецького походження, означає «*благочестива*»; городищенський відун *Ош* має назву дуже давнього міста в Середній Азії (Киргизія), крім того *ош* – священний звук в індуїзмі. У Ведах *ош* – звук Сонця і Всесвіту, символізує собою рух вгору, наближення душі до вищих сфер; ім'я *Леда* запозичене з грецької міфології (за легендою Зевс в образі прекрасного лебедя оволодів Ледою [12, с. 131], Ран також всіляко домагається Леди). У дуже давні часи *Леда* була уособленням ночі, матері світил. ЛХА *Плат* – імовірно має грецькі корені й означає «сильний, міцний, могутній» [6, с. 532], одночасно напрошується асоціація з іменем грецького філософа Платона, адже в романі *Плат* – ясновидець, саме він розповідає Ранові про три поля, через які проходить людина, як і Платон, подає поняття про небуття, про ідею блага, що підтверджується текстом роману: «хоробрий Плат», «мудрий Плат», «Велемудрий Плат», «на короткій нозі з Вищими Силами». Ім'я *Рум-і* («*ішов вождь громади – сильний і мудрий Рум-і*» [8, с. 9]) давньонімецького походження, означає «*слава, честь*» [6, с. 555], разом з тим Румі – ім'я відомого класика перської поезії XI століття, філософа Джалаліддіна.

Найближчі товариші Рана *Кан* і *Вук*. Тлумачення цих імен знаходимо в історико-етимологічному словнику П. Чучки: *Кан* походить «від угорського тюркізму *kan* – «хан»; утворилося внаслідок усічення давньослов'янського особового імені *Канимиръ*, перший компонент якого дієслово *канити* «запрошувати» [14, с. 248]. Ім'я *Вук* походить від південнослов'янського чоловічого імені *Вук*, співвідносного з апелятивом *вълкъ* [14, с. 127]; крім цього, існує графство *Вук* – провінція на півночі Об'єднаного Королівства. ЛХА

Гук походить від апелятива *гук*, який у Карпатах має близько десяти значень: «сильний звук, шум, звук людського голосу, сильний поклик, безладне звучання людських голосів» та ін. [5, с. 265]. Ім'я відуна *Сака* походить від місцевого українського апелятива *сак* – «сітка для ловлі риби» чи «сітка для носіння трави»; існувало давньоукраїнське чоловіче ім'я *Сак*, що із давнішого *Исаакий* [14, с. 500]. Вождя степовиків *В. Кожелянко* назвав іменем *Ур*. ЛХА *Ур* асоціюється з назвою найдревнішого міста світу *Ур*, одного з стародавніх шумерських міст-держав у Месопотамії, міста Авраама (Ірак). За словником давньоукраїнської міфології *Сергія Плачинди*, «*Ур (Ор, Орь)* – найголовніший бог орачів, хліборобства, родючості за часів Трипільської культури (4–3 тис. до н. е.) Вважалося, що *Ур* – творець плуга. На честь *Ура* орії-переселенці з Дніпра до Месопотамії збудували однойменне місто» [9, с. 219]. *Сина* вождя *Ура* кличуть *Ларі*. Так у Римі називали добрих духів, які охороняли дім і родинне щастя [5, с. 606] («*Ларі – найбільший воїн степу оборонець усіх громад на всі чотири сторони світу*» [8, с. 137]), так також називається грошова одиниця Грузії [5, с. 607]. Учитель *Рана*, «старий мисливець і воїн *Тум*» має ще й прізвисько *Кульгавий Тум*. Ім'я утворене від апелятива *тум*, *тума*, яким у XVII–XVIII ст. називали людину народжену від змішаного шлюбу між чоловіком-бусурманином та полоненою жінкою-русинкою; так називають похмуру мовчазну людину [5, с. 1484]. Прізвисько *Кульгавий* учитель отримав через пошкодження в битвах. ЛХА *Ок* – ім'я старого мисливця, можливо утворене від апелятива *око*, адже мисливець має добре бачити, не випадкові назви індіанців: *Зірке Око*, *Проникливе Око*, *Соколине Око*.

Наділяючи своїх персонажів такими іменами, автор не тільки віддавав данину постмодернізму, адже використовував назви різних епох, різних часів, перемішав нації та народи, але й привернув увагу до того, що коліскою цивілізації могли бути й трипільці. Переселяючись на нові землі, трипільці свої знання з рільництва та народних ремесел понесли в Китай, Індію, Месопотамію, Палестину, Єгипет, Північну Італію, на Балкани, в Західну Європу, Скандинавію. Власні назви *Кожелянкових* героїв функціонують і сьогодні в різних народів на індоєвропейському континенті.

Таким чином, майже всі ЛХА є промовистими, тобто несуть якусь інформацію про літературного героя. Лише незначний відсоток становлять номінативні ЛХА. У аналізованих творах надзвичайно

багато штучно створених ЛХА, у яких відбивається фантазія автора, його спостережливість, уміння виокремити в людині риси, які дуже влучно характеризують її позитивні чи, навпаки, негативні якості, увиразнюючи іронічне або й саркастичне ставлення автора. Незважаючи на те, що «Логіка речей» та «Третє поле» В. Кожелянка є найбільш реалістичними, все одно постмодерністська карнавальність позначилась на структурі та онімній семантиці власних назв його героїв

Література

1. Андрусак Іван. «Розлите філософування». URL: <http://dyskurs.narod.ru/Kozhelianko.htm> (дата звернення: 23. 07. 2022).
2. Бунятян К.П., Мурзін В.Ю., Симоненко О.В. На світанку історії. К., Видавничий дім «Альтернативи», 1998. 336 с.
3. Вегеш А. Новаторство літературно-художньої антропонімії Василя Кожелянка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 14. Ужгород, 2006. С. 85–88.
4. Вегеш А. Традиції та новаторство літературно-художніх антропонімів творів Василя Кожелянка. *Ukrainistika v Slovanskom kontexte na začiatku nového tisícročia*. Jazykovedný zborník vedeckých štúdií venovaný životnému jubileu doc. PhDr. Zuzany Hanudel'ovej, CSc. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2009. S. 478–487.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Ісат Ю.А. Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.
7. Кожелянко В. Логіка речей. Новели. Львів: Кальварія, 2007. 160 с.
8. Кожелянко В. Третє поле. Роман. Вінниця, ПП «Видавництво «Теза», 2007. 222 с.
9. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. К.; Велес, 2007. 240 с. Серія: Культурна спадщина України.
10. Родик К. Криптограма анекдоту. URL: <http://www.dt.ua/newspaper/articles/55195> (дата звернення: 23. 07. 2022).
11. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
12. Словник античної міфології, уклад. І.Я. Козовик, О.Д. Пономарев; вступ. стаття А.О. Білецького; відп. ред. А.О. Білецький. 2-е вид. К.: Наукова думка, 1989. 240 с.
13. Трофименко Т. URL: <http://www.inlit.com/ua/node/3355> (дата звернення: 23. 07. 2022).
14. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник, наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.

ОЛЕСЬ УЛЪЯНЕНКО

*Молодість кожному дається, щоб набратися розуму на старість.
Спокій приходить тільки з Богом.*

Бог присутній у моїх творах, але так тонко, як повітря навколо нас. Ми його не бачимо, але відчуваємо кожною клітиною тіла. Читаячи, людина повинна виловлювати ті нитки, які ведуть її до Бога.

Олесь Ульяненко

СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА «ЗНАК САВАОФА»

Олесь Ульяненко – класик української пострадянської літератури, єдиний за всю історію незалежної України офіційно заборонений письменник (за роман «Жінка його мрії»).

Лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка в галузі літератури (за роман «Сталінка»), премій «Благовіст» і «Сучасність», автор понад 20 романів, багатьох оповідань, кіносценаріїв, статей.

Творчість О. Ульяненка привертала увагу багатьох літературознавців, але її лінгвостилістичний аспект досліджується, на жаль, лише принагідно.

Ми вже досліджували назви літературних героїв із роману «Сталінка» [1]. На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує також опис стилістичних можливостей онімів у арсеналі мовних засобів роману «Знак Саваофа».

Мета сьогоднішньої нашої розвідки – дослідити літературно-художні антропоніми з роману Олесь Ульяненко «Знак Саваофа».

Із багатьох романів О. Ульяненка, з його численних інтерв'ю ми дізнаємося, що автор – людина релігійна, греко-католик. На яку б тему не розмовляли, Ульяненко завжди згадував про Бога, говорив про важливість віри. В одному з інтерв'ю з Оксаною Зьобро автор сказав: «Бог є скрізь Бог присутній у моїх творах, але так тонко, як повітря навколо нас. Ми його не бачимо, але відчуваємо кожною клітиною тіла. Читаючи, людина повинна виловлювати ті нитки, які ведуть її до Бога» [6, с. 194].

Роман «Знак Саваофа» – це містично-релігійний опус, це «конкретний наїзд» на церкву і священників. В інтерв'ю Яні Дубинянській («Дзеркало тижня») автор сказав: «Я не взагалі на церкву наїхав, а конкретно на Московський патріархат, який є п'ятою колоною в Україні, ніколи не підтримував її незалежності. Це, мабуть, єдина церква у світі, яка порушила право сповіді. Багато російських священників працювали донощиками поліції, потім – міліції, потім – КДБ Церква не може займатися бізнесом, а Московський патріархат займається» [5, с. 126].

Пишучи роман, О. Ульяненко збирав факти, розпитував священників, прихожан. Автор був твердо переконаний, що церква не

повинна втручатися в політику. Московський патріархат виголосив йому анафему.

Майже три роки немає вже на світі О. Ульяненко, але залишаються жити герої його книжок. «Всі ми живемо у величезній в'язниці, яка називається Земля. І всі ми намагаємося прорити свій тунель, щоб виповзти звідси. Вихід знає лише один Бог» [4, с. 165].

Варто зазначити, що тема Бога є наскрізною у всіх романах О. Ульяненко. У романі «Знак Саваофа» *Бог – це Господь, Господь Бог, Всевишній, Создатель, Творець, Христос.*

На думку Т. Вільчинської, концепт *Бог* у позиції суб'єкта осмислення представлений спектром таких значень: Той, що створив світ, що володіє світом, що є втіленням величі, всесильності, милосердя, великодушності і т. п. [3, с. 195]. Персонаж Лаврентій усіх переконує, що все належить Богові, що «світ його безмежний, Він все створив Істина одна – у Бога. Тільки він знає перебування, істинне призначення людини, і життя твоє і моє належить йому» [10, с. 163]. Лаврентій вірить, що тільки «через помилки людина вчиться жити», чим більше провалюється, тим «більші можливості пізнати віру Ідеальний тільки Бог. Творець» [10, с. 164]. Володимир Побіденко загинув тому, що втрату віри замінив не любов'ю до Бога, а ненавистю і відчаєм. Усі інші поступили так само. О. Ульяненко добре усвідомлює ці речі, завдяки Лаврентію постійно нагадує: «Зло і добро речі умовні, але коли ти забуваєш, то, дивись, і вклепаєшся. Ця межа тонка, як нитка, може обірватися. Треба бути видатним жонглером, щоб пройтися над прірвою. І тільки віра в Господа може тобі допомогти» [10, с. 151].

Фігурує в романі ще один теонім – *Саваоф*. Саваоф – в іудаїзмі та християнстві – одне з імен Бога-Отця, Бога небесного царства: сонця, місяця, зірок. Дивним видається те, що ім'я Саваоф благочестивий Лаврентій не називає, воно звучить з уст розбещеного аристократа Миколая, який втратив віру, протиставив себе Богу: «А коли сивий Саваоф з'явиться у кудлатих хмарах, просто розреготатися в обличчя, чекаючи, коли його длань накрис тебе, як муху, або простить, як слизького паразита» [10, с. 78]. Цинічний Миколай запевняє, що «рай для грішників, тут нікому немає місця, навіть сивобородому Саваофу Саваоф дременує з переляку в інший всесвіт, бо там легко виправдовуватися Йому соромно за себе, бо він не що інше, як неіснуюча субстанція» [10, с. 99]. Про Саваофа згадує отець Авакумій у момент збудження: «Бачу знак вишній!.. Знак Саваофа» [10, с. 5]. У

зв'язку з тим, що назва запозичена від воїнства, дехто вбачає в Саваофі Бога війни, але правильніше відчитувати в цьому імені ідею Бога як всемогутнього Владика всіх сил неба і землі.

Герої роману «Знак Саваофа» мають звичні імена, прізвиська. «Мої герої, саме герої роману, є реальними особами. Я навіть не змінював імена», – зізнається автор. Вони майже нічим не відрізняються від назв персонажів, досліджених нами раніше романів, за винятком, мабуть, кількісного показника.

У романі «Знак Саваофа» переважають імена з різними відтінками експресії, на відміну, наприклад, від літературно-художніх антропонімів (надалі ЛХА) роману «Жінка його мрії». Велика кількість імен зрусифікована. Автор подає їх короткі варіанти. Суфікс *-к-* найбільш поширений у загальнонародній мові. У ЛХА О. Ульянека він виражає експресивні відтінки поблажливої зневаги або фамільярності (*Верка, Митька, Яшка*), пестливість, здрибнілість виражає суфікс *-чик-* (*Родиславчик*), а також російські пестливі суфікси *-аша, -уша* (*Митрофаша, Лавруша*). Іноді фіксуються ЛХА, утворені за допомогою усічення та усічення і суфіксації (*Мітя, Реді, Ася, Наталі, Паша, Іл (Ілона)*). Ми зафіксували велику кількість повних імен: *Аліса, Анастасія, Борис, Єва, Ілона, Миколай, Митрофан, Ніна, Ніоліна, Святослав, Юлія*.

Служителів церкви О. Ульяненко називає повними іменами плюс апелятив, що вказує на місце персонажа в церковній ієрархії. Напр.: сестра *Акінья*, сестра *Клементина*, отець *Радоній*, преподобний отець *Авакумій*, молоденький батюшка *Єніфан*, келійник *Зосима*, якого називають по-жіночому *Зося* («*І Зося заспівав приємним кастрацьким голосом про тугу кохання*», [10, с. 7], ігумен *Лаврентій* («*Ігуменом був Лаврентій, або Феодосій, благочестивий чоловік, що потрапив до цього монастиря за свою палку нелюбов до режиму, до світської та релігійної влади*» [10, с. 26]. Його також називають пророком *Іллею* («*До нас мандрує пророк Ілля*» [10, с. 182]. Лаврентій – позитивний персонаж, хоча Олесь Ульяненко завжди вимальовує негативних героїв. «Вигнанець та відщепенець, колишній настоятель православного монастиря, Лаврентій (справжній Божий чоловік, лінія долі якого білою ниткою пройшла крізь розвиток усіх подій), який, здається, ї є головним героєм книжки», – пише Світлана Пиркало [8].

Для називання позитивного героя автор використовує імена-символи. Ім'я *Лаврентій* (від латинського – «житель міста Лаврента», «лавр» [9, с. 187]) належало Лаврентію Римському – архідиякону,

ранньо-християнському святому; Лаврентію Печерському – єпископу, пустельнику. Ім'я *Феодосій* (від грецького – «дарунок – подарований богом» [9, с. 381]) також символічне. Асоціюється воно з іменем Феодосій Печерський. Феодосій Печерський – святий Православної церкви, преподобний, один із основоположників чернецтва на Русі, видатний церковний і політичний діяч другої половини XI ст., ігумен першого руського Києво-Печерського монастиря. Ім'я *Ілля* (від єврейського – «Ягве – мій бог» [9, с. 151]) асоціюється з Іллею-пророком та Іллею Печерським, що усамітнився в Антонієвих печерах. Нанизування стількох святих імен для називання одного персонажа має символічне значення. Лаврентій натерпівся за життя всього, але «після всіх перипетій, що випали на його долю, благословляє новозбудовану каплицю». «Єдиний хто у воді не тоне та у вогні не горить, просвіщаючи нещасних, це Лаврентій», – пише С. Пиркало [8]. Про його стійкість і твердість говорить автор: «Коли він стояв, то всією поставою нагадував статую чи шамана, заглибленого в себе, в медитацію, але це тільки позірно. Насправді на світ дивилися сірі очі, від яких віяло чистотою, убивчою простотою, що люди іноді зле називають ідіотизмом» [10, с. 31]. Олесь Ульяненко любив Лавру, можливо й ім'я своєму позитивному героєві присвоїв саме таке. Хоча в інтерв'ю Анні Данько зізнавався: «Навіть наскільки я люблю Лавру – туди вже не приходжу, адже нічого святого там не залишилось» [4].

Низка онімів Олесь Ульяненко – андронімні утворення: *Лукашиха* («про достовірність божилася баба Лукашиха, що торгує самогоном» [10, с. 25]), *Власенчиха* («Власенчиха перебралася в город і здає квартиру» [10, с. 135]); називання персонажа за іменем по батькові: *Онисимівна* («підсліпувата родичка Онисимівна, яка курила «беломор» і працювала санітаркою» [10, с. 24]), *Наумич* («прохрипів Наумич, вантажник з двадцятилітнім стажем» [10, с. 173]); ім'я + ім'я по батькові в суржииковому варіанті: *Микола Санич* («репутація головного лікаря Миколи Санича, зовсім бездарного, але з великими естетськими уподобаннями і непомірною любов'ю до осіб чоловічої статі» [10, с. 235]).

Усі літературно-художні антропоніми роману виконують характеристичну функцію. Так ЛХА *Побіденко Володимир* належить трохи дивному героєві. Прізвище персонажа автор утворив від апелятива *біда*. Про те, що чоловік зазнав горя (біди), ми дізнаємось зі сторінок роману. Але прізвище може асоціюватися з апелятивом *перемога* (з російської мови – *победа*), адже були і у нього маленькі

перемоги. Правда, у цьому значенні воно більше підходить для сина – Побіденка-молодшого. Після перемоги, як відомо, наступає мир. Прізвище Побіденко гарно сполучається з іменем Володимир. Персонаж захищає свій спокій і право на нормальне життя. Сам герой зізнається: «Я жив і нікому нічого поганого не бажав, але прийшли люди і принесли мені зло» [10, с. 125], так і закінчився мир, спокій. Побіденка Володьку називали *Принцом Дакарським*. Для Аліси, котру витягнув із соціального дна, він справді був Принцом. Чому Дакарський? Відомо, що Дакар – місто в Африці, столиця Сенегалу. Володимир мав справу з арабами, може тому й Дакарський («колишній інтелігент на прізвисько Принц Дакарський, уславився як арабофоб, а тому мав досить високий авторитет серед усіх водіїв та робітничого люду» [10, с. 73]; «Побіденко вибив одному арабові зуби, іншому зламав щелепу і приволік напівживу від горілки Алісу. Він знову повернувся до звичних речей все це наповнювалося для нього змістом. Після цього його стали прозивати *Принцом Дакарським*» [10, с. 136]).

Сина Володимира звали Андрієм («Побіденко Андрій на прізвисько *Лямур*» [10, с. 11]). Його ім'я також гармонічно поєднується з прізвищем: Андрій – «мужній», «хоробрий» [9, с. 33]. Про його відважність дізнаємося з роману: він – бандит та наркоділок, претендент на місце головного героя. Він (*Побіденко*) часто *перемагає* («Іншого виходу не було та й не могло бути: він переміг, цього разу» [10, с. 56]; «і, як всім здавалося, упивався своєю нетривкою, до смішного мізерною перемогою» [10, с. 223]), але, втомившись від бандитського життя, дає себе пристрелити іншій бандитській групі. Автор не дає пояснення щодо прізвиська *Лямур* (любов), «Андрюха Лямур зовсім не віддавався любовній тузі», хоча любив Ілону, гарне життя, був «банальним парубійком, що ламав черепи чеченцям».

Друзів у Андрія нема, автор їх називає підлеглими, підручними. Звичними іменами автор їх не називає, фігурують прізвиська, за винятком кількох справжніх називань: *Яшка Полохало* («*Яшка Полохало на прізвисько Лоренцо*» [10, с. 11]), *Пашка Дрозд*. Літературно-художні антропоніми, які письменник використовує для називання кримінальних елементів, доволі різні: *Лоренцо, Мормон, Котя, Риба, Мономах*. Ми звернули увагу, що ЛХА *Риба* фігурує і в романі «Сталінка», і в романі «Жінка його мрії». Деякі з прізвиськ – звичайні імена чеченців: *Мамуд, Махмуд*. Чеченець *Мамуд* має прізвисько *Клешня*, яке отримав, мабуть, через те, що не мав ноги, носив протез.

Низка ЛХА належить світським особам, але всі вони – «збоченці, уроди, пристосуванці та вискочки (ті що «з грязі в князі»), суцільні аморали», – як пише С. Пиркало [8]. Прізвисько *Мурзон* має «підтоптаний алкоголь». Отримав його за зовнішній вигляд: живе на будові, весь час брудний, замузаний, але допомагатиме Лаврентію. За такою ж ознакою виникло прізвисько *Льопа* («Він весь час вовтузився у свинарнику, в безлюдному степу, і раз на місяць приходив помитися в лазню. Прозивали його по-простому – *Льопою*. З роками він геть здичавів і, окрім свиней нічого не бачив» [10, с. 22]). Герой і сам перетворився на свиню; «маленький, з вузькими плечима і широким задом», зі зморшкуватим обличчям, рідким волоссям, «шкірою, обсипаною струпами». *Льопи*, за тлумачним словником, – плями, мазанина [2, с. 63]. Але через десять років хитрий свинар «вже не був *Льопою*, а *Левом Достопочтенним*. Він підкотив на дамбу в чорному лінкольні, в оточенні двох жінок і двох кремезних, з невиразними обличчями охоронців. За цей час *Льопа* завів черевице, а обличчя рожевіло від ситого та благополучного життя» [10, с. 137]. О. Ульяненко досягає сатиричного ефекту, вдало спираючись на ономастичні засоби комічного – протиставлення, адже не можливо поєднати свиню з царем звірів, а брудний свинар *Льопа* стає *Левом*. ЛХА *Лев Достопочтенний* містить іронічну характеристику. Герой керує сектою мормонів, «вибудував кілька дач, подібних на італійські вілли, і вбив собі в голову, що він таки неабияке цабе» [10, с. 262]. Лев, одним словом!

До світського табору відноситься карлик-збоченець *Гоша*, якого «скрізь і повсюдно називали «душечкою». Так він і носив прізвисько, ласкаве, навіть по-жіночому мрійливе – *Гоша Душечка*» [10, с. 90]. *Душечка* «мав неабияку чоловічу снагу, а тому за часів советських мав попит серед незадоволених дам номенклатурного походження, тобто з мажорних сімей» [10, с. 91]. Отже, був душею для спраглих дам, а оскільки був малим, то звали *душечкою*.

ЛХА *Вучетіч* належить «косметологу, пасивному гомосексуалісту». Ілона називає його *Вуля* («*Вучетіч, він же Вуля, облизнув кривавим язиком губи*» [10, с. 195]). Ми не маємо авторської підказки про те, що лягло в основу імені цього блазня, не знаємо також прізвище це чи прізвисько.

Найнебезпечнішою людиною твору С. Пиркало називає *Миколая*. Він – «хахаль» Ілони, згусток цинізму та удаваного знання життя («*Потім був чоловік нізвідки людина з Хрещатика*» [10, с. 75]). Його

ім'я асоціюється з біблійним персонажем Миколаєм Чудотворцем. Сам персонаж каже про себе: «*Миколай. Майже що святий*» [10, с. 78], а насправді – це розбещений харизматичний інтелектуал, повна протилежність святому. Він, сміючись, говорить: «*Немає нічого прекраснішого для людини, як вивалити віру в лайні, взявши її, як предмет свого захоплення. Напевне, у цьому і є смисл життя, опозиція до Бога*» [10, с. 78]. Він – представник чорних сил. Сюди можна зарахувати й чергового коханця Ілони Святослава: «*знайшла собі здоровенного, майже двометрового бугайця, якого звали Святослав*» [10, с. 287]. Ілона лагідно називає його *Святиком*, але він не приніс їй свято, бо його застрелили в неї на очах, а вона подумала: «*нарешті я здихалася його*» [10, с. 289].

Відчутним характеристичним потенціалом наділений ЛХА *Силка*. Силка – міліціонер, представник силових структур, охоронець порядку, а О. Ульяненко ту *силу* називає здрібніло *силкою*. Значить, авторитету цей міліціонер не мав. Пор.: «*Витягнув папір, складений учетверо, і вручив міліціонеру Силці, худому з довгим червоним носом*» [10, с. 31]. З опису зовнішнього вигляду, можемо припустити, що сила персонажа проявлялася у вживанні алкоголю.

Серед жіночих ЛХА найчастотнішим є ім'я *Ілона*. Ілона – жінка, яку любить і ненавидить водночас Лямур, «*дамочка суперлегкої поведінки, доброю дозою збочення та чуттєвості*» [8]. Її ім'я – «*угорська форма імені Хелен, перекладається з грецької як «сонячна, сяюча»*» [7, с. 110]. Сонячні люди несуть тепло, своїм сяйвом наділяють інших. Ілона такою не була. Про те, що вона може мати якесь відношення до угорців натякає Митрофан, у якого закралася підозра: «*всі у сім'ї біляві, а подивись, ось Ілона майже тобі мадярчєня, красива і холодна, видно, жорстка і хтивва*» [10, с. 63]. У тексті фігурує також коротка форма імені *Іл*. Так її називає Лямур («*Іл, я ледь тебе не замочив*» [10, с. 54]), Вучетіч («*Ти дійсно класний пацан, Іл*» [10, с. 196]). Ілона мала досконалу фігуру і «*стрижену під хлопчика голову*», всюди була першою, тому ім'я *Іл* їй дуже підходило: нагадувало хлопця.

ЛХА *Єва* належить надзвичайно вродливій грішниці. Єва – біблійне ім'я, означає «*та, яка дає життя*» [7, с. 96]. Автор це підтверджує: «*Вона йшла, та, на яку чекали*» [10, с. 192]. Для багатьох вона стане срібною струною, що «*прошиє їхнє життя, змінить на краще*», правда, так думає аморальний світ. Гріховність – ось основне призначення героїні. Можливо, автор провів паралель між значенням

оніма та героїнею, і саме їй дав «нести хрест» і першої жінки, і першої грішниці.

Ряди Ульяненкових грішниць поповнює юна *Аліса*. Побіденко-старший підбирає її край дороги мокру, голодну та залякану. На свою біду пригріє в себе дома та й закохається. Але мала повія шукає пригод, не дивлячись на те, що вона не в країні чудес. Хоч її ім'я – англійська форма німецького імені Адельхайд [7, с. 20], вона живе в пострадянській Україні.

Використання певних найменувань осіб спрямоване на увиразнення українського чи неукраїнського походження персонажів. Національність людини можна визначити за її іменем. Дослідивши найменування жінок із роману «Знак Саваофа», ми дійшли висновку, що більшість із них не мають стосунку до української антропосистеми: *Аліса, Ілона, Ніоліна, Нонка, Нора*. Винятком є імена *Анастасія* та *Юлія*. Дружину Володимира Побіденка звали Анастасією, так називалась також мати Ілони. Юлія – молода монашка, яка відвідувала Лаврентія в лікарні, і в яку він закохався, розуміючи неможливість цього. Ці імена належать менш-більш позитивним героям.

Отже, ЛХА у романі О. Ульяненка «Знак Саваофа» виконують важливу роль у розвитку сюжету, у них відображається соціальне середовище. Кожна назва має свою історію, що забезпечує їй належне місце в мові твору. Ульяненкові ЛХА виступають вагомим мовностилістичним засобом зображення дійсності.

Література

1. Вегеш А. Виразальні можливості літературно-художнього антропонімікону роману «Сталінка» Олеся Ульяненка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 23. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. С. 47–50.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Вільчинська Т. Концепт «Бог» у поетичній мові Г. Сковороди. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2005. 1 (13). С. 191–199.
4. Данько А. «Всі ми живемо у величезній в'язниці». *Олесь Ульяненко. Без цензури: інтерв'ю*. К.: Махаон Україна, 2011. С. 163–169.
5. Дубинянська Я. «Мені анафему виголосив Московський патріархат» Я. Дубинянська. *Олесь Ульяненко. Без цензури: інтерв'ю*. К.: Махаон Україна, 2011. С. 123–132.

6. Зьобро О. «Вкрай не люблю писати, але змушую себе». *Олесь Ульяненко. Без цензури: інтерв'ю*. К.: Махаон Україна, 2011. С. 191–196.
7. Ісат Ю.А. Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.
8. Пиркало С. URL: <http://avtura.com.ua/book/122/reviews/> (дата звернення: 23. 07. 2022).
9. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
10. Ульяненко Олесь. Знак Саваофа. К.: Нора-Друк, 2006. 292 с.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ ОЛЕСЯ УЛЬЯНЕНКА «ЖІНКА ЙОГО МРІЇ»

Про творчість Олесь Ульяненко останнім часом багато пишуть. Його проза «жорстка, безкомпромісна, пройнята шаленим ритмом» [7]. Прозу Ульяненко варто відчитувати і в контексті соціального, як це робили критики Михайло Бриних і Роксана Харчук, і в контексті психоаналітичного, як писала про його прозу Ніла Зборовська. О. Ульяненко відносять до письменників-неотрадиціоналістів (Т. Гундорова), В. Єшкілев називає його майстром «чорнушної прози», Р. Харчук – неомодерністом, А. Лобановська – «новим реалістом». А. Лобановська додає: «Реалізм Олесь Ульяненко – він насправді долає межі напряду. На відміну, скажімо, від Жадана, який просто «вистьобує» урбаністичні сюжети, іронія перехльостує за край, жахливі події перечитуються на рівні анекдоту, Олесь Ульяненко ставиться до своїх персонажів серйозно – це не якісь вам картонні клоуни, обкурені драпом – це люди цілком об'ємні, вони весь час скоюють якісь злочини, але психологічний аналіз ситуацій доводить неминучість цих подій в Ульяненко відсутній той іронічний стиль, що робив жахливе вже не таким жахливим – елементи такої іронії присутні в прозі Ю. Андруховича та С. Жадана, проте в Ульяненко все виглядає надто серйозно» [7]. У своїх творах останніх років Ульяненко, за власним зізнанням, намагався «схрестити легкий жанр із жорстким».

Ми спробуємо дослідити літературно-художні антропоніми скандального роману О. Ульяненко «Жінка його мрії», описати їх, з'ясувати конотативне та функційне наповнення, виявити особливості постмодерністського впливу на їх творення.

Романний текст О. Ульяненка розраховує на адекватне сприйняття, незважаючи на чисельні спроби заборони його друкувати. «Цьому творові вдається по-хорошому здивувати читача, чи то – вкотре долучити його до процесу, що можна умовно позначити, як «читання Ульяненка» [6]. Автор змальовує світ, що розпадається на очах, і стає предметом художнього осмислення. Світ нинішнього існування, сьогочасних українських (київських) реалій творить подієву вісь «Жінки його мрії». Це виразно потворне спідне-обличчя кількох прошарків суспільства: колись бандитсько-скомпонованих, а нині що висотує рештки насолоди з колишньої величі; чи то капіталістично-неминучих [6]. Враховуючи те, що у персонажів Ульяненка були реальні прототипи, принаймні він згадував про їх існування, «конспіраційна» версія є логічною. В одному з інтерв'ю О. Ульяненко підмітив, що прототипи є: «У головних героїв, але вони вже давно не працюють в органах. Взагалі багато реальних речей. Дещо домислене, тому що я робив містичний трилер про майбутнє порожнє місто» [5, с. 210].

«Жінка його мрії» – це містичний трилер про наше сучасне життя: з сильними емоціями, стильними персонажами, ефектними епізодами та непередбаченими поворотами сюжету. Але головним багатством роману, як завжди, є персонажі. О. Ульяненко творить назви персонажів за зразком реальної антропонімії, використовує емоційно збалансовані ЛХА.

З реальної антропонімії автор запозичив низку імен. Його герої називаються звичними іменами: *Володя, Клим, Семен, Костя, Марія, Ліза, Руслан*. Трапляються імена, які не відповідають нашій антропосистемі: *Лінда* (телеведуча, родом «з маленького приміського села») – ім'я англійського походження; *Іва* – походить від російського апелятива *іва* (верба), що означає «кущ або дерево з гнучкими гілками й вузькими листками» [8, с. 204]. *Іва* (верба) – символ сонця і весни, дерево жіночої магії, тому закономірно, що героїня заворожує, заманує чоловіків. Автор пише про лейтенанта: «Він наче бачив заточене срібне лезо скальпеля. Пори відкриваються, розпускаючись квітами, тисячами квітів, неймовірних квітів, з чудесними запахами, а потім повзуть тіні: маленькі голі чоловічки твого сумління витанцьовують на антресолях канкан. Так він дивився на Іву Так він дивився на жінку, яку не чекав, а вона виникла з банального паскудного вечора прийшла саме в таку пору, що вже нічого не хочеться» [14, с. 145–146]. Один із персонажів згадує про ім'я дівчини: «Дивне Дайте

згадаю *На дерево схоже, красиве таке Аби у мене була донька, то я б назвав її саме так, цю дівчину Ось, є Іва»* [14, с. 191]. Лейтенант, який закохався в Іву, знав, що вона «не повія, а просто паскудне мишеня» з очима «кольору теплої вишні». Японці вважають вербу деревом смутку, а героїня несе смуток, горе, смерть.

На склад та особливості функціонування ЛХА має вплив мода. Усе частішим стає вживання цілої низки імен, запозичених з європейських іменників.

На літературно-художньому антропоніміконі О. Ульяненко також позначився глобалізаційний вплив. Автор часто замінює українські імена персонажів чужомовними: *Марі – Марія («Марія там? – швидше сам собі сказав напарник, аніж запитав Марі, – поправив його лейтенант, когось намацав очима»* [14, с. 177]), *Нік («Мене звати Ніком, – сказав новенький»* [14, с. 80]), *Тутсі* (так називалася героїня кінокомедії «Милашка» Сідні Поллака, а також народ в центральній Африці), *Бібі («крихітка Бібі завжди вгашений. Він чіплявся до якогось натурала Бібі походив з багатой родини і з дитинства любив одягати жіночі шмотки»* [14, с. 76–77]).

Ми зафіксували деякі експресивно-оцінні ЛХА: *Люська, Ларік, Борь, Масяня, Русько*. Деякі з них передають негативну конотацію, звичайно, не без впливу російської мови. Здрібніло-пестливою конотацією наділені ЛХА *Русланчик, Магрібчик* через вживання суфікса –чик, але позитивних емоцій, наприклад, ласкавості вони не несуть, бо так звертаються до героїв-невдах убивці, показуючи свою зверхність, силу перед маленькою жертвою в пастці. Тому ці ЛХА набувають негативної емоційної експресії.

Головний герой роману – офіцер спецслужб – після самогубства дружини займається втіленням найрізноманітніших сексуальних фантазій. Прізвище майора залишається для нас таємницею. На багатьох сторінках роману цей герой названий займенником *Він* («*Він дозволив собі Він так і лишався все життя у її розумінні «він», без імені, з купами нагород, з купами посад, і ще більшими шаленими грошима. Але це його не злило, навіть не бісило, навіть не займало»* [14, с. 7]). Автор називає його *Миколою Павловичем* устами слідчого, і то вже десь на 85 сторінці роману. Пор.: «*Миколо Павловичу, чому ви називаєте себе генералом? І люди ваші, і ваша прислуга називають вас генералом. Але наскільки мені відомо, то у вас чин майора Іу відставці*» [14, с. 85]. ЛХА *Микола Павлович* – двокомпонентний, складається з імені та імені по батькові. Так називали людей, посада яких вимагала

такого найменування, зокрема представників соціальної верхівки суспільства. Ульяненків ЛХА промовистий. Ім'я *Микола* в перекладі з грецької мови означає «переможець народів» [13, с. 229], по батькові *Павлович* – від імені Павло, що в перекладі з латинської мови означає «малий» [13, с. 278]. Повна розшифровка ЛХА – *переможець народів малих*, що є натяком на пристрасть майора до малолітніх цнотливих повій, пропонованих батьками. Саме він створює для їхнього пошуку гурт людей, Лінду зокрема.

Героїня *Лада* – дружина майора. Її ім'я походить від давньоруського апелятива «*лада – любя, мила, кохана*. Лада – язичеська богиня шлюбу й кохання» [10, с. 150]. Лада – «велика давньоукраїнська богиня весни» [9, с. 154]. Закономірно, що перша зустріч з Ладюю відбулася навесні («*Лада врятувала його того березневого дня, щоб заманити у пастку*» [14, с. 24]). Сам герой зізнається, що для нього Лада «*невід'ємно стояла кремовим щасливим згустком*» [14, с. 27], вона була провідним маяком у якомусь інше, наступне життя, хоча «*сама її поява у його житті опускала його на дно світу. Лада відтіняла його, як щось потворне – ще потворніше*» [14, с. 6], «*саме такою була Лада, що несла заборонене*» [14, с. 24]. Ономасти Ю. Карпенко та Л. Белей відносять це ім'я до «штучного творення слов'янського язичницького пантеону» [1, с. 14; 4, с. 162]. Лада вміла керувати, управляти чоловіком та й багатьма іншими, її ім'я – «розмовний відповідник до повного імені Владислава та до усічення Влада» [15, с. 392]. Майор про Ладю каже: «*що саме зараз вона є володаркою становища*», «*він спіткнувся об щось тверде у її характері*», «*він побачив у її очах безодню старості, як старий гріх*», «*вона пила з мене соки*» [14, с. 45–46]. Капітан Величко називає її «*Великосвітською шльондрою*», «*де Лада не з'являлася, з ким не водилася, там наче напалмом проходилося* *Випалена земля Люди божеволіли Та візьми майора Сильний мужик А й у того кришу підірвало*» [14, с. 207].

ЛХА *Величко* належить капітанові, який входить у спецпідрозділ по розслідуваннях особливого призначення. У тексті роману фігурують тільки дві форми називання: *Величко* (називання за прізвиськом) та апелятив *капітан* (називання за чином). Капітан – «підарок з президентської свити» – веде гомосексуальні ігри з сином Лади, здійснює ряд вбивств. Прізвисько Величко походить від «давньослов'янського чоловічого здрібніло-пестливого імені *Величко*» [16, с. 114], що утворилось «від прикметника *великий на зріст* за

допомогою субстантивуючого форманта –ко або безпосередньо від прикметника здрібнілості *величкий*» [15, с. 95]. І майор, і капітан – представники «вищого світу», тобто *великі* люди. На це вказує не тільки чин героя, але й манера поводитися, говорити: «*Капітан Величко сидів на кріслі, з прямо тобі монументальним обличчям. Сама мужність. Витонченість*» [14, с. 206]. Капітан – «вічно скептичний і невіруючий цинік» – багато разів порушував закон, скоював злочини, вів аморальний спосіб життя, не усвідомлюючи, що хоч яким би ти був *великим*, слід пам'ятати про біблійні заповіді.

Прозектора називали *Стасом Вінницьким*. ЛХА *Стас Вінницький* складається з прізвища та імені, де прізвище походить від топоніма Вінниця, імя Стас – коротка форма імені Станіслав. Лейтенант каже про Стаса, що це той, що «командує жмурами». Ніякої розшифровки цього ЛХА не знаходимо.

Такі двокомпонентні форми називання трапляються ще, але дуже рідко. Напр.: *Костя Шульженко, Микола, Василь, Льоша, Федя Лапшини* (ім'я + прізвище), *Клавдія Олексіївна* («огрядна сутенерша Клава»), *Олексій Панкратович* (ім'я + ім'я по батькові). Ці ЛХА виконують називну функцію.

Є у романі й трикомпонентна форма називання: *Пікабов Сергій Миколаєвич*, якого лейтенант назвав *Пікаб Семен Павлович*. Прізвище *Пікаб* асоціюється з апелятивом *пікап* – «невеликий автомобіль, звичайно з відкритим кузовом, в якому перевозять вантажі й пасажирів» [3, с. 971]. З тексту роману дізнаємося про Пікабова: «*І дійсно, той, хто говорив, – гортанним, трохи дитячим голосом, так, немов хтось змішав два голоси, підлітковий і дитячий, – виявився зовсім поруч і маленького зросту. Карлик у мініатюрному джінсовому костюмі*» [14, с. 140].

Неабияку роль у досліджуваному романі, як і в романі «Сталінка», відіграють ЛХА-прізвиська. Семантика їх надзвичайно прозора в межах певного соціуму. Прізвиськами іменуються декласовані елементи. Пор.: наркоман *Белла Банс* («*За кілька метрів Белла Банс, він ще Костя Шульженко, проганяв по венах п'ять кубів найчистішого герича*» [14, с. 152]). Його прізвисько, ймовірно, походить від назви заспокійливих ліків із трав беладони, що натякає на захоплення наркотиками («*Патріархальний деспот прокидався вже після перших п'яти кубів. Надоїшливий селяк усідався біля Белли відразу після перших п'яти кубів і канючив цілий день свою жертву, аж доти, доки Белла не заганяв останню восьмикубову дозу*» [14,

с. 154]). Відомо також, що Белла Банс – реальна особа, продюсер фільму «Таємниці заблукалих душ». А герой-наркоман і є душею, яка заблукала в реальному світі в наркотичному дурмані.

Бандит-бізнесмен *Цапа* («*Це був кульгавий і кривоногий карлик, з довгими руками і непомірно широкими стопами. У ньому він упізнав колишнього пушера Цапу*» [14, с. 194]). Його прізвисько утворене від апелятива *цап*. Так «у переносному, іронічному значенні кажуть про чоловіка з неприємним, фальшивим голосом; про бородатого або старого чоловіка» [3, с. 1578]. Текст це підтверджує: «*Здавалося верещить не один чоловік, а цілий хор з десятками голосів*» [14, с. 217]. Форма Цапа означає бути «у вертикальному положенні; сторч; дибки» [3, с. 1578]. Цапа – «*небезпечний і шкідливий фрукт*». Його «не вважають за людину», називають «виродком помийним», «тварюкою», «злобним пацюком», «уродом», «гномом». О. Ульяненко пише: «*Обличчя, як у дорослого, з чорними круглими очима і гачкуватим носом. Такими, напевно, бувають середньовічні демони на малюнках*» [14, с. 215]. Напрошується асоціація: цап – чорт, демон.

Трансвестит *Магріб* («*Сам Магріб, невисокий, майже центнеру ваги педік, рухався чарівно легко*» [14, с. 106]; «*якого біса його занесло до цього голубого кубла, до цього терміта з яйцевидною головою на чудернацьке прізвисько Магріб*» [14, с. 134]). Прізвисько справді чудернацьке, адже до цього часу на арабській мові так називають Марокко. Магріб – молитва в ісламі, священний птах, а також батьківщина оригінальних культур, на його території (сучасний Туніс) існувала стародавня велична держава-місто Карфаген.

Хазяїн клубу «Золотий голуб» *Ламай* («*Одягнений Ламай був зараз у шикарну сукню від «Версаче», і десь віддалено нагадував Ванессу Параді, тільки на чотири розміри більшу*» [14, с. 77]). Прізвисько *Ламай* походить від дієслова *ламати*, що в переносному значенні – «рішуче відкидати що-небудь традиційне, усталене; руйнувати, знищувати // порушувати щось, не дотримуватися чого-небудь // порушувати звичайний вигляд» [3, с. 605]. Усі ці характеристики дуже влучні, адже Ламай – гомосексуаліст. Цікаво, що саме так називається другий за популярністю пляж на Самуї.

Директор *Доля* («*У них був спільний знайомий, сивокосий вайлух, директор Доля*» [14, с. 155]). Якщо директор, то від нього залежать долі багатьох людей.

Стрижений «малолітка» має прізвисько *Мотиль* («*Мотиль сидів відкривши рота, і чим більше тривала тиша, тим більше западали очні*

яблука в його череп» [14, с. 163]). Прізвисько асоціюється з діалектом мотиль (метелик). Мотиль – це також «яскраво-червона личинка комара-дзвонарика, що є цінним кормом для риб» [3, с. 692]. Варто зазначити, що Мотиль розказує про Топтуна і запевняє, що «це точняк не лажа».

«Кришовані ментами бандити» брати *Лапшини* – *Кривоноси* («Загалом вони купую нагадували добродушних неандертальців, до міри кмітливих і по мірі розумних. Всі брати були кривоносими. Їх так і називали – братани *Кривоноси*» [14, с. 153]), прізвисько отримали за зовнішнім виглядом. Прізвище братів походить від сленгового *лапша*, що означає нісенітниця, брехня [11, с. 179].

На особливу увагу заслуговує ЛХА-прізвисько *Риба*. Воно належить «чолов'язі», котрий бачить майбутнє, може спрогнозувати події. Саме він розказує про Топтуна, як про того, «хто творить Божу волю». Герой сам називає себе таким прізвиськом. Пор.: «Почекай. Як тебе звати? – зовсім спокійно спитав лейтенант, підсовуючи пляшку і шматок задубілого біляша чолов'язі. – Рибою. – Слухай, Риба, розкажи нам, що ти знаєш про Топтуна?» [14, с. 214] З розмови видно, що Риба – богобоязна людина («Ти розумний, повинен здогадатися сам, а решту Бог підкаже»; «Хто я такий, щоб проникнути у Божі замисли» [14, с. 214]). Ульяненко все розрахував правильно, адже такі мудрі речі може говорити глибоко віруюча людина, тому й назва у неї така: Риба, а риба – символ християнства. У романі «Сталінка» автор також створив вдалий ЛХА, мотивований іхтіономеном: *Йона Піскарьов*. Вибір відповідних «рибних» ЛХА характерний також для романів Ю. Андруховича (*Йона Риб* («Перверзія»), *Полі-Карпо-вич*, *Карп Любанський*, *Сом Рахманський*, *Йона Риб* («Таємниця»), *Рибо-Вино-Кур* («Диявол ховається в сирі»)).

Вдалим, на наш погляд, є також ЛХА *Топтун*. «Так називають одного чоловіка молоді. Ну, ті, що нюхають клей, і ті, що круті, що нюхають кокаїн. Він ходить по людних місцях і розпитує про тих, кого хто образив... Але ніхто не пам'ятає його обличчя. Він щось шукає. І з'явився недавно. Він дужий і сильний» [14, с. 103–104]. Це містичний герой, який наказує винних. Лейтенант запитує: «Хто він: монстр, демон чи ще якась пакость?» [14, с. 214]. Риба називає його «напівангелом і напівчоловіком», він той, хто «витягує на світ демонів, щоб знищити». Назва *Топтун* походить від дієслова топтати, що означає «навмисно давити, м'яти, бити ногами, знищувати; виражати зневагу до чого-небудь» [3, с. 1462]. От він і топчеться (крутиться) на

цьому просторі (сторінки роману) і наказує винних. У творах Ульяненка дуже сильний мотив відплати: за скоєний злочин рано чи пізно герой спокутуватиме свої гріхи. Відомо, що топтунами називають оперативно-пошукове управління, одну із найпотемніших служб МВС Росії. Ця команда виконує найрізноманітніші завдання. Видаючи себе за звичайних людей і часто без зброї, вони зобов'язані миттєво знайти і нейтралізувати підозрюваних у кримінальних злочинах. Топтун – таємний агент, шпигун [12]. Всі бояться Топтуна, хоча він наказує тільки винних. Перед лейтенантом Топтун з'являється клубком світла (*«Щось білими блискучими крилами скинулося перед ним. І він побачив Топтуна. А Топтун наче летів над прольотами. Здавалося, а можливо, то і було правдою, кінчики його пальців тільки торкалися сходинок. Вся його велетенська, майже як у професійного боксера, постать рухалася легко, наче клубок світла. І лейтенанту було страшно»* [14, с. 208]). Ось такий таємничий месник, творець Божої волі.

О. Ульяненко по-постмодерністськи називає своїх персонажів. Він, до речі, як і В. Кожелянко, вміє зібрати до купи і переплести власні назви різних держав і народів, використати в називанні давні символи і сучасні найменування та вкоренити їх на реальному ономастичному ґрунті.

Література

1. Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
2. Вегеш А. Виразальні можливості літературно-художнього антропонімікону роману «Сталінка» Олеся Ульяненка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 23. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2010. С. 47–50.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Карпенко Ю. Українська ментальність: палеолінгвістичне декодування / II / Бог. Волинь-Житомирщина. *Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. № 10. 2003. С. 162–171.
5. Куріна Аксиня «Якщо з цієї ситуації не виплутаюся, буду просити політичного притулку». *Олесь Ульяненко. Без цензури: інтерв'ю*. К.: Махаон Україна, 2011. 376 с.
6. Куюмурджи Василина. URL: <http://avtura.com/ua/book/120/reviews> (дата звернення: 23. 07. 2022). (джерело: АРТвертеп).
7. Лобановська Анна. Реквієм за незашореністю. Проза Олеся Ульяненка *postskriptum*. URL: <http://www.day.kiev.ua/310204> (дата звернення: 23. 07. 2022).

8. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов, под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. 16-е изд., испр. М.: Русский язык, 1984. 797 с.
9. Плачинда Сергій. Словник давньоукраїнської міфології. К.: Велес, 2007. 240 с. Серія: Культурна спадщина України.
10. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
11. Словник сучасного українського сленгу, упоряд. Т.М. Кондратюк; худож.-оформлювачі Б.П. Бублик, С.І. Правдюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
12. Современный толковый словарь русского языка Ефремовой Т.Ф. URL: www.efremova.info (дата звернення: 23. 07. 2022).
13. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
14. Ульяненко О.С. Жінка його мрії. Харків: Треант, 2010. 224 с.
15. Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2001. 432 с.
16. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник, наук. ред. член-кор. НАН України В.В.Німчук. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.

П'ЄТ'ЯНА ЛІХП'ЄЙ

*Не зважай на прикрощі, умовності,
дій, чини усупереч обставинам,
опирайся об стовпи духовності,
слухай серця лиш закони й правила,
засвіти мене своєю срібністю
(хай зневіра кружком не літає!)
І заніж мене своєю ніжністю –
Ніжності занадто не буває.*

П'єт'яна Ліхтей

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ ПОВІСТІ «ЛЯЛЬКА» ТЕТЯНИ ЛІХТЕЙ

Проблемам літературно-художньої ономастики відводиться важлива роль. Усе частіше об'єктом лінгвістичного аналізу стають власні назви літературних персонажів сучасних авторів. Про це свідчать найновіші монографії Ю.О. Карпенка [7], Л.О. Белея [1], В.М. Калінкіна [5], Г.В. Шотової-Ніколенко [16].

Творчість члена Національної спілки письменників України Тетяни Ліхтей привертає увагу багатьох шанувальників. Її поезія проникає в потаємні закутки людської душі. Проза її цікава, загадкова, приваблююча. Повість Тетяни Ліхтей «Лялька» відтворює переломний момент у житті сучасної жінки. Книжка названа іменем головної героїні. І, виявляється, не випадково. «Вибір імені для літературного героя не буває випадковим: письменник укладає в нього певну оцінку, характеристику, тобто використовує власні імена як додатковий художній засіб для вираження ідейно-естетичного задуму» [8, с. 24]. Власні назви в Т. Ліхтей промовляють. Вони мають потужний семантичний заряд, що відчувається на всіх рівнях текстового охоплення. Авторка продумала імена своїм героям таким чином, щоб вони промовляли самі за себе, були залучені на всіх рівнях текстової реальності, вступали у взаємодію з іншими літературними антропонімами, створювали потужне асоціативне поле [3, с. 88]. Літературно-художні антропоніми «примушують любити, ненавидіти, діяти, навіть вмирати» [11, с. 177]. Вони несуть у собі певне метафоричне, іронічне, ігрове навантаження, тобто значення, яке проявляється в художньому просторі поступово, як адекватний логічний розвиток сюжету в рамках загального плану.

Ім'я головної героїні походить від апелятива *лялька*, що «означає дитячу іграшку, або маріонетку, людину, якою розважаються» [2, с. 633]. Насправді *Лялька* стала маріонеткою в руках своїх друзів. Правда, друзі в неї хороші, і «грають» вони Лялькою в її ж інтересах. Іноді Фортуна підкидає такі ситуації, коли друзі беруть на себе право вирішувати долю небайдужих їм людей. Тому рідні й близькі організовують для Ляльки «гарячий український Південь», серію загадкових знайомств, зустріч із коханою людиною. Але разом з тим лялька – це «гарненька дівчина» [12, с. 184]. У Тетяни Ліхтей головна героїня – «струнка русявка, з майже бездоганною фігурою, з усе ще

чарівним, хоча і втомленим, личком», «і справді красуня». Коротка форма *Ляля*, за словником сленгу, означає найвищий ступінь захоплення [12, с. 184]. А Лялька все це пережила: гарний відпочинок, класні знайомства, суперзустріч. Літературно-художній антропонім Лялька має «номінаційний ряд», «ономастичне гніздо»: *Ляля, Лялечка, Лариса Ігорівна Ластівка*. На тлі емоційно-маркованих онімів *Ляля, Лялечка* Т. Ліхтей майстерно розкриває характеристичний потенціал повного найменування героїні, яке виявляється дещо несподіваним – *Лариса Ігорівна Ластівка*. Авторка це робить вустами героїні та професора філології: «Дозвольте запитати: *Ляля* – це *Лариса*? – *Взагалі-то, так...* – *Тоді все зрозуміло. І нічого дивного у вашому сні не бачу: у перекладі з грецької «Лариса» означає «чайка». Ляля засміялася: – Хочете, я підсилю ваші, й без того «залізні», аргументи? Професор кивнув. – Моє прізвище – *Ластівка*. – Боже милий! Це що ж виходить: *Чайка Ластівка*? Як ви з таким поєднанням узагалі землі тримаєтеся? Чи не забагато крилець як для однієї людини? Чому я не сокіл, чому не літаю...» [10, с. 59–60]. Якщо розшифрувати ще й ім'я по батькові: *Ігорівна* – «войовнича», то вийде *Чайка Войовнича Ластівка*.*

Асоціація літературно-художнього антропоніма з птахами досить відчутна на сторінках повісті. Пор.: «*І житиму тут одинокою чайкою*» [10, с. 14], опинившись у своєму затишному гніздечку; «*Лялі раптом здалося, що в неї вирости крила, що вона стала легкою, як пір'їнка, майже прозорою, безтілесною...Здійнялася і – полетіла...*» [10, с. 54]; «*Лялька захала голову в подушку, наче страусиха в пісок*» [10, с. 67]. Директриса Лора звертається до Лялі: «*Голубонько, що з тобою?*» [10, с. 57]. Охоронець називає її *совою* через те, що цілий день проспала. Професор зве *Чайкою-Ластівкою*. Варто, на нашу думку, провести паралель між Ларисою Ластівкою Тетяни Ліхтей та героїнею «Щоденника страченої» Марії Матіос Ларисою Ковальчук, котра також «як жінка-сирота чи просто жінка-смертниця на роздоріжжі молодості й зтяжної зрілості» хоч і кує долю, та б'ється над нею, як чайка над морем.

Якщо всі рідні називають Лялю пестливо, то чоловік Андрій своїй коханці про дружину скаже таке: «*Вона ж як Клара Цеткін! Бездушне створіння! Шаблон, формат, схема!*» [10, с. 8]. Називання іменем відомої діячки міжнародного комуністичного руху, на наш погляд, вказує не на належність до партії, а на ставлення до роботи, про

відданість улюбленій справі, про домінування загальнолюдського над особистим.

Ім'я Лялька набуває ролі головного чинника, основної дійової сили твору, стає активним компонентом його структури, каталізатором сюжету, стрижнем його змісту. Воно стає тією першоклітиною, яка, за словами П. Флоренського, «вміщує всю формотворчу інтуїцію, в бруньці – вся рослина, в імені – весь твір» [14, с. 24].

Не менш цікавим є літературно-художній антропонім *Лора*. Зрозуміло, що це усічений варіант імені, і, здавалось, що воно мало би походити від імені *Лариса* чи *Лаура*, а у «Ляльці» авторка подає іншу інтерпретацію його походження. Пор.: «Мене зовуть *Лора*, – відрекомендувалася. – Взагалі-то моє повне ім'я *Флоренція*, *Флора*. Але ж я не звихнута, щоб так представлятися. Сі? Та й *Лідка* постійно з мене кепкувала. Каже: якщо ти – *Флора*, то я буду *Фауна!*..» [10, с. 12]. По-перше, це ім'я вказує на назву міста в Італії, по-друге, коротка форма *Флора* походить від імені давньоримської богині весни. *Флора* – богиня квітів і цвітіння [4, с. 278]. Та, виявляється, батьки назвали доньку іменем дружини свого найкращого друга («*О, я не люблю свого імені... Просто так звали дружину Мішеля Роше. Вона була італійкою*» [10, с. 70]).

Т. Ліхтей неодноразово на сторінках повісті використовує зменшувально-пестливі суфікси називання особи при звертанні: *Лорусику*, *Лорусю*. Авторка називає своїх героїв іменами та прізвищами, котрі здавна функціонують на території Закарпаття, тобто структура літературно-художніх антропонімів орієнтована на реальну антропонімію, точніше на знання її мовним колективом. Пор.: *Матвій Мартитич*, *Петро Гичка*, *Павло Митрик*, *Мар'яна Осійська* та ін. Не обходить письменниця стороною використання суржикових найменувань, які ввійшли в розмовну мову з радянських часів: *Боря*, *Женька*, *Таська*, *Лідка*, *Сенька* та ін.

Цікаво, що тричленна назва в повісті трапляється тільки один раз, під кінець авторка повністю називає прізвище, ім'я та ім'я по батькові головної героїні: *Лариса Ігорівна Ластівка*. Двочлених назв є більше. Антропонімією формулою «ім'я + ім'я по батькові» названі жінки старшого віку, колись владні, авторитетні: *Дарина Дмитрівна*, *Елеонора Едуардівна*. До речі, літературно-художній антропонім *Елеонора Едуардівна* має синонімічний ряд: *Нора*, *залізна Нора*. Незвичність імені на регіональному рівні доказує те, що *Нора* – «донька бакалійника-єврея, що зник за загадкових обставин на початку

тридцятих», а апелював залізна вказує на високоморальність Лідиної бабусі, витримку, впевнене просування по службовій драбині, диктаторську роль у сім'ї («бабусею її називати категорично заборонялося» [10, с. 41]).

Імена по батькові протягом останніх десятиліть у реальній українській антропонімії виявляють чітку тенденцію до втрати характеристичного потенціалу, а тому у своїй більшості це є номінативні ЛХА. У корпусі номінативних літературно-художніх антропонімів переважають також іменні варіанти: *Олег, Матвій, Ліда, Борис, Тася, Андрій, Зоя*.

Низка антропонімів Т. Ліхтей складається з імені та прізвища. Так, *Петро Гичка, Павло Митрик, Матвій Маргітич* мають пряме відношення до закарпатського антропонімійного узусу [див.15], *Катерина Фурцева, Сенька Воропаєв* – російського походження.

Прикметною рисою літературно-художніх антропонімів повісті «Лялька» є помітний відсоток імен відомих людей: поета, художника, літературного критика *Максиміліана Волошина*, «натхненного співця Чорного моря *Івана Айвазовського*; він же *Айвазян*; він же *Гайвазовський*» [10, с. 35], художниці *Маргарити Сабашникової*. Через характери й колізії доль літературних героїв письменниця створює терціальні літературно-художні антропоніми (фольклорного чи літературного походження): називає *Волошина Майстром*, як і М. Булгаков («Майстер і Маргарита»). Пор.: «*Виявляється, і в цього Майстра була своя Маргарита – художниця Маргарита Сабашникова Він шаленів від дружини. Вона обожнювала свого Макса*» [10, с. 64]. Реальною особою була також відома радянська партфункціонерка *Катерина Фурцева*. Персонажа *Олега* професор-ономаст Гичка називає *Гераклом* за його силу та красу («симпатичний чолов'яга»). Геркулес – герой, який вирізнявся надзвичайною фізичною силою (у давньогрецькій міфології) та в переносному значенні – людина величезної фізичної сили та атлетичної будови тіла, силач [2, с. 233].

Літературно-художній антропонімікон Т. Ліхтей виступає важливим засобом творення місцевого колориту. Так, наприклад, найменування місцевого сторожа *Пішти Козута* в «перекладі з діалектного на літературне означає *Степан Півень*» [10, с. 29]. Допитливий професор-ономаст *Петро Гичка* зацікавився тим, звідки у Сваляві взялося прізвище Шевченко, напевно, приїжджі люди. І яким було його здивування, коли носій відомого прізвища заявив, «*що вся їхня файта, з діда-прадіда, корінні мешканці*» [10, с. 28]. Виявляється,

що ці Шевченки до війни були Шипиздяками («Як виявилось, Шипиздяки, а на місцевій говірці «шипіздати» означає «шепелявити», спокійнісінько проживали в рідному краї... Допоки радянська влада не принесла з собою «нову» культуру і їх давнє прізвище не почало викликати небажаних асоціацій. Дехто з етичних міркувань поспішив переписатися на Шипів, Шеп, а дехто, довго не думаючи, замахнувся одразу на Шевченка...» [10, с. 29]. Зрозумію, що на формування прізвищ також має вплив система.

Не обходиться Т. Ліхтей без дейктичних літературно-художніх антропонімів, які Л. Белей називає «прикметною рисою новітньої української літературно-художньої антропонімії» [1, с. 131]. Це – власні назви, у яких відчитується вказівка на реальну особу. Такі оніми О.Ю. Карпенко називає протонімами [6, с. 72]. Літературно-художній антропонім *Петро Гичка* вказує на конкретну людину – на *Павла Чучку*. Це підтверджується також текстом. Пор.: «Унікальний суб'єкт! Ономаст!», розпитує всіх «про імена, прізвища, про назви різних урочищ, сіл...», «професор філології», кумедний лисий товстун» [10, с. 28, 58]. Літературно-художній антропонім *Павло Митрик* вказує на *Дмитра Павличка*, це під час інтерв'ювання підтвердила Тетяна Ліхтей. Ім'я Павло утворене від прізвища Павличко, Митрик – від імені Дмитро. Як Павличко, так і Митрик – здрібніло-пестливий варіант називання, крім цього Митрик – розмовний варіант імені Дмитро, характерний для Закарпаття. Авторка рядками з тексту підтверджує: «поет і перекладач Павло Митрик – «добрий знайомий» *Петра Гички*» [10, с. 62], «з яким його, як виявилось, ріднив не тільки фах, а й пов'язувала активна громадська діяльність» [10, с. 63], адже професор П. Чучка очолював Закарпатську філію Товариства української мови ім. Т. Шевченка, а ним керував Д. Павличко.

У тексті повісті «Лялька» ми відзначили цілу низку варіантів онімізації займенників. Основна функція займенників – анафорична та замінна [9, с. 342]. Так, головна героїня Ляля не хоче називати чоловіка Андрія за іменем, а імені його коханки вона не знає, тому й думає: «аби тільки Його з Тією не було...» [10, с. 4]. Перше кохання переслідує Лялю постійно, таємничо нагадує про себе: «бо той Хтось, такий настирливий, живучий, постійно воскресає!..» [10, с. 15]. Йдеться, зрозуміло, про Матвія. Літературно-художнім антропонімам Т. Ліхтей «властива пластичність, акварельна недомовленість, елегійний музицизм» [13, с. 92]. Тут знову напрошується порівняння з героєм

«Щоденника страченої» Марії Матіос: «Він», «розмова з Ним». Такі оніми налаштовують на якусь таємничість.

У ході аналізу літературних героїв повісті «Лялька» звертає на себе увагу фігурування в тексті розмовної форми імені *Лора*. Це найменування відчитується в багатьох іменах героїнь. Пор.: Лариса – коротка форма Лора; Флоренція – Лора; Елеонора – Нора, Лора.

Отже, літературно-художній антропонімікон повісті «Лялька» Тетяни Ліхтей є досить репрезентативним, він добре вписується в контекст української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби. Авторка вміло добирає назви своїм героям із реального життя. Найменування в тексті набувають стилістичного навантаження, вони не тільки називають, а й характеризують денотатів-персонажів. Літературно-художні антропоніми Т. Ліхтей відображають характерні особливості художнього стилю письменниці.

Література

1. Белей Л.О. Нова літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. I допов.) / Уклад, і голов, ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Горенко О.П. Антропонімічний вимір американського романтизму: Монографія / Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. ТОВ «ПанТот», 2008. 312 с.
4. Ісат Ю.А. Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.
5. Калинин В.М. Поэтика онима. Донецк: Донеччина, 1999. 408 с.
6. Карпенко О.Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. *Записки з ономастики*. Випуск 4: Збірка наукових праць. Відп. ред. Ю.О. Карпенко. Одеса: Астропринт, 2000. 68–74.
7. Карпенко Ю.О. *Літературна ономастика*: Збірник статей. Одеса: Астропринт, 2008. 328с.
8. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: Курс лекцій для студентів філологічних факультетів. Львів: Світ, 1999. С. 24.
9. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.
10. Ліхтей Т.В. Лялька: Повість. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2008. 80 с.
11. Лосев А.Ф. Вещь и имя. Имя. Избранные работы. СПб: Алетейя, 1997. С. 168–45.
12. Словник сучасного українського сленгу. Упорядник Т.М. Кондратюк; Худож.-оформлювачі Б.П. Бублик, С.І. Правдюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
13. Ференц Н. Ці химерні квіти кохання. Кобаль Т. Зела: Вибрані поезії. Рецензії, відгуки, інтерв'ю. Художн. Н. Пономаренко. Ужгород: Видавництво «Мистецька лінія», 2002. С. 90–92.

14. Флоренский П. Имена. М.: Фолио, 2001. 334 с.
15. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 с.
16. Шотова-Ніколенко Г.В. Онімний простір романів Юрія Яновського; відп. ред. Ю.О. Карпенко. Одеса: Астропринт, 2007. 168 с

СЕРГІЙ ЖАДАН

*тримаючи небо в очах і повітря в руці,
боронячи навіть тоді, коли не лишається сил,
мову своєї ніжності, яку розуміють усі,
межі своєї свободи, бачені звідусіль.*

*Історія сьогодні не просто переписується – вона переписується
українською мовою.*

Сергій Жадан

НАЗВИ ЛІТЕРАТУРНИХ ПЕРСОНАЖІВ РОМАНУ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ВОРОШИЛОВГРАД»

Переможцем книжкової премії «Книга року Бі-Бі-Сі – 2010» став роман Сергія Жадана «Ворошиловград». «Ворошиловград» – «справді серйозний і доволі реалістичний роман. Цьому реалізмові не заважають вкраплення химерності чи «сюрреалізму», а також численні напівпоетичні вставки» [14]. Роман «Ворошиловград» є частиною неперервного потоку людського досвіду, надбанням певної історичної доби, культури, естетичних та ідеологічних поглядів. Він включає в себе всі ознаки своєї доби – ідеологічні й стилістичні, біографічне життя автора, жанрові особливості. Змальовані у «Ворошиловграді» люди «створюють значну частину чарівності роману. Ці люди – не психологічні монади, відокремлені від решти світу у своїй несхожості на інших. Усі вони визначені своїм середовищем, соціальним становищем, життєвою історією» [14]. Імена літературних персонажів стають відображеннями всіх цих явищ та можуть набувати характеру яскравих аналогій, культурних алюзій, асоціацій явних і ледь уловних, загальноприйнятих і езотеричних [7, с. 84].

Мовна майстерність письменника безпосередньо пов'язана зі стратегією вдало обраних імен персонажів. Для багатьох авторів така стратегія є провідною. Не є винятком і сучасний письменник Сергій Жадан.

У романі «Ворошиловград» дуже багато імен персонажів. Вони можуть фігурувати в різних варіаціях, часто виконують номінативну функцію. Ми зафіксували основний набір канонічних онімів: *Аркадій, Григорій, Ольга, Прохор, Семен*, які лише називають персонажів.

Та значний відсоток імен виконує характеристичну функцію, особливо експресивно-оцінну.

Досліджуючи літературно-художні антропоніми (надалі ЛХА) роману «Ворошиловград», ми звернули увагу на словотвірні варіанти імен персонажів, які мають емоційне забарвлення, до того ж здебільшого здрібніло-пестливе. Їх вживають найчастіше, коли звертаються до дітей або молодших за віком людей. Герої С. Жадана такими варіантами імен називають один одного, а вони – люди старші (33 роки і більше), на відміну від персонажів романів «Депеш Мод» та «Гімну демократичної молоді». Як бачимо, друзі вирости, а форми називання залишились старі. Пор.: «*Ти Бориса Колісниченка знаєш?*

Боліка ?»; «*Боря і Льоша – Болік і Льолік були двоюрідними братами*» [8, с. 10]. Найбільш продуктивним у творенні імен героїв є суфіксальний спосіб. Ми виділили варіанти, утворенні від скорочених імен (*Болік, Льолік, Колюня, Олюня, Толік, Юрік*); пейоративні варіанти (*Вовец, Герич, Дімич*); усічувально-суфіксальним способом (*Боря, Льоня, Паша*).

Серед найпродуктивніших формантів перше місце посідає синкретична морфема -а (-я), що поєднує функції закінчення та суфікса [12, с. 135–136]. Варіанти, утворені усічувально-суфіксальним способом найчастіше від апокопованої основи за допомогою цієї морфемі, становлять значну частину назв героїв роману: *Гоша, Вася, Діма, Катя, Маша, Наташа, Петя, Саша, Сірьожа, Шура*. Ці варіанти імен, особливо гіпокористичні, функціонують як нейтральні або ж демінутивні імена [11, с. 126]. Останні активізувалися під впливом російської мови, якій протягом тривалого часу не тільки в описуваному Ворошиловграді, а й в усій Україні надавали особливого статусу. Такі розмовні іменні варіанти не вписуються в норми української літературної мови.

Деякі ЛХА вимальовують цілі антропонімні ряди: *Герман – Гера – Гер – Герич; Борис – Боря – Болік; Леонід – Льоня – Льоша – Льолік; Григорій – Гриша – Гриш; Паша – Пашок – Павлуха* і т. п.

Значний відсоток ЛХА становлять імена, на яких позначилась відсутність кличного відмінка в російській мові: *Гриш, Коч, Оль, Шур*. Вони у звертаннях мають усічену форму, функціонують у розмовно-побутовому мовленні.

Серед імен персонажів трапляються імена, запозичені з інших антропосистем: німецькі – *Ернст, Кароліна*, англійські – *Артур, Глорія*, грузинські – *Гія, Гогі*, єврейські – *Сара*.

У романі натрапляємо на цікавий ЛХА – ім'я *Сивіла*. Словники імен і справді не фіксують таке ім'я, але ми знаходимо тлумачення імені Сібїлла (Сибїла), «яке запозичене з латини, походження та значення його невідомі. Латинське ім'я Сібїлла було первісним іменем віщунки з Малої Азії. Пізніше так почали називатися й інші ясновидючі й оракули в грецькій мовній області. Книги пророкувань називалися книгами Сібїлли. В одній із таких книг було передвіщене народження Христа» [9, с. 244]. У стародавніх греків, римлян і деяких інших народів сивілами називали мандрівних пророчиць, «легендарних жінок-віщунок» [5, с. 1311]. Героїня Жадана – азіатка,

представник влади. Пор.: «*А хто така Сивіла? – Вона їхній посланець. – Як це? – Ну, типу народного депутата*» [8, с. 313].

Біженці чекають, що *Сивіла* народить *Месію* – «королеву монголів, гаранта їхньої безпеки та транзитності, що подарує їм усім надію та сподівання». Так що схожість імен незаперечна. *Сивіла* народжує золотооку дівчинку *Моку* – пророчицю й рятівницю. «*І раз ми вже дійшли до цих далеких місць, раз ми вже зупинились посеред цих полів, то назовімо її Мокою*» [8, с. 320], – говорить жінка. ЛХА *Мока* асоціюється найперше з *Мокошею* – язичницькою слов'янською богинею родючості, процвітання та небесних вод – дощу [6, с. 206]. Даючи таке ім'я новонародженій принцесі, кочівники як би дякують «місцевим духам за прихильність та добродушність». Загалом *Мокоша* (*Мока*) позначає водну, жіночу природу Землі.

Дуже малий відсоток у досліджуваному романі, до речі, як і в інших, становлять повні офіційні найменування: *Корольов Герман Сергійович, Пастушок Марлен Владленович*. Форма найменування «ім'я + ім'я по батькові» трапляється частіше, що ми не фіксували у творах, написаних раніше. Напр.: *Федір Михайлович, Григорій Іванович, Ольга Михайлівна, Юрій Сергійович, Гнат Юрович, Ніколай Ніколаїч*. Мають місце розмовні варіанти лиш по батькові: *Ніколаїч, Петрович*.

Привертають увагу ЛХА *Анджела Петровна* та *Брунгільда Петровна* («*Попелясту звали Анджела Петровна, голос у неї був важкий і лінивий Інша, кольору промислової міді, говорила нервово і нерозбірливо, ніби маючи повне горло річкового каміння, дослівно назвалась так – Бгалинда Бгедоробна, значить це мало, вочевидь, Галина Федорівна або що, але про себе я її назвав Брунгільда Петровна, і називати її якось інакше моя свідомість навідріз відмовлялась. Чому, зрештою, Петровна, а не Федорівна? Мабуть, тому, що були вони між собою чимось невимовно подібні*» [8, с. 157–158]. Імена *Анджела* і *Брунгільда* належать до різних антропонімійних систем. Автор називає цих «жінок із досвідом» затятими іспанками, хоч ім'я *Анджела* (*Анжела*) латинського походження [15, с. 120], а *Брунгільда* – давньонімецького походження [9, с. 38]. Ім'я по батькові *Петровна* – зросійщена форма *Петрівна*. Негативні персонажі наділені непривабливими іменами. На Германа вони «діяли гнітюче, вганяючи душу в тугу й депресію».

При першому знайомстві з тим чи іншим персонажем автор натякає на його національну приналежність, а в ході подальшого

прочитання – розвінчує цей міф. Наприклад, «дружину» *Кочі* звати *Тамара*, *Коча* підкреслює, що вона з Грузії. Зразу запрошується асоціація з грузинською царицею Тамарою. Пізніше ми довідуємося, що *Тамара* не грузинка, а циганка з Ростова.

Брати *Балалаєшнікови* мають російське прізвище, утворене від апелювання «балалайка» – струнний музичний інструмент (13, с. 32). З розгортанням сюжету з'ясовуємо, що брати – мусульмани: *Равзан*, *Шаміль*, *Барух*. На утворенні цього ЛХА позначилось накладання антропонімів двох різних антропосистем.

Але повернімося до назви головного героя роману. С. Жадан не має звички подати ЛХА готовим. Він будує його поступово, дає змогу читачеві «клеїти» докупи частини найменування, розвивати уяву, робити асоціації впродовж розгортання сюжету. Так ми знайомимось із *Герою*, *Германом*, дізнаємося, що в нього є брат *Юрій*, ще пізніше довідуємось ім'я по батькові братів – *Сергійовичі*, а далі й прізвище героїв – *Корольові*. Якби не п'яний лопіт *Ернста Тельмана*, ми, можливо, не співвідносили б ЛХА *Герман Сергійович Корольов* із космонавтикою. Пор.: «Згадай, Германе, ми ж усі в дитинстві хотіли стати авіаторами, хотіли літати, дістатися неба! Нас же всіх називали на честь космонавтів, чувак!» [8, с. 141]. Виходить, *Германа* назвали на честь космонавта Германа Титова, його брата *Юрія* – на честь космонавта Юрія Гагаріна. Прізвище *Корольов* найперше асоціюється з прізвищем відомого авіаконструктора Сергія Корольова. А що брати по батькові – *Сергійовичі*, то це ще один доказ зв'язку ЛХА з авіацією. З таким ім'ям і прізвищем батьки, мабуть, бачили Германа зіркою авіації, але вийшло не так. «Всі ми хотіли стати пілотами. Більшість із нас стали лузерами» [8, с.], – констатує сам Герман. Знаковим є вік героя, вік Христа, у людському вимірі – період своєрідного другого входження в життя [10]. Героя з таким «авіаційним» найменням вабить космос, автор часто апелює до цього. Йому сняться авіатори, аеродром, герой милується небом, на якому «пересипаються чорні зірки, а рідне місто персонажа названо «небесним Ворошиловградом».

Германові довелося стати на захист своїх інтересів, інтересів друзів, його стали поважати знайомі. Ім'я Герман означає «воїн» [9, с. 387], ім'я по батькові Сергійович означає «вельмишановний, шанований» [9, с. 568]. Герман-воїн захищає свою територію, стає ватажком, поважною особою. Природно, що при відборі

загальноновживаного в суспільстві імені для художнього твору автор вдивляється в його етимологію.

Як і в попередніх романах, більшість персонажів не мають офіційних імен, а лише прізвиська. Значним характеристичним потенціалом наділений ЛХА *Ернст Тельман*. Персонаж цікавиться німецьким озброєнням часів другої світової війни, шукає німецькі танки. Автор подає розшифровку ЛХА: «*Ернст*, – назвався він і простягнув руку. – *Що це в тебе за ім'я? – Це не ім'я, це поганялово. – Ну, а звати тебе як? – Та так і зви – Ернст. Я вже звик*». Герман запитує у Кочі: «*Хто це? – Ернст Тельман, – відповів із задоволенням Коча, – кращий друг німецьких піонерів. – Що за ім'я? – Нормальне ім'я, – засміявся Коча. – Механік з аеродрому – А чому Ернст? – Він перекопав тут півдолини. Шукає німецькі танки У нього вдома цілий фашистський арсенал – автомати, снаряди, ордени. Але при цьому він не фашист, – попередив Коча. – Через це і Ернст Тельман*» [6, с. 99–101].

Ми знаємо, що Ернст Тельман – лідер німецьких комуністів, один із головних політичних опонентів Гітлера. Ім'я Ернста Тельмана носила піонерська організація в НДР. Виходить, що «поганялово» своє герой отримав через інтерес до старої німецької техніки. Читач так і не дізнається, як насправді звали Ернста. Подібний ЛХА є в романі «Біг Мак». Тут фігурує герой *Джон Леннон*, якого С. Жадан назвав за схожість із відомим музикантом [4].

ЛХА *Федір Михайлович Достоевський* належить «старому запеклому пенсіонеру, колишньому інкасаторові». Герман сам назвав пенсіонера *Достоевським* за схожість із іменем та іменем по батькові російського письменника ХІХ ст.

Героїня *Катя* має прізвисько *Червона Шапочка*. Так її назвав Герман, коли почув, що Катя батькові обіди носить, як відома казкова героїня («*Її тато працює. А вона йому обіди носить. – Червона Шапочка прямо*» [8, с. 53]).

Персонажі *Коча* і *Шура Травмований* – «*інженери-самородки, котрі врятували на своєму віку життя не одній фурі, чим і пишалися*» [8, с. 34]. *Коча* для Германа – гроза мікрорайону, взірець для підростаючого покоління. Автор не дає підказки для розшифровки прізвиська. В одному з інтерв'ю С. Жадана запитали: «Чи правда, що *Коча* змальований з образу покійного Олеса Ульяненка?» Автор заперечив це, сказавши: «*Коча* – персонаж минулого, він перегорів десь у вісімдесятих-дев'яностих, повністю там залишився. Улян,

наскільки я його розумів і відчував, минулим ніколи не жив, хоча й багато про нього писав» [17]. ЛХА *Травмований* походить від апелятива *травма*. З тексту роману ми дізнаємося, що йдеться не про фізичну травму, а душевну. Автор пояснює звідки таке прізвисько: «*Вихід із великого спорту став для нього важкою психологічною травмою – Травмований озлостився і розтовстів*» [8, с. 46]. Герой часто отримував травми під час футбольної гри, а остання травма виявилася для нього смертельною. Зрештою, напевно, так мало статися, бо вся футбольна команда «Меліоратора 91» давно спочивала на цвинтарі, а яка команда без капітана.

Персонаж *Борман* прізвисько отримав за вид діяльності та схожість з особистим секретарем А. Гітлера. Мартин Борман – «гітлерівський Мефістофель», «злий геній», alter ego (друге «я») Гітлера, він здійснював повний контроль над усією структурою рейху. Таку функцію виконує герой С. Жадана («*ступив на перед заступник головного, товстий голомозий чувак, якого звали Борманом*» [8, с. 229]).

До ідеологічних можна зарахувати ЛХА *Пастушок Марлен Владленович* – олігарх і член комуністичної партії. Імена *Марлен* та *Владлен* – «ідеологічно вмотивовані імена, які були популярними в сім'ях партфункціонерів та особливо активних поборників комуністичної ідеї» [1, с. 6]. Зараз такі імена скомпрометовані, бо розкриті злочини КПРС. С. Жадан не випадково персонажа з таким йменням протиставляє з колективом. *Владлен Пастушок* – основний «ворог» Германа та його друзів. Ім'я *Владлен* – «післяреволюційне російське ім'я, утворене від імені вождя пролетаріату Володимира Леніна» (рос. **Владимир** + **Ленин**) [9, с. 376]. Ім'я-неологізм *Марлен* – своєрідний композит, «ідеологічний заряд якого помножувався, бо воно утворилося на честь одразу двох видатних діячів комуністичного руху: **Маркса** та **Леніна**» [3, с. 78]. Зрозуміло, що вожді пролетаріату керували масами, вони були «пастухами» людських отар. А Жаданів герой не пастух, він – *пастушок* (зменшувано-пестливий варіант), і неважливо чи він *Владлен*, чи *Марлен* («*А Владлен Марленович чи Марлен Владленович – це хто? – Бос. Пастушок Марлен Владленович*» [8, с. 357]). «*Бос – це головна людина в певній сфері*» [16, с. 65], *пастушок* від сленгового «*пасти* – вистежувати когось, шпигувати» [16, с. 223]. А герой Жадана, завдяки членству в комуністичній партії, керівній посаді, вистежує й прибирає до рук державну власність, власність людей. Підконтрольний олігархові *Ніколаїч* перетворюється

на егоїстичного нікчемного прихвосня. Він намагається втертися в довір'я до людей. Пор.: «*Ніколай Ніколаїч, – назвався він, дістаючи звідкись з-під себе візитку, – для вас просто Ніколаїч*» [8, с. 72]. Таке називання героя – данина пострадянській епосі. Своєю структурою цей ЛХА виявляє неналежність до української духовної культури. Жадан з іронією повідомляє, що підбір кадрів у боса здійснювався за схожістю імен. Пор.: «*Водія теж звали Коля. Схоже, в них це була обов'язкова умова при отриманні роботи*» [8, с. 73]. Ім'я *Микола* за словником імен Скрипник, Дзятківської означає «переможець народів» [15, с. 77], але розмовний варіант *Коля* (за словником сленгу) означає «людину, якій не довіряють» [16, с. 166].

Напрочуд оригінальними прізвиськами наділив С. Жадан «увесь золотий склад «Міліоратора-91» – команду мрії, яка рвала на шматки спортивні товариства звідси і аж до самого Донбасу». Автор не дає пояснень тому, що послужило для утворення таких ЛХА, не розшифровує псевдонімів. Ми можемо тільки догадуватись, асоціювати. Напр.: «*Саша Пітон з одним оком*» [8, с. 111] (*пітон* – велика неотруйна змія родини удавових [5, с. 976]), «*Андрюха Майкл Джексон із синіми церковними банями на грудях*» [8, с. 111], «*Діміч Кондуктор з наколками на повіках*» [8, с. 111], «*Коля Півтори Ноги з фарбованою в біле залисиною та гітлерівськими вусиками*» [8, с. 111], «*Іван Петрович Комбікорм з вуглуватою від кількох переломів головою*» [8, с. 111], «*Карпо з Болгаркою, сміючись, розмахував у повітрі болгаркою, демонструючи увесь свій бойовий запал*» [8, с. 111] (прізвисько утворено від апелювання *болгарка* – електрична пилка з круговим диском [5, с. 91]), *Гогі Православний* (*православний* – той, хто сповідує православ'я [5, с. 1102]), «*Вася Отрицало з перебинтованими руками*» [8, 111] (рос. *отрицать* – заперечувати існування, необхідність, обов'язковість чого-небудь [13, с. 411]), *Геша Баян* (за словником сленгу, *баян* – шприц [16, с. 56]), *Сірьожа Насильник* (*насильник* – той, хто насилує, експлуатує кого-небудь; гвалтівник [5, с. 735]), *Жора Лошара* (за словником сленгу *лошара* те саме, що *лох* – дурень, йолоп, людина, яку не поважають у колективі (частіше у злочинних угрупованнях) [16, с. 183]). Такі ЛХА-прізвиська вражають зневажливою емоційністю, структура їх часто зрусифікована, що відповідає «мовному режиму» в кримінальному середовищі сучасних українських міст [2, с. 133].

Серед теонімів головне ім'я християнства Бог уживається як *Ісус, Отець, Господь, Спаситель* або заступається займенниками *Ти, Твій*.

Крім цього, виділяються ЛХА біблійних осіб: пророк *Даниїл*, пророк *Захарія*.

Важливими у створенні фону роману С. Жадана виступають ЛХА, що є іменуваннями реальних та історичних осіб: музикант *Паркер*, товариш *Мао*, капіталіст *Сорос*, граф *Толстой*, *В.І. Ленін*, письменник *Вільям Бероуз*.

Таким чином, С. Жадан називає своїх персонажів такими іменами, котрі характерні для конкретного регіонального узусу, де відбувається дія твору. Особлива увага автора прикута до онімів, які сприяють увиразненню літературних образів, набувають додаткових значень, авторських конотацій. Найпоширенішими є ЛХА-прізвиська та варіанти імен персонажів, які мають різне емоційне забарвлення.

Література

1. Белей Л. Власні імена українців на порозі III тисячоліття. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Відп. ред. І.В. Сабадош. Випуск 13. Ужгород, 2009. С. 6–11.
2. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
3. Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
4. Вегеш А. Ономастична територія Сергія Жадана. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 16. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2007. С. 74–78.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Гимбутас М. Славяне. Сыны Перуна. Пер. с англ. Ф.С. Капицы. М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. 216 с. (Загадки древних цивилизаций).
7. Горенко О.П. Антропонімічний вимір американського романтизму: Монографія. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К.: ТОВ «ПанТот», 2008. 312 с.
8. Жадан С.В. Ворошиловград: роман. Харків: Фоліо, 2010. 442 с. (Графіті).
9. Ісат Ю.А. Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.
10. Котик-Чубінська М. Дорожні знаки до Ворошиловграда [Електронний ресурс]: URL: <http://litakcent.com/2010/09/27/dvi-recenziji-na-voroshylvhrad.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
11. Кравченко Г.В. Динаміка чоловічого іменника м. Донецька в українських та міжнародних сім'ях (20-30-і роки ХХ ст.). *Актуальні питання антропоніміки*. Відп. ред. І.В. Єфименко. К., 2005. С. 123–129.
12. Кравченко Л.О. До питання класифікації розмовно-побутових варіантів імен. *Актуальні питання антропоніміки*. Відп. ред. І.В. Єфименко. К., 2005. С. 130–137.

13. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов. Под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. 16-е изд., испр. М.: Русский язык, 1984. 797 с.
14. Самохін І. Соціальний поворот Жадана [Електронний ресурс]: URL: <http://litakcent.com/2010/10/04/socialnyj-povorot-zhadana.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
15. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
16. Словник сучасного українського сленгу. Упоряд. Т.М. Кондратюк; худож.-оформлювачі Б.П. Бублик, С.І. Правдюк]. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
17. URL: <http://vidgolos.com/57194-sergij-zhadan-u-sxidnyakiv-i-zapadenciv-spilni.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).

СЕМАНТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ «ІНТЕРНАТ» СЕРГІЯ ЖАДАНА

Дослідження літературно-художніх антропонімів із творів Сергія Жадана вже не один раз ставало предметом нашого зацікавлення. Ми дослідили функціонування літературно-художніх антропонімів у його романах «Anarchy in the UKR», «Біг Мак», «Гімн демократичної молоді», «Депеш Мод» [4], «Ворошиловград» [3]. Наразі в поле зору потратив новий роман автора «Інтернат».

Роман Сергія Жадана «Інтернат» – роман про страхіття війни, про понівечені людські долі, про вибір «свого орієнтування» на межі зіткнення. Роман, де превалує чорний колір біди, де головний герой опиняється в горнилі військових дій, де важливим є вижити, вистояти (не впасти духом), виконати місію, розставити пріоритети.

«Частково «Інтернат» саме про це, бо головний персонаж, який зі своїм крихітним життям раптом опинився посеред геополітичної арени, довго та болісно приходить до тями, розуміючи, що «я тут ні до чого», «я ні за кого», «це не моя війна», «я просто живу своїм життям» – тут не працює.

Виглядає так, що головний персонаж (який не має зброї й перетинає пішки так звану лінію фронту) поставлений в умови, коли він у цьому «харчовому ланцюжку» стає навіть слабшим від звичайних вуличних псів, опускається на саме дно беззахисності й безпорадності. Тож протягом усього тексту тебе (як і персонажів) переслідує відчуття

«жахливого сну». При цьому, за три дні, протягом яких відбувається дія роману, літературні герої переживають не лише психологічне потрясіння, а й справжнє переродження. Паша (головний персонаж) перестає бути аморфним та безхребетним, нарешті розуміє, що від війни, яка точиться в тебе на подвір'ї неможливо дистанціюватись (навіть якщо вимкнути теленовини). Очевидно, це можна приміряти до кожного із нас, українців, а надто тих, хто «втомився від війни» [8].

Але наша мета – не розкривати сюжет, не характеризувати образ, а описати назви персонажів. Літературно-художні антропоніми, звичайно, відіграють важливу роль у романі. Наше завдання – проаналізувати літературно-художні антропоніми, на яких позначилось авторське експериментування, виявити особливості їх функціонування, розкрити внутрішню структуру найменувань. Варто зазначити, що в романі фігурує всього кілька літературно-художніх антропонімів, є низка апелювативних назв, що деякою мірою характеризують другорядних героїв.

Навантаження літературно-художніх антропонімів семантикою може відбуватися різними шляхами. Л. Белей виділяє три основні способи творення онімного значення літературно-художніх антропонімів: 1) через словесну авторську характеристику денотата-персонажа (енциклопедична характеристика); 2) через увиразнення базових конотацій (соціальної, національної, хронологічної, емоційно-експресивної) реального антропоніма в його літературно-художньому прототипі; 3) за рахунок повного або часткового відновлення доонімної семантики літературно-художнього антропоніма [1, с. 12].

Ми уже знаємо, що головного героя звати *Пашею (Павлом)*. Йому 35 років, він учитель української мови, хоча українською розмовляє тільки на уроках. Він звичайний громадянин, маленька людина, така, як тисячі інших на Сході країни. У цьому випадку неабияку роль зіграло доонімне значення імені героя, яке дисонує з портретом його носія. Ім'я Павло в перекладі з латинської мови означає «малий» [10, с. 278]. Він малий не за ростом, а такий, який «позбавлений внутрішньої глибини» [5, с. 640]. Отже, це слово використовується в переносному і зневажливому значенні, про що й пише автор: «Я з документом, – ображено відповідає Паша й відчуває, що ось-ось заплаче, і всі побачать, і сміятимуться, що ось цей – великий, здоровий, із бородою – стоїть і плаче» [7, с. 68].

«Він заганяє себе в утечу внутрішню – не дивиться новин, відмовляється покидати межі звичного місця мешкання,

дотримуючись так би мовити нейтралітету, а, по суті, відчужуючись від усього, що по той бік його кокона, сплетеного зі страху перед вибором. Він – інвалід, до військової справи (передусім стрільби) непридатний унаслідок уродженої вади правої руки. Показово – поза уроками, на перервах і в побуті, *Паша* (його ім'я звучить у тексті винятково в іноземній формі) завжди переходив на російську; в одному діялозі (наприкінці твору) він навіть порівнює мову, яку викладає учням, із латиною (нею, мовляв, наживо тут не спілкуються, а це натякає на ще одну ознаку духового сирітства мешканців території-інтернату); коли ж невідомі люди, тим паче у військовій формі, запитували, чого (який предмет) він навчає, учитель боязко уникав відповіді, кажучи: «Усього потрохи» [6].

Головний герой, переборюючи страх, позбавляючись нерішучості, відправляється в дорогу за племінником. «І ця його подорож стає провідною ниткою сюжету. Його дорогу-мандрівку можна трактувати своєрідною прощею, під час якої він мусить очиститися, спокутувати гріх «невтручальности», себто байдужости як захисної реакції на небезпеку», – зазначає Н. Данчишин [6].

Як бачимо, Паша вже не малий, він «росте». Тепер напрошуються асоціації з апостолом Павлом. Жаданові вдається актуалізувати й символічне значення імені Павло – «учитель», яке сформувалося в українській літературно-художній антропонімії на базі Нового Завіту.

Герой «Інтернату», шкільний учитель Пашка, еволюціонує. Він крок за кроком починає брати на себе відповідальність: допомагає кільком жінкам вибратися з вокзалу, забирає з інтернату племінника, заносить пораненого бійця до лікарні і навіть трохи асистує хірургові при операції.

Еволюція Пашки не відбувається просто так, за помахом чарівної палички. Герой сягає того рівня розпачу, який можливий тільки на війні: «Нікого не шкода». Бо якщо почнеш жаліти в першу чергу себе і всіх навколо – серця й душі не вистачить, розклеїшся, впадеш у розкисле болото відлиги, ридатимеш, та так, зрештою, і сконаєш, доки бродячі пси не роздеруть твоє тіло. Треба зібратися і йти далі, навіть коли ти не солдат, а всього лише шкільний вчитель, що рятує свого племінника.

І по мірі того, як сміливішим робиться сам Пашка – охочіше йому допомагають люди: як от дідусь із села, що ризикнув підкинути вчителя і його племінника до траси [11].

У деяких безвихідних ситуаціях автор змальовує Пашу в темних кольорах, високого росту («Усі дивляться на Пашу, як на демона, що з'явився з темряви й порушив загальну тишу Паша стоїть і відчуває, що всі дивляться саме на нього, чекають, що він скаже, про що важливе повідомить. Діти лякаються його великої темної постаті, жінок він теж напружує» [7, с. 223]). Тепер первісне значення імені втрачено.

Крім розмовної назви Паша, фігурують звертання до героя на зразок *Паш*, *Пал Іванич*, що є звичними серед населення Донбасу, де відбуваються події. Учителі та учні називають його за іменем та іменем по батькові *Павло Іванович*.

Привертає увагу апелювання до називання іншого персонажа – *малий*. Малий – племінник Паші, якого мати-одиначка віддала в інтернат. Племінник має ім'я *Саша*, хоча в тексті роману ми фіксуємо частіше використання автором назви *малий* («*Малий спить по-дитячому глибоко*» [7, с. 221]; «*Малий до того ж навчався погано, поведився ще гірше*» [7, с. 123]; «*вони з малим якось надто жорстоко посварились*» [7, с. 124]; «*Малий обертається*» [7, с. 131]; «*Однак малий не відповідає*» [7, с. 132]; «*У спортзалі на Пашу вже чекає малий*» [7, с. 142]). Так, Саша малий, він неповнолітній, але, на відміну від Паші, він рішучіший, вольовий, має свою точку зору, політично зорієнтований. Це підтверджує доонімне значення імені Саша (Олександр), що в перекладі з грецької мови означає «захищаю», «допомагаю», «чоловік», «мужчина» – захисник людей; мужній» [10, с. 260].

Якщо зміну в поведінці Паші диктують передовсім зовнішні чинники – люди та обставини, він занадто беземоційний, то в Саші навдивовижу твереза (доросла) оцінка ситуації [6] («*Малий усе допитувався в Паші, за кого він, що робитиме, у кого стрілятиме. Паша, як завжди, неохоче відповідав, що його це не стосується, що його ніхто не влаштовує, що він ні за кого*». На це малий, цілком несподівано, видав щось на зразок того, що знати його не хоче, і що йому соромно, що його рідний дядя – просто рідкісний мудака» [7, с. 124]). Тому помітним є неприйняття малим свого непутящого дядька. Але в кінці роману малий зізнається: «*А ось я його люблю. Я знав, що він за мною приїде, не сумнівався*» [7, с. 330]. Паша дуже часто називає себе слабаком, оцінюючи поступки малого, його позицію («*Можливо думали так: малий ще зовсім малий, нічого не розуміє, підросте – подивимось. Але схоже, що малий усе розумів, усе*

чудово розумів. Він узагалі – розумний, він і тепер ось усе чудово розуміє і правильно все говорить» [7, с. 273]).

Як бачимо, засобом вираження номінації може бути не лише антропонім, але й апелятив на позначення особи (замінник імені). До речі, таких замінників в «Інтернаті» С. Жадана є багато. Ми умовно зараховуємо їх до категорії прізвиськ, оскільки, з одного боку, вони повністю виконують функцію прізвиська і вживаються як сталі іменування особи, а з іншого – такі ЛХА ще пишуться з малої літери. Наприклад, військових, які перевіряють документи, автор не називає звичними іменами, він їх нумерує (« – *Хто такі? – говорить йому просто в потилицю перший*» [7, с. 36]. «*Другий і третій стають обабіч, аби перекрити можливі шляхи втечі*» [7, с. 37]. «*Четвертий визирає першому з-за плеча* » [7, с. 37]).

Ми знаємо, що всі прізвиська персонажів у творах відіграють функцію характеристики носія. Вони можуть указувати на різні особливості. За зовнішнім виглядом та особливостями одягу іменованого героя цікаву назву отримує таксист, який, заробляючи гроші, перевозить і людей, і домовини. Автор називає його ігуаною (« *і водій – у безрозмірній шкірянці, потяганій і поламаний, так, ніби він у ній спить, ніби це його власна шкіра, схожий на стару ігуану в зоопарку. Здохне – навіть шкіру не здеруть, настільки витерлась. І картуз на голові в нього теж шкіряний і теж витертий, мов футбольний м'яч, яким довго грали на асфальті. Круглі риб'ячі очі, вуса, що прикривають рвану верхню губу – У тебе бабки хоч є? – питає про всяк випадок ігуана, примружуючи око. Хоча воно все одно не примружується, пронизуючи Пашу: кругле, риб'яче, водянисте, як ранкове повітря» [7, с. 48–49]). Крім назви ігуана («*Ігуана не витримує першим*» [7, с. 53]; «*злісно відповідає ігуана*» [7, с. 54]; «*Ігуана обережно підкочується*» [7, с. 55]; «*Ігуана мовчки рушає далі*» [7, с. 56]; «*ігуана порушує правила*» [7, с. 59]), у тексті роману фігурує прикладка ігуана-таксист, яка характеризує персонажа ще й за професією («*Але ігуана-таксист, схоже, цю дорогу знає, як власне тіло: де треба – почухає, де болить – натисне*» [7, с. 52]).*

Люди, які назвали себе черговими по вокзалу, теж не мають імен. Паша розрізняє їх по-своєму: за віком – молодий, за зовнішнім виглядом (статурою) – приземкуватий («*Першим іде приземкуватий, ніби натоптаний чимось, із жорстким волоссям і світлими, вигорілими на сонці очима. Схожий на начальника, але такого, колишнього, без підлеглих. А за ним іде другий, зовсім молодий,*

сопливий якийсь, із червоними, злими й припухлими очима» [7, с. 65]). Приземкуватий так і залишиться без імені («Приземкуватий схрещує руки на грудях » [7, с. 69]; «Приземкуватий багатозначно презирається з молодим» [7, с. 71]; «Але двері приземкуватий не відчиняє» [7, с. 73]), а молодий отримує ім'я Альоша («Десь за годину Альоша, – показує на молодого, – поведе групу через відстійник до окружної» [7, с. 72]). За словником українських імен І. Трійняка дізнаємося, що ім'я Альоша (Олексій) у перекладі з грецької мови означає «захищаю», «допомагаю» – захисник, помічник» [10, с. 264]. Насправді герой допомагав приземкуватому виводити біженців із містечка, був його помічником, хоча робили вони це не безкоштовно. Дізнаємося також, що Альоша в найвідповідальніший момент втече, кине групу людей напризволяще. За словником сучасного українського сленгу Тетяни Кондратюк дізнаємося, що слово Альоша має два тлумачення: 1. Простакуватий хлопець. 2. Людина, що зробила дурницю [9, с. 47] («Перед ним стоїть Альоша: куртка зацеплена під горло, від чого голова його видається якоюсь пташиною, і погляд теж – як у пташки. Скажімо, у стерв'ятника» [7, с. 83]). Схожість із стерв'ятником закономірна – вони з приземкуватим шукали жертви, наживалися на біді.

Прізвисько *молодий* отримує один із бійців ЗСУ, але автор називає його ще й пінгвіном, бійцем-пінгвіном («З-під намету виходить один із бійців – молодий, років двадцять, русявий, акуратний. Білий маскхалат, чорна пухка куртка. На пінгвіна схожий, думає Паша: чорний верх, білий низ» [7, с. 239]).

Так само за зовнішнім виглядом отримує назви російський солдат – сивий і лисоподібний («Високий, міцно збитий, спортивний. Ліва половина голови сива, від чого він схожий на арктичного лиса. І погляд у нього лисячий – хижий і недовірливий» [7, с. 79]; «Сивий повертається, свистом кличе пса» [7, с. 80]).

У групі людей, яку виводять з міста, лише кілька мають імена. Усі інші – апелятивні утворення: білявка – за кольором волосся («Білявка не витримує, дістає сигарету » [7, с. 89]); дівчина з возиком – через предмет, з яким пересувалася (« тихо з темряви озивається дівчина з возиком» [7, с. 95]); копитонога – через «розтоптані черевики» («Підбори перекошилися від часу, тож ззаду здається, що жінка має пару копитець» [7, с. 84]; «Останньою залишається стояти копитонога» [7, с. 86]); старий, дівчинка-підліток – за віком («За ними якийсь старий тулить до себе, під полу пуховика, дівчинку-підлітка »

[7, с. 84]); жіночка в шубі – через одяг («Далі тягнеться жіночка в шубі, а крім шуби, в неї нічого й немає схоже єдина родинна цінність – ця її шуба, ось вона її й не скидає, зрослася з нею. На білку схожа, думає Паша» [7, с. 84]). Потім ми дізнаємося, що жіночку в шубі, копитоногоу звать Вірою. Цікавим є те, що саме Віра – дівчина-повія – наділена таким промовистим іменем.

Ми зафіксували прізвисько бобер, так називався чоловік, що був в «облізлій шапці, на бобра схожий» («Ну, а толку? – запитує його бобер» [7, с. 264]). Крім цього назвиська, автор називає його ще й жовтозубим («Да мені до мотелю дійти, – говорить жовтозубий» [7, с. 264]).

Набагато частіше використовує С. Жадан заміники імен, які вказують на професію, називаючи колег Паші. Наприклад: директорка («У коридорі наткнувся на директорку – густий шар косметики, намальовані брови. Схожа на клоуна, який багато і довго п'є» [7, с. 82]); трудовик (вчитель трудового навчання), але поруч фігурує ім'я Вадік («При дітях наглядачем стоїть Вадік, трудовик» [7, с. 179]); фізрук, що має ім'я та ім'я по батькові («там Валера. Валерій Петрович. Фізрук» [7, с. 136]).

Привертає увагу прізвисько лікаря – *уважаємий*. Лікарів поважали завжди, у всі часи, адже вони лікують, дають надію на одужання, на життя. Паша сам так називає лікаря, заносючи пораненого до лікарні. («Лікар, розуміє, точно, лікар. – Ей! – кричить. – Ей! Уважаємий! Уважаємий озирється – і Паша аж заточується: білий лікарський халат залито кров'ю, і вигляд у нього – ну зовсім не уважаємий» [7, с. 312]). Лікар втомлений, вимотаний, вимазаний кров'ю, йодом, землею, але роботу свою виконує справно: оперує, допомагає пораненим бійцям, тому він – шанована людина (уважаємий). Вибір засобу номінації насамперед залежить від контексту, умов, ситуації, у якій перебуває іменований персонаж. Якщо особа невідома оточенню, то здебільшого переважає апелювативна номінація.

Ми зафіксували цілу низку суржикових іменних варіантів: *Аня, Вадік, Дімка, Саня* та їх форм у кличному відмінку: *Ань, Вась, Жень, Паш, Сань*. Як бачимо, український іменник русифікувався завдяки експансії численних та досить популярних, російських із походження, розмовних іменних варіантів, які «не лише не вписувалися в норми української літературної мови, а й витіснили питома українські їх відповідники» [2, с. 82].

Є в романі й імена з інших антропосистем. *Пітером* називає себе таємничий іноземний журналіст («Звати його *Пітером*, так він і говорить – *Пітер* – доволі стерпною російською, не приховуючи, втім, акценту» [7, с. 27]). Він допомагає Паші потрапити за лінію фронту, а потім – повернутися назад, тобто його можна назвати провідником. Але ми знаємо, що у відповідальний момент цей провідник кидає Пашу, «розчиняється в повітрі». Одного із солдатів називають *Гансом* («*Ганс*, каже, перевір. *Ганс* бере й уважно водить червоними перемерзлими пальцями » [7, с. 37]). Цікаво, що саме *Ганс* перевіряє документи *Пітеру*, як би один іноземець – іншому. Розлюченого солдата зі стану ворогів звати *Рустем* («*Рустем* лише звужує очі від ненависті й недовіри, скрипить зубами, але стримується, мовчить» [7, с. 248]). Можливо, це один із найманих чеченців. Поширеною стала традиція використання чужомовних іменних варіантів, тому в романі присутні герої, на називанні яких позначається експансія як західної, так і східної поп-культури. На жаль, маємо засилля суржикових та чужомовних іменних варіантів.

Звертаємо увагу на існування в одному романі різнопланових онімів та їх заміників. Автор зібрав їх до купи, як дітей збирають в інтернаті. А інтернат – замітник родини, дому. Не є випадковістю те, що С. Жадан так назвав роман. У нас уся держава – інтернат. Назва символічна.

Отже, дослідження літературно-художніх антропонімів у романі Сергія Жадана «Інтернат» сприяє розкриттю характерів персонажів, з'ясуванню їхніх соціальних ролей, показує ставлення автора та інших персонажів до іменованих осіб, відображає мовностилістичне багатство твору та майстерність письменника.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
3. Вегеш А. Назви літературних персонажів роману «Ворошиловград» Сергія Жадана. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 24. Присвячується 90-річчю від дня народження Й.О. Дзєндзелівського. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. С. 62–66.
4. Вегеш А. Ономастична територія Сергія Жадана. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 16. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. С. 74–78.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Данчишин Назар [Електронний ресурс]. URL: <https://artefact.org.ua/literature/v-internati-nikogo-ne-shkoda-retsenziya-na-roman-sergiya-zhadana.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
7. Жадан Сергій. Інтернат Текст: роман. Чернівці: Меридіан Черновіц, 2017. 336 с.
8. Печеник Валерія [Електронний ресурс]. URL: <https://dyvys.info/2017/08/28/novuj-roman-sergiya-zhadana-internat-refleksiyi/> (дата звернення: 23. 07. 2022).
9. Словник сучасного українського сленгу. Упоряд. Т.М. Кондратюк; худож.-оформлювачі Б.П. Бублик, С.І. Правдюк]. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
10. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
11. URL:http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokr_oju_psatynoju_Novuj_roman (дата звернення: 23. 07. 2022).

ВАСИЛЬ ШКЛЯР

життя прекрасне, але скороминуче, треба цінувати його кожен мить, без поспіху і метушні, просто пити повільно і всмак, як п'єш у жива студена воду.

Смертним не слід позичати у геніїв крилатих слів, бо для цього самому треба мати крила.

Василь Шкляр

РОЛЬ ПРОМОВИСТИХ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН»

Роман Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон» викликав сильний резонанс у літературних колах. Одні оцінили твір позитивно і присудили Шевченківську премію, інші розкритикували за те, що роман пропагує «ідеали» людиноненависництва, аморальності, садизму – під гаслом боротьби за національну ідею.

У новому романі, над яким автор працював майже 13 років, висвітлено одну з найдраматичніших сторінок нашої історії – повстанську боротьбу українського народу проти окупаційної влади у 1920-х роках. Із глибини забуття виринає містична постать отамана Чорного Ворона, що перемиг смерть, і який разом із повстанцями Холодного Яру чинив відчайдушний опір російським окупантам. На їхньому чорному бойовому прапорі був напис: «Воля України або смерть».

Багатьом критикам не до вподоби прославляння українських героїв, у їхньому понятті, вони – бандити, злочинці, грабіжники, хоч хлопці воювали на своїй землі і за свою землю. «Українська літературна критика ненавидить стрімкий розвиток подій. Я не збираюся їй догоджати, але в мене і крім сюжету є достатньо засобів, щоб тримати увагу читача, чий інтерес я ставлю понад усе», – зізнавався в одному з інтерв'ю В. Шкляр.

Письменник не лише реалістично відтворив мовний світ тексту, а й активно працював, щоб мовними засобами створити постмодерністську карнавальність, яка найбільше позначилась на структурі та онімній семантиці власних назв.

Наше завдання – дослідити власні назви героїв роману, особливу увагу звернути на функціонування промовистих прізвиськ. У постмодерністів імена літературних героїв стають, по суті, компонентом загальної гри автора з читачем. Постмодерністський текст здатний зробити назву героя – ЛХА (літературно-художній антропонім) головним чинником текстової гри як нової якості функціонування літературного тексту. Власні імена героїв у рамках одного тексту визначають його цілісність та утворюють потужне поле багатозначності його інтерпретації. Літературознавці активно вивчають творчість В. Шкляра, але лінгвісти до вивчення мови

письменника звертаються, на жаль, дуже рідко. На нашу думку, на особливу увагу заслуговує опис функційно-стилістичних можливостей онімів у арсеналі мовних засобів роману «Чорний Ворон».

Головним героєм роману є отаман на прізвисько *Чорний Ворон*. Це реальна особа, яка присутня в архівних документах (1920-і роки). Цікавим є той факт, що отаманів із таким псевдонімом було багато: Микола Скляр, Платон Черненко, Віктор Чекірда, Іван Чорноусов, Іван Чорногузько, Петренко, Білоус, про яких дізнаємося з бібліографічних довідок, що поміщені у 14 виданні книги Ю. Горліса-Горського «Холодний Яр» [4, с. 378]. Зрозуміло, що в роки існування Радянського Союзу про такого героя не можна було і думати, не те, що писати. Автору вдалося розкрити образ відважного отамана, борця за волю України. «Як живого я бачу Чорного Ворона – повільного велета, який став для мене уособленням спокійної сили, певної себе, сили, яку вже ніщо не похитне у виборі. Саме такі вважали найвищою доблестю смерть у бою. Саме на їхніх могилах проростає правда», – сказав В. Шкляр на могилі отамана [4, с. 413].

Реальне прізвисько *Чорний Ворон* і літературно-художній антропонім *Чорний Ворон* є символічними.

Літературний критик Олександр Яровий у статті «Вороння торжествує даремно» зазначає: «Сам образ, який автор хоче романтизувати, – образ-символ ворона – важко назвати позитивним для української ментальності. Як і для фольклору. Так і для Шевченкової поезії. Перечитайте «Кобзар». Ворон – там чи не завжди носій негативу, поганих вістей, синонім ворога, атрибут смерті, мертвечини» [13].

О. Яровий, звичайно, має рацію, але не можна повністю погодитися з ним. Так, Ворон є переважно зловісним символом, пов'язаним зі смертю, потойбіччям, лихою силою. Але в Шевченкових поезіях ворони також є помічниками козаків, їх кличуть на розправу з ляшками-панками: «Налетіли чорні круки Вельможних будити; Зібралось козачество богу помолитись» («Тарасова ніч»); вони символізують силу громади, відважність: «Неначе птахи чорні в гаї, Козацтво сміливе літає» («Гамалія»); швидкість та мудрість думки: «Нехай думка, як той ворон, Літає та криче» («Думи мої, думи мої»). Звичайно, «коло міфологічних уявлень про чорних птахів значно ширше. Вони пов'язані з дітьми, а отже, і з народженням. В. Шкляр у романі пише про народження сина Веремії: *«Важко сказати, коли прилітає до новонародженого ангел-заступник, а от чорний ворон не*

забарився» [11, с. 157]. Ці пернаті володіють магічним каменем і таємницею захованих скарбів. У В. Шкляра читаємо: «Якби ворон умів розмовляти по-людському. Він би їм показав, де треба копати. Залюбки показав би, де собака заритий» [11, с. 335]. Ворон у міфології багатьох народів посідає почесне місце як птах, що створював світ, як тотем, першопредок [12, с. 336]. У палеоазіатських народів ворон був творцем світу. Греки надзвичайно шанували ворона, бо вважали його священним птахом, котрий має надприродну здатність пророкувати майбутнє. Ворон – птах великих просторів, хоча його проживання завжди локальне: конкретне дерево і місце. Причому ворон тримається свого місця. (Як отаман Чорний Ворон Холодного Яру). В українському фольклорі збереглися залишки поштивого ставлення до ворона, у казках його називають Вороном Вороновичем, він володіє таємницею живої і мертвої води, знає і має те, що є недосяжним для інших. Пов'язаний ворон і з багатством. Як істота, що довго живе на світі, ворон вважається мудрим. Фольклорні твори засвідчують тотемне походження образів птахів і несуть у собі відгомони давнього обряду тотемного жертвоприношення. Попри всі негативні моменти, пов'язані в народній свідомості із символікою ворони, існує прислів'я, що засвідчує цілком позитивне ставлення до цього птаха: «Живи з сороками й воронами – вони у вирій не літають» [12, с. 338–341]. Загалом Ворон користується у людей повагою [5, с. 221]. Тому ЛХА *Чорний Ворон* В. Шкляра символізує мудрість, любов до своєї землі, відданість своїй справі, віру в краще майбутнє України.

ЛХА *Чорний Ворон* одночасно є символом чаклунства (неспроста постать отамана в романі є містичною). Нерідко сучасні письменники так називають своїх героїв. У Ю. Андруховича фігурує ЛХА *Воронич*, який автор вибрав не випадково, адже він має стосунок до магії, походить від апелятива *ворона* (знак чародіїв). Тут відчутний постмодерний почерк.

Варто зазначити, що сторінками роману поряд із головним героєм-людиною мандрує ще один головний герой-птах. У них схожі долі, хоч воронові «було вже двісті сімдесят літ, проте він досі не втомився спостерігати за людськими дивацтвами і намагався ставитися до них з розумінням. Ворон не боявся смерті, але він не любив, коли пахне смаленим» [11, с. 9–10].

Псевдонім *Чорний Ворон* відповідає зовнішньому вигляду героя, про що дізнаємося з донесення уповноваженого губчека: «Черный Ворон – непримиримо хитрый и упрямый враг. Возраст около

тридцяти лет. Высокого роста, черная борода, длинные черные волосы до плеч. Глубоко посаженные глаза тоже темные, взгляд тяжелый, медлительный, выражение лица суровое» [11, с. 11].

Справжнє прізвище *Чорного Ворона* – *Чорновус*, але в армії з *Чорновуса* «зробили» штабс-капітана *Черноусова*.

Перехід на «повстанську стежку» «вимагає взяти нове ім'я». Оскільки персонажа постійно супроводжує птах, то й придумувати довго не було потреби. «*Чорновус поглянув у синє-синюще небо. І побачив на вершечку граба великого хижого птаха, такого чорного, аж синій відлиск пробігав по ньому. – Чорний Ворон, – сказав він. – Як почувеш, батьку, щось про Чорного Ворона – то буду я»* [11, с. 44]. Так і виник псевдонім. За тлумачним словником, *ворон* – «великий хижий птах із блискучим чорно-синім пір'ям, що живе подалі від людей» [3, с. 202]. Так що зовнішній вигляд («скочив з коня чорний, як ніч»), мова («голос у нього теж був чорний»), поведінка, візуальний контакт («повів очима поміж дерев, поки зачепився поглядом за густу вільшину»), умови проживання і боротьби нагадують манери птаха-ворона. При переході кордону персонажеві змінюють прізвище. Цікавим є те, що це не є зовсім інше прізвище, а синонім до апелювання *ворон*: «*Крук Богдан Крук. – Так і польською мовою буде. Не забудеш?»* [11, с. 250]. Фігурували й інші назви у *Ворона*: воєнком *Іван Семьонов*, землемір *Петро Минович Горовий*. Як бачимо, приходилось конспіруватися.

Варто зазначити, що в романі «*Чорний Ворон*» В. Шкляр використовує й інші символічні образи птахів. Свою наречену *Тіну Чорний Ворон* називає *пташкою*, *голубкою*. І як протиставлення звучить звертання до *Тіни*: «*ти моя білогруда пташка*». Дружину отамана *Веремії Ганнусю* лякає *чорний ворон*, що є недоброю прикметою, віщує щось лихе; у темному вітряку вона лякається *кажанів і сови*, а, пересилуючи страх, бачить «*двійко горлиць*». Вона й сама нагадує нічного птаха: «*Сиділа на лежанці й по-совиному дивилася в темряву*» [11, с. 65]. Останніми її словами було: «*Прощавай, мій світе білесенький, прощайте, пташки ріднесенькі!*» [11, с. 182]. З птахами автор часто порівнює людей. Пор.: «*Скрипаль у чорному фракку з білим нагрудником і довгими, схожими на пташиний хвіст фалдами, скидався на печальну сороку, і ця несусвітня сорока, окільцьована пейсами, не грала, а малювала смичком якийсь позахмарний світ*» [11, с. 34]. *Вереміїв* ад'ютант *Чорт* – «*схожий на сову чоловік*», мав «*совине лице і закандзюблений ніс*» [11, с. 340].

Старий *Ляц*, якого спалили, пугикає *сичем* на стрісі. Ворон міркує: «*якби Ляц зостався живим, то швидше за все перекинувся б на цього цибатого птаха, схожого на людину (чорногуза – А. В.). Навіщо йому, Ляцеві, пугикати сичем, віщуючи лихо, якщо воно вже скоїлося?*» [11, с. 149].

Автор подає інформацію про те, що отамани полюбили брати собі такі наймення: *Орел, Кібець, Ворон, Яструб*. «Немічними курчатами» були червоноармійці, котрі потрапляли у кігті повстанців. Утворилися такі ЛХА на базі орнітономенів. У романі «Вогненні стовпи» Р. Іванчука фігурують ЛХА *Крук, Ворон*, у романі «Солодка Даруся» М. Матіос – ЛХА *Яструб*. Такі псевдоніми мали воїни ОУН–УПА, котрі також боролися проти тих самих окупантів.

Пташині прізвища мають і вороги: командир *Орлов*, «найкращий боєць» ударгруппи *Кукушкін*, голова окружного суду *Голубчик*, чекіст *Птіцин* («Соромно й гірко було дивитися, як їх обробляв миршавий чекіст *Птіцин* (чи *Птічкін*, чи *Канарейкін*, як там його у біса) – молоде, зелене щеня, що рано вбилося в пір'я. А насправді *Пташинський* – зросійщений хохол-рenegат» [11, с. 70], «*Я ваще-то родом с Адеси. Но єцьо в дєда мого била фамілія Птах*» [11, с. 73]). Як бачимо, птахи незмінно супроводжують читача сторінками роману В. Шкляра.

Ми зафіксували величезну кількість власне характеристичних (промовистих) імен, прізвищ, прізвицьк. На аналізі деяких із них і зупинимося.

Символічним є ЛХА отаман *Веремій*. Це був «*шибай голова, який змагався з вітром хлопець став вітром, розчинився у ньому, став вихором, веремією, бо, видно, не дарма він і звався Ярком, подорослому – Веремієм*» [11, с. 45]. *Веремій* – «вир, вихор, коловорот» [3, с. 121]. Ніхто нічого не знав про отамана, ніхто не бачив його мертвим, він гуляв як вітер, спомини про нього щоразу обростали новими легендарними історіями: «*отаман продовжував воювати тільки вже далі від своїх країв, прибравши собі нове ім'я – чи то Вовгура, чи Босий, чи Туз*» [11, с. 66]. У народі в шані було прізвисько *Отаман-вітер*.

Привертає увагу ЛХА *Вовкулака*. Таке прізвисько має хорунжий Ворона, «*козак із широко ошкіреним ротом, з якого визирали чималі ікла*». Значить прізвисько міг отримати за схожістю з вовком. Але автор мовою Гризла каже: «*Цей любить воювати тіки вночі. Через те й назвали його Вовкулакою*» [11, с. 39]. *Вовкулака* – «людина, здатна

обертатися вовком або зачаклована в цього звіра. Вовк – символ хороброго воїна. Він є першопредком, охоронцем роду» [12, с. 225]. Те, що персонаж перевтілюється, доводить В. Шкляр: *«Там, де кінчалися людські сліди, отаман побачив великого попелястого вовка, який троцив кістки дикого цапа Загрювок його наїжачився, паща ошкірилась білими іклами Чортівня! Якби Ворон вірив у забобони, то подумав би, що хлопець перекинувся у вовка Він згадав вовчука, якого Вовкулака торік пригодував біля їхніх землянок. Невже сіроманець знайшов свого благодійника на новому місці? Але чому Вовкулака виходив до звіра потайки? І де він зараз?»* [11, с. 308]. Коли Вовкулака повернувся, отаман побачив «загадкову посмішку» на його обличчі та відчув «кислувато-їдкий запах вовчатини». Виявляється, що в інших загонах були схожі прізвиська: *«Вовкодав, Вовгура, Вовчун але в них зуби як зуби, не ікла»* [11, с. 179].

За зовнішнім виглядом отримав прізвисько й молодий козак Василь (*«Василинка – безвусий хлопчина схожий лицем на дівчинку. Того й Василинка, а не Василь»*) [11, с. 310].

Козак Хома отримав прізвисько *Невіруючий* через те, що ніколи нікому не вірив, з недовірою ставився до всього, що й підтверджує текст: *«Хома, звісно ж не вірив, що Хмара загинув»* [11, с. 362]; *«Еге, налякаєш, – не повірив йому Невіруючий Хома»* [11, с. 316]; *«Невіруючий Хома дивувався, як можна вірити богині-жінці»* [11, с. 361]; *«то що сперечатись з Невіруючим Хомою? Він би все одно не повірив»* [11, с. 362]. Хомою Невіруючим називають людей, яких важко примусити повірити комусь або в щось, проводячи аналогію з євангельським апостолом Хомою.

Холодноярський козак Семен Чучупака сам розповідає історію виникнення свого прізвища, яке колись було прізвиськом. Виявляється, прадід Семена, котрий служив у царському війську, коло свиней, *«по-московському цвенькав»* (*«Чу-чу! – Це ж так у нас до свиней погукують, коли вони шкоду роблять. То дід, чи то пак, прадід отак-о до них і звертався: «Чу-чу, пакосна!» Через те й на нього почали казати Чу-чу-пака. Від тоді ми всі Чучупаки»*) [11, с. 76].

Низка прізвиськ літературних героїв утворена за манерою мовлення. Напр.: *Жуйвода* (*«макіївського отамана Жуйводу прозвано так, бо говорив, як воду жував»*) [11, с. 146]; прізвисько наймолодшого із братів Момотів Біжу нагадує французьку власну назву, а назвали його за часте вживання слова «біжу» (*«що не попросиш його, куди не покличеш, куди не пошлеш, у нього на язиці одне лиш «біжу!»*) А як

почне щось розповідати, то тільки так: біжу, каже, до дівчини, а вона біжить мені на зустріч, тоді забігли в куці, а коли вибігли, то й ніч збігла; ну, добре, хлопці, я вже біжу, бо тре' бігти, а тоді прибіжу й розкажу, куди ми ще бігали. Ось такий був цей Біжу – щира душа, прудкий, безвідмовний, а що вже легкий на ногу, то міг цілий день іти пішака врівень із кіннотою» [11, с. 180]); козак Коляда просить Богородицю заступитися за хлопців, спочатку пошепки молиться, потім все голосніше, на що Вовкулака запитує: «*Ти до кого там колядуєш?*» [11, с. 233]. Коляда – «старовинний обряд славлення Різдва свят піснями (колядками)» [3, с. 557]. Виходить, чоловік молився, як колядував. Козак Цокало має прізвище за манерою поцокувати («*Цокало сердито поцокав язиком*» [11, с. 316]).

ЛХА *В'юн* утворений від апелятива *в'юн* – «надзвичайно рухлива риба з видовженим гнучким тілом» [3, с. 213]. Манера поведінки героя вказує на схожість із рибою («*В'юн звивався, як в'юн, але, закусивши рукав, не ойкав і не стогнав, а тільки рикав*» [11, с. 300]).

«Представник Китаю В УНР *Чань Хунь Мунь*» має прізвисько *Ходя*. Автор пояснює, що так тоді називали китайців. На українській манер автор використовує здрібніло-пестливі форми звертання: «*Ходюню, вперед*».

Псевдонім *Фершал*, який утворено за професією людини, має «*короткозорий чоловік в окулярах із саморобними дротяними вушками, що вийшов їм назустріч з «докторською» брезентовою сумкою – чи не потрібна комусь допомога*» [11, с. 292]. Народнорозмовне *Фершал* походить від апелятива *фельдшер* – «медичний працівник із середньою медичною освітою» [3, с. 1531].

Персонаж *Ладим* «був затягим язичником, який молився *Дажбогу, Сварогові, Перуну, Мокоші*» [11, с. 295]. Ім'я *Ладим* не зафіксоване словником імен Скрипник Л. Г., Дзятківської Н. П., але ми знаходимо подібне тлумачення у словнику українських імен Трійняка І. І. Ім'я *Ладим* утворилось від слов'янського «ладний, добрий, гарний» [9, с. 189]. Л. Белей у книзі «Українські імена колись і тепер» подає ім'я *Ладим* (питомо український іменний варіант), яке походить «від старослов'янського варіанта імені *ВЛАДИМИРЬ*, відповідника українському *Володимир*» [1, с. 113].

Не обходиться автор без номінативних ЛХА, яким у романі притаманна лише називна функція: *Єва, Єфросинія, Марія, Мефодь, Ольга, Петро, Юхим, Ярина*. Хоча деякі ЛХА виступають як іменасимволи. Авторіві вдалося актуалізувати символічне значення імен

Петро та *Павло* – «апостоли, пророки, вчителі», яке сформувалося в українській літературно-художній антропонімії на базі Нового Завіту. Причому автор повів так оповідь у романі, що примусив запрацювати доонімне значення реального імені персонажа – *Петро* (в перекладі з грецької означає «скеля, камінь» [7, с. 91]). У тексті знаходимо, як зв'язаних Петра та Павла везли на допити, їх чекало катування. *Петро* (камінь) «сидів скам'янілий, Павло закусив нижню губу, і тоненька цівочка крові стікала йому на підборіддя» [11, с. 18]. Персонажі Петро й Павло, як і апостоли, терплять муки і страждають за свої переконання, за вільну Україну.

До номінативних можна також зарахувати російські розмовні варіанти імен: *Вань*, *Єфім*, *Митрюха*, *Сеня*, *Фаня*, *Федька*. Таким ЛХА властива також національна значущість, вони належать до російської антропосистеми. Автор нагадує про українізацію армії, коли передає розмову між поручником Калюжним та Манюнею: «По матрикулу я Афанасій, а мати, родниє і близькіє всегда називалі мене Фаней. Фаня, і всьо. – А ми вас будемо звати Панасом, – суворо подивилася на нього Манюня» [11, с. 33].

Ми зафіксували велику кількість здрібно-пестливих імен, якими називаються герої: *Маруся*, *Петрусь*, *Юрась*. Такі ЛХА набувають ледь відчутної експресії, що проявляється у доброзичливому ставленні персонажів один до одного, утворюються вони «за допомогою мономорфемних суфіксів суб'єктивної оцінки» [2, с. 68]. Хоча часто ці ЛХА є емоційно нейтральними. Конотація таких варіантів спирається на загальнонаціональний узус: *Ганнуся*, *Захарко*, *Зінько*, *Євдося*, *Івась*, *Карпусь*, *Куземко* (*Кузьма*), *Ларик*, *Меланя*, *Микитась*, *Митя*, *Онися*, *Охтанась* (*Панас*), *Сашуня*, *Уля*, *Юрась*. Деякі варіанти можуть передавати не тільки суб'єктивну пестливість, але й об'єктивну зменшеність, виступати виразниками вищого ступеня позитивної емоційно-експресивної конотації. Пор.: «Зараз, Васильку, – назвав він Коляду на ім'я» [11, с. 240]; «Тепер, Василечку, нікуди тебе не відпустимо, – заплакала Меланя» [11, с. 242]; «А ти, сестро моя найдорожча, Марусенько моя золота!» [11, с. 314]; «Манюня, – тобто Марія? – Ні, – засміялась вона. – Просто Манюня» [11, с. 32].

Канонічними варіантами імен називаються служителі культу, тому В. Шкляр не нехтує цією традицією: батюшка *Тимофій*, отець *Олексій*, матінка *Єпистимія*, юродивий *Варфоломій*, що жив при монастирі.

Надзвичайно багато в романі ЛХА, які виступають важливим мовностилістичним засобом для творення загальноукраїнського

національного колориту, до них зараховуємо офіційні варіанти антропонімів «ім'я + прізвище». Напр.: *Онисим Ляц, Павло Солонько, Юрко Залізник, Пилип Хмара, Семен Гризло, Трохим Голий, Петрусь Маковій, Семен Чучупака, Ларіон Загородній, Денис Гупало, Микола Сильвестров, Мартин Дорошко, Федір Момса, Прокіп Пономаренко (Квочка), Олекса Добровольський, Василь Ткаченко, Захарко Момот, Ничипір Петриченко, Тиміш Компанієць*. До двочленних відносимо також ЛХА, які належать іншим антропосистемам: російські – *Єфім Євдокімов, Федька Песков, Митрюха Герасимов*; єврейські – *Сеня Кацман, Аврум Віткуп, Яша Гальперович*.

Менший відсоток серед досліджуваних ЛХА становлять одночленні назви-прізвища українців: *Сутяга, Козуб, Босий, Гриб, Туз, Приймак, Свищ, Орел-Курка, Гонта-Лютый, Мамай, Їжак, Добривечір, Деркач, Чикирда, Бойко, Гамалій, Завірюха, Зірвіголова*.

Набагато більше функціонує ЛХА-прізвищ, що належать росіянам: *Антропов, Козицькій, Какавишніков, Косовороткін, Сиром'ятніков, Козлодоєв, Кузякін, Глазунов, Дьяконов, Хлопушин, Болбочан, Чеботарьов, Лисин, Семедянкін, Безпамятний, Щербак, Самохін, Карпухин, Ленский, Бергавинов, Ледяєв, Вольський, Кандигін, Голубчик*. Усі вони тільки називають героїв, хоча до декотрих автор подає тлумачення, тому такі ЛХА переходять у розряд характеристичних. Напр.: начальник ревкому *Долбонос* («У нього й справді був ніс-долото, плескатий і довгий, як у качура» [11, с. 57]); воєнком *Красуцький* («добродушний і хитрий хохол, чепурний та наодеколонений, як і всі потайні п'яниці» [11, с. 57]). Деякі прізвища є промовистими, що впливає зі змісту роману: ЛХА *Дереза* асоціюється з казковим персонажем *Козою-Дерезою* «на два боки лупленою» тому, що він очолював загін, «сформований із наших таки перевертнів, що пішли служити в ЧК», значить спочатку були биті від чужих, а потім і від своїх. Такі ЛХА, що називають казкових героїв-тварин, називаються міфозоонімами.

Суд над ввійманими козаками вершить товариш *Вольський* (від апелятива *воля*, значить той, що дарує волю, а насправді – неволю. Перший заступник голови окружного виконкому *Касатон* має прізвисько *Гладун* за округлі форми тіла («Френч он тріщить по швах. Пику на нашому салі од'їв» [11, с. 318]). *Касатіком* (скорочено від *Касатон*) його називає любовниця Ада Лібчик. У російській мові *касатік* – ласкаве звернення до кого-небудь [6, с. 232].

Привертає увагу ЛХА *Кацапінський* («Ето пріказ самого начдїва *Кацапінскава!* – *Каво?* – *Каво?* – *випріщив очі Гоцман*» [11, с. 183]). Таку назву придумав Вовкулака, щоб трохи познущатися, посміятися з «чопів» – бійців частин особливого призначення, адже ЛХА *Кацапінський* утворено від апелятива *кацап*, що є «зневажливою назвою російського вояка в Україні у XVIII ст.», а також розмовною «жартівливою назвою росіянина» [3, с. 530].

Трапляються серед одночлених онімів і прізвища єврейського походження: чекіст *Гоцман*, секретар *Смульсон*, «чемний жид *Бень*», начальник гарнізону *Штеренберг*, комендант *Рихтер*, стрижий *Борух* і його донька *Ціля*, бакалійник *Ліхтер*, лікар *Філіц*.

Тричлених ЛХА виявлено кілька: *Афанасій Карпович Калюжний*, *Ада Михайлівна Лібчик*, *Володимир Михайлович Курський*, *Федір Іванович Касатонов*. Всі вони називають ворогів козаків.

Натрапляємо в романі на андронімні утворення: іменування жінок за власним іменем чоловіка, які побутують в усному мовленні. П. Чучка стверджує, що ця модель є загальнонаціональною в Україні [10]. На сторінках роману функціонує *Танасиха*, *Хтодиха*, а також на український зразок – *Бениха* (від єврейського *Бень*).

Роман, де дивовижно переплітаються долі героїв: і реальних осіб, і видуманих автором, охоплює історичні події 20 років ХХ століття. Зрозуміло, що автор використав у тексті ЛХА, що є іменуваннями загальновідомих, реальних історичних осіб: *Балицький*, *Врангель*, *Денікін*, *Дзержинський*, *Котовський*, *Махно*, *Петлюра*, *Троцький*, *Якір*. Як пише Л. Белей: «Саме імена реальних історичних осіб здатні чи не найбільшою мірою викликати у читачів бажані авторові асоціації з визначеною історичною добою. Вони здебільшого і служать часовою канвою літературного твору. Реалістичний історизм літературно-художнього твору зазвичай неперекопливий без історично правдивих антропонімів» [2, с. 36–37]. Серед назв літературних персонажів фігурують справжні прізвища чи прізвиська героїв-повстанців, отаманів: *Трохим Голий*, *Семен Гризло*, *Ларіон Загородній*, *Дмитро Курка (Орел)*, *Іван Лютий-Лютенко (Гонта)*, *Ялисей Лютий*, *Прокіп Пономаренко (Квочка)*, *Павло Солонько*, *Пилип Хмара*, брати *Чучупаки* та інші, які знаходимо й у Ю. Горліса-Горського [4]. Згадуються персонажами також історичні особи минулих часів: *Гонта*, *Долгоруков*, *Залізник*, *Наливайко*, *цар Ніколка*, *батько Хмель*, *Чингізхан*.

У результаті дослідження ми виявили низку теонімів (релігійонімів) – монотеоніми («одно», «єдино»): *Бог, Спаситель, Матір Божа, Богородиця, Діва Марія* та політеоніми («численний», «багато»): *Дажбог, Сварог, Перун, Мокоша*. Ми зафіксували ЛХА, які називають біблійних осіб: *Лот, Йосип з Марією, Ірод, Іуда, Павло*. Теонім *Іуда* – ім'я-символ зради, що підтверджує текст. Яшу Гальперовича так називають свої, бо зрадив їх заради життя, так називають і повстанці, зокрема Чорний Ворон: «*Іуда, він і є Іуда*» [11, с. 29].

Серед досліджуваних ЛХА є і міфоантропоніми (власні назви істот у міфах, билинах, яких людина уявляла собі як реально існуючих [8, с. 145]). Автор спеціально протиставляє «невеликих на зріст, карячконогих, пихатих й нахрапистих» ворогів-кацапів мужнім повстанцям Холодного Яру, порівнюючи їх із билинними героями – захисниками рідної землі: «*запопадливо дивилися на трьох богатирів – ікластого Іллю Муромця (Вовкулака – А. В.), кругловидого Альошу Поповича (Біжу – А. В.) й косоокого Добриню Микитовича (Ходя – А. В.), бо чого проти них були варті ці троє прибулуд – Тюха, Матюха й Ванька Долубай*» [11, с. 194–195]. ЛХА *Муромець-Вовкулака* – постмодерний витвір, у якому поєдналися риси святого й нечестивого, але саме цей герой відданий служінню українській ідеї.

Отже, літературно-художні антропоніми роману «Чорний Ворон» Василя Шкляра виступають важливим засобом для творення загальноукраїнського національного колориту. Імена реальних та придуманих персонажів мають здатність промовляти, вони виконують відповідні стилістичні функції.

Література

1. Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Горліс-Горський Ю.Ю. Холодний Яр: Спогади осавула 1-го куреня полку гайдамаків Холодного Яру. Упор., ред., передм., примітки, біограф. довідки, додатки Р. Ковалю. 14-те вид., стереотипне. Т. 1. Київ: Історичний клуб «Холодний Яр»; Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. 512 с.: іл. (Серія «Українська воєнна мемуаристика»).
5. Киреевский И.Р. Мифы древних славян. Харьков: Книжный клуб семейного досуга, 2006. 240 с.

6. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов, под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой. 16-е изд., испр. М.: Русский язык, 1984. 797 с.
7. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
8. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 548 с.
9. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
10. Чучка П.П. Украинские андронимы на славянском фоне. *Перспективы развития славянской ономастики*. М.: Наука, 1980. С. 138–158.
11. Шкляр В.М. Залишенець. Чорний Ворон [Текст]. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 384 с.
12. 100 найвідоміших образів української міфології. [Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.]. К.: Орфей, 2002. 448 с.
13. URL: <http://2000/net/ua/2000/svoboda-slova/rezonans/72245> (дата звернення: 23. 07. 2022).

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «МАРУСЯ»

Василь Шкляр – знаний український письменник, автор багатьох прозових книжок, серед яких найвідоміші «Ключ» (1999), «Елементал» (2001), «Кров кажана» (2003), «Залишенець. Чорний ворон» (2009). 2014 р. вийшов друком його новий роман «Маруся», героєм якого стала Олександра Соколовська, що увійшла в українську історію як ватажок українського повстанського загону під іменем Маруся.

Актуальність цієї публікації зумовлена посиленою увагою новітньої науки до документалістики, органічною складовою якої є поглиблений інтерес до засобів відтворення в ній образів реальних історичних постатей, у тому числі через вивчення особливостей називання персонажів.

У романі «Маруся» висвітлено одну з найдраматичніших сторінок нашої історії – повстанську боротьбу українського народу проти окупаційної влади у 1920-х роках. В. Шкляр використовує у своєму романі документальні свідчення тих, хто особисто знав Олександр Соколовську [5].

Об'єктом нашого дослідження вже був роман В. Шкляра «Чорний Ворон», де ми дослідили промовисті літературно-художні антропоніми [2].

Як і роман «Чорний Ворон», роман «Маруся» названий іменем головного героя.

Назви романів входять до складу художніх власних назв, стають центром ономастичного простору твору. За словами Ю. Карпенка: «Назва акумулює в собі художній задум, ідейний зміст твору, становить його візитну карточку. Якщо шукати у творі найважливіше слово чи словосполучення, то ним, безперечно, треба визнати назву твору» [6, с. 29].

«На чолі твору, як командир, стає той його елемент, що виявляється найістотнішим» [6, с. 36]. Власне ім'я персонажа стало знаком авторського виділення.

Важливим елементом портретної характеристики в художньому тексті, як зазначає Артем Галич, є ім'я. Тим паче, якщо головний герой добирає його сам. А Маруся сама вибрала собі ім'я. Значно зростає вага імені в документальному творі, оскільки ми маємо справу з реальною людиною. Це, у свою чергу, допомагає більш повно відтворити її образ [4]. Пізніше Маруся так пояснить Миронові Гірняку свій вибір імені, після того як стала очільницею повстанського загону: *«Віднині називайте мене Марусею! – Чому Маруся? – спитав Мирон. – Вам не подобається? – Ім'я красиве, а що в ньому? – Це найупертіше жіноче ім'я, – сказала вона. – Ви вперта? – Ні, я непокірна»* [9, с. 89].

За словником імен Л. Скрипник та Н. Дзятківської дізнаємося, що Маруся (Марія, Маріанна) означає «та, що чинить спротив, відмовляється, заперечує», може мати ще одне значення – «бути гірким – гірка», а також «кохана, бажана» [7, с. 158]. У словнику українських імен І. Трійняка, крім значення «непокірна», знаходимо ще й «вперта» [8, с. 212].

Ім'я Маруся неодноразово для своїх героїнь вибирали українські письменники.

У думі «Маруся Богуславка» – перлині українського епосу – знайшли своє відображення високі патріотичні почуття, глибока віра народу в своє визволення від турецького іга. У романі В. Шкляра такі самі мотиви. Тому можна вважати, що ім'я Маруся – ім'я-символ, характеристичний та оцінний потенціал якого уже сформованим запозичується з давніших літературних творів. Такі імена-символи, як

зазначає Л. Белей, є «похідними одиницями, мають сталі, закріплені онімічне значення, що ґрунтується на характеристично-експресивному потенціалі твірному, первинному ЛХА» [1, с. 86].

Вибираючи собі ім'я, героїня вдивлялася в його етимологію, тому у творі літературно-художній антропонім (надалі ЛХА) *Маруся* виконує не номінативну, а характеристичну функцію. Автор намагається створити об'ємний поліфонічний портрет головної героїні. Він вдається до показу Марусі очима різних людей – членів родини, коханого, бійців, ворогів [4]. Таким чином, ім'я головної героїні здатне убирати в себе множинність змістів, наповнюючи їх додатковою символікою.

Головна героїня чинить опір окупаційним військам. З тексту роману дізнаємося, що після загибелі братів Саша продовжує їх справу. Козаки самі сказали, що *«нехай Соколовська отаманує. Вона назвала себе Марусею»* [9, с. 7]. Вона *«ступила на гостру, як бритва, стежку братів»* [9, с. 84]. Маруся була надзвичайно сміливою, адже часом сама ходила в розвідку. Про неї ходили різні чутки: одні називали її характерницею (*«Гомоніли також, що Маруся характерниця, тому її не бере куля»* [9, с. 167]), інші називали чорнокнижницею (*«Ходила чутка, що Маруся чорнокнижниця, що вона знає магію давніх волхвів, справляє їхні відунські обряди, через те володіє такою чудодійною силою, якої не має жодна відьма. Але так казав той, хто не знав, що це дитя виросло в церкві й було ближче до Бога, ніж інші»* [9, с. 167–168]).

Маруся буде коханою і бажаною для Мирона Гірняка. Сповнений почуттями поручник милується дівчиною: *«Тільки молоде весняне сонце могло подарувати таку золоту косу. І веснянки, і родимку над кутиком вуст, і магічний блиск очей. Не чаклунський, а синьо-гарячий тривожний блиск»* [9, с. 36]. Для нього вона була *Євою*, «яка ще не вкусила забороненого плоду».

Дивує, як у цій молодій дівчині може уживатися дві іпостасі – чутлива жінка й воїн, що у своїй зв'язі й умінні не поступається іншим воякам горбулівської сотні [4].

За православною традицією ім'я Марія (Маруся) перекладають як «пані». Брат Лесик звертає увагу насамперед на інтелігентність сестри Олександри, що, можливо, передалася їй від матері, яка походила з польського дворянського роду Квасніцьких (*«Ядвіга милувалася аристократичними манерами дочки Але їй подобалося, як Сашуня їсть, як рівно тримає спину й голову, не горблячись над тарілкою, як*

делікатно п'є чай, і Ядвіга думала, що доця таки взяла щось і від неї, уродженої шляхтянки Ядвіги Квасніцької, хоча вона давно стала Явдохою» [9, с. 191]). Тут і культура споживання їжі, і літературна вимова, і вміння зі смаком одягатися, а головне – освіченість дівчини, адже вона – майбутня вчителька («Сашуня взагалі була у них панією, їла тільки з ножем і виделкою Вона й розмовляла грамотніше за всіх Атож, ви подивіться на цю панну в лисячій шубці, з-під якої стікає зелена шовкова сукня аж до блискучих черевичків» [9, с. 25]).

Справжнє ім'я героїні *Олександра* теж промовисте. За словником імен Л. Скрипник і Н. Дзятківської, ім'я Олександра походить від чоловічого імені Олександр, що в перекладі з грецької мови означає «мужній оборонець; захисник людей» [7, с. 84]. Олександра Соколовська стала таким мужнім захисником. Пор.: *«Попереду летіла Маруся, Маруся, Маруся! – червоний шлик розвіявся за нею, білий кінь під дощем набрав кольору темного срібла» [9, с. 61]. «Уміла тримати дистанцію з ворогом більшу за розмах шаблі чи списа, а стріляла що з карабіна, що з револьвера краще за багатьох козаків...» [9, с. 62].*

Такою мужньою її сприймає простий люд Києва. Вона постає перед киянами, перед італійцем Флоріаном Лівною як національна героїня, така собі українська *Жанна Д'арк*. Так Маруся отримує ще одне ім'я, яким називає її народ («*Це Орлеанська Діва, що колись також повстала проти загарбників, та була спалена на кострищі за відьомство і носіння чоловічого одягу» [9, с. 180]).*

Іноді козаки називали Марусю *Сама* («ад'ютант Самої»), що вказує на високий ранг.

Як у романі «Чорний Ворон», так і в романі «Маруся» автор використовує символічні образи птахів. Прізвище *Соколовська* частково теж розкриває свій первинний зміст. Старий Соколовський називає свою доньку «жовторотим пташеням, яке невідь у кого вдалося», почувши агітаційні промови Саші. А сокіл, як відомо, – «хижий птах родини соколиних», а в переносному значенні так кажуть про «юнака або чоловіка, який відзначається красою, сміливістю, молодечтвом» [3, с. 1353]. Саша була вродлива, смілива і юна. Вона виконувала чоловічу роботу.

Навіть не саме значення прізвища, а те, кому воно належало, зіграло роль. Після загибелі трьох братів Соколовських люди вибирають Марусю отаманом. Маруся розповідає: *«До того ж прізвище Соколовських для них стало гаслом. Тому довго не думали: немає Соколовського, то хай Соколовська буде» [9, с. 88].*

ЛХА *Шуліка* теж має стосунок до птахів. Шуліка – «великий хижий птах родини яструбиних з довгими крилами і загнутим дзьобом» [3, с. 1634]. Зі сторінок роману дізнаємося, що отаман Шуліка, як птах, «примостився на розсосі старого ясена і цілився у чисте поле» [9, с. 16]. Довгі крила має не тільки Шуліка, а і його загін («Загін Шуліки подовжив праве крило їхнього куреня, й вони пішли в наступ» [9, с. 19]).

Ціла низка прізвищ повстанців – назви птахів (орнітоніми): отаман *Голуб*, ад'ютант *Зозуля*, *Іван Горобей*.

Доповнюють і розкривають образ головної героїні всі інші персонажі. Хоч роман названий іменем головної героїні, та значний відсоток інформації в ньому належить галицькому поручнику *Миронові Гірняку*. Ім'я і прізвище героя теж промовисті. Мирон, за словником імен Л. Скрипник та Н. Дзятківської, – «той, хто пахне миром» [7, с. 78]. Прізвище Гірняк походить від апелятива *гора*. Мирон був кремезний, сильний, його «міцний організм подолав смертельну недугу». У Марусиних снах він «стоїть на найвищій скелі».

Отаманом «куреня смерті» був *Лесик* – брат Марусі. Автор пише, що з «*Лесика став Олексою – отаманом Олексою Соколовським*» [9, с. 26]. Ім'я Олекса в перекладі з грецької означає «захисник» [7, с. 85], воно теж є промовистим. Олекса зібрав загін, щоб відімстити поміщику *Вержбицькому* і захистити інших від «дурного пана». У романі фігурує ще один ЛХА, що належить цьому героєві – *Кривавий Оселедець* («із сивої шапки звисав аж до пояса широкий червоний шлик, через якого большевики прозвуть отамана *Кривавий Оселедець*» [9, с. 27]). Таку назву герой отримав не тільки через червоний шлик, але й за криваві розправи з «вільними козаками» та іншими ворогами.

Багато найменувань персонажів є характеристичними. Автор сам дає підказку їх тлумачень у тексті роману. В. Шкляр полюбляє присвоювати персонажам назви, як зазначає Л. Белей, «з виразною експресією (від гумору – до гротеску)» [1, с. 55]. Такі назви були досить поширені серед запорозьких козаків.

Перелік назв козаків горбулівської сотні це підтверджує: *Пилип Золотаренко*, *Семен Гарманчук*, *Іван Горобей*, *Оверко Лапай*, *Льодзьо Ліпка*, *Санько Кулібаба*, *Петрусь Зозуля*, *Ничипір Круподеря*, *Матей Мазур*, *Тиміш Олексієнко на прізвисько Корч*, *Родіон Тимошенко*.

До розшифрування багатьох ЛХА автор сам дає підказку в тексті роману. Напр.:

Саків Галдун («Він, цей Саків Галдун із кутка Галдунівка, справді галдикав більше, ніж треба » [9, с. 62]). Насправді прізвище топонімічного походження, але Шкляру цього недостатньо. І автор підкреслює, що прізвище характеризує героя за манерою говорити. Галдикати – «вести пусті балачки; говорити про що-небудь незначне, несерйозне» [3, с. 218].

Микита Шульга («Найбільшим і найогряднішим серед них був Микита Шульга. Навіть коли він спокійно сидів на коні, не їхав, – сідло рипіло під ним від того, що Шульга дихав. Микита й справді був шульгою – рубав з лівої руки, але так, що з одного живого москаля робив два неживих» [9, с. 63]). Як бачимо, промовляє прізвище й ім'я. Напрошуються асоціації з билинним богатирем Микитою, адже автор пише, що він був «великий, як копиця». Значення імені теж розкривається, бо в перекладі з грецької мови ім'я Микита означає «перемагаю» [7, с. 77]. Шульга – ліворукий, що також підтверджує текст.

Степан Помпа («То Степан Помпа, не злізаючи з коня, «помпував» червоних уже олов'яним дощем» [9, с. 65]). Помпа (насос) – «механізм для перекачування рідини, газу» [3, с. 1043], а Степан перекачує кулі на ворогів, при чому робить це помпезно.

*У Шкляра навіть назва *Горошко* викликає посмішку. Прізвище належить дідові, який колись давно служив у війську, напевно ще за царя Гороха. Але не прізвище привертає увагу, а апелююча назва «права рука царя», яку сам герой і придумав («Дід Горошко, котрий теж колись служив в армії і був там, хвалився, правою рукою царя» [9, с. 40], «Кумедну штуку побачив Дмитро на подвір'ї діда Горошка: «права рука царя» зв'язав налігачем двох п'яних кацапчуків і провадив з ними виховну годину» [9, с. 42] «Перед маршем Маруся сама подарувала Юхимові Горошку (онукові «правої руки царя») нові ялові чоботи» [9, с. 178]).*

Пасічник Глухенький («За якоюсь химерною примхою долі пасічник Глухенький був глухонімий, і це, як казав П'ята, непогана, як на теперішні часи, познака для чоловіка, в якого можна захватися від людського ока» [9, с. 236]).

*Прізвища та прізвиська отаманів повстанців не відрізняються від козаків горбулівської сотні: *Ангел, Бугай, Голуб, Лихо, П'ята, Філон, Шум.**

*Деякі з них автор коментує. Напр.: Отаман *Ангел* («Я бачила Ангела. З крилами? Ні, замість крил у нього була рушниця. Я бачила*

отамана Ангела. Він з лівого берега Дніпра перескочив на правий. Справді красивий, як ангел» [9, с. 96]). Виявляється, що реально був такий отаман зі справжнім прізвиськом Ангел. В. Шкляр трохи додав до образу надприродних можливостей.

Отаман Зелений (справжнє прізвисько Данило Терпило) («Що ж ти хоч – тримає під своєю рукою цілу дивізію. Мудрий, як змій» [9, с. 163]). Назва утворилася не за кольором, а за асоціацією з мудрою змією, а вона – зеленого кольору.

Отаман Василь Дяков, якого Данило Терпило (отаман Зелений) привіз із Росії боротися з більшовиками. Чекісти вбили його дружину і дитину, а «Дяков зробився таким жорстоким, що його каральні операції наводили жах навіть на своїх» [9, с. 169]. Здавалося б, людина з таким прізвиськом і зброї не мала би брати до рук.

Іронічно змальовує автор сотника Божка, поєднуючи святе з грішним. Кияни і козаки бачили, «як над його лискучою головою здіймалася хмарка пари», ніби утворювався ореол святості. А далі автор каже, що «у сотника Божка були найкругліші очі, тобто одне око, бо на другому чорніла шкіряна пов'язка, у нього найдужче закандзюбився ніс, і від того Божкове лице здавалося хижим, як у лисого чорта» [9, с. 137].

З назвами військових галицьких бригад автор не експериментує, не дає підказки для їх тлумачення. Це звичайні антропоніми, що характерні для Західної України. Серед них – традиційні імена та прізвиська галичан-українців із можливими регіональними особливостями: *Осип Станімір* (сотник), *Антін Кравс* (генерал), *Михась Проців*, *Петро Гультайчук*, *Данило Бізанц*, *Микола Підгірний*, *Антін Тарнавський* (поручник), отаман *Виметаль*, поручники *Чехович* та *Онишкевич*, *Зеник Жижка*, *Денис Собечко*, *Василь Гречаник* (хорунжий).

Очима Марусі автор змальовує образ *Петлюри*, привертає увагу до значення його прізвиська. Усі називали *Петлюру* *Головним Отаманом*, тому Маруся уявляла його великим, кремезним, навіть жорстоким, на що вказувало прізвисько, яке походить від слова *петля*. Але насправді, «*Петлюра* її трішки розчарував. Вона уявляла його грізним вождем-воюкою (бо саме слово *Петлюра* дихало гнівом), а *Головний Отаман* виявився майже цивільним чоловіком» [9, с. 78].

Досить поширеним серед здрібніло-пестливих ЛХА з мінімальним рівнем експресії є іменні варіанти, утворені за допомогою

мономорфемних суфіксів суб'єктивної оцінки типу *Марусенька, Лесик, Сашуня, Степанцьо, Климцьо, Петрусь, Марилька*.

Серед ЛХА «табору ворогів» фіксуємо також багато характеристичних назв. Більшість із них вказують на приналежність до певної антропосистеми: російської (командир *Аралов, Ананьєв*, командир *Мозолін*, волосний воєнком *Щегловітов*, голова міської управи *Рябцев*», генерал *Бредов*, генерал *Мамонтов*, комендант табору *Осліковський*; єврейської (*Боря Теслер, Яків Гохват* («Були це люди вперті й лукаві, іноді задурманені большевицькою блекотою, іноді одержимі, але завжди ворожі до української самостійності. Завелася якась нова порода активістів на чолі з *Мойсеєм Токарським*, а біля них постійно крутилася і нова порода жінок – *Соня Портной* (саме так – не *Портная*, а *Соня Портной*), *Роза Шейнблат, Клара Вера, Пінка Цімерман*» [9, с. 28]). Чекістка *Аза* з агентурним прізвиськом *Амазонка*.

Розповідаючи про події майже сторічної давності, автор ні разу не називає героїв за іменем по батькові: або ім'я, або ім'я та прізвище, або прізвисько. Радянська система внесла свої корективи, тому персонажі 60 – 80-их років уже мають тричленну форму називання: *Євген Васильович Соколовський, Ліза Євгенівна Соколовська*, а також двочленну (ім'я + ім'я по батькові): *Іван Іванович*.

Як бачимо, В. Шкляр вдало та доречно добирає назви своїм персонажам. Серед дослідженого матеріалу маємо антропоніми, що вирізняються «конкретною стилістичною значущістю: соціальною, національно-регіональною, часовою, інформаційно-оцінною». Добротним матеріалом для назв героїв роману послужили реальні антропоніми, які в тексті отримали відповідне семантичне навантаження, а вдалі авторські характеристики допомогли розкрити їх інформаційний заряд.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. Вегеш Анастасія Роль промовистих літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 17. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. С. 14–19.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

4. Галич Артем Поліфонічність портрета Марусі в однойменному романі В. Шкляра. URL: <http://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/170/170#.VxctCdSLTcs> (дата звернення: 23. 07. 2022).
5. Гонський В. Час воїнів. Олександра Соколовська – отаман Маруся. URL: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2011/26/18551/> (дата звернення: 23. 07. 2022).
6. Карпенко Ю.О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29–37.
7. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
8. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
9. Шкляр В. Маруся: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 320 с.

ХАРАКТЕРИСТИЧНА ТА ОЦІННА ІНФОРМАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ «КРОВ КАЖАНА» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Твори Василя Шкляра все частіше привертають увагу читачів, критиків, дослідників. Ми вже дослідили назви персонажів з історичних романів «Чорний Ворон. Залишенець» [3] та «Маруся». Тут багато реальних героїв і їх найменувань, але в художньому творі вони стилістично навантажені, часто промовляють, виконують якісь функції. Нам вдалося, на наш погляд, розкрити виражальні можливості літературно-художніх антропонімів з «культового роману» «Ключ» [2]. На черзі – містичний роман «Нікуб» («Кров кажана»).

Ми знаємо, що характеристична та оцінна інформація про персонажів може закодовуватися в антропонімах. Відомий ономаст Юрій Карпенко писав, що «власні назви в художньому творі передусім виконують стилістичну функцію і беруть участь у створенні образів» [6, с. 14]. Для письменників оніми стають «одним із провідних мовних засобів». У романі В. Шкляра «Кров кажана» літературні оніми мають дуже великий інформаційний заряд. Підтвердженням цього є наше дослідження.

У тексті чутливо взаємодіють два простори – реальний і потойбічний. Вони постають двома половинками одного буттєвого цілого, і з розвоєм художніх подій Василь Шкляр недвозначно натякає

на те, що навіть умовно навряд чи їх розподіляє. Починається оповідь зі знаків і подій реального простору, проте вже в цих знаках, подіях вгадується містико-символічна проекція. Поступово нагнітаються реалії містичного ґатунку. Ці два субпростори – реальний та потойбічний – неначе відкриваються одне перед одним і врешті утворюють той єдиний, точніше, складноєдиний, у якому й живе свідомість Анастасії, провідної персоналії, від імені якої і ведеться оповідь [5].

Отже, головна героїня роману жахів – *Анастасія*. В. Шкляр не випадково називає так свою героїню, адже в романі вона потрапляє в різні містичні ситуації: то перекидається в потойбічний світ, то «оживає» знову. Як бачимо, доонімне значення імені розкривається повністю. За словником імен І. Трійняка дізнаємося, що ім'я Анастасія в перекладі з грецької мови означає «переселення», «воскресіння» – воскресла [10, с. 30–31]. Анастасія стає хрещеною мамою фірми, що виготовляла надмогильні пам'ятники. Фірма називалася «Плутон» – ім'я бога підземного, мертвого світу. Є зв'язок з етимологією імені та роботою героїні. Ім'я по батькові *Михайлівна* теж промовляє. Михайло, за словником імен І. Трійняка, у перекладі з давньоєврейської означає «рівний богові» [10, с. 236]. Напрошується таке тлумачення: «воскресла рівна богові», а виходить – ангелові. Нардеп Горя називає Анастасію *Венерою Мілоською*. У давньоримській міфології – це богиня кохання та жіночої вроди. А героїня дуже вродлива жінка. У Анастасії «червоне від природи волосся», що аж «горить вогнем», тому отець Серафим хоче перехрестити її «на Серафиму, адже це ім'я означає вогненний ангел» [11, с. 8]. Він і називає її «мій ангел». Є й інші значення цього імені: «літаючий змії», «літаючий дракон», «змієподібна блискавка». У міфології образ змії символізує випробування, через яке необхідно пройти, щоб заволодіти скарбами. Символічним є те, що на початку роману з любовної зустрічі Анастасія приносить у сумці змію. Лису гору – місце, де збирається нечиста сила, пов'язують із легендою про змію. Анастасія сама є змією-спокусницею, справжнісінькою Євою, а скарб її – кирик – кругленький білий камінчик із дірочкою посередині. Анастасія нагадує Маргариту із роману «Майстер і Маргарита» Булгакова, яка теж побувала на балі сатани.

У тексті роману фігурують інші варіанти імені героїні: *Настя*, *Настася*, *Настуня*.

Коханець Анастасії – душпастир отець *Серафим*. Він, відставний майор російської армії, став настоятелем храму Івана Богослова в селі Гостра Могила. Його ім'я в перекладі з грецької мови означає «вогненний, полум'яний, пекучий; вогненний ангел» [10, с. 334]. Знаходимо схожість у назвах головних героїв. Священник, як і шестикрилий ангел Серафим, має неабиякі здібності: маніпулює свідомістю, часом, читає думки. Мирське ім'я отця Серафима – *Сергій*. Воно теж промовисте, адже в перекладі з латини означає «служитель» [8, с. 98] та «славний», «високоповажний» [10, с. 335]. Отець Серафим був служителем церкви, мав славне минуле, лікував людей, «одержимих злими духами». Насправді за рясою священника ховалася «дуже потайна людина», яка «воювала в гарячих точках», «закінчила біблійні курси в місті Курську», «астрологічну школу Павла Глоби», «богословські двомісячні курси у Таращі», вмів викликати потойбічні сили. Він – вогненний ангел, ангел пекла. У кінці роману дізнаємося прізвище персонажа – *Кириченко*. Як бачимо, в основі лежить назва містичного камінця зради – кирика. За словником імен Л. Скрипник і Н. Дзятківської дізнаємося, що власне ім'я Кирик грецького походження означає «оповісник, гонець, вісник» [8, с. 67]. А отець Серафим і був таким ангелом-оповісником

Неабияким інформаційним потенціалом наділене ім'я чоловіка Анастасії Нестора. *Нестор* – професійний скульптор, йому щастило на замовлення: робив пам'ятники на могили, але «*кусе полетіло за вітром, Нестор теж полетів, як фанера над Парижем, а приземлився у своїй старій майстерні*» [11, с. 18]. Доонімне значення імені Нестор із грецької мови витлумачується звичайно як «той, що повернувся на батьківщину», або «людина, що згадує» [8, с. 81]. Виходить, що він справді повернувся, але до витоків свого бізнесу. Як і Нестор літописець, герой В. Шкляра пише хроніки-літописи, але на могильних плитах замовників. Прізвище Нестора дізнаємося від слідчого Притули – *Яровий*. Напрошується асоціація зі словом яр – «глибока довга западина; прірва» [4, с. 1648], що також має стосунок до могил.

Серед містики і всіх жахів, що випали на долю героїні, важливе місце належить і карлику *Іванькові* – домашньому сторожу і помічнику. Його образ овіяний містикою: по-перше, він карлик, по-друге, він все чує і знає (про одуда, кажана, кирика). Автор жодного разу не назвав персонажа Іваном. Здрібніло-пестливий варіант із мінімальним рівнем експресії Іванько може, за словами Л. Белея,

«передавати не тільки суб'єктивну пестливість, але й об'єктивну зменшеність» [1, с. 68].

Усі літературно-художні антропоніми другорядних персонажів мають характеристичний потенціал. Автор, як і в інших романах, дає підказки до розгадування назви, або веде гру з нею в тексті. Напр.: назва *Сухий* на перший погляд може виступати номінативним літературно-художнім антропонімом. Але прізвисько *Сухий* має авторитет, що відомий у кримінальних колах. Напевно не раз він виходив сухим із води. Анастасія іронічно грає з прізвиською, хоч боїться самого *Сухого* («*Ми від Сухого. – Я не призначала зустрічі ні сухому, ні мокрому. Що треба?*» [11, с. 14]). Товариш Анастасії *Горя* конкретно стверджує, що «із цього *Сухого* треба зробити *морого*», щоб забув дорогу до неї. У цього «бізнесмена» було ще одне прізвисько – *Солом'яний Бик* («*За даними МВС Сухий тривалий час контролював дрібний і середній бізнес у районі Солом'янки, і тому його називали ще Солом'яним Биком*» [11, с. 112]). Літературно-художній антропонім утворений від топоніма й апелятива. Чому саме *Бик*, за словами Анастасії, так звані «контролери» – цапи, «вони там усі рогаті». *Сухий* і його оточення заробляють тим, що вибивають гроші з людей. Вони міцної статури, але без належної освіти. У Словнику сучасного українського сленгу знаходимо, що «*Бик* – 1. Людина, що віддає перевагу силі перед розумом; 2. Невисокого розумового рівня, але агресивна, самовпевнена людина» [9, с. 38].

В. Шклярю вдалося гарно змалювати народного депутата *Горю*. За простеньким прізвищем замаскована неабияка особистість. Головна героїня розповідає: «*Але я вже думала про Горю. Григорія Семеновича Сіренка. Скромного нардепа, який ніколи не пхався на екран телевізора, і я лише недавно дізналася, як далеко він пішов*» [11, с. 55]. Прізвище *Сіренко* розкриває характер героя, його манери, поведінку, тобто відповідає етимології апелятива *сірий*, від якого воно утворене: «нічим не примітний, не виразний; позбавлений новизни; одноманітний; беззмістовний; позбавлений виразності, яскравості, оригінальності; простий» [4, с. 1324]. У нього навіть піджак *сірий*. Але насправді це не так, прізвище – ширма, за якою ховається «колишній чемпіон Союзу зі стрільби з пістолета», колишній кілер, президент благодійного фонду «Дитяче серце», VIP-персона. Він дуже обережний, «ніколи нікуди не поспішає», але з людиною розправитися може спокійно, як і, до речі, з *Сухим*. Не така вже то він *сіра мишка* отой *Сіренко*. Щоб не привертати до *Сіренка* увагу, навіть Анастасія

називає його спочатку *Горя* (скорочений варіант імені Григорій, так його колись звали найближчі друзі), а потім використовує криптоніми: *Г. С.* (за ініціалами). Автор, на наш погляд, створюючи такий літературно-художній антропонім, вдивлявся в етимологію онімів. Ім'я Григорій у перекладі з грецької означає «не сплю, пильную (буквально: той, хто не спить, пильнує)» [8, с. 53], а ім'я Семен давньоєврейського походження – «чути, слухати або – той (Бог) чує» [8, с. 98]. Цей герой весь час насторожі. Але В. Шкляр, на наш погляд, об'єднав ці два імені не випадково. Депутатами сьогодні стають ті, хто колись мав справу з криміналом. Сіренко, як і Григорій Котовський, був бандитом, імена їх об'єднують. Ім'я по батькові Семенович викликає асоціації з кавалеристом Семеном Будьонним, правда в іронічному плані. Будьонний любив коней, конюшні, а для Сіренка Верховна Рада – конюшня («*Щойно вийшов з конюшні. Іду до фонду. Ти ще й катаєшся на конях? Та ні, я був у Верховній Раді*» [11, с. 194]. Власні імена таких двох сильних особистостей автор поєднав із звичайнісіньким прізвищем Сіренко.

Фігурує в романі «добрий порадник і надійний партнер» Нестора й Анастасії *Едіп*. Так назвала його героїня, бо він «*ніби слабував на комплекс Едіпа і сприймав за матусь навіть утричі молодших за себе жінок*» [11, с. 17]. Анастасія називає його збоченцем Едіпом, синочком Едіпом, бо він навіть у ліжку називав її мамочкою. За психоаналітичною теорією Зигмунда Фройда «Едіпів комплекс» позначає еротичні почуття сина до матері. З багатьох переказів про Едіпа дізнаємося, що він був дитиною, яка приносить нещастя. Співпраця з Едіпом створила Нестору повно проблем, а після його смерті Нестор повністю розорився.

Цікавим, на наш погляд, є прізвище старшого уповноваженого відділку карного розшуку *Притули*. Анастасія весь час порівнює його з Шерлоком Холмсом, називає його «великим слідцем», «геніальним нахабою і власником унікальної люльки-борульки», «професійним конспіратором», «*якому сидіти б десь на Бейкер-стріт (чи де там у біса було помешкання Холмса), потягувати люлечку і на скрипочці грати, а він тут порпається у лайні і грає мені на нервах*» [11, с. 96]. Притула розслідує зникнення Нестора, збирає докази, факти, тобто тулить все до однієї купи, до справи. Звідси і промовистість його прізвища. Притуляти – значить: «1. Наближати, присувати, приставляти і т. ін. що-небудь до чогось. 2. Додавати, прилучати щось до чого-небудь. 3. Додавати щось до висловленого, сказаного раніше»

[4, с. 1137]. Притулі вдається розкрити злочин, саме йому хоче зробити зізнання Настя. Героїня про нього каже: *«Це все-таки був геніальний слідець, який, просто граючись, без найменших зусиль віднайшов мого кирика в одну мить»* [11, с. 251]. Устами персонажа Цура автор грає і з цим літературно-художнім антропонімом. Він називає слідчого не Притула, а Затуля: *«Добре, – нарешті погодився. – Якщо ви так наполягаєте, ми викличемо вам цього Затулю. – Притулу. – Авжеж, Притулу, Затулю, Шмулю, яка різниця»* [11, с. 227]. Притула не тільки «тулив» факти, він і справу закрит («затулив»). Анастасія називає також його *Зигмундом Фройдом*, коли він говорить про тяжке дитинство і фізичну неповноцінність Іванька.

Неабиякий інформаційний зміст містить літературно-художній антропонім *Дудник*. Прізвище таке мав найкращий плавець рятувальної станції Кость Дудник, який утопився. Таким прізвищем назве себе слідчий Притула під час розмови з Анітою, а вона розкаже про це Анастасії, чим спантеличить її: *«Дудник чи Дудниченко, – повторила Аніта. – Хіба це має якесь значення? Можливо, навіть Одуденко чи Одудченко, – вдарила мене обухом по голові»* [11, с. 147]. Ми знаємо, що Анастасія боїться одуда, його крику, який переслідує її, а тут ще людина з таким містичним пташиним прізвищем.

Автор насміхається над прізвищами депутатів-пігмеїв, *«котрим здається, що від них щось залежить, окрім власного шлунка, – ви тільки вслухайтесь в ці прізвища: Переїденко, Борщевський, Глитайчук, Маслов, Олійник, Жир, Жири новський ох, перепрошую, цей не наш»* [11, с. 65]. Ці депутати оголосили, «що вони за їдло», тому й прізвища їхні мають стосунок до їжі. Варто відзначити, що ці первісно нейтральні прізвища відновлюють допрізвищеву експресивність, що призводить до конкретизації їх соціального змісту. Соціальна значущість таких літературно-художніх антропонімів розкривалася за «допомогою примітивного мовностилістичного прийому: енциклопедична характеристика денотата була «підігнана» під доантропонімійну семантику ЛХА» [1, с. 56].

Усі жінки в романі мають відомі християнські імена: *Аніта* Лютинська (*«хитра відьма з очима черниці»* [11, с. 109]), *Варвара* (*«щось середнє між черницею і валютною путаною, між медичною сестрою і куртизанкою»* [11, с. 211]; *«щось середнє між Варварою Великомученицею і Марією Магдалиною – ще до її каяття»* [11, с. 213]; *Магдалина* (*«Магдалина тільки розводила руками, зводячи біблійні очі до неба, ніби вона ще й досі каялася»* [11, с. 226]). Хоч імена героїнь

біблійного походження, але їх носії далеко не святі, що й підтверджує текст роману. До речі, літературно-художній антропонім Аніта Лютинська – поєднання непоєднуваного. Ім'я Аніта походить від імені Анна, що означає «лагідна, милосердна, мила» [10, с. 81], а прізвище – від прикметника люта – «хижа, зла, жорстока, сердита» [4, с. 632]. Як бачимо, об'єднано милосердя з жорстокістю. Насправді героїня готова була мстити Анастасії, бо була коханкою Нестора.

Назви героїв із потойбіччя змальовані з іронією. Замісник глави адміністрації пекла – *Пек*, голова адміністрації пекла – *Цур*. Автор язичницького бога пекла Пека навмисно зробив заступником. З давньоукраїнської міфології знаємо, що Пек – бог війни, всілякої біди. Він кровожерний, страхітливий, підступний, але лякливий, надто боявся Цура (Чура) [7, с. 180]. Вираз: «Цур тобі, Пек!», що дійшов до наших днів, має семантику замовляння від чогось недоброго, ворожого, бажання позбутись когось чи чогось. Цур – один із найдавніших в українців «домашніх» богів, охоронець домашнього вогнища, асоціюється із замкненим колом. Від наркотичної мазі, що давав Анастасії, як снодійне, отець Серафим, вона не може розрізнити реальність і марево. Г. С. приводить її до клініки Леоніда Борисовича Цура, котрий лікує пацієнтів колотерапією: ходіння по колу. Анастасія називає Цура то Чикатилом, то Онопрієнком, думає, що він «прикінчив десятки людей», а тепер «відкрив приватну психіатричну клініку». У клініці доктора Цура вона сама почувалася у замкненому колі. Тому вона шукає загублений камінець-кирик, бо бачить у ньому вихід із ситуації («*Вражено дивилася на білий-білісінський круглячок, у центрі якого була бездоганно кругленька дірочка: коло до кола, коло до кола. Але це був не курячий бог, ця чарівна дірочка віщувала вихід*» [11, с. 144]). У цій клініці навіть слідчий Притула мав «манеру ходити околяса не тільки у своїх геніальних розслідуваннях, але й у балаці» [11, с. 245].

У романі багато містики, тому тут присутні містичні герої з такими ж назвами, але автор не обходить без Бога і біблійних персонажів. Бога він іменує різними назвами: *Господь Бог, Спаситель, Всевишній, Хтось, Він, Всемогутній Скульптор*.

Серед назв біблійних персонажів знаходимо такі: *Святий Василь Великий, Іван Богослов, Іван Хреститель, Йосип, Діва Марія, Матінка, Ангел Хранитель, Херувим*.

Не бракує на сторінках роману і міфічних героїв: *Плутон, Аїд, Венера, Пігмаліон, Галатея, Лето, Пенелопа, Одисей, Баба Яга* та ін., правда, вони тільки згадуються.

Нікуб – наймістичніший персонаж із найтаємничішим іменем. До появи бісового сотворіння причетні отець Серафим і Анастасія («*Дуже дивне хлопча, якого ніхто ніколи не бачив, хоч воно вже чималеньке, років на сім показує. І ні метрики на нього немає, нічого. Привезли в інтернат, а воно зовсім дике. Ще й атавізм у нього: хвостик на куприку. І майже не говорить. Питають у нього, як звуть, каже: «Нікуб»»* [11, с. 252]). В. Шкляр часто в романах використовує символи, числа. Коли Анастасія дізнається, що вона вагітна та вже на четвертому місяці, не може збагнути: «*Мені стало зовсім погано. Він що, серйозно? Четвертий місяць Чверть місяця четвер четвертак Чортівня!*» [11, с. 90]. Напевно, число чотири має стосунок до Нікуба, бо в основі його імені – куб – правильний шестигранник, усі грані якого – квадрати. Напрошується асоціація з кубом принца Руперта, де проблему часто називають «математично можливою, практично – ні». Само існування цієї істоти є чимось неможливим. Тому частка ні у складі цього оніма і заперечує його існування.

Отже, літературно-художні антропоніми роману «Кров кажана» В. Шкляра несуть величезну інформацію, переважно закодовану, але дуже важливу для розуміння сутності художнього твору. Вони овіяні містикою, це викликає різні асоціації, дозволяє наводити паралелі, враховувати символи. Як бачимо, автор – неперевершений майстер гри з онімами, тому назви героїв романів В. Шкляра перевіряють увагу дослідників.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. Вегеш Анастасія Літературно-художні антропоніми як образотворчий компонент роману «Ключ» Василя Шкляра. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. 58–62.
3. Вегеш Анастасія Роль промовистих літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 17. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. С. 14–19.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Голобородько Я. URL: <http://blog.lib.kherson.ua/goloborodko-pro-vasilya-shklyara.htm> (дата звернення: 23. 07. 2022).
6. Карпенко Ю.О. Власні назви в художній літературі. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 9–14.
7. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. К.; Велес, 2007. 240 с. Серія: Культурна спадщина України.
8. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
9. Словник сучасного українського сленгу. Упоряд. Т.М. Кондратюк; худож.-оформлювачі Б.П. Бублик, С.І. Правдюк]. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
10. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
11. Шкляр Василь. Нікуб (Кров кажана); художник-оформлювач Ігор Женченко. К.: Ярославів Вал, 2010. 253 с.

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ ЯК ОБРАЗОТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ РОМАНУ «КЛЮЧ» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Об'єктом нашого дослідження вже були романи В. Шкляра «Чорний Ворон. Залишенець» та «Маруся», де ми дослідили промовисті літературно-художні антропоніми, виявили їх конотації [1].

Антропонімікон романів В. Шкляра мало вивчений. Тому, на наше переконання, дослідження літературно-художніх антропонімів роману «Ключ» В. Шкляра є актуальним для української ономастики.

У романі «Ключ» центром, довкола якого обертаються всі персонажі, стає звичайнісінький ключ. Але, як пише Василь Пузанов, «ключ у цьому романі – це не тільки маленький фігурний шматок заліза, яким можна відчинити цілком реальні двері. Це також перепустка, свого роду запрошення відчинити двері небезпечної таємниці – того, що хоч якось може вселити в головного героя надію, що він кращий за інших, що він ще не остаточно деградував, що він ще здатний до дій, до кохання, до героїзму. Ключ – це символ останньої надії стати справжнім героєм хоча би у своїх очах і очах коханої людини. Однак ключ – це лише шанс і його потрібно використати» [7].

Такий шанс випав на долю головного героя роману Андрія Крайнього. Адже його «примкнули тим ключиком у лабіринті постійних тривог», і він розумів, що йому, можливо, «довірено ключ до таємниці», яку треба розгадати. Варто звернути увагу на те, що символічними у романі стають не тільки предмети (ключ), будівлі (млин), числа (три, тринадцять), але і назви персонажів. Спробуємо з'ясувати чим керувався автор, підбираючи імена своїм героям. Адже «глибина використання власних назв, – як писав Ю. Карпенко, – залежить не від жанру чи напряму, а від таланту письменника» [3, с. 176]. Ми знаємо, що власні назви в художньому творі передусім виконують стилістичну функцію і беруть участь у створенні образів.

Андрій Крайній – журналіст, філолог, вільно володіє кількома мовами. На перший погляд назва героя нічим особливим не виділяється: звичайне ім'я, типове прізвище. Хоча сам герой зізнається, що його прізвище викликало різні жарти (« – *Це відділ убивств? – Так. – А де Крайній? – Я слухаю вас. – О, то ви крайній? – забулькотів смішок. – Тоді я буду за вами. Мені ще зі школи набридли ось такі жарти з моїм прізвищем, хоча треба погодитись, що в контексті убивств це звучало*» [10, с. 47]).

Виразником інформаційно-стилістичного змісту є внутрішня форма (етимологічне значення) власної назви, його проекція на наявні в мові ономастичні моделі і варіативність найменування. Найперше імена персонажів указують на їхню національну приналежність. Але інформація цим не вичерпується, бо присутні соціальні, ідеологічні, характеристичні та інші параметри [5, с. 213].

За Великим тлумачним словником української мови дізнаємося, що *крайній* – це: «1. Який міститься скраю, на межі чогось; кінцевий. 2. Якого далі не можна зволікати, переносити; останній. 3. Який досяг найвищого ступеня; надзвичайний, надмірний, граничний» [2, с. 582].

Виходячи з цих дефініцій, з тексту роману, можемо сміливо констатувати, що літературно-художній антропонім *Крайній* є промовистим. Андрій опинився у вкрай тяжкому становищі, коли залишився без даху над головою, він останній, хто знайшов власника квартири № 13, останній, хто залишився живим у цій історії, поквитавшись з усіма «злими силами», позбувшись ключа. Андрій упевнений, що «не можна помилятися там, де йдеться про імена і числа». Сам персонаж каже: «*Хіба можна не вірити оцим знакам, якщо навіть зараз я, Андрій Крайній, знов чимчикую Андріївським узвозом угору (рух автомобілів тут заборонено) і зупиняюся біля*

Андріївської церкви, даруйте, панове, за потрібну тавтологію» [10, с. 77].

Кирило Поліщук зазначає: «Символічність прізвища головного героя – *Андрія Крайнього* – можна трактувати по-різному. Перше, що спадає на думку, це ментальна особливість українців – завжди шукати крайнього. Загадку ключа, і кримінальну історію приховану за нею, має розгадати хтось, і це має зробити крайній. Квартира по вулиці Рогнідинській мала не одного власника, що був затягнутий у тенета Саватія Ярчука. Саме Андрій став тим, хто розгадав загадку, став останнім, тобто крайнім» [6].

Доонімне значення імені *Андрій* теж розкривається сповна, адже Андрій у перекладі з грецької означає «мужній, хоробрий» [8, с. 38]. Герой, як бачимо, мужньо долає всі труднощі, але таємницю зникнення хазяїна квартири розкриває.

В. Шкляр, підбираючи назву своєму персонажеві, знав його характер, заняття, фізичні дані, тому літературно-художній антропонім уже поєднується з відомими особливостями героя і завданнями твору. Ім'я й образ, які створює автор, доповнюють і уточнюють одне одного. Так створюється образ героя, який протиставляється реальності.

Виразальні можливості криються й у назвах інших літературних героїв. Серед друзів Крайнього знаходимо тих, чийі імена та прізвища промовляють. Такі імена викликають у читача конкретні почуття (емоції), формують різні відношення до зображуваного. Своїх товаришів Крайній іронічно називає любими друзями.

Любий друг Крайнього *Василь Іванович* отримав прізвисько *Чапай* не тільки тому, що так звався, але і за зовнішнім виглядом («*Я не певен, що Василь Іванович саме так і звався, можливо ім'я анекдотичного полководця приліпилося до нього якраз через оті пришелепкуваті вуса, що стриміли вгору, наче антени, й невідь-що виловлювали у повітрі*» [10, с. 10]; *Цей нарваний Чапай знов, бризкаючи слиною, зареготав мені в обличчя, і на той сатанинський сміх заозиралися всі відвідувачі*» [10, с. 11]). На відміну від інших знайомих, усі називають Чапая за іменем та іменем по батькові. За сатанинський регіт і вуса головний герой називає Чапая вусатим мефістофелем.

Щирий приятель Крайнього *Ігорко Сердюк* «розбудовує державу і ніяк, бідолаха, не розбудує». Ці слова автора є підказкою до розшифровки літературно-художнього антропоніма: ім'я Ігор у перекладі зі скандинавської означає «воїн, захисник» [8, с. 63], а

прізвище утворене від апелятива сердега – «нешасна людина, бідолаха» [2, с. 1308]. Виявляється Ігор Сердюк програв на виборах, але, як воїн, «мусив гібти денно і ношно» в офісі своєї партії, ніби «сам-один тримав на своїх вутлих плечах усю розбудову держави». Автор пише: «*бравий вояка Ігорко Сердюк увесь обклався газетами він, сірома, мусить бідолаха, вишукувати, що там пишуть про його партію*» [10, с. 33]. З іронією Крайній наділяє Сердюка промовистим іменем по батькові *Парламентович*, натякаючи на те, що депутатом він не став, хоча дуже хотів («*Мій друг Ігорко Парламентович засідав у Верховній Раді*» [10, с. 138]).

Любий друг *Сокирко* – головний редактор столичної газети. Саме він пропонує Крайньому роботу у відділі вбивств, заманюючи гарним заробітком і, як каже герой, закидаючи «зашморг на мою шию». Назва *Сокирко* має інформаційний заряд, адже знаємо, що сокира (а прізвище утворене від цього апелятива) – «старовинне знаряддя страти, один із давніх видів зброї» [2, с. 1353]. Крайній вбачав якусь закономірність у тому, що *Сокирко* накинув йому «*відділ убивств*» саме тоді, коли я став задихатися у квартирі під номером *тринадцять*» [10, с. 45]. У тексті роману фігурує ще одна назва *Сокирка* – *Сокирко-Фернандель*. Таку назву герой отримав через видовжене обличчя, що робило його схожим з конем («*та й хто б це міг стримати усмішку, дивлячись на Сокирка, тобто на його довгообразу кобилячу голову, позичену у Фернанделя*» [10, с. 34]). Автор наділяє героя і деякими поведками коня: «*Сокирко-Фернандель задоволений як кінь*». Крайній, що «*був зациклений на людських іменах, думав, що прізвище Підконюший дуже пасувало б любому другові Фернанделю*» [10, с. 106], бо кінь без конюшні не обходиться, далі він називатиме його *Сокирко-Фернандель-Підконюший*.

Художник *Олесь Остапчук*, якого розшукує Крайній, виявляється і не був Олесем. Автор глузує над поетами, художниками, артистами, котрі змінювали свої імена, щоб пристосуватися до реальності. Пор.: «*Остапчук, але теж не Олесь. Його звали Альошею А тут ще Альоша – Олексій – Олекса, і хай їм тряся, цим українським художникам, хай їм чорт, українській богемі, яка називає Олесями усіх Олександрів, Олексів і навіть Олегів. Вона, ця богема, ця високошанована мною еліта, ніякого дідька не тямить в іменах та числах, за винятком хіба Івана Маловічка, вона наплодила в Києві цих Олесів та Лесів більше, як бродячих собак*» [10, с. 108–109]. Шкляр, наділений непересічним мовним чуття, намагається засобами

літературно-художньої антропонімії впливати на формування «антропоніміїних уподобань» суспільства.

Чарівна і втаємничена *Сана* стає для Андрія коханою жінкою, до серця якої він також шукає ключик. *Сана* – розмовний варіант імені *Оксана*, що в перекладі з грецької означає «гостинність» та «чужоземка» [8, с. 167]. Гостинність проявлялася в тому, що *Сана* всіляко допомагала *Крайньому* в пошуках. Не випадково він називає її *Аріадною* (розплутує багато таємничих ниток), також звертається зі словами «*мій дорогий, мій незамінний доктор Ватсон у спідниці*» [10, с. 79]. Прізвище героїні *Вербна* так і хочеться поєднати зі словом *неділя*. Андрій, перебуваючи на вершині щастя від близьких стосунків із коханою, задоволено буде називати її: «*Сано Вербна моя, Калинова моя, Тополева моя, Ясенова моя*» [10, с. 148], перераховуючи назви дерев, кущів, трав. Асоціація з деревом помітна тоді, коли Андрій «*відчув на своїх губах її теплі сльози, так плаче дерево, знемагаючи від весняного соку, сльози з її обличчя, солодкі, мов кленовий сік*» [10, с. 71].

Для співвласниці готелю «Млин» автор вибирає містичне ім'я – *Каміла*, і сам подає тлумачення: «*Каміла – це ім'я, котре вказує на людину, що зобов'язана бути присутньою при жертвопринесеннях*» [10, с. 98]. Андрій *Крайній* так і думав, що вона може називатися *Анжелою*, *Камілою*, *Сабіною*, «*адже було б просто смішно, якби цю шоколадку нарекли Горпиною чи Ївгою*» [10, с. 98]. Він придумав для *Каміли* прізвисько *Гарпія* (богиня вихору), адже саме їй приписували викрадання людей. *Олена Підконюша*, *Сава Данилович* називають її *Мільою*, скорочений варіант імені *Каміла*.

Дізнавшись прізвище власника квартири-в'язниці, *Крайній* ще більше заплутується, і це надає роману звучання загадковості. Тлумачення імені та прізвища *Саватій Ярчук* подає *Іван Маловічко*: «*Саватій – це гебраїською (цієї мови не знав навіть я) означає суботній чоловік, а ярчуками колись давно називали псів, котрі нюхом розпізнають відьом*» [10, с. 40]. Не випадково *Ярчук* скаже *Крайньому*, що його тут «*кожна собака знає*». Таємниця не розкривалася, а ще більше містифікувалася. Зрозумілим було те, що ключ від квартири *Андрій* дістав у суботу, так власник квартири отримує ще одну назву – *Суботній чоловік*, хоча на початку роману автор називає його *Господарем*. Під час зустрічі з *Камілою* *Андрій* теж назве себе *Суботнім чоловіком*, бо приїхав до них у суботу. *Василь Іванович* натякає, що *Ярчук* – «це щось овече», і має рацію, бо за тлумачним

словником, ярчук – ягня [2, с. 1649]. Герої роману грають із іменем, називають *Саватія* то *Саваофом* (Саваоф – в іудаїзмі та християнстві – одне з імен Бога-Отця, Бога небесного царства: сонця, місяця, зірок), то *Савою* (доонімне значення – «старий»), то *Савкою* (відтінок фамільярності). Від Григорія Івановича Андрій дізнається, що «*Саватій – то, видно, за святцями, а так він Сава Данилович*» [10, с. 91]. Як бачимо, власна назва «містить незміряний, величезний обсяг інформації – треба тільки ту інформацію побачити самому й зуміти передати читачеві» [4, с. 61].

Автор дуже часто грається з іменами своїх персонажів. Наприклад, він не розшифровує прізвище художника *Петра Чоломбитька*, але повертає до нього увагу: «*я знову мушу іти до Чоломбитька в майстерню і, даруйте за тавтологію, бити йому чолом*» [10, с. 73]; «*то я знову зайшов до Чоломбитька і чемно вдарив йому чолом*» [10, с. 137]. Як бачимо, сам Чоломбитько не б'є чолом, адже він – Петро – значить «камінь».

Не залишився поза увагою охоронець ресторану «Млин» тугодум *Жора*. Андрій Крайній називає його «найдосконалішим із наземних приматів», «печальним Кінг-Конгом» («*Його голова скидалася на велетенську грушу хвостиком догори*» [10, с. 120]). За зовнішнім виглядом персонаж отримує ще одне прізвисько – *Груша Гориллович* («*а Груша Гориллович припиняє гратися ножем і силкується переварити те, що я сказав. Якщо добре прислухатися, то можна почути, як у його вузенькому лобі поскрипують незмащені коліщатка*» [10, с. 196]). Таким чином автор натякає на тупість персонажа, у «якого лобові коліщатка явно заїло», а після удару Андрія «із того механізму могла навіть випасти якась гайочка типу храповика». Напрошується порівняння з прізвиськом «дурний пан» («так селяни прозвали поміщика Вержбицького за те, що в голові у нього «відкрутилася гайка») з роману «Маруся» В. Шкляра та з персонажем Динозавром із повісті «Гола душа» П. Загребельного.

Фігурує серед персонажів «золотий дідок» *Григорій Іванович*, «який знав геть-чисто все на світі, усе вмів і за все брався». Під час знайомства з Андрієм дідок каже: «*Мене величають Григорієм Івановичем, прошу не плутати з Котовським, Петровським*» [10, с. 89].

З інформаційно-стилістичного боку цікавими є літературно-художні антропоніми *Халявський* та *Патрульович Калимник*, хоч вони є назвами героїв заднього плану, але містять жартівливу, іронічну,

насмішкувату характеристику. Інспектор державної автоінспекції лейтенант Халявський представляється сам, а іншому міліціонерові автор дає назву – Інспектор Патрульович Калимник. Гумор і сатира є дуже сильними засобами в ономастиці. Як зазначав Ю. Карпенко: «Найпростіший прийом тут – надання персонажам комічних наймень, пов'язаних із заняттями, прикметами, властивостями денотатів» [3, с. 168]. Назва *Халявський* утворена від сленгового *халявщик*. За Словником сучасного українського сленгу Т. Кондратюк дізнаємося, що це – «людина, яка звикла житись дармовими» [9, с. 313]. Сленгового походження і прізвисько Інспектора Патрульовича – *Калимник* – *хабарник* [9, с. 155]. Але в цьому літературно-художньому антропонімі звичайний апелятив *інспектор* став іменем, вказує на професію, як і ім'я по батькові – *Патрульович* – вид служби. Автор збагатив новітню українську літературно-художню антропонімію новими видами соціально значущих літературно-художніх антропонімів, що репрезентують сленг працівників державної автоінспекції.

Як бачимо, автор вдумливо вибирав назви своїм героям, демонструючи при цьому спостережливість, обізнаність, мовне чуття. Літературно-художні антропоніми в тексті отримали відповідне семантичне навантаження, а вдалі авторські характеристики допомогли розкрити їх інформаційний заряд. У творі справжнього письменника мають працювати всі імена, що ми і спостерегли в романі В. Шкляра.

Література

1. Вегеш Анастасія Роль промовистих літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 17. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. С. 14–19.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Карпенко Ю.О. Гумористична ономастика. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 167–176.
4. Карпенко Ю.О. Про літературну ономастику: Міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 61–70.
5. Карпенко Ю.О. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–219.

6. Поліщук К.В. Шкляр «Ключ», «Чорний Ворон». URL: <http://maysterni.com/publication.php?id=102994> (дата звернення: 23. 07. 2022).
7. Пузанов В. Василь Шкляр – ключ або приадна небезпека відкриття таємниць. URL: <http://gothic.com.ua/Sections/Literature/1058.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
8. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
9. Словник сучасного українського сленгу, упоряд. Т.М. Кондратюк; худож.-оформлювачі Б.П. Бублик, С.І. Правдюк. Харків: Фоліо, 2006. 50 с.
10. Шкляр В.М. Ключ: Роман. Харків: Фоліо, 2008. 218 с.

ПРОМОВИСТИЙ ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ІЗ РОМАНУ «ЕЛЕМЕНТАЛ» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Важливим об'єктом наукових досліджень сьогодні є літературно-художні антропоніми, що входять до онімного простору художнього твору. Саме в літературно-художній антропонім автор укладає величезний характеристичний потенціал, нанизує численними аналогіями, символічністю, конотаціями.

Українська літературна ономастика поповнилася значною кількістю праць, присвячених дослідженню функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів творів українських письменників, що відобразилося в дисертаційних роботах та величезній кількості наукових статей (Е. Боева, Н. Бербер, Т. Гриценко, Л. Зеленко, Л. Кричун, О. Лавер, Н. Лісняк, Г. Лукаш, М. Максимюк, Л. Масенко, М. Мельник, С. Панцьо, Л. Сколоздра, І. Скорук, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін.).

На твори В. Шкляра написано чимало цікавих статей, але це насамперед стосується літературознавчого аспекту. Нашу увагу у творах В. Шкляра привертають власні назви, зокрема антропоніми. Власні назви відіграють важливу роль у творі, вони «значною мірою визначають «обличчя» художнього тексту».

Прочитано вже не один роман Василя Шкляра, досліджено десятки літературно-художніх антропонімів із його творів, але кожен наступний – своєрідне відкриття. В. Шкляр непередбачуваний, дуже різний щодо висвітлення подій, оригінальний, неперевершений

гравець з власними назвами своїх персонажів. Автор вдумливо вибирав назви своїм героям, демонструючи при цьому спостережливість, обізнаність, мовне чуття. Літературно-художні антропоніми в тексті отримали відповідне семантичне навантаження, а вдалі авторські характеристики допомогли розкрити їх інформаційний заряд. У творі справжнього письменника мають працювати всі імена, що ми і спостерегли у романі В. Шкляра [2, с. 62].

Дослідження літературно-художніх антропонімів творів В. Шкляра уже не раз було предметом нашого зацікавлення. Матеріали наших досліджень лягли в основу статей: «Роль промовистих літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон», «Літературно-художні антропоніми як образотворчий компонент роману «Ключ» Василя Шкляра», «Особливості творення літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Маруся», «Характеристична та оцінна інформація літературно-художніх антропонімів у романі «Кров кажана» Василя Шкляра», «Інформаційний потенціал літературно-художніх псевдонімів роману «Троща» Василя Шкляра», «Роль літературно-художніх антропонімів у створенні образів героїв повісті Василя Шкляра «Чорне сонце».

Головний герой роману «Елементал» є воїном Французького іноземного легіону. Він українець за походженням. Відразу треба зазначити, що українських літературно-художніх антропонімів буде мало. Це й зрозуміло, адже герой отримує завдання вивезти з окупованої Чечні доньку генерала. Автору вдалося не тільки реалістично відтворити події, але й наділити героїв іменами, що мають стосунок до певної території, а значить, до конкретної антропосистеми. Любомир Белей писав: «Щоб дія твору ототожнювалася чи не ототожнювалася з певною історичною добою, авторське йменотворення значною мірою детермінується реальною антропонімією зображуваної історичної доби. Крім того, слід мати на увазі, що певна історична доба пов'язується з реальними історичними особами та їх реальними іменуваннями» [1, с. 36].

Герой має незвичне ім'я, як і всі воїни легіону, – *Елементал*. Автор дає пояснення: « особливо якщо ти вже давно не людина, а звичайнісінький елементал – істота, яка живиться стихіями. елементали стоять не нижче за людину і відрізняються від неї лише тим, що в них не одна душа, а кілька. Ми розчиняємося в людському натовпі і знаємо все, що відбувається навколо. Щоправда, дехто із нас

залишається на рівні рослинного існування, однак той, хто навчився підкоряти собі всі стихії, хто зуміє жити з ними, як жаба живе з комахами, той зможе все» [10, с. 11]. Ми не знайшли дефініції до цього слова у тлумачних українських словниках, але в інтернеті знайшли інформацію, що елементали – «духи стихій – у середньовічній натурфілософії, окультизмі та алхімії істоти, що відповідають елементам світу, символи елементів та їх охоронці» [5]. Назва елементали навіть має цілу низку синонімів: духи стихій, стихійники, елементали, живолаки. В. Шкляр розповідає про грозу – одну зі стихій героя: «Однак це була моя стихія, це був той особливий стан, вищий за *grenuill*, коли твої бронхи перетворюються на зябра, а легені стають плавальним міхуром, який до всього ще є резонатором і з неймовірною чутливістю вловлює найменші звукові порухи. Я вже не кажу про нюх, що взагалі не має порога, адже сприймає запахи навіть крізь товщу води» [10, с. 108]; «але нюх був у мене гостріший» [10, с. 111]; «вода була моєю слабкістю. Вода була моєю стихією» [10, с. 100]; «Але не було й чужого «людського духу», який я уловлював значно гостріше за Змія» [10, с. 155]. Герой сміливий, розумний, уміє виходити з найскладнішої ситуації, чим не елементал. Елементалам усе під силу, вони знають усе, а коли «перевтілюються в іншу людину, то роблять це бездоганно» [10, с. 187].

Літературно-художній антропонім та образ у тексті узгоджуються. «Автор має повну свободу при наданні імен власним героям. Якими б не були його наміри відбити реальну картину життєвих подій, він все одно вдається до засобів художньої умовності, створює власний світ, повністю ізольований у часовому плані літературний просторовий вимір. І, звичайно, усе відбувається на цих теренах за законами, чітко встановленими ним самим. При такій об'єктивній зміні зовнішніх і внутрішніх факторів ім'я починає вигравати все новими і новими відтінками значень, що сприяє створенню якісно нових відношень не тільки в межах самого твору, а й поза ним» [4, с. 130]. В. Шкляр вдивлявся в етимологію назви і саме так назвав легіонера. Головний герой чимось подібний до Лиса з роману «Лис у винограднику» Мирослава Дочинця, де персонаж здатний також сприймати й розрізняти різні запахи, для нього характерні проникливість, інтуїція, хист. Зрозуміло, що елементал – це загальна назва, але справжнього імені героя ми не знаємо. Саме ця загальна назва виносить у назву твору. І саме ця назва в онімному просторі роману стала «центром, головним компонентом цього простору» [6, с. 219].

Виконувати завдання в Чечні герой буде під назвою мосьє *Дюшан*. Таке прізвище було у французько-американського художника Марселя Дюшана – найвідомішого насмішника в історії мистецтва. Дюшан-елементал був справжнім митцем своєї справи, а насмішка в цьому, що його місія була лиш випробуванням. Під час знайомства з Хедою герой називає своє ім'я: *«До речі, мене звать Анрі. Анрі Дюшан»* [10, с. 146]. Французьке ім'я Анрі (наше Андрій) означає «мужній, хоробрий» [9, с. 33], що й характерно для героя. Руслану Ахметовичу він назветься *Гренуєм* (*« Як мені краще вас називати? – Гренуй, – сказав я. – Як? – Гре-нуї! – Гарно. Дуже милозвучне ім'я. Так от, пане Гренуй »* [10, с. 71]). Гренуй у перекладі з французької означає жаба, а герой був «незамінним елементалом спеціального секціону «Жаби». Герой сам називає себе людиною-жабою: *« таке довге-довге життя подарував ТИ мені, людині-жабі, не вартій вступити в її слід, елементалу, в якого немає душі »* [10, с. 174]. Він називає себе мудрою жабою, *«яка знає, коли їй квакати, коли заніміти, коли сидіти крячкою, а коли стрибати»* [10, с. 65]. З непоганого пуголовка в дитинстві виросла жаба. Уже в Легіоні, як зізнається персонаж, *«вони розкладуть тебе на молекули, розпорошать на атоми, відтак усе це переберуть-перевіють і зроблять із тебе елементала»* [10, с. 65]. До Москви він поїде з паспортом громадянина Інгушетії, уже матиме російське прізвище *Скотелов*. (*«Можете називати мене скорочено – Скот. Думаю, вам це більше сподобається. Майже по-англійському»* [10, с. 84]). Ім'я Скотт у перекладі з англійської означає «світло». Можливо, для Хеди він був світлом, надією. Сам персонаж часто називає себе *самотнім вовком*, адже виконує складні завдання один (*«І хоча Хеда була вже поруч, я залишався самотнім вовком, як той сіроманець на зеленому тлі мого брелока-дармовиса»* [10, с. 134]; *«Я «обнюхався у ближньому кварталі і знайшов своє лігво. Лігво самотнього вовка»* [10, с. 98]; *«Це був усього-на-всього дармовис до ключів, на зеленому тлі якого лежав самотній вовк. – Сувенір»* [10, с. 170]; *«І тільки я, мудрий досвідчений кінь, бачив своїм фіолетовим оком кінець тій дорозі. Там, у тому кінці, під запорошеними платанами стояв самотній вовк і сумно дивився услід кораблеві, що відпливав у невідомі краї»* [10, с. 162]). Самотнім вовком автор також називає чеченця Басаєва (*«У Басаєва вже немає нікого, – я подивився в його сірі скляні очі, але вони так і лишилися непроникними. – Тепер це самотній вовк»* [10, с. 17]). В одному зі своїх інтерв'ю В. Шкляр розповів, що роман «Елементал» перевиданий під назвою «Самотній

вовк»: «Річ у тім, що «Елементал», хоч і витримав кільканадцять перевидань, але не мав такого розголосу, як, скажімо, «Залишенець» чи «Маруся». Хоча це, мабуть, найдинамічніший мій роман. Ми з видавцями подумали, що, може, декого відлякує незрозуміла назва, і я дав іншу – «Самотній вовк» [8, с. 258].

Хеда називатиме *Анрі півнем кастрованим*, бо змінюючи імідж, постригся, пофарбувався, вставив сережку і став подібним до гомосексуаліста («*І ось тепер кастрований півень стояв у порожніх апартаментах геть безголосий і приголомшений, до всього ще й півень-гомосексуаліст із жовтим гребенем, кольору жаб'ячого мила, й однією сережкою, півень*» [10, с. 157]). Крім цих апелятивів, фігурують і назви, що мають стосунок до коней: звичайнісінький жеребець, напашений жеребець, мудрий досвідчений кінь, професійний кінь. До речі, кінські назви отримає «веснянкувата ластівка Ніколь (ряба кобила, голодна лошиця), секретарка (породиста кобилка з розкішним буланним хвостом).

Сюжет роману «Елементал» подібний до сюжету казки «Котигорошко», тому герой називає себе *Котигорошком*. Друзям-зрадникам випала роль: «*Ібрагімові – Вернигори, Смітові – Вернидуба, а Вессонові – Крутивуса*» [10, с. 125]. Сестрою *Оленкою* стає його найкраща подруга Ася, а королівною – Хеда («*Єдине, в чому я переплюнув Котигорошка, і що зовсім не входило в мої плани, то це те, що у лігві Змія я знайшов відразу і сестру Оленку, і королівну*» [10, с. 126]).

В імені Хеда теж закладений інформаційний потенціал – «потреба домінувати». Героїня добре ввійшла в образ, зіграла роль, адже ми дізнаємося, що справжня Хеда давно була у безпечному місці, а Хеда-елементал блискуче справилася із завданням. Головний герой ще не бачив тієї, кого мав спасати, але вже закохався в її ім'я («*Хеда. Це дивне ім'я вміщує в собі незбагнений код, я ним зазомбований, цим ім'ям, я ним заморожений і заклятий*» [10, с. 81]). Елементал шукає Хеду, «ніздрями, як пес», ловить її дихання, запах, бере слід, але та «стихія» була невловимою. Він відчував спорідненість їхніх душ, «*щось таке невиразно-далеке, що могло зринути тільки десь із попереднього життя*» [10, с. 82]. Є ціла низка апелятивів, якими автор наділяє Хеду: вразлива дівчинка, кішка, тендітна самка, обскубана курка («*Моя обскубана курочка вбралася в таке пір'я, що мені відібрало мову*» [10, с. 160]), красива гадина, змія підколодна, божевільна вершниця, пташка, красивенна гадина, «Кобра! Гюрза!! Самиця скажена!». І яким

було його здивування, коли він дізнався від Сіяка, що Хеда «*такий же наш командас, як і ти. Елементал*» [10, с. 186]. Елементал любить Хеду, тому вона має перевагу (домінує) над ним. Як бачимо, первісне значення імені у тексті роману розкривається. «Виразниками інформаційно-стилістичних змістів зазвичай є внутрішня форма (етимологічне значення) власного імені, його проекція на чинні в мові ономастичні моделі і варіативність найменування. Найперше імена персонажів указують на їхню національну приналежність. Але переважно інформація цим не вичерпується, несе також соціальні, ідеологічні, характеризуючі та інші параметри» [6, с. 213].

Своєрідний літературно-художній антропонім-«хамелеон», що має здатність змінювати як структуру, так і онімійне значення з метою ідеально пристосовуватися до зміни хронологічно-просторових або соціально-культурних умов функціонування, В. Шкляр використовує для номінації амазонки Асі. Студентка медичного факультету *Ася* перевтілюється у *Васю*, коли «стала відвідувати заняття зі східних двобоїв». Уважалось, що такі секції тільки для хлопців, тому дівчині і дали чоловіче ім'я. Ася поїхала воювати в Чечню на боці ворогів. Її подруга розповідає: «*Вона тепер не Ася і навіть не Вася. Вона тепер Асі. – Тобто? – Асі – це по-чеченському й буде Ася*» [10, с. 32]. Відбулося пристосування людини та її імені до конкретної території, антропосистеми. Так само змінилося ім'я Ліна на Лі тільки тому, що вона була приятелькою Асі, хоч і не відвідувала занять зі східних двобоїв.

На сторінках роману фігурує багато літературних онімів різних антропосистем. До французьких антропонімів зараховуємо такі літературно-художні антропоніми: *Ніколь, Сиріл, Андре Сіяк, Франсуа Дєрвіль* («*Це був щупленький хлопчина з чорними кучерями, схожий, до речі, на кавказця, а проте яскраво виявлений француз із типовим ім'ям Франсуа*» [10, с. 151]). Психологік Легіону *Андре Сіяк* – фахівець винятковий, хоч і альбінос. Автор весь час привертає увагу читача до зовнішності Андре («*і за його кермом я впізнав біле, наче вимочене у хлорці, обличчя нашого психологіка*» [10, с. 12]; «*повернув до мене своє крейдяне обличчя. Очі у нього теж були білі, як у диявола-альбіноса*» [10, с. 187]). Але нашу увагу привернуло прізвище героя. У Франції назву *Сіяк* має муніципалітет, у Башкирстані (Росія) так називається ріка, а в Україні – це досить поширене прізвище. Сіяк добре знає українську мову, «*і лише хрипливе «р» видавало, що він народився у Франції*» [10, с. 12]. Значить, прізвище могло бути

українським. Ми не знаємо чи походить воно від дієслова сіяти, чи сіяти, але Сіак сіяв знання своїм підлеглим, він також сіяв, бо був світлим, аж світився, натяк на світло. Як бачимо, цей літературно-художній антропонім має характеристичний заряд: є національно значущим та інформаційно-оцінним.

Найбільше зафіксовано літературно-художніх антропонімів, які належать кавказцям: *Басаєв, Джохар Дудаєв, Біслан, Руслан Лабазанов, Лечо Гелісхан, Салман Радуєв, Джохар, Русланбек, Мосар, Муса, Ібрагім, Султан Арж* та інші. До деяких із них автор додає прізвиська. Наприклад, карний злочинець *Руслан Лабазанов* називає себе *Робін Гудом*, який забирає від багатих, а нібито віддає бідним, такий у нього бізнес; *Біслан* – права рука Робіна Гуда; *Лечо Гелісхан* має прізвисько *Ламбада* («*Ламбаду так прозвали, напевно, за його веселу вдачу і моторність, хоч важко було зрозуміти, звідкіля бралася та веселість у чоловіка, який не мав лівої руки і правого ока*» [10, с. 41]); *Султан Арж* сам називає себе *Султаном Чорним із села Гухой*. Автор повертає увагу до імені *Руслан* (ім'я тюркського походження, означає «лев» [9, с. 318]), він устами Султана Чорного бідкається, що «*не пощастило чеченцям із цими Русланами – Руслан Лабазанов, Руслан Хасбулатов*» [10, с. 57]. «*Тільки інгушам на відміну від чеченців пощастило з Русланами, вони обрали своїм президентом Руслана Аушева, вони до свого парламенту обрали кільканадцять Русланів*» [10, с. 63].

Ми звернули увагу, що автор називає своїх героїв усіченими варіантами імен чи прізвищ незалежно від національності: *Вань, Борсук* (Барсуков), *Там* («*Тебе як звуть? – спитав я. – Там. – Що – там? – Мене звуть Там. – А мене – Тут, – сказав я. – Ти не схожий на прибалта. – Мене звуть Тамерлан. Або Там*» [10, с. 50]), *Іб* (Ібрагім).

«Власні назви не лише називають, а й означають, описують особу чи предмет, набувають переносного, образного сенсу. Конотативні й просто експресивні семи в більшій чи меншій мірі проявляють себе і в прямій онімній номінації» [7, с. 131]. Дуже часто Елементал вигадує прізвиська сам, так двох підлеглих Ібрагіма він назвав *Смітом і Вессоном*. Сіамськими близнюками їх називав Іб («*Ці хлопці не ходять на жнива нарізно. Це в мене сіамські близнюки. Одному прищикнеш хвоста, а другий верещить*» [10, с. 101]). Ці персонажі разом виконували різні завдання, доповнювали один одного. Прізвиська вони отримали від назви пістолета, який удосконалили Сміт і Вессон, тому і називатися він став за їхніми прізвищами. Назва складає одне

ціле, тому і герої у В. Шкляра – не розлий вода («Сміт і Вессон чекали на мене, як два вірні черевики, залишені на другому березі» [10, с. 123]). Натяк на те, що прізвиська походять від назви пістолета, знаходимо у тексті: «Тепер у мене було вже два «макари» – кращих подарунків для Сміта і Вессона не придумаєш, прецінь вони просто казяться без стволів, а тут тобі на – грайтеся» [10, с. 112]. Цікаво, що саме цими «макарами» Елементал і ліквідує Сміта і Вессона. Виходить, що пістолети перестріляли пістолетів.

Себе в салоні краси «Нарцис» Елементал порівнює з *Нарцисом* («На відміну від справжнього Нарциса, я милувався на свою «красу» не в джерелі, а в овальному дзеркалі » [10, с. 136]), перукарку називає чаклункою *Ехо* (німфа, коханням якої знехтував Нарцис). Шпигунів різного калібру він називає по-своєму: у прізвищі російського шпигуна *Джоя Муді* закладена інформація, що вказує на його заняття, професію (Муді – порода стадних собак з Угорщини). Герой стежить, винює, вишукує, нишпорить, як собака. Ще одну парочку, представників Інтерполу, Елементал назвав *Чуком і Геком*, використавши імена хлопчаків із новели А. Гайдара, чим натякає на впертість та бажання як найшвидше когось розшукати. Представником таємної поліції був *Глобус*, який отримав таке прізвисько за зовнішнім виглядом («Цей, перший, із бездоганно круглою, як глобус, головою, спочатку налетів не на мене » [10, с. 179]). Російський шпигун *Іван Вишоватов* має прізвисько *Циліндр*. Цей розвідник-нелегал вів подвійну гру. Він хотів «продати американцям таємницю хімічних реактивів, якими користувалися російські агенти для тайнопису. Але потім його перемкнуло» [10, с. 166–167]. Ми знаємо, що циліндр – «геометричне тіло, що утворюється обертанням прямокутника навколо одного з його боків» [3, с. 1584]; геометричне тіло, обмежене замкнутою циліндричною поверхнею і двома паралельними площинами, що перетинають її. У двох площинах, тобто на два фронти працювати Циліндрові не вийшло.

Як бачимо, В. Шкляр дуже ретельно обирає назви для своїх персонажів й «закодує їх таким чином, щоб вони залишалися загадкою якомога довше. Саме в ігровому ключі ім'я не тільки формує художні образи, а й втаємничує їх та примушує розгадати» [4, с. 130].

Отже, літературно-художні антропоніми в романі «Елементал» Василя Шкляра – найважливіші лексичні елементи, які мають найрізноманітніші смислові та емоційні наповнення, супроводжуються конотаціями та різними асоціаціями. Вони постають

важливою складовою архітектоніки художнього тексту і привертають увагу ономастів. Зрештою, власні назви персонажів як мовні одиниці, які не лише називають, але й характеризують денотатів, разом з іншими одиницями відображають творче мислення письменника, багатство його мови, особливості стилю.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми як образотворчий компонент роману «Ключ» Василя Шкляра. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 58–62.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Горенко О.П. Антропонімічний вимір американського романтизму: Монографія. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К.: ТОВ «ПанТот», 2008. 312 с.
5. URL: Елементал. <https://uk.m.wikipedia.org> (дата звернення: 23. 07. 2022).
6. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
7. Карпенко Ю. О., Мельник М.Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: Монографія. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с.
8. Розмова В'ячеслава Кириленка з Василем Шклярем. *Василь Шкляр. Треба спитати у Бога: новели, есеї, спогади*. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. С. 211–315.
9. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
10. Шкляр В. Елементал. К.: Ярославів Вал, 2010. 192 с.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ПСЕВДОНІМІВ РОМАНУ «ТРОЩА» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Новий роман Василя Шкляра «Троща» цікавий не тільки за змістом. Майстерність автора проявляється в умінні вдало називати своїх героїв. Нашу увагу привертають літературно-художні антропоніми роману.

Нам вдалося дослідити виражальні можливості літературно-художніх антропонімів із романів В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон», «Маруся», «Ключ», «Кров кажана».

Наше завдання – проаналізувати літературно-художні антропоніми, які мають значний семантико-стилістичний потенціал, актуалізація яких зумовлюється відповідним художнім контекстом; виявити особливості їхнього функціонування.

Про відчайдушних вояків УПА маємо вже не один роман. Безпосереднім об'єктом нашого наукового дослідження була тетралогія Р. Іваничука «Вогненні стовпи» (2006) – перший твір у незалежній Україні про Українську Повстанську Армію. Недавно в поле нашого зору потрапив роман А. Кокотюхи «Червоний», де змальовані герої з псевдонімами, як у «Троці» В. Шкляра.

«Необхідно зазначити, що в колах учасників українського національно-визвольного руху – членів Організації Українських Націоналістів та вояків Української Повстанської Армії – назва псевдонім функціонувала й функціонує в скороченому варіанті *псевдо*» [2, с. 32]. Зрозуміло, що «псевдоніми наділені значним інформаційним потенціалом і апелюють до асоціацій, які неодмінно виникають у зв'язку з тією чи іншою назвою» [3, с. 243].

Псевдоніми членів УПА досліджували М. Лесюк, В. Німчук, Н. Павликівська, котра уклала «Словник псевдонімів ОУН–УПА», що містить понад 17000 найменувань [4]. Але це були дослідження, що стосувалися назв реальних людей.

Спробуємо заглянути у творчу майстерню письменника, дослідити роль онімів у реалізації авторської концепції світобачення, у створенні художнього образу.

Головним героєм роману «Троща» є політв'язень *Місяць*, який пережив 25 років заслання в радянських таборах і тепер приживається у «місті козацької слави». У численних інтерв'ю В. Шкляр констатує, що прототипом головного героя став повстанець із Косівщини Мирослав Симчич, який був командиром УПА, 5 років воював, 33 роки провів у радянських концтаборах.

Автор залишає за героєм єдину назву – псевдо *Місяць* («*Я згадав вас, згадав, – прошепотів Влодко. – Ви друг Місяць. Не? Він знизу, з-під козирка заглянув мені в обличчя. – Може, Місяць, а може, й ні, – сказав я*» [9, с. 337]).

На сторінках роману головного героя дуже часто супроводжує місяць (небесне світило). Він то освічує дорогу, то радує око тим, що

світить («*Із-за темного обрію вплив тоненький ріжок молодого місяця. Стало веселіше. Тепер нам світили дорогу сім зізд Великого Вожа і молодик*» [9, с. 365]). Герой називає місяця лукавцем, бо він іноді освітлює дорогу і ворогам: «*Саме десь там, над Драгоманивкою, висів місяць-підповня, який світив мені дорогу, але ж він, лукавець, так само світив і ворогам. Місяць-лукавець майже сидів у мене на карку, але я поволі піднявся разом із ним*» [9, с. 40]. Коли герой потрапляє в оточення, то сміється в очі своїм ворогам, а далі сміються вони, б'ючи його чим тільки можна було. Незрозуміло, на чиєму боці був тоді місяць («*Крізь верховіття дерев прозирає молодий місяць, який теж сміявся вигнутим у дугу писком*» [9, с. 389]).

Головний герой називає супутника Землі своїм другом («*Низько над дахами стояв червоний місяць. Я вже й не пам'ятав, коли бачив його у цьому місті за високими будовами та заводськими трубами. Вітаю, мій нічний друже*» [9, с. 354]).

Герой відчуває його підтримку, «підморгує» йому, він живиться його енергією («*то я забрів у воду і зачерпнув у пригорщі цілого місяця, який заглядав на мене уже з води. Я випив його жадібно всього, але місяць знову вродився у Стрипі, я випив і того, і ще одного, і так я випив дванадцять місяців*» [9, с. 42]).

Символічною є зустріч *Місяця* зі зв'язковою *Зорею*. Він був щасливий від того, що пізнав щастя, відчув, що має серце, коли розігрівав холодні руки *Зорі* («*– Як тепер, Улю, тебе називати? – Зоря, – каже вона. Хто тобі, Зоре моя, розплете косу?*» [9, с. 56]). *Зоря* загинула, а косу їй розплела ріка *Стрипа*.

Сам герой іноді називає себе вояком-невільником, козаком *Нетягою* («*недавно читав послання щасливого сім'янина Жука до нежонатого козака Нетяги*» [9, с. 112]). Назва запозичена з думи про козака *Нетягу*, де герой у неволі, у біді, скруті. Саме в такому становищі опинився *Місяць* після таборів.

Ми зафіксували також багато псевдонімів, що є назвами воїнів УПА. Є серед них і відомі, поширені, а є й невідомі. Усі вони цікаві, до багатьох із них автор подає розшифрування. Ці літературно-художні антропоніми можуть бути різного походження. П. Чучка зазначав, що «майже кожен псевдонім є мотивованою, промовистою назвою, якою денотат не просто називає, але й характеризує себе», використовує «для маніфестації свого ідеологічного кредо» [8, с. 82].

У романі «*Троща*» репрезентативною групою виділяються псевдоніми відонімного походження: псевдоніми-імена та псевдоніми-

прізвища. Відомо, що дуже популярними серед повстанців були назви князів, діячів української історії доби Козаччини, Гетьманщини, ватажків народних повстань. Перед читачем постає низка промовистих псевдонімів персонажів-воїнів УПА: *Аскольд* (київський князь), *Сірко* (запорізький кошовий), *Мазепа* (гетьман), *Сулима* (генеральний хорунжий гетьмана Мазепа), *Леміш* (псевдо визначного діяча ОУН Василя Кука), *Голий* (Гнат Голий – керівник гайдамацького руху на Правобережній Україні), *Орлик* (Пилип Орлик – гетьман, права рука Мазепа, автор першої Конституції України), *Роксоляна* (дівчина-бранка з Рогатина, дружина Сулеймана Пишного). У тексті роману ці псевдоніми виконують функцію умовної номінації особи, а також характеристичну, оцінну, експресивну та символічну.

В. Шкляр, як і в інших романах, веде гру з літературно-художніми антропонімами. Завдяки підказкам автора дізнаємося про характер героїв, їх поведінку, захоплення тощо. Наприклад, упівець *Сірко* запозичив назву від славного козака Сірка, але автор дуже часто вдається до порівняння воїна з собакою Сірком («*Наш друг, який перебрав собі псевдо від запорозького кошового, був, однак, більше схожий на розумного пса, ніж на славетного отамана. Він мав дуже розумні, сумирні руді очі, мовби позичені таки в сірка, і завжди дивився на тебе якимось віддано і довірливо*» [9, с. 16]). За цим описом можемо зробити висновок, що Сірко був відданий своїй справі, як собака своєму господарю. Сам герой, розповідаючи про себе, неодноразово порівнює себе з собакою: «*замерз, кажу, як сірко, пустіть погрітися хоч під лавку*» [9, с. 17], «*та вони забили б мене, як пса*» [9, с. 18]. Щось собаче в поведінці, очах, манерах Сірка знаходить і Місяць, від імені якого ведеться оповідь («*Сірко ще не обнюхався в новому для нього бункері*» [9, с. 372], «*Своїм собачим слухом Сірко, мабуть, уловив, як відкрилися мої повіки, бо таки вийшов із земляного коридору*» [9, с. 377]. «*Я суворо поглянув на Сірка, дивуючись, як це він не встряв у розмову, коли Місько розповідав про тонку натуру та поведінку собак*» [9, с. 168]).

Однак зі сторінок роману ми дізнаємося, що персонаж не розлучався з «Мазепою» Богдана Лепкого. Він перечитував твір, цитував його. Йому подобалися і Мазепа, і Сірко, і Мотря. Тому автор пише: «*Любить Сірко гетьмана й дотепер*» [9, с. 233]. За таку любов персонаж отримує від друга Місяця ще один псевдонім – *Мазепа*.

Серед повстанців виділяється також псевдо *Сулима* («*Низенького зросту, щуплий, сухий. Сулима нагадував стиснуту пружину. У ньому*

чулася якась прихована сила, яка показує себе лише в потрібну хвилину» [9, с. 159]). Варто зазначити, що гине Сулима по-зрадницьки, як і гетьман Іван Сулима.

Характеристична функція яскраво проявляється в низці літературно-художніх антропонімів, які утворилися від назв професій, тимчасових занять, за становищем у суспільстві: провідники *Пластун, Шах, Бурлака, Боцман, Дзідзьо, Кум*.

Псевдонімом стала назва високопосадової особи Азії – *Шах*. Шах – «1. У східних країнах титул монарха, особа, що має цей титул. 2. У шаховій грі – безпосередній напад якою-небудь фігурою на короля супротивника» [1, с. 1615].

Від назв осіб за становищем у суспільстві, громаді походить псевдонім *Бурлака*. Бурлака (застаріле) – «1. Людина без постійної роботи і постійного місця проживання. 2. Одинокий, неодружений чоловік; парубок» [1, с. 103].

Із сфери назв спорідненості запозичений псевдонім *Кум* (хрещений батько стосовно до батьків хрещеника).

Герой *Дзідзьо* прізвисько отримав через те, що був найстаршим серед вояків, тобто «за поважний вік». Правда, у нього було псевдо *Чайка*, хоча справжнє прізвище теж орнітонімного (пташиного) походження – *Качур*. Дзідзьо гарно співав, особливо мугикав пісню, слова якої придумав сам: «Вітер троцю гойдає, з гнізда чайку зганяє». Він часто співав про чайку, яка всупереч вітрам вила гніздо в очеретах. Місяць згадував: «*Я ще подумав тоді, що не випадково він має псевдо Чайка*» [9, с. 284]. Цікавим є той факт, що юний Дзідзьо проходив науку в чоботаря з пташиним прізвищем – Голубовський.

Серед псевдонімів-орнітонімів натрапляємо на низку інших: *Сокіл, Шпак, Пугач* («*він був увесь чорний, і його лице в сутінках здавалося чорнішим за саму ніч. Сумлінний працівник СБ Пугач на правду був чорним з лиця, як мавр, і понад усе любив нічну роботу*» [9, с. 275]).

На цьому псевдоніми зоонімного походження не вичерпуються: *Рись, Змій, Сом, Жук*. Персонажі отримали псевдоніми за зовнішністю, рисами характеру. Так, літературний онім *Жук* належав юному підпільнику Юркові, який нагадував «вуглого хрущика». Ось як відбулося перше знайомство Місяця з Жуком: «*Його зболені очі так поблимували на чорному від вугільного пилу обличчі, що хлопчина нагадав мені загнаного в коробку жука. Тому я так і спитав: – А ти, Жучок, як тут опинився? Він здригнувся. Пильно на мене*

примружився, потім спитав: – Ви Ви мене знаєте? Виявилось, це було Юркове підпільне псевдо – Жук. А через юний вік його ласкаво називали Жучком» [9, с. 92].

Нещадним до виконання вироків був есбіст на псевдо Змій, котрий задушив «рідного брата за те, що той вступив до комсомолу» («З вигляду Змій був похмурий, мамулуватий – величезного зросту, широкоплечий, причому його праве плече було помітно вище за ліве. Змієві більше пасувало би псевдо Удав, бо він, як виконавець вироків, користувався переважно удавкою» [9, с. 118]). Праве плече у нього було вищим, бо свої жертви у зашморгах він закидав за спину через праве плече. Автор порівнює Змія то з рибою («риб'ячі очі у Змія не рухалися» [9, с. 119]), то з сичем («Змій сидів надутий, як сич» [9, с. 119]), то з китом («Треба було бачити посмішку на понурому обличчі Змія. Так, мабуть, посміхався кит, коли проковтнув Йону» [9, с. 120]). За зовнішнім виглядом отримав псевдо і Сом («Мабуть, тому, що мав тонкі вуса» [9, с. 172]).

Такі псевдоніми не тільки відображають фауну рідного краю, а й символізують особливі риси їхніх носіїв. При виборі псевдоніма зазначали актуалізації асоціативно-образні зв'язки між специфічними рисами особи та особливостями тієї чи іншої тварини.

Іменування, перенесені зі сфери номенів на позначення представників тваринного світу, підкреслюють як позитивні, так і негативні риси особи носія, зокрема при виконанні бойових доручень, у стосунках із товаришами тощо [5, с. 241].

Та найбільшу групу становлять псевдоніми, що мають стосунок до назв рослин: *Лищина, Лоза, Волошка, Черешня, Очерет, Буркун, Верба, Береза*. Такі ЛХА виконують символічну функцію. Як зазначає Н. Павликівська, до складу таких псевдонімів входить лексика, що має виразні національні конотації. Це опоетизовані рослини, оспівані у фольклорі [6, с. 205].

Член ОУН Михайлина Стасів мала не тільки два імені (Михася, Софія), але й два псевдо: *Черешня* та *Волошка*. Псевдонім Черешня треба було змінити, бо вона друкувала для Лемеша надсекретні матеріали і «тоді отримала друге псевдо – Волошка. Дістала псевдо за сині очі» [9, с. 204]. Місяць говорить про неї: «Сині очі на смаглявому виду – то така, розумієте, рідкість» [9, с. 190]. «Михася так подивилася на мене своїми синющими очима, що я насилу витримав її погляд» [9, с. 192]; «вдарила мене навідліг тими синющими очима, від яких засинів увесь світ» [9, с. 404]; «– Як вам

спиться подруго Волошко? – спитав я, дивлячись у її нестерпно красиві, синіші за небо очі» [9, с. 407]; «Михася трохи подумала і, показавши Свердлову «васильки з-під вій», поцікавилася» [9, с. 263].

Є такі літературно-художні антропоніми, що утворилися від назв на позначення явищ природи: *Буревій* (Буревій – «дуже сильний вітер, ураган» [1, с. 102]), *Крига* (Крига – «1. Замерзла вода, що перейшла у твердий кристалічний стан. 2. Переносне. Про що-небудь холодне, позбавлене душевної теплоти» [1, с. 617]), *Веселка* (Веселка – «райдуга» та в переносному значенні – «приємна, радісна, яка обіцяє щось гарне, добре» [1, с. 124]). Їм властива експресивна функція.

Оцінна функція притаманна псевдонімам різного походження: від атрибутивних назв осіб (*Отчайдух*, *Ненаситець*), онімізованих назв продуктів людської діяльності, предметів побуту (*Гак*, *Заноза*, *Піч*, *Струм*, *Лемеш*), абстрактних понять (*Сум*, *Пімста*), частин тіла людини і тварини (*Ріг*).

ЛХА *Ненаситець* можна зарахувати до топографічних об'єктів, адже таку назву мав найбільший із дніпровських порогів, який згодом затопив Дніпрогес, тому тут проявляється й експресивна функція. Як бачимо, більшість псевдонімів є поліфункційними.

Серед псевдонімів-імен натрапляємо на такі: *Віра*, *Остан*, *Оля*, *Орися*, *Мирон*, *Клим*, *Корнило*, *Івасик*, *Мариська*, *Соня*, *Магдалина*, *Місько*. Деякі із них – розмовні варіанти імен, інші – імена-символи. Напр., псевдонім *Віра* асоціюється з вірою у свою справу, *Мирон* – псевдонім Івана Франка, *Остан* – літературний персонаж з «Тараса Бульби» М. Гоголя, *Івасик* – герой українських казок.

Деякі псевдоніми-імена можуть мати діалектні особливості, що позначені західноукраїнським колоритом лексем (*Івасик*, *Мариська*, *Місько*).

Як псевдонім використано прізвище героя літературного твору – *Стодоля*. Це герой п'єси «Назар Стодоля» Тараса Шевченка. Так називався Василь Мандзюк. Коли підполковник Хорсун запитав у Стодолі, яке в Міська псевдо, то дізнався, що Очерет, а також – Місько. «– Так это не ім'я, а псевдонім? – здивувався Хорсун. – Є таке ім'я пояснив Стодоля. – Але в Міська це псевдо. – Отлично! – сказав підполковник Хорсун, хоч важко було здогадатися, що саме йому сподобалося. Чи ім'я, чи псевдонім, чи сам по собі Місько як такий. Капітан із Києва зізнався, що він ніколи не чув такого імені, ось, наприклад, Стодоля – чув, про Стодолю є навіть п'єса, але його більше цікавить, як нині живуть «бандьори»» [9, с. 130].

Як бачимо, розмовні варіанти імен західного регіону України незрозумілі для мешканців столиці, на відміну від назв літературних героїв.

Нам не вдалося з'ясувати походження псевдоніма *Броз* (Михайло Тимчак).

Ми зафіксували цілу низку національно значущих літературно-художніх антропонімів. Це – реальні прізвища та імена, що запозичив автор для своїх персонажів. Вони можуть бути з характерними регіональними особливостями. Напр., імена: *Андрій, Анна, Влодко, Дарина, Зонька, Васюта, Мариська, Марійка, Осип, Славко, Стефа, Текля, Юстина, Яруся*; прізвища та імена: *Василь Мандзюк (Стодоля), Матвій Очкус, Уляна Крюченко, Маркіян Павук, Місько Пасічник, Оришка Паньківська, Стефан Колісник, Текля Куряник, Пилип Гишка, Карпо Соловій, Івга Кикіш*.

Часто імена героїв подаються в розмовних варіантах зі зменшено-пестливими суфіксами та утинанням слів: *Славко, Славцьо; Зонька, Зоня, Зонюся; Стефа, Стефочка, Стефця, Стефуня*.

Привертає увагу ім'я *Стефа*, котрим автор назвав суджену Місяця. Вони зустрілися в 70-их роках на Дніпрі, коли Місяць відбув заслання. Устами Місяця автор каже: «З одного імені можна здогадатися, що вона доводилася мені землячкою, хоч і народилася по той бік Золотої Липи на Бережанщині» [9, с. 33]. Капітан під час допиту зі здивуванням запитусь: «*Стефа?.. – Цікаве ім'я. Теж западенка?*» [9, с. 349]. Ім'я Стефа (Степанія, Стефанія) походить від чоловічого імені Степан, що в перекладі з грецької мови означає «вінок» [7, с. 348], а Степанія – «увінчана» [7, с. 350]. Та замість вінка у Стефи на голові часто був капелюшок. Вона повернула Місяця до життя, увінчала щастям. А коли вона дізналася, що чекає дитину, то «*вся світилася, і її капелюшок справді був не простий, казковий, бо тепер замість нього над Стефиною головою тремтів золотий німб*» [9, с. 371].

Натрапляємо на сторінках роману на кодові найменування, які В. Німчук називає «цифровими криптонімами» [2, с. 32]. Дуже часто для називання використовувалися номери, коли підписувалися протоколи допитів. Так, Місяць фігурував під номером «252» («*– А ви закодований, що не п'єте? – запитала вона. – Бо на хворого не показуєте. – Авжеж, – сказав я. – Закодований. Це була правда. Колись СБ присвоїла мені особистий код «252»*» [9, с. 115]). Код Буревія – «579», код ще одного агента – «555». Коди ще більше

утаємничували людину. Про це розповідає Місяць Стефі: «*«252» – число, за яким начебто стоїть хтось безособовий чи, може, навіть багато людей. Скажімо, стільки, як це число позначає – 252»* [9, с. 115].

Промовистими в романі є також назви негативних персонажів. Напр., секретар райкому партії *Халявка*, солдат *Болотов*, який провалився в болото, старший лейтенант районного ГБ *Хоботов*.

Привертають увагу прізвища представників військової колегії Верховного Суду ССРСР. Очолював цей суд генерал-полковник *Зар'янов* («*Йому допомагали двоє співголів-полковників Грязнов і Сєдих, а на додачу – глухонімий адвокат Щепачіхін та перекладач-скоморох Карташевський, котрий там теж був зайвий, бо на цьому суді ніхто нікого не слухав*» [9, с. 97]). Автор навмисно зібрав до однієї купи людей із промовистими прізвищами, що викликають у читачів бажані асоціації, сприймаються іронічно.

В основі прізвища підполковника *Хорсуна* – назва язичницького божества Хорса. Учені дедалі частіше схиляються до думки, що Хорс – це божество місяця. Існує думка, що він прийшов до нас зі Сходу, завдяки іранським або ж тюркським впливам. Так само зі Сходу на західні терени України прийшов Хорсун.

У лейтенанта *Петра Свердлова* прізвище відомого голови ЦК – Якова Свердлова. Вдалим є поєднання імені і прізвища: Петро – «скеля, камінь») [7, с. 292] та Свердлов (від дієслова свердлити). Знаний чекіст умів вибивати зізнання.

До російської антропосистеми зараховуємо прізвище «білобрисого москаля» капітана *Столешинова*, котрий був дуже схожий на білого ведмедя («*Білобрисий Столешинов збілів на крейду і подивився на мене білими від переляку очима*» [9, с. 394]).

Не менш цікавими є літературно-художні антропоніми, що називають людей повоєнного часу. До їх числа зараховуємо «чудернацький» псевдонім журналіста *Калістрата Кропиви*. Прізвище, зрозуміло, вказує на того, хто буде жалити, пекти. А от ім'я Калістрат, що в перекладі з грецької мови означає «славний воїн» [7, с. 164], головний герой Місяць видозмінює – Кастрат Кропива (від каструвати).

Начальником цеху, де працював Місяць був *Довбня* («*Начальник цеху, суворий носатий чолов'яга, з не менш цікавим прізвищем, ніж Кропива, тобто Микола Петрович Довбня* » [9, с. 77]). Таку назву часто використовували воїни УПА, а тут – реальне прізвище. До речі,

саме Довбня буде «довбати» начальство до того часу, поки не дадуть Місяцю паспорт, а потім і квартиру.

Як бачимо, усі літературно-художні антропоніми роману «Троща» мають значний інформаційний потенціал. Оскільки назви персонажів значною мірою визначають «обличчя» художнього твору, то В. Шкляр вкладає в літературний онім певну оцінку. Літературно-художній антропонім стає найлаконічнішим засобом характеристики героя, відіграє неабияку роль у розгортанні сюжету твору.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Німчук В. Про українську псевдонімію та криптонімію. *Українська мова*. 2002. № 2. С. 30–58.
3. Павликівська Н. До питання відантропонімної номінації у псевдонімії. *Лінгвістичні студії*. Донецьк, 2006. Випуск 14. С. 243–246.
4. Павликівська Н. Словник псевдонімів ОУН–УПА. Вінниця: О. Власюк, 2007. 440 с.
5. Павликівська Н. Українська громадсько-політична псевдонімія ХХ (1929–1959 рр.) – поч. ХХІ століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 239–243.
6. Павликівська Н. Функціональні можливості псевдонімів. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Випуск 356–359. Слов'янська філологія. Чернівці: Рута, 2007. С. 203–205.
7. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
8. Чучка П.П. Українські псевдоніми: статус, структура і функції. *Наукові записки Кіровоградського педагогічного університету ім. В. Винниченка*. Серія: філологічні науки (мовознавство). Кіровоград, 2001. Вип. 37. С. 81–82.
9. Шкляр В. Троща: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 417 с.

СВОЄРІДНІСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ІЗ РОМАНУ «ХАРАКТЕРНИК» ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Дослідження літературно-художніх антропонімів творів В. Шкляра вже не раз було предметом нашого зацікавлення. Матеріали наших досліджень лягли в основу статей: «Роль промовистих

літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон», «Літературно-художні антропоніми як образотворчий компонент роману «Ключ» Василя Шкляра», «Особливості творення літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Маруся», «Характеристична та оцінна інформація літературно-художніх антропонімів у романі «Кров кажана» Василя Шкляра», «Інформаційний потенціал літературно-художніх псевдонімів роману «Троща» Василя Шкляра», «Роль літературно-художніх антропонімів у створенні образів героїв повісті Василя Шкляра «Чорне сонце», «Промовистий етимологічний зміст літературно-художніх антропонімів з роману «Елементал» Василя Шкляра»

Під час презентації роману «Троща», яка відбувалася в Ужгороді в листопаді 2018 року, Василь Шкляр щиро зізнався, що виношує в мріях написання роману про козаків-характерників. Не пройшло і року, а новий «найдивовижніший» роман автора радо зустріли тисячі читачів.

Про славне козацьке минуле, про події, які відбувалися на Запорізькій Січі в II половині XVII ст., веде оповідь В. Шкляр у романі «Характерник». Автор на основі документальних джерел творить яскраву історичну реальність із життя Івана Сірка та його оточення.

Іван Сірко приходить у сьогодення героєм історичних романів, повістей, п'єс, оповідань, поем, віршів. Великий талант полководця, особиста хоробрість, мужність і відвага поєднувалися в ньому з безмежною відданістю народній справі. Своєю ініціативою, енергією і воєнною вдачею Сірко здобув собі на Запоріжжі небувалу шану. У численних піснях і думках, які народ складав про Сірка, кошовий виступає народним героєм, запорозьким вождем, козацьким полководцем, «лицарем списа і шаблі» [1, с. 192–200].

Видатного українського полководця Івана Сірка називали характерником. «Оточений ореолом непереможності, славетний кошовий викликав у ворогів страх. Існує легенда, що султан видав спеціальний фірман, у якому розпорядився молитися в мечетях за загибель Сірка, а татари, налякані Сірковою хоробрістю, називали його «шайтаном» [1, с. 198]. Російський цар називав його «баламутним шаманом, котрий заслуговував трьох спалень на московському кострищі, але був незамінним у війні з мусульманами» [12, с. 245]. Про надприродну силу отамана та козаків загалом ходили легенди. Французький принц де Конде називав козаків «дивовижними».

Мета нашого дослідження полягає в комплексній характеристиці літературно-художніх антропонімів роману «Характерник» В. Шкляра; наше завдання – розкрити інформаційний потенціал літературно-художніх антропонімів; визначити їх роль у характеристиці персонажів та в контексті характеристики мовного стилю письменника.

Ми знаємо, що в багатьох творах імена головних героїв мають глибокий підтекст. Це свідчить про обдуманий вибір власної назви для персонажа.

Багато авторів називали свої романи іменем головного героя. У Василя Шкляра – це «Чорний Ворон», «Маруся», «Характерник»; у Мирослава Дочинця – «Вічник», «Криничар», «Горянин», «Світован», «Мафтей». Заголовок у цих романах – найголовніша власна назва художнього твору.

Василь Шкляр виносить апелятив характерник у назву нового роману. Заголовок стає ключовим словом, образно передає зміст твору, несе у собі важливе семантико-стилістичне навантаження. «Адже в ономастичному просторі будь-якого твору його центром, головним компонентом цього простору є якраз заголовок» [7, с. 219].

У народних переказах поняття характерник асоціюється насамперед із воїном, наділеним надзвичайними можливостями. У тлумачному словнику знаходимо дефініцію до слова характерник: «Чаклун, чарівник» [3, с. 1556]. У «Малій енциклопедії. Українське козацтво» читаємо: «Характерник, галдовник – чаклун, чарівник, людина, що має надприродні здібності. За легендами й переказами, таких людей було чимало серед запорожців. Вони, на переконання звичайних козаків і посполитих, могли перепиняти руками ворожі кулі і ядра, плавати на повстині по ріках, озерах і морях, перекидатися на тварин і птахів, перетворюватися в кущі й дерева, довго перебувати під водою і т. п. Вважалося також, що їх не брали ні вогонь, ні шабля, ні стріла, ні куля (крім срібної). Серед простого люду побутувала думка, що характерництво допомагало козакам перемагати будь-яких супротивників і завжди залишатися неушкодженими в бою» [9, с. 604]. Слово *характерник* походить від прикметника характерний, що має цілу низку синонімів: визначальний, особливий, типовий, основний, своєрідний, специфічний, яскраво виражений тощо. Характерниками, тобто особами з надприродними можливостями, називали козаків-запорожців. Козаки-характерники – воїни, які досконало володіли своїм психічним станом, і мали здатність впливати на волю інших

людей. Вважалося, що характерники – представники особливої, вищої ієрархії козацтва. Вони володіли таємними військовими знаннями та були посвяченими магічними ритуалами та обрядами. З тексту роману дізнаємося, що таку школу пройшов Сірко. Унікальну і надзвичайно складну систему психологічної підготовки пройшли Кирик, Гиря і Костогриз у старого характерника Кміти. Він навчив їх військовому мистецтву, завдяки якому козаки могли діяти, відчувати, бачити, чути те, на що не були спроможні інші. «У військово-тактичному сенсі козацьке чаклунство сприймалося як річ прийнятна і навіть бажана, але на побутовому рівні воно вважалося явищем непевним, пов'язаним із нечистою силою» [9, с. 604]. Хоча деякі дослідники вважають, що усі чаклуни пов'язані з нечистою силою, а характерництво нічого спільного з нею не мало.

На сторінках роману знаходимо й інші назви до слова характерник: химородник, галдовник, заморочник, знатник, ворохобник («Тому характерників, казав старий Кміта, правильніше називати заморочниками. Але це не якісь брехуни-штукатури, – навпаки, вони якраз достосовують у доброму ділі не свої вади, а чужі. Використовують проти слабкої людської натури всі її смертні гріхи – боягузтво, пиху, забобонність, жадібність, блуд, заздрість, лінь, ненажерливість. Це якраз ті чужі слабини, якими скористається заморочник, аби досягти мети. Тисячі років люди говорять про характерників, але достеменно не знають, хто вони є насправді, і ніколи не дізнаються. На те вони й характерники, щоб уміли берегти свої таємниці» [12, с. 63]. «Серед запорожців завжди водилися ось такі характерники, що заморочували й найсвітліші голови» [12, с. 227]).

Іван Сірко – персонаж, навколо якого відбуваються основні події, обертаються інші герої. Кошовий має найпоширеніше християнське ім'я Іван, що в перекладі з давньоєврейської мови означає «Божа благодать, дар богів» [8, с. 61]. Доонімне значення імені розкривається, бо для козаків Сірко був дарунком Божим. Він був чудовим воєначальником, стратегом, не програв ні одного бою. Він був отаманом, його називали батьком. Ім'я Іван мали обидва зяті Сірка, Іван Богун, Іван Мазепа та ін.

Анонімний польський автор «Віршованої хронічки» 1682 року вважав, що навіть прізвище кошового, слово, яким зазвичай кличуть псів, – богодане. Адже І. Сірко, справді, ніби пес, був поставлений Богом на сторожі християнських овечок [11]. Асоціація з собакою

відчитується і на сторінках роману («Сірко з темряви засвітив на нього такими очима, наче позичив їх у сірка» [12, с. 182]). Сірко не любив зверхньо ставитись до інших, він був елементом ватаги, але наказати нагайкою міг («Доки я терпітиму цих паршивих овець у своїй отарі, га?» [12, с. 102]). У антропонімі Сірко лежить колірна назва *сірий* – «барва попелу» («Сорочка на кошовому забіліла в пільмі, як вичахлий попіл у жертovníку» [12, с. 182]). Сірий – «неяскравий, тьмянний, безбарвний, однотонний хмарний, похмурий» [3, с. 1324]. Отаман не раз використовує цю назву, пристосовуючи її до громади («Може, хтось із наших чогось не розібрав, то розтлумач нам, сірим» [12, с. 30]). Сірі – «сірома, сіромахи, біднота, голота – один із найчисельніших соціально-ієрархічних станів запорожців, який разом із старшиною, стариками, молодиками й сиднями (поспільством) складав козацьке товариство. Назва походить від слова «сірий» із переносним значенням «простий, належний до непривілейованого класу. Сірома була найбоекватнішою частиною запорозького війська, а також надійним гарантом демократичного устрою Січі. Вона мала всі права і привілеї, які встановлювало товариство. Голос, воля її відігравали вирішальну роль на козацьких радах» [10, с. 528–529].

Назва *Характерник* належить не тільки отаману, що «проживав уже три життя», але й іншим, хто володів надприродним даром. «Характерник (химородник) – назва віщуна, чаклуна на Запорізькій Січі. Вважався ясновидцем, лікував поранених козаків методами психотерапії та психофізичною підготовкою. Характерник – своєрідний духовний наставник, якого козаки шанували і побоювалися, хранитель традицій і таємниць бойового мистецтва запорізького козацтва» [4, с. 1008]. Богун привіз Кирика на Жаб'ячий острів до навчителя *Кміти*. Це був характерник, який передавав свої знання іншим. Перед Кириком повстав білий дід («На призьбі сидів старий у білій полотняній сорочці, у білих шароварах і босий. Його вуса й оселедець теж були білі» [12, с. 59]). Старий білий дід має прізвисько *Кміта*, яке, вочевидь, походить від дієслова *кмітити*, що означає «міркувати, розуміти, тямити, спостерігати, стежити, зауважувати, помічати» [3, с. 548]. Знатник *Кміта* навчав своїх химородників п'ять років («Вправляння були чудними, виснажливими, зате веселими. *Кміта* навчав їх сміятися від нестерпучого болю, від лоскоту, казав, що для лицаря, котрий володіє всіма військовими хитрощами, немає нічого веселішого за війну. Сміх дає силу, журба її сушить» [12, с. 63–64]).

Сірковими улюбленцями були *Кирик*, *Гиря* й *Костогриз*. Вони «були тими бестіями, яким не треба дозволяти чи забороняти кудись виходити і заходити, вони, ці Сіркові любленці, могли невидимо пройти де хотіли, не лишивши ні сліду, ні знаку. І Сірка їм не треба було виглядати, вони його чули за сотні верстов» [12, с. 14]. «*Кирик*, *Гиря* і *Костогриз* вважалися вивідувачами Пластунівського куреня, проте їхнє вояцьке подвижництво тим не обмежувалося. Вихованцям старого Кміти доручення загадував сам кошовий, і вони ніколи його не підводили» [12, с. 137].

Кирило Лупиніс (*Кирик*) носив ім'я батька-характерника, який загинув у бою. Він не захотів змінювати ім'я на Січі, вважав, що його батько не загинув, а був у ньому, він жив за двох. Ім'я *Кирило* в перекладі з грецької мови означає «пан, володар» [8, с. 67]. Хлопець володів природним даром, який удосконалив під час навчання у Кміти, а вчитель казав: «Від того як назвешся, залежить багато. Ім'я – знак долі» [12, с. 63].

Промовистість прізвищ *Гирі* і *Костогриза* автор підтверджує енциклопедичною характеристикою: «*Гиря* рівно тримав на шиї свою гирю, яка раніше викручувала йому в'язи то на ліве, то на праве плече; *Костогриз* світив великими й білими, мов квасоля, зубами, що ними він міг перегризти найтовще дерево, як той бобер, або легко відкусити замка на брамі в'язничних воріт чи пожувати трати» [12, с. 66]. «Той, що сидів поруч, з велетенською круглою гирею замість голови а другий узяв іржаву підкову, що лежала перед ним у полумиску разом із квасолею, і почав її хрумтати, як *костогриз* кістку» [12, с. 78]. Як бачимо, один отримав прізвисько через величезну голову, а другий – за міцністю зубів. На Січі любили давати вдалі назви один одному, такі прізвиська влучно характеризували козака. В основу прізвиस्क козаків дуже часто закладалися жарт, гумор, насмішка. Життя на Січі було пронизане почуттям гумору. «Об'єктом глузувань слугували риси характеру, фізичні якості й зовнішній вигляд новачків, що відбивалося в прізвиських, які давали їм козаки» [5, с. 22]. Козаки вмiли посміятися з товаришів, ворогів, над собою, над смертю.

Українцям властиве почуття гумору, воно має свої національні особливості. «Дуже складна й трагічна історія, безперервні набіги, навали різного роду загарбників, бездержавність виробили в українській ментальності засоби захисту духовності, свого я, своєї самоідентифікації. Одним із таких могутніх засобів, поряд із відчайдушною хоробрістю – від антів до нащадків запорозьких козаків

та воїнів кривавого ХХ століття, став непереможний гумор. За багатьма переказами українські козаки могли жартувати навіть у тій жахливій ситуації, коли їх турки садовили на палю. Перекази такого роду зігривали душу, підносили національну гордість і вводили гумор у генну пам'ять українця» [6, с. 195].

Прізвиська козаки отримували стихійно: то за якоюсь особливою ознакою козака, то за якоїсь особливої обставини, що пов'язувалася з людиною. За такими прізвиськами можна було дізнатися про зовнішній вигляд особи, його характер, ремесло, промисел, січовий фах тощо. Такі прізвиська були експресивними, емоційно-оцінювальними. Ми зафіксували такі назви на сторінках роману «Характерник». Особливо відчувається насмішка в прізвиськах, які давали козакам за професією. Так, січовий кравець мав прізвисько *Пришийкобиліхвіст*, мабуть, спочатку не дуже був вдалим майстром, але тепер його називають високославним, хоч прізвисько залишилося таке ж. Викликають посмішку прізвиська кухарів *Печиборщ* та *Неїжкаша*. Ці прізвиська ніби застерігають інших, що не можна їсти каші чи пекти борщ. Особливу функцію виконував *Гурко Наливайченко*: наливав спиртне («*Гурко Наливайченко, який знав своє діло, як «отче наш», бо від цього діла залежало дуже багато. Гурко Наливайченко давно помітив, що вчасно налита чарка може вирішити більше, ніж шабля чи навіть ломова гармата*» [12, с. 97]. «*Нам сказали, що у вас тут наливають. Тому ми й питаємо Наливайченка*» [12, с. 110]). Прізвисько *Товмач* мав перекладач, котрий «*знав-бо, холера, татарську мову краще за кримчаків*» [12, с. 292]. Але не зовсім за родом діяльності так називали козака, виявляється, що він походив із села *Товмач* («*січовий товмач, якого так і звали Товмач, бо й родом він був із Товмача, села, що ховалося в лісі за сімома ставами на межі Дикого поля. Батько його теж був товмачем, і дід, і прадід, і прапрадід, і так до сьомого коліна всі були товмачами, хоч мали прізвища хто Коваль, а хто Коваленко, але село їхнє звалося не Ковалеве й не Ковалі, а Товмач. Позаяк те село лежало під боком у Дикого поля, то його часто, незважаючи на ліс і сім ставків, спустошувала орда, захоплюючи Ковалів та Коваленків у ясир, і там, у неволі, вони бездоганно вивчили татарську мову. Якби тепер усі вони були живі – і батько, і дід, і прадід, і прапрадід, і далі до сьомого коліна, то можна було б на Січі мати цілий Товмацький курінь*» [12, с. 122–123]). Автор називає героя товмацьким *Товмачем*. Літературно-художній антропонім *Товмач* вказує на назву місцевості,

з якої родом прибулець, та на професію. В основі літературно-художнього антропоніма *Іван Міюський*, що належить бравому донському козаку, теж є топонім, вірніше гідронім, на що вказує текст («*Іван був родом із Таганового Рогу, який здебільша називали Таганріг; його прізвище Міюський походило від назви річки Міус, що впадає в Азовське море, себто в Міуський лиман, де споконвіку гутірка була майже така, як на Запоріжжі*» [12, с. 9]). Етнічна ознака лежить в основі літературно-художніх антропонімів *Іван Сербин* (зять Сірка) та *Черкас*.

Ми зафіксували цілу низку літературно-художніх антропонімів, що пов'язані з зовнішнім виглядом героїв, їхніми специфічними рисами: Грицько *Пелех* (пелех – «людина з довгим, густим, скуйовдженим волоссям» [3, с. 897], Трохим *Зуб*, Максим *Щербак*, Микита *Криволап*, Онисько *Борода*, Іван *Ніс*, Гнат *Голобля* (голобля – «1. Одна з двох жердин, прикріплених кінцями до передньої частини воза, саней і т. ін., в які впрягають коня. 2. Довга жердина, яка використовувалася як зброя» [3, с. 250]). Гнатове прізвище відповідало його росту («*Але тут заскрипіли двері й до шинку зайшов, низько нахилиючи голову, щоб не знести одвірка, знатний запорожець Гнат Голобля. Всі якось ураз охолонули перед похмурим і височезним, як голобля, Гнатом*» [12, с. 92–93]). До деталей воза має стосунок прізвище *Люшня* (дерев'яна деталь, яка зв'язує вісь воза з полудрабком» [3, с. 632]).

У багатьох назвах персонажів фіксуються найбільш типові, промовисті властивості, які впадають в очі, або влучні слова, що відображають зовнішній чи внутрішній світ козака: *Панько Лучка*, *Гаврусь Мережка*, *Гнилиця*, *Ярема Кваша*, *Щобтискис*, *Добривечір*, *Михтодь Пуп*, *Закусило*, *Демко Многогрішний*, *Паливода*, *Вишенька* («*Тхорик підійшов до незнайомого йому козачини, що вже теж перекинув не одного корця. Той від оковитої був червоний, як стигла вишня. – Як тебе звать? – спитав Тхорик. – Вишенька. – Я бачу, що не груша. А звать як? – Карпо*» [12, с. 106]), *Саливон Гапочка* (гапка – «1. Петля для застібання одежі. 2. жарт. Сідниця» [3, с. 222]), *Лизогуб* («*серед них і лис Лизогуб підлизався. Може воно й на краще, бо Лизогуб як лизне, то в п'ятах гаряче стане*» [12, с. 197]), *Вавило*, *Петро Лиховій*, *Процик Золотар*, *Шкура*, *Ждан*, *Гавега*, *Туркало*, *Лантух*, *Криворучка*, *Покотьола*, *Хитрик*. У таких прізвиських закладено особливості поведінки або зафіксовано певні життєві випадки, що траплялися з козаками. Наприклад, дуже цікаве прізвище має дід

Покришка, а автор його ж устами пояснює чому: «*Боже збав, своя хата – покришка, – сказав дід Покришка. – У нас на Запорозжжі, щоб ти знав, кожна тайна і кожен курінь під покришкою, звідси не вислизне жоден секрет*» [12, с. 35].

Ми звернули увагу, що прізвиськом козака могла бути його схожість з якоюсь рисою представників фауни: Гандрій *Тхорик* (всюди проникав, як тхір, робив дірки, щоб бачити і чути, вилазив на комин), Явсей *Шашіль* («жук, що точить деревину», «те, що руйнує щось, мучить когось, викликає сумніви тощо» [3, с. 1615]), *Вовкотруб* («*Егей, товариство! – затрубив-завив на всю горлянку Вовкотруб*» [12, с. 24]; «*Нарешті Вовкотруб протрубив у свою луджену вовчу горлянку*» [12, с. 110]), Федір *Жученко*, *Муха*, *Соловій* («*Приземкуватий бджолиний пастух Соловій і сам був схожий на борть – над ним роїлися Божі комахи*» [12, с. 237]); «*Бджоляр напнув нижню губу і так затьохкав, що все птаство довкола занишло, навіть бджоли перестали густити*» [12, с. 238]), *Перепелиця*, Семен *Горобець* («*Чи може Горобченко. Батько мій Іван Горобець*» [12, с. 250]), *Хома Лисокобилка*, *Чичиркоза*.

Багато прізвиськ походить від імен: *Лук'ян Андрієць*, *Ждан*, *Прокіп Семенів*, *Панько*, *Трохим Троцький*, *Яковина* та ін.

Виділяється з-поміж козацьких назв кілька прізвиськ за ознакою кольору. Військового суддю *Степана Білого* В. Шкляр часто називає старим лисом за уміння хитро вести справи. Символічним є те, що саме Білого посилає Сірко до Дорошенка «із закликом до миру і братолюбства». Білий колір означає перемир'я, припинення бойових дій.

«Кольорові» прізвиська мають брати *Темниченки*, *Хведько Срібний*, *Харко Білецький*. З прізвиськами, в основі яких є білий та чорний кольори, автор веде гру: навмисно зіштовхує носіїв цих найменувань, чим досягає комічного ефекту. Наприклад, на проживання до куреня «суддя Білий запросив до себе гетьманського осавула *Черняченка-Чорного*» [12, с. 118]; «*Прийшли суддя Степан Білий, писар Андрій Яковина, прийшов осавул, тільки не гетьманський Черняченко-Чорний, а січовий осавул Харко Білецький*» [12, с. 125]. Такі літературно-художні антропоніми вступають в антонімічні зв'язки. Прізвисько *Черняченко-Чорний* ще й пов'язується з Чорним шляхом – небезпечною дорогою на Січ, де найчастіше снували татари, а «*генеральний осавул Черняченко-Чорний – той краще за всіх знав, що таке Чорний шлях*» [12, с. 97]. Прізвиська Білий та Білецький автор

теж постійно переплітає, складається враження, що вони або доповнюють одне одного, або не можуть існувати одне без другого: «У сінях суддя Білий перечепився через осавула Харка Білецького» [12, с. 157]; «Суддя Білий, пам'ятаючи зауваження Білецького, чемно постукав у двері, але ніхто не обізався» [12, с. 157]; «Суддя Білий відповів, що цього не може зробити навіть кошовий Сам осавул Білецький пантрує у сінях з пицаллю» [12, с. 161].

Є в романі В. Шкляра велика кількість реальних героїв, імена яких відомі в історії України та інших держав. «Саме імена реальних відомих історичних осіб здатні чи не найбільшою мірою викликати в читачів бажані авторів асоціації з визначеною історичною добою. Вони здебільшого і служать часовою канвою літературного твору. Реалістичний історизм літературно-художнього твору зазвичай непереконаливий без історично правдивих антропонімів» [2, с. 36–37]. Серед імен відомих українців знаходимо такі: *Сірко, Самойлович, Дорошенко, Іван Богун, Брюховецький, Виговський, Ромодановський, Іван Мазепа, Юрась Хмельницький* та ін. Воювати Сіркові довелося разом з *Іваном Богуном*. Іван Богун віддає Кирика Лупиноса на навчання, опікується ним. Для Кирика його приїзди мали особливий запах: «Від нього пахло грозовим дощем» [12, с. 54–56]. Літературно-художній антропонім *Богун* походить від теоніма Бог, але більше напрошується асоціація з головним богом язичників Перуном. Перун – «бог грому і блискавки, податель дощу. Він також бог-воїн, справедливий і суворий месник, покровитель війська» [13, с. 8]. Саме таким могутнім богом-воїном із надзвичайними здібностями був Іван Богун. Малопродуктивний суфікс –ун у прізвиську Богун натякає на те, що денотат чимось подібний на Бога.

Серед назв відомих людей фігурує літературно-художній антропонім *Іван Мазепа*. Іван Сірко був його рятівником, ніби вгадував якесь особливе його призначення в українській історії («*Це був ротмістр гетьманської надвірної сотні, удатний на розум і вроду Іван Мазепа*» [12, с. 258]). Старий чаклун щось бачив і знав наперед, бо казав козакам: «*Зупиніться! Чує моє серце, що цей чоловік позначений Божим перстом і він ще придасться на велике діло для України*» [12, с. 259]. Сірко буде клопотатися не так за своїх рідних, а «*знов–таки за Мазепу, наче за тим Мазепою йому зав'язався світ*» [12, с. 260].

З історичних документів, як і з роману Шкляра, дізнаємося, що І. Сірко мав стосунки зі *Степаном Разіним*. У романі натрапляємо на розмовні варіанти його називань: *Степан Разя, Стефко Разя* («*куди*

їх, донців, водив отчайдух Степан Разя» [12, с. 8]; «*Стефко Разя наче ж був чоловіком набожним?*» [12, с. 176]; «*Він був не Разін, а Разя, саме так його називали донці, котрі знали отамана ближче*» [12, с. 50]. Використання таких форм називання вказує на приятельські стосунки між героями (особистостями).

Зовсім мало в романі жіночих образів, тому й небагато літературно-художніх антропонімів, що належать їм. Серед зафіксованих виділяються імена *Христуся*, що належить дружині Кирика, яку він називав «настрашеною пташкою»; *Ївга* – корчмарка, що «скидалася на зозульку, яка ось-ось почне кувати»; *Приська* – дружина Дорошенка, *Настя Сірчиха*.

Фігурує в тексті роману і низка російських відомих імен: цар *Олексій Михайлович*, цариця-матінка *Мар'я Іллівна*, *Софія*, *Федір*, *Симеон*, бояриня *Дар'я Шереметьєва*, *Наталья Нарішкіна*. Серед найменувань царської родини трапляються розмовні варіанти (*Петька*, *Сьомка*, *Лексей Міхаліч*). Цар Олексій Михайлович має прізвисько *Тішайшій* («*На смертну кару дрібних лиходіїв він не дивився, був м'якосердий, тому й дістав лагідне прізвисько Тішайшій*» [12, с. 275]). Сам про себе він каже: «*Я Тішайшій, а не Грозний*» [12, с. 285], хоч наказує стратити Лжесимеона і споглядає дійство.

Привертають увагу найменування московських послів *Василя Чадуєва* та *Семьона Щоголева*. Відчитується в їхніх прізвищах неабиякий інформаційний заряд. Прізвище *Щоголев* походить від апелятива щогла (жердина) – «високий стовп, прямовисна або похила конструкція на судні, призначена для встановлення вітрил, підняття прапора, влаштування спостережних пунктів і ін.» [3, с. 1640]. Це також місце, яке іноді слугувало шибеницею. У тексті знаходимо: «*Виходило так, що коли Щоголева зараз повісять, то й він, ні в чому не винний звичайний жук, загойдається на шибениці в чужому чоботі*» [12, с. 172]. Найменування *Чадуєв* пов'язується з дієсловами чадіти, диміти, пускати чад, коптїти. Самі послы розповідають Ромодановському і Самойловичу про нестерпне перебування на Січі («*І Чадуєв та Щоголев один поперед одного стали жалітися, як їх хотіли повісити, втопити, спалити в смолянй бочці, пошаткувати на капусту*» [12, с. 225–226]). Як бачимо, доонімна семантика прізвищ розкривається завдяки авторській характеристиці.

Серед літературно-художніх антропонімів вигаданих персонажів знаходимо ті, що характерні для російської антропосистеми, на що вказують імена, прізвищеві назви: *Прокл*, *Ілля*, *Савелій*, *Пульхерія*,

Акім, Мотя, Арінка; Батурлін, Савостьянов, Скворцов, Снеткін, Ситін, Тякін, Коровін, Терпігор'єв, Окула, Павлікакія, Хлебосолов, Казатул, Бабоєдов; Тімошка Акундінов, Фролка Грязін та ін.

Як бачимо, Василь Шкляр добре обізнаний із системою називання, тому номінації для своїх літературних героїв вибирає відповідно до реального іменника того часу, який він описує. Літературно-художні антропоніми привертають увагу своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням. Літературно-художні антропоніми роману В. Шкляра «Характерник» мають широкі виражальні можливості для розкриття образів, їх етимологія збігається із сутністю персонажів. Назви літературних героїв допомагають у створенні образів та характерів, виконують різні функції, викликають емоції в читача та вказують на авторське ставлення.

Література

1. Апанович Олена. Славетний кошовий отаман Іван Сірко. Розповіді про запорозьких козаків. К.: Дніпро, 1991. С. 191–206.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Довідник з історії України (А–Я): Посібн. для серед. загальноосвіт. навч. закл. / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. 2-ге вид. доопр. і доповн. К.: Генеза, 2001. 1136 с.
5. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В.А. Смолій (відп. ред.) та ін. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. Т. 2. 724 с.: іл. Бібліогр.: С. 590–700.
6. Карпенко Ю.О. Ономастична майстерність Богдана Мельничука як гумориста. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 194–202.
7. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
8. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
9. Чабаненко В.А. Характерник. Українське козацтво. Мала енциклопедія / Кер. авт. колект. Ф.Г. Турченко; Відпов. ред. С.Р. Лях. Вид. 2-е, доп. і перероб. Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2006. 672 с.: іл., карти.
10. Чабаненко В.А. Сірома. Українське козацтво. Мала енциклопедія / Кер. авт. колект. Ф.Г. Турченко; Відпов. ред. С.Р. Лях. Вид. 2-е, доп. і перероб. Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2006. 672 с.: іл., карти.

11. Шепель Федір. Іван Сірко: дійсність і легенди URL: Incognita.day.kyiv.ua (дата звернення: 23. 07. 2022).
12. Шкляр В. Характерник: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 304 с.
13. 100 найвідоміших образів української міфології / [Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.]. К.: Орфей, 2002. 448 с.

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У СТВОРЕННІ ОБРАЗІВ ГЕРОЇВ ПОВІСТІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЧОРНЕ СОНЦЕ»

Боротьба за Україну, її цілісність випадала на долю не одного покоління українців. Сьогодні минає 80 років від дня проголошення Карпатської України, захисники якої показали перший у місцевій історії приклад організованого опору антиукраїнським силам. Страшні, болючі жертви понесли січовики в березні 1939 року. «Такий був жереб того покоління. Вибирати можна було лиш те, за яких саме обставин стати до бою, на чиему боці, за які ідеали. Карпатські січовики зробили свій героїчний вибір. Дай Бог кожному, якщо доведеться жертвувати своїм життям, то зробити це отак же не намарно. Кривава боротьба отримала величезний міжнародний резонанс. Загиблі січовики перемогли в інформаційній війні, закріпивши таки за нашим краєм імідж не угорської, не чеської, а української землі. Завдяки січовикам наш край запам'ятався усім як останній оплот української нації» [4, с. 23]. Справу героїв Карпатської України продовжили і наступні покоління. Сьогодні страшні події розгортаються на Сході нашої держави. Росія намагається загарбати споконвічні українські території, а на захист домівок стають найкращі.

Повість Василя Шкляра «Чорне сонце» – повість про страхіття війни, про понівечені людські долі, про вибір «свого орієнтування» на межі зіткнення. Повість, де превалує чорний колір біди, де головний герой опиняється в горнілі військових дій, де важливим є вижити, вистояти (не впасти духом), виконати місію, розставити пріоритети.

Усе частіше до рук сучасного читача потрапляють твори Василя Шкляра – лауреата народної Шевченківської премії. Він збирає величезні аудиторії людей у різних куточках України. В. Шкляр не тільки авторитетний письменник, він – майстер слова і усного, і

писемного. Недавня зустріч з автором «Чорного Ворона» в обласній бібліотеці міста Ужгорода переконала в тому, що він є справжнім патріотом і талановитим митцем.

На твори В. Шкляра написано чимало цікавих статей, але це зазвичай стосується літературознавчого аспекту. Нашу увагу у творах В. Шкляра привертають власні назви, зокрема антропоніми.

Саме в літературно-художній антропонім автор укладає величезний характеристичний потенціал, нанизує численними аналогіями, символічністю, конотаціями.

Дослідження літературно-художніх антропонімів творів В. Шкляра було предметом і нашого зацікавлення. Матеріали наших досліджень лягли в основу багатьох статей.

Головні герої повісті «Чорне сонце» – бійці полку «Азов» – мають позивні (псевдоніми, псевда) замість справжніх імен. Як і в романах «Чорний Ворон», «Маруся», які змальовують події УНР, «Троща» (визвольні змагання УПА), так і в повісті «Чорне сонце» (війна на Сході, АТО) маємо справу з літературно-художніми псевдонімами. Спробуємо дослідити особливості функціонування цих онімів.

В одному з інтерв'ю В. Шкляр говорив, що всі герої книги є реальними бійцями, з якими він познайомився ще до війни. Він також зберіг їхні псевдоніми. Позивний змінений лише в головного героя *Маляра*. Його прототип мав позивний *Художник* [5]. Відбулася синонімічна заміна, яка автору була більш до вподоби.

У «Чорному сонці» головний герой *Маляр*. Автор веде гру з літературно-художнім антропонімом. Він сам подає енциклопедичну (авторську) характеристику, на сторінках повісті весь час підтверджує, що псевдонім такий властивий тому, хто малює, тобто вказує на професію. *Маляр, перебуваючи на тимчасовій базі, «розписав її вхідну браму (псевдо Маляр зобов'язувало) на свій смак – посередині зобразив емблему «Азову»* [6, с. 18]. *Маляр не раз милувався шедеврами на тілі Єгеря та Сіроманця. Він зізнається, що «ескізи до цих татуювань я сам-таки й малював на прохання моїх побратимів, а потім інші майстри вибивали їх на шкірі»* [6, с. 26–27].

Ідеолог, агітуючи *Маляра* на посаду політвиховника, ураховуючи його вміння спілкуватися з місцевим населенням, каже: *«Маляре!.. Ти пройшов Маріуполь, Мар'їнку, Іловайськ Ти бачив тих людей? – Бачив. – Це глина. Не дуже піддатлива, але глина. З неї можна ліпити. А ти же не тільки маляр, а й скульптор»* [6, с. 44].

Літературно-художній антропонім *Маляр* не тільки є вказівкою на професійні якості персонажа. Герой веде оповідь, змальовує події, бере участь у створенні людських характерів та їх стосунків, одним словом, маляр – майстер.

Не менш цікавими є позивні інших героїв. Дослідниця української псевдонімії Н. Павликівська зазначає, що псевдоніми воїнів АТО виконують номінативну функцію, але «вони обов'язково позначені ще й езотеричністю, мають достатній ступінь «таємності». крім основної функції можуть мати додаткові: характеристичну, експресивну, оцінну, символічну, функцію вираження самоіронії» [2, с. 242].

В. Шкляр пише, що сьогоденні воїни вибирають собі псевдоніми не так, як це робили герої Холодного Яру чи Української Повстанської Армії: « бо, якщо покласти руку на серце, у нас із цими позивними справжнісінька чехарда. Замість того, щоб називатися Байдою, Нечаєм, Кривоносом чи Гонтою – немає числа таким іменам, – хлопці, немов для приколу, раптом стали хто Фрицом, хто Маршалом, хто Кротом, а один наш азовець узяв собі позивний Негідник. Я розумію, що немає на світі поряднішого хлопця за цього Негідника » [6, с. 10].

Найкращими друзями Маляра є *Єгер і Сіроманець*. Ці літературно-художні антропоніми є інформаційно-оцінними. Автор подає інформацію про героїв устами Маляра. *Єгер* був найкращим стрільцем чоти. Його «тонке ремесло» (професія) виробило легку ходу (« ходив він по-особливому, я б сказав по-котячому» [6, с. 12]; «Підійшов своєю котячою ходою *Єгер* » [6, с. 22]). За тлумачним словником дізнаємося, що єгер – це: «1. Спеціаліст-мисливець, що керує полюванням. 2. Спеціаліст, що веде облік фауни в лісах, національних парках та здійснює нагляд за нею. 3. Спеціально тренований солдат для ведення воєнних дій у природних умовах, переважно в горах» [1, с. 360]. Війна спонукала героя взяти до рук снайперську гвинтівку, він справний солдат, але любов до фауни закладена в його професії. Він бере на приціл зайця, але не вбиває його, милується, він зацікавлено спостерігає за боєм двох фазанів, навіть хоче зняти на камеру. Маляр, який бачить усіх своїх побратимів міністрами, уявляє його головою СБУ, тому що «*Єгер* полюватиме лише на кротів, що причаїлися в його відомстві» [6, с. 90]. Як бачимо, донімне значення літературно-художнього антропоніма в тексті спрацьовує, розкриває характер та вчинки персонажа.

Літературно-художній антропонім *Сіроманець* теж промовляє. Назва утворена від апелятива сіроманець, що означає «вовк».

«Уживається як сталий епітет вовка, часто у прикладці вовк-сіроманець» [1, с. 1325]. Маємо поєднання непоєднуваного: єгер і вовк. Але герої були друзями, вони доповнювали один одного. Єгер був дуже обережним, управним, ходив «сторожко, мов ступав по холодному льоду», а Сіроманець був вайлуватим, ходив, «як ведмідь у малинник». Але у «гарячому ділі» йому не було рівних.

Ми зафіксували кілька апелятивних назв, якими автор устами Маляра називає цю парочку – Єгера і Сіроманця: *мармизи, песиголовці, шкідливі коти, чорти*.

В. Шкляр називає чотого Гризла «справжнім націоналістом» («Для нього свято – це бій» [6, с. 25]). Сам автор радіє з того, що воїн взяв собі гарний позивний: «от хто взяв собі позивний із розумом – за прізвищем холодноярського отамана Семена Гризла» [6, с. 16]. Назвався персонаж іменем історичної особи.

За професією, родом занять, улюбленою справою отримують прізвиська воїни: *Адвокат, Танцюрист, Маєстро, Ідеолог, Санітар, Солдат, Оберіг, Футболіст* та ін. Автор описує воїнів, що йдуть у бій. Серед них виділяється *Танцюрист*, ходьба якого нагадує танець, ритуал («*ех, якби ви побачили, як красиво йшов у цей танок Танцюрист – часом зигзагом, часом навприсядки, сумішню бойового гопака і танго смерті*» [6, с. 40]). Футболіст ішов дриблінгом, Турист «*вирушав у цей веселий похід*», «*ішов із власним жеребом у кишені Фортуна, ішов – не летів – Вертоліт*» [6, с. 40].

Літературно-художній антропонім *Маєстро* належить сорокасемирічному дідові, котрий воював уже на четвертій війні. Він «*грав на всіх інструментах – від гітари до банджо*» [6, с. 42], тому й отримав псевдо Маєстро («*Шаноблива назва видатного музиканта, композитора, художника*» [6, с. 636]). Але його поважали також за вік, за вміння вести бої («*Хлопці, – сказав Маєстро, – моє місце там, бо ви ж, старі лиси, знаєте, що, крім воювати, я більше нічого не вмію робити*» [6, с. 108]).

Ідеолога автор називає серйозною фігурою, він має захищати якийсь світогляд, якісь ідеї. У повісті «*Ідеолог – це заступник командира з питань ідеології*» [6, с. 26]. Він має ще один позивний *Одноріг*. Як зазначає автор: «*За тверду лінію, з якої його не зрушиш і танком. В однорогів нема або-або. Тільки – отак!*» [6, с. 42]. Ці два позивні тільки доповнюють один одного.

Хоча солдатами на війні є всі, хто воює, та не всім дають позивний *Солдат*. А персонаж «*дістав такий позивний, бо недавно відбув*

строкову в саперних військах» [6, с. 73]. Крім цього, «солдат – боксер, накачаний, він однією лівою розкидає всіх цих Савлохів і Тадеїв, як розкидав на майдані тітушок. Щоправда, Солдат патологічно інтелігентний» [6, с. 89].

За видом спорту та зовнішнім виглядом одночасно отримує позивний Ядро («Позивний Ядро він дістав за те, що був метальником ядра» [6, с. 30]). Його тіло нагадувало ядро: був здоровим, м'ясистим. Мав круглу голову («Його круглу, як ядро, пику я намалюю під циркуль») [6, с. 30], навіть посмішка нагадувала ядро («І усмішка на його круглому обличчі теж була кругла, як ядро») [6, с. 31]. Але був він дуже добрим, людяним.

Автор виводить загальні назви для бійців «Азову»: *бійці «чорного корпусу», чорні чоловічки, чорні пантери, чорні запорожці*. Епітет чорний указує на колір біди, війни, страждань, розрухи, смерті. А вони пройшли всі кола пекла, вони безстрашні і незламні («Ми завжди готові до неї, до смерті, ми перемогли страх ще на Майдані, коли пішли на кулі з дерев'яними щитами, коли поруч падали мертві друзі, а ми йшли і йшли до останнього » [6, с. 74]). Але, виявляється, назву чорні чоловічки вони отримали через те, що спочатку ходили в чорних робах («Тоді ходило багато чуток про чорних чоловічків, котрі невідь-звідкіля з'явилися на Донбасі. Чорне завжди більш загадкове, ніж зелене чи синє, – чорні запорожці, чорні прапори, чорні клобуки . А вся штука була в тому, що ми, не маючи військового обмундирування, зодяглися в дешеві чорні роби цивільних охоронців без будь-яких розпізнавальних знаків» [6, с. 17]).

Двох друзів-нерозлийвода – молодих хлопців – автор називає по-особливому: *Хома з Волині, Аксьон з Луганська* («І стояли перед ним «мужики» ще ті – вісімнадцятирічний Хома з Волині, дев'ятнадцятирічний ультрас Аксьон із Луганська» [6, с. 19]). У структурі цих літературно-художніх антропонімів знаходиться ім'я чи усічене прізвище та вказівка на регіональне походження – топонім. Позивний Хома хлопець отримав за схожість зі своїм побратимом. Доонімне значення імені Хома – «близнюк» з давньоєврейської мови [3, с. 400], повністю розкривається. Маляр розказує: *«Інакше їх не назвеш, наших Хому й Аксьона, діти та й годі, у них ще й бороди не росли, і були вони схожі між собою, завжди усміхнені, завжди веселі й готові, шибеники, до якоїсь витівки» [6, с. 38].* Схожими були і їхні долі: Хома «був сиротою, мав названу матір», Аксьон «став сиротою, бо його зреклися рідні батько-мати за те, що пристав до бандерівців

ще на Майдані» [6, с. 39]. Хлопці загинули в одному бою, поховали їх в одній могилі, і неважливо, що були вони з різних куточків України. Лиш у кінці повісті ми отримуємо інформацію про справжні імена героїв: Хома з Волині – Андрій Снітко, Аксьон з Луганська – Олег Аксьоненко.

За юний вік отримує позивний боєць *Вовчик*. Це розмовний варіант дитячого імені героя. Сам він бідкається, що ще не має позивного, але Маляр Кажє: *«І навіть Вовчику-братику, тобі позивний, якщо твоє ще дитяче ім'я само по собі є найкращим для тебе псевдонімом і позивним, не треба більше нічого шукати, Вовчику-братику»* [6, с. 10].

Справжніми іменами та прізвищами наділив автор волонтерів *Андрія Штепу та Миколу Вечора*. Азовці Андрієві *«дали невігадливий, але щирий позивний Друг»* [6, с. 80]. Штепа допомагав продуктами, грошима. Маляр бачив Штепу на посаді міністра економіки та фінансів, а Микола Вечір буде головою Нацбанку.

Натрапляємо на літературно-художній антропонім із тричленною структурою: *Григорій Олександрович Чекаленко*. Так звали директора театру в Маріуполі. Автор не дає підказки на розшифрування оніма, лиш вказує на схожість його прізвища з прізвищем відомого мецената Євгена Чикаленка. Але один із епізодів, вважаємо, може бути поштовхом до характеристики прізвища героя. Чекаленко спеціально затримував початок вистави, він чекав на азовців, це чекання і є в основі його прізвища.

Справжнє прізвище залишив автор комбатові *Білецькому* (Андрій Білецький – командир полку «Азов»). Але і тут автор веде гру з антропонімом, привертає увагу до кольору в основі прізвища, спрацьовує його доонімне значення (*« о четвертій вишикував нас комбат Білецький. У блідому світлі лице його було теж бліде, аж біле »* [6, с. 19]). Смерть молодих хлопців Хоми та Аксьона залишала відбиток і на обличчі комбата (*«І його лице – тверде незворушне лице комбата – збіліє на крейду»* [6, с. 46]). Автор використовує усічений варіант прізвища комбата – *Біл*, коли говорить про нього як майбутнього президента, що викликає посмішку (*« то хто ж тоді буде Президентом? Відповідаю: Біл. Могли б і самі здогадатися. «Клінтон? – ще раз перепитує хтось непосвячений. – Ми що, знов усіх безробітних іноземців запросимо до себе на державну службу?» На біса нам американець? – кажуть я. – У нас є свій Біл, харків'янин. Він не товктиме воду у ступі, а скаже нам усього лиш два слова: мужики,*

зробимо» [6, с. 93]). Зараз стало модним, особливо у молодіжному середовищі, використовувати деривати – деформації справжніх найменувань носіїв. Ми фіксували такі варіанти у творах Л. Дереша, С. Жадана, І. Роздобудько, О. Ульяненко та інших.

Привертає увагу літературно-художній антропонім *Ангел*, що є теж скороченням імені. Таке прізвисько має наречена *Маляр*, про це він говорить сам: *«Ангелом я називаю свою наречену – і не тільки тому, що обожнюю це небесне створіння, а через те, що вона так зветься насправді. Ангеліна. Ангеліна, погодьтеся, трохи задовге ім'я, тому я називаю її Ангелом. Вона часто прилітає до мене на крилах із Кривого Рогу, де викладає фортепіано в музичній школі. Прилітає завжди перед сном і грає мелодію, якої не існує ніде в природі – вона живе тільки в мені. Цю мелодію народила в мені Ангел»* [6, с. 61]. Ангел, як і небесне створіння, прилітає, їй опускаються крила, коли довго нема зв'язку з *Малярем*. *Маляр* у високому небі, у білих хмарах часто бачить її – свого Ангела, як вона пливе «у білій-білій весільній сукні». Вона добра, лагідна, гарна, *Маляру* приємно чути її голос, одержувати її підтримку. Вона для нього – «найсвітліша душа» («Ангел – він же є ангел, і в небі, і на землі» [6, с. 95]). За тлумачним словником фіксуємо, що ангел – «посланець», «захисник», «охоронець» [1, с. 29]. Таким охоронцем була для *Маляра* Ангел. Ангел ласкаво називає *Маляра* *Мушлею*. В обіймах коханої людини вона почувалася равликом, у них знаходила спокій, відгороджувалася від страшної реальності, знаходила захист.

У результаті дослідження ми виявили, що позивні (псевдоніми) воїнів АТО утворювалися шляхом трансонімізації онімної лексики та апелятивів. Серед пропріативів виділяються прізвиська відомих людей (*Гризло, Шухевич, Моцарт, Ленін* (за схожістю), *Сократ, Борман, Троян, Табала* (військовик)), літературних героїв (*Бендер, Буба* (мультгерой), *Айболіт, Акела, Картман* (американський мультгерой)); імена (*Вовчик, Аксьон, Хома, Олег, Петюня, Сидор, Ярик, Кузя, Боб, Вітальос, Макс, Піт*); релігійніми, міфоніми (*Апостол, Фортуна, Леший*), топоніми (*Мілан, Муром, Сиваш*).

Велику групу становлять позивні відапелятивного походження: похідні від назв тварин (*Бобер, Бізон, Вовк, Кіт, Крот, Ліс, Сіроманець*), птахів (*Сова, Сокіл*), комах (*Муха*), плазунів (*Гюрза* (гадюка), *Змій, Червяк*); похідні від назв рослин (*Береза, Редіс, Фінік*).

Найпоширенішими є позивні, що походять від назв професій чи якихось занять денотатів (*Адвокат, Білаз* (машина), *Десант, Єгер*,

Ідеолог, Ковбой, Ліфтер, Маестро, Маляр, Маршал, Метро, Моджахед (борець), Оберіг, Палій, Партизан, Солдат, Стратег, Танцюрист, Турист, Футболіст, Хімік, Хунта (установа), Шахта, Ядро).

Ми зафіксували також велику кількість позивних етнонімного походження (*Гал, Білорус, Кельт, Лемко, Молдаван, Русич, Серб, Хорват, Черкас, Чечен, Чилієць*).

Серед інших тематичних груп виділяємо такі, які характеризують особу за зовнішніми, фізичними чи психічними рисами (*Блондин, Борода, Буйний, Вертоліт, Дерзкий, Джигун (баламут), Злий, Золотий, Лисий, Мокрий, Рижий, Світляк, Сліп, Тінь*); за соціальним статусом (*Босяк, Глядач, Негідник*).

Є серед великої кількості позивних і такі, які нам розшифрувати не вдалося, авторської підказки, на жаль, не було (*Мосе, Кліма, Муртень, Бонов, Демітос, Малежа, Сіті, Амброс, Роло, Зоян, Голд, Севас, Чавур*), хоча деякі із них викликають певні асоціації.

Як бачимо, літературно-художні антропоніми повісті В. Шкляра «Чорне сонце» мають широкі виражальні можливості для розкриття образів. Добротним матеріалом для назв героїв повісті послужили як реальні оніми, так і апелюючи, які в тексті отримали відповідне семантичне навантаження, а вдалі авторські характеристики допомогли розкрити їх інформаційний заряд.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Павликівська Н. Українська громадсько-політична псевдонімія ХХ (1929–1959 рр.) – поч. ХХІ століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 239–243.
3. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
4. Федака С. Феномен Карпатської України. Карпатська Україна: Документи і матеріали. Хроніка подій. Персоналії. У двох томах. Том 2. Карпатська Україна: Хроніка подій, Персоналії / упорядкування – С.Д. Федака. Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2010. 774 с.
5. «Чорне сонце»: Шкляр у Луцьку розповів про волинян, які стали героями URL: <https://www.volynnews.com> (дата звернення: 23. 07. 2022).
6. Шкляр В. Чорне сонце: збірка; худож. Маріанна Пащук. 2-ге вид. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 304 с.: іл.

МИРОСЛАВ ДОЧИНЕЦЬ

*У книг, як і в людей, свої долі, свої дороги, свої мандри в
читацькому світі. І яким би світ не був, не треба забувати, що він –
Божий.*

Просто живи. Так, як умієш, як знаєш, як можеш.

*Бо мова – то незримий дух, що живе між землею і небом і пов'язує,
кріпить суцї душі.*

Мирослав Dochynets

ПРОМОВИСТІСТЬ НАЗВ РОМАНІВ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Закарпатський письменник Мирослав Дочинець – автор багатьох книг, популярність яких постійно зростає. А нещодавно автор отримав Шевченківську премію за романи «Криничар» та «Горянин». Майже кожна з книг присвячена сильній особистості.

Об'єктом мовознавчого дослідження романи М. Дочинця ще не були. Виняток становить наше дослідження «Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику»» [1]. Там ми досліджували власні назви персонажів, а нашу статтю присвячуємо назвам романів автора.

Кожний автор працює над створенням оригінального заголовка, як основного засобу виділення публікації серед масиву інших, щоб концентрувати на ній увагу читачів. Заголовок був предметом зацікавлення багатьох дослідників (В. Галич, Л. Грицюк, В. Ільченко, В. Різун та ін.)

Назви романів входять до складу художніх власних назв, стають центром ономастичного простору твору. За словами Ю. Карпенка: «Назва акумулює в собі художній задум, ідейний зміст твору, становить його візитну картку. Якщо шукати у творі найважливіше слово чи словосполучення, то ним, безперечно, треба визнати назву твору» [12, с. 29]. Ю. Карпенко вивчав назви творів Миколи Бажана, Ліни Костенко.

Ми дослідили назви романів М. Дочинця «Лис у винограднику», «Вічник», «Криничар», «Горянин», «Світован». Варто відзначити влучність і точність цих назв, у них – «вузловий елемент змісту». Вони вказують на героя твору і певні його речові обставини. Такі короткі назви є лаконічними. «На чолі твору, як командир, стає той його елемент, що виявляється найістотнішим» [12, с. 36]. Назви творів М. Дочинця підказуються самим їхнім змістом, а також індивідуальними уподобаннями письменника. «Назва тим ліпша, чим вона менша і чим більше несе в собі художньої інформації» [12, с. 34]. Головною метою вивчення цих назв є встановлення їхньої предметної етимології.

Тексти і назви романів М. Дочинця – це взаємопороджувальні величини. Письменник, здавалось би, використовує прямі найменування, але всі вони виконують символічну функцію, несуть

характеристичний заряд, тобто промовляють. Автор називає своїх героїв (а значить і романи) метафорично – Вічником, Криничарем, Горянином, Світованом, здебільшого ігноруючи традиційне наймення, яке людина отримує при народженні. Цей художній прийом вияскравлює «надособистісний» характер виголошуваних істин. Титульні персонажі М. Дочинця – не носії «характеру», а «ідеологи», речники важливих екзистенційних тез [21].

В одному зі своїх інтерв'ю М. Дочинець наголошував, що «Вічник» – роман про силу людського духу. На наш погляд, це характерно для всіх романів автора.

У романі «Лис у винограднику» головний герой Лис має безліч варіантів найменувань із коренем *лис*: *Лисеня, Лис, Лисок, Лисенятко, Лисицький, Лисовський*. Автор називає його різними іменами в різних життєвих ситуаціях. Роман Дочинця про людину, якій на долю випав особливий жереб. Лис часто сам себе запитує: «Як тебе звати, хлопчику?.. Олександр, Жан, Іван? Жереб, Лисицький, Неділик? Чи якимось інакше?» [7, с. 31]. Але найчастіше фігурує назва *Лис*. Персонаж здатний сприймати й розрізняти різні запахи, для нього характерні хитрість, проникливість, інтуїція, хист. Саме такі риси притаманні для лисів. Роман названий прізвиськом головного героя. До речі, М. Дочинець видав роман за двома назвами: «Лис у винограднику» і «Лис». Мабуть, авторові більше до вподоби однослівні назви (найчастіше – називні речення), хоча до романів «Вічник», «Криничар», «Горянин», «Світован» автор подає заголовки, якби розшифровує назву.

Назва персонажа в романі «Лис у винограднику» викликає алузії з назвами героїв байок Езопа та Глібова. Лисиця і виноградник – алегоричні образи. Але у відомих байкарів Лисиця прийшла до чужого винограду красти, а Лис Дочинця потрапляє в місце, звідки почалося його нелегке життя, він сповнений бажанням помагати іншим. На відміну від Лисиці Глібова, Лис Дочинця має благородні наміри.

Назва роману є символічною. У цьому тяжкому світі треба пристосовуватися, бути обачним, хитрим, мудрим, щоб вижити («І виходить, що ти Лис на всі двісті. Кажуть, що ти не тільки людей і звірів можеш обхитрувати, але й стіни» [7, с. 250]). Зоонім лис дуже влучно характеризує персонажа, тому автор виносить його в заголовок.

«Вічник», «Криничар», «Горянин», «Світован» – сприймаються як романний цикл, об'єднаний наскрізною ідеєю «стягання духу».

У центрі образної системи цих романів перебуває старий мудрий чоловік, чий світогляд є квінтесенцією життєвої мудрості [21].

Символічною є назва роману «**Криничар**. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії». Збігається вона з одним із прізвиськ головного героя. *Криничар* – той, хто копає криниці. Персонаж розповідає: «*Криничар – моє прилюдне ймення. Це від давнього мого ремесла. Чужі люди так мене й прописали в паперах*» [6, с. 22]; «*Нотар справив новеньку метрику, де записав тебе, аби довго не думати, – Криничарем*» [6, с. 213]. Цікаво, що Великий тлумачний словник сучасної української мови такого слова не фіксує. М. Дочинець створив власний онімічний неологізм.

Є в головного героя ще одна назва – *Кутьо* («*Пан Кутьо – так вони називають мене. По-нашому це Пес*» [6, с. 15]). Але автор називає роман за йменням *Криничар*. Здавалось, усе зрозуміло: за своїм ремеслом герой отримав прізвисько, яке стало назвою твору. М. Дочинець укладає в цю назву більш глибокий зміст. Персонаж не тільки копав і чистив криниці, він дбав також про криницю душі («*І в цьому другому моєму підземеллі явилось друге звільнення – правдиве і до болю щемке. Відкрилася порожнеча моєї нутряної криниці. Її належало вичистити, вишкребти, звільнити від намулу, аби піднявся зі споду новий, чистий нурт*» [6, с. 242–243]). З цієї глибини криничної, «як відомо, найліпше видно звізди». Блукаючи світом, копаючи криниці, герой думає про Карпатський край, про «*нашу забуту давність і наші замулені криниці. Про людей, котрі ті криниці копали й черпали з них воду – найсолодшу воду на світі*» [6, с. 254]. Ця вода не тільки найкраща за смаком, вона лікує. Життя і здоров'я, очищення й кохання – ось основні грані цього символу. Водою очищають від бруду – і тілесного, й душевного [22, с. 75]. Автор устами персонажа стверджує, що про українські криниці можна говорити «*з невичерпним подивом. Воістину, якщо ставки й озера – очі цієї землі, то криниці – її живе нутро, душа*» [6, с. 270]. Неабиякий характеристичний потенціал закладений і в імені героя – *Овферій* (*Ферко, Федорко, Фарад*). Ім'я Федір з грецької мови – «дар, дарунок, Божий дар» [18, с. 105]. Поєднання імені й прізвища можна тлумачити так: Криничар – той, що дає воду, а вода – Божий дар; Даритель. Виходить, що Криничар – Даритель.

Концепт-символ криниця фігурує також у романі «Вічник», де головний герой говорить про камінну криницю його сум'ятного духу, про криницю, що точить людську мудрість.

Головний герой роману «**Вічник**. Сповідь на перевалі духу» має теж багато імен, усі вони утворені від апелятивів. Герой зізнається, що називали його «*в своєму невір'ї, в своїй боязкій шані – то Знахарем, то Знатником, то Відуном, то Босоркуном, то Характерником, то Вічним Дідом, то Тим, що живе в Чорній Хащі*» [4, с. 4]. Імен багато, усі вони цікаві, але автор вибирає назву Вічник, що має символічне значення. Вимальовується образ, що підіймається до рівня носія ідей, постулатів вищого ґатунку. Зв'язок таких образів-ідей із концептуальним баченням світу може бути більш або менш прозорий, але шлях від образу до вербалізованого символу свідомо чи несвідомо закодований автором мистецького твору [15, с. 172–173]. Назва «Вічник» засвідчує передовсім усвідомлену читачем реалізацію концептуалізації через образ-ідею, образ-символ, який не є прозорим щодо свого наповнення, бо несе не лише перший-ліпший смисл, а й додатковий внутрішній «заряд».

Слово вічник, як і криничар, знову ж таки не фіксують наші словники. Але, опираючись на дефініцію до слова вічний, дізнаємось, що це такий, який «не має початку й кінця, безконечний у часі; незалежний від часу, незмінний; який не зникає, не перестає існувати» [2, с. 191].

Дочинців герой пройшов через усі випробування, які випали на долю його краю. «Цей герой – ніхто. Там немає ані професії, ані імені, ані національності, бо він був вищим від усього цього. Мені хотілося подати образ людини-борця», – каже автор [17]. Від нього забирали все: дім, землю, свободу, але не змогли «відібрати безсмертної душі. Бо вони і їх режими не знали головного закону – закону Вічності» [20]. Відбуваючи заслання на Колимі, герой сам називає себе табірним вічником. У кінці роману герой резюмує: «*я на цьому світі був завжди. І буду вічно. Як той камінь. Камінь терпіння. Мене називають вічником, знатником, відуном. Але що я знаю? Що я відаю? Хіба лише те, що я занесена вітром часу порошина якоїсь Галактики; жива порошина, що у вирі земного життя затвердла в перлину вічності, аби колись знову засвітитися зоряною крихіткою в небесному безмір'ї. Так, я – вічник*» [4, с. 284]. Автор змальовує долю особистості, котра перебуває в пошуках істини, формує той життєвий алгоритм, який дозволить їй досягти гармонії з Всесвітом. «Життя Вічника – щоденне, щохвилине Служіння. Служіння людям, собі, вічності. Вічник доходить до закону Вічності, до безсмертя духу» [3].

Як бачимо, авторське новоутворення *Вічник* має інформаційний зміст (інформаційно-стилістична функція) і оціночний момент (емоційно-стилістична функція). Разом вони працюють на тему, на ідею, художній задум, виражають сокровенне, мають кілька змістових шарів, що вказують на різні думки і оцінки письменника [11, с. 218].

Мирослав Дочинець принципово не називає своїх головних героїв звичними іменами, а лише загальними назвами. Природно, що при відборі загальноновживаного в суспільстві імені для художнього твору автор вдивляється в його етимологію. Імена центральних дійових осіб романів М. Дочинця мають глибокий підтекст, що свідчить про обдуманний вибір власного імені для персонажа. Це ми відстежуємо також у романі «**Горянин**. Води господніх русел». Твір названо за найменуванням головного героя. *Горянин* – звичайний чоловік, чие життя минало в постійній праці, здебільшого спокійно, без особливих потрясінь. Люди в селі навіть не уявляють, що Горянин може мати якесь інше ім'я: «*Горянин хіба його якось інакше називають?*» [5, с. 5]. Здається, він і сам забув, як його звати («*Вдома називали його старим, а інші – Горянином. Як і діда Микулу*» [5, с. 92]). Під час кривавих боїв, відбиваючи штурм ворогів, прикутий до скали Микула проявляє мужність і стійкість духу: «*Я син гори, народжений нею і на ній приречений умерти. Не я вас нищу, а каміння, що є сльозами гори. Я теж камінь, і я в цьому боїці буду останньою сльозою, в якій ви втопитеся*» [5, с. 162].

За тлумачним словником дізнаємося, що горянин – «житель гір, горець» [2, с. 256]. Тому герой не хоче, щоб його називали вояком. У гарячці він шепче: «*Я пастух Я лісоруб Я звіролов Я горянин*» [5, с. 163]. Перераховуються професії, які характерні для жителів гір. Знання і вміння старого перебрал його внук. Горянин міцно прив'язаний до свого родового «гнізда». Надзвичайно важливою в романі є проблема Роду, кровного зв'язку з пращурами [21]. Він воює з рікою, хвилі якої підмивають його обійстя, відбирають життєвий простір, наближаючись до цвинтаря, де упокоївся з миром його Рід, і перемагає стихію. Напрошується висновок: «ми люди тихі-сумирні, але якщо загроза рідній хаті, рознесемо усе в друзки навпіл – і неба буде мало, і землі!» [19]. Якими актуальними є ці слова сьогодні!

Історія Горянина так само переростає рамки особистісної біографії, сягаючи рівня глибоких філософських узагальнень [21]. Горяни – люди сильні духом, витривалі і нескорені. Вони черпають

життєдайні сили з глибин землі, а піднімаються в гори, щоб набратися сили світу (космосу).

Авторським неологізмом є також назва нового роману «Світован. Штудії під небесним шатром». За словами автора: «Світован означає той, хто перейшов світ і далі знаходиться в дорозі до самого себе. Це третя історія про життя Андрія Ворона» [10]. Головний герой – чоловік «карпатського гарту», який розуміє цей світ і себе в ньому, має відповіді на вічні питання буття. Назва роману (як і героя) оточена конотативним ореолом і виконує символічну функцію. Навколо цього імені «створюється свого роду смислове поле, необхідне й достатнє для виявлення численних конотативних супроводів, додаткових значень, асоціативно-оцінних і образних рядів» [15, с.115].

В основі слова *Світован* є корінь світ. За тлумачним словником дізнаємося, що це слово багатозначне. Світ – це 1) «те саме, що світло, 2) «сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; всесвіт, 3) окрема частина всесвіту, 4) Земна куля, Земля з усім, що на ній є. // Усе живе, все навколишнє; все, що оточує людину. // Оточення – суспільство, люди» та ін. [2, с. 1298].

Світован несе світло іншим: радить, допомагає пізнавати світ і сприяє людям у лікуванні й очищенні душі. Сам образ світлий, добрий, до нього тягнуться інші.

Відомо, що «ідея світла дуже давно відіграла велику роль у світогляді людей. Зв'язок людського життя з сонячним світлом відчувався людиною з глибокої давнини. Значно пізніше спостереження і відчуття цього зв'язку були узагальнені в усних і письмових трактатах. У Біблії ідея світла визначальна для всього суцього. Світло в перший день творіння стало символом добра» [9, с. 78].

Людська душа постійно потребує єднання зі світом, адже вона – часточка природи, всесвіту. Автор називає героя Вічником. Ця назва теж має стосунок до всесвіту, вічності. Письменник розкриває дивовижний світ персонажа («*Так ось хто він, цей мудрий мовчун Чоловік, що носить у собі жадібність до природи. Проблиснула мені вузька шпарина в новий світ людської сутності. Власне це був окремий світ, осібний у своєму самонаповненні. Світ у світі. Світ Світована*» [8, с. 54]). Персонаж називає себе «бродником світу», Світованом, тим, «що перейшов світ», йде далі, і весь час «в дорозі до самого себе». Людина все життя вчиться, удосконалюється, бере все найцінніше з довкілля («*Природа відкрила мені мудрість устрою і вічність її плину.*

Може тому, що я не втручався, не змінював її. Я змінював себе, вирівнював свою натуру під її устрій» [8, с. 73]). Не відділяючи себе від природи, Світован каже: «Бо я Світован. Що світ – те і я» [8, с. 97], тому вміє читати «потаємну книгу відкритого для нього світу». Оскільки світ вічний, то справи, які робить людина для нього, вічні також. І Світован це розуміє («Світ приймав нас у свої обійми. Я ставав світованом. Наближався до розуміння, що ключ до удачі – се не ловити, а кидати, не брати, а давати. А перегодом дійшов і вищої правди: все, що ти встиг зробити для сього світу, ніщо не забере. Навіть смерть» [8, с. 78]). Герой знає, що світ створив Бог – «Світотворчий Мистець», і відводить Йому важливу роль – берегти той світ («І коли б мене запитали: «Ти називаєш себе Світованом, бо перейшов світ, то скажи: що є людина, що є світ?» – я б відповів «Се ми і є, і се наш світ. І тому Господь нас не судить і підтримує наш крихкий світ обома руками» [8, с. 112]).

Автор по-різному називає діда Андрія, але всі назви також загальні: «бродник» світу, мандрівець, вічник (вічно блукає світом, носить «свою материзну в душі»), цілитель («робив аналізи, сходу ставив діагнози»), садівничий («Садівничий у нас Один Я хіба що служебник саду. Себто слуга» [8, с. 185]), дідо-всевідо («Дідо-всевідо, як із казки вийшов», «цей дідо-всевідо знав все, і не було на те ради»), родимець світу («Чоловік, що позбувся свого фальшивого я»). Серед всіх цих назв М. Дочинець вибирає назву *світован*. Вона, незвична, нова, нетрадиційна, стає центром твору. Як писав Ю. Карпенко, «чим талановитіший, чим глибший письменник, тим більше його захоплює робота з власними назвами – їх адекватний добір чи створення своїх власних онімічних неологізмів» [13, с. 62].

Світована можна назвати і Світоманом за надмірну любов до навколишнього світу, або тим, кого манить (вабить) світ, бо він прекрасний («І сонце сіяє, і мир Божий красен!»).

Ю. Карпенко зазначав: «Видумування назв – особливий талант. Є люди, які добре пишуть, але не вміють давати назви своїм речам. І навпаки» [12, с. 33]. М. Дочинець належить до тих, хто добре пише і вміє добре називати. Він залюблений у слово.

Письменник, створюючи назви, звертається до прямих найменувань, «але більший чи менший елемент символічності при цьому залишається. Така вже природа авторських заголовків» [14, с. 44]. Слід зауважити, що М. Дочинець шанує рідкісні, непоширені слова, виносячи їх і в заголовки, чим приваблює читача.

Назви романів «Вічник», «Криничар», «Горянин», «Світован» мають дуже багато спільного: по-перше, у них закодовано образ старої мудрої людини, що вчиться все життя і досягає гармонії з Всесвітом; по-друге, вони доповнюють одна одну; по-третє, у них завуальовано філософський зміст (вічності, буття); по-четверте, вони є назвами людей, які творять, будують, відроджують, а не руйнують. Вони справжні будівничі.

Власне ім'я персонажа стало знаком авторського виділення. За словами М. Крупи: «Домінантне становище наскрізного неваріативного високочастотного власного імені, яке виділяє семантичне ядро тексту, підкреслюється винесенням його у заголовки» [16, с. 328].

Характер символів, ужитих у заголовках романів М. Дочинця, є виразником індивідуального стилю автора. Ця символіка формує в читача уявлення про поетичну модель світу письменника.

Література

1. Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Присвячується 90-річчю від дня народження професора В.І. Добоша. Випуск 19. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. С. 17–21.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Вергелес Тетяна. Життя Вічника – це служіння людям, собі, вічності URL: <http://raporama-mukachevo.com/2012/02/06/16478/> (дата звернення: 23. 07. 2022).
4. Дочинець М.І. Вічник. Мукачево: Карпатська вежа, 2011. 284 с.
5. Дочинець М.І. Горянин. Води господніх русел. Роман. Мукачево: Карпатська вежа, 2013. 311 с.
6. Дочинець М.І. Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії. Мукачево: Карпатська вежа, 2012. 331 с.
7. Дочинець М.І. Лис у винограднику: роман. К.: Ярославів Вал, 2010. 292 с.
8. Дочинець М.І. Світован. Штудії під небесним шатром. Роман-намисто. Мукачево: Карпатська вежа, 2014. 232 с.
9. Железняк М.І. Світоглядний код словянської антропонімної лексики. *Актуальні питання антропоніміки*. Відп. ред. І. В. Єфименко. К., 2005. С. 76–88.
10. Каралкіна Наталія. Штудії Світована URL: <http://rionews.com.ua/newspaper/socio/now/n141614338> (дата звернення: 23. 07. 2022).

11. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
12. Карпенко Ю.О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29–37.
13. Карпенко Ю.О. Про літературну ономастику: Міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 61–70.
14. Карпенко Ю.О. Про назви творів Ліни Костенко. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 39–48.
15. Кононенко В.І. Мова у контексті культури. Монографія. Київ–Івано-Франківськ, 2008. 390 с.
16. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.
17. Олійник Євгенія. Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24463287.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
18. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-тє вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
19. Старий і Ріка. URL: <http://zakarpattyua.net.ua/Blogs/105547-Staryi-i-Rika> (дата звернення: 23. 07. 2022).
20. У Києві презентують. URL: <http://platfor.ma/art/4f1e900c86c3b/> (дата звернення: 23. 07. 2022).
21. «На своєму березі »: необов'язкові міркування про книгу Мирослава Дочинця «Горянин» URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2013/04/04/083207.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
22. 100 найвідоміших образів української міфології / [Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.]. К.: Орфей, 2002. 448 с.

КОНОТАТИВНЕ ТА ФУНКЦІЙНЕ НАПОВНЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ЛИС У ВИНОГРАДНИКУ»

Роман «Лис у винограднику» – «твір небуденний, яких у сучасній українській літературі вельми бракує. Окремо слід відзначити віртуозне володіння словом Мирослава Дочинця. Не мова, а насолода» [5].

Мирослав Дочинець називає героїв своїх романів звичними іменами, черпає з реальної антропонімії прізвища, прізвиська, імена,

які в художньому тексті промовляють. Добір назв героїв – важка робота. З розвитком сюжету читач все більше розуміє, чому автор підібрав своєму героєві саме таке ймення. Підказку подає автор, інші персонажі, сам герой.

Ми дослідили літературно-художні антропоніми з роману М. Дочинця «Лис у винограднику». Головний герой роману має багато імен, які отримував протягом життя в незвичних ситуаціях. З перших сторінок роману автор знайомить нас із «новим пожитцем», не називаючи його («*Був він середнього зросту, нечіткого типу і непевного віку «за сорок». Колір очей і волосся теж було важко визначити на перший взір. Сказати б – колір попелу, того попелу, що залишається після спалення фруктових дерев. Сумішка сірого, білого і рудого. До того ж, це мінялося пасмами і відтінками*» [6, с. 7]). Під час розмови по телефону давній знайомий Сосо називає його старим лисом. Так апелятив *лис* переходить у власну назву. «*Я відпочину кілька днів, Сосо. А потім Лис стрибне далі*», – розповідає про себе герой. Легкість у тілі, пружна і безшумна хода, колір очей і волосся – ознаки, які характерні для лиса. Не випадково дама на рецепції підмітила, що «*в ньому відчувалася якась особлива порода*» [6, с. 7]. Особа «під кодовим іменем *Лис*» зупиняється в Мукачеві, щоб розшукати загублені сліди, дізнатися своє справжнє ім'я, прізвище, родовід. У доносах шефові штаб-квартири Інтерполу в Україні начальника спецвідділу МВС у Закарпатській області полковника Леоніда Правика знаходимо: якщо *Лис* і причетний до кримінальних подій, «*то поводить ся справді, як лис*», тобто натякає на хитрість героя. Цю рису виділяє також генерал, агітуючи *Лиса-зека* на службу («*І виходить, що ти Лис на всі двісті. Кажуть, що ти не тільки людей і звірів можеш обхитрувати, але й стіни* » [6, с. 250]). Персонаж здатний також сприймати й розрізняти різні запахи, для нього характерні проникливість, інтуїція, хист. Пор.: «*Пане Лисе, якщо у вас такий гострий, даруйте, нюх, то чому ви тоді у винограднику не відчували, що за вами йдуть назирці?*» [6, с. 286]. Ці риси проявилися ще в ранньому дитинстві («*Першим відряджали Лисеня, бо в нього була гостра чуйка. Він на відстані відчував ментівські засідки чи закрадки чужих, не берегових зграй*» [6, с. 94]). Він відчував «*шкірою, кожною клітиною мозку близьку небезпеку*», «*за звуком подошов обирав потрібну дорогу*», чув «*в якому напрямку риє землю кріт*» [6, с. 105]. Хоча прізвисько *Лисеня* персонаж отримав не за цими рисами, а за місцем знахідки. Кримінальний елемент Тухлий знайшов його в

піщаній норі. Саме Тухлий розпізнає на собі впертість характеру Лисеняти («*Ти кент правильний, зі стержнем. А головне – з казанком на плечах. Ти, Лисок, не блатна тля. ти з благородних*» [6, с. 99]). Та благородність проявиться значно пізніше, злочинний світ ще довго триматиме героя у своїх лещатах. Крім назв *Лисеня* (*Лисок*), ми зафіксували ще варіант *Лисенятко*. Так його називає старий приятель Юхвід («*Не гнівайся, що я називаю тебе так. Бо ти назавжди залишився для мене Лисенятком. Яке, втім, легко може відкусити лапу левові – З левами я давно вже приятелюю*» [6, с. 163]).

У романі дуже часто поруч з апелятивом *лис* фігурують й інші зооніми. Лис – «хижий ссавець родини собачих» [3, с. 614]. Назвами хижаків будуть іменувати героя не раз. Косоокий Паша назвав його морським вовчням, бо підібрав його в морі, а він ще й відбивався («*З таких вовки виростають*», – казав він. Після школи, яку пройшов Лис під керівництвом егеря з Уссурійського краю Мочалова, «його можна було називати Тигром. Але він залишився Лисом» [6, с. 233]). Ми зафіксували також орнітономен *Яструб*. Яструб відноситься до хижих птахів. Так його називає Синичка («*Привіт, Яструбе. – Чому ти називаєш мене так? Бо в мене з пальців стирчать пазури? – Не з пальців, а з очей. Вони висувуються нишком з очей і лагідно впираються в жертву, притягуючи до себе*» [6, с. 183]).

Назва персонажа викликає алюзії з назвами героїв байок Езопа та Глібова. Лисиця і виноградник – алегоричні образи. Але у відомих байкарів Лисиця прийшла до чужого винограду красти, а Лис Дочинця потрапляє в місця, звідки почалося його нелегке життя, він сповнений бажанням помагати іншим. Його брат Павло називає батька «художником винограду. Він деміург вина» [6, с. 263]. Щоб Батько не доглядав чужий виноградник, Лис викупив його і підніс це як подарунок від держави. На відміну від Лисиці Глібова, Лис Дочинця має благі наміри.

Прізвисько *Лис* є найбільше вживаним у романі, хоча воно утворене від прізвиська *Лисеня*. А назвав так його Тата («*Гуляй на волі, якщо так її любиш, Лисе. – Я Лисеня. – Ні, ти Лис. З того часу його називали Лисом*» [6, с. 209]). Прізвище *Лисицький* утворилося також від прізвиська малого бомжа Лисеняти. У поданнях з Інтерполу його називають *Олександр Лисовський*.

Шукаючи про себе інформацію, Лис дізнається, що звали його *Іваном*. Іменем таким нарік його сторож *Іван*, який носив для нього козяче молоко («*А як назвемо малого Іванка?.. Так він і залишився*

Іванком А дівчата й прізвище вигадали – Неділик, бо в неділю народжений» [6, с. 70]). Ім'я *Іван* («божа благодать, божа милість» [7, с. 143]) не сподобалось Жереб Зої Борисівні, котра усиновила його, бо було надто простонародне. «Вона записала його *Жаном* і використовувала для жебракування». Імена *Іван* і *Жан* мають однакове походження і значення. А от прізвище *Жереб* автор вибрав не випадково. *Жереб* – «життєвий шлях і те, що на ньому виникає, створюється життєвими обставинами, з чим людина зустрічається і т. ін.; доля» [3, с. 366]. Роман Дочинця про людину, якій на долю випав особливий жереб. Лис часто сам себе запитує: «*Як тебе звати, хлопчику?.. Олександр, Жан, Іван? Жереб, Лисицький, Неділик? Чи яюсь інакше?*» [6, с. 31]. Не знайшовши відповіді, шукає далі. Ім'я *Олександр* також промовляє: «захисник людей, мужній, воїн» [7, с. 261]. Герой справді мужній, він багатьом допоможе, захистить. Закордонні друзі називають його *Алексом* (чехи), *Александром* (іспанці) на європейський манер. Поєднання імені *Олександр* з іменем по батькові *Михайлович* (*Михайло* – «рівний богові» [7, с. 237]) набуває ще більшої ваги: мужній воїн, майже рівний богові. У минулому Лис був кримінальним авторитетом. «Свою біографію він здобував на зонах і в тюрмах усього колишнього Союзу, «відзначався» в Москві, Грузії, Чечні» [5]. Тепер він допомагає малолітнім злочинцям, «непохитний авторитет» у бізнесі. Тому колега-адвокат каже: «*Вам сам Бог велів іти в політику*» [6, с. 116]. Теперішнє його ім'я по батькові *Петрович* також промовляє: *Петро* – «скеля, камінь» [7, с. 292]. Автор натякає на стійкість духу героя, на силу волі. На зоні Лис полірував каміння. Юхвід йому тоді казав: «*Гадаєш, ти камінь шліфуєш?.. Ти себе шліфуєш*» [6, с. 171].

Збираючи по клаптях відомості про своє походження, Лис дізнається про свого батька, його прізвище. Пані Марта йому розповіла: «*Дзвонив на службу. Він дзвонар при церкві. І прізвище в нього Звонар, і в дзвони б'є на празники. Роки вже не ті, щоб на дзвіницю лазити, але деколи ще зможеться. А так – помалу сторожить Мішо у винниці*» [6, с. 81]. Прізвище персонажа відповідає тому заняттю, яке він виконує. Батько головного героя сповіщає про щось не тільки дзвонами, він пише книгу про рідний край, тому є живим джерелом народної пам'яті.

Автор змушує головного героя позбутися тих різних імен і взяти одне: те, що поєднувало його з батьківством, з родиною, з Мукачевом.

У кінці роману він стає *Іваном Звонарем*, і навіть погоджується, що це наймення непогано звучить.

У Мукачеві головний герой перероджується, знаходить і нове кохання. Заслуговує на увагу те, як автору вдається поєднати непоєднуване. Дівчина, яку полюбив Лис, назвалася *Яніною Синичкою*. Ім'я Яніна має те ж значення, що й Іван, а його саме так звали при народженні. Виходить, що в героїв однакові імена. Але зараз він *Сашко*, а Яніна називає його *Лесиком-лисиком*. Спорідненість знаходимо за іменами, але не за прізвищами: *Лис і Синичка*. Це повна протилежність, «вода і камінь, лід і полум'я». Сам герой розмірковує: «*Синичка і Лис. Гарна пара, нічого не скажеш! Небо і земляна нора. Крила й ікла. Політ і плазування. Радість і хитрість. Цвірінькання і виття Чим не поєднання?!*» [6, с. 219]. Герой завжди прагнув волі, «зздри́в птахам, які мають крила». Лис відзначає, що Яніна схожа на пташку, він і називає її «моя маленька пташко».

Варто зазначити, що подібний ЛХА ми зафіксували в повісті «Лялька» Тетяни Ліхтей, де головна героїня має прізвище Ластівка. Ці прізвища запозичені з реального антропонімікону закарпатців, що підтверджує словник П. Чучки [8, с. 515]. У творах письменників вони мають символічне значення (символізують повітряну стихію) [2].

Серед ЛХА другорядних персонажів натрапляємо на цікаві найрізноманітніші екземпляри. Виділяється низка прізвиськ, якими автор назвав представників злочинного світу. ЛХА *Тата* належить «авторитету першого ешелону Г. Татарському, який у минулому був «господарником, науковцем, депутатом Верховної Ради СРСР, Героєм Соцпраці, підпільним мільйонером». У такої людини за плечима був досвід, у нього було чому навчитися. Лис «був правою рукою» цього авторитета. Прізвисько героя – скорочений варіант прізвища *Татарський*. З тексту роману ми дізнаємося, що *Тата* всьому навчив Лиса, він його виховував, «називав любимим сином», тобто він був йому за батька – *татом* (Тата). Лис розповідає письменникові: «*Тата називав мене сином. І я, безбатченко, радо це прийняв. Завдяки йому я не впав. Не загруз у табірній пилюці і не став звіром*» [6, с. 210]. Духовний наставник батько Лиса – Тата – кримський татарин за походженням, ім'я якого дивним чином збігається з пестливою назвою батька в українців. З розповіді Лиса письменник робить висновок, що Тата був *Кримінальним Соломоном*, натякаючи на мудрість персонажа, адже він на зоні наводив порядок, «провадив розбірки», підкоряв голосом, поглядом і «дивовижним спокоєм».

Прізвиськом *Вічний Жид* названий єврей *Юхвід*, котрий «належав до золотого фонду невільних майстрів», «до тих, що авторитет здобувають не силою, а талантом». Юхвід «кочував із зони в зону». Напрошується асоціація з персонажем християнської легенди, де *Вічний Жид* блукає по світах, а його мандри стають простором інтелектуального досвіду. Через багато років Лис допоможе Юхвіду уникнути смерті. На запитання Паші Пітерського чому він «жидка відпустив», Лис відповів: «Тому, Пашо, бо він *Вічний Жид*, а ми з тобою тимчасові» [6, с. 175]. Персонаж із таким прізвиськом фігурує в книзі Ю. Андруховича «Таємниця». Цей образ використовували багато письменників.

ЛХА-прізвиська, якими названі представники декласованих елементів, характерні для кримінального середовища: *Колун, Косоокий Паша, Коца, Лопата, Маркіз, Паша Пітерський, Пуп, Тухлий, Червак, Штопор*. Як зазначає Л. Белей, такі ЛХА «часто вражають зневажливою емоційністю», а їх структура «відповідає «мовному режиму» в кримінальному середовищі сучасних українських міст» [1, с. 133]. Ці персонажі дають одне одному «поганяла» за різними ознаками. Напр.: ЛХА *Колун* належить людині, яка за вказівкою боса, наказує винних. Прізвисько походить від апелювання *колун* – «важка, з тупим клиноподібним лезом сокира для розколювання дров і колод» [3, с. 557]. Войовничий характер героя підкреслює автор («*Але тиски я їм начищу. Носи переламаю. – Що з тобою вдієш? Колун і є колун*» [6, с. 192]).

ЛХА *Маркіз* двоякого походження. Колишній безпритульний товариш Лиса *Маркіз* має ім'я *Марк*, вірогідно, що від нього походить прізвисько персонажа. Іншу версію озвучує сам герой: «*Я з благополучної родини. Може, навіть дворянської крові. Моє рідне прізвисько Воронцов Тобі дивно? А не дивує тебе, чому до мене прізвисько таке прилипло – Маркіз*» [6, с. 113]. Напрошується асоціація з графом Воронцовим, у поведінці й характері героя проявляється благородство. Батьки *Маркіза* були лікарями, він розробляє нове медичне устаткування, помагає хворим. Тому, можливо, Лис назве його *Наркозом*, бо це має якийсь стосунок до медицини.

Головний герой кочує по всьому Радянському Союзу, тому зустрічаються йому люди з іменами та прізвищами, які характерні для різних націй. Серед ЛХА, що належать до російської антропонімної системи, виділяємо такі: *Борис Волков, Мочалов, Кисельов*; до

єврейської *Бейло*, *Юхвід*, до угорської *Імре Сейкелі*, до корейської *Чу*, до грузинської *Сосо*, *Коца*, до татарської *Алім*.

Автор не експериментує з іменами та прізвищами закарпатців, він запозичає їх з реальної антропонімії. Серед імен роману виділяємо звичайні християнські імена: *Іван*, *Марія*, *Василь*, *Павло*, *Степан*, *Магда*, *Марта*, *Микола*. Дуже часто вони вживаються з суфіксами здрібності та фамільярності: *Костик*, *Павлик*, *Маруся*, *Миколка*, *Стьопка*, *Сашко*, у деяких із них відчитуються закарпатські діалектні риси: молочник *Мішо*, дідो *Митро* з Кальника, *Митько*, *Анця*.

Серед прізвищ натрапляємо на характерні для регіону називання: *Баник*, *Ковач*, *Гойда*, *Григораи*.

ЛХА *Федір Корятович*, *Йосип Бокшай*, *Ерделі* влітаються іншими героями в контекст, їх присутність вказує на національно-регіональну приналежність та хронологічні рамки [8].

Варто зазначити, що форма ім'я + ім'я по батькові не є характерною для називання закарпатців. У М. Дочинця так називають вчителів, вихователів (*Степан Петрович*, *Дмитро Сильвестрович*, *Семен Борисович*); лікарів (*Мальвіна Петрівна*, *Єлизавета Петрівна*); військових (*Оксентій Петрович*) та ін.

Є в літературного героя М. Дочинця згадка про вчителів, котрі вели заняття в інтернаті-«жабятнику». Лис згадував про «сміхотливого» вчителя *Кука*, котрого любив і шанував. Учитель географії та біології *Дмитро Сельвестрович Кукін* багато знав, нікого не бив, умів жартувати. Коротка форма його прізвища *Кук*, що стало прізвищем, утворилася завдяки його жартам. Пор.: «*А Ви Дмитро Сильвестрович Кукін? – Просто Кук. Мого пращура колись з'їли туземці*» [6, с. 284]. Так персонаж натякає на відомого Кука, якого з'їли аборигени.

ЛХА *Семен Борисович Глістер* належить «хлопчачому вихователю на прізвисько *Глист*». Так називали інтернатівці вчителя «з рідким прилизаним волоссям і чиряками на шкірі», який здійснював езекуцію над дітьми, що проштрафилися. Як відомо, *глист* – «черв'як, що паразитує в організмі людини і тварин» [3, с. 245]. Таким паразитом був *Глістер*.

Прізвище чесного працівника правоохоронних органів *Правика* походить від апелятива право, що вказує на його професію і намагання жити й працювати згідно з законом і правом, а не відстоюючи свої особисті інтереси.

Лис допомагає безпритульному хлопчикові, заохочуючи його до різної роботи. Хлопчина, у якого батько сидить у тюрмі, а мама все пропиває, викручується як може: пристосовується до середовища, всюди встигає. Прізвисько у нього *Щур* («*Як хоч звати тебе? – Щур. Коля Щур. – У людини має бути одне ім'я. Людське. – Ну, тоді просто Коля*» [6, с. 47]). Коли Лис побачив, чим харчується Коля, то запитав: «*Тебе Щуром назвали через те, що ти їси різну гидоту?*». Тут напрошується асоціація з гризунами. Трохи пізніше ми дізнаємося справжнє прізвище хлопця. Не розуміючи значення слова волонтер, Коля скаже: «*Який я Волонтир? Я – Дзьобак*» [6, с. 91].

Директора дитячого будинку, який обманом наживав собі добро, який продавав сиріт, Лис називає *Гнидюком*. Апелятив *гнида* вживається як лайливе слово, так «називають нікчемну людину» [3, с. 247]. Герой таким був, але наполегливо вказує на своє справжнє прізвище: «*При чужому антикваріаті, пане Гнидюку. – Я Гнатюк*» [6, с. 239]. Людина, яка наробила стільки біди іншим, заслуговує на таке прізвисько.

Цікаве прізвисько отримує від Лиса пані *Гелена* з Праги. Вона красива, гарно справляється з роботою, тому Лис називає її *Єленою прекрасною і мудрою* («*Я завжди казав, що ви не тільки Єлена прекрасна, але й премудра*» [6, с. 201]).

Під час зустрічі з Лисом мукачівський письменник розповідає свою новелу про царя *Соломона*, *Суламітку*, царицю *Савську*, царицю *Астис*. Так у сучасний текст вплітається історія. Ці ЛХА – назви реальних людей давніх часів. Натомість ЛХА *Цезар* називає реальну людину, тому що належить «меткому єврейчику», якого прислав Юхвід. Головний герой – майстер своєї справи, знає собі ціну, тому й дивується: «*І він, Цезар, повинен його звідти дістати й оцінити*» [6, с. 193].

З відтінком фамільярності, здрібнілості створює автор ЛХА, що називають перших осіб держави. Пор.: «*До тебе дістатися важче, ніж до Путіна Митько з Володькою, як ми і передбачали, таки зважились кинути трубу в обхід Хохляндії*» [6, с. 32]. Називання Путіна і Медведєва іменами зі здрібніло-пестливими суфіксами дозволяє зарахувати їх до імен знайомих Лиса.

ЛХА *Горбатий* – жартівливо-іронічна народна назва президента СРСР Горбачова. Прізвисько *Горбатий* фігурувало серед представників криміналу, тому дивним було, що Тата нагороджував не авторитет *Горбатий*, а сам президент («*Орден у Тата від самого*

Горбатого. Від котрого Горбатого? Від кишинівського? – Ну ти, бля, Лисеня, ліпши в натурі. Від їхнього, від міченого – Горбачова» [6, с. 207]).

Мірилом правдивих цінностей на шляху до вдосконалення героїв є Ісус Христос (Бог). У романі «Лис у винограднику» Бог – це *Він, Верховна істота, Господь, Спаситель*. На думку Т. Вільчинської, концепт *Бог* у позиції суб'єкта осмислення представлений спектром таких значень: Той, що створив світ, що володіє світом, що є втіленням величі, всесильності, милосердя, великодушності і т. п. [4, с. 195]. М. Дочинець говорить, що «думка про *Верховну істоту* не придумана, не нав'язана кимось, вона одержана нами від предків», що з *Богом* людина – «дитина мудрого Всесвіту». Назва *Верховна істота* категоризує *Бога* як власника світу, неба. Як втілення милосердя виступає назва *Спасител* («*Господь – милосердний. Це земні судді судять і знищують у тюрмах. А Він рятує. Він Спаситель*» [6, с. 177]).

Як бачимо, літературно-художні антропоніми є важливим елементом художнього твору. Разом з іншими мовними засобами вони реалізують авторську концепцію світобачення, сприяють побудові художнього образу.

Мирослав Дочинець добирає ЛХА з реальної антропонімії або створює нові оніми на основі наявних моделей та переходу апелювативів у розряд онімів. Завдяки ЛХА читач сприймає художній текст через низку асоціацій, які впливають на розуміння твору та його декодування.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми повісті «Лялька» Тетяни Ліхтей. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 13. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. С. 17–19.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Вільчинська Т. Концепт «Бог» у поетичній мові Г. Сковороди. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2005. 1 (13). С. 191–199.
5. Гаврош Олександр Мирослав Дочинець подарував Закарпаттю першу бандитську мелодраму. URL: <http://zakarpattyua.net.ua/Blogs/75553-myroslav-dochynets-podaruvav-zakarpattiu-pershu-bandytsku-melodramu> (дата звернення: 23. 07. 2022).

6. Дочинець М.І. Лис у винограднику: роман. К.: Ярославів Вал, 2010. 292 с.
7. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
8. Чучка П. Прізвиська закарпатських українців: історико-етимологічний словник, наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗАРЯД ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ РОМАНУ «ВІЧНИК» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Мирослав Дочинець – закарпатський письменник, журналіст, редактор, автор багатьох романів, які протягом кількох останніх років все більше і більше стають популярними серед читацької аудиторії. Є багато різних літературознавчих статей на книги М. Дочинця, цікавих коментарів (О. Гаврош, Є. Сверстюк, В. Герасим'юк, М. Слабошпицький, Т. Вергелес та ін.), але мовознавчий аспект досліджено мало. Ми дослідили літературно-художні антропоніми в романі «Лис у винограднику» та звернули увагу на промовистість назв романів автора [1], [2].

Наша стаття присвячена вивченню літературно-художніх антропонімів у романі М. Дочинця «Вічник. Сповідь на перевалі духу». Назви літературних героїв сучасних українських письменників були предметом зацікавлення багатьох дослідників (Ю. Карпенко, М. Мельник, Л. Белей, Л. Масенко, Г. Лукаш та ін.)

Ми вже зазначали, що власні назви Дочинцевих героїв добре продумані, вишукані, маловживані, народні. Проблемі власних назв автор, на наш погляд, приділяє багато уваги. Усі вони несуть якусь інформацію. І хоч вивчення власних назв у художньому творі, як казав Ю. Карпенко, – «карколомна річ», ми спробуємо їх дослідити.

Прототип героя «Вічника» – реальна людина, закарпатець, мудрець *Андрій Ворон*. Якби автор залишив героєві реальне наймення, то воно б все одно було промовистим. Адже *Ворон* у міфології багатьох народів посідає почесне місце як птах, що створював світ, як тотем, першопредок [15, с. 336]. Як істота, що довго живе на світі, ворон вважається мудрим. Таким древнім (104 роки) і мудрим був Андрій Ворон, а значить і Вічник.

Мудрий дід із села як носій здорового «народного» глузду – традиційний герой українського письменства. Він виголошує вічні істини, часом протиставляючи їх світогляду молоді. Вічник – дід

родом із Карпат, які заслужено вважають осередком народності, традицій та близькості до природи [5].

Дочинців герой пройшов через усі випробування, які випали на долю його краю. «Цей герой – ніхто. Там немає ані професії, ані імені, ані національності, бо він був вищим від усього цього. Мені хотілося подати образ людини-борця», – каже автор [12]. Від нього забирали все: дім, землю, свободу, але не змогли «відібрати безсмертної душі. Бо вони і їх режими не знали головного закону – закону Вічності» [13]. Відбуваючи заслання на Колимі, герой сам називає себе табірним вічником. У кінці роману герой резюмує: « я на цьому світі був завжди. І буду вічно. Так, я – вічник » [7, с. 284]. Автор змальовує долю особистості, котра перебуває в пошуках істини, формує той життєвий алгоритм, який дозволить їй досягти гармонії з Всесвітом. «Життя Вічника – щоденне, щохвилине Служіння. Служіння людям, собі, вічності. Вічник доходить до закону Вічності, до безсмертя духу» [4].

М. Дочинець порушує теми загальнолюдського значення – *вічні* теми, перейняті пошуками смислу життя та першосутності, ролі особистості в контексті всесвіту. Його Вічник переймається «визначальними мотивами людського буття, що пов'язані з життям та смертю, людиною і природою, людиною і Богом, любов'ю і ненавистю, добром і злом, творчістю та руйнуванням тощо» [10, с. 135].

Головний герой роману має багато імен, усі вони утворені від апелятивів. Герой зізнається, що називали його «в своєму невір'ї, в своїй боязкій шані – то Знахарем, то Знатником, то Відуном, то Босоркуном, то Характерником, то Вічним Дідом, то Тим, що живе в Чорній Хащі » [7, с. 4]. Імен багато, усі вони цікаві, але автор вибирає назву *Вічник*, що має символічне значення. Вимальовується образ, що підіймається до рівня носія ідей, постулатів вищого гатунку. Зв'язок таких образів-ідей із концептуальним баченням світу може бути більш або менш прозорий, але шлях від образу до вербалізованого символу свідомо чи несвідомо закодований автором мистецького твору [9, с. 172–173]. Назва «Вічник» засвідчує передовсім усвідомлену читачем реалізацію концептуалізації через образ-ідею, образ-символ, який не є прозорим щодо свого наповнення, бо несе не лише перший-ліпший смисл, а й додатковий внутрішній «заряд». Головний герой розуміє, що тварини і люди – це «лише питомий порошок вічного коловороту життя».

Слово *вічник* не фіксують наші словники. Але, опираючись на дефініцію до слова вічний, дізнаємось, що це такий, який «не має

початку й кінця, безконечний у часі; незалежний від часу, незмінний; який не зникає, не перестає існувати» [3, с. 191].

Як бачимо, авторське новоутворення Вічник має інформаційний зміст (інформаційно-стилістична функція) і оціночний момент (емоційно-стилістична функція). Разом вони працюють на тему, на ідею, художній задум, виражають сокровенне, мають кілька змістових шарів, що вказують на різні думки і оцінки письменника [8, с. 218]. Підбираючи ім'я для свого героя, автор стає творцем. Він створює всевіт у слові-імені, що стає квінтесенцією зображеного в тексті, стає головним.

Літературні імена, вигадані автором, «свідчать, з одного боку, про прагнення автора позбавитися прецедентного подвоєння значень з їх подальшим викривленням, а з другого – уникнути нейтральності імені-знака, його одночасної «затертості» та анонімності. Ці нові імена, які функціонують скоріше за принципом метафори, яка проявляється не відразу, а поступово, у міру розгортання художнього твору, руйнують традиційні конвенціональні уявлення, породжують нові поняття локусу, часу, іншого соціального ряду та психологічного типу» [6, с. 126].

Авторський неологізм *Вічник* дуже подібний до назви *Вічний Жид* (невгамовний мандрівник, вічний блукалець). Але в контексті постмодернізму із його своєрідним розумінням часу і простору – «відкритої ризоми, спрямованої у Всесвіт, цей конотонім набуває нового значення – людина, що вільно переміщається в часі» [11, с. 174]. А Вічник – зерно, з якого «замісили муку і спекли хліб Життя для бенкету Вічності» [7, с. 192].

Не менш цікавими є й інші назви героя: *Знахар*, *Знатник*, *Відун*, *Босоркун*, *Характерник*, *Вічний Дід*, *Той, що живе в Чорній Хащі*. На наш погляд, всі ці назви – лиш незначне доповнення до назви Вічник. Перераховані назви є синонімами до слова чарівник. «Чарівник (чаклун, ворожбит, чародій, характерник, чорнокнижник, градівник, химородник, ярижник, знахар, босоркан, шаркан, відьмак) – реальна людина з надприродними здібностями, які має від народження або які отримала, підписавши угоду з нечистою силою» [15, с. 217]. Спробуємо з'ясувати чи є генетичні зв'язки між цими словами.

Відун – «віщун, пророк. У давніх слов'ян – людина, яка вгадувала майбутнє» [3, с. 183]. Саме слово має давньоруський корінь, пов'язаний зі значенням «відати», «знати», «провидіти». Санскритське «veda» – означає «священне знання» [15, с. 211].

Знахар, знатник – «людина, що лікує різними немедичними засобами, а також займається чаклуванням» [3, с. 469]. Хоча є дані, що функції чаклуна і знахаря принципово відмінні. «Якщо чаклун діє на шкоду людині й залежить від нечистої сили, то знахар із нечистою силою не водиться, а людям допомагає. У знахаря повна хата всякого зілля, трав, коренів, із яких він робить ліки. Кажуть, що знахар розуміє мову звірів, птахів, рослин» [15, с. 222].

Босоркун – упир, «те саме, що вампір» [3, с. 1509].

Характерник – «чаклун, чарівник» [3, с. 1556]. Характерниками, тобто особами з надприродними можливостями, називали козаків-запорожців.

Літературно-художній антропонім *Вічний Дід* не викликає асоціацій з нечистою силою, а вказує на поважний вік персонажа.

Неабиякою таємничістю позначений онім *Той, що живе в Чорній Хащі*. На появі цього оніма позначилося табування і, «відповідно, заміна номінацій». Подібні народні номінації демонологічного рівня трапляються у фольклорі, у «Лісовій пісні» Лесі Українки («*Той, що в скалі сидить*»), у романі Любка Дереша «Трохи пітьми, або На краю світу» (*Той, Хто Прихований Від Себе*). Чорна Хаща – це щось дуже далеке і «темне», куди мало хто заходить, а той, хто там живе – дивний і теж «темний». Вічник спілкується з природою, живе далі від людей, тому й отримав таке назвисько. Сам персонаж не вважає себе чаклуном, а частинкою природи («*Жива округина в лоні гір, піщинка в морській мушлі, – я викохував тут у собі перл безсмертної душі. Упосліджений світом і покинутий людьми, замкнений у кам'яній коморі Природи, – знайшов свободу волі і радість ширяння духу*» [7, с. 5]).

Як бачимо, ці прізвиська лиш частково характеризують героя за тою чи іншою ознакою, а деякі з них (*Босоркун, Характерник*) відрізняються від інших своїм лексичним навантаженням. Та чи не найбільше з усіх ЛХА підходить назва *Знахар*, про що неодноразово підтверджує текст роману («*поголос про безіменного знахаря ширився Верховиною, і ліки замовляли аж з Мукачєва, Дебрецена й Лемберга*» [7, с. 196]). Якийсь надприродний дар могла передати внукові бабка, яку в «селі називали шептункою. Вона метала карти, зливала віск, судила по волосині, приймала в породіль дітей і спроваджувала мерців» [7, с. 17]. Орієнтуватися в травах і ліках навчив його аптекар Джеордже, пізнавати світ, розуміти докільля вчився в людей різних національностей.

Цікавим є авторське тлумачення ЛХА Драг. З тексту роману дізнаємося, що батьком Вічника був пан Драг, який приїздив «з Відня до діда на вакації». М. Дочинець подає також історичну довідку про лицаря Драга Хустського, якого люди за «чортоватий норів» прозвали Драгом. («По-румунськи се означає чорт» [7, с. 21]). На наш погляд, це не зовсім правильне тлумачення. Міфологічна румунська назва звучить драк («*drac* – чорт, диявол, дідько, біс» [16, с. 142]). А антропонім Драг (ДраГ) за фонетичними ознаками, як зазначає П. Чучка, – «це південно-слов'янське з походження ім'я, в основу якого закладено праслов'янський прикметник *dorg* (*дорогий, милий, любий*)» [14, с. 172–173]. Хоча, стосовно назви Драгово, то і справді існує легенда, про яку розповідає автор.

Серед імен головного героя виділяється назва *Монах* («Мене називали Монахом, хоч я ним не був» [7, с. 233]). Персонаж – людина набожна, багато часу прожив як схимник у катакомбі, товаришував із монахами, вчився сам і навчав інших. Він проповідує людяність, смирення та злагоду зі світом, тому й називали його монахом. ЛХА утворений від апелятива, що вказує на схожість до осіб духовного стану.

Справжніх монахів іменували зазвичай канонічними варіантами християнських імен, що ми і зафіксували в досліджуваному романі: *Василій, Паїсій, Неофіт, Георгій, Акакій, Кирило, Лавр*.

Головний герой має надприродний дар, але він, на відміну від Бога, не є всемогутньою істотою. Тема Бога є наскрізною в усіх романах М. Дочинця, у «Вічнику» також. Його герой дуже часто думає і вимовляє Ім'я Боже. Саме Ім'я Боже як реальна сила завжди супроводжує Вічника на всіх шляхах його життя і цим він особливо залучається до спілкування з Господом. У Святому Письмі зазначається, що Бог наділений вищими духовними якостями, як от: святість, вічність, премудрість, незалежність, справедливість, всевидючість, велич та ін. Автор називає Бога різними іменами: *Всевишній Господь, Батько, Господь, Бог, Ісус, Даритель, Творець, Син Божий, Лікар, Майстер, Великий Гончар, Великий Ремісник, Верховна істота*.

Номінація *Бог*, що репрезентована лексичними одиницями *Всевишній Господь, Верховна Істота*, представлена в значенні: «Той, що володіє світом», «Той, що є символом величі, всесильності («*Всевишній Господи, що сотворив Світ, Сонце, Місяць, Зорі на небесах*)» [7, с. 33]. «*Думка про Верховну Істоту не придумана, не*

нав'язана нам, вона одержана нами в генах від предків» [7, с. 271]). Головний герой розуміє, що людина – «раб природи, а з Богом – дитина Мудрого Всесвіту». Сам Бог і Ім'я Боже мають тільки Божу енергію.

Назва *Творець* представлена в значенні «Той, що створив світ, і Той, що творить» («*Ти одне з чудес, сотворених Творцем*» [7, с. 197]; «*А найбільша тайна в тому, що коли майстер творить, його оберігає Творець*» [6, с. 75]); «*Бо той, хто творить, шукає підпору в Творця*» [7, с. 159]). У М. Дочинця *Творець – Великий Гончар, Великий Ремісник, Лікар, Великий Майстер*. Бог виступає творчо-керівною силою. Пор.: «*Я лише рівна серед рівних мала окришина живого світу, цятка тайни сокровенної, виплід роботи Великого Майстра*» [7, с. 67]; «*усе згладжують руки Майстра*» [7, с. 192]; «*Але людина – глина, і Великий Гончар може ліпити з тебе дива. Твоїми ж руками*» [7, с. 265]; «*Воно дано лише в поміч душам, які зліпив Великий Ремісник*» [7, с. 272]; «*не відвертай уст від гіркого трунку, коли в час боли піднесе тобі Лікар*» [7, с. 193].

Лексема *Даритель* представлена в значенні «Той, що обдаровує матеріальними й нематеріальними благами» («*Життя щоденно щось дарує тобі. Даруй і ти. Твоїми руками говорить великий Даритель*») [7, с. 192]).

Виділяються в романі й ЛХА біблійних осіб: *Святий Дух, Матір Божя, Лазар, архістратиг Михайл, святий Тит, святий Павло*.

Серед запозичених із фольклору та літературних текстів ЛХА (терціальні) трапляються такі оніми: *вовчий няньо Полісун, Блуд, цар Гадюн, цариця Олена і царочка Веретениця*, а також ціла низка мудреців та богів античного світу: *Платон, Сократ, Епіменід, Гомер, Аполон, Орфей, Асклепій* та ін.

Трапляються на сторінках роману імена реальних історичних осіб, які також належать до літературно-художньої антропонімії. Такі ЛХА вказують на час, коли відбувається дія твору. Серед них виділяються імена відомих закарпатців: *доктор Панькевич, Іван Орлай, Михайло Балудянський, Петро Лодій, Іван Заманчик, Юрій Венелін-Гуца*, що очолювали освітянські заклади в різних куточках світу; *цар Франц Йосип, Сталін, Луначарський* та ін. Ці реальні імена автор використовує в історичних ремінісценціях для створення певного фону – історичного, інтелектуального.

ЛХА *Августин Волошин* (Президент Карпатської України) належить дійовій особі роману. Іноді його зовуть просто *Батьком* («*сам прем'єр Августин Волошин, поважний, втомлений добродій,*

доктор теології. Його називали Батьком, і се йому справді парувало» [7, с. 176]).

Ім'я відомого закарпатського розбійника *Миколи Шугая* фіксуємо ще у двох варіантах: регіональне звучання («*аби пантрувати Миколу Шугая (в селі його кликали Никола Сюгай) і його чорних хлопців*») [7, с. 111], а також використання імені за угорським зразком. Сам герой зізнається: «*Я лише два слова знаю писати. В мадярському війську більше не вчили І він натужно вишкрябав під письмом: «Шугай Міклос»*» [7, с. 115].

Автор не експериментує з іменами та прізвищами закарпатців, він називає героїв звичними іменами, черпає з реальної антропонімії прізвища, прізвиська, імена. Серед імен роману виділяємо звичайні християнські імена: *Іван, Петро, Олекса, Юлина*, у деяких із них відчитуються закарпатські діалектні риси: *Нуцька, Микула, Терка, Ферко*.

Серед прізвищ натрапляємо на характерні для регіону називання. Апелятив при прізвищі вказує на професію, сімейний стан тощо. Такі ЛХА є соціально значущими: *професор Матіко, законник Гнот, сотник Скобал, знатний лікар Фединець, редактор Володимир Бірчак, дідо Гафич, дід Петро Стойка* та ін.

Ми зафіксували також оніми, які характерні для інших антропосистем: чеський жандарм *Іржі Ружічка*, єврей корчмар *Гершко*, румунський аптекар *Джеордже Вадаску*, судновласник грек *Захаріос* і його сестра *Платонида*, російський геолог *Кадочніков*, китайський мисливець *Чан Бао*, кавказець мінгрел *Вано*, колимський ворожбит *Тику*.

Як бачимо, у літературно-художніх антропонімах – творчий потенціал автора. Мирослав Дочинець вміє добирати ЛХА з реальної антропонімії, створювати нові оніми на основі наявних моделей та переходу апелятивів у розряд онімів. Він укладає в ЛХА певну оцінку, онім стає найлаконічнішим засобом характеристики героя. Назви персонажів значною мірою визначають «обличчя» художнього твору. Для своїх героїв автор обирає такі найменування, які мають певне художнє навантаження. З одного боку, ЛХА називають суттєву, характерну ознаку персонажа, а з другого – розкривають ставлення автора, інших персонажів до героя твору.

Література

1. Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Присвячується 90-річчю від дня народження професора В.І. Добоша. Випуск 19. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. С. 17–21.
2. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32). Ужгород, 2014. С. 8–12.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Вергелес Тетяна. Життя Вічника – це служіння людям, собі, вічності URL: <http://panorama-mukachevo.com/2012/02/06/16478/> (дата звернення: 23. 07. 2022).
5. Вічник. Поради М. Дочинця для довголіття URL: <http://zdorovia.com.ua/harchuvannja/zhiti-yak-stolitnii-did -poraditi-m dochincyua.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
6. Горенко О.П. Антропонімічний вимір американського романтизму: Монографія. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К.: ТОВ «ПанТот», 2008. 312 с.
7. Дочинець М.І. Вічник. Мукачево: Карпатська вежа, 2011. 284 с.
8. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
9. Кононенко В.І. Мова у контексті культури. Монографія. Київ–Івано-Франківськ, 2008. 390 с.
10. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. К., ВЦ «Академія», 2007. 752 с. (Nota bene).
11. Лукаш Г.П. Актуальні питання української конотоніміки: монографія. Донецьк: ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «ПРОМІНЬ». 2011. 448 с.
12. Олійник Євгенія. Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24463287.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
13. У Києві презентують. URL: <http://platfor.ma/art/4f1e900c86c3b/> (дата звернення: 23. 07. 2022).
14. Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.
15. 100 найвідоміших образів української міфології. [Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.]. К.: Орфей, 2002. 448 с.
16. Dictionar Roman-Ucrainean. Румунсько-український словник. Bucuresti: Editura Didactica Si Pedagogica, R.A., 1963. 563 s.

СИМВОЛІЧНІ НАЗВИ ГЕРОЇВ У РОМАНІ «КРИНИЧАР» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Мовознавчий аспект романів Мирослава Дочинця досліджено мало. Ми дослідили літературно-художні антропоніми в романах «Лис у винограднику» та «Вічник. Сповідь на перевалі духу», звернули увагу на промовистість назв романів автора [2], [3].

Роман М. Дочинця «Криничар» про проблеми внутрішньої свободи людини, пошуку себе, про працю, «яка приносить радість, дає засоби для існування, розкриває творчий потенціал, єднає з іншими людьми. А ще про прагнення і потребу жити за Божими заповідями, про споконвічний потяг до знань, пошуку правди, пізнання істини, про безмірну силу книги, про мандри як неминучу форму осягнення буття» [1, с. 28].

Наша розвідка є спробою розшифрувати розмаїття асоціацій і художніх смислів, які письменник вкладає в літературний антропонімікон, дослідити роль концепту-символу *криниця, вода*.

Значення символів у мові народу відзначалося багатьма дослідниками (Кононенко В.І., Хлистун І.В., Івасюта М.І., Калашник В.С., Карпенко О.Ю. та ін.), які підкреслювали, що «словесні символи своїм концептуальним змістом відбивають різноманітні сторони народного життя, особливості національного бачення дійсності, образного осмислення картини світу» [9, с. 3]. Значна їх кількість, за Кононенком В.І., «має вселюдський, планетарний характер» [9, с. 31]. До таких символів належить і *вода* (криниця). Символізація тісно пов'язана з процесом метафоризації, що ґрунтується на певних асоціаціях. «Образ-ідея, передана символом, часто набуває яскраво вираженого національного характеру, тому в символах відбивається національна специфіка мови» [9, с. 3].

Назва роману «*Криничар*. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» збігається з одним із прізвиськ головного героя. *Криничар* – той, хто копає криниці. Персонаж розповідає: «*Криничар – моє прилюдне ймення. Це від давнього мого ремесла. Чужі люди так мене й прописали в паперах*» [7, с. 22]; «*Нотар справив новеньку метрику, де записав тебе, аби довго не думати, – Криничарем*» [7, с. 213]. Цікаво, що Великий тлумачний словник сучасної української мови такого слова не фіксує, до речі, як і слова вічник. М. Дочинець створив власні онімічні неологізми. В одному зі своїх інтерв'ю автор зізнається, що у зрілому віці «відкрив магію українського слова».

Допомагали йому в цьому як класики української літератури, так і фольклор. Саме у народній творчості «проявляються містичні речі: що давніше слово, що більше воно було у користуванні нашими предками, то сильніша його дія на читача. Я розкошую в цій лексиці, відроджую її, оживляю. І вона сама стає живою водою прози» [5]. З цієї народної криниці і «виплила» назва літературного героя.

Є в головного героя ще одна назва – *Кутьо* («*Пан Кутьо – так вони називають мене. По-нашому це Пес*» [7, с. 15]). Але автор називає роман за йменням *Криничар*. Здавалось, все зрозуміло: за своїм ремеслом герой отримав прізвисько, яке стало назвою твору. М. Дочинець вкладає в цю назву більш глибокий зміст. Роман присвячений «ароматові часу, силі духу, енергії грошей». Потужна сила грошей, як вважає Криничар, змінює довколишній світ і людей. На перший погляд ймення головного героя мало би мати стосунок до грошей, але не у М. Дочинця.

Під час читання роману не можна не звернути увагу на постійну присутність води. Сторінки Дочинцевого роману переповнені цим образом-символом: *вода, криниця, джерело, струмок, ріка, море, роса, сльози*. Вода зазвичай сприймається як носій ідеї душі й тіла, уособлення щастя, самого життя. Вона є символом вічності й заодно нескінченного плину часу («*Ріки течуть, і ми мусимо текти. Бо наша свобода – це постійний рух, дорога кудись, втеча від чогось*» [7, с. 254]). Тому автор і знаходить таку символічну назву для того, хто дарує воду, копає криниці. Криниця, за словником В. Бусла, – «1. Глибоко викопана й захищена цямринами від обвалів яма для добування води з водоносних шарів землі; колодязь. 2. Те саме, що джерело. 3. Скарбниця чого-небудь» [4, с. 587].

На сторінках роману М. Дочинця знаходимо фольклорні замовляння («*Водице-кринице, рідна сестрице! Течеш ти глибоко, розливаєшся широко, що й ногами не обійти. Як вічно нуртуєш у джерелі, так вічно підживляй тіло й душу мені Хвала твоїм вічним джерелам, дощам, росам і лагідним хмарам!*» [7, с. 271]). Майстер Петро Солома, навчаючи юного Криничара, розповідає про воду як про людину («*Вода, як і чоловік, різниться. Вода буває і пуста, і блудлива, і млява, і хвора. Міркуй далі, бийся доти, поки не нападеш справедливу жилу, що склом задзвенить на зубах, що аж скроні зведе від свіжості. Така вода й думки промиє, не лише кості. Вода – як дарунок долі*» [7, с. 159]).

Роботу Криничара не можливо уявити без води. Вода принесла йому матір і забрала її. Він вміє говорити з рікою, вміє слухати її, відчувати підземний потік. Майже всі ремесла, які опановує персонаж, мають стосунок до води: гончарство, виготовлення фарб і лаків, садівництво, копання криниць, гірничі справи, фортифікація, водогін, гідрологія, мостобудування та ін. І це не випадково, адже вода – «символ першоматерії, плодючості; початку і кінця всього суцього на Землі; Праматері світу; інтуїтивної мудрості; у християнстві – символ очищення від гріхів; смерті і поховання; життя і воскресіння із мертвих; чесності й правдивості; кохання; сили» [11, с. 29]. Прикладом вищенаведеного можуть служити рядки з тексту: *«Виходило, що ми з тієї ж землі зліплені, і розмочені водою. Тому й прив'язані до неї незримою пуповиною, з неї сили беремо через плід і злак»* [7, с. 195]. Вода нерозривно пов'язана з життям, роботою (*«І попливло своїм тісним руслом наше звичне арештантське життя»* [7, с. 207]; *« і зуск голосів урвався, робота потекла як ріка»* [7, с. 86]), хистом (*«Не велика хитрість – збити воду з путі. А от знайти її в суходолі, вчути під землею й видурити д'горі – для цього треба мати лій у голові»* [7, с. 90]), славою (*«Бо слава і марнославство – два береги одної ріки»* [7, с. 228]), словом (*«Ті кволі слова впали тоді в свіжий струмець і стекли в ярок. Якось не при часі було їх обмірковувати. Та слова – не вода, вони часто повертаються до нас своїми потаємними руслами»* [7, с. 90]), грошима (*«А гроші цураються загребливих рук, вони, як вода, люблять простір і волю. Вони ллються, течуть, випаровуються і знову падають золотим дощем»* [7, с. 213–214]). Виходить, гроші – це «золотий потік», але треба «бути пильним і стійким, аби не втопитися в ньому». І також з силою очищення (*«Ріка змиває сажу снів і наливає тіло силою, принесеною з горових печер і лісових кореневищ»* [7, с. 61]; *«Відпусти гризоти з водою»* [7, с. 86]; *«Дівчина мовчки здригалася, приймаючи воду, як причастя»* [7, с. 219]).

Персонаж не тільки копав і чистив криниці, він дбав також про криницю душі (*«І в цьому другому моєму підземеллі явилось друге звільнення – правдиве і до болю щемке. Відкрилася порожнеча моєї нутрянної криниці. Її належало вичистити, вишкребти, звільнити від намулу, аби піднявся зі споду новий, чистий нурт»* [7, с. 242–243]). З цієї глибини криничної, «як відомо, найліпше видно звізди». Блукаючи світом, копаючи криниці, герой думає про Карпатський край, про *«нашу забуту давність і наші замулені криниці. Про людей, котрі ті криниці копали й черпали з них воду – найсолодшу воду на*

світі» [7, с. 254]. Ця вода не тільки найкраща за смаком, вона лікує. Життя і здоров'я, очищення й кохання – ось основні грані цього символу. Водою очищають від бруду – і тілесного, й душевного [14, с. 75]. Автор устами персонажа стверджує, що про українські криниці можна говорити *«з невичерпним подивом. Воістину, якщо ставки й озера – очі цієї землі, то криниці – її живе нутро, душа»* [7, с. 270]. Автор розповідає, що наші криниці для ворогів *«пахли труйною солодкавістю»*, могли міліти, а для своїх – *«запалі криниці стали відживати, повнитися чистою і славною водою. Тут воду не п'ють, як ми, нею «ласують». І ставлення до неї побожне»* [7, с. 270].

Характеристичний потенціал закладений і в імені героя – *Овферій* (*Ферко, Федорко, Фарад*). Ім'я Федір з грецької мови – «дар, дарунок, Божий дар» [10, с. 105]. Поєднання імені й прізвища можна тлумачити так: Криничар – той, що дає воду, а вода – Божий дар; Даритель. Виходить, що Криничар – Даритель. Як писав Ю. Карпенко: «Текст вимагає гармонії наймення зі змістом твору – і ця гармонія є» [8, с. 189].

Концепт-символ криниця фігурує також у романі «Вічник», де головний герой говорить про камінну криницю його сум'ятного духу, про криницю, що точить людську мудрість. І у «Вічнику», і в «Криничарі» читаємо про те, що криничарі прокладають дорогу в «землі, і через ці глухі нори» хочуть пробитися до неба, до Бога. Подібні думки знаходимо також і у Олеся Ульяненка: «Всі ми живемо у величезній в'язниці, яка називається Земля. І всі ми намагаємося прорити свій тунель, щоб виповзти звідси. Вихід знає лише один Бог» [6, с. 165].

Ми не раз уже зазначали, що *Бог* присутній на сторінках романів М. Дочинця, до нього часто звертаються герої романів. Саме ім'я *Боже* як реальна сила завжди супроводжує героя на всіх шляхах його життя і цим він особливо залучається до спілкування з Господом. У нашій статті, присвяченій дослідженню ЛХА «Вічника», ми вже виділяли назви, якими автор називає Бога. У цьому романі Бог виступає творчо-керівною силою. У романі «Криничар» виділяються: *Спаситель, Чоловік, Владика, Христочко, Господь Цар, Син Людський*. Номінація *Бог*, що репрезентована лексичними одиницями *Владика, Господь Цар*, представлена в значенні: «Той, що є символом величі, всесильності». Лексичні одиниці *Чоловік, Христочко, Син Людський* представлені в значенні: «Той, що вийшов із народу, близький до народних мас» («Я дивився й боявся дихнути, аби не порушити густий спокій в очах

Спасителя. і Чоловік зійде з просмоленого міха і піде берегом спасати рибарів, праль, водовозів, чередарів, що напувають худобу, і косарів» [7, с. 56], «Хоча сам він називав себе Сином Людським» [7, с. 246], «Він піднявся на хрест чоловіком, а зійшов нашим Господом» [7, с. 246]).

Є у М. Дочинця літературно-художні антропоніми другорядних осіб, які також мають стосунок до криниці. Найстаріший із майстрів *Галасів* називався *Данило-Копач*. Криничар спочатку подумав, що назвали його так через «суху поставу, як надломлена тріска», а з'ясувалося, що «з іншого дива – просто любив чоловік копати». Він, «пригнутий перекопаними пластами», «сторожував» криницю, де була не просто «файна» вода, а «золота».

Назва полковника *Вариводи* теж має стосунок до води. Ми не знаємо як варив воду персонаж, але маємо авторську підказку: «*Варив воду словесну, занаджував*» [7, с. 276].

Серед інших літературно-художніх антропонімів другорядних персонажів знаходимо цікаві назви, до багатьох із них подається авторське тлумачення. ЛХА *Гречин* належить старому мудрому вчителю Криничара. Герой зізнається, що не знав справжнього імені старого, а коли хотів в'яснити, почув відповідь: «*Ім'я моє десь загублене в просторі й часі. Може, тому, що я ще не гідний його мати. Можеш називати мене якоюсь буквою*» [7, с. 190]. Він і сам називався буквою Епсилон. Один псар назвав його поважною птицею, імені його не відкривали, називали «чеснородним гречином», бо був родом із Греції. Так етнізм став власною назвою. Гордовитий старий каторжанин нагадував людину-птицю, а його «незвично прозорі очі», зізнається Криничар, «*промивали, як дощ промиває скло. Геть, як вода*» [7, с. 150]. Головний герой називав себе «виучнем Грека».

ЛХА *Лінь* належить китайцеві. Ми не знаємо тлумачення цього антропоніма китайською, але автор подає українське значення слова («*Звався він Лінь. Недурно, либонь, прилипло те назвисько до чоловіка. Більшого лінюха я не стрічав*» [7, с. 8]). Він був неохочий до розмов, до зайвого руху, безгомінний і непоквапливий. Він весь час дрімав, але був на сторожі («*Я той, хто спить і чекає*» [7, с. 282]). Через багато років Криничар зрозумів, що «*лінькуватість Ліня, відстороненість від окружжя і подій були для нього рятівною Пустотою, в яку він ховався, як равлик у мушлю*» [7, с. 10].

Інформаційний заряд має ЛХА *Голодняк*. Носити таке ймення мав би бідний чоловік, який не має грошей на їжу. А М. Дочинець за допомогою цього оніма характеризує вдачу персонажа-багатія, котрий

був жадібний до грошей. Пор.: *«Пана Голодняка мали за найбагатшого чоловіка в Підкарпатській Гуцулії. Йому належали цілі спади горючого лісу, тартаки, копальня з мармуром Був той Голодняк таки голоден на гроші. І вони стікалися в його скрині, як повеневі струмочки в низинне річище. Вони, як вода, люблять текти руслом прямим і широким»* [7, с. 130]. Як бачимо, доантропонімійна семантика ЛХА розкриває характер героя.

Монастирський маляр *Жига* має назву, яка фіксується в словнику прізвищ закарпатських українців П. Чучки, і означає «палити», «пекти» [13, с. 224]. Доонімне значення частково збереглося в цьому ЛХА. Виготовляючи фарби, рами для ікон, маляр часто і варив і пік (*«Розпалив під ним солому і, коли попів розтопився на густу оливу, став з варішки поливати нею залізного пса»* [7, с. 3]). Ми зафіксували також звертання *Жиги-бачі*.

Назва ченця *Симеона* не відрізняється від найменувань монахів, яких називали канонічними варіантами християнських імен. Автор пише, що отець Симеон був мудрим і добрим ченцем. Ім'я Симон у перекладі з давньоєврейської означає «слухати», «чути» [10, с. 99]. Криничар багато цікавого дізнався саме від нього, він любив слухати його мудрі поради. Поважали ченця й інші, чекали, коли він заговорить (*«Всі мовчали, і ріка під дверима теж мовчала. Стих навіть міст. Озвався чернець. Його всі називали Божим Симком, лишень Жига – отцем Симеоном»* [7, с. 56]). Божий Симко все життя служив Богові: монастир, скит, паломництво.

Серед соціально значущих ЛХА натрапляємо на назви, які складаються з апелятива та імені або прізвища героя. Апелятив при цьому може вказувати на об'єктно-вікові характеристики персонажів (*дід Олекса, дід Олелько, баба Влена, старий Галас, вуйко Митро*), на соціальний стан (*пан Лойко, граф Імре Текеля, жебрак Ладьо*), професію (*водовоз Гарашко, дзвонар Кузьма, дяк Олекса, майстри Галаси, сторож Чопик, ковач Струк, маляр Жига, майстер Рахунек, сотник Граб, полковник Варивода, хорунжий Тимко Леміш, гетьман Степан Куницький, ворожка Бумбаня*), зовнішній вигляд, якісь вади (*горбатий Пехньо, безногий Ладьо, глухий Кузьма, горбун Земко, здоровило Шимон, одноокий Карпо, чоловік-напівчоловіка Ілько Кривондя*) Як бачимо, інформація про соціальний статус персонажа виражається апелятивом, а сам антропонім позбавлений соціальної значущості.

Є серед ЛХА роману назви, які характерні для різних антропосистем. До складу деяких із них входить апелятив, що вказує на національність (*євреї Рифка, Цало, Мордко (Мордакей, Мошко), циган Лойчі, учитель-шваб Ленарт, руський дяк Іван Гошик, турчини Фікрет, Назмі, Шібаб, Джемаль, серб Гойко, болгарка Дора*).

Серед жіночих найменувань привертає увагу ЛХА *Юлина Солома* – донька криничного майстра Петра Соломи («*А я пишуся Солома Юлина. А кличуся Юлка*» [7, с. 154]). Криничар закохався в Юлину. Його звернення до неї запозичені з народних джерел: *Юлино-Соломино, Юлино-Перлино, дівце Соломице*. Іноді він називає її *Юлька-шпудька*, та найчастіше – *Соломкою* («*Соломко, моя золота Соломко*» [7, с. 166]). Онім Солома утворився від апелятива солома, назвисько таке отримали персонажі за схожість волосся з соломою («*Твердими солом'яними пасмугами стікало плечима волосся*»; «*чоловічище з такою ж копицею волосся*» [7, с. 148]), а також за запахом соломи («*Ніколи не забуду тої мішанки запахів – роздушених суниць і насонценої соломи, що точилися від волосся* [7, с. 160]; «*А волосся – аж дивно! – пахло свіжою соломою, прибитою коротким літнім дощем*» [7, с. 170]). Прізвище героїні вдало поєднується з її іменем. Ім'я Юлія в перекладі з латинської мови означає «липнева» [12, с. 407]. Таким чином, прізвище й ім'я асоціюються з літом.

«Солодкою проскурою гіркого чужинського тривку» Криничара була *Дора*. У перекладі з грецької це ім'я означає «дар», «дарунок» [10, с. 134]. Вона й справді була дарунком долі для героя, але автор інакше розшифровує це ім'я («*Вона на правду була славною, як дора, котру в нашому краї дають з вином на причастя*» [7, с. 294]). Тобто порівнює з проскурою. Заслуговує на увагу те, що імена *Дора* та *Ферко* (*Овферій*) мають однакове значення.

Під час однієї зустрічі з М. Дочинцем ми дізналися, що автор не має готових назв для своїх героїв на початку творення роману. Іноді назву персонаж отримує аж в кінці написання роману. Письменник зізнався, що він не завжди вдивляється в етимологію назви. На запитання «Чому так вдало поєднуються літературні антропоніми в тексті?», автор відповів: «Так Бог дає».

Отже, ЛХА роману «Криничар» М. Дочинця виконують характеристичну та символічну функції. Автор черпає назви своїм героям, звертаючись до народної традиції. За допомогою літературно-художніх антропонімів автор передає своє бачення героя, його ставлення до дійсності.

Література

1. Васьків М. Наративні особливості «Криничара» М. Дочинця: повчання через розповідь. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (29). Ужгород, 2013. С. 2–29.
2. Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Присвячується 90-річчю від дня народження професора В.І. Добоша. Випуск 19. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. С. 17–21.
3. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32). Ужгород, 2014. С. 8–12.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Вергелес Тетяна. Життя Вічника – це служіння людям, собі, вічності URL: <http://panorama-mukachevo.com/2012/02/06/16478/> (дата звернення: 23. 07. 2022).
6. Данько А. «Всі ми живемо у величезній в'язниці». Олесь Ульяненко. Без цензури: інтерв'ю. К.: Махаон Україна, 2011. С. 163–169.
7. Дочинець М.І. Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії. Мукачево: Карпатська вежа, 2012. 331 с.
8. Карпенко Ю.О. Козацька специфіка гумористичної ономастики Петра Ребра. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 185–194.
9. Кононенко В.І. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 296 с.
10. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
11. Словник символів за заг. ред. О.І. Потапенка та М.К. Дмитренка. К.: Редакція часопису «Народознавство», 1997. 156 с.
12. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
13. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник, наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.
14. 100 найвідоміших образів української міфології. [Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.]. К.: Орфей, 2002. 448 с.

ОСОБЛИВОСТІ НАЙМЕНУВАНЬ ЛІТЕРАТУРНИХ ГЕРОЇВ У РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ГОРЯНИН»

Твори закарпатського письменника Мирослава Дочинця привертають увагу великої читацької аудиторії. Написано чимало статей, відгуків, коментарів із приводу низки романів автора. Але все це – літературознавчий аспект.

Наша зацікавленість стосується назв літературних героїв, які є засобом адекватного втілення авторського замислу, і відзначаються точністю та образністю. Ми дослідили назви літературних героїв романів М. Дочинця «Лис у винограднику» [2], «Вічник. Сповідь на перевалі духу» [1], «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» [4], звернули увагу на метафоричність назв романів автора [3].

Роман М. Дочинця «Горянин» – це двобій людини і ріки. Титульними персонажами є *Старий і Ріка*. Найбільше уваги буде прикуто до цих двох героїв. Тому маємо цікаве поєднання літературно-художнього антропоніма (ЛХА) з літературно-художнім гідронімом (ЛХГ).

Ми вже звертали увагу, що головні герої Дочинцевих романів не мають традиційних назв, функціонують назви відапелятивного походження. Зрозуміло, що при відборі загальноживаного в суспільстві імені для художнього твору автор вдивляється в його етимологію. Імена центральних дійових осіб романів М. Дочинця мають глибокий підтекст, що свідчить про обдуманій вибір власного імені для персонажа. Це ми відстежуємо також у романі «Горянин. Води господніх русел».

Твір названо за найменуванням головного героя. Горянин – звичайний чоловік, чиє життя минало в постійній праці, здебільшого спокійно, без особливих потрясінь. Люди в селі навіть не уявляють, що Горянин може мати якесь інше ім'я («Горянин хіба його якось інакше називають?» [6, с. 5], «Диви, Йва, Горянин міст кладе через Ріку. Та не впоперек, а вздовж» [6, с. 80]. Здається, він і сам забув, як його звати. «Вдома називали його старим, а інші – Горянином. Як і діда Микулу. Як ще називати того, що заліз у гору, як червак у хрін, і гадає, що ліпшого дому немає» [6, с. 92]). Така проста назва роману наштовхує потенційного читача на роздуми й асоціації, і саме ця асоціативна мотивація є надзвичайно актуальною.

Під час кривавих боїв на території Сербії, відбиваючи штурм ворогів, прикутий до скали Микула проявляє мужність і стійкість духу: «*Я син гори, народжений нею і на ній приречений умерти. Не я вас нищу, а каміння, що є сльозами гори. Я теж камінь, і я в цьому боїщі буду останньою сльозою, в якій ви втопитеся*» [6, с. 162]. Головним для нього було – вижити, вистояти. Напевно, такі бажання передалися його внукові. Горяни живуть у суворих умовах, долають труднощі, примхи природи, живуть і виживають. Твердими й стійкими їх робить природа, гартують гори і вода. Сам Горянин говорить про це Ріці: «*І я в цьому твердіший, ніж ти гадаєш. Ти, твоя вода – ви мене зробили таким. І ці гори, які напувають тебе жерелами, а мене кріплять духом*» [6, с. 19].

За тлумачним словником дізнаємося, що горянин – «житель гір, горець» [5, с. 256]. Герой не хоче, щоб його називали вояком. У гарячці він шепче: «*Я пастух Я лісоруб Я звіролов Я горянин*» [6, с. 163]. Перераховуються професії, які характерні для жителів гір. Знання і вміння старого перебрав його внук. Горянин міцно прив'язаний до свого родового «гнізда». Надзвичайно важливою в романі є проблема Роду, кровного зв'язку з пращурами [9]. Він воює з рікою, хвилі якої підмивають його обійстя, відбирають життєвий простір, наближаючись до цвинтаря, де упокоївся з миром його Рід, і перемагає стихію. Напрошується висновок: «ми люди тихі-сумирні, але якщо загроза рідній хаті, рознесемо усе в друзки навпіл – і неба буде мало, і землі!» [11]. Якими актуальними є ці слова сьогодні!

Роман Дочинця «переконає тих, хто втратив віру й життєві орієнтири, що людина здатна подолати найважчі випробування» [9].

Історія Горянина так само переростає рамки особистісної біографії, сягаючи рівня глибинних філософських узагальнень [9]. Горяни – люди сильні духом, витривалі і нескорені. Вони черпають життєдайні сили з глибин землі, а піднімаються в гори, щоб набратися сили світу (космосу).

Горянин – не єдина назва головного героя. У романі функціонує найбільше вживана назва *старий*, що залишається апелятивом. Обидві ці назви несуть інформаційний заряд. Перед читачем постає не просто житель гір, а *старий горянин*. Ми знаємо, що апелятивами зазвичай називають другорядних героїв, а автор узагальнює образ і називає так головного персонажа, вияскравлює надособистісний характер.

Таким чином, спостерігається онімізація апелювативів (утворення онімів лексико-семантичним способом від загальних назв), що є прикметною ознакою багатьох українських творів.

Про перехід власних назв у загальні і навпаки зазначала О. Суперанська: «Назва перестає пов'язуватися з одним скільки-небудь визначеним денотатом і робиться типовою для багатьох чим-небудь схожих один на одного людей, поселень, рік і т. п.» [12, с. 115]. І навпаки, якщо іменованій загальною назвою об'єкт стає визначеним, зростає ймовірність перетворення апелюватива у власну назву [12, с. 113]. Дослідниця Т. Кондратьєва вважає, що немає чіткої межі між власною і загальною назвою, а тому онім може позначати загальне поняття, тобто бути водночас власною і загальною назвою [8, с. 3].

Таку роль виконує онім-апелюватив *Старий*. Назва вказує на поважний вік людини, що прожила багато років («*Старий вернувся на своє подвір'я*» [6, с. 20], «*Старий вийшов на задні могили*» [6, с. 67], «*Старий зрубав вільшину*» [6, с. 104], «*Старий ще мав сил опиратися духом*» [6, с. 131], «*Старий знав усі лісові роботи*» [6, с. 165], «*Старий підняв очі на свій берег*» [6, с. 212], «*Старий теж їх чекав, але з іншої причини*» [6, с. 288]).

Майже до кінця роману автор не називає Горянина за іменем, хоч спробу таку робить. Ми могли дізнатися ім'я, коли старий читав листа від доньки Василяни («*Потім Василяна писала, що і в неї дівчинка народилася. А відтак хлопчик знайшовся, назвали так, як його – діда. Старий аж схопився біля листа – як? Так він давно не чув у голос свого імені*» [6, с. 91–92]). Але цього разу ім'я не прозвучало. Дізнається читач ім'я Горянина в кінці роману, коли старий отримує листа від внука *Павла*.

Як бачимо, персонаж названий іменем святого. ЛІХА Павло – ім'я-символ. Автор повів так оповідь у романі, що примусив запрацювати доонімне значення реального імені персонажа – *Павло* (у перекладі з латинської означає «*малий*» [13, с. 278]). Горянин – сильна людина, але він малий у порівнянні з Рікою. У звертанні до Ріки він говорить: «*Бо я малий – а ти велика. Я слабкий – а ти дужа. Я нетривкий – а ти вічна, як цей світ. Ти – Ріка, а я лише жива краплина тебе на цьому березі життя*» [6, с. 16]. Автор не випадково назвав головного героя Павлом. В одному з інтерв'ю, презентуючи роман «*Вічник*», М. Дочинець зізнається, що апостол Павло – «улюблений прозаїк, до речі, і не треба нічого більше читати» [10]. Ці самі слова устами отця Дам'яна він буде виголошувати в романі «*Горянин*» («*Не перестаю дивуватися*

словесним коштовностям, що їх мають за душею наші люди. Такі, що прикрасили б письмо й самого апостола Павла. Це мій любий учитель. Після Ісуса, звісно» [6, с. 202–203]). Апостол Павло безперестанку проповідував Євангеліє, за що багато страждав, тричі тонув корабель, на якому він плив, його били палицями і закидували камінням, тримали в темниці, а він продовжував молитись і славити Бога.

Горянина не раз *Ріка* ставила на коліна, а він вставав і боровся далі, як святий Павло. Отець Дам'ян і Горянин дуже схожі: Старий носить каміння і гатить Ріку, а отець Дам'ян носить каміння («сам, як курятко») і будує церкву.

З-поміж багатьох варіантів можливих найменувань автор вибрав лише одне – *Горянин*, яким і назвав роман.

У М. Дочинця онімізуються не тільки назви людей (*Горянин*, *Старий*), але й топоніми (гідронім *Ріка*). Це реальна назва ріки, яка у Хусті впадає до Тиси. Про яку Дмитро Кремінь у вірші «Карпатський сувенір» писав: «Текла ріка із іменем *Ріка*». Вона – епічна чи навіть міфологічна *Річка* – один із головних героїв твору. Літературно-художній гідронім (ЛХГ) *Ріка* виконує локалізаційну функцію, деталізуючи місце описуваної події, творить ілюзію реальності оповіді, своє змістовно-семантичне поле.

Досліджуючи романи М. Дочинця, ми вже не раз звертали увагу на символічну функцію води. Але у «Вічнику» та «Криничарі» вода зазвичай сприймається як носій ідеї душі й тіла, уособлення щастя, самого життя. Вона є символом вічності й заодно нескінченного плину часу. Частково це знаходимо й у романі «Горянин» («*І Ріка, як час, текла кудись проміж берегів. ...Ріка води і ріка часу*» [6, с. 92], «*І в твоєму плінні замкнені образи перебігу часів і світів*» [6, с. 100]).

На відміну від інших романів, у «Горянині» вода (ріка) – дійова особа, тому й використовується та сама модель, що і в антропонімії, оскільки такий об'єкт прирівнюється до живих («*Ріка темніла проти ночі й стишувала біг. Але не голос*» [6, с. 8], «*Ця ріка Тепер вона стишено, як приколисана дитина, щось морконіла собі І Ріка це знала*» [6, с. 38], «*А на четвертий день Ріка озвалася сама*» [6, с. 41], «*а Ріка глузливо шипіла йому навздогін*» [6, с. 43], «*Ріка прийняла його зі звичною радістю*» [6, с. 80], «*Вночі Ріка вхопила шмат берега. Його берега. То була хижа Ріка*» [6, с. 148], «*Ріка, запеленана теплою парою, мерзлякувато хлюпотіла попід оскалені криги. Не те, щоб сонна, а якась ялова, як зазвичай у зимі*» [6, с. 284], «*А Ріка ще спала,*

укрившись сивою гунею туману» [6, с. 150], «Ріка аж захлиналася повносиллям. Вирувала, рокотала, сичала на перекаті, скипала брудними пухирями, захлиналася на закруті І Ріка, збиваючи шумовиння, пожадливо ковтала землю» [6, с. 289], «Вона щось скрадливо жебоніла йому на вухо» [6, с. 291], «Ріка реготала, оскалюючи в білій піні зубате каміння» [6, с. 20]).

Як бачимо, Ріка біжить, спить, говорить, зустрічає, сичить, ковтає, шепоче, регоче. Вона, як і людина, має плоть, коліна, жили, серце, душу («Твоя протяжна рухлива плоть жива і вічна, не те що наша» [6, с. 100], «Ріка спочатку далася чути, а вже так стидко відкривала тремке срібне коліно» [6, с. 8], «А глибина русла – це прихована душа Ріки» [6, с. 164], «І хто може знати, що ховається в глибинах норовистої гірської Ріки» [6, с. 293], «Те саме, що під водою в Ріки. Там, мабуть, її серце» [6, с. 267]).

Отже, відбувається персоніфікація, тобто наділення предметів, явищ природи та абстрактних понять рисами людини.

Сам Горянин сторониться людей, не любить говорити, а з Рікою не тільки бореться, а й веде розмову. І це не випадково, адже він знає її з дитинства, виріс із нею. Вона – частина його життя («Тут, у тісній близькості, були їх родові гнізда – його і Ріки. Це їх мирило, зближувало й ріднило» [6, с. 15]). Горянин вміє слухати і розуміти Ріку, приймати її норів, потурати примхам. Він знає її натуру. Під шум Ріки він любить спати, тут йому дихається «легко і ситно». Він пишається своєю Рікою, вона його вилікувала, «прийняла, як блудного сина». Ріка і людина «пізнавали одне одного і раділи цьому». Вона багато йому дала, але багато забрала: сина Петра, дружину Калину, скалічила його, зруйнувала дім, націлилась на обійстя і цвинтар («Вода, що колись була його відрадою, тепер стала загрозою» [6, с. 47]).

Привертають увагу сцени, коли Горянин визначив територію Ріки і свою («Тут кінчається мій терен і тут починається твій. А тепер будемо рахуватися»), оголошує війну Ріці, чи то Ріка йому («І це війна. Твоя війна, Ріко. Але я до неї готовий. І ти це завтра побачиш» [6, с. 101]).

Для Горянина Ріка стає рідною, стає членом родини. Особливо це відчувається у звертаннях до неї («Нічого, **небого**, – шептав собі під ніс, – щось і тобі примудруємо» [6, с. 43], «Чуєш, **сестро**, – прохрипів старий. – Ти поклала мене на коліна домоглася свого» [6, с. 291], «Але – гоп, **солодка**, я ще тут!» [6, с. 19], «Почкай, **мила**, почкай» [6, с. 47]). Автор часто порівнює Ріку з жінкою (дружиною) («він майже не

обзивався до неї. Так обминають жінку, що закипає прихованим гнівом» [6, с. 8], «І брала собі те, як бере потрібне їй жінка, прихиливши чоловіка тихими ласками» [6, с. 242], «Горянин з інтересом хоче вгадати «глибинний хід Ріки Так люблячий і терпеливий чоловік намагається врозуміти несподівані примхи своєї давно знаної жони» [6, с. 266]).

Ріка не тільки уподібнюється з людиною, для неї характерні риси та поведки змії, тварини. Колись румунка Ілена назвала Горянина «норовистим жеребцем» за сильне і зграбне тіло. А він приборкав Ріку, «як молоду кобилицю», щоб порозумітися з нею.

У тексті роману фігурує ще один герой, що має загальну назву – *Пес*. Тепер маємо справу з літературно-художнім зоонімом (ЛХЗ) – назва тварини.

Цікаво, що на сторінках роману знаходимо інші ЛХЗ (*кінь Торко, ведмідь вуйко Мигаль*), але вони складаються з апелятива і власної назви, а *пес* залишається Псом.

Приблуда-собака без однієї лапи, який прийшов до Горянина, стає йому помічником, «братом», «цімбором». Автор розповідає: «Старий не знав його назвиська, а вигадувати своє не хотів. Бо яке він мав на це право? Пес хай буде Псом» [6, с. 134]. Відбувся перехід загальної назви у власну («*Раптом Пес шубовснув у воду Це й привернуло увагу Пса*» [6, с. 147], «*Спантеличений Пес залишився вартувати стовп* » [6, с. 150]). Горянин розмовляє з Псом, як і з Рікою, вони розуміють одне одного («*Їх пов'язувала незрима, але міцна нитка, яка може існувати лише між тими, що побачили одне в одному власну самотність*» [6, с. 244]). Завершується роман утихомиренням Ріки, у «рідке срібло» якої занурюється Старий, і «води привітно обняли його тіло і душу». Радіє Ріка, сміється Горянин і Пес також. Ріка, берег із собакою – це мала територія Горянина, або як каже Дочинець, обшир, який він добре знає. У «Синьому зошиті» автор устами Світована каже: «Світ сам приходить до мого порога. І ходить поруч, як вірний пес» [7, с. 16].

Назви другорядних героїв роману є характерними для районів Закарпаття. Серед них виділяємо чоловічі імена (*Іван, Матій, Олекса, Петро, Тимко*) та жіночі (*Анна, Василина, Вірка, Гафія, Калина, Одоля*). Деякі з них вирізняються регіональними особливостями (*Йван, Микула, Влена*).

Дуже мало у М. Дочинця імен з емоційно-експресивними відтінками (*Анниця, Василюк, Гафка, Петрик*). Серед форм звертання до Бога виділяємо назву *Богонько*.

Позитивні емоції – пестливість, здрібнілість виражає суфікс *-ик* у ЛХА *Монашик*. Так називають отця Дам'яна місцеві. Його знають з дитинства. Сусідка Одоля розповідає про нього: «... народився він хирявим, слабеньким на ноженята, довго не говорив. вивчився в семінарії, прийняв постриг у Бороняві. Монашик» [6, с. 171]. Таку здрібніло-пестливу назву персонаж отримав не тільки через молодий вік, але і за зовнішнім виглядом. Невеликий, худорлявий – таким його вперше побачив Горянин («*На бережку, обпершись на ліщиновий ціпок, стояв чоловічок у чорному. Монашик*» [6, с. 180]).

Незвичайне для місцевого люду ім'я має «сміхотливий чоловік з Ужгорода» *Аркадій*. Автор називає його веселуном, сміхотливим, дуристом. Сам Аркадій планує похреститися і змінити ім'я на Павла або Петра (від дня пригоди, що сталася з ним).

Прізвищ у романі майже не зафіксовано. Фігурує закарпатське прізвище *Штеньо*.

Апелятив при імені часто вказує на соціальний статус денотата: родинні стосунки (*дідо* Микула, *вуйко* Тимко, *тітка* Гафка, *стрий* Матій); професійну орієнтацію (*майстер* Матій, *шивкиня* Гафія, *монах* Іриней, *отець* Дам'ян, *листоноша* Анна).

Виділяємо серед ЛХА роману і низку антропонімів за національною ознакою. На національну приналежність вказує апелятив (*грек* Маноле, *турок* Масхун, *румунка* Ілена, *серби* Бранко і Бодижар, *німець* Кляубер, *євреї* Мошко і Шпрінца).

Часто прикладка може виступати репрезентантом певної художньої інформації та образної характеристики. ЛХА *Йонко-жидик*, на перший погляд, вказує на національність героя, але ми дізнаємося, що назвисько таке герой отримав за те, що прислужував жидам і вчився в них. Разом з ними потрапив у концтабір, був оперований хірургом-різником, котрий замінив Йонкові на обличчі шкіру з молодого єврея. Таким чином, у його крові була і єврейська кров. Автор розповідає, що заробляв він «вигадкою, хитрістю, гендлем. Сказано – жидик». Так що назвисько таке «приклеїлось» до малого верховинця неспроста. Вдало підібрана назва стає додатковим засобом характеристики персонажа.

Таким чином, літературно-художні оніми з роману «Горянин» є влучними, передають характерний для твору колорит, мають особливе

значення. Нерідко вони набувають символічності, створюючи численні аналогії, мають значний асоціативний потенціал. Автор вміло вплітає в текстову структуру роману не тільки історії персонажів, але і їх назви. Кожна із них – елемент мозаїки, з якої складається літературно-художня онімія твору.

Література

1. Вегеш А. Інформаційний заряд літературно-художніх антропонімів роману «Вічник» Мирослава Дочинця. *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. – С. 74–83.
2. Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Присвячується 90-річчю від дня народження професора В.І. Добоша. Випуск 19. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. С. 17–21.
3. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32). Ужгород, 2014. С. 8–12.
4. Вегеш А. Символічні назви героїв у романі «Криничар» Мирослава Дочинця. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 20. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. С. 23–28.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Дочинець М.І. Горянин. Води господніх русел. Роман. Мукачево: Карпатська вежа, 2013. 311 с.
7. Дочинець М.І. Синій зошит. Аркуші днів світящих. Мукачево: Карпатська вежа, 2015. 184 с.
8. Кондратьева Т.Н. Метаморфозы собственного имени: Опыт словаря. Казань: КазГУ, 1983. 110 с.
9. «На своєму березі »: необов'язкові міркування про книгу Мирослава Дочинця «Горянин». URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2013/04/04/083207.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
10. Олійник Євгенія. Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24463287.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
11. Старий і Ріка. URL: <http://zakarpattyua.net.ua/Blogs/105547-Staryi-i-Rika> (дата звернення: 23. 07. 2022).
12. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного, отв. ред. Реформатский А.А. Москва: Наука, 1973. 366 с.
13. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.

ПЕЦИФІКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ РОМАНУ «СВІТОВАН» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Світ Дочинцевих романів – світ мудрих людей. У тематичному та ідейному спрямуванні творів Мирослава Дочинця рельєфно виявляються філософські погляди і характер світосприйняття автора та його персонажів. Автор порушує одвічні теми буття, всесвіту, матерії і «невмирущості нашої душі». Зрозуміло, що опирається автор на світогляд українського народу й на літературні традиції його попередників. Це позначається і на специфіці ономастикону.

Ми дослідили назви літературних героїв у романах М. Дочинця «Лис у винограднику» [2], «Вічник. Сповідь на перевалі духу» [1], «Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» [4], «Горянин», звернули увагу на метафоричність назв романів автора [3].

Об'єктом нашого дослідження є літературно-художні антропоніми роману М. Дочинця «Світован».

М. Дочинець називає своїх героїв оригінальними іменами-неологізмами, у яких закладено глибокий філософський зміст, розкриття характеру персонажа, його світобачення.

У багатьох творах автор порушує тему світла. Про це багатозначно говорять герої романів. Оскільки ця проблема турбувала автора, кристалізувалася, то й виплеснулася цілим романом, де образ зітканий із добра, тепла, світла. І ймення його – Світован.

Авторським неологізмом є назва *Світован* із роману «Світован. Штудії під небесним шатром». За словами автора: «Світован означає той, хто перейшов світ і далі знаходиться в дорозі до самого себе. Це третя історія про життя Андрія Ворона» [9]. Головний герой – чоловік «карпатського гарту», який розуміє цей світ і себе у ньому, має відповіді на вічні питання буття. Назва роману (як і героя) оточена конотативним ореолом і виконує символічну функцію. Навколо цього імені «створюється свого роду смислове поле, необхідне й достатнє для виявлення численних конотативних супроводів, додаткових значень, асоціативно-оцінних і образних рядів» [10, с.115].

В основі слова *Світован* є корінь *світ*. В українській та деяких інших слов'янських мовах назва *світ* етимологічно пов'язана зі світлом, тобто з видимим, реальним, з дійсністю. За тлумачним словником дізнаємося, що це слово багатозначне. Світ – це 1) «те саме, що світло, 2) сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; всесвіт, 3) окрема частина всесвіту, 4) Земна куля, Земля з усім, що на ній є. // Усе

живе, все навколишнє; все, що оточує людину. // Оточення – суспільство, люди» та ін. [5, с. 1298]. Термін часто вживається для означення суми людського досвіду та історії, людського стану взагалі. У «Світовані» ми знаходимо відповіді на вічні питання людського буття.

Друга частина слова світован – ван – «титул правителів держав або князівств у Китаї, Кореї в давнину та середні віки» [5, с. 111]. Виходить, що світован – правитель світу, господар світу, світла.

Світован несе світло іншим: радить, допомагає пізнавати світ і сприяє людям у лікуванні й очищенні душі. Сам образ світлий, добрий, до нього тягнуться інші. Таким він постає перед читачем із портрета художника (*«Його свіже, як промиті діжки, лице, його піднесене чоло, проникливі, мудрі очі Вони завжди неспішно й чітко затримувалися на тому, що споглядали. Спочатку сиві патли чуприни й бороди, потім очі і, нарешті, вуста»* [6, с. 8]).

Відомо, що «ідея світла дуже давно відігравала велику роль у світогляді людей. Зв'язок людського життя з сонячним світлом відчувався людиною з глибокої давнини. Значно пізніше спостереження і відчуття цього зв'язку були узагальнені в усних і письмових трактатах. У Біблії ідея світла визначальна для всього суцього. Світло в перший день творіння стало символом добра» [8, с. 78].

Людська душа постійно потребує єднання зі світом, адже вона – часточка природи, всесвіту. Автор розповідає, що люди називали героя Вічником, «а сам він себе – Світованом». Назва Вічник теж має стосунок до всесвіту, вічності. Письменник розкриває дивовижний світ персонажа (*«Так ось хто він, цей мудрий мовчун Чоловік, що носить у собі жадібність до природи. Проблиснула мені вузька шпарина в новий світ людської сутності. Власне це був окремий світ, осібний у своєму самонаповненні. Світ у світі. Світ Світована»* [6, с. 54]). Цей світ – це єдність природної та суспільної дійсності, зумовленої практичною діяльністю. Сама категорія «світ» визначає не тільки природні, об'єктивно-матеріальні особливості, а передусім особливості людського практично-діяльного відношення до себе і умов свого існування. Таким чином, світ Світована – це універсальна предметність, у якій він самовизначається як суб'єкт діяльності, котрий створює власний світ – світ свого буття. Про це автор буде оповідати і в «Синьому зошиті» (*«Непросторовий світ я шукав, а світ у собі»* [7, с. 52]).

Персонаж називає себе «бродником світу», Світованом, тим, «що перейшов світ», йде далі, і весь час «в дорозі до самого себе». Людина все життя вчиться, удосконалюється, бере все найцінніше з довкілля («Моя борода не в млині побіліла Сталося так, що світ без людей відкрив мені свої двері. І я увійшов, щоб прийняти його порядок. Природа відкрила мені мудрість устрою і вічність її плину. Може тому, що я не втручався, не змінював її. Я змінював себе, вирівнював свою натуру під її устрій» [6, с. 73]).

З оволодінням природою, ускладненням суспільних відносин і зв'язків зміст поняття про світ поглиблюється, збагачується, а його межі розширюються. Не відділяючи себе від природи, Світован каже: «Бо я Світован. Що світ – те і я» [6, с. 97], тому вміє читати «потаємну книгу відкритого для нього світу». До сфери практичної діяльності Світован включає не тільки предмети безпосередньо близької природи, й поглиблює знання про Всесвіт («Звички світу, який він обійшов, прилипи до нього» [6, с. 116]). Оскільки світ вічний, то справи, які робить людина для нього, вічні також. І Світован це розуміє («Світ приймав нас у свої обійми. Я ставав світованом. Наближався до розуміння, що ключ до удачі – се не ловити, а кидати, не брати, а давати. А перегадом дійшов і вищої правди: все, що ти встиг зробити для сього світу, ніщо не забере. Навіть смерть» [6, с. 78]). Герой знає, що світ створив Бог – «Світотворчий Мистець», і відводить Йому важливу роль – берегти той світ («І коли б мене запитали: «Ти називаєш себе Світованом, бо перейшов світ, то скажи: що є людина, що є світ?» – я б відповів «Се ми і є, і се наш світ. І тому Господь нас не судить і підтримує наш крихкий світ обома руками» [6, с. 112]).

Автор по-різному називає діда Андрія, але всі назви також загальні: «бродник» світу («Я зачарований бродник світу. Світован» [6, с. 61]), мандрівець («Я теж мандрівець, світован. Ношу свою материзну в душі» [6, с. 215]), вічник (вічно блукає світом), цілитель («робив аналізи, сходу ставив діагнози»), садівничий («В пориві захоплення якимось я назвав його старим книжним словом – садівничий. Садівничий у нас Один Я хіба що служебник саду. Себто слуга» [6, с. 185]), дідо-всевідо («Дідо-всевідо, як із казки вийшов» [6, с. 16], «цей дідо-всевідо знав все, і не було на те ради» [6, с. 139]), родимець світу («Світован. Родимець світу. Чоловік, що позбувся свого фальшивого «я» [6, с. 221]).

Світован, як каже журналіст, «бачив крізь ніч і чув крізь дощ», «сам нічого не писав, але бігцем читав потаємну книгу відкритого для нього світу». Як бачимо, Світован – людина з особливим даром, але автор ні разу не назвав його знахарем, хоч він лікує травами людей. Ми знаємо, що знахар розуміє мову звірів, птахів, рослин. А Світован якраз дуже добре в цьому орієнтується. У романі «Вічник» головний герой – відун, і знахар, і характерник. Ми в романі «Світован» зафіксували назву баїльник («*Баїльниками називав він характерників. Себе до них не відносив: «Вони зчаста слово з темноти беруть і виносять на світло, а я зі світла його несу в темноту. Від страждання – до терпіння. Від досвіду – до надії*» [6, с. 124]). Отже, він той, хто несе світло надії іншим.

Назва *Баїльник* у гуцульських говірках уживається зі значенням – «людина, яка лікує різними традиційними, немедичними засобами, переважно замовлянням». Знахар-баїльник у своїй діяльності поєднував знання цілющих властивостей рослин та знання обрядових вербальних текстів (замовлянь). Ця категорія, до речі, є найпоширенішою та найпопулярнішою серед горян, оскільки, на думку бойків, баяли від усього: укусу гадини, хвороби, рожі, «злого ока». Отже, поняття «баїльник є певною мірою універсальним, тому що поєднує в собі і знахаря, і ворожбита, і чарівника» [12].

У книзі «Синій зошит» Мирослав Дочинець збере до купи «кристали днів світлящих» і вложить в уста карпатського старого, Вічника, Світована – того, хто «на дорогах світу світив собі та іншим». У цій книзі є ще одне цікаве слово, яким можна назвати Світована – *світець*. *Світець* – палаюча скіпка, «старовинний пристрій для освітлення, що має вигляд підставки, в яку вставлялася скіпка» [5, с. 1299] («*Світець! Мідний кусник простенької служби. Мене вже тогди називали Світованом, обходчиком світу. І тепер, провалюючись у сон спасенний, позаздрив я на мить службі світця – дрібного смиренного носія світла і тепла*» [7, с. 125]). Зрозуміло, що світець – дуже малий носій світла, але все одно – носій.

Серед усіх цих назв М. Дочинець вибирає назву світован. Вона, незвична, нова, нетрадиційна, стає центром твору. Світована можна назвати і Світоманом за надмірну любов до навколишнього світу, або тим, кого манить (вабить) світ, бо він прекрасний («*І сонце сіяє, і мир Божий красен!*» [6, с. 116]).

У романі «Світован», до речі, як і в інших романах М. Дочинця, не обходиться без символічної функції води. Якщо у «Вічнику» та

«Криничарі» вода – символ вічності, носій самого життя, у «Горянині» – головний персонаж, то у «Світовані» – джерело енергії, з якого народжується мова. Автор пише: *«Це була його природна, питома, жива бесіда, що нуртувала самопливом, як бігуча вода з головиці-джерела»* [6, с. 111]. *«І я віддався цій розкоші, цій владі слова, поплив у її річищі – без берегів, без маяків і відчуття глибин»* [6, с. 113]. Світован називає давні слова скарбами вічності, *«ті слова не просто мова, а наша родова сила, наші захисні лати, наш духовний хребет»* [6, с. 189].

Юний журналіст «опиняється віч-на-віч з Вічником, його мудрими сентенціями, які відкриваються на фоні природи» [9]. Він розповідає, що йому залишалося слухати і вірити (*«Тоді я ще не знав, що цей чоловік поважного віку, але без слідів часу на обличчі, говорить не пустопаш; що світ не раз і не двічі брав його у залізні кліщі. І то не один світ»* [6, с. 24]). Гострий на слово Світован сам є невичерпним джерелом, з якого, як зізнається журналіст, і йому «поталанило черпати».

Крім метафоричної назви Світован, є в романі й називання героя за іменем. Молоді люди називають його *дідом Андрієм* (за поважний вік), люди старші – то *Андрійком*, то *солодким Андрієм* (*«Та де здоровий, солодкий Андрію!»* [6, с. 43]; *«Конина в роботі, Андрійку»* [6, с. 44]). Автор залишив ім'я прототипа Андрія Ворона без змін. За словником імен Л. Скрипник, Н. Дзятківської дізнаємося, що ім'я Андрій у перекладі з грецької мови означає «мужній, хоробрий» [11, с. 38]. А Світован таким і є. Він мужньо долав труднощі в житті, справлявся з ними сам і допомагав іншим.

У романі «Світован» є два головні герої: Світован і безіменний журналіст, який пізнає світ за допомогою Вічника. Автор називає його апелятивами: *молодий, хлопець, журналіст, приятель Толі* тощо. Неважко в юному медійникові впізнати самого автора.

Не обходиться М. Дочинець без другорядних героїв. Їх небагато, але вони допомагають розкрити образ Світована повніше. Це можуть бути персонажі, про яких герой тільки згадує, і ті, з якими спілкується тепер.

Серед імен персонажів, що називають верховинський люд, знаходимо такі ЛХА: *Федьо, Ілько, Штефан, Беца, Йван, Митро, Юра, Марта, Оля, Рудьо*. Деякі з них мають характерні діалектні риси, що є специфічними для називання закарпатців, і засобом творення українського регіонального колориту. Більшість із них виконують

називну функцію. До декотрих автор подає пояснення. Напр.: *Рудьо* («*Рудьом покликався, бо у самого на голові ціла копиця горіла. Як-но увидів її, очі залилися, як волосся. Ніби за вогнем прийшов*» [6, с. 145]). На характер персонажів, їх мудрість іноді вказують апелятиви і прикладки: *добрий Микула* («*Він вріс душею у свою землю. Вона йому помагає. Доброму чоловіку продовж, Боже, віку*» [6, с. 106]), *мудряк Юра* («*Здоров, мудряку Юре! Що ви цього разу собі вигадали?*» [6, с. 88]), *Ілько-рознамака* («*Ілько-рознамака се знав. Тому й притулив свою хижу до соляної скали*» [6, с. 42]).

У романі «Світован», до речі, як і в романі «Горянин», ми не зафіксували прізвищ героїв. Виділяються два прізвиська: *Скурпульон* та *Студена Марта*. ЛХА *Скурпульон* утворився від назви жука, скоріш за все – скорпіона, так студенти називали коменданта гуртожитку («*Біля вахтерського бюро стояв цибатим журавлем Скурпульон. Так ми поза очі називали відставника-коменданта. Після того, як він біля кімнати аспірантів-біологів знайшов якогось химерного жука, настромив його на сірничину і бігав коридорами: «Скурпульон! Скурпульон! Обнаглелі до крайності умнікі. Ужо скурпульонов разводят в гуртожитіі!»* [6, с. 11–12]).

ЛХА *Студена Марта* належить героїні, на чю долю випало багато випробувань: втрачене кохання, Сибір, будівництво храму. Вона побіліла від бід. Автор пояснює, чому її звали Студеною («*Чому, кажеш, Студеною її кликали? Очі теплі, руки гарячі, а сама – Студена. То пожадливе чоловіцтво її так охрестило. Як змиритися: вольна і пригожа жона, а нікому не давалася! Вона й по тюрмах, розказувала мені, своє дівоцтво стерегла. Ножем і зубами вборонялася. І принесла свою честь під підвалини цього храму*» [6, с. 147–148]).

Серед національно значущих ЛХА, крім українських найменувань, знаходимо й антропоніми характерні для інших антропосистем. Оскільки книги М. Дочинця «Многії літа, благії літа», «Вічник» і «Світован» – три історії одного життя, то вони поєднані не тільки головним героєм, але й другорядними. Блукаючи світом, персонаж знайомиться з тямущими людьми, які допомагали йому пізнавати довкілля, виживати і жити, світити іншим. До таких людей належить румунський аптекар *Джеордже Вадаску* («*Та я його розговорив, бо замолоду дістав добру школу фльори в румуна Джеордже Вадаску. В Трансільванії*» [6, с. 50]; «*Поважний Джеордже, мій милостивець у скруті, відкрив мені розуміння, що*

чоловік і трава – се одне сродне. Одним соком напоєне» [6, с. 51]), алтаєць, знатник Кукумир («Се мені відкрив Кукумир, великий травознай Алтаю» [6, с. 49], «Але я не доказав про науку відуна Кукумира. Він умів «витягнути» означену траву з буйної глушини тайги, за версту її чув. І вона шептала йому про свою спомогу, про гойну силу» [6, с. 52]), китаєць Чан Бао («Мене до сього Хаща наблизила, а китаєць Чан Бао потвердив моє розуміння. Ми з ним купно топтали неблизький тайговий світ» [6, с. 77]), російський геолог Кадочніков («Кадочніков, мій колимський побратим. Дуже вчений чоловік, геолог» [6, с. 197]).

Як бачимо, для названих ЛХА характерним є відповідність їх форми основним фонетичним, словотворчим та лексичним особливостям мови нації, до якої належить іменованний персонаж.

Розгляд літературно-художніх антропонімів роману «Світован» М. Дочинця дозволяє виявити зв'язки між окремими онімами, повніше розкрити їх конотативні можливості. Автор спонукає до асоціативно-образного осмислення ЛХА, формує промовисті назви, створює свій художній світ.

Дослідження літературно-художніх антропонімів роману є ще одним кроком до глибшого розуміння творчості письменника.

Література

1. Вегеш А. Інформаційний заряд літературно-художніх антропонімів роману «Вічник» Мирослава Дочинця. *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. С. 74–83.
2. Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Присвячується 90-річчю від дня народження професора В.І. Добоша. Випуск 19. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. С. 17–21.
3. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32). Ужгород, 2014. С. 8–12.
4. Вегеш А. Символічні назви героїв у романі «Криничар» Мирослава Дочинця. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 20. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. С. 23–28.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Дочинець М.І. Світован. Штудії під небесним шатром. Роман-намисто. Мукачево: Карпатська вежа, 2014. 232 с.

7. Дочинець М.І. Синій зошит. Аркуші днів світящих. Мукачево: Карпатська вежа, 2015. 184 с.
8. Железняк М.І. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики. *Актуальні питання антропоніміки*. Відп. ред. І.В. Єфименко. К., 2005. С. 76–88.
9. Каралкіна Наталія. Штудії Світована. URL: <http://rionews.com.ua/newspaper/socio/pow/n141614338> (дата звернення: 23. 07. 2022).
10. Кононенко В.І. Мова у контексті культури. Монографія. Київ – Івано-Франківськ, 2008. 390 с.
11. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
12. URL: <http://www.spadok.org.ua/boykivschyna/viduny-v-mifologichnych-uyavlennyach-boykiv> (дата звернення: 23. 07. 2022).

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНИМИ ЯК ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ У РОМАНІ «МАФТЕЙ» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Як відомо, онімна лексика відіграє важливу роль у художньому тексті, де формується і розвивається поетичний словник української мови, народжується символічне значення лексем, усталюються асоціативні зв'язки слів, характерні для мовно-національної свідомості [7, с. 302]. Власне ім'я персонажа, якому відводиться особлива роль у реалізації творчого задуму письменника, виступає невід'ємним елементом літературно-художнього тексту. Тому дослідження функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів у художніх творах сучасних письменників – одна з важливих проблем ономастики.

Метою нашої статті є дослідження характеристичного потенціалу літературно-художніх антропонімів роману «Мафтей. Книга, написана сухим пером» закарпатського письменника, лауреата Шевченківської премії Мирослава Дочинця. Літературно-художні антропоніми є засобами творення образу, що реалізує свої різнопланові потенції відповідно до жанрових особливостей твору, авторських планів і уподобань читача; наше завдання – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їх інформаційний заряд.

Актуальність дослідження зумовлена увагою до проблем літературно-художньої антропоніміки, адже аналіз власних назв героїв Дочинцевих романів дає можливість виявити індивідуально-стильові

особливості їх творення й окреслити інтегральні та диференційні тенденції їх розвитку під впливом естетичних та інших екстралінгвальних чинників.

На твори закарпатського письменника М. Дочинця написано чимало статей, які присвячені дослідженню мови романів, образів героїв, розвитку сюжету тощо (О. Гаврош, Є. Сверстюк, В. Герасим'юк, М. Слабошпицький, Т. Вергелес, П. Сорока, О. Іщенко, С. Жила, Р. Теребус, Л. Прокопович та ін.), але мовознавчий аспект досліджено недостатньо. Нас цікавлять антропоніми, якими автор називає своїх персонажів.

Ми дослідили назви літературних героїв у романах М. Дочинця «Лис у винограднику», «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Горянин. Води Господніх русел», «Світован. Штудії під небесним шатром», звернули увагу на метафоричність назв романів автора, дослідили румунський слід у літературно-художньому ономастиконі романів М. Дочинця.

Для Дочинцевих текстів характерним є те, що автор називає романи іменами головних героїв. Власне ім'я персонажа стає знаком авторського виділення і в новому романі «Мафтей. Книга, написана сухим пером». Головний герой *Мафтей* веде оповідь, довкола нього обертаються інші персонажі, він – центр роману. Автор подає інформацію про ім'я Мафтея («*Ймено моє – Мафтей. Чудне навіть на наш велемовний підкарпатський вигін, яким людність протяжить, як вихор у доброму комині. Але ймення не від Бога – від людей. А все людське – недовершене. До імені свого я й досі не звик, як пес не звекає до реп'яха за вухом. Чорноризець Аввакум нарік мене так, бо заявився я в грішну сю юдоль уночі між днями апостола Матвея і великомученика Фатей. Либонь, аби не уразити жодного зі святих, Божий чоловік поєднав їх одним наріччям – Мафтей. Як перст і ніготь. Як стовп і рамено хреста. Таким трибом, народжений у присмерку ночі, ношу я в собі два сонця – дня вчорашнього і дня завтрього. І та подвійна світність мене не сліпить.*

Моя матиця була шептухою, повивальницею і просвирницею при монастирській церквиці. Се й на мене прилипло другим назвиськом – Просвирник. Мафтей Просвирник. Мають мене за провидця, відуна й травознаю» [6, с. 30]).

Чудне ім'я *Мафтей* неабияк характеризує героя: Матвій (у перекладі з грецької мови) – «божа людина» [10, с. 220], а Фатей

(Фотій) також з грецької) – «світло»; «промінь надії»; «щастя»; «перемога» [10, с. 395]. На сторінках роману читаємо: «*От я світив собі, роздував мізерний огник радості у світлість благодати*» [6, с. 15]. Ми знаємо, що живе герой за Законами Божими, наповнює добром і світлом довкілля. Тому поєднання двох цих імен є промовистим.

«Імена Матвій і Фотій стали визначальними для героя, бо передбачали міцність, активність, рухливість, сміливість, сильний і скромний характер, любов до красивої яскравої жінки, що має успіх у чоловіків, вірність (код імені Матвій); талановитість у царині філософії, науки, мистецтв, релігії, сприйнятливості до нових думок, розуміння інших людей, стриманість, віднайдення смислу життя в нематеріальній стихії (шифр імені Фотій)», – пише С. Жила [8, с. 119].

Тема світла проходить наскрізною ниткою через низку романів автора, та найбільше місця займає у «Світовані» та «Синьому зошиті».

Ю. Карпенко писав: «У художній літературі головною є функція стилістична, яка проявляється у двох різновидах: а) інформаційно-стилістична, виразником якої є внутрішня форма власної назви і яка містить соціальні, ідеологічні, характеристичні дані; б) емоційно-стилістична, яка викликає певну оцінку, емоційне ставлення до зображуваного» [9, с. 34].

З тексту роману дізнаємося, що Мафтей – добра людина. До нього часто звертаються *добродію Мафтею*. Корчмар Мошко називає його золотим *Мафтейком*, солодким *Мафтеєм*. Ми знаємо, що Мафтей – знаний у домінії знатник: він вмів лікувати людей, знаходити вихід із скрутного становища, допомагати у вирішенні різних проблем. Знатник (знахар) розуміється на травах, знає мову тварин, птахів («*Завдячуючи своєму вітцеві, я несхибно читав сліди звіроти, завід комахні і норів гаддя, знав звичаї пташиного світу і навички риб*» [6, с. 287]).

Герої Дочинцевих романів – *Вічник*, *Світован*, *Мафтей* – розуміються на травах. Але ні Вічника, ні Світована автор не називає зелейниками. А Мафтей називає себе травознаєм, а ще зелейником («*Я зелейник. Трави Господні – мій хлібець. Моє ремесло*» [6, с. 29]; «*А я, Мафтей Просвірник, зелейник із мукачівської заріки під Черник-горою*» [6, с. 347]). Розумітися на травах Мафтея вчила мати, а її – баба Злота («*Всі береги, всі гаї, гори і й луговини були наші з матір'ю. Наші Господні ниви, наше жниво, яке обмінювалося на ярину. Лічицтво давало сякий-такий приварок*» [6, с. 183]).

Має герой наймення *Відун*. У романі «Вічник» ми вже фіксували це слово, яке за походженням є давнім, має значення «відати», «знати», «провидіти» [3, с. 77]. А в романі «Мафтей» герой отримує таку назву тому, що бачить те, чого не бачать інші («*Ви, дідику, кажуть, і через повіки видите. Відун!*» [6, с. 10]). Пан бурмистр, шукаючи Мафтея, каже: «*Мені потрібен чоловік із видющими очима – Кажуть, що ти бачиш на три лікті в землю*» [6, с. 11]. Такий дар бачити і знати більше за інших передався Мафтеєві від бабки Злоти, матері, монахів, «вітця-хащовика» та «напучувань печерника Аввакума».

Крім цього, головний герой має й інші назви-апелятиви («*Дейкують про мене: «бай, примовник, мудряк», «вселюдний чоловік», «тихо ходить, високо несеться*» [6, с. 93]).

Назву *бай* М. Дочинець використовував у романі «Світован», але там героя називали баїльником. Бай, баїльник, примовник – людина, яка лікує різними традиційними, немедичними засобами, переважно замовлянням.

Сам герой про себе розповідає: «*Друге моє ймено, не наречене, а доточене людьми – Проскурник. Воно теж прийшло завдяки матері. Властиво – рукам її*» [6, с. 186]. Мати Мафтея випікала проскури – «білий прісний хлібець особливої форми, що використовується в православному богослужінні» [5, с. 1168].

Слушно зауважує Світлана Жила, що прізвиськ у Мафтея «цілий пучок. І вони увиразнюють твердість духу головного героя, показують розумного, глибинного, мудрого закарпатця, виповненого триединою потребою – бути потрібним людям, бути потрібним Богові й бути потрібним собі» [8, с. 119].

Як бачимо, герой має багато найменувань, але ім'я *Мафтей* автор виносить у назву роману. Ми вже знаємо, що головні герої Дочинцевих романів мають незвичні імена, рідкісні, метафоричні [4]. Цікаво, що всі вони (Вічник, Криничар, Горянин, Світован) походять від апелятивів, а ім'я *Мафтей* утворене шляхом злиття двох антропонімів. Воно теж рідкісне, має значний характеристичний заряд.

У романі багато місця відводиться монахові *Аввакуму* – вчителеві Мафтея. Герой дуже часто називає Аввакума Божим челядником («*Час ісповнити слово, дане Божому челяднику Аввакуму*» [6, с. 5], «*Божий челядник Аввакум, знатник тайн, яко небесних, так і земних* » [6, с. 57]).

Простий люд називає його *Божим чоловіком* («*Коли ще при силах був той Божий чоловік, то відспівував найповажніших мерців*

Мукачева» [6, с. 20]). За те, що жив монах у скалі, називали його кротом («*Я ріс біля мниха Аввакума, що жив у заріцькій печері, може нам'ятаєш? Авжеж пак, його ще кликали Авва-Кріт»* [6, с. 254]).

Фігурують на сторінках роману апелятивні назви *схимник, монах-печерник, чорноризець, знатний книжник, духовний протектор Аввакум*. Привертає увагу застаріла назва *напутник*, що означає наставник («*По правді, ким же був мені Божий челядник? Може, каменем, який кладуть у ямку під саджанець горіха. Опорою для мого кореня. «Напутником був, – сказав я. – Ліпшого слова не доберу».* «*Файне слово «напутник». Той, що направляє путь»* [6, с. 277]).

Більшість героїв роману наділені звичними християнськими іменами. Вони можуть виступати в різних розмовних варіантах, перебувати під впливом сусідніх антропосистем. Ми зафіксували низку чоловічих імен (*Андрій, Гаврило, Данило, Іван, Клим, Олекса*), а також розмовні варіанти багатьох із них (*Гаврилко, Гринь, Ігнац, Лодько, Матяш, Митро, Миха*). Репертуар жіночих імен значно розширений, серед них – офіційні (*Марія, Мелана, Мокрина, Павлина, Параскева, Юлина*) та розмовні (*Анниця, Марточка, Марька, Михальда, Монька, Оленка*). Натрапляємо на сторінках роману на імена та розмовні варіанти, що належать до різних антропосистем: *Дюла, Тончі, Цило (Василь); Емешка, Ірма, Ружена*. Серед різнобарв'я імен закарпатського люду знаходимо і єврейські: *Абсалом, Елейзар, Мошко, Рифка*.

Письменник підбирає літературно-художні антропоніми, які відповідають реаліям того часу і є цікаві своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням. Як писав Л. Белей: «Якщо автор прагне, аби його герої сприймалися як реальні особи, він зобов'язаний дібрати персонажам реальні (за структурою) імена. Тому структура власних особових іменувань персонажів більшою чи меншою мірою мусить бути орієнтована на реальну антропонімію, на знання її мовним колективом» [1, с. 11].

У романі автор багато місця відводить для змалювання *Ружени* – коханої Мафтея. Як і Мафтей, Ружена мала надприродні здібності, була «даровитою віщівницею, майстринею чарів, володіла таємною силою над деревами», вона вміла ворожити, тому притягувала темноту. Ім'я Ружена, як тлумачить І. Трійняк, слов'янського походження: «від ружа – троянда» [10, с. 314], уживане у болгар, чехів, тобто є запозиченим. Троянда (ружа) – цариця квітів. А Ружена була дуже красивою, звабливою. Дівчина росла без батьків, виховувала її

бабця, а потім тітка. М. Дочинець пише: «*Ой, скільки всякої кривіці колобродило в її жилах – і русинської, і волоської, і польської, і швабської, і, міркую, що й циганської внадилася добра цятинка. У кого в окресі були ще такі густі й лискучі чорні коси! Як дріть шовкова. Чепуриста, примовна, кмітлива*» [6, с. 235]. Юнак називає її княгинею, птицею-зовицею, жаданочкою, стріч-травною. А сама Ружена використовує також фольклорні назви: жриця-княжениця, птаха-ждаха. Мафтей згадував: «*Вона була вершиною. І вершицею. Яко своєї долі, так і моєї*» [6, с. 239]. Для нього вона була цілим світом. Недаремно він називав її такими ласкавими іменами: «*Ружена Мені наворожена Моя мирносиця Пташка-ждашка Солоданька Владичиця дум Облюблениця Красолька Золотушка Хупавка Бабовка Вродниця Душка Хорошуля Драгота Пестулька Любка Ладка Горличка, що вилетіла з оселі мого серця, залишивши в нім порожнечу тиші*» [6, с. 334].

Поруч із цими назвами ми зафіксували тричленний антропонім *Панія Сухого Дерева* («*Ружена – Ружениця. Панна сухого дерева*» [6, с. 345]). Називали її також *пані Кравсова* за іменем урядника Кравса, з яким Ружена втекла.

Дуже часто Мафтей помічав блискавки в очах коханої, «той погляд просочувався крізь видиме і променів у незриму далечінь». У солекопальні Мафтей побачив вирубану із солі жінку. Це була «*Істота, роздвоєна в двох вимірах, двох царинах – світлої і темної*» [6, с. 243]. Ми знаємо, що троянда і красива, і колюча, бо має шипи, так і Ружена – двояка особистість.

Вісьмох зниклих дівчат, яких розшукує Мафтей, автор назвав звичними іменами, вони не є промовистими, виконують номінативну функцію: *Оленка, Марточка, Мокрина, Павлінка, Ліза, Анниця, Монька, Емешка*.

Неабияку роль у романі відіграє номінація власне ім'я + прикладка. Апелятив при власному імені може вказувати на професію, заняття: *Марточка-вишивальниця, Мелана-хлібниця, Мелана-просвирниця, Миха-деревач*. Прикладка почасти виступає як репрезентант певної художньої інформації або образної характеристики: *Анниця-косиця, Емешка-Мишка*.

Значним характеристичним потенціалом наділені літературно-художні антропоніми, що є прізвиськами діда Мафтея. Дід Данило отримав прізвисько за любов до коней. Він був конюхом в австрійському війську, розумів мову коней, умів їх лікувати, а вони

його слухали («*А дідो мій був ще ліпший, бо скотину любив ще більше, як самого себе*» [6, с. 47]). Це розумів драгун-капрал: «*Володіє не той, хто має, а той, хто любить. Мої коні, русине, більше твої, ніж мої!*» [6, с. 51]. Дід Данило багато розказував про те, як кінь може журитися, тішитися, дурити, лінуватися, віддано служити. Саме через це драгун-капрал назвав його *Філозопом із конюшні*. Це назвисько «приклеїлося» до нього, «*бо коні були чаром його життя*» [6, с. 49], «*з кіньми він лягав і вставав*» [6, с. 51].

Дід Данило мав ще одне прізвисько – *Той, що з'їв гору*. Він, як Горянин, що воював із рікою, розносив гору («*Він точив гору, як червак, уриваючи її для сонця. І гора змирилася. Та не змирилися, ясна річ, люди. Глузи, посміх, прокльони Люди як люди. Де чувано, аби миш з'їла гору*» [6, с. 76]). З тексту дізнаємося, що «перш аніж став Тим, хто з'їв гору», кликали його *Зеленяком*.

Привертають увагу і антропоніми, і апелятиви, якими автор називає батька Мафтея. Сам Мафтей називає його «мій безталанний отець *Гринь*», інші кажуть просто *Гриньо*. Як бачимо, використовуються розмовні варіанти імені Григорій. У нашому випадку доонімне значення імені не розкривається. Тому, на наш погляд, найбільше розкривають характер героя саме апелятивні назви. М. Дочинець пише: «*Приблудним деревом*» обзивала його мати. *Себто* – принесеним водою, бо так він прибився до нашого берега. Дідо йменував його «*пропащим бродником*», махнувши рукою на триб зятя. «*Святим варваром*» означав його законник Аввакум, і лише згодом я втямив, у чому той варварський карб. І лише єдиний його незрадливий приятель-пропийдух Петро Павел мав його за «миротворчу душу». Правда, щодо нього самого, то ніхто не знав, що в того стояло передньо – й мемо чи прізвище. Петром був чи Павлом. Та він, либой, і сам того не знав і, підписуючись, клав про всяк випадок два хрести. Так надійніше» [6, с. 298].

З тексту роману дізнаємося, що мав Гриньо реєстраційне прізвище. («*Venator* – так по-латині був записаний мій отець у графському верстововому реєстрі. Се означало зарахування до числа бувальців, які за покликом гайника справували панські лови і губили в окрузі вовків та ведмедів-бродяг, що не вкладалися на зиму й ставали напастю для всього живого» [6, с. 300]).

Ми зафіксували в романі низку літературно-художніх антропонімів, що є андронімними утвореннями: *Голоднячка*, баба

Кутачка, тітка Доромбаня, Марька Доромбатова, Обручарова Мокрина, Юрикова Оленка.

На відміну від імен, прізвищевих назв у романі небагато. Вони різні за походженням, але є характерними для Закарпаття: *Желізний, Зеленьак, Ізай, Колодко, Обручар, Піняшко, Повшик, Сухан, Трусяк.*

До деяких із них автор подає тлумачення, підтверджує етимологію, або іронізує. Наприклад, прізвисько *Голоднячка* не підходило до героїні, бо була вона товстенька, пишнотіла («*Якщо комусь і підходять їх прозівки, то се не про Голоднячку. Натоптана жіночка бочечкою котилася довкола двох діж*» [6, с. 61]).

Ми не знаємо, чому Митро *Желізний* має таке назвисько, але автор констатує: «*Тому я й не суджу таких, як Митро Желізний. Він хоч і залізний нутром у тяготах, а такий же крихкий серцем, як і всі*» [6, с. 87].

Регіонального походження прізвисько *Колодко* («*Ти, Мафтейку, завітав би до Колодка, до ковача*» [6, с. 206]). Для карпатських говірок характерним є вживання апелятивів, що називають людину за заняттям, тому побутують прізвища і *Ковач, і Коваль, і Колодко.*

Урядник *Холоші* отримує прізвисько *Лис*, яким його нарік Мафтей за «лисячий писок», за погляд лисиці («*Що він сказав? – жандарм запитливо обернувся до Лиса*» [6, с. 27]; «*Переходячи двір, прочув крізь прочинене вікно гаркавий голосок Лиса*» [6, с. 28]).

Національне та регіональне в літературно-художній антропонімії проявляється на двох рівнях: в одних випадках літературно-художні антропоніми служать мовностилістичним засобом національної чи регіональної ідентифікації персонажа або ж створюють певний національний чи регіональний колорит; в інших – служать засобом констатації певного рівня національної свідомості персонажа, що може супроводжуватися й авторською оцінкою [2, с. 35].

У всіх романах М. Дочинець використовує теоніми. Герої його романів – люди віруючі, тому номінація *Бог* дуже часто фігурує на сторінках текстів, не є винятком і роман «Мафтей». Ми зафіксували такі назви Бога: *Він, Наш Учитель, Господь, Ісус Назорянин, Син Божий, Син Творителя Неба і Землі, Сівач, Богонько, Верховний Майстер.*

Серед теонімів знаходимо також і назви Божої Матері: *свята Мати, Матір Господня, Владичиця, Діва Марія.*

Як бачимо, літературно-художні антропоніми роману «Мафтей» дуже різноманітні й насичені. Вони вказують на статъ, етнічну

належність, вік, соціальний статус, взаємостосунки між персонажами. Назви героїв у творі виконують стилістичну функцію і допомагають створювати образи.

У результаті аналізу власних імен персонажів роману «Мафтей» поглиблено наукове уявлення про роль літературно-художніх антропонімів у розгортанні сюжету, створенні образів. Наше дослідження дасть додатковий матеріал до вивчення антропонімікону української літературної мови, стане підґрунтям для подальших теоретичних узагальнень із проблем літературно-художньої антропонімії, увиразнить уявлення про своєрідність творчості Мирослава Дочинця.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Вегеш А. Інформаційний заряд літературно-художніх антропонімів роману «Вічник» Мирослава Дочинця. *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. С. 74–83.
4. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32). Ужгород, 2014. С. 8–12.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Дочинець М. Мафтей. Книга, написана сухим пером. Роман. Мукачево: Карпатська вежа, 2016. 352 с.
7. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). К.: Довіра, 1999. 431.
8. Жила С. Культ народної мудрості і способу життя в романі Мирослава Дочинця «Мафтей»: матеріали до уроку позакласного читання. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 23 / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2018. С. 117–122.
9. Карпенко Ю.А. Имя собственное в художественной литературе. *Филологические науки*. 1986. № 4. С. 34–40.
10. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.

РУМУНСЬКИЙ СЛІД У ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОМУ ОНОМАСТИКОНІ РОМАНІВ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Мирослав Дочинець – закарпатський письменник, журналіст, редактор, автор багатьох романів, які протягом кількох останніх років все більше і більше стають популярними серед читацької аудиторії. А нещодавно автор отримав Шевченківську премію за романи «Криничар» та «Горянин». Майже кожна із книг присвячена сильній особистості.

Наша зацікавленість стосується назв літературних героїв, які є засобом адекватного втілення авторського замислу, і відзначаються точністю та образністю.

Ми дослідили назви літературних героїв романів М. Дочинця «Лис у винограднику», «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Криничар. Діаріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», звернули увагу на метафоричність назв романів автора [4].

Наша стаття присвячена вивченню літературно-художніх онімів у романах М. Дочинця «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Світован. Штудії під небесним шатром», «Горянин. Води господніх русел»; наше завдання – описати літературні оніми, що мають румунську складову, розкрити їх інформаційний заряд.

Ми вже зазначали, що власні назви Дочинцевих героїв добре продумані, вишукані, маловживані, народні [3]. Проблемі власних назв автор, на наш погляд, приділяє багато уваги. Усі вони несуть якусь інформацію, вагоме смислове й емоційне навантаження, не тільки іменують, а й служать вираженням об'єктів оцінки чи апелювання, виступають засобами характеристики персонажів. Юрій Карпенко зазначав, що «насправді власна назва містить незміряний, величезний обсяг інформації – треба тільки ту інформацію побачити самому й зуміти передати читачеві» [6, с. 61].

Досліджуючи літературно-художні антропоніми творів М. Дочинця, не можна не звернути увагу на функціонування літературних назв героїв інших антропосистем. Звичайно, на першому плані у творах письменника назви, що характерні для Закарпаття. Серед них – традиційні імена українців із можливими регіональними особливостями. Головні герої багатьох Дочинцевих романів мають назви, що походять від апелятивів (Лис, Вічник, Криничар, Горянин, Світован). Є також низка прізвищ, які функціонують на Закарпатті, що легко перевірити за словником П. Чучки [8].

Майже в усіх творах М. Дочинця, які доводилося нам досліджувати, присутні герої інших національностей. Це зумовлено, по-перше, тим, що Закарпаття – багатонаціональний край (неабияке значення має близькість розташування Закарпаття до прикордонної з Європою території); по-друге, головні герої творів М. Дочинця – люди, яким Фортуна підкидає випробування, а вони вміють долати труднощі на життєвому шляху, пізнають довкілля, «чують Природу», рвуться до світла і дарують його іншим. Перебуваючи в багатьох куточках Землі, вони зустрічаються з людьми різних національностей.

У романах «Многі літа, благі літа», «Вічник. Сповідь на перевалі духу» та «Світован. Штудії під небесним шатром» головний герой – старий мудрий чоловік. Мудрості він вчився у багатьох людей: у китайського мисливця *Чан Бао*, російського геолога *Кадочникова*, кавказького мінгрела *Вано*, колимського ворожбита *Тику*, румунського аптекаря *Джеордже Вадаску*, алтайського знатника *Кукумира* та ін.

Серед цих персонажів особливе місце відводиться румунському професорові *Джеордже Вадаску*. Дочинців «мудрий дід із села як носій здорового «народного» глуму» колись черпав знання від такого ж мудрого *Джеордже Вадаску*. Автор подає портрет героя: «*Невисокий, хупавий дідок у круглих окулярах, з попелом щетини на вилицях*» («Вічник», с. 124); «*шляхетний, просвітлений благодійник Джеордже. То був особливий чоловік. З усіма рівний, приятний, велемовний, але й досить закритий*» («Вічник», с. 148). Вічник і Світован називають його «старий», «старий румун».

Антропонім *Джеордже Вадаску* характерний для румунської антропосистеми. На перший погляд маємо звичайну румунську назву, що в тексті романів виступає національно значущим ЛХА. Але глибше дослідження дає змогу зарахувати цей ЛХА до тих назв, які вказують на заняття людини, її уподобання. Виявляється доонімне значення імені та прізвища є промовистим, це підтверджується текстом романів.

Румунське ім'я *Джеордже* (укр. Георгій), за словником імен Л. Скрипник, Н. Дзятківської, грецьке за походженням, що означає «*georgos – хлібороб, плугатар; від ge – земля (пор. географія) і ergon – робота (пор. енергія) [7, с. 51]*. Румунський аптекар мав відношення до роботи на землі. Він збирав трави, з яких виготовляв ліки. Вічник розповідає: «*Той дивовижний чоловік увів мене в живу казку, відкрив переді мною зелений університет карпатського Марамороша. Се був волхв трави, він молився на неї, він знав з нею розмовляти*» («Вічник»,

с. 139); *«Мій учитель читав траву, як глибоку книгу, і казав, що сю книгу не прочитати до кінця нікому»* («Вічник», с. 141).

Що стосується присутності енергії в імені Джеордже, то вона тут є також (*«А в самій його натурі, підмічав я, були змішані добродушність, розсудливість, настирність і нутряна енергія, що дивним чином підживляла тих, котрі були поряд»*) («Вічник», с. 127)). Головний герой романів сам живиться цією енергією: *«вдячно слухав, вбирав ті казання, як губка воду»*. Конотативний компонент значення імені виступає в художньому творі на перший план. Письменник паралельно створює ім'я і образ, які доповнюють одне одного.

Прізвище румунського травника теж характеристичне. Апелятив *вадаска* закарпатці запозичили з угорської мови. «Вадас» – це той, хто полює, а «вадаска» – власне процес полювання. Виходить, що герой *«полював за травами»*. Про це також читаємо у «Вічнику»: *«поважний Джеордже сідав на одну з кобилиць і пускався в свої «вояжі де флор» – квіткові мандри. Ввечері вертався з притороченими до сидла пахучими торбами»* («Вічник», с. 126). Як бачимо, доонімне значення реального імені персонажа в романі запрацювало.

Вічник-Світован називає Вадаску *знатником*. Ми знаємо, що це одне з імен, яким називають головного героя роману «Вічник».

Знахар, знатник – *«людина, що лікує різними немедичними засобами, а також займається чаклуванням»* [5, с. 469]. Хоча є дані, що функції чаклуна і знахаря принципово відмінні. *«Якщо чаклун діє на шкоду людині й залежить від нечистої сили, то знахар із нечистою силою не водиться, а людям допомагає. У знахаря повна хата всякого зілля, трав, коренів, із яких він робить ліки. Кажуть, що знахар розуміє мову звірів, птахів, рослин»* [10, с. 222].

Джеордже Вадаску розуміється на травах, він забезпечує хворих ліками з трав (*«Пан Джеордже нараз після просушки пакував їх у полотняні мішечки – одні хворі будуть носити на грудях, другі кластимуть під голову на ніч, треті перетруть на порошок, четверті змішаються на мазі, п'яті заллються виноградною миндрою »*) («Вічник», с. 143)). Аптекарь порівнює траву з людиною, яка *«має розум, має слух і пам'ять»*, *«душею тягнеться до неба»*, а росте *«за якимось призначенням»*. Він вміє говорити з травами, бережно ступає, гладить голівки квітів. Автор устами головного героя розповідає: *«Тоді з непоказного, дрібнорослого чоловічка він перемінювався в таємничого знатника. Я починав розуміти, чому всі шанобливо називали його «поважним». І в горах, і в городі Сиготі, і навіть у*

Букурешті, куди пан Джеордже двічі в році їздив читати лекції» («Вічник», с. 143). Так само розуміти мову трав буде і Світован, який «замолоду дістав добру школу фльори у румуна Джеордже Вадаску». Про це він розповість юному журналісту: *«Поважний Джеордже, мій милостивець у скруті, відкрив мені розуміння, що чоловік і трава – се одне сродне. Одним соком напоєне» («Світован», с. 51); «Як соняшник повертається до сонця, так і нині повертаю вдячні думки до свого великого навчителя, що відкрив мені тайни трави Господньої» («Світован», с. 123).*

Цікавим є авторське тлумачення ЛХА Драг. З тексту роману дізнаємося, що батьком Вічника був пан Драг, який приїздив «з Відня до діда на вакації». М. Дочинець подає також історичну довідку про лицаря Драга Хустського, якого люди за «чортоватий норів» прозвали Драгом. *«По-румунськи се означає чорт» («Вічник», с. 21).* На наш погляд, це не зовсім правильне тлумачення. Міфологічна румунська назва звучить драк («*drac* – чорт, диявол, дідько, біс» [11, с. 142]). А антропонім Драг (Drag) за фонетичними ознаками, як зазначає П. Чучка, – «це південно-слов'янське з походження ім'я, в основу якого закладено праслов'янський прикметник *dorg* (дорогий, милий, любий)» [9, с. 172–173]. Так само в румунській мові «*drag* – дорогий, любий, милий, коханий» [11, с. 143]. Хоча, стосовно назви Драгово, то і справді існує легенда, про яку розповідає автор.

Румунський слід помітний у використанні антропонімів-імен. Ми зафіксували такі імена: *Йон, Васілей, Петрос*. Правда, ці антропоніми не називають людей. Так Джеордже Вадаску називає собак («*А собак пан Джеордже називав людськими іменами – Йон, Васілей, Петрос. Бувало, кликнеш котрогось – озираться і чоловік, і пес. Немає ближчого, відданішого нам створіння, як пес. Часто ми, люди, не заслуговуємо тої безмірної довіри й безкорисної любови» («Вічник», с. 128).* Оскільки ці назви є кличками собак, то варто зазначити, що у тексті фігурують літературно-художні зооніми.

У романі «Горянин» натрапляємо на ЛХА Ілена. Цей ЛХА містить у своїй структурі специфічні румунські риси, тому є національно значущим. Румунське ім'я Ілеана (укр. Олена) походить із грецької мови, означає «сонячне світло», «полум'я смолоскипа» [7, с. 169]. На перший погляд ім'я виконує номінативну функцію, адже доонімне значення не розкривається – героїня чорноока і темнокоса. Але автор розповідає, що Ілена випромінювала світло, світилась сама і запалювала інших. У середовищі лісорубів румунка «несла

породисте пахке тіло, як паску – і голодні, згаслі очі лісорубів ураз засвічувалися, м'якли тверді роти. Мудро збите і повне молодого вогню тіло заряджало міжряддя змучених людей живлющою електрикою» («Горянин», с. 187–188). Те, що можна порівняти її зі смолоскипом, підтверджує текст. Очі в неї блищали, гладке волосся блищало, коли промовляла очима, то «сипала снопи іскор», дотик руки був гарячим також. Горянин це тепло відчув зразу, адже вона «обпікала його поглядом. Він шкірою чув той вогонь, що продовжував палити і вночі» («Горянин», с. 188). Кухарка-розлучниця Ілена не будувала планів на майбутнє, вона просто бажала кохання, хай миттєвого, але щоб у ньому «згоріти дотла» («Вичахла без уваги ватра, а вони горіли й далі, спалюючи одне одного» («Горянин», с. 191)). Персонаж сам назве їхнє «шаленство» якимось «угаром». Виходить, що ЛХА Ілена є характеристичним – національно значущим та інформаційно-оцінним.

Як бачимо, письменник активно використовує внутрішню форму імен та прізвищ, семантику їх твірної основи. Первинне значення власної назви, яке є ослабленим або навіть редукованим у реальній ономастиці, активізується автором [2, с. 115]. Ім'я починає «промовляти» у романах М. Дочинця.

Навантаження ЛХА романів М. Дочинця семантикою відбувається через словесну авторську характеристику денотата-персонажа, через увиразнення базових конотацій реального антропоніма в його літературно-художньому прототипі, за рахунок повного або часткового відновлення доонімної семантики [1, с. 12].

Серед інших розрядів літературно-художніх онімів знаходимо в Дочинця топоніми. Перепливаючи Тису, яка розділяє Закарпаття і Румунію, персонаж опиняється на чужій території, якій притаманна своя топонімія. Топоніми романів Дочинця запозичені з реального ономастикону. Вони виконують ідентифікаційну та локалізаційну функції. Географічні об'єкти тієї місцевості, де безпосередньо розгортається дія твору, становлять топоніми переднього плану, оскільки вони пов'язані з долею головного героя. Більшість топонімів мають стосунок до українського ономастикону, бо території, на яких перебував персонаж, це – або колишні терени українців, або землі, на яких проживають переселенці-українці. На деяких назвах уже позначився румунський вплив. Топоніми вказують на культурні, національні, історичні особливості краю, передають із покоління до покоління генетичний код нації.

У романах вжито такі класи власних назв: макротопоніми (назви держав): *Румунія* («*В Румунії був помічником у професора фітотерапії при Бухарестському медінституті*» («Світован», с. 110)); хороніми (назви регіонів): *Карпатський Мараморош* («*Гейби його надуло з руїн Хустського замку, що зубато сторожить зелений супокій Марамороша*» («Вічник», с. 176)), *Марамуреш* («*У всьому Марамурешу не є таких ліків, які б її підняли*» («Вічник», с. 145)), *Трансільванія* («*Та його розговорив, бо замолоду дістав добру школу фльори в румуна Джеордже Вадаску. В Трансільванії*» («Світован», с. 50)); ойконіми: астіоніми (назви міст): *Сигот* («*Вівчарі – у село, ми – у жовто-камінний город Сигот*» («Вічник», с. 145)), «*Під Сиготом перестріла мене лиха година*» («Вічник», с. 166)), *Букурешт* («*Що мене цікавило, я й так осягав наїздами в Букурешт*» («Вічник», с. 159)), *Банат* («*При мізерному доброжитку люди в Банаті живуть найдовше по цілій Румунії*» («Вічник», с. 161)), «*Банат Відбатований кусень моєї батьківщини*» («Вічник», с. 165)) і комоніми (назви сіл): *Корнуцел* («*У Корнуцелі я став на постій до діда Стойки*» («Вічник, с. 69)), «*Так заснувалися села на копил русинсько-марамороських – Гусарка, Корнуцел, Копачеле, Зоріле, Черешня, Кричево*» («Вічник», с. 161)); ороніми (назви гір): *Карпати* («*Жменька предковічної руської землі під Карпатами*» («Вічник, с. 173)), *Альпи*; гідроніми (назви водних об'єктів): *Тиса, Дунай* («*І чи знаю я, що в Румунському Банаті, між Дунаєм і Тисою, під Трансільванськими Альпами, кількома селами проживають мої земляки*» («Вічник», с. 160)).

Як бачимо, топоніми в романах М. Дочинця є джерелом не тільки географічної, але й історичної, етнографічної інформації, важливої для творення сюжету. Географічна окресленість меж румунської території у творах М. Дочинця представлена реальними розрядами топонімів, що спрямована на детальний опис місцезнаходження героя.

Для персонажів-українців історична область у Карпатах називається Мараморош, для персонажів-румунів – Марамуреш. Мараморош – українська етнічна територія в Закарпатській Румунії. Сам топонім має румунське походження і означає «Великий Муреш». Муреш – назва річки. Мараморощина, Кришану і Банат входять до складу Трансільванії.

Астіонім Букурешт фігурує в М. Дочинця як регіональний варіант, лише у «Світовані» автор використає літературну назву (Бухарестський медінститут). Можливо автор хотів привернути увагу до використання «русинського лінгвоарсеналу» у найменуванні

столиці: Буку-решт – там, де закінчувалися букові ліси, були рештки тих лісів.

Отже, топоніми романів М. Дочинця знаходяться в тісній взаємодії з контекстом, створюють асоціації з реальністю, є прив'язкою до певного місця, вибудовують конкретне локальне тло.

Розгляд онімного простору творів М. Дочинця дозволяє виявити зв'язки між окремими онімами, повніше розкрити їх конотативні можливості. Автор привертає увагу до етимології ЛХА, спонукає до їх асоціативно-образного осмислення, формує промовисті назви, створює свій художній світ.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Бияк Н. Номінація персонажів у романах Гончара як додатковий засіб їх характеристики. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2007. 1 (6). С. 115–122.
3. Вегеш А. Інформаційний заряд літературно-художніх антропонімів роману «Вічник» Мирослава Дочинця. *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. С. 74–83.
4. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32). Ужгород, 2014. С. 8–12.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Карпенко Ю.О. Про літературну ономастику: Міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 61–70.
7. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
8. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник, наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.
9. Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.
10. 100 найвідоміших образів української міфології, [Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О.]. К.: Орфей, 2002. 448 с.
11. Dictionar Roman-Ucrainean. Румунсько-український словник. Bucuresti: Editura Didactica Si Pedagogica, R.A., 1963. 563 s.

Джерела

1. Дочинець М.І. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа, 2011. 284 с.
2. Дочинець М.І. Горянин. Води господніх русел. Роман. Мукачево: Карпатська вежа, 2013. 311 с.
3. Дочинець М.І. Світован. Штудії під небесним шатром. Роман-намисто. Мукачево: Карпатська вежа, 2014. 232 с.

ДІАЛЕКТНА ОСНОВА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНАХ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

У лексичному складі кожної мови, у тому числі й української, власні назви займають особливе місце. Це цілком закономірно, оскільки в житті суспільства антропоніми відіграють важливу роль. Вони тісно пов'язані з історією народу, з його культурою.

Свідчення антропоніміки безцінні для історії мови: у них збереглися сліди зниклих слів, які були б назавжди втрачені, – фонетичні, словотвірні, семантичні та інші мовні явища.

Антропонім як елемент мови має безпосередній зв'язок із духовною культурою народу й сягає далекої історичної глибини. У власній назві закодована пам'ять століть, у ній закладена така велика інформація, яку сучасні методи дослідження ще не дозволяють виділити повною мірою [6, с. 76]. «Ім'я – це коштовний нематеріальний дарунок, що засвідчує духовне багатство батьків, усвідомлення ними глибини духовних витоків рідної культури», – писав Л. Белей [2, с. 5]. «Імена – частка нашої історії й сучасності (мови, культури, релігії, вірувань, праці, побуту, соціального становища людей, їх світогляду тощо)», – зазначав І. Трійняк [8, с. 6].

У системі українських власних найменувань, що склалася протягом минулих віків, відображено всі аспекти народного життя на різних історичних етапах. Тому антропоніми є одним із важливих джерел для дослідження мови, історії, матеріальної й духовної культури нашого народу. Відповідно вивчення регіонального антропонімікону, у тому числі і літературно-художнього, належить до актуальних завдань сучасної ономастики.

Як відомо, онімна лексика відіграє важливу роль у художньому тексті, де формується і розвивається поетичний словник української

мови, народжується символічне значення лексем, усталюються асоціативні зв'язки слів, характерні для мовно-національної свідомості [5, с. 302]. Власне ім'я персонажа, якому відводиться особлива роль у реалізації творчого задуму письменника, виступає невід'ємним елементом літературно-художнього тексту. Тому дослідження функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів у художніх творах сучасних письменників – одна з важливих проблем ономастики.

Вивченню української літературної антропоніміки присвятили свої праці відомі ономасти: Ю. Карпенко, М. Карпенко, Л. Белей, М. Мельник, Л. Масенко, Г. Лукаш, Т. Гриценко та ін. Літературно-художні антропоніми з творів закарпатських письменників досліджують науковці С. Жила, О. Лавер, Л. Прокопович О. Чижмар, Л. Щока та ін.

Ми дослідили назви літературних героїв у романах М. Дочинця «Лис у винограднику», «Вічник. Сповідь на перевалі духу», «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії», «Горянин. Води Господніх русел», «Світован. Штудії під небесним шатром», «Мафтей. Книга, написана сухим пером», звернули увагу на метафоричність назв романів автора, дослідили румунський слід у літературно-художньому ономастиконі романів М. Дочинця. Наше дослідження присвячене аналізу літературно-художніх антропонімів із діалектною основою.

В одному зі своїх інтерв'ю Мирослав Дочинець зізнається, що у зрілому віці «відкрив магію українського слова». Допомогали йому в цьому як класики української літератури, так і фольклор. Саме у народній творчості «проявляються містичні речі: що давніше слово, що більше воно було у користуванні нашими предками, то сильніша його дія на читача. Я розкошую в цій лексиці, відроджую її, оживляю. І вона сама стає живою водою прози» [4]. З цієї народної криниці і «виплили» назви багатьох літературних героїв творів М. Дочинця. Зрозуміло, що опирається автор на світогляд українського народу й на літературні традиції його попередників. У творах Мирослава Дочинця знаходимо величезну кількість діалектизмів, що характерні для говірок Закарпаття. Це позначається і на специфіці ономастикону.

У романі «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» літературно-художні антропоніми, що є назвами другорядних осіб, мають у своїй основі діалекти. Це легко довести на прикладах. Найстаріший із майстрів Галасів називався

Данило-Копач. Криничар спочатку подумав, що назвали його так через «суху поставу, як надломлена тріска», а з'ясувалося, що «з іншого дива – просто любив чоловік копати». Він, «пригнутий перекопаними пластами», «сторожував» криницю, де була не просто «файна» вода, а «золота». Виявляється, що у назві Копач автор поєднав два характеристичні значення: 1) копач – ‘той, що копає’; 2) походить від місцевого апелятива копач – ‘коротка паличка’, ‘кіл в огорожі’ [9, с. 282].

Серед інших літературно-художніх антропонімів другорядних персонажів знаходимо цікаві назви, до багатьох із них подається авторське тлумачення. Інформаційний заряд має літературно-художній антропонім *Голодняк*. Носити таке ймення мав би бідний чоловік, який не має грошей на їжу. А М. Дочинець за допомогою цього оніма характеризує вдачу персонажа-багатія, котрий був жадібний до грошей. Пор.: «*Пана Голодняка мали за найбагатшого чоловіка в Підкарпатській Гуцулії. Йому належали цілі спади горového лісу, тартаки, копальня з мармуром Був той Голодняк таки голоден на гроші. І вони стікалися в його скрині, як повеневі струмочки в низинне річище. Вони, як вода, люблять текти руслом прямим і широким*» (3, с. 130). Як бачимо, доантропонімійна семантика літературно-художнього антропоніма розкриває характер героя. Підтвердженням слугує також дефініція до прізвища Голодняк із словника П. Чучки: антропонім походить від бойківського або загальноукраїнського апелятива голодняк – ‘вічно голодна людина’, ‘ненажера’ [9, с. 150]. Таке ж значення знаходимо у «Словнику закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» І. Сабадоша: 1. ‘Дуже голодна людина чоловічої статі’. 2. *перен., зневаж.* ‘Той, кому весь час мало статків’ [7, с. 50].

Монастирський маляр *Жига* має назву, яка фіксується у словнику «Прізвища закарпатських українців» П. Чучки, і означає ‘палити’, ‘пекти’ [9, с. 224]. Доонімне значення частково збереглося в цьому літературно-художньому антропонімі. Виготовляючи фарби, рами для ікон, маляр часто і варив, і пік («*Розпалив під ним солому і, коли попіл розтопився на густу оливу, став з варішки поливати нею залізного пса*» (3, с. 3)).

Серед соціально значущих літературно-художніх антропонімів натрапляємо на назви, які складаються з апелятива та імені або прізвища героя з регіональними ознаками. Апелятив при цьому може вказувати на об’єктно-вікові характеристики персонажів (*дід Олекса*,

дід *Олелько*, баба *Влена*, вуйко *Митро*), на соціальний стан (*жебрак Ладьо*), професію (*водовоз Гарашко*, *сторож Чопик*, *ковач Струк*, *майстер Рахунек*, *сотник Граб*, *ворожка Бумбаня*), зовнішній вигляд, якісь вади (*горбатий Пехньо*, *безногий Ладьо*, *горбун Земко*, *здоровило Шимон*, *чоловік-напівчоловіка Ілько Кривондя*). Як бачимо, інформація про соціальний статус персонажа виражається апелятивом, а сам антропонім позбавлений соціальної значущості. Хоча літературно-художній антропонім *Бумбаня* вказує на зовнішній вигляд денотата, містить в основі діалектизм і походить від місцевого апелятива *бумбаня* – ‘насуплена жінка’ [9, с. 97].

Серед жіночих найменувань привертає увагу літературно-художній антропонім *Юлина Солома* – донька криничного майстра Петра Соломи. («*А я пишуся Солома Юлина. А кличуся Юлка*» (3, с. 154)). Криничар закохався в Юлину. Його звертання до неї запозичені з народних джерел: *Юлино-Соломино*, *Юлино-Перлино*, *дівиче Соломице*. Іноді він називає її *Юлька-шпудька*, та найчастіше – *Соломкою* («*Соломко, моя золота Соломко*» (3, с. 166)). Онім Солома утворився від апелятива *солома*, назвисько таке отримали персонажі за схожість волосся з соломою («*Твердими солом'яними пасмугами стікало плечима волосся*»; «*чоловічице з такою ж копицею волосся*» (3, с. 148)).

«*Солодкою проскурою гіркою чужинського тривку*» Криничара була *Дора*. У перекладі з грецької це ім'я означає ‘дар’, ‘дарунок’ [8, с. 134]. Вона й справді була дарунком долі для героя, але автор інакше розшифровує це ім'я («*Вона на правду була славною, як дора, котру в нашому краї дають з вином на причастя*» (3, 294)). Тобто порівнює з проскурою. У словнику І. Сабадоша знаходимо: *дора* – ‘шматок проскури’ [7, с. 73].

У романі «Світован. Штудії під небесним шатром» серед імен персонажів, що називають верховинський люд, теж знаходимо специфічні літературно-художні антропоніми: *Федьо*, *Ілько*, *Штефан*, *Беца*, *Йван*, *Митро*, *Юра*, *Рудьо*. Деякі з них мають особливі діалектні риси, що є характерними для називання закарпатців, і засобом творення українського регіонального колориту. Більшість із них виконують називну функцію, деякі характеризують персонажа. Наприклад, найменування *Рудьо* належить чоловікові, що з рудим волоссям («*Рудьом покликався, бо у самого на голові ціла копиця горіла. Як-но увидів її, очі залилися, як волосся. Ніби за вогнем*

прийшов» (5, с. 145)). Герой не просто Рудий, а Рудьо, як у закарпатців (напр.: Вальо, Сеньо, Ільтьо тощо).

На характер персонажів, їх мудрість іноді вказують апелюючи і прикладки: добрий Микула («Він вріс душею у свою землю. Вона йому помагає. Доброму чоловіку продовж, Боже, віку» (5, с. 106)), мудряк Юра («Здоров, мудряку Юре! Що ви сього разу собі вигадали?» (5, с. 88)), Ілько-розумака («Ілько-розумака се знав. Тому й притулив свою хижу до соляної скали» (5, с. 42)). За словником І. Сабадоша, мудряк – ‘дуже акуратний, охайний чоловік, добрий господар, який у всьому намагається виділитися’ [7, с. 177]. У П. Чучки мудрак походить від бойківського апелюючого ‘мудрагель’, ‘хитрун’ [9, с. 401]. А розумака – ‘розумник’, а також має зневажливе ставлення: ‘чоловік, який видає себе за розумника, а насправді не є таким’ [7, с. 320].

Автор по-різному називає діда Андрія, але всі назви також загальні: бродник світу («Я зачарований бродник світу. Світован» (5, с. 61)), мандрівець («Я теж мандрівець, світован. Ношу свою материзну в душі» (5, с. 215)), вічник (вічно блукає світом), цілитель («робив аналізи, сходу ставив діагнози»), родимець світу («Світован. Родимець світу. Чоловік, що позбувся свого фальшивого «я» (5, с. 221)).

Світован – людина з особливим даром, але автор ні разу не назвав його знахарем, хоч він лікує травами людей. Ми зафіксували назву баїльник («Баїльниками називав він характерників. Себе до них не відносив: «Вони зчаста слово з темноти беруть і виносять на світло, а я зі світла його несучу в темноту. Від страждання – до терпіння. Від досвіду – до надії» (5, с. 124)). Отже, він той, хто несе світло надії іншим.

Назва баїльник у гуцульських говірках уживається зі значенням – ‘людина, яка лікує різними традиційними, немедичними засобами, переважно замовлянням’. Знахар-баїльник у своїй діяльності поєднував знання цілющих властивостей рослин та знання обрядових вербальних текстів (замовлянь). Ця категорія, до речі, є найпоширенішою та найпопулярнішою серед горян, оскільки, на думку бойків, баяли від усього: укусу гадина, хвороби, рожі, «злого ока». Отже, поняття «баїльник є певною мірою універсальним, тому що поєднує в собі і знахаря, і ворожбита, і чарівника» [10]. Діалекти баяне і баяти (ворожіння, ворожити) знаходимо також у словнику І. Сабадоша [7, с. 21]. У книзі «Синій зошит» Мирослав Дочинець збере до купи «кристали днів світлящих» і вложить в уста карпатського

старого, Вічника, Світована – того, хто «на дорогах світу світив собі та іншим». У цій книзі є ще одне цікаве слово, яким можна назвати Світована – *світець*. Світець – палаюча скіпка, ‘старовинний пристрій для освітлення, що має вигляд підставки, в яку вставлялася скіпка’ [3, с. 1299] («*Світець! Мідний кусник простенької служби. Мене вже тогди називали Світованом, обходчиком світу. І тепер, провалюючись у сон спасенний, позаздрив я на мить службі світця – дрібного смиренного носія світла і тепла*» [3, с. 125]). Зрозуміло, що світець – дуже малий носій світла, але все одно – носій.

У романі «Вічник. Сповідь на перевалі духу» автор не експериментує з іменами та прізвищами закарпатців, він називає героїв звичними іменами, черпає з реальної антропонімії прізвища, прізвиська, імена. Серед імен роману виділяємо звичайні християнські імена: *Іван, Петро, Олекса, Юліна*, у деяких з них відчитуються закарпатські діалектні риси: *Нуцька* («*Так, мовляв, і так, отруїлася Нуцька грибами*» (1, с. 210)), *Микула* («*Так знав приказувати, заганяючи топір у поріг нової хижі, дереводіл Микула, Терчин няньо*» (1, с. 69)), *Терка* («*А до Терки щосуботи несли мене через чотири села крила*» [1, с. 95]), *Ферко* («*Вуй Ферко сидів на бервені і кури в піпу*» [1, с. 60]).

Серед прізвищ натрапляємо на характерні для регіону називання. Апелятив при прізвищі вказує на професію, сімейний стан тощо: *професор Матіко, законник Гнот, сотник Скобал, знатний лікар Фединець, редактор Володимир Бірчак, дідо Гафич, дід Петро Стойка* та ін.

Ім’я відомого закарпатського розбійника *Миколи Шугая* фіксуємо ще у двох варіантах: регіональне звучання («*аби пантрувати Миколу Шугая (в селі його кликали Никола Сюгай) і його чорних хлопців*» (1, с. 111)), а також використання імені за угорським зразком. Сам герой зізнається: «*Я лише два слова знаю писати. В мадярському війську більше не вчили. І він натужно вишкрябав під письмом: «Шугай Міклос»»*» (1, с. 115).

Серед багатьох імен, якими називають Вічника, є *Босоркун* – упір, ‘те саме, що вампір’ [3, с. 1509]. У словнику І. Сабадоша босоркун – ‘відьмак’ [7, с. 30].

Неабиякою таємничістю позначений онім *Той, що живе в Чорній Хащі*. На появі цього оніма позначилося табування і, «відповідно, заміна номінацій». Подібні народні номінації демонологічного рівня трапляються у фольклорі, у «Лісовій пісні» Лесі Українки (*Той, що в*

скалі сидить), у романі Любка Дереша «Трохи п'ятьми, або На краю світу» (*Той, Хто Прихований Від Себе*). Чорна Хаща – це щось дуже далеке і темне, куди мало хто заходить, а той, хто там живе – дивний і теж темний. Вічник спілкується з природою, живе далі від людей, тому й отримав таке назвисько. Сам персонаж не вважає себе чаклуном, а частинкою природи.

У романах «Вічник» та «Світован» фіксуємо літературно-художній антропонім *Джеордже Вадаску*, який характерний для румунської антропосистеми. На перший погляд маємо звичайну румунську назву, що в тексті романів виступає національно значущим літературно-художнім антропонімом. Але глибше дослідження дає змогу зарахувати цей літературно-художній антропонім до тих назв, які вказують на заняття людини, її уподобання. Виявляється, що доонімне значення імені і прізвища є промовистим, це підтверджується текстом романів. А в основі прізвища – діалектний варіант.

Прізвище румунського травника характеристичне. Апелятив *вадаска* закарпатці запозичили з угорської мови. Вадас – ‘це той, хто полює, мисливець’, а вадаска – ‘власне процес полювання’ [7, с. 33]. Виходить, що герой «полював за травами». Про це також читаємо у «Вічнику» («*поважний Джеордже сідав на одну з кобилиць і пускався в свої “вояжі де флор” – квіткові мандри. Ввечері вертався з притороченими до сідла пахучими торбами*» (1, с. 126)). Як бачимо, доонімне значення реального імені персонажа в романі запрацювало.

Вічник-Світован називає Вадаску *знатником*. Ми знаємо, що це одне з імен, яким називають головного героя роману «Вічник». Знахар, знатник – ‘людина, що лікує різними немедичними засобами, а також займається чаклуванням’ [3, с. 469].

Ми вже звертали увагу, що головні герої Дочинцевих романів не мають традиційних назв, функціонують назви відапелятивного походження. Зрозуміло, що при відборі загальноживаного в суспільстві імені для художнього твору автор вдивляється в його етимологію. Імена центральних дійових осіб романів М. Дочинця мають глибокий підтекст, що свідчить про обдуманний вибір власного імені для персонажа. Це ми відстежуємо також у романі «Горянин. Води господніх русел».

Твір названо за найменуванням головного героя. *Горянин* – звичайний чоловік, чиє життя минало в постійній праці, здебільшого спокійно, без особливих потрясінь. Люди в селі навіть не уявляють, що

Горянин може мати якийсь інше ім'я («Горянин хіба його якось інакше називають?» (2, с. 5), «Диви, Йва, Горянин міст кладе через Ріку. Та не впоперек, а вздовж» (2, с. 80). Здається, він і сам забув, як його звати. «Вдома називали його старим, а інші – Горянином. Як і діда Микулу. Як ще називати того, що заліз у гору, як червак у хрін, і гадає, що ліпшого дому немає» (2, с. 92)). Така проста назва роману наштовхує потенційного читача на роздуми й асоціації, і саме ця асоціативна мотивація є надзвичайно актуальною.

Назви другорядних героїв роману є характерними для районів Закарпаття. Серед них виділяємо чоловічі імена (Іван, Матій, Олекса, Петро, Тимко) та жіночі (Анна, Василина, Вірка, Гафія, Калина, Одоця). Деякі з них вирізняються регіональними особливостями (Йван, Микула, Влена).

Дуже мало у М. Дочинця імен з емоційно-експресивними відтінками (Анниця, Василюк, Гафка, Петрик). Серед форм звертання до Бога виділяємо назву *Богонько*. Усі вони характерні для регіону, де відбувається дія. Фіксуємо також регіональні усічені форми звертання: *Йва, Васи*.

Герої Дочинцевих романів – Вічник, Світован, Мафтей – розуміються на травах. Але ні Вічника, ні Світована автор не називає зелейниками. А у романі «Мафтей. Книга, написана сухим пером» герой називає себе *травознаєм*, а ще *зелейником*: «Я зелейник. Трави Господні – мій хлібець. Моє ремесло» (4, с. 29); «А я, Мафтей Просвирник, зелейник із мукачівської заріки під Черник-горою» (4, с. 347). Розумітися на травах Мафтея вчила мати, а її – баба Злота. «Всі береги, всі гаї, гори і й луговини були наші з матір'ю. Наші Господні ниви, наше жниво, яке обмінювалося на ярину. Лічництво давало сякий-такий приварок» (4, с. 183). Назва *зелейник* походить від застарілого слова *зелю*, що означає 'зелень' (зелені дерева, кущі, трави) [3, с. 457].

Мафтей має наймення *Відун*. У романі «Вічник» ми вже фіксували це слово, яке за походженням є давнім, має значення 'віщун', 'пророк', 'людина, яка вгадувала майбутнє' [3, с. 183]. А у романі «Мафтей» герой отримує таку назву тому, що бачить те, чого не бачать інші. «Ви, дідику, кажуть, і через повіки видите. Відун!» (4, с. 10). Пан бурмістр, шукаючи Мафтея, каже: «Мені потрібен чоловік із видючими очима – Кажуть, що ти бачиш на три лікті в землю» (4, с. 11). Такий дар бачити і знати більше за інших передався Мафтеєві від бабки Злоти, матері, монахів, «вітця-хащовика» та «напучувань печерника

Аввакума». Крім цього, головний герой має й інші назви-апелятиви: «*Дейкують про мене: «бай, примовник, мудряк», «вселюдний чоловік», «тихо ходить, високо несеться»* (4, с. 93).

Назву *бай* М. Дочинець використовував у романі «Світован», але там героя називали баїльником. Бай, баїльник, примовник – людина, яка лікує переважно замовлянням.

Сам герой про себе розповідає: «*Друге моє ймено, не наречене, а доточене людьми – Проскурник. Воно теж прийшло завдяки матері. Властиво – рукам її»* (4, с. 186). Мати Мафтея випікала проскури – ‘білий прісний хлібець особливої форми, що використовується в православному богослужінні’ [3, с. 1168].

Письменник підбирає літературно-художні антропоніми, які відповідають реаліям того часу і є цікаві своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням. Як писав Л. Белей: «Якщо автор прагне, аби його герої сприймалися як реальні особи, він зобов’язаний дібрати персонажам реальні (за структурою) імена. Тому структура власних особових іменувань персонажів більшою чи меншою мірою мусить бути орієнтована на реальну антропонімію, на знання її мовним колективом» [1, с. 11].

У романі автор багато місця відводить для змалювання *Ружени* – коханої Мафтея. Як і Мафтей, Ружена мала надприродні здібності, була «даровитою віщівницею, майстринею чарів, володіла таємною силою над деревами», вона вміла ворожити, тому притягувала темноту. Ім’я Ружена, як тлумачить І. Трійняк, слов’янського походження: ‘від ружа – троянда’ [8, с. 314], уживане у болгар, чехів, тобто є запозиченим. Троянда (ружа) – цариця квітів. А Ружена була дуже красивою, звабливою. Юнак називає її княгинею, птицею-зовицею, жаданочкою, стріч-травою. А сама Ружена використовує також фольклорні назви: жриця-княжениця, птаха-ждаха. Мафтей згадував: «*Вона була вершиною. І вершицею. Яко своєї долі, так і моєї»* (4, с. 239). Для нього вона була цілим світом. Недаремно він називав її такими ласкавими іменами: «*Ружена Мені наворожена Моя мироносиця Пташка-ждашка Солоданька Владичиця дум Облюблениця Красолька Золотушка Хупавка Бабовка Вродниця Душка Хорошуля Драгота Пестулька Любка Ладка Горличка, що вилетіла з оселі мого серця, залишивши в нім порожнечу тиші»* (4, с. 334). До деяких із них ми спробували знайти пояснення. Напр.: *Облюблениця* походить від дієслів ‘облюбити – покохати, облюбовувати – вибирати собі що-небудь до смаку, до вподоби, до

своїх бажань' [3, с. 809]; *Красолька* – красива, на наш погляд, а за тлумачним словником – зменшено-пестливе до красоля – ‘однорічна декоративна рослина з розгалуженим стеблом і великими запашними квітками яскравого кольору’ [3, с. 583]; *Золотушка* – ‘багаторічна трав’яниста рослина з жовтими квітами, медонос’ [3, с. 476]; *Хунавка* – діал. ‘Гарна, ошатна жінка’ [3, с. 576]; *Бабовка* – ‘кукла, лялька’ [7, с. 18]; *Вродниця* (вродливиця) – ‘те саме, що красуня’ [3, с. 206]; *Душка* – 1. ‘Пестливе до душа’. 2. розм. ‘Про людину з прекрасними рисами характеру // в пестливому звертанні до кого-небудь’ [3, с. 333]; *Хорошуля* – ‘красуня’ [3, с. 1571]; *Пестулька* (пестунка) – ‘та, кого надмірно пестять, якій догоджають, потурають у всіх бажаннях і примхах’ [3, с. 941]; *Любка* – розм. 1. ‘Кохана дівчина або жінка’ // ‘Коханка’. 2. ‘Пестливе або фамільярне звертання до дівчини або жінки’ [3, с. 630]; *Ладка* (лада) – ‘Давня язичницька богиня Сонця, злагоди, любові й достатку’ [3, с. 603]; *Горличка* (горлиця) – ‘ласкаве звертання до дівчат і жінок’ [3, с. 254].

Ми зафіксували в романі низку літературно-художніх антропонімів, що є андронімними утвореннями: *Голоднячка*, баба *Кутачка*, тітка *Доромбаня*, *Марька Доромбатова*, *Обручарова Мокрина*, *Юрикова Оленка*.

На відміну від імен, прізвищевих назв у романі небагато. Вони різні за походженням, але є характерними для Закарпаття: *Желізний*, *Зеленяк*, *Ізай*, *Колодко*, *Обручар*, *Піняшко*, *Повшик*, *Сухан*, *Трусяк*. Майже всі вони зафіксовані у словнику «Прізвища закарпатських українців» П. Чучки. В основі цих прізвищ лежать місцеві апелятиви: *Обручар* – ‘майстер, що виготовляє обручі’ [9, с. 413]; *Піняшко* – дериват від карпатоукраїнського архаїзму пінязі – ‘гроші’ [9, с. 451]; *Повшик* – ‘від діалектної назви гризуна повх, яка в різних говорах має дещо інші значення, як ‘пільх’, ‘хом’як’, ‘вовчок’, ‘кріт’, ‘польовий щур’, ‘польова миша’ [9, с. 457]; *Сухан* – ‘худа людина’ [9, с. 541]; *Трусяк* – ‘співвідноситься з апелятивом трусь – кролик’ [9, с. 560]. Як бачимо, специфічна закарпатська регіональна особливість прізвищ виявляється в значному використанні місцевих лексичних діалектизмів, у наборі архаїзмів та історизмів, у специфічних запозиченнях.

До деяких з них автор подає тлумачення, підтверджує етимологію, або іронізує. Наприклад, прізвисько *Голоднячка* не підходило до героїні, бо була вона товстенька, пишнотіла. «Якщо комусь і підходять

їх прозвища, то се не про Голоднячку. Натоптана жіночка бочечкою котилася довкола двох діж » (4, с. 61).

Ми не знаємо, чому *Митро Желізний* має таке назвисько, але автор констатує: «Тому я й не суджу таких, як *Митро Желізний*. Він хоч і залізний нутром у тяготах, а такий же крихкий серцем, як і всі» (4, с. 87).

Регіонального походження прізвисько *Колодко* («*Ти, Мафтейку, завітав би до Колодка, до ковача*» (4, с. 206)). Для карпатських говірок характерним є вживання апелятивів, що називають людину за заняттям, тому побутують прізвища і Ковач, і Коваль, і Колодко.

Як бачимо, у літературно-художніх антропонімах М. Дочинця відчутна карпатська автентика. Автор вдало використовує всі багатства нашої мови, поєднуючи літературне мовлення та розмовно-територіальне. Особливо органічно вплітаються в канву творів назви персонажів із діалектною лексикою. У таких назвах відчувається справжній «аромат часу та кольору», поєднання свого і чужого. Такі літературно-художні антропоніми виступають яскравим засобом вираження місцевого колориту.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Белей Л.О. Ім'я дитини в українській родині; художник-оформлювач Артеменко. Харків: Фоліо, 2011. 283 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перу», 2005. 1728 с.
4. Вергелес Тетяна. Життя Вічника – це служіння людям, собі, вічності URL: <http://panorama-mukachevo.com/2012/02/06/16478/> (дата звернення: 23.07.2022).
5. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). К.: Довіра, 1999. 431 с.
6. Железняк М. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики. *Актуальні питання антропоніміки*. К., 2005. С. 76–87.
7. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки с. Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра. 2008. 426 с.
8. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
9. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник, наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.
10. URL:<http://www.spadok.org.ua/boykivschnyna/viduny-v-mifologichnych-uyavlenniyach-boykiv> (дата звернення: 23.07.2022).

Джерела

1. Дочинець М.І. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа, 2011. 284 с.
2. Дочинець М.І. Горянин. Води господніх русел. Роман. Мукачево: Карпатська вежа, 2013. 311 с.
3. Дочинець М.І. Криничар. Діярюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії. Мукачево: Карпатська вежа, 2012. 331 с.
4. Дочинець М.І. Мафтей. Книга, написана сухим пером. Роман. Мукачево: Карпатська вежа, 2016. 352 с.
5. Дочинець М.І. Світован. Штудії під небесним шатром. Роман-намисто. Мукачево: Карпатська вежа, 2014. 232 с.
6. Дочинець М.І. Синій зошит. Аркуші днів світящих. Мукачево: Карпатська вежа, 2015. 184 с.

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ДІТИ ПАПОРОТІ»

Сучасні письменники все частіше повертаються до теми війни – війни російсько-української. Воєнним подіям на сході України присвятили свої твори С. Жадан («Інтернат»), С. Дзюба і А. Кірсанов («Позивний Бандерас»), В. Шкляр («Чорне сонце»), частково І. Роздобудько («Тут і тепер»), В. Лис («Стара холера»), М. Дочинець («Діти папороті») та інші.

Романи М. Дочинця привертають увагу читача цікавими сюжетними лініями, майстерним викладом деталей, у його рядках «хвацько закручений сюжет, здорова інтрига, елегантні метафори, легкий стиль, барвіста лексика» [5, с. 12]. Краще і не скажеш! Романи усе частіше привертають увагу не тільки читачів, але й дослідників. Написано чимало статей, які присвячені дослідженню мови романів, образів героїв, розвитку сюжету тощо. Дослідженню літературно-художніх антропонімів із романів М. Дочинця присвятили свої статті Л. Прокопович, С. Жила, Л. Тербус та ін.

Укотре повертаючись до опису літературно-художньої антропонімії творів М. Дочинця, завжди знаходжу цікаві оніми, вивчаю їх роль у тексті, шукаю етимологію, відчитую різні конотації.

Новий роман «Діти папороті» цікавий своїм наповненням, але найперше тут йдеться «про дім, у якому живе душа». Це твір «про жало війни в серці».

Головний герой на псевдо Бальзак після поранення зі сходу України шукає тишу, спокій для тіла і душі. І ця тиша приходить до нього у формі заповіту від дядька. Дивно, але дядька звали Тишем («*Тиш. Мій вуйко. Той, що на Росії жив. Відрізаний кусень*» [5, с. 5]). Навіть на тому світі родич подбав про героя, який, за словами матері, хотів тиші: «*Хіба ти не казав, що мрієш вирватися з людської глоти в якусь пуцу, аби зануритися в тишу. Слухати тишу, дихати нею. Хіба це не твої слова? – Мої. – Ну ось і почув тебе Бог. Маєш садибу Тиша*» [5, с. 6–7]. Найперше приходить на думку, що в основі наймення Тиш є апелятив *тиша*, адже не один герой говорить про *тишого* чоловіка («*А Тиша ми поважали. Тихий був чоловік, інтелігентний* » [5, с. 16]; «*А Тишко і був Тишком із самого малку. Ріс тихим, потайним книжним дітваком. Де труть – там будь*» [5, с. 58]; «*Тиш? А таким, як із дитинства запам'ятався сестрі, моїй мамці. Тихий, маломовний, задумливий. Яка ворона у воду, така і з води*» [5, с. 60]).

Згодом ми довідуємося, що розмовний варіант Тиш – скорочена форма імені Тишко. Насправді в героя було звичайне християнське ім'я. Мати Бальзака розповіла: «*Дідо наш був священиком і дітям дав біблійні імена. Мав двох доньок і двох синів – Симона й Тихона, близнят. Дома їх називали Симко й Тишко*» [5, с. 58]. Ім'я Тихон, за словником І. Трійняка, грецького походження, що означає 'удачливий', 'щасливий' [5, с. 363]. Удача, напевно, супроводжувала Тиша, адже йому щастило на добрих людей: Августин Волошин, академік Вернадський, підполковник Штокало, геолог Петрушевський, дослідник Кулик, Іляна

Усе, що відбувається в садибі Тиша, пов'язане з тишею. Але у М. Дочинця тиша зовсім не така, як подається у словнику: «*Стан, коли де-небудь немає звуків, шуму. // Відсутність розмов, мовчанка. // Відсутність руху, метушні, що супроводжується шумом*» [4, с. 1453]. Тут тиша має звук. Герой прокидається від дзвону тиші («*Розбудив мене дивний дзвін. Я прислухався – жодного звуку. Це дзвеніла тиша. Яка ж вона тут лунка! Тиша садиби Тиша*» [5, с. 19]). Бальзак називає тишу метафізичною, загуслою, а приїхав він у карпатське село «*просто за довільним плином часу, за звучанням тиші*» [5, с. 21].

У романі М. Дочинця поняття тиша наповнюється новим змістом, збагачується за рахунок використання асоціативних зв'язків, механізмів культури, які формують відповідний аспект художнього концепту. Концепт тиша обростає різними епітетами («*Нічого не кажу, нічого не думаю, тільки п'ю цей вічний спокій, споглядаю крізь*

напівстулені повіки цю світлу прозорість тиші» [5, с. 23]). Абстрактне поняття тиша отримує колір. Тут переплітаються чистота і правда («Гарно, бо в цій тиші очікуєш якусь чисту і світлу правду» [5, с. 28]). Занурюючись у тишу, людина пізнає себе, свій внутрішній світ. Для головного героя ця тиша – радісна тиша, кажуть, що щастя любить тишу («Живий сад. Тихий, як моя несподівана радість» [5, с. 22]). Епітетом досягла тиша автор називає тишу середини жаркого дня («У зеленій чаші між горами перестає колихатися й текти життя. Високий день засинає, стоячи в спекотному мареві досяглої тиші» [5, с. 62])

Головною ознакою концепту тиша є невичерпність змісту. Бальзака оточує тиша: тихі діти, дивовижна тиша води, у карпатському селі навіть вино тихе («А чому так тихо? Можливо, я випив тихого вина» [5, с. 169]). Садиба Тиша виткана з тиші («Тиша в садибі Тиша. Тиша в камені, в стінах, у рундуках, у скриньці годинника, в темних старих книгах. Це найбільше вражає – тиша в книгах. Тиша, перемішана з таємницями, що стали мистецтвом» [5, с. 98]). Тиша тут виступає певним атрибутом дому, спокою. Тут його дух, його голос, і автор це постійно підкреслює: «Ось тобі і Тиш. Ось тобі й прихований голос тихої садиби» [5, с. 57]. «Ось тобі й Тиш! Тихий русин, загадковий родич» [5, с. 232]. «Тихо у світлиці. Зозуля в настінному годиннику так і не ожила, стрілки теж. Між товстих дубових стін ти наче в колодязі тиші» [5, с. 76]. Утома від розмов теж потребує тиші, хочеться гармонії, любові, величі, масштабності («Відколи Бог дав слова, ми зі словами прокидаємося й накриваємося ними. Кривдимо ними й рятуємося ними. Сміємося з них, довіряємо їм, потребуємо їх і втікаємо від них у тишу. В тишу серця і у вічну тишу» [5, с. 191]). Загалом концепт тиша символізує мирне існування людей на Землі.

Зовсім інше, протилежне значення має тиша на війні – це тиша страху («Найстрашніше там – це тиша. Бо в ній ти особливо беззахисний. У тиші підступно ховаються очікувані звуки. Залп, вибух або одиночний постріл. Крики в степу страшні. Та ще страшніша тиша після них. Бо вона заколисує, дуриє, що ніби нічого щойно не було й нічого не станеться. Бринить ковила, сюрчать коники, скрекоче сорока. Тиша хоче приспати тебе. А тоді знову вистрелить» [5, с. 118]). Така тиша є атрибутом іншого світу, самотності, смерті. Як бачимо, тиша в М. Дочинця – амбівалентна, суперечливе поняття.

Крім усіченого розмовного варіанта *Тиш*, ми натрапили на цілу низку апелятивних назв, які неабияк характеризують персонажа: *відрізаний кусень, родачок-москалик, мудряк кручений, Боже зернятко* та ін.

Головний герой має незвичне наймення – *Бальзак*. З тексту роману дізнаємося, що персонаж є письменником. Відомо, що багатьох авторів називали іменами відомих майстрів слова. Але в юності герой відкрив для себе Бальзака, він став його кумиром («*А потім випадково (ну, звісно!) мені трапилася книжка Бальзака. І я збагнув, що слова можуть бути як тепленька вода, як дотик дорогої руки, як цвіт вишні, як виляск батога, як сонячний удар, як запах нічної фіалки, як щем під серцем на похороні, як несподіваний опік чи шматок льоду на язиці. А між ними – мовчання, як автентична форма слова. Бо мовчить лиш той, хто здатний щось сказати. Бальзак тоді відкрив мені головне: що все нібито другорядне – і є головне, що все звичайне і є незвичайне. Вже пізніше я довідався, що Бальзак спрагло цікавився усім, що міг йому дати, ні – подарувати цей світ*» [5, с. 104]). Оля дивується, що таке ім'я, і зізнається: «*У нашому спотвореному світі багато дивних слів. Ім'я Бальзак для козинського косаря теж не дуже звичне*» [5, с. 145]. «*Чому Бальзак? – запитала зненацька. Тому що це більше, ніж письменник. До речі, він ніколи й не наголошував на тому, хто він. Бальзак не знав рамок. Постійно їх розширював, для себе, для світу, для свого слова. Ясновидець із проникливою спостережливістю і духом фантазера. Бальзак – це пристрасть і дух. Мені Бальзак відкрив закон двосвіття. Душа торжествує над матерією і прагне відокремитися від неї*» [5, с. 295–296].

Чисто випадково ми дізнаємося справжнє ім'я автора. У сні до Бальзака приходила душа Філософа, вона запитувала: «*Павле, це ти? Це я, Костику*» [5, с. 127]. Ім'я *Павло* автор часто вибирає для своїх героїв. Так названий головний персонаж роману «Горянин». Павло – ім'я святого, що стало іменем-символом. В одному з інтерв'ю, презентуючи роман «Вічник», М. Дочинець зізнається, що апостол Павло – «улюблений прозаїк, до речі, і не треба нічого більше читати» [7]. Бальзак так звик до свого псевдоніма, що автонім згадував на обкладинці своєї книжки, напруживши пам'ять. Олі сподобалося його ім'я («*Павло. Як гарно. Та Бальзак продовжує: «Можливо. Я так давно не чув свого імені. Там, звідки я прийшов, мене називали Бальзаком*» [5, с. 173]). Автор вміло поєднав імена двох святих Павла

і Ольги. Ім'я Ольга давньо-скандинавського походження, що означає «свята», «священна» [9, с. 268].

Під час знайомства Оля представляється: «*Я Оля. Олиця, як тут кажуть. Або Горлиця, чув краєм ока. Або Горлиця. Так мене дід називає. А я – Бальзак*» [5, с. 123]. Літературно-художній антропонім *Ольга (Оля)* майже не буде фігурувати в тексті, натомість розмовний регіональний варіант імені *Олиця (Оличка)* – часто вживаний. За любов до птахів усі рідні називають Ольгу *пташкою* (вона орнітолог за професією), *Горличкою* називає дід, вуйко Митро («*Пташка наша. Довго ж ти летіла*» [5, с. 151]); дід Федорцьо («*Моя Горличка наліталася, вернулася змучена й кортна*» [5, с. 191]; «*А Оличка й тепер на твоєму дарабі потяток знимкує, каже, вечірнє сонце для сього найліпше світить. Дай їй, Боже, ясности, бо мені вона світить* » [5, с. 192]). Сама про себе Олиця каже: «*Я маленька сіра перелітна пташка, Бальзаку*» [с. 138]; «*Я, Бальзаку, у цій сфері пташка високого польоту*» [5, с. 197]. Бальзак: «*Звісно, Горличко, що ти не пташка-невдашка. Але чи ти вільна пташка*» [5, с. 199]. Знімальна група іноземців називає її фру Ола («*А фру Ола перевершує всі їхні сподівання. Так дивно її називаєш. Так її всі називають. Це реально крута дама в своїй сфері. Профі, ба більше – майстер*» [5, с. 311]). У кінці роману Олиця назве себе птицею-вороною, що асоціюється з мудрістю, сміливістю, пророцтвом («*Ну що ж, якщо Горличка стала вороною, то нехай накаркає мені гарну погоду на ніч* » [5, с. 325]). Як бачимо, найменування головних героїв роману є багатозначними, мають різні конотації. Вони відображають фізичні особливості й моральні якості, демонструють суб'єктивне ставлення людини до людини, людини до світу через почуття та емоції, виражають текстову та підтекстову інформацію. Але, як писав відомий ономаст Ю. Карпенко: «Глибина літературного використання власних назв залежить не від жанру чи напряму, а від таланту письменника» [6, с. 176].

Ми зафіксували цілу низку псевдонімів (позивні, псевда) воїнів АТО. Ми уже досліджували особливості та функціонування прізвиськ козаків (В. Шкляр «Характерник»), вояків УНР (В. Шкляр «Чорний Ворон», «Маруся»), повстанців УПА (В. Шкляр «Троща», А. Кокотюха «Червоний», «Чорний ліс», «Багрянний рейд», «Біла ніч»), а також бійців АТО (В. Шкляр «Чорне Сонце»). У всіх випадках маємо справу з літературно-художніми псевдонімами. У результаті

дослідження ми виявили, що позивні (псевдоніми) воїнів АТО утворювалися шляхом трансонімізації онімної лексики та апелятивів.

Відома дослідниця Н. Павликівська пише про особливості псевдонімів (позивних) учасників АТО: « вони є самодостатніми псевдонімами, оскільки використовуються передусім для того, щоб приховати справжнє іменування особи, або з причини самоідентифікації. Виконуючи номінативну функцію, вони обов'язково позначені ще й езотеричністю, мають достатній ступінь «таємності». Псевдоніми українських воїнів, крім основної функції, можуть мати додаткові: характеристичну, експресивну, оцінну, символічну, функцію вираження самоіронії» [8, с. 242].

Бальзак контактує зі своїми друзями, згадує пережите на Сході, зрозуміло, що називає їхні псевда: *комбат Бут, «ротний Тур, Зозуля, Вовк, Гуцул, Кацо, Салага, Кінь, Бобер, Філософ, Дідо, Чебурек, Хаща, Сова, Русин, Сірко* » [5, с. 50]. Мотиви називань побратимів були найрізноманітніші, до деяких із них автор подає характеристику. Воїн *Хаща*, що за професією був лісником, отримує і назву («*Любив казати: «Я людина хащі» – так і псевдо приліпилося. У мирному житті лісівник, еколог* » [5, с. 25]; «*Зіп'явся на ноги, обхопивши стовбур. Так і помер, не розвільняючи рук. А може, це тримала його шкарубка кора сосни. Помер як дерево, стоячи і без притомності*» [5, с. 26]). І смерть не змогла розлучити людину з деревами. Псевдо *Філософ* військовий отримав через постійні філософські роздуми, суперечки («*Всі називали його Філософом, бо без угаву, без втоми і огляду на слухача торочив свої роздуми, виводив сентенції, що були одна за другу дивнішими. Сократ у гумових пантофлях із автомобільної шини*» [5, с. 72]). Боєць з позивним *Бугай* вперто відбивав наступ танків («*я бачив, як стрілець Бугай викурив цілу пачку, прикурюючи сигарету від сигарети. І лише тоді зронив якусь фразу. І їхній танк, єдиний уцілілий танк без боєприпасів, теж називався Бугай. Вони вцілили двоє – чоловік і танк*» [5, с. 280]). Напевно, такий позивний чоловік отримав через міцне здоров'я, фізичну силу, не випадково однаково називається людина і танк.

Багато псевдонімів є іменами реальними людей, можливо з розмовними вкрапленнями: *Валера* («*Пригадую висоту 307.5, її ще називали “Валера”, за іменем першого командира цього опорника*» [5, с. 279]), *Шева* («*яким командував молодий лейтенант Шева*» [5, с. 279]), *Піт* («*на чолі з бороданем Пітом, шляхетним інтелектуалом*» [5, с. 279]), *Вася* («*Підібрав мене той же танкіст, лейтенант Вася.*

Йому дали Героя. Я запам'ятав прізвище того сина людського – Божок. Василь Божок» [5, с. 282]), *Марат* («У розташуванні дудаєвців мене знайшов Марат, “вовк донецького степу”») [5, с. 278]), *Салават* («Тебе знає кримчак Салават, мій земляк» [5, с. 278]), *Сашко* («Сашко Василенко, так його звали» [5, с. 280]). «Вже не було Гнома, Лисого, Дикого, Пушкіна, Гарика, Будулая, Ангела, Баяніста, Долара. За інвалідністю комісували Зозулю. Салават подався в Сирію » [5, с. 323]. Ми звернули увагу, що багато схожих позивних є в повісті В. Шкляра «Чорне Сонце». Шкляр зберіг позивні реальних людей [див. 3]. У М. Дочинця вони також мають реальну основу.

Як бачимо, позивні можуть бути онімного походження; можуть утворюватися від назв тварин, птахів, рослин, від назв професій чи якихось занять денотатів; можуть характеризувати особу за зовнішніми, фізичними чи психічними рисами, за соціальним статусом, місцем проживання. Серед них трапляються «готові лексичні одиниці, вжиті в новій функції» [8, с. 243], запозичення, регіоналізми, okazionalizmi.

Дочинцеві твори виділяються не тільки мовою, але й багатим місцевим колоритом: традиції, звичаї, закарпатський антропонімікон. Серед літературно-художніх антропонімів, що називають персонажів, виділяються найменування місцевого люду. Тут маємо і прізвища, і прізвиська, і здрібно-пестливі варіанти імен, андроніми тощо. Деякі з них просто ідентифікують героя, до інших автор подає характеристику, наповнює змістом. Як писав відомий ономаст Л. Белей: «Тут усе залежить від ідейно-естетичних уподобань автора та його індивідуального стилю» [2, с. 15].

Літературно-художній антропонім *Терешка* належить світловолосій жінці, яка водить кіз. Про неї баба Литвачка каже: «*Божя душа. Судьба забрала розум, а Бог дав пам'ять*» [5, с. 45]. Ім'я Терешка походить, можливо, із грецької мови і означає «охорона», «захист» [9, с. 358]. Як бачимо, первісне значення імені розкривається в романі: вона охороняє кіз, а ще вона – невичерпна криниця мудрості народної. Бальзак зізнається: «*Я готовий нескінченно слухати Терещині оповідки. Було таке давнє слово – байльниця. Це про неї: та, що розповідає, бає, заворожує, зараджує словом. Мудрощі покоління осіли в її скаламученому глузді, як золоті окрушини в намулі. Світ поневолив її душу, але живуть у ній, як птахи в клітці, слова, бозна-коли і ким мовлені. Великий Хранитель історій чомусь розмістив їх у порожній скрині її голови*» [5, с. 116]. Спочатку

Бальзак назве Терешку цілою низкою апелятивів, які характеризували її за зовнішнім виглядом: кострубата голова, жінка непевного віку, розпатлана, боса, навіжена, а згодом – патлатою Сивіллою («*Прошкую стежкою, якою патлата Сивілла водить своїх кіз*» [5, с. 44]). Дізнаємося, що Сивіла (Сибіла) – «1. У стародавніх греків, римлян і деяких інших народів – легендарна жінка-віщунка. 2. Ворожбитка» [4, с. 1311]. Терешка багато знає, розуміється на травах, може віщувати, тому таке ім'я повністю відповідає персонажеві.

Майже в усіх романах М. Дочинця важливим героєм є старий мудрий чоловік «карпатського гарту», він добрий і світлий, бо живе в гармонії з природою, є він і в цьому романі. Йдеться про знатника *Ворона, діда Андрія, чоловічка Божого*, до якого «за ліком стягалися люди звідусіль. І він зцілював» [5, с. 318]. Але в романі «Діти папороті» масштабніше вимальовується образ світлої старої жінки – *баби Литвачки* («*Вийшла бабуся, вся біла – хусткою, віями, личком, жакетиком, на ногах білі вовняні капчури*» [5, с. 44]). Про неї сусідка Віра каже: «*Добра, як хліб, душа*» [5, с. 42]. «Вузликком живої плоті» видається вона Бальзакові («*З вишняка білою хмаркою випливала бабка-кульбабка Литвачка, трава під нею не вгинається*» [5, с. 133]). Вона знається на травах, уміє лікувати, але Бальзака «зачаровує смак слова баби Литвачки». Андронім Литвачка фігурує на сторінках роману і виконує називну функцію.

З реального закарпатського антропонімікону автор вибирає назви для місцевого люду – мешканців села Козино. Ми зафіксували низку імен як літературного походження, так і регіонального. Апелятив поруч із іменем може вказувати на професію, соціальний статус денотата: *дід Андрій, сусідка Віра, газдиня Іляна, баба Марта, поштарка Влена, вуйко Митро (Митрик), звонар Федорцьо, сусід Селипко, отець Лаврентій*. До деяких імен автор подає тлумачення. Ім'я *Іляна* трапляється в багатьох романах М. Дочинця, а тут знаходимо розшифрування імені: «*Звали її Іляна, бо народилася на Іллі, того, що шугає небом на колісниці*» [5, с. 242]. Ім'я *Федорцьо*, як і деякі інші, не звичне для головного героя («*Я вже знаю, що його звати Федорцьо, хоча не знаю, чи це ім'я, чи прізвище. Яка різниця*» [5, с. 55]). Ім'я *Ростик* належить дорослому перекладачеві, тоді як ім'я *Василище* – чотирнадцятирічному поводитиреві. Дуже багато закарпатських прізвищ є розмовними варіантами імен, тому ім'я *Федорцьо* могло бути і прізвищем, як от, наприклад, *Онисько, Шимон*. Кілька прізвищ фігурує також: *Піняшко, Фурдела, Бобалька*. Іноді самі

козинівці сміються над оригінальністю своїх прізвищ («*Нім, пишеться Бобалька. Яке прізвище, така й порода. Буває, розсерджуся на нього й відрубаяю: «Пустий ти, куме, чоловік, і не лишаться по тобі навіть бобальки, як після цапа»*). А він на те: «*Федорцю, по мені пишеться те саме, що й по тобі – горбик землі з каменем*» [5, с. 64]). У словнику П. Чучки «Прізвища закарпатських українців» знаходимо, що прізвище Бобалька може походити від «місц. укр. бобаль – ‘горошинка’, ‘овечий, козячий, заячий послід’, ‘дуже дрібна картопля’, ‘різновид пампушка’, ‘фрикаделька’, ‘різновид галушок’. В основу назви закладено образ чогось малого, дрібного, чорного» [10, с. 72–73].

Серед двочленних літературно-художніх антропонімів (ім’я + прізвище) виділяємо: *Василь Фулитка, Миколай Бурлюк, Микулка Крив’яник, Симко Крив’яник*. Є в романі кілька прізвиськ, але привертає увагу *Мештер*, яке носій отримав за професією («*А сього звати Симко. Крив’яник Симко. Видати се буде Мештер. Хто? Така в нього сільська називка, в Кри’вяникового Шимона – Мештер. По-нашому майстер. Бо такого майстра ще найти*» [5, с. 238]). Досліджені літературно-художні антропоніми є своєрідним антропонімійним фоном, який «відзначається детальністю, кількісним, структурним багатством, що проявляється часто не тільки у відтворенні типових загальнонаціональних рис української антропонімії, але й регіональних особливостей» [2, с. 21].

Серед знайомих і друзів Тиша – відомі люди. Багато місця автор відводить на опис *Володимира Вернадського*, який «*прихистив біля себе, під своїм крилом, безрідного хлопчища з крайсвіту – Карпатської землі*» [5, с. 69], тобто Тиша. Тиш називав його вчителем, великою людиною, «господарем Числа, Міри, Розуму» («*Огром його таланту такий безмірний, що я й досі не складу означення, що стоїть за цим людським іменем – Володимир Вернадський. Натураліст, дослідник, пошуковець, мислитель, візіонер, провидець, адепт, Учитель? Кожна із цих ознак – про нього, і всі вкупі, в сув’язі витворюють велику постать*» [5, с. 69]). Прізвище героя походить від родового шляхетського імені Верна («*Пращур Верна був старшиною у війську Хмельницького*» [5, с. 86]); «*Сам Володимир Вернадський зізнавався, що «носить Україну в крові, в кістках, у висотах свого серця*» [5, с. 87]. «*Впертий, зарозумілий українець*», – так називали *Вернадського поза очі московити*» [5, с. 86]). Автор постійно використовує прикметник великий, розповідаючи про Вернадського. Відчитується асоціація з іменем – Володимир, яке мав князь

Володимир Великий: великий учений, великий художник, великий Академік, велика людина, великий наставник. Для Тиша він був мудрецем, феноменом, генієм («*Стоячи на грішній землі, він розгадав таємниці Неба і зумів побачити з космосу очима творця Землю Нікому з геніїв людства – ні Аристотелю, ні Леонардо да Вінчі, ні Канту, ні Ломоносову, ні Гумбольдту, ні Бюффону – не вдалося переступити через межу нашого віку, пророчо зазирнути далеко вперед. Нікому, крім Володимира Вернадського*» [5, с. 320–321]). Перебуваючи у вічних пошуках, Вернадський шукає Княгиню, вірніше село Княгиня, де було знайдено камінець від метеорита. Фігурує в тексті також літературно-художній антропонім *Академік*. Апелятивна назва за званням ученого перейшла в розряд онімів: усміхнувся Академік, дружина Академіка, мовив Академік, вигукнув Академік, записи Академіка. Крім Вернадського, на сторінках роману натрапляємо на інші відомі імена: геолог *Борис Петрушевський*, «*збирач космічного пилу*» *Олександр Симорин і худорлявий бородатий чоловічок зі смиренным поглядом прочанина – Леонід Кулик. перший дослідник Тунгуського метеорита*» [5, с. 210–211]. Уся наукова еліта спілкується між собою, використовуючи двочленну форму звертання – ім'я+ім'я по батькові: *Володимир Іванович, Леонід Олексійович, Наталія Єгорівна* та ін.

«Всякий літературно-художній антропонім, навіть якщо це ім'я чи прізвище реальної особи, творчо осмислюється письменником. У літературно-художньому творі традиційна антропонімійна форма наповнюється новим змістом» [1, с. 15–16].

Отже, літературно-художні антропоніми в романі «Діти папороті» становлять потужний пласт лексики. Їхню роль у тексті важко оцінити: вони є індикаторами часу, національно значущими, інформаційно-оцінними – виконують різні функції. Автор заклав у назви своїх героїв цілу низку понять, тлумачень, асоціацій. Маємо чудове поєднання концепту тиша з літературно-художнім антропонімом Тиш; імені реальної людини Бальзак із псевдонімом Бальзак; вкраплення закарпатської автентики, фольклорних мотивів у сфері назвотворення. Тому літературно-художні антропоніми М. Дочинця потребують аналізу, авторських характеристик. Вони привертають увагу своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням.

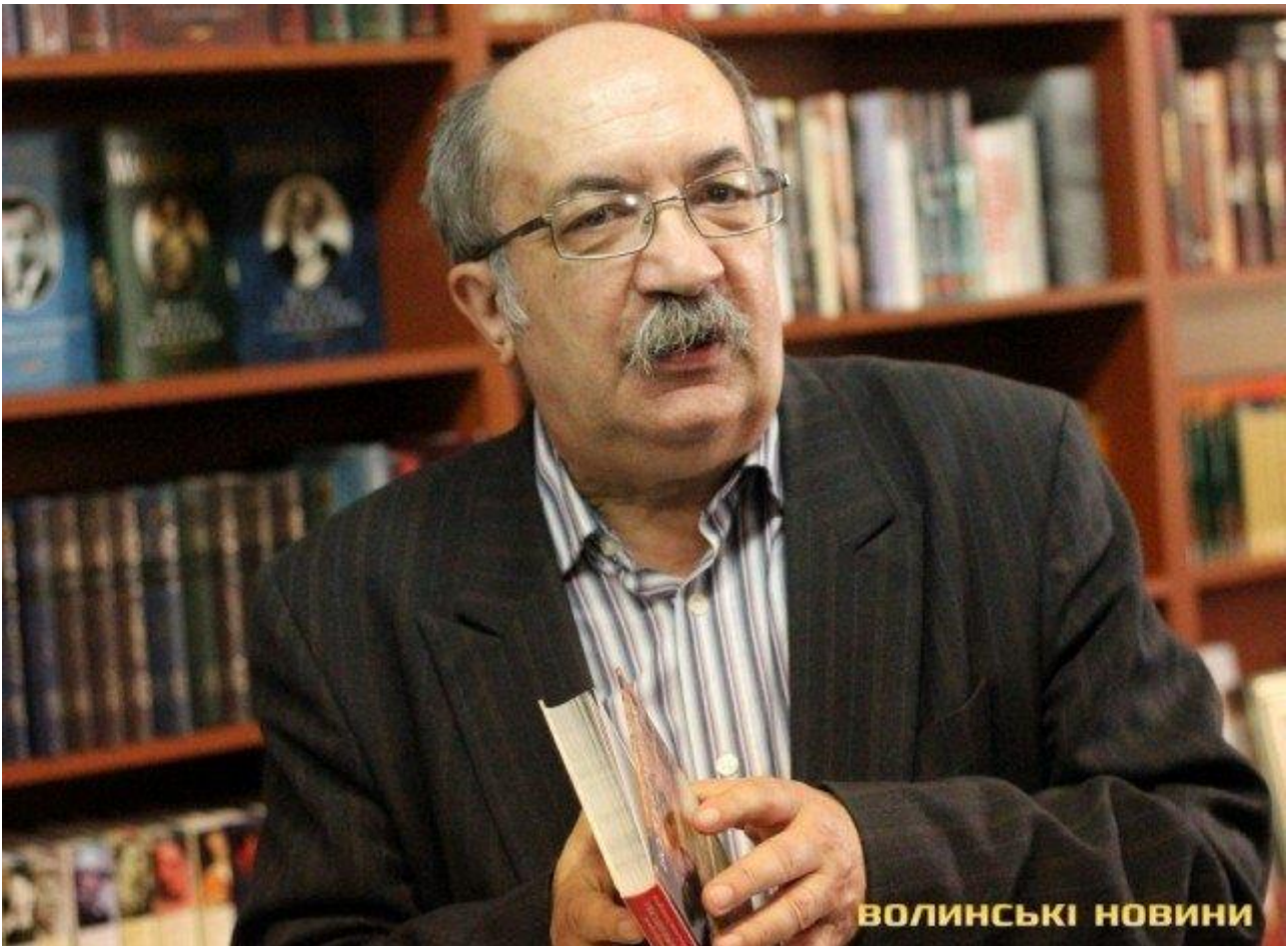
Наше дослідження дасть додатковий матеріал до вивчення антропонімікону української літературної мови, стане підґрунтям для подальших теоретичних узагальнень із проблем літературно-

художньої антропонімії, увиразнить уявлення про своєрідність творчості Мирослава Дочинця.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Вегеш А. Роль літературно-художніх антропонімів у створенні образів героїв повісті Василя Шкляра «Чорне сонце». *Карпатська Україна – етап українського державотворення: історія і сучасність*. Матеріали наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатсько-Української держави і 145-річчю від дня народження видатного закарпатського політика і громадсько-культурного мислителя Августина Волошина. Ужгород, 2019. С. 182–188.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Дочинець М. Діти папороті [Текст]: роман. Мукачево: «Карпатська вежа», 2020. 328 с.
6. Карпенко Ю.О. Гумористична ономастика. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 167–176.
7. Олійник Євгенія. Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24463287.html> (дата звернення: 23. 07. 2022).
8. Павликівська Н. Українська громадсько-політична псевдонімія ХХ (1929–1959 рр.) – поч. ХХІ століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 239–243.
9. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
10. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник, наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.

ВОЛОДИМИР ЛИС

Від минулого неможливо утекти. Минуле – це ми самі. З нашими успіхами і невдачами, точними попаданнями й помилками.

Імена не вибирають, як і місце народження.

Гармонія світу в самій людині. Якщо вона відчуває чи, точніше, якщо здатна відчувати цю гармонію.

Володимир Лис

ЗАГОЛОВОК У РОМАНАХ ВОЛОДИМИРА ЛИСА – ЯДРО ХУДОЖНЬОГО ПОЛОТНА

Авторська художня ономастика завжди викликала особливий інтерес у лінгвістів. З'являється багато досліджень, які стосуються літературно-художніх антропонімів та поезики заголовка художнього твору. Заголовок дає простір для роздумів і висновків. Ми знаємо, що заголовку в художньому творі належить істотна роль. У ньому сконцентрована ідея твору. «Саме специфіка заголовка зумовлює його надзвичайно важливе значення для художнього контексту. Назва твору містить інформаційний зміст, оцінний компонент, що сприяють розкриттю теми, ідеї, художнього задуму автора», – пише науковець Е. Боева [3, с. 332]. Актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що в сучасному мовознавстві ще недостатньо вивчено потенційні можливості заголовків художніх прозових текстів відомих авторів. Ґрунтовний аналіз заголовних лексем романів В. Лиса відкриває можливості для подальших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики.

Про роль заголовків в українській літературі писали відомі науковці: Ю. Карпенко, М. Карпенко, Е. Боева, О. Немировська. Заголовок був об'єктом уваги Н. Веселової, В. Галич, Л. Грицюк, Т. Желтоногової, Л. Зеленко, О. Кульбанської, Т. Крупеньової, Г. Лукаш, С. Петрової, А. Попович, О. Тишковець, М. Торчинського, О. Траченко та інших. Заголовки привертати і нашу увагу. Ми досліджували назви творів М. Дочинця, В. Шкляра, А. Кокотюхи, С. Жадана, М. Гримич та ін. Цікавими в дослідженнях є мотивація заголовків, їхня семантика, роль у формуванні змісту, визначення функцій.

Наша мета – дослідження заголовка як «першого ключового знака», як «основної власної назви в художньому творі» на матеріалі романів В. Лиса. Наше завдання – дослідити семантико-стилістичну роль заголовків, визначити їхні функції в розкритті змісту творів.

Джерельною базою дослідження послуговували прозові твори відомого сучасного українського письменника Володимира Лиса «Століття Якова», «Соло для Соломії», «Країна гіркої ніжності», «Острів Сильвестра», «Графиня», «І прибуде суддя», «В'язні зеленої дачі», «Діва Млинища», «Обітниця», «Стара холера».

Назви творів сучасних українських письменників привертають увагу дослідників. Заголовки несуть у собі особливе семантико-стилістичне та експресивне наповнення. У заголовку – зміст твору. «Добра назва ніби вузлом зв'язує різні мотиви твору, її зв'язки з твором виявляються складними і багатшаровими. З одного боку, назва твору підказується самим його змістом, породжується його суттю, а з іншого – стоїть традиція, індивідуальні уподобання письменника, ті чи інші обставини, іноді просто випадкові» [11, с. 30–31]. Тому письменники намагаються називати свої твори цікаво, щоб назва і притягувала, як магнітом, погляд читача, інтригувала, і спонукала до прочитання. Напевно, кожен автор довго виношує назву своєї нової книги, як і назви для своїх героїв. Літературно-художній антропонім розкриває характер персонажа, його роль у суспільстві, указує на національність, а заголовок акумулює розгортання сюжету разом з усіма літературними героями. Між заголовком та твором є нерозривні зв'язки. «І в назву виноситься найважливіша ланка, вузловий елемент змісту» [11, с. 35]. Ми переконалися в тому, дослідивши твори В. Лиса.

Заголовок може виконувати низку функцій: номінативну (називну, мають усі заголовки); інформативну (подає інформацію про текст); відокремлювану (роздільну, виділяє заголовок від тексту); експресивно-апелятивну (виявляє авторську позицію, готує читача до сприйняття тексту); рекламну (привертає увагу читача) [4, с. 11–12].

Відомо, що фігурує три види заголовків (Н. Веселова, Т. Желтоногова, О. Тишковець, О. Траченко): заголовок-індикатор, заголовок-образ, заголовок-символ.

Заголовки-індикатори містять назву головного персонажа твору, вказівку на місце подій, на особливості жанру чи сюжетних ліній твору. У заголовках-знаках домінує конотативне значення. Образність досягається завдяки використанню різних видів тропів: епітет, метафора, метонімія, іронія, оксюморон. Заголовки-символи містять значну кількість інтерпретацій.

В. Лис – сучасний письменник, що подарував українському читачеві «Століття Якова», «Соло для Соломії» і низку інших романів. Ми з нетерпінням чекаємо його нових творів, насолоджуємося мовою, авторським стилем, переживаємо разом із героями. Усі романи В. Лиса мають своєрідні заголовки, у які вже закладено дуже багато інформації.

Найвідоміші твори В. Лиса «Століття Якова» та «Соло для Соломії» вже були предметом нашого зацікавлення, але ми досліджували роль літературно-художніх антропонімів у тексті. Хоча є дотичність до теперішнього дослідження, адже в заголовках цих романів є антропоніми – імена головних героїв.

Те, що в назві твору фігурує ім'я головного героя, уже є важливим. Адже ми знаємо, що назва, як писав Ю. Карпенко, є «найголовнішою власною назвою художнього твору, центром його ономастичного простору» [8, с. 260]. Заголовок «містить інформаційний зміст» і «оцінний момент», що загалом «працює на тему, ідею, художній задум, виявляє потаємне, має декілька змістових шарів, указує на різні сторони твору, різні думки і оцінки письменника» [10, с. 218], тобто на авторський задум.

«**Століття Якова**» В. Лиса – роман про сто років життя головного героя («*Яків знав, що доживе до свого століття. Доживе. Мусить дожити*» (с. 229)). Тому, зрозуміло, століття й виноситься в назву твору. Яків пережив дві світові війни («*Серед страшної кривавиці стоїть він, простий, тико й того що трохи грамотний поліщук Яків Мех, по вуличному Цвіркун. Він сам рушає посеред тої смертельної крутаниці, намагаючись вижити і втекти*» (с. 140–141)), колективізацію, соціалізм, виживає в незалежній Україні. Народився, працював, воював у різних державах на практично одній території. Його історія – це історія України ХХ століття.

Чому автор саме так назвав свого персонажа? Чи закладений якийсь інформаційний зміст у назві? На перший погляд видається, що назва просто ідентифікує персонажа, але коли починаєш вдивлятися в етимологію антропоніма, яку роль назва виконує посторінково, розумієш, що це не просто номінація. Тому читач-науковець прочитує твір кілька разів, по краплинках збирає ту інформацію, яка б могла розкрити хоч якусь частинку закладеного в літературно-художньому антропонімі.

В. Лис назвав свого героя звичайним християнським іменем Яків, котре походить із давньоєврейської мови й означає 'п'ята', 'він іде слідом' [14, с. 413]. У християнському світі це ім'я було відоме як апостольське. Апостол Яків вшановується всіма християнськими церквами як святий-великомученик. Головний герой Яків Мех прожив нелегке життя, пройшов через багато випробувань, тому асоціацію з біблійним великомучеником, на наш погляд, не варто відкидати. Героїзм Якова проявився у виживанні й терпінні. Дуже влучно про це

писав Я. Поліщук: « тут радше маємо справу з героїчністю, що пов'язана з постійністю й тривкістю персонажа, з терпінням, яке гартує, проте не ламає його. Звідси слухність авторських алюзій стражденної долі: чи тоді, коли натякається на апостола Якова, чи тоді, коли виникає асоціація самого Ісуса Христа » [12, с. 90]. Отже, у назві твору – не просто ХХ століття, не століття, у якому випало жити Якову. 100 років – це переплетіння подій, людей, доль. У цьому столітті – дитинство, юність, зрілість, старість, його здобутки і втрати, любов і ненависть, його важке життя. Назва твору має велике змістове навантаження. «Назва тим ліпша, чим більший шматок змісту твору, його духу і тональності вона виражає, чим більше в ній ліній зв'язку з твором» [11, с. 34]. Назва головного героя – найістотніша, тому автор фіксує її в заголовку. Власне ім'я персонажа стало знаком авторського виділення.

У центрі уваги «Століття Якова» є звичайний чоловік-поліщук, «якого, як тріску, жбурляло по водах вийшло з берегів ХХ століття» [7, с. 6]. А роман «Соло для Соломії» – «історія цілого життя однієї неповторної жінки, якій було дано жити в неповторний час у неповторному місці. Майже ціле двадцять століття, прожите на Волині, давало добру нагоду для того, щоби існування не здавалося простим і нецікавим» [13, с. 5].

Ім'я головної героїні, як і в «Столітті Якова», виноситься в заголовок. Відомий ономаст Ю. Карпенко писав: «Якщо в художньому творі доречно виділяти ключові слова, то найголовніше із них слід шукати в назві» [8, с. 259]. У центрі уваги буде не проста доля звичайної жінки-волинянки Соломії.

Головна героїня має традиційне християнське ім'я Соломія. Ім'я давньоєврейського походження, що означає 'мир', 'спокій', 'благополуччя' [14, с. 342]. Дівчина з мирним іменем дуже добра, спокійна, «привітна, всіхлюбна», «золота дитина». Це підтверджують роздуми матері Соломії (*«Соломієчка навіть не вмє довго гніватися, а коли закоплює губки чи опускає очка, то робить це якомсь так винувато-безневинно, що мамі Соломії чи бабусі з дідусем, а то й братикам хочеться дочасно перепросити малу винуватицю, заговорити першими до цього синьоокого дива. Дива, що їм послане – долею, Господом, літом, лагідним вітром урожайної пори. Доброта, майже повна нездатність образитися, дивний магнетизм, що йшов од сестрички, поступово обеззброював братиків»* (с. 32)). Як бачимо, первісне значення антропоніма в тексті спрацьовує. Але це ім'я має

також значення 'світла'. Соломія була дуже красивою («*Про таке личко, як у Соломійки, кажуть, що в молоці викупане та росою умите. Великі очі ставали все виразнішими, а головне – із світло-сірих небесними, синіми, наче дві великі волошки над маковими квітами щік*» (с. 29). «*Світло якесь виходить од цієї дівки, – не раз казала собі Павлова мати. – Як не над головою, то всередині його має*» (с. 143)). Радість героїні приносить нове світле почуття до Вадима («*І вона всі ці дні світилася, промінилася, висіювала* » (с. 235)). Героїня випромінює позитивну енергетику. Вона щира з рідними, друзями. Мир та спокій асоціюються з ангелами та голубами.

Назви Соломка, Соломинка, Соломочка є похідними від апелятива солома. І автор не раз привертає до цього увагу. В епіграфах до роману йдеться про солону (тростину), яку легко можна зламати («*Що ж можеш ти, надламана тростино?*» Євген Маланюк). А скільки разів життя ламало Соломію, ставило на коліна! Так, вона тростинка, соломка, але горда і сильна, добра і світла. І могла вона багато що зробити. Коли Соломія спасає Руфину від безчестя, німець Ганс називає її Саломея («*Саломея! Ха і ще раз ха! Біблейське ім'я. Певно, та Саломея, що прагнула отримати голову Йоханаана, була не така вродлива*» (с. 67). Він милується слов'янкою, її «*гордою поставою, навіть гнівним блиском блакитних диво-очей*» (с. 71). Але сама Соломія знає, що її ангелом-охоронцем є та «*Свята Саломея-мучениця, котра за віру християнську муки й смерть прийняла*» (с. 78)).

Цікаво до тлумачення заголовка «Соло для Соломії» підходить В. Філінюк. Вона зазначає: «Цей заголовок можна тлумачити з кількох позицій. Перша – ім'я Соломія походить із давньоєврейської мови і має значення 'мирна'. Читач має змогу пересвідчитися, чи відповідає персонаж такому тлумаченню. Друга – фоностилістична гра слів 'соло' та 'Соломія', які перегукуються з латинським коренем 'сонце'. Третя – у назві роману використано музичний термін, який асоціюється з музикою, мелодією, піснею, виконаною однією людиною. Таким чином, роман присвячено жінці на ймення Соломія, її життєвій історії, що нагадує народну ліричну пісню» [15, с. 706–707]. Пісню свого життя Соломія виконує сама.

Назва роману «**Країна гіркої ніжності**» налаштовує читача на те, що йтиметься про якусь країну і ніжну, і гірку. Так через життя трьох поколінь однієї родини розкривається історія вже неіснуючої країни болючого жорсткого ХХ століття. Ця країна вкрала в маленької Дазі

дитинство і юність. Ім'я героїні Даздраперма – своєрідний відголосок радянської епохи, коли більшовицька пропаганда «намагалася виробити власний пролетарсько-більшовицький іменник та запропонувати нові мотиви надання імен для дітей-немовлят» [2, с. 77]. Про це говорить Віта своїй доньці Олесі: «– Бачиш, доню, твоя бабуся з того часу, коли дітям давали чудернацькі імена, – пояснила мама. – Хлопчиків називали Кімами або Віленами, що скорочено означало – Комуністичний інтернаціонал молоді чи Володимир Ілліч Ленін.

– Були ще Маркси й Енгельси, – озвалася бабуся, – А дівчат називали Тракторинами, Електринами, та Інтернами. Ще Сталінами. А мене назвали Даздраперма, що скорочено означає російською – «Да здравствует первое мая» (с. 15).

На фоні різних періодів історії України автор малює історію життя жінок. Кожна з них проходить через різні випробування: Даза – донька «ворога народу» – пройде через інтернат, допомагатиме повстанцям; Віта пов'яже своє життя з кримінальним авторитетом; Олеся відстоюватиме незалежність України на Майдані, відчує кохання і зраду. Життя підносило їм сюрпризи, але були в ньому і радість, і щастя, і біль, була країна з гіркою ніжністю. Людське життя твориться на фоні історії епохи, тому поєднується загальносуспільне з індивідуальним. Справедливо зазначає Оксана Басан: «доля цих жінок залежала від долі країни. Де ж знаходиться ця вигадана Країна гіркої ніжності? Можливо, її локація – це жіноча душа, що прагне любові і одного разу обпікшись все ж так само прагне зазнати «гіркої ніжності». Або ж ця країна це і є Україна? Багатостраждальна, зраджувана, але кохана «понад усе» [1].

В інтерв'ю з Володимиром Лисом Світлана Дорош запитала про назву роману. Автор відповів: «У романі є ще одна дівчинка, подруга Дази в інтернаті, теж донька «ворогів народу», Санторина. Вона вигадала у своїй уяві «країну ніжності – аби «жити» у ній, бо так легше було терпіти приниження і біль. Але ця країна, як і вся історія України – з гіркотою, тому в кінцевому рахунку назва книжки саме така» [6].

Багато дослідників вважають, що назва твору має витікати з сюжету, основної ідеї, характеристик персонажів, тому має бути точною. Такою є назва роману «**Острів Сильвестра**». Важливі події в романі пов'язані з островом та філологом Сильвестром Васильчуком, котрий «творюючи життя як твір і твір як життя», «приплив на цей острів». Але є і друга лінія, що пов'язується з монахом Сильвестром Печерським («Сильвестр Печерський, прозваний ще Сильвестром

Слухняним, Сильвестром Покірливим, Сильвестром Праведним, був звичайним ченцем святого Успенського Києво-Печерського монастиря, що став пізніше лаврою, де провів майже все свідоме життя» (с. 205)). Є щось, не тільки дивне ім'я, що об'єднує цих героїв. Сучасний Сильвестр живе у власному світі – літературі, в іншому світі його чекає крах. Він відчужувався від реальності, як монах від суспільства (*«Я приплив на острів, людина без мети, яку сам у себе вкрав, без майбутнього, поза грою, яка закінчилася»* (с. 39)). Як бачимо, дивний філолог і дивний (слухняний, благочестивий, покірний) монах. У назву роману закладено антропонім – ім'я головного героя. Доантропонімна основа імені спрацьовує в цьому романі. Ім'я Сильвестр походить із латинської мови і має значення 'лісовий' [14, с. 338]. Монах йшов спасати зайців, Васильчук шукає усамітнення і його спасають зайці, а все відбувається на лісовому озері. Автор акцентує на самотності кожного персонажа у світі (суспільстві) та пошуках ними сенсу буття.

Ті заголовки, до складу яких входить ім'я персонажа, просто виділяють його серед інших. Там, де відбувається заміна антропоніма загальною назвою, за словами Ю. Карпенка, «значно збільшується образний потенціал заголовка» [9, с. 258]. Апелятив графиня не випадково ліг у назву роману **«Графиня»**. У тексті йдеться про юну талановиту художницю Любов Смажук, котра намагається копіювати життя графині Венцеслави, що жила у XVIII ст. Проста сільська дівчинка за допомоги вчителя малювання Платона Лемещука стає відомою художницею. Вона втягується в інтриги кількасотрічної давнини, уявляє себе графинею, що вийшла з кріпаків, і з погордою дивилася на сучасників. Любу зачаровує портрет графині і вона намагається *«реконструювати те, що вже було колись, відчутти себе спадкоємицею (по духу, стилю, поведінці і т. д., аякже!) графині Ловиги Венцеслави (яке ім'я!). Я вибрала її, не свою долю. Через стільки літ після неї»* (с. 218). Слава, «гординя таланту» закрутили голову героїні, усе це привело до повного краху.

Цікавим є заголовок психологічного детективу **«І прибуде суддя»**. Випускник Львівського юридичного факультету Георгій Лащук їде працювати в маленьке містечко на Волині. Він завжди мріяв стати справедливим суддею. Але з його приїздом відбуваються дивні речі в Старій Вишні. Головний герой потрапляє в пастку і стає іграшкою в чужих руках. Суддя прибуває, щоб творити справедливий суд, але так складеться, що судитимуть його. Суддя виносить вирок іншим, але

винен сам. Автор порушує питання про моральні категорії, нелегку роботу в юридичній сфері, а також про суддю всередині кожного із нас (*«Але з кожним кроком старовишнівською вулицею він розумів, дедалі більше і певніше, що єдиний справжній вихід у цьому житті – так само, як досі «жебрак», приходити на вокзал і чекати потяга, яким повинен приїхати до Старої Вишні суддя. Справжній суддя. Твій суддя»* (с. 233–234)). Назва роману натякає на те, що жити потрібно по-божому, бо до кожного прийде суддя, доведеться відповідати за свої вчинки.

Майже всі герої роману **«В'язні зеленої дачі»** хоча б один раз, але були на зеленій дачі, яка належала першому секретареві райкому партії. Усі вони і стануть в'язнями цієї дачі. Але в назві фігурує барволексема. Чому дача зелена, чи пов'язано це з місцем розташування – сосновий ліс? Іноді в тексті знаходимо словосполучення лісова дача, що вже асоціюється із зеленим лісом, тим більше сосновим. Саме так дачу називав власник (*«Зелену дачу? – Ха, зелену дачу. Була, була така, голубе мій. Точно, була. Так назвав її покійний господар району – Банчук Іван Данилович. А його, голуба, Принципалом позаочі й кликали»* (с. 128)). Зелений колір дає надію, адже він – колір сподівання, весняного оновлення, радості. Він є кольором усього щасливого та прекрасного, повного надій, молодості. Таким щасливим, всемогутнім, молодим хотілося завжди бути першому секретареві. Дача бачила одних, що були загнані в глухий кут, інших, що на висоті слави потопали в морі розпусти. Дача згоріла, залишивши обвуглені тіла, але не вони були її в'язнями. Розрахунки в долі інакші. Колишній перший секретар райкому партії Іван Банчук, лікарка Таїсія, колишній економіст Юрко, а нині солідний бізнесмен Юрій стануть також заручниками цієї дачі – місця зла. Юрій Середа відбудував «ідіотську» зелену дачу, а потім сам потрапив у пастку. Автор не випадково апелює до зеленого кольору, адже він асоціюється з надією, є барвою життя. І життя продовжується, бо осиротілою донькою Юрія опікуватиметься Таїсія. Тому назва роману є дуже влучною.

Роман **«Діва Млинища»** розповідає про дивне переплетіння доль мешканців села Загоряни, починаючи з половини XVII до XX ст. Але роман не названий іменем когось із різних поколінь родини Терещуків, а отримав назву «Діва Млинища». Млинище – частинка села Загоряни, яка була під опікою «білої жінки». За давньою легендою її називали Дівою Млинища (*«То ж ти, певне, Діву Млинища бачив – Діву»*

Млинища? Панас не міг уторопати. – Пречисту Діву? Діву Марію? – Не, синку Діву нашого Млинища Кутка нашого І мати Юстина сказала, що од покійної бабусі свої почула – рідко, може раз на сто літ, являється перед людські очі тая Діва. Охоронниця їхнього кутка. Коли порятувати когось хоче»(с. 22)). Панас впевнений, що в тяжкі хвилини йому на допомогу приходять Діва Млинища. Він називає її Білою Дивою. Вона з'являлася в білому одязі, доторкалася білою рукою в білому сні чи білому просторі. Асміне тлумачила йому, що «бачити білу жінку, котра не забирає з собою, а обіцяє зустріч у майбутньому, то означає, що він житиме довго, що є в ньому сила, яка оберігає» (с. 71). Діва Млинища допомогла знайти Остапа і Тетяну. Стара Марія Башиха просить допомоги в Діви, і «Діва чи доля таки допомогли». Парасці Явтушисі вона явилася « у дивному довгому білому одязі. Наче б і не жінка, а якась світла пляма» (с. 257). Діва кликала жінку рятувати дитину, яка виявилася непотрібною Варці. Скептично до старих оповідок ставився історик Святослав Чишук, поки сам не побачив Білу Діву: «З усіх оповідей і легенд, які чув колись і за цей рік почув на Млинищі, найбільш таємничою і в той же час зрозумілою була Діва Млинища. Колективний витвір сільської уяви, у який, здається, тепер навряд чи хтось і вірив. Хіба старі люди, як мама. Гарна і сумна легенда про зниклу дівчину, котра час від часу з'являється, щоб допомогти людям. Чи, як оповідала одна бабця, змінити їхню долю. А ще мовби символ совісті його односельчан Невже вона справді існує, Діва Млинища? Це ж суперечить усім реаліям У нього теж видіння, галюцинація? Постає виразно біліє в полі» (с. 361–362). Діва Млинища, Біла Діва – це поєднання духовного (піднімається в небо) і чистого, доброго. Тут білий колір налаштовує людину на відвертість, самовіддачу, чистоту і повноту думок, має сприятливий вплив.

Символічною в романі «Обітниця» є не тільки назва коротенької вулиці всього на чотири будинки, але й назва роману. Обітниця – ‘урочиста обіцянка, зобов'язання, клятва’ [5, с. 805]. Цікаво, що долі всіх мешканців вулиці тісно переплетені, усі вони давали свою обітницю. Вулиця Обітниця, об'єднуючи всіх героїв, сама стає персонажем. Відбувається персоніфікація («Вуличка Обітниця вдивлялася у зимовий вечірній простір. Обітниця мовчала» (с. 206)). Бабця Петрина, якій не подобалася відновлена назва вулиці, каже: «А що таке Обітниця? Галичанське, а може, й польське слово. Я питала – ні старі, ні молоді його не знають. Колись так назвали

вулицю. *Колись і панам кланялися!*» (с. 178). Але ця назва «дуже сподобалася своєю таємничістю і загадковістю Алі. Вона кілька разів навіть промовила в голос: *«Обітниця! О-біт-ни-ця!»*. Смакувала це слово» (с. 182). Обітницю дають: дід Зосим («*Він, Зосим, дав обітницю: у той день, коли внук закінчить університет, він і вручить йому свою колекцію*» (с. 37)); Богдан, що відбув повний термін ув'язнення за злочин, який не скоїв («*А на початку Обітниці, не справжньої нової своєї обітниці, яку ще мав дати* » (с. 78)); Антон («*І Антон дав собі обітницю, що таки оженився із Зойкою*» (с. 91); «*Як приховувати той тягар од цієї дівчини, з якою поклав собі зустрітися, можна сказати, дав обітницю?*» (с. 125)); Ольга («*Даю обітницю, що не втечу з Обітниці*», – скаламбурила вона, і від цієї думки тінь усмішки з'явилася в кутиках її вуст» (с. 334); «*Щастя, якого не могло бути. У ній визріло, стало обітницею й мусило стати хай якою гіркою реальністю назавжди рішення: нікуди вона з обітниці не втече. Ні – й з обітницею Дмитра. Ще раз дає таку обітницю й просить благословення, підтримки у древньої вулички Обітниці*» (с. 337)). Як бачимо, вулиця не просто переростає в образ, стає мешканцем, з яким можна поговорити, поцікавитися думками, але й стає символом, талісманом.

Роман «**Стара холера**» привабив не тільки сюжетом, цікавими персонажами, але й дивною назвою. Хто це та стара холера і взагалі що за холера?

Апелятив холера, як не дивно, таким рефреном проходить через весь роман В. Лиса. Знаходимо дефініцію до слова рефрен: «У прозових творах – фраза, яка повторюється, щоб наголосити певну думку, звернути на неї увагу» [5, с. 1218]. Ми знаємо, що слова, які повторюються, найчастіше виражають головну думку твору або підкреслюють її, розставляючи акценти і привертаючи увагу читача до найголовнішого.

Назва роману В. Лиса «Стара холера» є своєрідним фразеологізмом, хоча слово холера не фіксується у фразеологічних словниках, а виводиться як галицизм. Не є випадковістю, що В. Лис зосередив увагу на цьому фразеологізмі і назвав роман саме так. Ономаст Ю. Карпенко зазначав, що назва твору – головне слово, центр його ономастичного простору. «Назва акумулює в собі художній задум, ідейний зміст твору, становить його візитну карточку. Якщо шукати у творі найважливіше слово чи словосполучення, то ним, безперечно, треба визнати назву твору» [11, с. 29].

У словниках знаходимо слово холера, але тлумачення до нього одне – ‘хвороба’, ‘епідемія’ [5, с. 1568]. На Західній Україні це досить вживане слово, зараховують його лінгвісти до лайливих слів. Але В. Лис спростовує це, адже в нього холера – це той, хто пристає, прискіпливий, упертий. Холерником у нього є і старий дід, і жінка, і кіт (стара холера), і молода особа (холерочка), а в кінці роману виявляється, що холера – це любов, та, яка раз і назавжди. Зі слів Єви дізнаємося, що *«стара холера – то любов, яка ніяк померти не здатна. Того й ходить по світу, людей зораблює. До кого у вічі заглядає, той довго жити буде, бо його душу насінням особінним засіває»* (с. 267). Можливо, вона й має рацію, адже любов така давня, як світ, а світ наповнений вірусами, от і притягують ті віруси те, що їм до вподоби.

Як бачимо, заголовки не тільки називають текст, але й мають індивідуально-авторське висловлювання про нього. Майже для всіх романів В. Лиса характерним є тісний зв'язок між заголовком і текстом. Цей зв'язок із темою найчастіше реалізується через номінацію дійових осіб. У заголовках – кодування авторського задуму. У них сконцентровані різні конотації, вони розкривають тему та ідею твору, формують характери, впливають на читача, спонукають до прочитання та узагальнень.

Література

1. Басан О. Рецензія на книгу «Країна гіркої ніжності». URL: [/https://www.booklva.ua](https://www.booklva.ua) (дата звернення: 23. 07. 2022).
2. Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ: Темпора, 2010. 128 с.
3. Боева Е. Функційна епістема заголовчих комплексів у художньому мовленні Ольги Кобилянської. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Збірник наукових праць. Випуск 71. Частина II. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 332–344.
4. Веселова Н.А. Заглавие литературно-художественного текста: дис канд. филол. наук. Тверь, 1998. 236 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Дорош С. Інтерв'ю з В. Лисом 10 листопада 2015 р. BBC – Україна. URL: [bbc.com](https://www.bbc.com). (дата звернення: 23. 07. 2022).
7. Забужко О. Направду добра книжка / Лис В.С. Століття Якова: роман; передм. О. Забужко. 4-те вид., стер. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. С. 5–6.
8. Карпенко Ю.А. Заглавия произведений В.П. Катаева (Ономастические наблюдения). *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 259–266.

9. Карпенко Ю.А. Образный смысл слова, вынесенного в заглавие художественного произведения *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 257–259.
10. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
11. Карпенко Ю.О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29–37.
12. Поліщук Я. Ревізії пам'яті: літературна критика. Луцьк: Твердиня, 2011. 216 с.
13. Прохасько Т. Кант для Соломії. *Лис В.С. Соло для Соломії*: роман; передм. Т. Прохаська. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. С. 5–6.
14. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
15. Філінюк В.А. Лінгвопоетика власних назв (на матеріалі роману Володимира Лиса «Соло для Соломії»). *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. С. 704–716.

Джерела

1. Лис В.С. В'язні зеленої дачі: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 272 с.
2. Лис В.С. Графиня: роман. 2-е вид. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 224 с.
3. Лис В.С. Діва Млинища: роман. 3-тє вид. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 368 с.
4. Лис В.С. І прибуде суддя: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 240 с.
5. Лис В.С. Країна гіркої ніжності: роман. 3-тє вид. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 368 с.
6. Лис В.С. Обітниця: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 352 с.
7. Лис В.С. Острів Сильвестра: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 224 с.
8. Лис В.С. Соло для Соломії: роман; передм. Т. Прохаська. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 368 с.
9. Лис В.С. Стара холера: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 272 с.
10. Лис В.С. Століття Якова: роман; передм. О. Забужко. 4-тє вид., стер. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 240 с.: іл.

НАЦІОНАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ЗНАЧУЩІСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

На твори відомого українського письменника Володимира Лиса написано багато рецензій, статей, відгуків. Маємо статті різного плану, мовознавчого в тому числі. Але функціонування власних назв у творах письменника ще не було предметом дослідження.

Важливим об'єктом наукових досліджень сьогодні є літературно-художні антропоніми, що входять до ономастичного простору художнього твору. Саме в літературно-художній антропонім автор укладає величезний характеристичний потенціал, нанизує численними аналогіями, символічністю, конотаціями.

Вивчення власного імені героя потребує особливої уваги, а ґрунтовний аналіз національно та регіонально значущих літературно-художніх антропонімів роману В. Лиса «Століття Якова» відкриває можливості для подальших узагальнень у царині відповідної лінгвостилістичної проблематики.

Роман «Століття Якова» «тяжіє не лише до відтворення історичних реалій, але й до філософсько-естетичного осмислення дійсності та її глибинного художнього осмислення. Художній доробок митця вражає читацький загальний майстерністю та масштабністю оповіді, багатоманіттям інтелектуальних, філософських, морально-естетичних, соціальних оцінок і своєрідним баченням ролі особистості в становленні історії всієї держави» [2]. Без сумніву, роль особистостей є важливою ланкою в розкритті сюжету, але ми вже не раз переконувалися, що імена героїв є вузликами, «генами» сюжету. Спробуємо це довести, досліджуючи літературні антропоніми з роману «Століття Якова».

Те, що в назві твору фігурує ім'я головного героя, уже є важливим. Адже ми знаємо, що назва твору, як писав Ю. Карпенко, є «найголовнішою власною назвою, центром його ономастичного простору» [5, с. 260]. Заголовок «містить інформаційний зміст» і «оцінний момент», що загалом «працює на тему, ідею, художній вимисел», тобто на авторський задум [4, с. 218].

«Століття Якова» В. Лиса – роман про сто років життя головного героя. Він пережив дві світові війни, колективізацію, соціалізм, виживає у Незалежній Україні. Народився, працював, воював у різних

держав на практично одній території. Його історія – це історія України ХХ століття.

Роман викликав жвавий інтерес, але нашу увагу привернули назви персонажів роману. Ми знаємо, що у власних назвах героїв закодована значна інформація, і кожен автор намагається вкласти у літературно-художній антропонім такий заряд, щоб образ і наймення співпрацювали, доповнювали один одного. У художньому творі літературно-художні антропоніми активізують свої приховані семантичні можливості, сугестивні особливості, втілюють авторське світобачення, виражають погляди автора, функціонують у тексті як особливі метонімії, антономазії тощо [7, с. 159].

Звичайний читач слідкує за сюжетною лінією, читача-ономаста цікавлять назви людей, географічні назви тощо. Чому автор саме так назвав свого персонажа? Чи закладений якийсь інформаційний зміст у ту чи іншу назву? На перший погляд видається, що назви просто ідентифікують персонажів, але коли починаєш вдивлятися в етимологію антропоніма, яку роль назва виконує посторінково, розумієш, що це не просто номінація. Тому читач-науковець прочитує твір кілька разів, по краплинках збирає ту інформацію, яка б могла розкрити хоч якусь частинку закладеного у літературно-художньому антропонімі.

В. Лис назвав свого героя звичайним християнським іменем *Яків*, котре походить із давньоєврейської мови і означає «п'ята», «він іде слідом» [8, с. 413]. У християнському світі це ім'я було відоме як апостольське. Апостол *Яків* вшановується всіма християнськими церквами як святий-великомученик. Головний герой *Яків Мех* прожив нелегке життя, пройшов через багато випробувань, тому асоціацію з біблійним великомучеником, на наш погляд, не варто відкидати.

Ми зафіксували велику кількість назв головного героя. Отримувач він їх у різних ситуаціях, на різних етапах свого життя. Хочемо відзначити надзвичайну розмаїтість зменшено-пестливих форм власного особового імені *Яків*: *Якубик, Ясик, Ясь, Ясько, Ясьо, Яшко, Яша*. У дитинстві героя кликали *Яшком*, мама називала *Яшею, Яшком* та *Ясем* («*Він, малий Яшко, почув, як із-за хліва, од вітру вертався*» [6, с. 21]; «*Яшку! Ясю! Спинися! Ясю! Кричала мати так розпачливо, ніби він вже когось убивав чи цілився в неї саму*» [6, с. 39]; «*Що з тобою, Яшо? – Мама схарпудилася не на жарт, взяла його голову в свої руки, заглянула в очі*» [6, с. 24]). Для коханої Улянки він буде *Ясиком, Ясичком, Яськом* («*Та що ти надумав таке собі, Ясю? – Улянка аж*

ніжкою тупнула, руки в боки взяла – геть доросла» [6, с. 24]; «*Ти не розумієш, Ясику Я хочу бути твею зара*» [6, с. 26]; «*Ой, Яську, нащо то тобі Ти мене люби ліпше*» [6, с. 31]; «*Ну, прощаймося, Ясичку*» [6, с. 225]). Полька Зося називає його Якубом, Якубеком («*Чого ж ви стоїте, пане Якуб, сказала далі, так-так, хай іде, я у вас, не дивуйтеся, збираюся довго гостювати*» [6, с. 109]; «*Ходімо до лісу, Якубеку, – сказала раптом Зося*» [6, с. 228]).

Повним офіційним іменем називають його на службі («*улан особливого кавалерійського полку Війська Польського Другої Жечі Посполитої рядовий Яків Мех*» [6, с. 67]; «*От би запрягнувся Яків, що у ті миттєвості не тільки відчувається, а й є тож саме справжнім паном. Пан Якуб Мех! Гех!*» [6, с. 69]). Соціальної значущості набуває власна назва завдяки апелятиву пан, а вигук «гех» лиш підкреслює силу звучання літературно-художнього антропоніма і вдале римунання: мех – гех. Повним іменем називає автор героя в зрілому віці. Апелятив при цьому вказує на об'єктно-вікові характеристики персонажа: старий Яків, дід Яків, дідусь Яків.

Тричленну форму називання (прізвище+ім'я+ім'я по батькові) також фіксуємо на сторінках роману. Так Якова називають у лавах червоної армії («*Рядовой Мех Яков Платонович – вот он, – каже їхня медсестра, котра супроводжує цю жінку сержанта*» [6, с. 213]). Таке називання не було характерним для Волині, як і звертання за іменем та іменем по батькові: *Яків Платонович*. Так звертаються не місцеві: лікарі, вчителі («*Хоча серце у вас, Якове Платоновичу, сказала, як у молодого*» [6, с. 175]).

Наркоманка Альона називає Якова, використовуючи свій набір апелятивів: дед («*Дед, сделай же что-то*» [6, с. 18]); дедуля («*Ладушки, дедуля, черт с тобой*» [6, с. 21]); колдун («*Колдун ти, напевно, а, дед*» [6, с. 20]); ковбой, мачо («*Ковбой, мачо Яків не знав тих чудернацьких слів*» [6, с. 26]); дідусю мій любий.

Прізвище Мех – українське прізвище, що поширене на Волині.

Є у головного героя прізвисько *Цвіркун*. Воно передається із роду в рід. Автор дає пояснення, чому саме так називають Мехів люди в Загорянах: «*Не раз цю зустріч і розмову пригадував Платон Мех, по-вуличному Цвіркун. Авжеж, чогось Цвіркунами їх прозивали. Мати казала, співучий рід був, хоть і бідний*» [6, с. 36]. «*Серед страшної кривавиці стоїть він, простий, тико й того що трохи грамотний поліщук Яків Мех, по-вуличному Цвіркун*» [6, с. 140]. Як бачимо, так називали батька, так називають Якова та й жіночу половину теж. За

тлумачним словником дізнаємося, що цвіркун – «комаха підряду прямокрилих, яка під тертям крил створює тріскучі звуки // польова комаха цієї родини; коник» [3, с. 1579]. Цвіркун дуже часто сюрчить у хаті Якова. Він його називає «цвіркуниськом», «запізнілим гостем», «не спальником осіннім», «заразою малою» (*«Тут йому прийшла химерна думка – вони ж обоє цвіркуни. Бо ж те прізвисько перейшло не знати чого. Покійний батько казав, що його прабабусю, яка рота не закривала, і балачки нестримні вела, і в хорі церковному співала, Цвіркунихою прозвали. Так і повелося. А тепер і Ольку так позаочі кличуть, сам чув – Цвіркуниха. І Зося так, бувало, прозивали – тая полька-Цвіркуниха. Полька Цвіркунова»* [6, с. 176]). І тепер, на старість літ, Яків усе частіше слухає цвіркуна. От так і живуть комаха-цвіркун та людина-Цвіркун (*«Цвіркунисько, якого він наслухався довгими безсонними ночами. Доки зима не прийшла. Невідомо, який цвіркун із роду цвіркунів, що жили споконвіку в хаті, хазяїв якої тоже прозвали Цвіркунами»* [6, с. 235]). Іноді Яків веде розмову з цвіркуном, вони розуміють один одного (*«Зате знов озивається цвіркун. Чого тобі? Цвіркун, наче почувши його, замовкає»* [6, с.180]). У селі люди тільки так називають Якова: *Яшко Платонів, Цвіркунів син.*

Важливу роль у житті Якова Межа відігравали жінки. Наділяє автор жіночу половину звичайними християнськими іменами. Ми зафіксували велику кількість розмовних варіантів імен, деякі мають регіональні особливості. Перше кохання Якова – сусідська дівчина *Уляна*. Ми виділили різні неофіційні форми найменувань: *Улянка, Уляся, Уляська*, які містять додаткові емоційно-експресивні конотації. Роль онімів змінюється залежно від характеру мовної ситуації. Яків називає героїню *Улянкою, Улясею* і в дитинстві, і у зрілому віці (*«І мала та ялинка ймення Улянка»* [6, с. 56]). Уляською її називає Зося (*«Тая дівка, тая Уляська, була твоєї коханкою?»* [6, с. 135]).

Дружину Якова *Зося*, польку за національністю, автор іменує цілою низкою розмовних варіантів: *Зося, Зосенька, Зосечка, Зоська, Зоф'я*. Вибір того чи іншого варіанта залежить насамперед від ситуації, думок Якова, подій тощо. Яків закохався в Зося, як і у саме її ім'я (*«Одна з них була Зося. Прекрасна Зося з розпуценим, чорним, як вороняче крило волоссям»* [6, с. 76]; *«Зоська, Зося, Зосечка. Тоді в тому Тарнуві, скільки ж разів вони кохалися!»* [6, с. 95]). Польська шляхтянка Зоф'я М'ялковська була мудрою жінкою, у тексті роману розкривається первісне значення імені Зося (Софія), що у перекладі з грецької мови означає «мудрість» [8, с. 344]. Солтис пропонував їй

роботу діловода, бухгалтера, учителя. Вона не один раз приймала правильні рішення для себе, Якова, загорянців. Автор наділяє Зоєю цілою низкою апелятивів, які також характеризують героїню: *панянка, шляхтянка, пані-пава, шльондра, баба-люкс, курвочка, вертихвістка, вар'ятка, розлючена тигриця* («Зося? Дешева шльондра чи шляхтянка, що стоїть із гордою поставою голови перед ним, хлопцем з Полісся?!» [6, с. 81]; «Ця панянка була сама краса і зваба» [6, с. 98]).

Імена інших жінок теж характерні для цієї місцевості: *Неоліна (Нілка), Ганна (Гандзя, Ганя, Ганнуса, Ганка, Ганька)*. Символічним є те, що всіх жінок герой порівнює з птахами. Улянка для нього була пташеням («*Пташеня мале горнулося до нього*» [6, с. 32]). Зося мала погляд птаха («*Зося дивилася на нього своїми прекрасними зеленкуватими очима з поволокою, в тих очах, він добре бачив, сидів птах відчаю. Відчаю, але й зневаги*» [6, с. 98]). Гандзя походила з бідної сім'ї Совиків, «як по вуличному їх називали», тому Яків подумки охрестив її совеням («*Не міг із цим совеням поруч мовчки йти*» [6, с. 105]). Оленку Яків називає дівчиною-метеликом, птахою («*Бо вона, ця дівка, як наполохана пташка, що звідкілясь прилетіла налякана, мовби з пазурів шуліки вирвана*» [6, с. 71]; «*Пташа, що вирвалося з силків*» [6, с. 79]; «*дівчина дивилася очима, в яких, здавалося, от-от з'явиться зозуля*» [6, с. 92]). Але разом з тим, героїням властиве і кошаче: Уляся з пташки перетворювалася на кішку («*Зирнув ув очі, що кошачими, геть кошачими теї миті були*» [6, с. 106]); шляхтянка Зося вдивляється «*зеленими, кольору нестиглої сливи, майже кошачими очиськами у темряву*» [6, с. 129]; Гандзя «*через місяць вже й притулилася перед прощанням лагідним маленьким кошеним*» [6, с. 105]; Оленка «*на кішку, що от-от пазурики випустить, схожа*» [6, с. 71]. Відчутне вдале поєднання птаха (повітряна стихія) та хижака (приземленість), як натяк на те, як треба виживати у складних умовах.

Низкою розмовних варіантів наділена і *Олена*. Дівчина називає себе *Альоною*, але для діда Якова вона стає *Альоною-Оленкою* («*Тією плямою й була Оленка, Оляна, Ольона, Альона*» [6, с. 15]). Ім'я Олена в перекладі з грецької мови означає «світло», «сяйво», «полум'я смолоскипа» – світла, осяйна» [8, с. 265]. Олена була наркоманкою, Яків допоміг їй вийти з темряви на світло, вона відродилася. Для Якова вона також асоціюється з теплом, світлом («*Я найбільше шукав у тумані Оленку*» [6, с. 228]). Тому первісне значення імені спрацювало. Старий Яків називає Оленку і низкою апелятивів, які неабияк характеризують героїню: *довгаста барвиста пляма, дівчина-пляма,*

наркоманка, дівчина-потороччя, дівка, сявка-приблуда, приблуда-наркота, дівчисько, політок підранений, дівчина-метелик. Ольга називає її *почварою, почварищем.*

У романі надзвичайно багато літературно-художніх антропонімів заднього плану. Вони є найменуваннями другорядних осіб, епізодичних. Усіх їх зараховуємо до національно значущих, бо це є оніми, що характерні для Волині різних років ХХ ст. Деякі з них мають особливі діалектні риси, що є характерними для називання поліщуків, і засобом творення українського регіонального колориту.

Відомий ономаст Любомир Белей писав: «Національне та регіональне в літературно-художній антропонімії проявляється на двох рівнях: в одних випадках літературно-художні антропоніми служать мовностилістичним засобом національної чи регіональної ідентифікації персонажа або ж створюють певний національний чи регіональний колорит; в інших – служать засобом констатації певного рівня національної свідомості персонажа, що може супроводжуватися й авторською оцінкою» [1, с. 34].

Серед жіночих імен маємо літературні та розмовні варіанти: *Вікторія (Віка), Катька, Лариса (Леся), Лілька, Людка, Мотруна (Мотрунка), Настя, Олика (Олька), Павлина, Параска (Парасочка), Поліна, Рітка, Софійка, Танька (Тетянка), Устиночка, Харитина, Явронька, Якилина, Ярина.*

Серед чоловічих: *Артем, Богданко, Валік (Валько), Гаврилко, Гандрій, Генік (Женік), Зенько, Іван (Іванко), Ігор, Карпо, Колька, Ростислав, Славик (Ярчик), Терешко, Тимофій (Тимко, Тиміш), Тодось, Толик, Трохим, Федот.*

Ми зафіксували велику кількість двочленних форм (прізвище+ім'я). Прізвища також характерні для зображуваного регіону: *Тиміш Глуцук, Степан Гаркавий, Потап Ярчук, Семен Семенаха, Іван Лупиний, Лукаш Несміян, Федько Бутмерець, Пилип Грімотун, Павло Рукатий, Йосип Ващук, Грицько Костюк, Антон Тимоньчук, Явтух Гупалівський.*

Для подій радянського періоду характерне називання людей за іменем та іменем по батькові. Таких літературно-художніх антропонімів маємо кілька: *Яків Платонович, лікар Вікторія Семенівна, партійний секретар Іван Пахомович.*

Є також тричленні форми: *Мех Яків Платонович, Глуцук Тимофій Єгорович, Краліщук Олена Віталіївна.*

Серед усього розмаїття літературно-художніх антропонімів виділяються андронімні утворення. Орієнтуючись на традиційну українську народно-розмовну антропонімію, письменник використовує називання жінки іменем чи прізвищем чоловіка. У лінгвістичній літературі подібні утворення називають андронімами. Такі літературно-художні антропоніми виконують характеристичну функцію, оскільки їм притаманна об'єктно-вікова значущість.

Здебільшого це андронімні моделі з суфіксами на -их-а: *Герасимиха, Гришиха, Лененчиха, Лещуниха, Ликериха, Павлючиха, Песиха, Федотиха*. Такі відандронімні утворення мають загальноукраїнський ареал поширення. Фіксували ми їх у творах М. Матіос, І. Чендея, О. Ульяненко, у прозі українських письменників Румунії та ін. Відандронімні літературно-художні антропоніми відзначаються структурною різнотипністю та специфікою їх функціонування в традиційному антропоніміконі українців Волині.

Ми зафіксували цілу низку літературно-художніх антропонімів, утворених від імені, прізвища, прізвиська чи професії батька, чоловіка з суфіксами: -ов-а: *Настя Троцьова, Василина Явтухова, Ганнуся Совикова, Катька Грильова, Мотруна Гилькова*, а також на -ка: баба *Гапличка*. Жіночі утворення з суфіксами -ова (-ева) поширені не тільки в українській, а є в усіх слов'янських мовах.

Нашу увагу привернули двочленні формули ім'я+ім'я з ознаками приналежності: *Петро Варчин, Валік Тарасів*; ім'я+прізвище з присвійноприкметниковими суфіксами -ів, -ин, -овий: *Василь Тарасюків, Гнат Сердюків, Петруньо Луцьків, Данько Плющів, Пилип Сукотьків, Іван Тарутин, Митько Лавриковий, Василь Гараськовий*. Ці суфікси належать до основних словотворчих засобів вираження родинної належності.

Прізвиськ у романі небагато, крім прізвиська головного героя Цвіркун, ми натрапили на прізвисько *Вергун* (Вергуни). Так називали сусідів Якова («*Тиміш Вергун, Тимко, Тимофій Глушук не був ані банькатим, ані витрішкуватим*» [6, с. 24]). Назва *Вергун* походить від апелятивів: «1. Сорт тютюну. 2. Смажене в смальці чи олії солодке печиво, що має форму продовгуватих смужечок» [3, с. 121]. Автор не дає пояснення до прізвиська, можливо, рід мав якийсь стосунок чи до тютюну, чи печива, зрозуміло, що дозволити собі і тютюн і смаколики могли люди заможні, а Вергуни були багачами. Ми натрапили на прізвисько у прізвиську («*Вже вони з Крапоном (назвала вуличне прізвисько старого Вергуна*» [6, с. 22]). Виходить, що старий на

прізвисько Вергун має ще одне прізвисько *Крапон*. А його внук Тиміш, курінний УПА, має псевдо *Дуб* (« боївка під командуванням Тимофія Глущука, псевдо Дуб, зайшла до вашої хати » [6, с. 217]). Тиміш-Дуб насправді сильна людина (як дуб), він витримує допити, стійко тримається на суді, під час оголошення вироку.

Літературно-художній антропонім *Саратовець* відтопонімного походження. Так називали родину, яку вивезли «на Саратівщину». Такого ж походження прізвисько *Бутмерець*, яким називають старого загорянина Федька («бо з Бутмера, село коло Прип'яті, був родом, в Загорєни примаком пристав» [6, с. 152]).

До національно значущих літературно-художніх антропонімів, крім українських найменувань, зараховуємо й антропоніми інших антропосистем: польської (*Зоф'я М'ялковська, Едмунд Радзивілл, Кишиштоф (Кишись, Кишишик) Собеський, Тадеуш (Тадик) Маєвський, Збігнєв Куртовскі, Пьотр Гура, Катажінка, Рузя, Уруся*); єврейської (крамар *Гершко*); російської (капітан *Кондаков*, лейтенант *Карпушин*, солдат *Липтиков, Тінка, Колька, Рітка, Марінуха*).

Як бачимо, Володимир Лис добре обізнаний із системою називання осіб у реальному житті, тому номінації для своїх літературних героїв вибирає відповідно до реального іменника того часу, який він описує. Літературно-художні антропоніми привертають увагу своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням. Назви літературних героїв допомагають у створенні образів та характерів, виконують різні функції, викликають емоції у читача та вказують на авторське ставлення.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. Біленко Т.Г. Літературно-художня інтерпретація концепції людини й історії в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2018. Вип. 32 (1). С. 8–11.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.), уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
5. Карпенко Ю. Заглавия произведений В.П. Катаева (ономастические наблюдения). *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 259–266.

6. Лис В.С. Століття Якова: роман; передм. О. Забужко. 4-те вид., стер. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 240 с.: іл.
7. Магазаник Э.Б. Поэтика имен собственных в русской классической литературе. Имя и подтекст: дис. канд. филол. наук. Самарканд, 1967. 219 с.
8. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.

ТРАДИЦІЙНА ПОЛІСЬКА АНТРОПОНІМІЯ – ДЖЕРЕЛО ТВОРЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ «СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ» ВОЛОДИМИРА ЛИСА

Нещодавнє дослідження назв літературних героїв із роману Володимира Лиса «Століття Якова» [2] дало поштовх до вивчення літературно-художніх антропонімів і з його роману «Соло для Соломії». У центрі уваги «Століття Якова» є звичайний чоловік-поліщук, «якого, як тріску, жбурляло по водах вийшлого з берегів ХХ століття» [4, с. 6]. А роман «Соло для Соломії» – «історія цілого життя однієї неповторної жінки, якій було дано жити в неповторний час у неповторному місці. Майже ціле двадцять століття, прожите на Волині, давало добру нагоду для того, щоби існування не здавалося простим і нецікавим» [7, с. 5].

Українська література дає блискучі взірці ономастичної майстерності письменників, тому окремою цариною ономастичних студій стають власні назви героїв творів Ю. Андруховича, В. Шкляра, М. Матіос, С. Жадана, Л. Дереша, В. Кожелянка, А. Кокотюхи та ін. Проте власні назви творів В. Лиса залишаються спорадично вивченим явищем.

Ім'я головної героїні, як і в «Столітті Якова», виноситься в заголовок. Відомий ономаст Ю. Карпенко писав: «Якщо у художньому творі доречно виділяти ключові слова, то найголовніше із них слід шукати у назві» [5, с. 259]. У центрі уваги буде не проста доля звичайної жінки-волинянки Соломії. Але наше завдання – дослідити літературно-художні антропоніми, визначити їх роль у творі.

Головна героїня має традиційне християнське ім'я *Соломія*. Ім'я давньоєврейського походження, що означає «мир», «спокій», «благополуччя» [8, с. 342]. Дівчина з мирним іменем дуже добра, спокійна, «привітна, всіхлюбна», «золота дитина». Це підтверджують роздуми матері Соломії («*Соломієчка навіть не вмів довго гніватися,*

а коли закоплює губки чи опускає очка, то робить це якомсь так винувато-безневинно, що мамі Соломії чи бабусі з дідусем, а то й братикам хочеться дочасно перепросити малу винуватицю, заговорити першими до цього синьоокого дива. Дива, що їм послане – долею, Господом, літом, лагідним вітром урожайної пори. Доброта, майже повна нездатність образитися, дивний магнетизм, що йшов од сестрички, поступово обеззброював братиків» [6, с. 32]). Як бачимо, первісне значення антропоніма в тексті спрацьовує. Але це ім'я має також значення «світла». Соломія була дуже красивою («*Про таке личко, як у Соломійки, кажуть, що в молоці викупане та росю умите. Великі очі ставали все виразнішими, а головне – із світло-сірих небесними, синіми, наче дві великі волошки над маковими квітами щік*» [6, с. 29]). «*Світло якесь виходить од цієї дівки, – не раз казала собі Павлова мати. – Як не над головою, то всередині його має*» [6, с. 143]). Радість героїні приносить нове світле почуття до Вадима («*І вона всі ці дні світилася, промінилася, висіювала* » [6, с. 235]). Героїня випромінює позитивну енергетику. Вона щира з рідними, друзями. Мир та спокій асоціюються з ангелами та голубами. Отець Андроній побачив у ній ангела («*У отворі дверей в сяйві літнього сонця стояв маленький кучерявий янгол*» [6, с. 39]). Сама Соломійка уявляє себе голубкою. Птахи – це повітряна стихія, це воля, простір, хоча б для думок («*гордо кресонула своїми блакитними очицями, а душа заспівала й полетіла на небо, як пташка, котру на волю з клітки випустили*» [6, с. 84]). Це їй передалося від мами, котра не говорить, а щебече, «*не вороною каркає, а ластівкою до обох підлітає*» [6, с. 85]. Автор зазначає, що вона «*схожа на дивного птаха, з простертими у небо руками-крильми*» [6, с. 103]. Для коханого Петра вона теж була «*як пташка чиста, як голубка біла*» [6, с. 243]. Павлова мати відчитує її схожість із птахою. Щастя Соломії теж порівнюється з птахою («*ніколи не була, не почувалася такою щасливою. Щасливою, мов птаха в небі чи квітка в полі, котру цілує сонце*» [6, с. 135]). Навіть неприємелька Руфина цю схожість запримітила («*Руфина дивилася, і їй здавалося, що Соломійка справді не дівчинка, а пташка*» [6, с. 36]). Односельці називають її білою відьмою («*А біла відьма як чиста пташка, тико така, що крильця вже обпалені має*» [6, с. 190]). Її всі люблять. Петро та Павло, які росли разом з Соломійкою, полюбили її. Для них вона, «*ця дівчина – вродлива, як цей світ, прекрасна, як сонце, як небо, як найкрасивіший цвіт на землі* » [6, с. 52]. Навіть на схилі свого життя вона залишається птахою, яку пригортає сонце «*ще по-*

своєму вродливу, схожу на птаху серед степу сиву жінку» [6, с. 362]. Спорідненість із птахами відчитується в прізвиську Троцюків, адже в селі їх кликали Зозуликами. Іван-голова представляє Соломію: «Ну, Соломка наша Ну, Зозуликами їх кличуть По-вуличному По-наськи» [6, с. 159]. Сама Соломійка про маму Соломію та батька Антона говорить, що вони «зозулькою-зигзицею зирять».

Рідні та знайомі називають Соломію різними розмовними варіантами, у яких проявляється позитивна емоційна оцінка: *Соломка, Соломійка, Соломинка, Соломиночка, Соломієчка, Соломочка*. Такі іменні варіанти з мінімальною експресією зараховуємо до експресивно-оцінних літературно-художніх антропонімів. Цікаво, що три покоління жінок родини Соломії носитимуть саме це ім'я: мама, вона та її донька. Для сестри це ім'я обере старша сестра Маруся («Соломкою? У нас же є дві Соломки, – спробувала заперечити. – Ну й що? – Маруся сплеснула в долоньки. – Буде третя. А то не хороше – бабця Соломка є, мама Соломка – є, а сестрички Соломки нима» [6, с. 305]). Соломія по-різному буде називати, як і її колись, свою доньку: «Соломку-вредницю, Соломійку дурну, Солечку її найріднішу» [6, с. 335]. Таким іменем назве брат Тарас, що проживає в Канаді, свою внучку.

Назви *Соломка, Соломинка, Соломочка* є похідними від апелятива солома. І автор не раз привертає до цього увагу. В епіграфах до роману йдеться про соломку (тростину), яку легко можна зламати («Що ж можеш ти, надламана тростино?» Євген Маланюк). А скільки разів життя ламало Соломію, ставило на коліна! Так, вона тростинка, соломка, але горда і сильна, добра і світла. І могла вона багато що зробити. Гордість не дозволила Соломії залишатися у Вадима, коли почула, що він її назвав домогосподаркою, служницею. У тексті натрапляємо на порівняння Соломійки з соломою («Спалахне, бувало, як справжня солома, на яку вогник потрапив, диво-оченятами кресоне, пхитькне, а то й ніжкою тупне, та гнів швидко, мовби гаряча вода, у балію вилита, випаровується» [6, с. 35]). Найкраща подруга Вірка заспокоює Соломію: «Дитисько з небесними очима. Мовчи! Я ліпше знаю Я справдешня вдова. У мене діти. А ти, мона сказати, – солом'яна. Солом'яна вдова Соломка» [6, с. 174]. Солом'яною Соломкою її називає і Руфіна-Раїса, щоб дошкулити. Доля поєднала Соломію з Гордієм, який залишився вдівцем з чотирма дітьми. Символічним є поєднання гордої Соломки (горда вдача, горда постава, гордий погляд) з Гордієм.

У різних життєвих обставинах ім'я головної героїня трохи змінюється. Коли Соломія спасає Руфіну від безчестя, німець Ганс називає її *Саломея* («*Саломея! Ха і ще раз ха! Біблейське ім'я. Певно, та Саломея, що прагнула отримати голову Йоханаана, була не така вродлива*» [6, с. 67]). Він милується слов'янкою, її «*гордою поставою, навіть гнівним блиском блакитних диво-очей*» [6, с. 71]. Але сама Соломія знає, що її ангелом-охоронцем є та «*Свята Саломея-мучениця, котра за віру християнську муки й смерть прийняла*» [6, с. 78].

Зміна обставин, поява нових персонажів несе за собою і зміну називань. Уповноважений Вадим Георгійович назве її *Солею* («– *Солю. Солечко моя – Солю? – Так у нас називають тих, хто зветься Соломія. – А у нас – не. – Тепер будуть звати. Я буду звати. Ти моя найкраща у світі ланкова товаришка Соля* » [6, с. 232–233]). Під час знайомства з Соломією Григорій Нечипоренко зізнається, що не чув такого імені («*Соломія. Вперше чую таке ім'я. Польське чи що? У вас же там багато поляків живуть – Уже не живуть. А ім'я українське. І маму мою так звать. А звать мене вдома Соломкою. Тато маму кличуть Соломинкою. А їден чоловік називав Солею. – Солею. Красиво*» [6, с. 290]).

Дівоче прізвище Соломії *Троцюк*, за чоловіком Павлом – *Роцук*. Ці прізвища в романі виконують номінативну функцію – називають персонажа. Але одночасно вони є національно значущими: такі прізвища належать до української антропосистеми, найбільше їх розповсюдження – Волинь, Буковина, гірські райони Галичини та Закарпаття. Не випадково знаний науковець ономаст Чучка П.П. писав: «сучасна українська словотвірна модель на -ук, -'ук, могла сформуватися під впливом відповідних тюркських демінутивних утворень десь у XIII – XIV ст. на Буковині чи в Молдові, а звідси поступово поширювалась на північний захід аж до білоруських земель» [9, с. XXXVII].

Протилежністю Соломії є *Руфіна*. Героїня народилася, як і Соломія, у день святої Руфіни, тому й охрестили її саме так. За «Словником українських імен» І. Трійняка знаходимо, що це ім'я походить із латинської мови і означає «світло-червона», «руда», «рудоволоса», або ж від давньоєврейського особового імені, що означає «подруга», «дружба» [8, с. 318]. Героїні друзями не були, але руку дружби протягнула Соломія Руфіні в найскладнішій ситуації, коли німецький солдат прийняв її за єврейку. Руфінку завжди «*щось*

тягло до своєї малої суперниці» [6, с. 35]. Руфина, як і Соломія, була дуже красивою («Тільки врода Руфини була інакшою – надто яскравою, мовби викличною, аж пекучою. Вона несла свою красу, мов особливий дар, який належить тільки їй і за який інші мусять платити, кожен по-своєму – лагідними словами, похвалами, подарунками» [6, с. 35]. «У гніві, істериці, розчервоніла й розпатлана Руфина ще красивіша, вродливіша. Велика, жива, тишина ружа» [6, с. 83]). Хоч обидві героїні вродливі, але й краса сприймається по-різному.

Автор, як і Соломію, наділив Руфину цілою низкою іменних варіантів. Відомий ономаст Л. Белей писав: «Досить поширеними серед здрібніло-пестливих літературно-художніх антропонімів із мінімальним рівнем експресії є іменні варіанти, утворені за допомогою мономорфемних суфіксів суб'єктивної оцінки» [1, с. 68]. Руфину називають *Руфкою*, *Руфинкою*, *Руфиночкою*, але вирвавшись із села, ставши офіцерською дружиною, вона змінює своє ім'я («Втім Руфина вже не була Руфина, а Раїса, Рая, Раєчка, Раюня, як називав її чоловік з видимим задоволенням і гордістю» [6, с. 180]). Для нього ім'я *Рая* асоціюється з раєм («Адже його Рая справді заслуговувала на рай» [6, с. 181]). Цікаво, що доонімне значення імені Раїса розкриває сутність характеру героїні. Ім'я Раїса походить з арабської мови і означає «начальниця», «яка очолює»; «м'яка», «покірна», «поступлива»; або з грецької мови – «легка», «легковажна» [8, с. 309]. Раїса-Руфина любила керувати, управляти іншими, вона була легковажною. Вона «крутила хлопцями, як циган сонцем». Соломійка називає Руфину вирвою, відрою через те, що маніпулює її братом. Руфина хитра, автор пише, що з очей її виглядають «дві хитрі лисички». Соломія порівнює очі Руфини з очима кішки, «що йде на полювання, а мо', й вертається з нього» [6, с. 83].

На сторінках роману знаходимо чимало експресивно-оцінних літературно-художніх антропонімів, які зараховуємо до числа пестливих: *Вадюня*, *Варочка*, *Василько*, *Вірка*, *Віруня*, *Вірунчик*, *Гордійчик*, *Дмитрик*, *Коля*, *Колюня*, *Любця*, *Марійка*, *Маруся*, *Марусиночка*, *Мотрунка*, *Олежик*, *Олюня*, *Павлусь*, *Павлик*, *Петрусь*, *Петрик*, *Софійка*, *Степанко*, *Степась*, *Степусько*, *Степурчик*, *Стьопка*, *Танька*, *Тетянка*, *Улянка*, *Юрасик*, *Юрчик* та ін. Поява додаткових емоційно-експресивних конотацій у таких найменуваннях відбувається, якщо стосунки між персонажами неофіційні, близькі, дружні, родинні.

Як бачимо, у вираженні характеристичної функції власних назв беруть участь як морфологічні, так і словотвірні особливості антропонімів. Зменшувально-пестливі варіанти онімів мають експресивно-емоційне забарвлення, служать характеристикою персонажа. Найчастіше форми таких антропонімів передають ласку, любов, доброзичливе ставлення до героя.

Двох хлопців, які росли разом із Соломією, які любили її та оберігали, автор називає також біблійними іменами – Павло і Петро. Два апостоли – два охоронці для Соломії. Автор розповідає про споконвічні християнські традиції волинян називати новонароджених іменем святого, якого в цей день святкує церква. Тобто дитина сама вибирає собі ім'я. Про це писали відомі дослідники української антропонімії Керста, М. Худаш, П. Чучка, Л. Белей та інші.

В. Лис пише про Павла і Петра: *«Вони були майже сусідами, через дві хати, народилися з різницею у чотири дні. Їхні матері – Гафія Золотиха і Маруська Плотина – вирахувавши, що діти мають з'явитися десь коло свята Петра і Павла, так постановили: доньок назовуть Петрина і Павлина, а коли сини – Петром і Павлом»* [6, с. 34]. Соломіїці подобалися сусідські парубки Петро і Павло, названі так на честь перших за канonom апостолів, вона не знала, котрому відповісти взаємністю. Подруга Вірка каже: *«Ич, знайшла собі апостолів загорєнських »* [6, с. 168]. Соломія називала їх пестливо: *Петрик-Петрусь, Петрик-бедрик, Павлик-Павлусь, Павик*. Ім'я Петро, що походить із грецької мови, означає «скеля», «камінь» [8, с. 292], а ім'я Павло також грецького походження, означає «малий» [8, с. 278]. Первісні значення імен не розкривають характер героїв: Павло у В. Лиса вийшов кремезніший, а Петро – тонший. Але обидва герої доповнюють один одного. Батько пропонує Соломії вийти заміж за Павла, каже, що буде за ним «як за кам'яною стіною». Тому скелею тут виступає Павло. Варто звернути увагу на те, що ім'я Петро стає стіною, скелею, каменем, що захищає Соломію і Вадима від смерті. Петро і з того світу оберігав Соломію (*«А чоловік скаже, що врятувало неї тоді, не тільки неї, а й Вадима, в лісі коло джерела, Петрове ім'я. Те ім'я, котре вона безтямно кричала. Стріляти було в неї і того, другого, скаже чоловік, все одно, що в Петра, друга Ярему, стріляти»* [6, с. 248]).

Петро воював за Україну в УПА, там отримав псевдо друг *Ярема*. (*«Ярема. Друг Ярема – Петро, неїна, Соломчина, болячка і радість, хмара і сонце»* [6, с. 124]). Соломія не розуміє, чому таке прізвисько

в нього, адже Ярем в їхньому роду не було. Петро розповідає про Шевченка, про «Гайдамаків»: *«Не прізвисько, а псевдо Ти Шевченка читала?»* [6, с. 133]. Ми знаємо, що Ярема – типовий представник повсталого народу. Дослідники псевдонімів воїнів УПА М. Лесюк, В. Німчук, Н. Павликівська доводять, що дуже популярними серед повстанців були назви діячів української історії доби Козаччини, Гетьманщини, ватажків народних повстань.

Війна розклала все на свої місця: загинув боєць червоної армії Павло, віддав життя за волю України Петро (*«Що ж, така її доля. Десь далеко Павло, й ближче, али ще далі, Петро. Їм обом холодно – у сирій землі ци над землею. Вона житиме разом з ними. Як раніше, тепер утръох, як було і буде тепер»*) [6, с. 173]).

Час не стояв на місці, у життя Соломії непроханими гостями ввійшли інші чоловіки. Доля звела її з уповноваженим райкому партії по колгоспному куцу *Вадимом Георгійовичем Коробченком*. Закохана Соломія називає його журавлем, що повернувся з далеких країв (*«І ось він вертається її журавель, товариш великий начальник, великий уповноважений. Не рівня їй, тасмний гість дурних жіночих сподівань»*) [6, с. 222]). Воїн УПА називає Вадима голубком-яструбком, тим, що *«советську облуду, як блекоту, рясно сіє»*. Чоловіків-поліщуків Соломія називає розмовними іменними варіантами, а Вадима *«ніяк не призвичається називати Вадиком ци ще якось пестливо. Може Вадюня? Та хіба так можна називати її чоловіка, цього дужого, ні, не ведмедя Тигра?... Кота?»* [6, с. 240].

У Києві на виставці досягнень народного господарства Соломія познайомиться з ланковим механізованої ланки з Херсонщини *Григорієм Нечипоренком*. З ним вона проведе щасливі миті свого життя. Але як і з Вадимом, так і з Григорієм – тільки миті. Григорія вона називає Грицем, Гришею (*«Думка про Григорія. Гришу, Гриця, який мив їй ноги у Дніпрі. Який найліпше з усіх шести чоловіків, котрих знала за своє життє, умів кохати»*) [6, с. 353]).

Привертають увагу найменування голів колгоспу. Першого звали *Федось Без*, іноді *Федоськом*, бо був із сусіднього села (*«Федось був свій, шалапутний Федосько з сусіцького села, котрий в активісти, а потім і в голови вибився, побувавши наприкінці війни, як і Захарко Дилів, у червоних партизанах»*) [6, с. 260]). Хоч сприймався як свій, та в різних ситуаціях називали його по-різному: *Федось-голова, товариш Без, Федось Петрович, дєдько Федось, Без Феодосій Петрович*. Коли назначили іншого голову, Без сказав: *«Ви ще припомните добрим*

словом *Федося Беза*. *Він ще вам пахнутиме*» [6, с. 260]. Виявляються, що прізвище героя походить від діалектного апелятива *без*, що означає «бузок» [3, с. 65]. Його замінить *Басюта Михайло Прохорович*. Літературно-художній антропонім *Басюта Михайло Прохорович* наділений характеристичним потенціалом. Ім'я *Михайло* в перекладі з давньоєврейської означає «бог» – хто як бог, рівний богові» [8, с. 236]; ім'я по батькові утворилося від імені *Прохор* («танцюю спереду», «керую танцем» – керівник хору, диригент» [8, с. 307]). У тексті читаємо: «*Він тупцює, а Соломії здається – от-от притупувати почне. А може, і в танець піде, гопака ци й попригунця ушкварить*» [6, с. 264]. Саме *Басюта* уявив себе в селі *Богом*: «безпощадно боровся з порушниками трудової дисципліни», наказував за найменшу провину, домагався жінок, одним словом, керував, диригував. Його прізвище теж промовляє. Натяк на те, що в основі антропоніма лежить слово *бас* («низький чоловічий голос» [3, с. 63]), знаходимо на сторінках роману («*А новий голова колгоспу, голос у якого був швидше писклявий, ніж басовитий* » [6, с. 258]). Та згодом селяни придумують йому прізвисько, що повністю характеризувало його вдачу. Він був впертим, домагався свого («*Впертий, як дурний бик. Бицюра Васюта, що вже не одну жінку ни тико облапав* » [6, с. 263]; «*Вона відчуває – цей чоловік, цей Басюта-бицюра, як у селі прозивають, на відміну од Вадима, каже неправду*» [6, с. 265]). *Соломія* в очі його так і назве: «*Мати мене хочете, солодкий бицюро? Не дивуйтеся, вас у селі бицюрою прозивають. – Ну, наш народ – То, от, бицюро наш, ви-те, колхозний* » [6, с. 265].

Важливим джерелом літературно-художньої антропонімії В. Лиса є народно-розмовний антропонімікон українців, де особливе місце займають іменування жінок за власним іменем чоловіка – андроніми. У тексті роману їх багато: *Настя Луциха, Пріська Ратенчиха, Варка Харитониха, Гафія Злотиха, Бартошиха, Герасимиха*.

Функціонують у романі ЛХА, утворені від прізвища, прізвиська чи професії батька – патроніми: *Рипина (Горпина) Трикальова, Мацікова Марина, Настя Троцьова, Юстина Петрусьова, Вірка Рикунцева, Люба Личункова, Параска Цвіркунова, Улянка Вітрукова, Гафія Климова*.

Виділяються назви чоловіків за прізвищем чи іменем батька: *Ромко Пилипців, Митько Боричів, Федько Кусий, Петро Бартусьов, Петро Оксентин*, а також за іменем матері: *Стьопка Мартин, Варчин Демид*.

Є у В. Лиса літературно-художні антропоніми, що у своєму складі мають повторюваність одного і того ж імені: *Соля-Соломія, Віра-Вірунчик, Маруся-Марушка, Петрусь-Петрик, Павлик-Павлусь*. Такі форми найменувань ми зараховуємо до числа пестливих зі значним експресивним потенціалом. Подвійні імена *Раїса-Руфїна, Ганс-Йоахім* виникли в результаті додавання до основного імені ще одного, яке з'явилося в героя за тих чи інших обставин

Неабияку роль у творі відіграє номінація власне ім'я + прикладка, що досить часто використовують письменники. Апелятив при власному імені може вказувати на професію: *Маруся-поштарка, Федось-голова*; об'єктно-вікову характеристику: *Соломійка-старша*. Прикладка почасти виступає як репрезентант певної художньої інформації або образної характеристики: *Варочка-молотарочка, Вірка-вдова, Петрик-бедрик*.

Літературно-художні антропоніми з роману В. Лиса адекватно відтворюють конкретний волинський антропонімійний узус. Чільне місце в літературно-художній антропонімії В. Лиса посідають регіонально значущі літературно-художні антропоніми. Зважаючи на тематику літературного тексту, письменник скрупульозно і дуже детально представляє традиційну поліську антропонімію, яка, безперечно, слугує йому невичерпним джерелом для творення літературно-художніх антропонімів цього типу. Так, наприклад, персонажі нерідко іменуються типовими для даного регіону варіантами: *Рипина (Горпина), Гандрій (Андрій), Гантон (Антон), Гартем (Артем), Митрик, Митко (Дмитро), Мико (Микола) Федорич* та ін.

Дослідження літературно-художніх антропонімів роману «Соло для Соломії» В. Лиса дозволило дійти висновку про те, що антропоніми характеризують персонажа за національним, соціальним походженням, створюють певну емоційну тональність, указують на стосунки між героями, відтворюють український сільський колорит, відображають авторське ставлення до поіменованого персонажа.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. Вегеш А. Національна та регіональна значущість літературно-художніх антропонімів у романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Науковий вісник*

- Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 1 (41). Ужгород, 2019. С. 33–37.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
 4. Забужко О. Направду добра книжка. *Лис В.С. Століття Якова*: роман; передм. О. Забужко. 4-те вид., стер. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. С. 5–6.
 5. Карпенко Ю.А. Образний смисл слова, вынесенного в заглавие художественного произведения. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 257–259.
 6. Лис В.С. Соло для Соломії: роман; передм. Т. Прохаська. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 368 с.
 7. Прохасько Т. Кант для Соломії / Лис В. С. Соло для Соломії: роман; передм. Т. Прохаська. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. С. 5–6.
 8. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
 9. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців. *Історико-етимологічний словник*. Львів: Світ, 2005. 704 +XLVIII с.

ОСОБЛИВОСТІ АПЕЛЯТИВНОЇ ТА ОНІМНОЇ НОМІНАЦІЇ ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ «СТАРА ХОЛЕРА» ВОЛОДИМИРА ЛИСА

Твори Володимира Лиса – це «оспіваний народний епос, краса української глибинки, а також непересічні долі героїв. Творами Володимира Лиса буквально зачитуються всі покоління, бо письменник до кожного читацького серця зумів підібрати ключик» [1].

Роман «Стара холера» відомого українського письменника Володимира Лиса привабив не тільки сюжетом, цікавими персонажами, але й дивною назвою. Чому холера, чому стара?

У словниках знаходимо слово *холера*, але тлумачення до нього одне – хвороба, епідемія. На Західній Україні *холера* – досить вживане слово, зараховують його лінгвісти до лайливих слів. Але Володимир Лис спростовує це, адже в нього *холера* – це той, хто пристає, прискіпливий, впертий. *Холерником* у нього є і старий дід, і жінка, і кіт (*стара холера*), і молода особа (*холерочка*), а в кінці роману виявляється, що це любов, та, яка раз і назавжди. Апелятив *холера*, як не дивно, таким рефреном проходить через весь роман Володимира

Лиса. Знаходимо дефініцію до слова рефрен: «У прозових творах – фраза, яка повторюється, щоб наголосити певну думку, звернути на неї увагу» [2, с. 1218]. Ми знаємо, що слова, які повторюються, найчастіше виражають головну думку твору або підкреслюють її, розставляючи акценти і привертаючи увагу читача до найголовнішого.

Назва роману Володимира Лиса «Стара холера» є своєрідним фразеологізмом, хоча слово *холера* не фіксується у фразеологічних словниках, а виводиться як галицизм. Володимир Лис зосередився на цьому фразеологізмі і назвав роман саме так. Відомий ономаст Ю. Карпенко особливу увагу приділяв заголовкам художніх творів, указуючи на те, що назва твору – головне слово, центр його ономастичного простору. «Назва акумулює в собі художній задум, ідейний зміст твору, становить його візитну карточку. Якщо шукати у творі найважливіше слово чи словосполучення, то ним, безперечно, треба визнати назву твору» [3, с. 29].

Прослідкуємо за апелювальною назвою *холера* на сторінках роману Володимира Лиса. Найперше таку назву отримує старий Адам Тихіський. «Що ж він-то, стара холера, компанії цурається», – скаже про старого Омелян Лущений. Із словосполучення стара холера колишні друзі утворюють назву холерник: «А він же, холерник, сам живе» [4, с. 11]; «Та хіба силою цього старого холерника під вінець поведеш?» [4, с. 14]. Сам Адам називає своїх побратимів по-доброму, щиро: «Холерники! Таки згадали, холерники старі» [4, с. 16]. Тамара звертається до свого чоловіка Романа: «І коли ти вгомонишся, холернику» [4, с. 24]. Сусідка Ганна також так його називає («Ой, Романе, ой халернику» [4, с. 100]). Єва так називає свого кота («Ходи сюди, руда холеро» [с. 66]). У цих випадках називання *холера* не є негативом, а чимось добрим, компанійським, дружнім, молодецьким.

Слова *холера* і *зараза* – синоніми. «Зараза – що-небудь негативне, що може поширюватися, перейматися» [2, с. 418]. Ці слова однаково використовують у звичному мовленні галичани, волиняни, буковинці, але це не завжди негатив. Це підтверджує текст. Єва приходить до Адама із запитанням: «Ну ти не зараза ж, не стара холера, Адаську чортів?» [4, с. 117]. Тут холера виступає в значенні, як щось, що не виліковується. Сам Адам про Єву думає: «Вона не тико Красна Ружа, а й розумна, як холера» [4, с. 178]. У цьому випадку холера – розум, позитивна ознака. Це можна сказати і про супермажора Максима устами Лізи («Та ще й, вочевидь, розумного, як стадо зараз-холер» [4, с. 192]). Якщо літніх людей Володимир Лис називає старими холерами,

то Ліза Максима назве холерочкою («Він таки був естетом, цей Максим, холерочка ясна» [4, с. 195]). Подруга Лізи Іра радить їй не ігнорувати Максимом («Баба-фортуна не всім так усміхається. А тебе, заразу таку, ще й за ручку взяла. І веде у світле майбутнє. Все, не комизься і не будь дурною. Які перспективи, холера ясна, перед тобою! І як тільки знаходять таких супербагатеньких?» [4, с. 214]).

Адам про себе скаже: «Навіть такому шкарбуку, як я, хочеться хотя б до якоїсь старої холери притулитися» [4, с. 267]. У цьому випадку холера – щось рідне, близьке, тепле, приємне. Цікаво, що тільки в кінці роману зі слів Єви дізнаємося, що «стара холера – то любов, яка ніяк померти не здатна. Того й ходить по світу, людей зораблює. До кого у вічі заглядає, той довго жити буде, бо його душу насінням особінним засіває» [4, с. 267]. Можливо, вона і має рацію, адже любов така давня, як світ, а світ наповнений вірусами, от і притягують ті віруси те, що їм до вподоби.

Є цікаве використання слова холера, як справді лайливе називання («Бо ж Тарас, холера б його взяла, ще й невістку скоро приведе» [4, с. 23]). Такий вираз використовує Єва («А холера б тебе взяла, старого чорта» [4, с. 62]). Адам, переляканий приходом Єви, говорить: «Ни тре' Холера» [4, с. 64]. У цих випадках холера має значення якоїсь біди, проблеми, халепи.

Як бачимо, холера, як і зараза, можуть бути апелювативними назвами героїв, виступати в ролі прокльонів, мати низку різних значень. У романі всі ці називання і звертання не несуть негативу.

Персонажі в романі мають імена, прізвища, прізвиська. Тому, звертаємо увагу на роль літературно-художніх антропонімів у тексті. Чотирьох друзів, старих холериків, автор наділив традиційними українськими іменами та прізвищами, що характерні для волинян. Прізвиська вони отримували за різних причин, у різних ситуаціях. («Найстарший за чином, як вони казали, Роман Корогода, по-сільському Байчик, крім того, що мав гострого язика, – вмів і байки та анекдоти травити, і слівцем до лавки прибити» [4, с. 7]). Як бачимо, прізвисько отримав через уміння розповідати байки. Другий із четвірки сільських насмішників – Омелян («Омелян Ліщиця на прізвисько Луцений (бо били його і «луцив» він) замолоду, як казали, тоже чимало дівок перепробував» [4, с. 7]). Прізвище героя трохи припасували до роду його занять. Третім був Платон («Платон Клок носив два вуличні прізвиська – Параний і Тежкий. Параний – бо мав доволі похмуру натуру і коли закипав, як те молоко, то вже було не

спинити. Не одному досталося од його важкої руки (того й Тєжкий)» [4, с. 8]). «Четвертим же в їхній компанії був Адам Лєсь на прізвисько Тихіський. Воно найбільше пасувало до його вдачі» [4, с. 9]). Життя так склалося в Адама, що він ще маленьким втратив батька і маму. У тітки Ярини «жилося йому не вельми солодко, виріс – ніби й родич, але чужий, затурканий і тихий, аж став геть отим Тихіським, прожив непомітно життя, яке всеньке, вважай, був пастухом» [4, с. 9]. Адам дуже відрізнявся від інших, але його тягло до тупталівських хуліганів. Але для трьох сільських розбишак «Адам Лєсшин (бо Лєсь прізвище) в їхній компанії хуліганській – приший кобилі хвіст» [4, с. 29]. Для дітей тітки Ярини він був ніким, «п'яте колесо до воза». Єва дивується, як це Роман посмів Адама з нею пов'язати («А з того Адася Тихіського користі на правду як із козла молока» [4, с. 27]). Непримітний тихий чоловік усе життя виконував одну роботу, нікого не ображав, але був добрим і справедливим. Єва каже про діда: «Адама. Тихіського. Чиє життя було ще тихішим, ніж опадання листя в Євиному саду» [4, с. 60]. Вона думає («Як то він, люблячи, таємно, по-своєму, по-тихіському, посмів нею знехтувати?!» [4, с. 60]). Адам до нестями любив Катрусю, і як вона вийшла заміж за сусіда Федота, це було боляче сприймати («Так починав розмотуватися новий клубок його тихого (тихіського, як і він сам) щастя, яке згодом переросло в невігойний біль» [4, с. 71]). Катя називала його Адасем («А ще Адамчиком, Якось ще покликала – Дамчику. Адам гірко усміхнувся тепер – «Дамчику». А кому й що він дав, зумів дати? Що дав їй і що дала вона?» [4, с. 66]). Прихід Романа до Єви розтривожив її, вона про себе скаже: «Жила б собі тихо, як той Тихіський» [4, с. 48]. Ми зафіксували апелятивні називання, які використовує Єва, звертаючись до Адама: старий чорт, чортисько згорблений, якийсь будяк, босяцький пан, хазяїн-дурнисько, зараза, холера, Адасько чортів, старе жвандило, чудило, чудисько Тихіське («Чудисько Тихіське» сіло коло вікна і стало ждати появи вечірнього світила» [4, с. 180]).

Старі холерники вирішили скрасити самотню старість Адама – звести його з Євою. Ім'я Єва походить з давньоєврейської мови, означає «життя» [6, с. 118]. Первинне значення оніма розкривається в тексті: Єва стає подателькою життя для Адама, Лізи і Степана, а також для себе («Єва ж подумає, що вони, старі, мусять, мусять ще пожити трохи, щоб хоч би чимось, хоч цєю молитвою і жалем своїм берегти тих, молодих, котрі тепер далеко і котрих вона в уяві тулить до свого серця» [4, с. 268]). Не випадково ж Єва – перша жінка, що дала життя

люду. Єва має в селі прізвисько *Красна Ружа* («Справді, Єву, Єву Клецьову (покійного неїного батька Клецьом прозивали) досі в селі позаочі кликали Ружею, або й Красною, Пишною Ружею. Бо на відміну від незavidного Адама, колись була статною і вродливою, мала й багацько бажуючих на ній женитися. Та найбільше вважали: надто гордою, перебірливою вироста. Того й прозвали Ружею. Красною, Пишною Ружею. Ходила завше з високо піднятою головою, вся аж цвіла, мовби казала: он возьміте, зірвите. Тільки ж абикому не дамся. Одне слово, хтось першим сказав – Ружа, Красна Ружа» [4, с. 15]). Як бачимо, прізвисько героїня отримала за зовнішнім виглядом, а також за манерою поведінки. Ми знаємо, що ружа (троянда) – цариця квітів. А Єва була дуже красивою. Красивою та гордою Єва залишилася і в старості, тому називають її Ружа стара. Старий Роман про неї скаже: «Холера ясна, до чого ж уперта баба Правдава Красна Ружа! Досі Ружа, хоч пелюстки давно пооблітали» [4, с. 27]. Навіть Адам розуміє, що не пара він їй, «птаха не його польоту», але міркує: «Хай Ружа, хай Красна, Пишна, а вже не Ружа, саме бадиллячко, як і він сам» [4, с. 17]. Серед низки найменувань Єви знаходимо й інші літературно-художні антропоніми та апелятивні назви: тітонька Роза, бабця Єва, червона роза, серце з перцем, розумна, як холера.

Двох героїв у романі «Стара холера» Володимир Лис називає Адамом та Євою. Доля зведе їх на старості літ, вони доповнюватимуть одне одного. Автор постійно натякає на схожість із біблійними персонажами (« як то їм добре тепер удвох. Мудро зробили на старості. Як належить Адаму і Єві» [4, с. 126]; «Не перший же чоловік Адам, як той, що з Біблії » [4, с. 115]; « бабця Єва нарешті вийшла заміж, і це ж треба – за Адама. Справжнього Адама, з Біблії, якому хтозна-скільки літ » [4, с. 255]). Фразеологізм як Адам і Єва, що означає «морально чистий; нехитрий, наївний» [5, с. 19], повністю розкриває характер, спосіб життя, помисли літературних героїв Адама і Єви.

Не обходиться Володимир Лис без демінутивів (слів, що вживаються для передачі основного значення слова з відтінком зменшуваності або ніжності і близьких почуттів). Ми зафіксували такі форми імені зі здрібніло-пестливими суфіксами: *Євка, Євця, Євочка*. Дуже часто письменник так називає своїх героїв: *Лізка, Лізуна, Лізонька; Степанко, Степашко, Степашечко, Степанурчик; Катя, Катруся, Катеринка, Катюня, Котюня, Котенятко; Арсенчик, Арсеник; Павлінка, Павлиночка; Ганнуся, Ганька* та ін. Такі додаткові

емоційно-експресивні конотації в найменуваннях ми фіксували в романах «Століття Якова» та «Соло для Соломії». Зменшувально-пестливі варіанти онімів мають експресивно-емоційне забарвлення, служать характеристикою персонажа: *Варка, Віруньчик, Вітька, Маруська, Мотрунка, Миколка, Митрик, Юрчик, Петрусь, Сашуня*. Найчастіше форми таких антропонімів передають ласку, любов, доброзичливе ставлення до героя. Правда, трапляються і згрубілі форми імен, усе залежить від ставлення персонажа до денотата: *Арсенисько, Павлинище, Романисько, Іринище*. Є у Володимира Лиса літературно-художні антропоніми, що у своєму складі мають повторюваність одного і того ж імені: *Володька-Вовка, Лерка-Валерка, Максим-Макс*.

Роман має дві сюжетні лінії. Оксана Басан зазначає: «Паралельно «осіннім амурним» справам майже біблійних Адама і Єви тече друга ріка сюжету» [1]. Йдеться про кохання Лізи і Степана. Ім'я Ліза (розмовний варіант імені Єлизавета) походить із давньоєврейської мови й означає «бог – моя клятва», «богом я клянуся» [6, с. 129]. Значення імені Єлизавета формує основні риси характеру героїні. Вона красива, енергійна, викликає захоплення в оточуючих. Ліза вперта, може тому і сподобалася вона багатому Максимові, бо «має характер». Головне – вона вмє розрізнити добре від поганого, хоч воно загорнута в дорогу обгортку. Неабияк розкривається доонімне значення прізвища героїні. Максим розмірковував: «*в Лізи дивне прізвище. Мало би бути Саламаха – козацька каша. Вона розповідала, що соломаха – то міцно скручений великий куль соломи, якого ні порвати, ні порізати*» [4, с. 251]. От йому й не вдалося підкорити сильну Лізу, хоч хотілося і порвати, і порізати. А ще Ліза закохана, тому почувається «найщасливішою у світі», перебуває «на сьомому небі». Ліза зустріла своє щастя, свого Степанка («*Своє рябеньке, сором'язливе, таке закохане в неї щастя*» [4, с. 52]). Ім'я Степан грецького походження, означає «вінок» [6, с. 348]. Ліза тому така щаслива, що має вінок щастя від Степана. Вона спочатку вважала, що ім'я Степан «старе і вкрай банальне», але подумки називає його *Степанком, Степашком, Степашком-першоклашком*.

Крім імен та їх варіантів, у романі фігурують прізвища, що характерні для регіону, де відбувається дія: *Гриць Лучик, Тиміш Рикун, Вітька Бурець, Катя Без, Тимко Пиркаль, Варка Войтишина, Вітька Смалунець, Павло Грицишин* та інші. Ми зафіксували цілу низку андронімних утворень: *Ганка Трикальова, Мотрунка Дрикальова,*

Ганна Митрикова, Буциха, Хитручка, Патичка та інші. Люди, що проживають у селі не використовують називань за іменем та іменем по батькові, такі форми характерні для жителів міста: *Світлана Ігорівна, Юрій Петрович, Лариса Платонівна*.

Отже, дослідження літературно-художніх антропонімів та апелятивів роману «Стара холера» Володимира Лиса дозволило дійти висновку про те, що назви літературних героїв створюють певну емоційну тональність, указують на стосунки між героями, відтворюють український сільський колорит, відображають авторське ставлення до поіменованого персонажа.

Література

1. Басан Оксана. Рецензія на книгу «Стара холера». URL: <https://www.booklya.ua> (дата звернення: 23. 07. 2022).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Карпенко Ю.О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29–36.
4. Лис В.С. Стара холера: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 272 с.
5. Словник фразеологізмів української мови. Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. К.: Наук. думка, 2008. 1104 с.
6. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.

АНДРІЙ КОКОТЮХА

Обмежень немає, свобода – вища цінність.

Книга – знання, а від знань людина тільки добрішає.

Тема так і проситься, щоб з нею вийти на якийсь мітинг під якимись прапорами, але художній твір – це не гасло, а письменник – це не учасник мітингу. Це не прапороносець.

Андрій Кокотюха

СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ РОМАНУ «ЧЕРВОНІЙ» АНДРІЯ КОКОТЮХИ

Назви героїв сучасних творів мають особливу цінність для історії української літературно-художньої антропонімії завдяки своїм виражальним можливостям, багатству стилістичних функцій, несподіваним авторським експериментам.

Ми знаємо, що в багатьох творах імена головних героїв мають глибокий підтекст. Це свідчить про обдуманний вибір власної назви для персонажа.

Багато авторів називали свої романи іменем головного героя. У Василя Шкляра – це «Чорний Ворон», «Маруся»; у Мирослава Дочинця – «Вічник», «Криничар», «Горянин», «Світован», «Мафтей». Заголовок у цих романах – найголовніша власна назва художнього твору, центр його ономастичного простору.

Роман Андрія Кокотюхи «Червоний» теж названий іменем головного героя. Заголовок і текст – взаємопороджувальні величини. Автор у назву твору виносить найістотніше, «найважливішу ланку, вузловий елемент змісту» [2, с. 35].

Антропонімікон творів А. Кокотюхи досліджений мало, тому, на наш погляд, функційно-стилістичний аналіз літературно-художніх антропонімів роману «Червоний» є актуальним для української ономастики.

Мета нашого дослідження полягає в комплексній характеристиці літературно-художніх антропонімів роману «Червоний» А. Кокотюхи; наше завдання – розкрити інформаційний потенціал літературно-художніх антропонімів; визначити їх роль у характеристиці персонажів та в контексті характеристики мовного стилю письменника.

«Червоний – це, звісно, вигаданий персонаж. Ніякого «Остапа», командира летючої групи УПА Данила Червоного, не існувало. Це збірний образ тридцятирічних, часто безіменних героїв того часу. Героїв – саме в літературному значенні цього слова, без оцінювання. Здається, лише згадування горбинки на носі автор відсилає до нечисленних фото головного командира УПА Романа Шухевича. Та й не факт – чи мало таких легенів народили на початку ХХ століття волинські та галицькі мами?..» [4, с. 7].

А. Кокотюха підносить власну назву до рівня символів, узагальнень. Його головний герой – командир летючої групи УПА – названий промовистим іменем *Червоний*. Ця назва стає домінантною, семантичним ядром тексту, тому автор виносить її у заголовок.

Цікавим є те, що назва головного героя не є прізвиськом. У бандерівця Данила справжнє прізвище Червоний. Зразу ж напрашується асоціація з бійцем Червоної армії – червоноармійцем, чи з тим, хто пов'язаний із радянським соціалістичним ладом. Головний герой А. Кокотюхи – борець за вільну Україну. Парадоксальною є ситуація, коли *червоні* «полюють» за *Червоним*. У цьому випадку назва Червоний має стосунок до історичної назви, тобто інтерпретується в переносному значенні. Про це говорить офіцер Лев Доброхотов: *«Зрештою, за операцію з ліквідації банди так званих повстанців загону Червоного, чи то Остапа, і за захоплення самого командира я тоді отримав не лише нагороду. До речі, вдумайтеся в прихований смисл: орден Червоної зірки за арешт Червоного»* [5, с. 155].

Цікаву інформацію про Червоного отримує Михайло Середа під час розмови з Калязіним (*« – Хто він такий, цей Червоний? Це прізвисько, або, по-нашому, кликуха, чи справжнє прізвище, за паспортом?.. – Паспорта його, лейтенанте, я не бачив Але одне знаю напевне: він не ховається за прізвиськом, або, не має, як тут кажуть, псевдо. Звати його Данило, прізвище – Червоний. За даними як польської дефензиви, так і НКВД – МГБ, раніше мав кілька псевдо. Коли поляки його зловили в тридцять сьомому, називав себе Туром. До сорок четвертого проходив як Мартин та Дужий. Тепер, як свідчить зібрана МГБ оперативна інформація, він узяв собі псевдо Остап. Але ми й далі зватимемо його Червоним. Дуже гарно його прізвище лягає в оперативну розробку»* [5, с. 45]).

Але характеристичний потенціал літературно-художнього антропоніма на цьому не вичерпується. Тут яскраво простежується символіка кольору. Із фольклорних творів дізнаємося, що червоний колір має сильний емоційний заряд радості, свята; набуває змісту урочистості, небуденності, незвичності, казковості. Закономірно, що місцеве населення називало Червоного героєм, Калязін – людиною з легенди.

Червоний колір має властивість збуджувати, спонукати до дії. Автор зазначає: *«Загалом у ньому вгадувалося щось нестримне, шалене, щось таке мужнє – як на порівняно молодий вік»* [5, с. 46]. Червоний перебуває в безперервній боротьбі, він групує довкола себе

багато людей. Навіть у таборі йому це теж вдається. Ватажок злодіїв Тайга захоплюється Червоним («Молоток, Червоний! Я від самого початку знав: оцей хитрий хохол таки втягне всіх у знатну бузу!» [5, с. 303]). Його навіть вороги називають мужчиною-воїном.

Червоний колір – ознака здоров'я. Але ми жодного разу не натрапляли на опис червонощогокого героя.

Та найголовніше, що червоний колір символізує небезпеку (варіант крові). А яким небезпечним був командир Червоний для червоноармійців! Польська влада його називала небезпечним терористом-націоналістом. НКВД розшукувала за підпільну підривну діяльність, антирадянську агітацію та пропаганду. Устами М. Середи автор розповідає, що Червоний належав до тих людей, котрі «не боялися ані чорта, ані грому, ані кулі. Якщо такий чоловік – друг, то про таких у військах говорили: з ним можна йти в розвідку. Коли ж він воює проти тебе Про наслідки не хотілося думати» [5, с. 46]. Його вважали особливо небезпечним злочинцем, він становив загрозу «для успішного поступу радянської влади. Навіть у воркутинських таборах Червоний, «справжній ворог радянського народу», був небезпечним, бо «завойовував авторитет на зоні».

А червоний колір – це також колір пекла, вогню. Головному героєві довелося пройти не одне коло пекла («Тут, у цьому пеклі, я не лишуся. Треба – поповзу на свободу» [5, с. 286]). Він нагадує вогняного ангела («Ставний, міцний, пружний виступив із темряви, під вогняні сполохи. І в них його лице видавалося мені напруженим, майже кам'яним – не обличчя, а маска. Маска неприхованої люті» [5, с. 139]. «Данило Червоний, спокійно і впевнено, із виразом люті на закіптюженому обличчі, ступав за ним, мов янгол смерті» [5, с. 141]). Лев Доброхотов розповідав, що навіть на допитах затримані погрожували («Нічого, Остап до вас іще добереться! Він вам пустить червоних півнів!» [5, с. 164]). Червоний організовує втечу з концтабору. І всі, «хто йшов з Червоним, готувалися до смерті, але в бою» [5, с. 291]. Червоний колір тут асоціюється з кров'ю, війною, ранами, смертю.

На основі встановленого асоціативного зв'язку з насильством червоний колір набуває значення «страшний», «напружений», «тривожний», «негативний», «демонічний». Як бачимо, колір може розкривати глибину сюжету і служити ключем до розуміння підтексту, виступати у ролі особливого стилістичного прийому [6, с. 23].

Символізм червоного кольору багатозначний та амбівалентний. З одного боку – енергетичний, активний, символізує повноту життя, свободу, урочистість, радість, а з іншого – ворожнечу, помсту, війну, агресивність, боротьбу, незалежність [9].

Промовистим у тексті є не тільки прізвище героя, але і його ім'я. Ім'я Данило в перекладі з давньоєврейської мови означає «божий суд» [10, с. 99]. Він знищує ворогів України, наказує винних, не терпить наруги і неправди («Тут і тепер ми, відділ особливого призначення УПА, зірвали спецоперацію НКВД з винищення мирного українського населення та знищили зграю найманних совіцьких бандитів!.. Ми, борці за звільнення України від більшовицької окупації та терору, в усьому спираємося на вашу, люди, допомогу й підтримку!» [5, с. 144]). Маємо досить вдале поєднання прізвища та імені: червоний божий суд. Ми знаємо, що червоний колір – знак влади і величі. Ім'я Данило найперше асоціюється з іменем Данила Галицького – князя Галицько-Волинського князівства.

У Червоного є псевдо *Остап*, воно теж промовляє. Остап у перекладі з грецької мови означає «стійкий, міцний, здоровий, веселий» [10, с. 275]. Усі ці риси притаманні герою. Вони теж мають стосунок до червоної барви, адже червоний колір асоціюється з любов'ю, чоловічою силою. Остап стійкий у своїх переконаннях, він прагне волі для себе та інших. Герой був «помітно міцним, збитим».

Є у головного героя й ім'я по батькові – *Назарович*. У перекладі з давньоєврейської мови ім'я Назар тлумачиться так: «він присвятив себе богові» [10, с. 245]. Сам Червоний говорить до полоненого: «В Остапа ось тут – хрест, бо Остап у Бога вірує» [5, с. 144].

Як бачимо, усі антропоніми, якими наділив персонажа А. Кокотюха, мають характеристичний заряд.

Серед друзів Червоного багато хлопців із цікавими псевдонімами. Наталія Павликівська зазначає, що «воїни УПА не могли виступати під офіційними прізвищами. Жорстокі репресії, переслідування родин та близьких змушували їх приховувати власні прізвища і прибирати собі інші, нові імена – псевдоніми» [8, с. 5]. Люди обирали нові імена з метою уникнути «відповідальності за свої дії (вчинки) та висловлені думки (погляди), конкретно – бажання сховатися («замаскуватися») за псевдонімом від переслідувачів, ворогів, властей (влади), правосуддя, громадської думки тощо, намагання створити труднощі або унеможливити ідентифікацію особи, запобігти біді, труднощам, прикрощам» [7, с. 33]. Іноді одна людина могла мати кілька

псевдонімів зразу. У Червоного на різних етапах боротьби теж були різні псевдоніми: *Тур, Мартин, Дужий, Остап*.

Цікавим є те, що ці псевдоніми мають багато спільного. Ми вже знаємо, що ім'я Остап означає сильний, здоровий. Псевдонім прикметникового походження *Дужий* теж характеризує героя за цією ознакою. Дужий – «1. Який має велику фізичну силу; сильний. 2. Який має велику силу, авторитет, вплив; могутній. 3. Люди з твердим, стійким, вольовим характером. 4. Фізично здоровий не хворий» [1, с. 331].

Псевдонімом *Тур* називали велику здорову людину. Цей псевдонім був досить популярним. Тур – «Вимерлий дикий бик. // У народній поезії – символ, утілення велетенської сили й хоробрості» [1, с. 1486]. А ім'я Мартин у перекладі з латини означає «войовничий» [1, с. 216].

Як бачимо, усі ці псевдоніми характеризують героя за зовнішнім виглядом, вдачею, характером.

Найкращими друзями Остапа були *Лютий, Мирон, Ворон*. Ці літературно-художні антропоніми також є псевдонімами. З тексту роману дізнаємося, що справжнє прізвище Лютого – *Воропай*. Воно теж привертало увагу. Колишній танкіст Віктор Гуров пригадував: «Його прізвище згадалося одразу, бо прикметне було – *Воропай*» [5, с. 226]. Псевдонім Лютий, як і Дужий, асоціюється з силою, а також зі злістю та нещадністю до ворогів.

Ми зафіксували низку інших псевдонімів воїнів УПА: *Мазепа, Холод, Тхір*. Як бачимо, усі ці літературно-художні антропоніми різного походження: антропонімного й апелятивного. На вибір псевдонімів впливали різноманітні фактори: «освіта, соціальний статус, походження, зовнішність, вікові особливості, звички, риси характеру та вдачі, бажання ідентифікувати себе з якимись історичними постатями, фольклор, природно-географічні особливості краю, реалії традиційного побуту» [8, с. 6]. У них – національна культура, українська ментальність.

До речі, за «Словником псевдонімів ОУН – УПА» Н. Павликівської знаходимо 71 фіксацію псевдоніма Остап. Псевдо Мирон належало 61 носієві, псевдо Лютий – 32, Мазепа – 19, Ворон – 115, Тур – 25, Мартин – 13.

У романі натрапляємо на велику кількість літературно-художніх антропонімів, носіями яких є місцевий люд – волиняни. Автор запозичив реальні імена та прізвища, що характерні для місцевості, де відбувалися події. Як зазначав Ю. Карпенко: « власні назви мають

місцю й часові відповідати, виконуючи тим самим хронотопічну функцію, що обов'язково включає й етнічну класифікацію персонажів» [3, с. 62].

До національно-значущих літературно-художніх антропонімів зараховуємо такі однокленні: *Ставнюк, Богдан, Захар, Килина, Юстина*; двочленні: *Василь Задура, Назар Пилипчук, Коля Манюк, Микола Онищук, Марійка Ставнича, Докія Топорчук, Павло Топорчук, Сидір Волощук, Уляна Волощук, Люба Соцька, Славко Ружицький*. Наявність апелятива поруч антропоніма може вказувати на вік персонажа, соціальне становище, характер (*стара Ставнючка, поштар Топорчук, боягуз Пилипчук*). До української антропосистеми зараховуємо також назви інших героїв: *Клим Rogозний, Михайло Середа, Григорій Титаренко*.

Серед назв літературних героїв є багато таких, котрі належать до російської антропосистеми: *Віктор Гуров, Дмитро Калязін, Лев Доброхотов, Єлизавета Воронова, Воробйов, Собінов, Віктор Топорков, Василь Абрамов, Таміла Супрунова, Бородін, Бурлаков, Засухін*.

Привертають увагу літературно-художні антропоніми, що називають каторжан концтаборів. До багатьох реальних прізвищ зона додавала прізвиська; і не важливо було чи це був політичний каторжанин, чи кримінальний елемент (зек).

Каторжанами були колишні фронтовики: танкіст Віктор Гуров, льотчик, капітан Бурлаков, розвідник Саня Морозов, старший сержант Інокентій Свистун, офіцер саперних військ Марат Дорохов («*Саня Морозов, прозваний Морячком, Інокентій Свистун, до якого, попри промовисте прізвище, приліпилася простенька кличка Кеша, і той самий колишній офіцер червоної армії Марат Дорохов, ще на пересилці охрещений Сапером*» [5, с. 210]). Ці прізвиська герої отримали в різних ситуаціях, вони різного походження. Прізвисько *Морячок* герой отримав «*через те, що на етапі мав на собі подарований загиблим другом справжній морський тільник*» [5, с. 247]. *Кеша* – розмовний варіант імені Інокентій – відантропонімного походження. Прізвисько *Сапер* утворили за родом занять персонажа. Так само отримав прізвисько Віктор Гуров – *Танкіст*.

Відомо, що кожен каторжанин мав номер, тому німецькі концтабори нічим не відрізнялися від радянських. Капітан Бурлаков тікає з німецького концтабору з випаленим на руці номером 1147 і

потрапляє на Воркуту за таким самим номером. Це, за словами автора, «вбило його остаточно».

Через ваду отримав прізвисько литовець *Томас*. Бандити називали його *Циклопом* через те, що «в бійці йому викололи око» («*Або ось Циклопа, – кивок у бік одноокого Томаса*» [5, с. 304]).

Фігурують у романі прізвиська (кликухи, поганяла) бандитів, убивць, злодіїв: рецидивіст *Ботва*, мародер Сава Зубанов (*Зубок*), Сапунов Іван (*Ваня Француз*), *Копилов Лавр* (справжня назва), Григорій Лемешев (*Гриша Кубань*), «смотрящий» на зоні *Коля Тайга* (справжнє прізвище Звягін).

Київський кишеньковий злодій *Вася Шарик* «дістав прізвисько не через ідеально круглу геометричну форму голови, як могли подумати невтаємничені, а через те, що якимось у окупованому Києві не помер із голоду, бо вполював, зварив та з'їв німецьку вівчарку» [5, с. 212]. Як бачимо, через прикрий випадок: з'їв собаку – Шарика. Усі ці літературні оніми виконують характеристичну (інформаційно-оцінну) функцію.

Отже, усі літературно-художні антропоніми роману «Червоний» мають значний інформаційний потенціал. Вони формують онімний простір тексту, відображають реалії суспільного життя, відзначаються різноманітністю, виступають виразником авторської ідеї. Перспективи подібних студій вбачаємо в дослідженні не тільки літературно-художніх антропонімів, а й всього онімного простору художніх текстів А. Кокотюхи. Це розширить уявлення про роль і місце власних назв у системі національної ономастики.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Карпенко Ю.О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29–37.
3. Карпенко Ю.О. Про літературну ономастику: Міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 61–70.
4. Кіпіані В. Війна після війни. А. Кокотюха Червоний: роман; передм. В. Кіпіані; худож. Н. Переверзева. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 320 с.: іл.
5. Кокотюха А. Червоний: роман; передм. В. Кіпіані; худож. Н. Переверзева. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 320 с.: іл.

6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: Учебное пособие для педагогических институтов. Л.: Просвещение, 1979. 327 с.
7. Німчук В. Про українську псевдонімію та криптонімію. *Українська мова*. 2002. № 2. С. 30–58.
8. Павликівська Н. Словник псевдонімів ОУН–УПА. Вінниця: О. Власюк, 2007. 440 с.
9. Потапенко О.І., Дмитренко М.К. Словник символів. URL: <https://studfiles.net/preview/5252915/page:10/> (дата звернення: 05.02. 2018).
10. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО АНТРОПОНІМІКОНУ В РОМАНАХ ПРО УПА АНДРІЯ КОКОТЮХИ

Сьогодні страшні події розгортаються на Сході нашої держави. Росія намагається загарбати споконвічні українські території, а на захист домівок стають найкращі. І так було завжди. На захист своєї території в роки Другої світової війни став Захід.

Український повстанський рух у роки Другої світової війни – важлива тема, до якої все частіше повертаються сучасні письменники. У післямові до роману «Чорний ліс» А. Кокотюха пише: «Проте актуальна українська історична наука нині впритул наближає нас до того, що відбувалося в Україні під час Другої світової війни насправді. А саме: запекла війна між двома окупаційними для українців і однаково тоталітарними режимами – нацистським та комуністичним. І не менш запекла національно-визвольна війна українського народу проти обох режимів» [8, с. 296].

Подіям 40–50-их років ХХ ст., боротьбі українських повстанців присвятили свої твори відомі письменники. Об'єктом нашого дослідження були романи: «Вогненні стовпи» Р. Іваничука, «Нація» М. Матіос, «Троща» В. Шкляра, «Червоний» А. Кокотюхи, «Століття Якова», «Соло для Соломії» В. Лиса. Цій темі присвячена також трилогія А. Кокотюхи «Чорний ліс», «Багряний рейд», «Біла ніч». Автор «занурює читача в бурхливе й повне небезпек життя українського повстанця в умовах нової радянської дійсності, урешті, розгортає широке тло подій завершального етапу війни. Це дає можливість читачеві позбутися багатьох стереотипів, що засновані на

радянських міфів про Другу світову війну, зокрема про «українсько-німецьких націоналістів» та радянських визволителів, і головним чином – сприйняти історію в усій її складності й багатоманітності без бінарного поділу на своїх і чужих» [11, с. 6]. Тема УПА привернула і нашу увагу, але предметом нашого зацікавлення є назви героїв трилогії.

Детальний комплексний аналіз літературно-художньої антропонімії певного періоду дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості творення власних назв персонажів й окреслити інтегральні та диференційні тенденції в розвитку літературно-художньої антропонімії, зумовлені естетичними та іншими екстралінгвальними чинниками.

Роль літературно-художніх антропонімів у творах А. Кокотюхи вже висвітлювалася нами, коли ми досліджували характеристичні оніми з роману «Червоний» [3]. Роман названий справжнім прізвиськом героя, а в трилогії сюжет пов'язаний із повстанцем на псевдо *Східняк*.

Головний герой усіх трьох романів має справжнє ім'я і прізвисько – *Максим Коломієць*. Він, колишній міліціонер із Миргорода, відбуває покарання на зоні, очолює диверсійну групу, згодом опиняється в лавах УПА. «Коломієць проходить шлях від людини, котра має для радянської влади в кишені дулю, до воїна, що тримає в руках зброю та готовий застосувати її проти ворогів своєї країни, хай би ким вони були» [7, с. 283].

Доантропонімна семантика імені та прізвиська героя розкривається в трилогії. Ім'я *Максим* латинського походження означає «найбільший» [12, с. 206]. Герой був відважним, винахідливим, про його подвиги склали легенди, його поважали, шанували свої. Та, напевно, інформаційний заряд імені розкривається повніше, коли дізнаємося, що Максима найбільше бояться радянські партизани, а його ліквідація стає пріоритетною для НКВС («*Майор Полинін не мав наміру афішувати свій особистий інтерес у полюванні на хорунжого Східняка. Та все ж офіцерам повідомив про пріоритет: знищення найактивніших командирів так званої Української повстанської армії всіма силами й засобами. Тож Максим Коломієць, міліціонер-зрадник, лишається поки головним кандидатом*» [7, с. 40]).

Прізвисько *Коломієць* – звичайне українське прізвисько, «яке апріорі стає характеристичним у сенсі національної ідентифікації персонажа», «творить нейтральне національне тло твору» і «вимагає від письменника застосування певних мовностилістичних прийомів,

здатних перетворити національно нейтральний, лише ідентифікуючий літературно-художній антропонім у характеристичний» [2, с. 20]. Здавалося б, що таке прізвище мав би мати українець-західняк, якщо брати до уваги топонім Коломия (містечко на Івано-Франківщині), від якого могло утворитися прізвище. Але прізвище належить східняку. За словником Б. Грінченка дізнаємося, що *коломиєць* має значення *добувач солі, торговець сіллю*. Прізвище досить поширене в Україні і пов'язується з найменуванням промислу. До речі, Коломия також відома своїми соляними копальнями (ямами, колами) – коломиями. Може, на наш погляд, бути зв'язок і з коломиїками – народними пісеньками, а також танцем, де основна фігура – коло.

В основі прізвища головного героя є *коло*. А коло – «символ сонця, неба, символ повернення від множинності до одиничності, символ нескінченності, вічності, довершеності, досконалості, внутрішньої єдності. Оточені колом предмети, з одного боку, символізують обмеженість, а з іншого – захист від небезпеки, яка існує в навколишньому світі» [4, с. 166].

Як бачимо, літературно-художній антропонім Коломієць має потужний інформаційний заряд. Максим зумів поріднитися з повстанцями Волині, організувати загони, рушити на схід. Він, колишній радянський міліціонер, пройшовши через різні випробування, удосконалився, переконався в правоті упівців. Він став колом, що об'єднало захід і схід в одній меті – захистити від біди.

Українські повстанці, воюючи на три фронти, змушені були отримувати псевдоніми (псевда) для конспірації. Максима назвуть *Східняком*. З таким псевдонімом він присутній у всіх трьох романах. Здебільшого бійці самі собі вибирали псевда, але Максимові його вибрали інші. У ліси Волині він потрапив як радянський диверсант зі сходу, значить – східняк. Хорунжий Хмара думає: «*Можна не вірити йому. Навіть треба, бо цей східняк, схоже, не обурений більшовицькою пропагандою, а проникнутий нею. Словом, Хмара признався собі: тримається східняк гідно. Навіть неохота називати його москалем*» [8, с. 110]. На заході України москалями називали всіх росіян, у тому числі й українців, які жили за Збручем. Так поступово апелятив східняк переходить у власну назву. Остаточо псевдонім Коломієць отримав від Гармаша («*Східняк від совітів теж ковтнув. Хіба ні, друже Східняк? Годилося кивнути. Та Коломієць знизив плечима. Він ще не мав псевдо. Тепер, схоже, Гармаш його вже нарік по-своєму. Хай буде Східняк*» [8, с. 205]). Здивованій польці Ванді

пояснює, чому саме таке псевдо (« – Чому ти Східняк? – Так назвали, – хотів додати, що отримав псевдо лиш кілька годин тому, та передумав, замість того додав: – Бо тут я східняк» [8, с. 217]). Максим не був проти такого псевдоніма, що підтверджує текст («Крім цього, Коломієць змирився з тим, що відтепер із легкої руки Гармаша хоч-не-хоч, а мусить відгукуватися на Східняка, прийнявши нове прізвисько як справжнє повстанське псевдо» [8, с. 223]). Для повстанців Коломієць стане другом Східняком. Капітан Фомін, розставляючи пастки для Максима на східних теренах, думав: «Східняк. Мабуть, місцевий, з цих країв. Недарма ж прізвисько таке має» [6, с. 250]. Для Ванди він залишиться дивним українцем, названим Східняком («Диво мало цілком конкретне чоловіче втілення. Рятівник відгукувався на Східняка й справді поводив себе хоч сміливо аж до безглуздя, та все ж трошки інакше, ніж тутешні українці. Її життя два дні тому врятувала ось ця не зовсім зрозуміла Ванді інакшість» [8, с. 263]).

У «Багряному рейді» головний герой «внутрішньо готовий воювати з радянською владою. Та прийняти повстанське псевдо Східняк» [6, с. 13]. Він зарекомендував себе з найкращого боку, тому друг Гомін буде захищати його в скрутну годину («Чотовий Східняк, один з найліпших моїх командирів уже кілька днів у лабетах! Що маю робити? Пояснювати тим, хто бачив його в боях, з ким він ходив на смерть, – провина в походженні? Бачте, не там і не тоді народився чоловік! Не там служив, не ті думки виношує в голові» [6, с. 64]). Східняка перевірятимуть, адже в загони УПА засилали диверсантів. Він це розуміє, тому під час розмови з референтом СБ Андрусем говоритиме: «Я східняк, був під Совітами, працював на них. Отже, зрадник, щонайменше – підозріла особа» [6, с. 70]. Та саме його призначають керувати боївкою, яку відправляють на схід. А до думок Східняка прислухалися. Товариш по зброї Чуб впевнений: «Східняк знає, що каже» [6, с. 238].

У романі «Біла ніч» хорунжий Східняк керує сотнею, не змінюючи псевдоніма («Сам Коломієць назвав себе Східняком, і не поміняв псевдо й дотепер. Це суперечило повстанським звичаям, які вимагали змінювати позивні. Проте псевдо найкраще говорило, ким він насправді є» [7, с. 12]). Східняк організовує цілу низку різних акцій, його бойова група стає невловимою, що розлючувало чекістів («Рятує рекрутів із полону той самий Східняк, фантом, страшний сон усіх начальників НКВС, від районного до обласного» [7, с. 17–18]). В одній

із операцій свідки впізнають Східняка за характерною південною говіркою, визнають, що він є «вихідцем зі Східної України». Його псевдо наводить страх на капітана Полиніна («*Полинін поперхнувся димом, закашлявся. Східняк? – Так точно. Коломієць Максим*» [7, с. 162]). А. Кокотюха не випадково створив такий образ і дав йому такий псевдонім, саме так він довів, що в рядах воїнів УПА були представники різних регіонів. Образ Максима Коломійця «покликаний, з одного боку, зруйнувати стереотип про обмежений регіональний, західноукраїнський характер повстанського руху через представлення фактів участі в ньому вихідців з Великої України (за підрахунками дослідників, 10 % особового складу УПА становили уродженці Наддніпрянщини), а з іншого – показати, що системі могли кинути виклик навіть її донедавна вірні захисники» [11, с. 6].

У романах «Чорний ліс», «Багрянний рейд», «Біла ніч» натрапляємо на цікаві літературно-художні антропоніми, що є псевдонімами повстанців. Вояки УПА іноді мали по два і більше псевдо. Справедливо зазначає дослідниця псевдонімів воїнів УПА Н. Павликівська: «Жорстокі репресії, переслідування родин та близьких змушували їх приховувати власні прізвища, і прибирати собі інші, нові імена – псевдоніми. Умови підпільної боротьби змушували учасників підпілля, воїнів УПА навіть міняти свої псевда» [10, с. 5]. Про це говорить Східняк під час розмови з агентом Цвяшком: «*Чому Цвях? Степан вочевидь не чекав такого, відповів не відразу. – Та як Прізвище в мене таке, друже Східняк. Від нього й прізвисько, чи то як – псевдо. – Не дуже мудро. У нас обирають псевда такі, щоб себе не світити. Навіть імена задля цього міняють. – Чув, тебе кличуть східняком. Бо не тутешній, десь звідтіля. – Цвяшко кивнув кудись за плече. – Чотар казав, тебе тут саме за псевдом і впізнають*» [7, с. 246].

Серед досліджених літературно-художніх антропонімів виділяється псевдо *Хмара* (ЧЛ), яке мав хорунжий УПА. Крім псевдоніма *Хмара*, він ще має псевдо *Холодний*. Літературно-художні антропоніми *Хмара* і *Холодний* характеризують особу за звичками, рисами характеру та вдачі. Герой має пронизливо-холодний погляд, силу голосу, вміє швидко приймати рішення, виконувати завдання. У романі читаємо: «*Погляд виявився гострим, пронизливим, колючим, мовляв, знаю я тебе й бачу наскрізь. Коли заговорив, спокійно, рівно, ледь хрипкувато, силу відчула не лише Ксеня – усі, хто зібрався*» [8, с. 34]. Справжнє ім'я героя – *Павло Бережний*. Ім'я Павло – ім'я

апостола, прізвище героя промовляє, адже ми знаємо, що саме Хмара буде охороняти, захищати Коломійця (Бережний – берегти). Коломієць зробить висновок: *«Виглядало: весь час, від самого початку, командир був його покровителем. Чому він так поводився, що змушувало Хмару, непохитного у власних переконаннях, стати для чужака, зайди, яким уважала його частина вояків, янголом-охоронцем, не інакше, – на ці питання вже ніхто ніколи не відповість»* [8, с. 289].

Псевдоніми воїнів Чорного лісу були різні за походженням. Виділяються найменування рослинного походження: *Осика, Тополя, Явір* (що вбив Тополю), *Клен* (ЧЛ). Ми зафіксували також орнітономени: *Сокіл* (за схожістю – гостроносий), *Качур* (ЧЛ), *Грак* (БН), *Сорока* (БН). Псевдонім *Грак* вказує на схожість денотата з птахом (*«Сам Грак, худий, з великими, трохи вирячкуватими очима й кумедними вухами, які псували й без того негеройський вигляд вояка»* [7, с. 16]). *Грак* добре орієнтувався на місцевості *«як тутешній, котрий пройде із заплющеними очима»* [7, с. 18]; *«Грак, котрий, за його словами, знав там усе як власну кишеню»* [7, с. 103]. Відчитується натяк на те, що ворони (граки) тримаються одного місця і добре його знають. Він *«повсякчас мав сумніви в доцільності тих чи інших дій, сприймаючи все довкола як плетиво таємних знаків, до яких варто дослухатися»* [7, с. 19]. Ці пернаті володіють магічним каменем і таємницею захованих скарбів. *Грак* вважається мудрим, бо довго живе на світі. Автор називає *Грака* всезнаючим, а *Східняк* каже: *«Мудрий ти чоловік, але часом не збагну твоєї логіки»* [7, с. 269]. Серед фаунономенив трапляються: *Хорт* (БР), *Ведмідь* (БР), *Тур* (БР), *Зубр* (БН). Напевно, при виборі псевдоніма зазнавали актуалізації асоціативно-образні зв'язки між специфічними рисами особи та особливостями тієї чи іншої тварини [9, с. 241]. І *Тур*, і *Ведмідь* відзначалися міцним здоров'ям, фізичною силою, часто вирішували проблему кулаками. Псевдоніми *Гармаш* та *Гонта* (ЧЛ), *Довбуш* та *Опришок* (БН) зараховуємо до псевдонімів, які відбивають історичне минуле українського народу, а *Лютий* – синонім до злий, сердитий (справжнє прізвище героя – *Сердюк*). Псевдонім *Лютий*, як і *Холодний*, асоціюється з силою, а також зі злістю та нещадністю до ворогів. Ціла низка псевдонімів є похідними від християнських імен: *Микола, Гнат, Лавро, Богдан, Карпо, Остап* (ЧЛ); *Андрусь* (БР) і (БН), *Мартин* (БР).

Псевдо *Остап* має *Данило Червоний*, воно теж промовляє. *Остап* у перекладі з грецької мови означає «стійкий, міцний, здоровий,

веселий» [12, с. 275]. Усі ці риси притаманні герою. Вони теж мають стосунок до червоної барви, адже червоний колір асоціюється з любов'ю, чоловічою силою. Відчитується зв'язок між псевдонімом і справжнім прізвисьмом героя. Остап стійкий у своїх переконаннях, він прагне волі для себе та інших [Див. 3]. Про Остапа ходили легенди, його боялися вороги і свої. Автор зазначає: *«Зі свого місця Максим зміг, нарешті, краще роздивитися того, про кого багато наслухався від Хмари, і чією жорстокістю та непримиренністю хорунжий лякав. Той виявився доволі молодим, навіть, здається, трохи молодшим за Хмару. Хоч, можливо, подібне враження складалося, бо Остап був старанно, як для лісовика, поголений. Тим не менше, у його поставі вгадувалася сила. Причому зовсім не фізична: чоловік був худорлявим, та, попри це помітно міцним, збитим. Говорячи, ледь примружував очі, і зі свого досвіду читати людей Максим зрозумів: зараз, у цей момент, чоловік сам себе утримує в стані стиснутої пружини. І якщо вона розтиснеться, краще тому, на кого ця людина має зуб, поруч не стояти. Але дивлячись на того, кого називали Остапом, усі, включно з Коломійцем, бачили перед собою тільки воїна»* [8, с. 290–291]. Хмара не один раз говорив Коломійцеві, що Остап швидко приймає рішення, без церемоній. Коломієць *«уважав Остапа пихатим, від того – занадто категоричним та певною мірою зарозумілим»* [7, с. 79]. Але він також знав, що *«про його затятість ходили легенди. Мовляв, навіть мертвий прийде на допомогу й битиме ворога, наводячи тим самим на нього забобонний жах. Сміятися з цього можна скільки завгодно, та вже сама наявність подібних вигаданих історій давала Червоному вичерпну характеристику»* [8, с. 266]. У кінці роману «Біла ніч» у рубриці «Від автора» читаємо: *«Натомість Данило Червоний – особистість, яка борцем народилася і яку не треба було формувати. На його фоні «східняк» Коломієць мусив виглядати трошки хитрішим, часом – поміркованішим, дозволяти собі роздуми, рефлексії, певну обережність там, де Остап готовий одразу кинутися в бій. Так ці двоє дозволяють уявити об'ємний портрет українського повстанця»* [7, с. 283].

Серед псевдонімів повстанців виділяються такі, що відображають трудову діяльність людини, її професію, рід заняття (*Кошовий, Бондар, Кобзар, Товкач* (БР)); вдачу, характер, манеру поведінки та мовлення (*Гомін, Вихор, Шерех* (БР), *Тихий* (БН)); інші ознаки (*Чуб, Корж* (БР), *Зима* (БН)). До деяких псевдо автор подає енциклопедичну характеристику, наприклад, хорунжий *Вихор* умів несподівано

наносити удари противнику, вихором здіймався і так само зникав. Поручик *Гомін* був дуже імпульсивним, нетерплячим, тому, коли йдеться про стан справ у відділах, про перевірки СБ, він не стримується («*Гомін не витримав*», «*випалив Гомін, не задумуючись, якою буде реакція на свідоме порушення субординації*», «*Гомін уже не міг сидіти*», «*Поручик уже не міг зупинитися*» [6, с. 60–64]).

Привертає увагу псевдонім *Дунай*. Ми не знаємо, чому саме так назвав А. Кокотюха свого героя, але такий відгідронімний псевдонім часто вибирали вояки. У романі «Багряний рейд» Східняк і Дунай виконують одне завдання – громлять ворога, але методи їхньої боротьби дуже різні. Дунай віддавав перевагу жорстким засобам та методам, правильними вважав лише свої рішення («*Він умів досить швидко освоювати незнайому територію. Опинившись на новому місці, скоро починав легко орієнтуватися й визначати найкоротший маршрут руху із мінімальною похибкою. Через це Гордія Зіневича на псевдо Дунай призначили командиром одного з особливих відділів Служби безпеки. Якщо треба вистежити й ліквідувати ворожу диверсійну боївку, котра творить провокації, або виловити й покарати тих, із чиєї вини загинули підпільні групи, рівних тут майже не мав. За короткий час пішли чутки: Дунай вполює хоч на тому світі, витягне на цей, аби покарати ворога власноруч, відправити назад до пекла*» [6, с. 216]). Напрошується асоціація з рікою Дунаєм, що за міфологічними уявленнями різних народів, є кордоном, що розділяє світи, як річка забуття на зразок давньогрецької Лети. Є щось символічне в тому, що автор поєднав цих двох героїв. Ми знаємо, що в історичних піснях Дунай згадується як кордон українських земель. Дунай – захід, Східняк – схід України. Їм обом, якими різними вони б не були, доведеться боротися за цю українську територію.

Наталія Павликівська зазначає, що на творення псевдонімів «впливають різні чинники: національно-культурний контекст, своєрідність національного світобачення й ментальності, природно-географічні особливості території тощо» [9, с. 243].

Якщо в повстанців є псевда, то у кримінальних елементів – прізвиська, а точніше – поганяла. Диверсійна група, у складі якої був і Коломієць, складалася з тих, хто відбував покарання на зоні. Автор подає інформацію: «*Мирон Князєв на прізвисько Князь, бандит, рецидивіст. Дмитро Зубов на прізвисько Зуб, ватажок банди грабіжників, убивця. Савелій Болотов на прізвисько Савка, злодій, торговець анашею Петро Ігумнов на прізвисько Піп, грабіжник,*

чистив військові склади» [8, с. 62]. *Князь і Зуб* – усічені варіанти прізвищ, *Савка* – розмовний варіант імені, *Піп* – близьке до релігійного ігумен – духовний сан монахів. Деякі з них мають семантичне навантаження. Напр.: «*Зуб гострив на Коломійця зуб*» [8, с. 62]; він погрожує Східняку («*Зубами порвемо, тут на місці, усі троє*» [8, с. 79]); замість відповіді Зубов «*цикає зубом*» [8, с. 125]. У поведінці Князя відчитуються аристократичні манери («*Майже відразу, не чекаючи команди, спокійно, навіть з гідністю, немов виправдовуючи прізвисько, назовні вийшов Князь*» [8, с. 76]. Бандит Ігор Грибов (БР) має прізвисько *Мухомор*, що асоціюється з поганим грибом.

Мають свої позивні й вороги повстанців – російські комісари: Василь Єрмолов (з документами на Оскара Крюгера) – *Василь*; Дмитро Маневич – *Манок*; Судоплатов – *Андрій*. Серед національно значущих літературно-художніх антропонімів, що належать до російської антропосистеми, є ще й інші: *Ярцев, Руфін, Жаріков, Пахомов (Пахомич)* (ЧЛ); *Фомін, Шевцов, Волобуєв, Колокольчиков, Колпакова* (БР); *Нечаєв, Полинін, Орлов* (БН) та ін. Ми зафіксували і польські (*Ванда Мостовська, Павел Круль, Збишек Житень, Мрувка, Кліковський, Окулицький (Ведмедик)*), і німецькі (*Ерик Венцель, Франц Хольман*) літературно-художні антропоніми.

Літературно-художня антропонімія зорієнтована на загальнонаціональні антропонімійні норми. У романі натрапляємо на велику кількість літературно-художніх антропонімів, носіями яких є місцевий люд – волиняни. Автор запозичив реальні імена та прізвища, що характерні для місцевості, де відбувалися події. Як зазначав Ю. Карпенко: «Зрозуміло, що у творі дія відбувається в якомусь місці (місцях) і в якомусь часі (часах): власні назви мають місце й часові відповідати, виконуючи тим самим хронотопічну функцію, що обов'язково включає й етнічну класифікацію персонажів» [5, с. 62].

Поді в романах «Чорний ліс» та «Біла ніч» відбуваються на Волині, а в романі «Багряний рейд» – на територіях Житомирщини, Київщини, Хмельниччини, Вінниччини, тому автор черпає з реальної антропонімії регіону такі оніми, які характерні для конкретної антропосистеми. До національно-значущих літературно-художніх антропонімів зараховуємо:

імена та їх варіанти: *Богдан, Ксеня, Максим, Оксана, Славко, Галя* (ЧЛ), *Андрій, Клим, Любов (Любава, Любка), Майя (Майка, Манька), Павла (Паша), Микита* (БР), *Галка (Галь, Галченя), Марта, Прокіп, Уляна, Юстина, Ярина* (БН);

прізвища: *Волосюк, Савчук* (ЧЛ), *Гордієнко, Навроцька, Степанюк, Щербань* (БР);

ім'я + прізвище: *Павло Бережний, Іван Бунчук, Микола Савчук, Іван Сердюк* (ЧЛ), *Іван Зозуля, Майя Зозуля, Остап Ревуцький, Дмитро Вознюк, Галина Дудко, Вася Щербань, Юрій Гордієнко, Павло Христюк, Василь Сміян, Мирон Чепіга* (БР), *Марта Голоднюк, Михайло Голяк, Мирон Чотар, Яків Антонюк, Степан Цвяшко, Іванна і Влас Холодницькі* (БН);

андроніми: *Савчучка, Волосячка* (ЧЛ);

ім'я + ім'я по батькові: *Любов Миронівна, Майя Пилипівна, Мирон Петрович* (БР). Такі називання не є характерними для західного регіону, тому фіксували ми їх тільки в романі «Багряний рейд».

Більшість із перерахованих літературно-художніх антропонімів є популярними і поширеними на певних теренах України. У романах вони ідентифікують персонажів за національною ознакою. Відомий ономаст Л. Белей писав: «Адже нейтральне антропонімійне тло літературного твору твориться за умов максимального врахування соціальних, територіальних та часових факторів, що супроводжують функціонування реального антропонімікону українців» [1, с. 56].

Як бачимо, у романах про УПА Андрія Кокотюхи функціонують літературно-художні антропоніми, що несуть різну інформацію про героїв, мають неабиякий характеристичний потенціал, найрізноманітніші смислові та емоційні наповнення, супроводжуються конотаціями та різними асоціаціями. Псевдо Східняк, що належить головному героєві, має різні конотації: східняк (зі сходу), східняк (інший, чужий), східняк (свій). Усі літературно-художні антропоніми відіграють важливу роль у розгортанні сюжету, працюють на мету, завдання, ідею роману. Вони постають важливою складовою архітектоніки художнього тексту і відображають творче мислення письменника, багатство його мови, особливості стилю.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Вегеш А.І. Стилістична роль літературно-художніх антропонімів роману «Червоний» Андрія Кокотюхи. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових*

- праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Харків, 2018. Вип. 48. С. 231–237.
4. Енциклопедичний словник символів культури України за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. 5-те вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М. 2015. 912 с.
 5. Карпенко Ю. Про літературну ономастику: Міркування на базі твору Ліни Костенко «Коротко – як діагноз». *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 61–70.
 6. Кокотюха А. БР. Багрянний рейд: роман; передм. І. Патриляка. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 288 с.
 7. Кокотюха А. БН. Біла ніч: роман; передм. О. Пагірі. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 288 с.
 8. Кокотюха А. ЧЛ. Чорний ліс: роман; пердм. І. Патриляка. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 304 с.
 9. Павликівська Н. Українська громадсько-політична псевдонімія ХХ (1929–1959 рр.) – поч. ХХІ століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 239–243.
 10. Павликівська Н. Словник псевдонімів ОУН–УПА. Вінниця: О. Власюк, 2007. 440 с.
 11. Пагіря О. Під покровом таємної війни. Кокотюха А. Біла ніч: роман; передм. О. Пагірі. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. С. 5–7.
 12. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.

КОЛІРНИЙ СИМВОЛІЗМ У ЗАГОЛОВКАХ РОМАНІВ ПРО УПА АНДРІЯ КОКОТЮХИ

Відомий сучасний український письменник Андрій Кокотюха, розвінчуючи радянські міфи про Другу світову війну, видав низку романів про Українську Повстанську Армію. Його романи є надзвичайно актуальними сьогодні, коли наше суспільство змушене воювати за своє право на існування. У передмові до роману «Чорний ліс» І. Патриляк пише: «Боротьба між українською національно-державною та радянсько-російською ідентичностями, яка впродовж останніх десятиліть велася політичними і пропагандистськими методами, стараннями чинного російського режиму переросла у криваву війну. Війну, яка пробуджує в наших громадян інтерес до пізнання попереднього досвіду подібних протистоянь, які мали місце

в 1917–1920-х та в 1940–1950-х роках. Наукові, науко-популярні та художні твори на історичну тематику нині звучать по-особливому, викликають у вітчизняного книголюба загострену зацікавленість» [14, с. 5]. Автор зумів об'єднати складні події і показати «всю гостроту протистояння, яке шматувало людські долі, нищило мораль, робило друзів ворогами, а ворогів друзями» [14, с. 6].

Об'єктом нашого зацікавлення вже були романи А. Кокотюхи. Ми досліджували функціонування літературно-художніх антропонімів, у першу чергу – псевдонімів воїнів УПА [1, с. 4]. Тепер об'єктом нашого дослідження стали назви романів – заголовки (бібліоніми).

Актуальність дослідження зумовлена посиленням інтересу вчених до ролі кольору у творах майстрів слова, адже в доборі кольорів, їхніх відтінків і різних значень відбивається своєрідність авторського бачення й розуміння світу. Безперечно, цікавим у цьому плані є дослідження кольору в заголовках романів про УПА А. Кокотюхи.

Назви творів сучасних українських письменників привертають увагу дослідників. Заголовки несуть у собі особливе семантико-стилістичне та експресивне наповнення. У заголовку – зміст твору.

Про роль заголовків в українській літературі писали відомі науковці: Ю. Карпенко, М. Карпенко, Е. Боева, О. Немировська. Заголовок був об'єктом уваги Н. Веселової, В. Галич, Л. Грицюк, Т. Желтоногової, Л. Зеленко, О. Кульбанської, Т. Крупеньової, Г. Лукаш, С. Петрової, А. Попович, М. Торчинського, О. Траченко та інших. Заголовки привертати і нашу увагу. Ми досліджували назви творів М. Дочинця, В. Шкляра, А. Кокотюхи, С. Жадана, М. Гримич, В. Лиса та ін. Цікавими в дослідженнях є мотивація заголовків, їхня семантика, роль у формуванні змісту, визначення функцій. Але наше дослідження присвячене ролі кольору в бібліонімах (заголовках).

Важливу роль у художньому творі відіграють барволексеми, тим більше, якщо колір фігурує в назві твору. Адже відомо, що кольори викликають певні почуття, діють символічно. Митці слова використовують цю властивість, щоб емоційно й естетично вплинути на читача. «Сполучуваність назв кольорів із різними поняттями відбиває і закономірності використання традиційних образів, які стали певною мірою поетичними символами, і новаторське вживання назв із семантикою кольору для створення емоційно-оцінних метафоричних означень» [13, с. 257]. Назви кольорів були предметом зацікавлення багатьох мовознавців (С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, Н. Сологуб,

Л. Ставицька та ін.). Але роль кольорів у заголовках художніх творів усе ще залишається мало вивченою.

Метою нашої статті є дослідження колірної символізму в заголовках романів про УПА А. Кокотюхи. Джерельною базою дослідження послуговували романи відомого сучасного українського письменника Андрія Кокотюхи «Чорний ліс», «Багряний рейд», «Біла ніч», «Червоний».

Наукова новизна полягає в тому, що вперше досліджується роль кольору в заголовках романів А. Кокотюхи, установлюються особливості символічного використання кольору. У тлумаченні поняття «символ» виділяють такі ознаки: «характеризується відносною полісемічністю вкладеного в нього смислу, багатомірністю осмислень, певною розмитістю межових кордонів; на мовленнєвому рівні супроводжується широким набором конотацій, емотивних супроводів, аксіологічних уявлень» [12, с. 174]. Важливу роль у виявленні цих образно-символічних нашарувань відіграє текст. Мовознавча та літературознавча наука сьогодні все частіше звертається до проблеми значення слова, зокрема смислового навантаження колірних епітетів у тканині художнього твору. А. Кокотюха в заголовки своїх романів вводить колірні епітети, вони трапляються і в тексті, дуже часто мають додаткове смислове навантаження, конотативний ореол, символічну функцію. У заголовках романів А. Кокотюхи «втілена даль часу, глибина його пізнання в складному переплетінні гострих соціальних і моральних проблем, розмаїття характерів і обставин. Сутність символу в заголовку має за мету дати первісний смисловий імпульс, своєрідну установку для читача на сприйняття того, яким змістом наповнюються ці слова, це своєрідне вихідне визначення теми» [6, с. 668].

У трилогії про УПА, що об'єднує романи «Чорний ліс», «Багряний рейд», «Біла ніч», сюжет пов'язаний із повстанцем на псевдо Східняк. У романі «**Чорний ліс**» події відбуваються на Волині, саме в Чорному лісі, де знаходять прихисток вояки УПА. Реальна назва лісу в романі стає символом, а чорний колір містить виразний оцінний момент. Якщо в романі «Інтернат» С. Жадана чорний колір частіше виступає символом трагедії, смутку, печалі, смерті, нещастя [2], то в А. Кокотюхи чорний колір має широкий діапазон значень. Для бійців УПА Чорний ліс став домівкою, місцем, де можна сховатися, тому він став охоронцем. Чорний ліс – свій ліс, тут безпечна територія (*«Тож вояки добре орієнтувалися на території, головне, зовсім не боялися*

Чорного лісу» [11, с. 63]). У цьому випадку не відчитується значення чорного кольору як поганий, негативний. Для своїх Чорний ліс стає добрим, для ворогів – поганим. На нашу думку, свій відбиток накладає ще й фольклорна традиція, де чорний найчастіше є прототипом чогось злого, таємничого, небезпечного. Чорний виявляється також втіленням гніву, зневаги до ворогів, найкращою характеристикою зла («*Тож ані німці, ані совіти в наших селах не мають ніякої підтримки. А в наших лісах так само їм нема ні спокою, ні безпеки»* [11, с. 35]; «*І взагалі, сюди, у Чорний ліс, чужі бояться заходити, і найперше німці»* [11, с. 88]). Чорний ліс не тільки захищає своїх, він ще й об'єднує, збирає до купи, щоб обороняти свою землю («*Тут, у лісі, зібралися ті, хто налаштований не на загибель, а на перемогу»* [11, с. 110]). Перебування в Чорному лісі для людей було тяжким, тому чорний колір тут має переносне значення: «тяжкий, безпросвітний, безрадісний. // Пов'язаний з труднощами, незгодами (про час)» [5, с. 1605], а також холодний («*Кілька вояків не знімали плащ-наметів, і це теж мало своє пояснення: у серці Чорного лісу звичного для літа тепла не відчувалося»* [11, с. 89]). Спочатку Максим Коломієць недовіряв лісовим воякам, боявся, що здадуть німцям («*Максим перекочує з Чорного лісу до гестапо»* [11, с. 100]), і невідомо, де страшніше (чорніше) буде.

Чорний колір у значенні «непроглядний, густий, темний. // Огорнутий, оповитий темрявою, дуже темний, похмурий» [5, с. 1605] теж відчитується в назві роману («*Місячне сяйво зараз розтинали навіть рясну темряву чорного лісу »* [11, с. 163]). Так місцеве населення назвало ліс за густоту, щільність, непрохідність. У сполученні чорний ліс символіку чорного кольору можна вважати хоча й традиційною, але трохи віддаленою від усталених український фольклорних взірців. Кілька разів Східняк допомагає Ванді в скрутних ситуаціях, і завжди виручає ліс, у якому можна розчинитися («*Коломієць не зводив із неї погляду, аж поки її постать не зникла серед дерев»* [11, с. 220]; «*і Ванда, обережно пробравшись до краю великої галявини, майнула під захист кущів та миттю загубилася між дерев»* [11, с. 264]; «*А Максим стояв і чекав, доки вона не дістанеться перших дерев, не зануриться між них і Чорний ліс не поглине її беззахисну фігурку»* [11, с. 294]). На реальну парадигму, що відповідає чорному кольору, нашаровується переносна, образна.

Центром повстанської боротьби став ліс, і не просто ліс – Чорний ліс. Тут люди жили, ховалися, мріяли про світле майбутнє, тут

воювали і гинули. Саме назву цього центру автор виносить у заголовок. Чорний ліс – найголовніша власна назва художнього твору. Вона має велике змістове навантаження. «Назва тим ліпша, чим більший шматок змісту твору, його духу, і тональності вона виражає, чим більше у ній ліній зв'язку з твором. Назва тим ліпша, чим вона менша і чим більше несе в собі інформації», – писав відомий ономаст Ю. Карпенко [7, с. 34].

Як бачимо, чорний колір у романі «Чорна ніч» має символічний сенс. Символіка чорного кольору побудована на протиставленні білому.

«Символ – це умовне позначення якогось предмета, поняття, явища, процесу, художній образ, який відбиває певну думку, ідею, почуття. Символ – це уявлення, що викликає певне коло асоціацій у певній поетичній системі. Символ – одна з могутніх підвалин національної культури. Загально визнано: справжнє мистецтво – символічне» [6, с. 738].

У другому романі трилогії «Багряний рейд» «Андрій Кокотюха переносить читача до подій 1944 року, коли повстанське командування надзвичайно активно працювало над розгортанням антирадянського підпілля на Житомирщині та Київщині, намагалося поширити повстанський рух у наближених до столиці лісових масивах і навіть робило спроби проникнути в напрямку чернігівських лісів» [15, с. 5–6]. Багряний колір у назві роману не випадковий, тут теж відчитується символічний зміст. Найперше, у рейд на Схід вирушають восени, а багряний – один із кольорів осені, відтінок червоного кольору. «Багряний – густо-червоний, пурпуровий [5, с. 54]. На сторінках роману знаходимо: *«У рейд виступали, як сіло сонце. Саме йшло на спад бабине літо, і осінь немов махала їм на прощання останніми теплими днями, бажаючи щасливої дороги. Деревя вже поволі вбиралися в багрянець, грали у променях, немов іскрили вогнем»* [8, с. 82]. Майя Зозуля вибігає в *«теплі жовтневі сутінки – останні дні бабиного літа»* [8, с. 207]. Осіннє сонце дарує трохи тепла, нехай і умовного (*«Було тихо й гарно. Сонце, що пробивалося крізь листя, вже не гріло, та довкола багрянло, це створювало ілюзію тепла»* [8, с. 236]); *«Повернулися до схованого мотоцикла, розклали на багрянному листі зброю»* [8, с. 274]; *«стало зелено серед жовтневого лісового багрянцю»* [8, с. 97]. З другого боку, багряний (червоний) – колір крові, ран, війни, смерті. Кров раненого бійця зливається з кольором осені (*«Чуб опустився на вологий килим із багряного листя, притулився*

спиною до дерева» [8, с. 158]; «Чуб сидів на мокрому килимі з багряного листя, накривши брезентом кулемет, і тримався за плече. Ніч у вогкому лісі роз'ятрила рану, тепер вона ніла й навіть почала трохи кривавити» [8, с. 275]). Багряний колір асоціюється з полум'ям від пожарищ (колір вогню, вогняний) («Вибух. П'ятеро ще якийсь час стояли, заворожено дивлячись на вогонь» [8, с. 155]; «Навіть поночі стало ясно – тут рік тому було гаряче» [8, с. 137]; «За п'ять хвилин поле бою спорожніло. Багряніли верхівки дерев» [8, с. 281]). Цей колір символізує небезпеку, ворожнечу, помсту, війну, агресивність, боротьбу, незалежність. Відчитується асоціація з кольором вогню в словах, голосі, коли Східняк хоче виступити перед вояками («Обставини вимагали чогось гарячого, полум'яного, закличного й викличного» [8, с. 82]). Тут цей колір може набувати значення напружений, тривожний, гнівний, сердитий. Як бачимо, колір у заголовку виступає в ролі особливого стилістичного прийому, служить ключем до розуміння підтексту. Рейд на Схід України зчинив переполох серед червоноармійців, які зазнали втрат, але і з боївки Східняка живими залишаться двоє. З кривавими боями доводилося прокладати шлях, тому рейд був кривавим, багряним.

У «Чорному лісі» чорний колір асоціюється зі спаленими містами і селами, зі згарищем, а багряний у «Багряному рейді» – з полум'ям від згарищ, з пролітою кров'ю.

У назві третього роману «**Біла ніч**» фігурує білий колір. Насправді заголовок дещо незвичний: поєднання апелятива ніч із прикметником біла – поєднання непом'януваного. Епітет *біла* та лексема *ніч* привертають увагу читача як своєрідна загадка, відгадати яку неможливо без звернення до самого тексту. Українська ніч – темний час, або, як співається у пісні: «Ніч яка місячна, зоряна, ясна », може бути ясна, місячна, але не біла. Уже відчитується протиставлення світлого й темного, що втілюється в опозиції білого й чорного. Атрибутом білий наділено концепти світ, день (білий світ, білий день), а тут – ніч. Назва оперативного плану майора Полиніна лягла в заголовок роману. За операцією Полиніна, у партизанські боївки відправлялися завербовані, робили доноси, ліквідували командирів («По «Білій ночі» все, мов годинник пройшло. Бо я займався. І вийдемо на Східняка раніше, ніж передбачено «Білою ніччю». Це не означатиме, що операцію розробляли марно» [9, с. 129]). Плани НКВС часто зривалися бійцями УПА, про це говорить Полинін із Нечаєвим («Операція «Біла ніч опинилася під питанням. Адже Коломієць живий.

Про «Білу ніч» не думай! – перервав майор. – Операція планувалася не заради знищення одного бандерівського командира! У будь-якому їхньому відділі бажаний наш агент! Що більше їх, то краще видно все! Як на долоні! Я пояснював, здається, справжню сутність операції. – Так, ви згадували метафору. – А ти, Нечаєв, більше не згадує розумних словечок!» [9, с. 163]). Нечаєв розповідає про «простий, але геніальний» план Клавдії, зазначаючи, що «Полинін уже ввів у дію свою «Білу ніч», усе працює. Коли зграї позбавити вожаків, вони ослабнуть і розбіжуться самі, такий його план» [9, с. 212–213]. Клава має завдання переконати арештовану Марту йти на співпрацю зі слідством, вона передає інформацію про плани Полиніна («Операцію «Біла ніч» уже не зупинити. – До чого тут біла ніч? Я чула, це в північних країнах. Літніми ночами світло, наче в день. – Не зовсім так. Швидше біла ніч нагадує ранній вечір. Але ключове слово – усе видно, нічого не сховається. Ваші, як ви їх називаєте, повстанці ховаються в темряві. Діють переважно вночі. А біла ніч – коли видно, як удень. Не сховаєшся. Він придумав, як вигнати бандитів з темряви на світло. Образно звучить, хіба ні?...у ваші банди проникатимуть агенти держбезпеки, завербовані з числа українців. Мета – ліквідувати командирів. Знаєте, як убивають вожаків, щоб зупинити, обезглавити зграю. Без керівників ці загони почнуть виходити з темряви на світло. Уже не ховатимуться, Або скласти зброю, або – забратися геть. Отака біла ніч» [9, с. 239–240]). Складаючи план ліквідації повстанського опору, Полинін уявляв як у звітах начальству буде показувати беззаперечний успіх «Білої ночі». Це було його «дітище», «його головна амбіція». Білий у його свідомості поставав як символ чистоти, можливість здійснення заповітних мрій. Великим було бажання зачистити волинські ліси від вояків УПА. Але така мрія була й у повстанців: вони не хотіли на своїй землі терпіти «визволителям». Летючий відділ Східняка здійснює диверсійні військові операції навіть одночасно в кількох місцях, заманити його в пастку не вдається. Хитромудрі плани Полиніна ламаються один за другим, ціла низка невдач розвіює міф про їх геніальність. І біла ніч стає чорним жахом, він розуміє, «що «Біла ніч» у світлі останніх подій себе повністю дискредитувала» [9, с. 274]. Його вичитує начальство, він боїться рапортів Берії, від нього тікає Клавдія, він убиває соратника, офіцера держбезпеки Нечаєва, втрачає капітана НКВС Орлова. Генерал Савченко насміхається над його операцією, підкреслюючи, що все відбувалося саме білого дня, а не ночі («Офіцерів держбезпеки

вбивають просто серед білого дня! ліквідація Голяка в лікарні, теж, можна сказати, серед білого дня, ще й напад на Клавдію замість того грається в якісь операції з красивими назвами. – «Біла ніч» у нього! Гляди, Полинін, накликаєш собі чорних днів! Та чого – уже накликав!» [9, с. 274]). Повстанці з Чорного лісу зуміли розсекретити «Білу ніч» і створити страшні (чорні) проблеми ворогам, відвойовуючи своїх серед білого дня.

Та повернемося до значення кольору. Білий колір – колір чистоти, радості, символ невинності, він асоціюється з денним світлом, Божим світом, тобто виступає антиподом чорного [3, с. 74]. Це ми спостерігали у романі Л. Дереша «Трохи п'їтьми, або на краю світу», де чорний і білий кольори протиставляються, є антонімами, між ними відбувається боротьба, де перемагає білий [3]. У Сергія Жадана в романі «Інтернат» і чорний, і білий кольори виступають у парі, доповнюють один одного. І біла, і чорна барва в романі «Інтернат» – барва смутку, війни, розрухи, страждань, болю, страху, безвиході [2]. Тут білий колір має, як зазначає О. Потапенко, «протилежну символіку: він знак порожнечі, безтілесності, мовчання, смерті» [16]. Такий білий колір є небезпечним, він не пов'язаний із силами добра, він має таку ж символіку, як і чорний. У «Білій ночі» А. Кокотюхи сприйняття білого кольору залежить від сторін конфлікту: радянська влада оголосила війну повстанцям, прикриваючись білим, для них цей колір мав бути добрим; для лісової армії – поганим. Але вийшло навпаки. Епітет білий тут стає також ознакою холоду, пустки, страждання. Відчитуються зіткнення полярностей, емоційних протиставлень, де білий і чорний кольори є своєрідним виражальним засобом. Ці кольори є діаметрально протилежними символами позитивного й негативного. На наш погляд, автор втілює у метафоричне зображення *біла ніч* перемогу добра над злом, світла над темрявою.

Роман Андрія Кокотюхи «Червоний» названий іменем головного героя.

А. Кокотюха підносить власну назву до рівня символів, узагальнень. Його головний герой – командир летючої групи УПА – названий промовистим іменем Червоний. Ця назва стає домінуючою, семантичним ядром тексту, тому автор виносить її у заголовок [4].

Цікавим є те, що назва головного героя не є прізвиськом. У бандерівця Данила справжнє прізвище Червоний. Зразу ж запрошується асоціація з бійцем Червоної армії – червоноармійцем.

Але Червоний – борець за вільну Україну. Парадоксальною є ситуація, коли червоні «полюють» за Червоним, а офіцер Лев Доброхотов отримує *«орден Червоної зірки за арешт Червоного»* [10, с. 155].

Характеристичний потенціал літературно-художнього антропоніма на цьому не вичерпується. Тут яскраво простежується символіка кольору. Із фольклорних творів дізнаємося, що червоний колір має сильний емоційний заряд радості, свята; набуває змісту урочистості, небуденності, незвичності, казковості. Місцеве населення називало Червоного героєм, Калязін – людиною з легенди.

Червоний колір має властивість збуджувати, спонукати до дії. Автор зазначає: *«Загалом у ньому вгадувалося щось нестримне, шалене, щось таке мужнє – як на порівняно молодий вік»* [10, с. 46]. Червоний перебуває в безперервній боротьбі, він групує довкола себе багато людей. Навіть у таборі йому це теж вдається. Ватажок злодіїв Тайга захоплюється Червоним: *«Молоток, Червоний! Я від самого початку знав: оцей хитрий хохол таки втягне всіх у знатну бузу!»* [10, с. 303]. Його навіть вороги називають мужчиною-воїном.

Та найголовніше, що червоний колір символізує небезпеку (варіант крові). А яким небезпечним був командир Червоний для червоноармійців! Польська влада його називала небезпечним терористом-націоналістом. НКВД розшукувала за підпільну підривну діяльність, антирадянську агітацію та пропаганду. Устами М. Середи автор розповідає, що Червоний належав до тих людей, котрі *«не боялися ані чорта, ані грому, ані кулі. Якщо такий чоловік – друг, то про таких у військах говорили: з ним можна йти в розвідку. Коли ж він воює проти тебе Про наслідки не хотілося думати»* [10, с. 46]. Його вважали особливо небезпечним злочинцем, він становив загрозу *«для успішного поступу радянської влади. Навіть у воркутинських таборах Червоний, «справжній ворог радянського народу», був небезпечним, бо «завойовував авторитет на зоні».*

А червоний колір – це також колір пекла, вогню. Головному героєві довелося пройти не одне коло пекла (*«Тут, у цьому пеклі, я не лишуся. Треба – поповзу на свободу»* [10, с. 286]). Він нагадує вогняного ангела (*«Ставний, міцний, пружний виступив із темряви, під вогняні сполохи. І в них його лице видавалося мені напруженим, майже кам'яним – не обличчя, а маска. Маска неприхованої люті»* [10, с. 139]. *«Данило Червоний, спокійно і впевнено, із виразом люті на закіптюженому обличчі, ступав за ним, мов янгол смерті»* [10, с. 141]). Червоний організовує втечу з концтабору. І всі, *«хто йшов з*

Червоним, готувалися до смерті, але в бою» [10, с. 291]. Червоний колір тут асоціюється з кров'ю, війною, ранами, смертю.

На основі встановленого асоціативного зв'язку з насильством червоний колір набуває значення страшний, напружений, тривожний, негативний, демонічний. Як бачимо, колір може розкривати глибину сюжету і служити ключем до розуміння підтексту, виступати в ролі особливого стилістичного прийому.

Символізм червоного кольору багатозначний та амбівалентний. З одного боку – енергетичний, активний, символізує повноту життя, свободу, урочистість, радість, а з іншого – ворожнечу, помсту, війну, агресивність, боротьбу, незалежність [16].

Як зазначає В. Кононенко, «образно-асоціативний ряд, створений цими та іншими колірними позначеннями, не випадковий; доведено, що колірний символізм відповідає мовнокультурним параметрам кожного народу: відмінності в сприйнятті колірної гами можуть бути індивідуалізовані, але її психотипні риси зазвичай збігаються» [12, с. 81].

Отже, символ має багатозначний характер. Символічність полягає в нескінченності інтерпретацій заголовка-символу, а колірні епітети можуть формуватися на основі прямого значення слова – назви кольору і на основі переносного, так виникають метафоричні епітети і метонімічні епітети. Такі епітети наділені символічним змістом; вони увиразнюють авторську думку, ідею. Як бачимо, чорний, багряний (червоний) і білий кольори в романах А. Кокотюхи – кольори війни. У колірному символізмі заголовків романів А. Кокотюхи відбиваються народні традиції, звичаї, вірування.

Література

1. Вегеш А. Особливості літературно-художнього антропонімікону в романах про УПА Андрія Кокотюхи. *Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти*. Матеріали наукової конференції, присвяченої 30-річчю від дня утворення кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет». м. Ужгород, 8 грудня 2020 р. / За загальною редакцією проф. М.М. Вегеша і Ю.О. Остапця. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 170–181.
2. Вегеш А. Роль кольору в романі Сергія Жадана «Інтернат». *Записки з українського мовознавства*: Вип. 26. У 2-х томах. Т. 2: Зб. наук. праць *Operain linguistica ukrainiana: Fascicullum 26. Vol. 2* / Головний ред. Ю. Ковалевська. Одеса: «Полипринт», 2019. С. 27–36.

3. Вегеш А. Символічна функція кольору в романі Любка Дереша «Трохи пільми, або на краю світу». *Освіта Закарпаття*. Науково-методичний журнал Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти. № 21. Ужгород, 2015. С. 72–77.
4. Вегеш А. Стилiстична роль лiтературно-художнiх антропонiмiв роману «Червоний» Андрiя Кокотюхи. *Лiнгвiстичнi дослiдження: Збiрник наукових праць Харкiвського нацiонального педагогiчного унiверситету iменi Г.С. Сковороди*. Харкiв, 2018. Вип. 48. С. 23–237.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпiнь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Енциклопедичний словник символiв культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбiди. 5-е вид. Корсунь-Шевченкiвський: ФОП Гавришенко М. В. 2015. 912 с.
7. Карпенко Ю.О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матерiалi творчостi Миколи Бажана). *Лiтературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 2–37.
8. Кокотюха А. Багрянiй рейд: роман; передм. І. Патриляка. Харкiв: Книжковий клуб «Клуб Сiмейного Дозвiлля», 2019. 288 с.
9. Кокотюха А. Бiла нiч: роман; передм. О. Пагiрi. Харкiв: Книжковий клуб «Клуб Сiмейного Дозвiлля», 2017. 288 с.
10. Кокотюха А. Червоний: роман; передм. В. Кiпiанi; худож. Н. Переверзева. Харкiв: Книжковий клуб «Клуб Сiмейного Дозвiлля», 2016. 320 с.: iл.
11. Кокотюха А. Чорний лiс: роман; пердм. І. Патриляка. Харкiв: Книжковий клуб «Клуб Сiмейного Дозвiлля», 2019. 304 с.
12. Кононенко В.І. Мова у контекстi культури. Монографiя. Киiв – Ивано-Франкiвськ, 2008. 390 с.
13. Культура української мови: Довiдник / С.Я. Єрмоленко, Н.Я. Дзюбишина-Мельник, К.Л. Ленець та iн., за ред. В.М. Русанiвського. К.: Либiдь, 1990. 304 с.
14. Патриляк І. За лаштунками партизанської вiйни. Кокотюха А. Чорний лiс: роман; пердм. І. Патриляка. Харкiв: Книжковий клуб «Клуб Сiмейного Дозвiлля», 2019. С. 5–6.
15. Патриляк. І. Дорогою на Схiд. Кокотюха А. Багрянiй рейд: роман; передм. І. Патриляка. Харкiв: Книжковий клуб «Клуб Сiмейного Дозвiлля», 2019. С. 5–6.
16. Потапенко О. І., Дмитренко М. К. Словник символiв. URL: <https://studfiles.net/preview/5252915> (дата звернення: 23. 07. 2022).

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РЕТРОРОМАНАХ ПРО ЛЬВІВ АНДРІЯ КОКОТЮХИ

Сучасний український письменник Андрій Кокотюха з кожним роком завойовує все більшу кількість поціновувачів. Він входить до десятки найпопулярніших авторів, чиї романи є лідерами продаж в Україні. На його твори чекають читачі, за його романами знімають фільми. Автора цікавить різноманітна тематика: детективи, історія, містика. «Кожний роман А. Кокотюхи – це виклик і жорстким жанровим законам, і стереотипам масової свідомості», – пише Софія Філоненко [8, с.15].

Тема національного минулого для багатьох українських письменників сьогодні є важливою. Твори А. Кокотюхи приваблюють патріотично налаштованого читача. Попередні наші дослідження проводилися на основі романів про УПА. Ми дослідили функціонування літературно-художніх антропонімів із роману «Червоний», трилогії про УПА («Чорний ліс», «Багрянний рейд», «Біла ніч»), а також звернули увагу на роль барволексем у заголовках романів про УПА. Літературно-художні антропоніми А. Кокотюхи цікаві своїм наповненням, працюють на створення образу, на ідею, сюжет.

Предметом цієї розвідки є цикл ретродетективів А. Кокотюхи, місцем дії яких обрано Львів початку ХХ століття. До циклу входить 7 романів, що пов'язані з урбанонімами старого Львова, а 8 роман має тих самих героїв, тільки події відбуваються в Парижі. Початок ХХ століття ознаменувався страшними подіями, трагічними змінами, а Галичина, яка знаходилася у складі Австро-Угорської імперії, граничила з Російською імперією, пережила ті зміни найтяжче. Цикл притягує історією, як пише С. Філоненко: «Львівські топоніми в заголовках, приємні кольорові обкладинки і ненав'язлива стилізація рамок і шрифтів, колажі з ретрофото та ілюстрації перед кожним розділом – із цих ошатних томиків можна зібрати колекцію» [8, с. 159]. До речі, нещодавно вийшло двотомне видання «Пригоди Кліма Кошового», яке об'єднало всі романи циклу.

Кожен роман має логічне завершення, конкретну локацію, одного головного героя – *Климентія Кошового*. Климентій Кошовий – молода людина (30 років), київський адвокат, що втікає від переслідувань царизму до Львова. «Він завойовує місто, будує кар'єру, налагоджує особисте життя, знаходить друзів і наживає ворогів У кожному романі

Кошовий втручається у справи кримінальні – бо він трохи авантюристик, а часом відгукується на прохання влади чи впливових громадян» [8, с. 160].

Літературно-художній антропонім *Климентій Кошовий* є характеристичним. Вдамося до етимології та енциклопедичної (авторської) характеристики, досліджуючи літературний онім. Ім'я Клим походить із латинської мови і означає ‘милостивий’, ‘лагідний’, ‘покірливий’ [7, с. 177]. За іншими джерелами – ‘м’якосердний’, ‘людяний’, ‘поблажливий’, ‘милосердний’. Усі ці значення неабияк характеризують головного героя – вони з позитивним зарядом. На сторінках романів знаходимо цьому підтвердження («*Я їхав сюди за спокоєм. Потрапив у бурхливе море. Нема на те ради*» [10, с. 131]; «*Виправдовувало його у власних очах лише те, що жодних інших планів на найближчий час він не будував. Та й у віддаленій перспективі Кошовому тут, у Львові, навряд чи вдалося б зловити птаха удачі. Можна й не ловити, тільки б побачити, схопити за хвоста, видерти кілька пір'їн – ось готовий талісман на щастя*» [10, с. 138]). Бездітний нотар Стефан Штефко відписав контору Климові («*Якийсь час той справді хапав зірки з неба, ставши одним із найуспішніших львівських адвокатів. Та доля різко приземлила того, хто злетів стрімко й високо*» [16, с. 18]). Молодий адвокат не любив помпезності, «коли рекомендувався, називав себе Климом, інших просив іменувати себе так само запросто» [10, с. 17]. «*Прошу, пане Кошовий. Здається, Климентій, я правильно назвав ім'я? – Краще Клим, так коротше*» [10, с. 119]. «*Кошовий не страждав на манію величі. Але водночас знав собі ціну*» [16, с. 174]. Магда Богданович називатиме його «київським зайдою», «цапом-відбувайлом», «своїм злим генієм»; для містян він є «*той самий русин, емігрант із Києва, втікач від переслідувань царського режиму, котрий свого часу допоміг поліції заарештувати російську терористичну боївку*» [13, с. 12]; «*типовий «східняк». Хай жив тривалий час у Галичині*» [17, с. 21]; у Парижі – «*самотній емігрант, якому в травні виповниться сорок п'ять, двічі контужений, із наскрізною раною в плечі*» [17, с. 30]; «*колишній адвокат, колишній вояк Галицької армії, колишній петлюрівський сотник до жодного з політичних емігрантських рухів не залучений*» [17, с. 189].

Прізвище Кошовий походить від прикметника *кошовий* (‘кошовий отаман’ [3, с. 581]), який, у свою чергу, є похідним від апелятива *кіш* (‘військовий табір’, ‘місце перебування запорізьких козаків’ [3, с. 543]). Місцем перебування, проживання і діяльності на значний

проміжок часу для Клима стане Львів – його місто, його пристанище, його кіш. Опиниться він у Львові в доволі скрутному становищі: *«людина без певних занять, виду на проживання й особливо – майже без копійки в кишені. Клим чудово розумів, що його нинішнє становище цим впливовим містянам відоме»* [10, с. 132]. Барбара Райська говорить: *«Кошовий – чудове прізвище. В цих краях навіть рідкісне, оригінальне. Я кохаю тебе і готова повторити твоє прізвище так часто, як ти сам того забажаєш»* [13, с. 178]. «Климентій вміє говорити і переконувати. В екстремальних ситуаціях він сміливий, рішучий, твердий та гострий на розум» [8, с. 163].

У всіх романах цього циклу доволі по-різному будуть переплітатися долі Клима та Магди Богданович. «Магда – до пари Кошовому: сильна, впливова жінка, яка знає собі ціну. Магда – некоронована королева Львова, її бояться, їй догоджають. Утім, у пані Богданович – безліч таємниць. Недаремно вона носить багатозначне ім'я новозавітної грішниці» [8, с. 163]. Усі бояться, що молода вдова колись розкриє таємницю з архіву чоловіка (*«Адже Магда тримала у своїх руках секрети всіх без винятку сильних Львова цього, від президента міста, депутатів, банкірів і промисловців до прокурорів та суддів. Таким був спадок покійного поліцейського – таємна картотека»* [12, с. 38]; *«особа ця дуже втаємничена. Або, інакше кажучи, коли бачиш її вперше, відразу виникає бажання розгадати ту саму романтичну таємницю»* [10, с. 100–101]). Жінка з таким іменем – безсумнівний лідер, як каже Шацький, «жінка дуже-дуже непроста». Вона має вольовий і сильний характер, випромінює невгамовну енергію, усім хочеться стати її другом, прислухатися до її думок. Вона *«була одним із неофіційних центрів впливу на велику кількість процесів, котрі відбувалися у Львові»* [13, с. 33]; *«кумиром для багатьох молодих жінок»* [13, с. 97]. Йозеф Шацький розповідає Кошовому: *«З нею вітається сам президент міста. А поліція рахується незалежно від департаменту. Та що поліція, пане Кошовий! Пані Богданович цілує ручку більша половина депутатів сейму!»* [10, с. 82]. Перші враження Климентія від Магди: *«Молода, вродлива й, поза сумнів, шляхетна пані поводить ся з поліцаями, як із своєю челяддю. Чисто тобі цариця з придворними, як не слугами. – Крулевна, – сказав Йозеф, смачно поцмокавши губами. – Королева, тут ви вірно вгадали»* [10, с. 98]. Для Климентія вона – «сувора та загадкова пані», «сильна жінка», «молода неприступна й небезпечна для міської верхівки красуня. Ладна крутити Львовом, тримаючи в пазурчиках

архів покійного чоловіка» [13, с. 165]. Адам Вишневський зізнається Климю: *«Ви ж бачили її, бачили! На перший погляд неприступна фортеця, підступи до якої залиті льодом. Але мені вдалося лід розтопити. Знали б ви, ох, як би ви знали, чого мені все це коштувало!»* [10, с. 264]. Іноді головний герой буде іграшкою в руках Магди. Але саме Кошовому вдається розкусити міцний горішок: виявиться, що Магда – *«донька збіднілих чернівецьких аристократів, народжена Магда-Ядвіга Костецька»* [13, с. 188]. Клим дізнається не тільки *«таємницю походження Магди й деякі не зовсім привабливі сторінки її минулого»* [16, с. 101]. Якщо ім'я Магда овіяне таємничістю, то первісне значення імені Ядвіга розкривається повністю. Ім'я Ядвіга походить із давньоверхньонімецького 'боротьба', 'бій' і означає 'завойовниця', 'переможниця' [7, с. 412]. Шацький називає її левицею. Завоювання та перемоги дозволили вижити їй у жорстокому світі. Климентій у Парижі говорить: *«Повірте, Магда Богданович, яку я знав – жінка дуже мудра. Вона трималася на плаву завдяки інтригам, перед якими схилила б голову сама Марія Медичі. У неї чималий досвід лавірувати, маневрувати, але при цьому не шкодити нікому фізично й забезпечувати власний спокій і добробут. У неї було замолоду непросте життя, воно навчило»* [17, с. 93].

Найкращим другом Климентія у Львові стане єврей-дантист *Йозеф Шацький*. Уміння пристосовуватися до доккілля виробило в Шацького бажання знати все і про всіх (*«Шацький всякий раз відчував себе значимим, потрібним, причетним до чогось важливого. Йому кортіло бути корисним якомога більшій кількості людей і, відповідно, через різноманітні знайомства мимоволі стати причетним до всього, великого й малого, що відбувається у Львові»* [11, с. 249]). Улюбленою фразою героя стануть слова: *«Шацького знає половина Львова, інших Шацький знає сам»* [10, с. 54]. Шацький не любив церемонитися, шанував простоту і добро, часто виручав Кошового зі скрутних ситуацій. З початку знайомства він скаже Климентію: *«пропоную віднині перестати панькатися. Можете називати мене просто Шацький. Або – просто Йозеф. Ціную вашу русинську шляхетність, але краще зі мною без церемоній»* [10, с. 85]. Ім'я персонажа походить із давньоєврейської мови і означає 'він (бог) примножить, додасть' [7, с. 161]. Усі перемоги, усі виграшні справи Кошового не відбувалися без допомоги Шацького. Тому первісне значення імені в тексті спрацьовує. Йозеф чудово розпізнавав людей, прекрасно орієнтувався в місті. Климентій не міг звикнути до тих темпів, *«із якими*

пересувається у просторі Львова ця вже не першої молодості людина» [11, с. 38]. Магда називає Шацького другом Климентія («Йозеф Шацький, той кумедний, метушливий і надміру цікавий доктор із Кракідалів, – ваш колега ваш друг, ваша тінь. ваша права рука» [11, с. 110–111]). І Климентій щиро зізнається: «Цілковита правда. Пан Шацький від самих перших днів мого приїзду до Львова став кимось на кшталт мого янгола-охоронця. Не знаю, що саме потягнуло його до мене в той час. Та якби не він, було б мені в чужому місті без даху над головою та ламаного крейцера в кишені зовсім непереливки» [11, с. 110]. Літературно-художній антропонім Шацький міг би бути відтопонімного походження (поселення Шацьк Волинської області), але єврей Шацький до слов'янських територій ніякого стосунку не мав. Тому, очевидно, прізвище утворилося від спадкового єврейського прізвиська-аббревіатури Шац, що означає 'посланець громади', 'праведний священник'. Носії такого прізвища були шанованими людьми в суспільстві.

Долі головних героїв тісно переплітаються як із кримінальним світом, так і чиновниками різного штибу. Привертає увагу суворий поліцейський Марек Віхура. Сорокарічного «кримінального комісара Марека Віхуру вирізняв не загрозливий зріст, а найперше колір обличчя» [10, с. 154]. «Червоний колір обличчя чоловік мав від природи, щось сталося із судинами, кров постійно приликала до лиця» [10, с. 155]. Персонаж був високим, кремезним, міцним, за що подумки Кошовий називає його людиною-горою, ведмедем («Високий зріст, широкі плечі й міцна постава робили його подобою дбайливо обтесаної кам'яної брили» [14, с. 54]). Ймовірно, прізвище комісара походить від апелятива вихор («сильний поривчастий вітер, швидкий перебіг подій» [3, с. 160]). Віхура вмів швидко розкручувати кримінальні справи («Вважалося: щойно за справу візьметься Віхура, вона неодмінно буде доведена до кінця» [12, с. 42]), також він «нагадував розлюченого бугая, якого ніхто не ладен приборкати» [10, с. 192]. Його прізвище розкриває його характер.

Протилежністю Віхурі є худорлявий керівник агентурної служби Кароль Лінда («Цей чоловік, подібний видовженим гострим лицем із жорсткими вусиками до щура, керував усією поліцейською агентурою» [13, с. 212]). Автор не дає нам підказки щодо розшифрування прізвища персонажа, а його ім'я в перекладі з давньонімецької означає 'чоловік'. За другою версією ім'я має давньогрецьке походження і означає 'сміливий'. Карл (Кароль) –

сильна особистість, впливає на оточуючих, створює навколо ореол таємничості, «не було місця, де б він не плів своє павутиння», тобто мав всюди агентів.

Журналіст *Януш Навроцький* має досить промовисте прізвище. Незалежний репортер, який «вирізнявся агресивним стилем», вигадав Різника з Городоцької, тобто назвав душогуба різником, як би передбачуючи це («Щойно затримали підозрюваного, Навроцький почав трубитися на кожному розі, з кожної шпальти, кожним написаним ним рядком про свій пророчий дар» [13, с. 57]). Літературно-художній антропонім Навроцький утворився від дієслова *наврочити* – передбачити, спрогнозувати.

Серед представників кримінального світу виділяються *Густав Сілезький*, *Єжи Тима* (права рука Сілезького), *батяр Зенек Навотний*, *відомий крадій Любко Ціпа*, *волоцюга Павло Рибка*, *жебрак Фертик*, кельнер кав'ярні «Під вошею» *Цезар* та інші.

Густав Сілезький – кримінальний король («Клим не мав сумніву – руки Сілезького напевне в крові. Хай тепер, піднісшись на вершини та здобувши авторитет у кримінальному світі, може дозволити собі доручати брудну роботу іншим» [12, с. 46]). Волею долі Кошовий познайомився з Густавом, не раз вони виручали один одного зі скрутного становища. Прізвище героя відтопонімного походження – Сілезія (край у Центральній Європі, що лежить у сучасній Польщі, Чехії та Німеччині, права на котрий довго були предметом суперечки між різними державами). Кошовий називає Густава крокодилем, адже він легко міг справитися зі своєю жертвою. Іноді Климові приходилося виконувати наказ кримінальників.

Єжи Тима замінить Сілезького, «стане для Кошового провідником на міське дно». Він, як каже, Віхура, бандит, за яким плаче тюрма. Але дуже багато різних справ допомагав вирішувати саме Тима, не випадково він скаже комісарові Віхурі, що вони в одному човні. Літературно-художній антропонім Єжи Тима – поєднання двох імен. Польське ім'я Єжи відповідає українському імені Юрій. Тима – розмовний варіант імені Тимофій, первісне значення імені – 'богобоязливий' [7, с. 360]. Тут відчитується іронія: головний бандит Львова і – богобоязливий.

У *Гирі Краківського* «мов у кавалериста, ноги, від чого вусань не ходив, а мовби перекочувався колобком» [14, с. 157]). На перший погляд прізвисько Гиря могло вказувати на зовнішність героя: товстий коротун, не йде, а котиться, виступає перевальцем. Але головною

зброєю Гирі є кулі, якими він наносить удари («*враз коротун знову змахнув правицею, і вона (куля) вилетіла з широкого рукава, гарматним ядром врізавшись у живіт унтера*» [14, с. 165].) Краківський – вірогідно, прізвисько, як бачимо, теж топонімного походження.

За зовнішнім виглядом отримує прізвисько *Кшиць Пляма* («*На нього дивився молодий, років двадцяти баяр, праву половину лиця якого потворила родима пляма. Я – Кшиць Пляма, і мене всі знають. Ну звісно, як же ще такого прозвати*» [16, с. 69].)

Луку *Різника* називали Божою людиною, бо був він несповна розуму. Клим під час розмови скаже: «*Отож. Апостол, святий Лука*» [13, с. 47]. Відчитується натяк на невинність, тим більше, що ім'я Лука в перекладі з грецької має значення 'світло' [7, с. 199]. Реальне «*прізвище затриманого дивним чином збіглося з прізвиськом, яким газети нарекли божевільного вбивцю*» [13, с. 31]. «*Різник таки виявився справжнім Різником*» [13, с. 57]. Насправді справжнім різником (вбивцею) був Альберт Мазур.

Русофіл *Ярослав Навотний* доносить на людей, убиває, щоб тільки прислужитися («*Мої послуги можуть бути потрібні російській владі на всіх рівнях!*» [14, с. 113]). Тому прізвисько розкриває характер героя, його вчинки. Вважаємо, що назва *Навотний* походить від зневажливого *наволоч* – 'нікчемна, підла людина; негідник' [3, с. 705]. Професор Л. Белей писав: «*письменники дозволяють собі нехтувати канонами реальної антропонімії і можуть ставити у пряму залежність вибір того чи іншого іменування персонажа до особливостей його характеру*» [2, с. 76].

В етнічно строкатому Львові проживали люди різних національностей, тому антропоніми належать до різних антропосистем. Імена *Адам, Агнешка, Данута, Зося, Малгожата, Ружена, Людвіг, Томаш, Рафал, Юліуш, Януш* зараховуємо до польських. Серед польських прізвищ найбільший відсоток становлять найменування на *ський (-цький)*: *Лінецький, Яблонський, Ольшанський, Навроцький, Микульська Пілунська, Понятовський, Вишневський, Моравський* та ін. Є багато імен євреїв: *Естер, Іда, Рива, Шмуль, Іцхак, Яків*. До російської антропосистеми зараховуємо найменування російських офіцерів: *Антон Платов, Павло Павлович Зубов, ротмістр Жаров* та ін.

Серед розмовних імен львів'ян-українців виділяються: *Антось, Геник, Зенек, Місько, Анна, Крися, Ольга, Юстя (Юстина)*.

Прізвища і прізвиська персонажів також характерні для галицьких найменувань: Дана *Лилик* (кажан [9, с. 338], Людвиг *Варга* (губа [3, с. 112]), *Оксана* Антонів, *Олесь* Косацький, *Павло* Арсенич, *Гнат* Буряк, *Карпо* Семчишин, *Антон* Моргун, *Остан* Найда та ін. «Народнорозмовні варіанти антропонімів, у структурі яких наявні діалектні риси, які не є специфічними для якогось одного наріччя або діалекту, також виступають дуже поширеним засобом стилістичної ідентифікації персонажів-українців» [2, с. 22].

Літературно-художній антропонім *Бульбаши* походить від діалектного апелювання *бульба* – ‘картопля’ [3, с. 101]. Отримав його герой за зовнішнім виглядом («*Прізвище цього цербера з Личаківської цілком відповідало зовнішності, насамперед виразному бульбастому носові. Звали двірника Гнат Бульбаши*» [10, с. 142]).

Жебрак-віршоман, що накликавав війну, *Фертик* «*відгукувався на прізвисько Фертик*». *Фертик* – ‘готово, кінець, закінчено’ [5, с. 398], ‘кінець, закінчення чого-небудь’, яке могло бути улюбленим, часто повторюваним словом мовця; утворитися від *ферт*, що означає ‘франт, штрамак, чепурун’ [4, с. 135] («*Фертик змріяв Кошового поглядом, ніби побачив перед собою щойно оспівану вошу*» [11, с. 123]). ‘Самовдоволена, розв’язна людина; франт, джигун, жевжик’ [3, с. 1533]. «*Ним рухало дивне, непереборне бажання нагидити чепурному поважному панству*» [11, с. 158]. *Пихатість* – одна із рис характеру *Фертика*.

Назву *Дзідзьо* герой отримав або за зовнішнім виглядом, або за віком («*Лисий тицьнув пальцем із обкусаним нігтем собі в груди. – Я Дзідзьо. Тут мене знає вшьо товариство*» [11, с. 142]). *Дзідзьо* – ‘те саме, що дідко’ [1, с. 127]. Дідом могли називати і молоду людину, але з сивиною чи лисиною, або того, хто мав якийсь досвід.

Жебрак *Павло Рибка* дуже часто вживає слово *рибка*, але прізвисько отримує від свого справжнього прізвища («*Насправді його звали Павло Окуневський. За це, а не за час від часу вживане слово «рибка» він дістав своє прізвисько*» [11, с. 198]). Маємо гарне поєднання імені та прізвиська: *Павло* (‘малий’ [7, с. 278]) і *рибка* (маленька риба). Автор навіть вводить героя в водне середовище: пірнає у найближчий провулок, виринає, впливає.

Літературно-художній антропонім *Німий Томко* несе інформаційний заряд («*Кілька разів чув про Німого Томка, найбільш довірену з усіх осіб львівського дна – йому доручали тільки великі таємниці, бо нічого не міг говорити від народження, так само був*

неписьменним й, звісно, не вмів читати. Навіть попавшись, Німий Томко все одно не зміг би нічого виказати, хай би там як поліція не билася з ним. Все, у що був утаємничений, помирало в ньому для всіх назавжди» [15, с. 209]). Від природи людина була німою, тому ніякі таємниці розкрити не міг.

Нотар Степан Штефко «з колегами створив невеличку юридичну фірму, котра захищала в австрійських судах інтереси передусім українців, чи, як їх тут називали, русинів» [12, с. 16]. Літературно-художній антропонім Степан Штефко складається з літературного імені та місцевого розмовного варіанта цього ж імені, що в перекладі з грецької означає ‘вінок’ [7, с. 348].

Прізвище Захара Ладного відповідає його зовнішньому вигляду («Загалом в стрільцеві вгадувалася сила Справді ладний, цілком відповідає прізвищу. Міцно збитий, не худий – жиливий, вилицюватий, він нагадував чи то накручену пружину, яка розпрямиться в будь-який момент, чи, швидше, сторожового собаку» [15, с. 55]). Ладний – ‘гарний, красивий, діловитий’ [3, с. 603].

Василь Громнишин завжди активний, рішучий, його поява супроводжується шумом, гримотами («Хоч від Громнишина завжди було більше шуму, ніж реальної користі, він усе ж був не стихією, якою здавався всякому, хто бачив його вперше, а досить тверезим стратегом і тактиком. пан Василь вважав себе творцем великої політики» [15, с. 115]). Гримо́ти – ‘пора, коли блискає і гримить’ [1, с. 107]. Авторське поєднання імені Василь (‘царський’, ‘царственний’ [7, с. 60]) та прізвища Громнишин (грім, громити, гриміти) досить вдало характеризує постійно неспокійного героя.

Російський агент має прізвисько Баламут («Вважайте, той чоловік, Баламут, як я охрестив його, стріляв у Ладного» [15, с. 233]). Баламут – ‘той, хто сіє неспокій серед людей, підбурює на якісь учинки; бунтівник’ [3, с. 57]. Баламут виявився ворожим агентом, він присвоїв ім’я вбитого Романа Гірняка.

Прізвище в Івана Повха походить від ‘діалектної назви гризуна повх, яка в різних говірках має дещо інше значення, як пільх, хом’як, вовчок, кріт, польовий щур, польова миша’ [9, с. 457], ‘кріт’ [1, с. 412] («Повх білявий, такий, молодий зовсім, недавно ще студентом якусь науку гриз. Хімію чи що» [16, с.157]).

Досліджені літературно-художні антропоніми є своєрідним антропонімічним фоном, який «відзначається детальністю, кількісним, структурним багатством, що проявляється часто не тільки у

відтворенні типових загальнонаціональних рис української антропонімії, але й регіональних особливостей» [2, с. 21].

В уста львів'ян автор укладає своєрідний галицький діалект, насичений як місцевими говірками, так і словами іншомовного походження, жаргонізмами, які використовували батяри – представники львівської міської субкультури, авантюристи, гульвіси. У романах львівського циклу багато героїв, що представляють кримінальний світ. Саме тут вони й називали одне одного батярами, кумпелями. Батяр – ‘розпусний, легковажний чоловік’ [3, с. 64], ‘гультьяй’, ‘волоцюга’ [4, с. 90]; ‘кумпель – старольвівське слово, котре означає ‘товариш’, ‘колега’, в німецькому оригіналі – ‘шахтар’ [6], ‘товариш’, ‘дружок’ [4, с. 105].

Кошовий мав властивість називати незнайомих людей за якимись прикметними ознаками: *Окуляри* (чоловік в окулярах), *Бородавка* («чоловік із м'ясистою бородавкою на щоці»), *Заяча Губа*, *Довгоносик*, *Вусань*, *Пані* («Так Клим назвав свою вчорашню знайому. Тобто так вона дозволила звертатися до себе» [13, с. 194]). Тому знаходимо: озвався Окуляри, прогудів Бородавка, Заяча губа замахнувся.

Серед жіночих образів, крім Магди Богданович, особливо виділяється *Естер* – дружина Йозефа Шацького. Вона має давньоєврейське ім'я, запозичене з перської мови, що означає ‘зірка’, ‘дороговказ’ [7, с. 118]. Доантропонімне значення імені неабияк характеризує героїню. Як Шацький, так і Кошовий не один раз цінували її мудрі пропозиції, поради. Вона, як зірка, вела, світила, допомагала розкручувати неймовірні історії. «*Маєте мудру жінку, Шацький*», – не раз буде говорити Клим.

Акторка *Барбара Райська* – наречена Кліма Кошового. Вона не любила повного імені, тому всі називали її *Басею*. *Райська* – акторський псевдонім. Справжнє прізвище героїні – *Барбара Равлик*. «У театральних колах звучить – *Райська*», – гордо констатувала Бася. Не личило артистці мати прізвище *Равлик*.

Агнешка (Агнеля) Радомська «мала здатність обертати життя навколо себе, лишатися в центрі уваги», «йдучи до чергової мети, не зупинялася ні перед чим». Вона – спадкоємиця мільйонів, тому радувалася (*Радомська*) життю, брала від нього все, що хотіла. Промовистим є літературно-художній антропонім *Леон Радомський*. Тут закладена інформація і в імені, і в прізвищі, що й підтверджує текст («*Радомський же, навпаки, міг стати зразковим прикладом людини з сильною волею, яку не беруть ані недуги, ані кулі, ані природні*

катаклізми» [12, с. 199]; «Він людина ділова, звук відразу брати бика за роги» [12, с. 198]). Не випадково автор наділив його іменем Леон, тобто лев.

Промовистим є прізвище *Уляни Поклонської*. Уляна залежала від Навотного, він був її «єдиним благодійником, а вона догоджала, як могла», тобто кланялася, віддячувала. «Виняткова роль, яка відводиться інформаційно-оцінним літературно-художнім антропонімам як засобу моральної характеристики персонажів, зумовлена дуже широкими конотативними їх можливостями. Функціонування інформаційно-оцінних літературно-художніх антропонімів є фактом художньої іменотворчості автора» [2, с. 90]. Більшість із перерахованих літературно-художніх антропонімів є популярними і поширеними на певних теренах Галичини та України.

Як бачимо, літературно-художні антропоніми є важливим елементом художнього твору. Разом із іншими мовними засобами вони реалізують авторську концепцію світобачення, сприяють побудові художнього образу. У ретророманах львівського циклу Андрія Кокотюхи функціонують літературно-художні антропоніми, що несуть різну інформацію про героїв, мають неабиякий характеристичний потенціал, найрізноманітніші смислові та емоційні наповнення, супроводжуються конотаціями та різними асоціаціями. Усі літературно-художні антропоніми відіграють важливу роль у розгортанні сюжету, працюють на мету, завдання, ідею роману. Вони постають важливою складовою архітектоніки художнього тексту і відображають творче мислення письменника, багатство його мови, особливості стилю.

Література

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016. XXIV+648 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Лесюк М.П. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). Наукове видання – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 328 с.
5. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки с. Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра. 2008. 426 с.

6. Словник галицького діалекту. Спадщина предків. URL: spadok.org.ua (дата звернення: 23. 07. 2022).
7. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
8. Філоненко С. Місія здійснення: популярна література у дзеркалі критики. Літературно-критичні статті. Мелітополь: «Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні». 2017. 183 с.
9. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник, наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.

Джерела

10. Кокотюха А.А. Адвокат із Личаківської: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2019. 289 с. (Ретророман).
11. Кокотюха А.А. Привид із Вислової: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.: іл. (Ретророман).
12. Кокотюха А.А. Автомобіль із Пекарської: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2018. 283 с.: іл. (Ретророман).
13. Кокотюха А.А. Різник із Городоцької: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2018. 250 с.: іл. (Ретророман).
14. Кокотюха А.А. Коханка з площі Ринок: роман; худож.-оформлювач О.А. Гугалова. Харків: Фоліо, 2018. 282 с.: іл. (Ретророман).
15. Кокотюха А.А. Втікач із Бригідок: роман; худож.-оформлювач В.М. Карасик. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.: іл. (Ретророман).
16. Кокотюха А.А. Офіцер із Стрийського парку: роман; худож.-оформлювач В.М. Карасик. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.: іл. (Ретророман).
17. Кокотюха А.А. Голова з площі Пігаль: роман; худож.-оформлювач М.С. Мендор. Харків: Фоліо, 2020. 314 с.: іл. (Ретророман).

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РЕТРОРОМАНАХ АНДРІЯ КОКОТЮХИ ІЗ ЦИКЛУ «ВИГНАНЕЦЬ»

Невід'ємним елементом художнього тексту є власне ім'я персонажа, якому відводиться особлива роль у реалізації творчого задуму письменника. Літературно-художні антропоніми семантично наповнені, оскільки, крім номінативної, доповнені характеристичною функцією. Письменник паралельно створює ім'я і образ, які взаємно уточнюють і доповнюють одне одного. «При цьому чим менше

авторського тексту відводиться образу, тим більшу роль у його створенні відіграє ім'я» [5, с. 217].

Детальний комплексний аналіз літературно-художніх антропонімів ретророманів Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець» дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості творення власних назв персонажів і окреслити інтегральні та диференційні тенденції в розвитку літературно-художньої антропонімії, зумовлені естетичними та іншими екстралінгвальними чинниками.

Власні назви героїв із романів Андрія Кокотюхи уже були предметом нашого зацікавлення. Ми дослідили функціонування літературно-художніх антропонімів із роману «Червоний», трилогії про УПА («Чорний ліс», «Багряний рейд», «Біла ніч»), серії ретродетективів про Львів, а також звернули увагу на роль барволексем у заголовках романів про УПА. Літературно-художні антропоніми А. Кокотюхи цікаві своїм наповненням, працюють на створення образу, на ідею, на сюжет.

Ретроромани Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець» відображають події початку ХХ століття, як і детективи із циклу львівських романів. Схожі вони також тим, що пов'язані між собою не наскрізним сюжетом, а одним героєм. Є ще одна схожість: герой львівського циклу Климентій Кошовий [Див. 2] і герой «Вигнанця» Платон Чечель – київські слідчі, але через низку обставин змушені кочувати, вони вигнанці.

До циклу «Вигнанець» входить п'ять романів: «Вигнанець і чорна вдова» (ВЧВ), «Вигнанець і навчена відьма» (ВНВ), «Вигнанець і перевертень» (ВП), «Вигнанець і грішниця» (ВГ), «Вигнанець і шляхетна полонянка» (ВШП). Події відбуваються в різних містах України на початку ХХ століття. Кожний із романів привертає увагу вже своєю назвою, де на першому місці слово *вигнанець*. «Вигнанець – той, кого вигнано, вислано кудись із певної місцевості, території» [4, с. 130]. Апелятивна назва *вигнанець* стає головною в романах.

Платон Чечель – головний герой «Вигнанця». Молодий київський слідчий розкриває серію жорстоких убивств, але за відмову визнати маніяком іншу особу, а не наближену до царя, він втрачає все і стає вигнанцем. Після викриття злодіянь Полінки Урусової та низки інших сам Платон скаже: «*вигнання – моя доля*» [ВЧВ, с. 299]. На запитання баронеси Марії фон Шлессер, куди поїде, відповів: «*Світ за очі. У вигнання*» [ВЧВ, с. 300].

Літературно-художній антропонім *Платон Чечель* має інформаційний заряд. Ім'я Платон грецького походження, тлумачиться як 'широкий', 'широкоплечий', 'здоровий' [6, с. 299]. Так, герой молодий, здоровий та й з плечима все добре. Але автор трохи інакше подає тлумачення. Нікола Садовський говорить: *«Ми з вами в чомусь схожі. – Садовський посміхнувся. – Ви так само маєте грецьке ім'я. Буквально воно означає широкі плечі. – Знаю. Цікавився. – У широкому сенсі – той, хто не боїться йти проти течії»* [ВЧВ, с. 37]. Так склалися обставини, що Чечелю приходилося «йти проти течії». Тому доантропонімне значення імені розкривається. Фон Шлессер називає його київською знаменитістю. І. Захарченко прямо заявляє: *«Ви, Чечелю, у своїй справі найкращий із тих про кого я чув і кого я знаю»* [ВЧВ, с. 15]. Автор зазначає: *«Чечель ішов проти здорового глузду. З ним таке часто траплялося. Особливо – два останні роки, коли доля зробила вигнанцем»* [ВНВ, с. 24]. Кругляк називає Чечеля мандрівним лицарем: *«Ви живете у вигнанні У вас нема свого дому, ви не вільні завести родину. Вас не хоче бачити у своїй вотчині жоден поліцмейстер, бо ви неблагонадійний. Нікому не може подобатися бути вигнанцем на своїй землі»* [ВНВ, с. 38–39]. А. Кокотюха пише: *«Платон світу ще не бачив. Його світ – світ вигнанця, неприкаяного, приреченого на постійні мандри з місця на місце, – обмежувався українськими губерніями»* [ВНВ, с. 208]. Відчувається зв'язок з Агасфером – персонажем християнської легенди, де герой блукає по світах. Образ вічного блукальця був улюбленим для багатьох письменників. Серед сучасних українських письменників його використовували Ю. Андрухович, М. Дочинець та ін. (*«За чотири роки мандрівного життя, ночуючи весь час під випадковими дахами й на чужих ліжках, Платон Чечель неабияк втомився. Спершу, коли довелося поспіхом залишати Київ далі від гріха, думав: ненадовго. Ні, він не тішив себе ілюзіями. Його зробили небажаною персоною. Тісне спілкування з вигнанцем було небезпечним для візаві. Тож покарання для такого – ганяти з місця на місце, тримати під дамокловим мечем, нехай щодня озирається і не знає спокою»* [ВП, с. 41–42]. *«Чечель узагалі дивувався, як йому вдалося тримати автомобіль на ходу весь час, від коли з чужої волі зробився мандрівним лицарем»* [ВГ, с. 69]). Дарині Ільницькій Платон скаже: *«Мене одного разу охрестили мандрівним лицарем. До речі, не знаю, як щодо лицарства. Мандрів у моєму не такому вже далекому минулому вистачало. Сім років неприкаяного життя. Заборона жити в губернських містах. Дамоклів*

меч арешту, щойно Охоронне відділення вирішить, що я загулявся на волі» [ВШП, с. 193].

Прізвище Чечель утворилося семантичним способом від апелятива *чечель*, *чечіль* – назва птаха; має значення ‘балакуча людина, пліткар’, або від російського апелятива *чичель* – ‘гола людина, бідняк’ [3, с. 530]. У тексті знаходимо цьому підтвердження («*Йому, вигнанцеві, до подібного вже два роки як було не звикати. Щоразу почувався голим, отже – беззахисним, хоч при нагоді міг за себе постояти. Та Платон прагнув по можливості уникати подібних нагод. Тому неупублічність стала його другою натурою»* [ВНВ, с. 34]. «*До відчуття, що стоїть перед купою народу голий, додалося зовсім незвичне й цілком неприйнятне ототожнення себе з провінційним актором»* [ВНВ, с. 44]. «*Чечель пишався походженням – нащадок полковника Ніжинського козацького полку. Бунтівного, до речі. Мазепинець, хоч як крути»* [ВГ, с. 36]). Для Марка Чечель – фараон («*Бог послав фараона»* [ВЧВ, с. 135]).

У надзвичайно складних ситуаціях опиняється Чечель, але йому щастить, тому Захарченко каже: «*Але ти, синку, – він знову заговорив фамільярно, – навіть зараз маєш мадам Фортуну за коханку»* [ВЧВ, с. 8]. Дуже часто доводилося Чечелю маскуватися, видавати себе за інших, щоб розкрутити ситуацію. Тому Чечель стає вбивцею Пташкою (ВП), рядовим Харитоном Селюком (ВГ) (Харитон – ‘який дарує милості’, ‘щедрий’, ‘благодатний’, ‘любов’, ‘чарівність’, ‘краса’ [6, с. 398]), унтер-офіцером Ігорем Хомутовим (Ігор – ‘охоронець, захисник’ [6, с. 147]). Усі імена в тексті розкривають своє первісне значення, вказують на риси характеру героя: Харитон Селюк – щедрий селюк (простий), Ігор Хомутов – захисник із хомутом, натяк на несправжність, невідповідність назви, личину.

Усі літературно-художні антропоніми наділені значним характеристичним потенціалом, «що наявний у доантропонімії семантиці іменувань. Завдяки відомій умовності письменники дозволяють собі нехтувати канонами реальної антропонімії й можуть ставити у пряму залежність вибір того чи іншого іменування персонажа до особливостей його характеру» [1, с. 76].

У романах циклу «Вигнанець» майже всі літературно-художні антропоніми характеризують героїв за якимись ознаками. Деякі з них спробуємо описати. Садовський представляється Чечелю як Нікола, хоч хрестили його Миколою («*Проте в офіційних документах значуся Ніколою. Так нарекли батьки. Ім'я грецьке, у нас не аж так часто*

трапляється. Тим не менше пишеться, як звучить, – Ні-ко-ла. До речі, означає переможець. – Або воїн, – підхопив Платон» [ВЧВ, с. 32]). Нікола Самсонович Садовський, Нікі, за словами Чечеля, є зброєносцем у барона. Марко про нього каже: «Лакей, якого підібрали на вулиці, пес, який лизав хазяйську руку» [ВЧВ, с. 156]. «Байстриук, але спадкоємець» [ВЧВ, с. 263].

Барон Альфред Вільгельмович фон Шлессер, Альфі (для Марії), старий пеньок (Альфред про себе). Діти барона: алкоголік Василь (Базиль) («Я частіше називаю його Базилем, на німецький копил» [ВЧВ, с. 51]), лесбійка Варвара, яку у світських колах називають Сапфо за любов до жінок, анархіст Марко (Маркус) – бур'ян, паршива вівця (для Варвари та Василя), Панич (для двірника). Відчувається преклоніння перед запозиченими іменами, що вказує на бажання виділитися серед інших.

Молода дружина барона Марія – чорна вдова. Апелятивна назва чорна вдова стає найменуванням героїні не просто так («Так у народі називають дружин, чий чоловіки довго не живуть після шлюбу. Таку репутацію має й Марія» [ВЧВ, с. 53]; «Марія фон Шлессер, тридцять п'ять років, заміжня втретє. До шлюбу з бароном мала репутацію чорної вдови» [ВЧВ, с. 84]; «Чорна вдова, – мовив Платон, – Так вас охрестили. Ходять чутки: ви прямо причетні до смерті двох попередніх чоловіків, після чого успадкували їхні статки. З кожним мали відчутну різницю в віці. Чоловіки годилися вам у батьки. Як, до речі, нинішній» [ВЧВ, с. 91]). Марко називає Марію буржуазною п'явкою.

Ми зафіксували цілу низку інформаційно-оцінних літературно-художніх антропонімів, серед яких виділяються найменування, що характеризують персонажа за зовнішніми ознаками (вадами, виглядом, розумовими здібностями):

Митя Більмо («Білявий такий, з більмом на лівому оці. Його так і називають – Митя Більмо. Один із підручних Апаша» [ВЧВ, с. 167]; «Його можна було б назвати аристократом, аби не золотий зуб у роті, неакуратно, немайстрово зроблений. І кругла біла пляма на лівій зіниці» [ВЧВ, с. 183]);

Гриць Вовк («У нього вада від природи, вовча паща називається. Це коли піднебіння розщеплене, – кивнув Платон. – Яскрава особлива прикмета» [ВЧВ, с. 175]);

Спиридон Кислий («слідчий дізнавач Спиридон Кислий. Прізвище відповідало зовнішності. Худий цибатий чоловік, чий вік неможливо

було визначити на око, завжди, скільки разів перетинався з ним по службі, зустрівач Чечеля кислим виразом обличчя» [ВЧВ, с. 236]);

коротун Панас Пилипович *Кругляк* («*Чечель побачив невисокого, зовсім круглого чоловіка з дбайливо залізаним набік пробором. Він віддалено нагадував гоголівського Івана Никифоровича, особливо формою голови: редька хвостиком догори. Ця «редька» сиділа на дуже короткій, майже непомітній шиї. Пухке приязне обличчя пашило здоров'ям та енергією, якої товстуни зазвичай не мають*» [ВНВ, с. 35–36]);

Дундукевич Ілько Михайлович («*чоловік, який довго тряс Платонову руку, нагадав йому Івана Івановича. Високий, вищий від Кругляка на голову. Радше худорлявий, аніж худий*» [ВНВ, с. 80]). Саме Дундукевич «заради власної вигоди схвалив план виставити повіт недалеким забобонним бидлом» [ВНВ, с. 298]. Не таким уже й дундуком (дундук – ‘про тупу, неповоротку людину’ [4, с. 331]) виявився чиновник.

Мотрона Пилипівна Половецька («*Мотрона Пилипівна на перший погляд могла здатися тлустою, незграбною. Природа наділила жінку широкою костю, від того мала вигляд поважний, владний, навіть монолітний. Витесана з каменю скіфська баба, ось що одразу напрошувалося. Вона була тонкою й грубою водночас. Красива і сильна. Непідвладна часу. Непохитна й ставна, неначе прибережна скеля*» [ВГ, с. 73]). Ім'я героїні розкривається: Мотрона – ‘поважна заміжня жінка’ [6, с. 242]. Йдеться ‘про старшу віком жінку, що користується загальною повагою’ [4, с. 652]. Про поважність героїні говорить і те, що вона не заходила, а «заносила себе».

Чечіль назвав незнайомого *Щіткою* за наїжаченим на голові волоссям, чоловік у картатому піджаку вийшов *Картатим* («*я зміг зі свого укриття розгледіти Щітку – його настовбурчене волосся ні з чим більше не сплутаєш. Поруч стояв Картатий, у тому самому піджаку*» [ВГ, с. 147]).

Найколеритнішу групу особових найменувань становлять прізвиська, що вказують на ремесло, професію, рід діяльності.

У бандита *Апаша* прізвисько від апелятива *апаш* – кишеньковий револьвер. За словником знаходимо, що *апаш* – ‘У Франції людина, що належить до декласованих елементів; хуліган, злодій’ [4, с. 36] («*Тепер ближче до Апаша. Народився десь на таврійському хуторі. Сава Петров Бережний, так його охрестили. Виріс в Одесі, почав із контрабандистами. Прізвисько привіз з Франції, втік туди від*

шибениці років десять тому. Там познайомився зі справжніми місцевими апашами, роздобув зброю такої марки» [ВЧВ, с. 172]. Маємо поєднання виду зброї та ремесла.

Сажотрус – злодій, що проникає через димоходи («*Легенда. Король ведмежатників. Такої категорії, яку навіть вищою не назвеш. Пролізе всюди, де є димохід. Куди завгодно, де топлять пічки. Навіть, якщо труба горить, Сажотруса вогонь не зупинить. Як він то робить – навіть Апаш не відає. Замки для Сажотруса – трьох видів. Одні одразу відмикає, другі – за десять хвилин, треті – півгодини треба*» [ВЧВ, с. 260]).

Картярі *Ніл Попович* на прізвисько *Жир* та *Мендель Лівшиць* на прізвисько *Піаніст*. Самі герої пояснюють звідки такі прізвиська. *Жир* каже *Піаністу*: «*Недарма вас охрестили Піаністом. Ваші знамениті пальці частенько грають на картах фальшиві мелодії*». *Піаніст* відповідає: «*Мене ж називають піаністом із поваги до професії. Так іменують віртуозів, месьє Жир*» [ВНВ, с. 5]. *Піаніст*: «*Жир мовою картярів означає хрест. Ваша улюблена масть. Важко пояснити, чому вам так пре карта, коли саме вона випадає козирем. Може тому, що, коли здасте ви, у вас на руках хреста лишається найбільше*» [ВНВ, с. 5]. Носіями таких прізвиस्क є декласовані елементи, тому можемо їх зарахувати до соціально значущих літературно-художніх антропонімів.

Чобіт завжди в чоботях, він працює на бійні, де є можливість зі шкіри тварин мати взуття («*Чому – Чобіт? – Бо прізвище. Харитон Чобіт, служить при економії на бійні. – Засторога живодера така важлива для мужиків? – Я не пояснив. Той Чобіт прижився в Палажки Шимченко*» [ВНВ, с. 137]). *Платон* назве його *Всюдисущим Чоботом* («*А потім на Чечеля скакнув Харитон, у самому спідньому, але ба – у чоботях: не знати, як і коли встиг скочити в них*» [ВНВ, с. 238]).

У романі «*Вигнанець і перевертень*» перевертнів буде багато: *Серафима Мілкус* (Олександра Лихоліт), *Едвін Мілкус* (Монте-Крісто, Ілля Лихоліт), *Мішель* (Михайло Григоренко), лікар *Лавров Семен Миколайович* («*Насправді Лівшиць, Шимон Мосейович. З вихрестів, самі розумієте*» [ВП, с. 79–80]), *Мартин Носок* (Степан Харитонов), *Петро Шабанов* (Пітер, Адоніс (красива зовнішність)). Персонажі пристосовуються до часу, обставин, простору, до інших героїв, тому маскуються.

Прозора етимологія прізвища *Дуров* («Тебе, братець Дуров, не вичислять. Ти Ми з тобою більше місяця, вважай, усіх дуримо» [ВГ, с. 10]).

Один із співмешканців Юлії Половецької мав прізвисько *Артист* («Міняв личини. Міг бути офіцером, чиновником, приват-доцентом, містянином» [ВГ, с. 107]). Називав себе Генріхом, хоча був Григорієм.

Той, хто стріляв був названий *Стрільцем* («Хай буде Стрільцем для зручності» [ВГ, с. 175]).

Проаналізовані прізвиська є вагомим мовностилістичним засобом моральної оцінки персонажів. Такі інформаційно-оцінні літературно-художні антропоніми А. Кокотюха добирає для конкретного персонажа, «щоб опосередковано увиразнити суттєву рису характеру і дати їй оцінку. Такий підхід хоч і ускладнив процедуру номінації персонажів, проте створив практично необмежені можливості творчого пошуку мовностилістичних засобів для характеристичної оцінки» [1, с. 78–79].

Серед літературно-художніх антропонімів є такі, що утворені від топонімів, назв населених пунктів:

Степан Соколовський, Степанида Соколовська, Олеся Соколовська (від назви маєтку в Соколівці).

Головна героїня роману «Вигнанець і навчена відьма» – Олеся Соколовська. Олеся – сильна натура, її ім'я ('захисниця людей, мужня' [6, с. 261]) спрацьовує в тексті («Косу клала віночком, і виглядало – господиня вирішила вийти до ворогів, озброєна тим, чим наділила природа: дівочою красою, помноженою на шляхетність роду» [ВНВ, с. 151]). Їй вдалося зупинити шалений натовп селян («Вона ж, сильно кульгаючи, посунула на селян, виставивши вперед руки. Це прискорило втечу» [ВНВ, с. 159]). Тут навіть спрацьовує ім'я по батькові – Степанівна (Степан – 'вінок' [6, с. 348]). Виходить: воїн у вінку, завітчаний воїн. Крім власної назви, героїня має цілу низку апелятивних називань: кривенька качечка («Народилася дівка кривенькою на ліву ногу» [ВНВ, с. 83]), сирітка-калічка (залишилася без батьків), навчена відьма («та, яку називають навченою відьмою, нічого лихого сусідам не зробила і зробити не могла» [ВНВ, с. 118]; «Нехай дівчина ходила вчитися на хутір до баби Прокопихи, яку тут вважають відьмою» [ВНВ, с. 119]).

Літературно-художні антропоніми за манерою поводитися, говорити:

Манька Ромашка («така собі Марія Сободаш. її знали як Маньку Ромашку. Знаєте, до речі, чому таке прізвисько? Вона постійно питала клієнтів, люблять вони її чи не люблять. Ворожіння на ромашиці, дитяча забавка» [ВП, с. 56]);

двірник Степан Лимаренко Гривеник («Гривеник. Так його називали» [Кокотюха ВГ 2020, с. 190]; «Якщо за гривеник розіб'ється об землю, покажи рубль – справжній амбарний замок на рота почепить» [ВГ, с. 203]);

Найманий вбивця Пташка «літає, де захоче», коли фотографував вбитих людей, говорив: «увага, зараз звідси вилетить пташка». «Звідси й прізвисько» [ВП, с. 14].

Велику групу становлять літературно-художні антропоніми, що утворилися від прізвища чи імені героя:

Барбос («Григорій Кобелев, прізвисько Барбос. Прізвисько, самі розумієте, пішло від прізвища, – мовив Чечель. Його ще іноді Барбоскою дразнять» [ВГ, с. 52]). Апелятиви кобель і барбос походять від назв собак, які іноді вживаються як лайливі слова.

Гаврило Логінов відгукувався тільки на Гавриїла, тому Юлія Половецька називала його Архангелом («Я називала так Логінова. Від імені Гавриїл. Архангел Гавриїл, ніколи не чули? Вісник смерті» [ВГ, с. 98]). Прикметно, що саме Гавриїл був винуватим у смерті Юлії.

Юлія Половецька, утриманка шахрая Гавриїла Логінова, «молода та рання, встигла як на свої роки пройти Крим та Рим» [ВГ, с. 173]. Інформаційний заряд закладений у прізвищі: *половці* – ‘тюркський кочовий народ’ [4, с. 1036]. Натяк на кочове життя героїні: від одного утриманця до іншого. Саму Юлю називали блудницею, грішницею.

Бандит Ваня Білий – пан Новіков («А відколи це, Жоржюку, для тебе Ваня Білий – пан Новіков? Не запишеться ж пан Іван Данилович Новіков у книзі Ванею Білим, – розвів руками служака» [Кокотюха ВГ 2020, с. 272]; «зв'язкова ланка між вами та Білим, вашим давнім білявим любовником» [ВГ, с. 280]).

Більшовик Мотя, Матвій Матюхін має ім'я і прізвище одного значення – ‘дарунок бога’ [6, с. 220]. На початку роману «Вигнанець і шляхетна полонянка» Матюхін стане таким подарунок: під час втечі вдало відстрілювався від білогвардійців «і тим самим Матвій несподівано врятував усіх» [ВШП, с. 46]. Літературно-художній антропонім Матвій Матюхін – поєднання українського імені з його розмовним російським варіантом уже в прізвищі.

Літературно-художній антропонім Ільницька Дарина Михайлівна належить панянці, яка втратила батьків і маєток. Її прийняли в себе на хуторі Момоти. Те, що вона не селянка, Платон зрозумів зразу («*Тепер Платон бачив дівчину, тендітну, зовсім юну, котру не робило старшою просте сільське вбрання. А в тому, що донедавна дівчина одягалася інакше, Чечель не мав сумнівів. Надто часто й багато мав справи зі справжніми шляхетними пані й паннами*» [ВШП, с. 82]). Первісне значення імені героїні Дарина якраз на це натякає: ‘багата, маєтна’ [6, с. 101].

Автор знає характери, рід занять, фізичні та психічні особливості своїх персонажів, яких і називає відповідними іменами. «І в цій ситуації у справжнього письменника ім’я просто не може не бути пов’язаним з уже відомими рисами персонажа і завданнями твору» [5, с. 210].

У романі «Вигнанець і шляхетна полонянка» події відбуваються в 1919 році на Катеринославщині. Тут перемішалися білогвардійці, більшовики, петлюрівці, місцеві вояки, тому ми зафіксували велику кількість не тільки українських онімів, але й російських. До російської антропосистеми зараховуємо такі літературно-художні антропоніми: *Луконін, Веригін, Докучаєв, Артамонов, Болдирев, Панкратов, Інютін* та ін. Історичні реальні постаті мають місце в романі, але вони хіба слугують для відтворення хронологічних подій, є своєрідним тлом: *Денікін, Брусилов, Шкуро, Колос (Колосов)*. Серед українських найменувань – *Галина (Галка, Галченя, Галина Василівна), Лесь, Смілянський, Сливкович, Григорій Рудь (Григорій Миронович, пан Гриць), Мотря і Свирид Момоти, Федір Нагорний*. Серед отаманів виділяються батько *Козуб, Дяк*; згадуються *Головний Отаман, Петлюра*, батько *Махно*, отамани *Зелений* та *Ангел*.

Як бачимо, літературно-художні антропоніми із серії «Вигнанець» наділені значним характеристичним потенціалом. Розкрито етимологічне значення (внутрішню форму) літературно-художніх антропонімів, їх смислові та емоційні наповнення, що характеризують персонажа за різними ознаками. На вибір імені героя великий вплив має передовсім авторський задум. Джерелом творення літературно-художніх антропонімів А. Кокотюхи є традиційна українська антропонімія. Серед величезної кількості назв персонажів виділяються реальні та авторські утворення. Їх роль у тексті величезна: працюють на образ, на ідею, вказують на авторські уподобання.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в ретророманах про Львів Андрія Кокотюхи. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 19. Том 2. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 168–175.
3. Габорак М.М. Прізвища Галицької Гуцульщини. *Етимологічний словник*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 584 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел). К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Карпенко Ю.А. Специфика имени собственного в художественной литературе. Літературна ономастика: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
6. Трійняк І. І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.

Джерела

1. Кокотюха А.А. ВЧВ Вигнанець і чорна вдова; обкл. О. Скворчинської. Х.: Віват, 2019. 304 с.
2. Кокотюха А.А. ВНВ Вигнанець і навчена відьма; обкл. О. Скворчинської. Х.: Віват, 2019. 304 с.
3. Кокотюха А.А. ВП Вигнанець і перевертень; обкл. О. Скворчинської. Х.: Віват, 2020. 304 с.
4. Кокотюха А.А. ВГ Вигнанець і грішниця; обкл. О. Скворчинської. Х.: Віват, 2020. 304 с.
5. Кокотюха А.А. ВШП Вигнанець і шляхетна полонянка; обкл. О. Скворчинської. Х.: Віват, 2021. 304 с.

ІНФОРМАЦІЙНО-ОЦІННІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В РОМАНАХ АНДРІЯ КОКОТЮХИ ІЗ СЕРІЇ «ДЕТЕКТИВНА АГЕНЦІЯ ВО»

Українська літературна ономастика розвивається швидкими темпами. Сьогодні вона функціонує як самостійна галузь лінгвістики. Найважливішими працями, де подаються відомості з теорії, термінології української літературної ономастики, залишаються дослідження Ю. Карпенка, О. Карпенко, Л. Белей, Г. Лукаш, М. Мельник, М. Торчинського, Н. Колесник та ін.

Дослідженню функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів у творах українських письменників присвятили свої праці Е. Боева, Н. Бербер, О. Горбач, Т. Гриценко, Г. Лукаш, Л. Кричун, Т. Крупеньова, О. Лавер, М. Максимюк, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколоздра-Шепітко, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін. Науковці вивчають семантико-стилістичний, виражально-зображувальний потенціал літературно-художніх антропонімів як компонентів художньо-образної системи твору.

Власні назви героїв із романів Андрія Кокотюхи вже були предметом нашого зацікавлення. Ми дослідили функціонування літературно-художніх антропонімів із роману «Червоний», трилогії про УПА («Чорний ліс», «Багряний рейд», «Біла ніч»), серії ретродетективів про Львів, серії ретророманів із циклу «Вигнанець», а також звернули увагу на роль барволексем у заголовках романів про УПА.

Наша мета – дослідження літературно-художніх антропонімів, що функціонують у детективних романах «Легенда про Безголового», «Осінній сезон смертей», «Шлюбні ігрища жаб», «Таємне джерело», «Останній контракт», «Пророчиця» Андрія Кокотюхи із серії «Детективна агенція ВО». Наше завдання – виявити всі літературно-художні антропоніми, з'ясувати їхнє енциклопедичне та інформаційне навантаження, визначити роль онімів у розкритті мисленнєво-емоційного світу героя і творчому задумі автора. Методи дослідження зумовлені специфікою онімного матеріалу, який потребує системного підходу і використання традиційного описового методу і його основних прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення. Функційне навантаження літературно-художніх антропонімів визначено методом контекстуального аналізу.

Для шанувальників детективного жанру цікавою є серія «Детективна агенція ВО», куди увійшла низка романів Андрія Кокотюхи. У шістьох романах цієї серії йдеться як про кримінальних елементів, так і про поліцейських, адвокатів, суддів. Нас, як і завжди, зацікавили імена персонажів. Вони можуть мати різні асоціації, різні конотації, іноді за найменуванням не розрізниш персонажа: грабіжник це, вбивця, чи слуга закону, журналіст. Найперше, що впадає в око, то це називання персонажів найменуваннями, що характерні для української антропосистеми. Майже в кожному творі натрапляємо на звичні для називання українців імена та прізвища. В основі багатьох

прізвищ є апелятиви з різним значенням, які шляхом метафоризації стали спочатку прізвиськами, а потім – прізвищевими назвами та прізвищами.

У детективному романі «**Легенда про Безголового**» київський адвокат *Лариса Гайдук* допоможе поліції Дунаївців розплутати страшні загадкові вбивства. Символічна назва головної героїні. Ім'я Лариса грецького походження, що означає «чайка» [10, с. 190]. Лариса весь час шукає, не зупиняється, поки не добереться до істини. У цьому випадку її ім'я – це символ надії, волі, польоту. Парою їй буде Жихар, якого звільнять із роботи, назветься він вільним соколом. Сокіл – символ мужності, сонячний символ, що означає натхнення і перемогу, сміливість, відвагу і благородство. Сокіл стане охоронцем чайки. У тексті натрапляємо на низку розмовних варіантів імені: Ларчик (так називають подружки), Лора (так називає Стас Жихар), Лор (звертання Тамари). Прізвище Гайдук походить від апелятива *гайдук*, що має кілька значень: «1. У 15–19 ст. у південних слов'ян – повстанець-партизан, що боровся проти турецького панування. 2. Солдат придворної охорони. 3. Виїзний лакей, слуга в багатому поміщицькому домі; слуга. 4. Народний танець» [3, с. 218]. Як бачимо, і в прізвищі закладено неабиякий інформаційний заряд: героїня бореться проти зла, охороняє людей, служить законові, а в цьому випадку є виїзним хорошим адвокатом. Любомир Белей писав: «Автор прагне дібрати такі літературно-художні антропоніми, які передавали б суть героя, узагальнювали його чесноти чи, бодай, не кидали тіні на нього пейоративністю образу доантропоніміїної семантики прізвища» [2, с. 84].

Серед місцевої поліції найбільше виділяється *Стасик Жихар*. Виділяється в усьому: манерою одягатися, працювати, поводитися та ін. Тамара про нього каже Ларисі: «*Нормальний він хлопець і опер, як кажуть, від Бога. Тільки розхристаний якийсь, розумієш? – Не зовсім – Ну, неприкаяний. Баби його просто не витримують, утікають від нього. Із начальством постійно на ножках За собою абсолютно не стежить. Подобається йому в розшуку землю топтати*» [4, с. 25]. Ларисі він здався велетнем із бандитською зовнішністю «*одночасно і простий, свій у дошку чувак, і зовсім не той, за кого себе видає та яким показується на публіці*» [4, с. 27]. Ім'я Станіслав слов'янського походження «від ставати і слава (славний) – ставай славним, будь славним» [10, с. 347]. Сам герой про себе високої думки («*І потім, усі ж знають: один Жихар двох вартий*» [4, с. 28]). Прізвище Жихар,

можливо, утворилося від слов'янського імені Жих, або від білоруського антропоніма Жихар, що українською означає «житель» [12, с. 189]. Є й інші тлумачення, що пов'язуються зі сміливістю, завзяттям, а також зі злим духом. Усі вони характеризують героя. Він сміливий, трохи страшний, не випадково Лариса спочатку думала, що не хотіла б його зустріти на неосвітленій вулиці. Переслідуючи Безголового, Стас відлякує сам («*Проти ночі, при світлі зірок він виглядав, наче чудовисько з підземелля*» [4, с. 144]). Автор для характеристики персонажа використав внутрішню форму прізвища. Зв'язок між доантропонімною семантикою літературно-художнього антропоніма і характером персонажа може підтверджуватися або заперечуватися фабулою цілого твору чи окремою реплікою автора [2, с. 84].

Досить промовистими є прізвища служителів народу. Наприклад, прізвище мера *Безрадний* викликає посмішку, бо який він мер, якщо не може ради дати. Керівник прокуратури Коцюба всіх достає, як коцюба чи кочерга. У літературно-художньому антропонімі *Рудницький* (слідчий повітової кримінальної поліції) відчитується натяк на рудники, куди відправляли засуджених. Такі літературно-художні антропоніми з прямим онімним значенням та різкою негативною емоційністю – універсальний засіб для вираження належності денотата-персонажа до негативних героїв.

На особливу увагу заслуговує ім'я і прізвище начальника відділу поліції полковника *Валерія Ярового*. Ім'я і прізвище доповнюють одне одного: Валерій («здоровий, сильний, міцний» [10, с. 55]) та Яровий походить від слов'янського імені Яр, що означає «лютий, агресивний» [12, с. 370]. Полковник був статним, високим, але на підлеглих кричав, проявляв лють, владну силу («*полковник і Пархоменко були приблизно однакові на зріст, але перед керівником хлопчина зіщулювся, і мені здалося, що Яровий навис над підлеглим, наче гора*» [4, с. 44–45]). Привертає увагу порівняння *наче гора*. Відомо, що прізвище Яровий може походити від апелятива яр – «глибока довга западина (перев. з крутими або прямовисними схилами), що утворилися внаслідок розмиву пухких осадових порід тимчасовими потоками» [3, с. 1648]. Вийшло щось у постмодерному дусі: якась западина (яма) висить, наче гора. А. Кокотюха не раз до такого контрасту привертає увагу («*Біля входу височів Валерій Яровий власною персоною*» [4, с. 148]).

Серед персонажів молодшого віку традиційним є використання імен зі здрібно-пестливими елементами: *Пашка, Вітька, Вовчик,*

Олежик, Томка, Васька, Толик. До розмовних зараховуємо також називання за іменем по батькові: *Петрович, Юрїївна.* Автор запозичив із реального антропонімікону напрочуд яскраві прізвища: *Примара, Балабан, Козій, Сизий, Маламуха, Потурай, Мегера, Чмаренко, Хмара, Притула* та ін. Усі вони несуть якусь інформацію про свого носія. Сам автор устами героїв про це каже, як от, наприклад, про прізвище *Глибока*: «*Коротше, є в нас тут вдова одна, Валентина Глибока. Прізвище ж таке, як сказав, – багатозначне*» [4, с. 33]. Прізвище *Сизий* асоціюється з голубом, на що звертає увагу автор: «*Та-ак, у неслабий бізнес заліз наш голуб Сизий при житті*» [4, с. 99]. Бібліотекар-вбивця Бондар взяв сторожем психічно хвору людину, дозволив йому ночувати у флігелі, тобто прийтив, притулив, тому, мабуть, у персонажа прізвище *Притула* («*Коли я підібрав Стьопу, нічого подібного не думав. Просто пожалів убогого, а він працював сумлінно, наче собака*» [4, с. 249]). Сам Бондар називає його Божою людиною.

Ми зафіксували одне прізвисько *Спайдермен*. Так називають бармена, який працює в барі «Павук» у костюмі павука («*Постер Людина-павук красувався на барній стійці. А за стійкою стояв він, справжній живий Спайдермен*» [4, с. 94]).

Головним героєм детективного роману «**Осінній сезон смертей**» є журналіст *Андрій Шкарада*, якому доведеться втрутитися в розслідування і викрити безжалісного маніяка, що орудував на території студмістечка. Не можемо твердити, що прізвище походить від діалектного шкарадний (бридкий, гидкий [3, с. 1623]), бо герой був привабливим, репортажі писав добре, хоч дуже часто запивав. Автор не дає нам підказок. Але Шкараді вдається розкрутити психопата, він вміє прораховувати. На наш погляд, прізвище має стосунок до апелятива шарада («загадка, побудована на визначенні якогось слова за його частинами» [3, с. 1613]), що й підтверджує текст. Макс-убивця думає: «*Рано чи пізно Шкарада зробить правильний висновок. Я йому ще підкину матеріалу, щоб легше і швидше думалося*» [5, с. 93]; «*Ти, Шкарадо, знову підганяєш задачку під відповідь. Тобі не здається, братухо?*» [5, с. 194]. Сам Шкарада зізнається: «*але я вирішив спробувати вирахувати ЙОГО сам. З'ясувати для себе мету вбивці. Зрозуміти, чому йому хочеться продовжувати вбивати. І тоді стане зрозуміло, хто він*» [5, с. 126]. Можемо зробити висновок, що Шкарада розумний, а також мужній та хоробрий, що закладено в його імені Андрій.

Прізвище *Величко* належить слідчому, який зовсім не є великим. Автор заклав тут своєрідну іронію («Слідчий *Величко* нагадував комара. Не зовні – він був низенький, увесь із округлостей, якийсь сірий: сірий костюм, сіра несвіжа сорочка, сіра краватка, сірі стомлені очі. На комара він схожий поведками – вперто дзижчить у темряві, чекає поки людина втомиться і засне, аби поживитися такою бажаною кров'ю. Таке дзижчання давить на психіку» [5, с. 12]). У душі критичного реалізму названий полковник *Мурашко* (хоч висока посада, та приземлене прізвище). Здрібнілий варіант прізвища дає привід для глузувань («У всьому посилався на начальника райвідділу полковника *Мурашка*. Зовсім нейтральна інформашка» [5, с. 121]). Автор дуже часто поєднує *Величка* з *Мурашком*. Спеціаліст НДІ судової психіатрії *Голубець*, депутат районної ради *Дудка*, генерал-майор *Бублик* – усі обіймають високі посади, але мають промовисті смішні прізвища та ще й у зменшеному значенні. У цих нейтральних прізвищах «оживає доонімна семантика, яка завмерла в процесі антропонімізації апелютивів» [1, с. 14].

Цікавим, на наш погляд, є прізвисько колеги Шкаради *Алевтини Матвійвни Бойко*. У цілому тексті замість справжнього найменування буде фігурувати прізвисько *Тітонька Коняка*. Вона очолювала відділ спорту, колишня спортсменка, але захоплення гормональними препаратами призвело до того, що «її голос загруб, а зовнішні риси почали дедалі менше бути подібними до жіночих. це була істота середнього роду: коротка стрижка, величезні окуляри в жахливій оправі, зовсім без косметики, джінси, незмінна сигарета. Хто охрестив її *Тітонькою Конякою* – невідомо, однаке прізвисько підходило ідеально» [5, с. 21]. Так героїня отримала прізвисько за зовнішнім виглядом. Вона завжди хвалилася своїм богатирським здоров'ям. Але А. Кокотюха наділяє *Алевтину* ще й поведками коня («*Тітонька Коняка* сердито пирхала і бурчала щось про дешеву популярність» [5, с. 45]; «Між іншим, це наша ганьба, тому нема чого тут іржати! – суворо проказала зі свого кутка *Тітонька Коняка*, зірвавши на слові «іржати» нову бурю реготу й оплесків» [5, с. 121–122]). Як бачимо, зовнішній вигляд, манера говорити, поводитися – усе було характерним для тварини. Псевдонім був вдалим. У цьому романі теж є багато розмовних варіантів імен: *Володька*, *Танюха*, *Сєвка*, *Юлька*, *Аллочка*, *Света*, *Сашко*, *Славко* та ін. Порівняно більше зафіксовано українських прізвищ на –ко: *Роднянко*, *Кущенко*, *Костирко*, *Стороженко*, *Яценко*, *Проценко* та ін.

«Шлюбні ігрища жаб» – кримінальна повість, яка зробила А. Кокотюху знаменитим. Автор добре відтворив події, які відбувалися в 90-х роках ХХ ст. Молоді люди легко розбагатіли, але на них почалося полювання. Згрупує всіх *Геннадій Петрович Шевель*, він же *Гена*, *Шеф* («Нічого мужик, тільки понту багато» [9, с. 15]). Оскільки він головний, то й називають його Шефом («Можете називати мене Шефом» [9, с. 18]; «Так, Шефе! Питань нема!» [9, с. 50]). Молодих людей називають за іменами: *Генка*, *Стас*, *Ігор*, *Васька*, *Олежка*, *Нінка*, *Сашок*. Деякі з них мають прізвиська. Наприклад, мовчазний *Гога* («Прізвисько це чи ім'я – не знаю» [9, с. 16]) має ім'я Георгій, іноді називають *Гошиком*, також *Великим Німим*. Прізвиська *Басмач*, *Шах* належить приїжджим із Середньої Азії («Басмач. Як звати за паспортом – шайтан його знає Він з Фергани» [9, с. 17]). Охоронці Петровича взагалі мають модні імена: *Боб*, *Сем*. Прізвисько *Ферзь* – якесь скорочення прізвища героя («Мишко Фірсов, на прізвисько Ферзь, уперше за весь час перебування у слідчому ізоляторі лишився у камері сам-один» [9, с. 120]). Поважні персони мають імена та імена по батькові (*Віктор Сергійович*, *Юрій Іванович*), або просто прізвища (капітан *Бриль*, майор *Харченко*).

В основі роману «Тасмне джерело» лежить місцева легенда, за якою вода в джерелі помагає тим, хто має чисте серце, а поганих людей убиває. Розслідувати справу дивних смертей буде київський слідчий, капітан *Ігор Князевич*. Незмінним атрибутом Ігоря буде довгий плащ із піднятим коміром, як в Алена Делона. Він не був подібним до артиста («Ігореві просто подобалось, як кіношний Ален Делон носив довгий плащ» [8, с. 22]; «Тугіше затягнув плащ, навіть підняв комір, знову без особливого успіху намагаючись повторити манеру Алена Делона» [8, с. 243]). Усі знайомі називають Ігоря просто Степанович. Для секретарки він «ізгой, безнадійний невдаха». Начальник слідчого відділу звертатиметься до нього офіційно: Ігор Степанович. Найперше літературно-художній антропонім Ігор Князевич асоціюється з іменем київського князя Ігоря. У манері його поведінки є благородство, з Києва він їде в провінцію провести розслідування. Первісне значення імені Ігор («охоронець, захисник» [10, с. 147]) вказує на рід діяльності. Характеристичний потенціал найменування повністю розкривається в тексті. У цьому романі дуже мало прізвищ на –ко (*Воловенко*), та це й зрозуміло, події відбуваються на Тернопіллі, тому фігурують прізвища на –ук (*Ярчук*, *Боровчук*, *Палійчук*) та характерні для регіону (*Новицька*, *Мазур*, *Романів*, *Козуб*, *Уманець*, *Цибух*). Цікаво

відбувається знайомство з *бабаю Галею*. Усі в селі знають її як відьму. Спочатку автор називає її баба Галя, апелюючи баба вказує на те, що це не молода людина. Далі ми дізнаємося її прізвище: *Галина Дорош*. Згодом натрапляємо на *бабу Галю з Гайворона* («*Кожен або сам хоча б раз звертався до баби Галі з Гайворона, або це доводилося робити їхнім родичам та знайомим*» [8, с. 13]). Тепер знаємо не тільки соціальний стан героїні, але й маємо топонім, який вказує на місце проживання. Згодом автор називає героїню іменем по батькові: *Галина Таназіївна*. Якщо вникнути в етимологію літературно-художнього антропоніма *Дорош Галина Таназіївна*, то маємо таку картину: *Дорош* («від українського імені *Дорош*, тобто *Дорофій*» [11, с. 206]; *Дорофій* – «дар божий» [10, с. 112]); *Галина* (з грецької мови – «тиха, спокійна, лагідна» [10, с. 80]); *Таназіївна* (від імені *Панас*, *Танасій* – «безсмертний» [10, с. 282]). *Галина* має дар божий. *Марія* про неї каже: «*Є інше визначення її заняттям – цілительство. Народна медицина, займається травами, ягодами, грибами, лікує замовляннями, знімає пристріти*» [8, с. 157]. Вона лікує людей, бажає спокою для *Гайворона*, вірить у безсмертя і Божу силу («*Баба Галя. Дорош Галина Таназіївна. Місцева хай буде знахарка, знавець народної медицини, від слова «відьма» відгонило містикою* » [8, с. 218]).

Ті, хто хотів використовувати джерело для лікування вищого партійного керівництва, на цій території були чужими. Їх не цікавили прості смертні люди, вони прагнули безсмертя для себе. Таким був полковник із комітету державної безпеки СРСР, який назвався *Половцем*. *Половець* – представник «тюркського кочового народу, який у 11–13 ст. населяв степи між Дунаєм і Волгою, у тому числі Крим і басейн Дону та Сіверського Дінця» [3, с. 1037]. Для місцевих персонаж *Половець* є чужим, таким, що несе біду, як і колись завойовники половці. Але тут *А. Кокотюха* в літературно-художній антропонім заклав трохи інший зміст. Виявляється, що *Половець* народився в Бродах на Львівщині, закінчив філософський факультет Київського університету, тому мав би розуміти місцевих, допомагати, а він служить системі, проводить різні операції по всій державі, тобто кочує, догоджаючи керівництву. Не випадково автор звів *Князевича* з *Половцем*. Тут теж відчитується якийсь символізм. *Князевич* залишиться, а *Половець* поїде продовжувати кочувати.

У кримінальному романі «**Останній контракт**» професійні убивці *Антон і Віта* виконують завдання з ліквідації людей. Автор доводить, що вбивці можуть легко опинитися в ролі тих, кого хочуть прибрати.

Головні герої сміливі, зухвалі, але їхня робота – найважчий гріх. Основна характеристика героїв уже закладена в їхніх іменах. Антон – «куплений замість іншого»; «який набиває ціну, перевершує»; «неоцінений, гідний похвали» [10, с. 37]. Віта – «життя», «живуча» [10, с. 70]. За цією інформацією уже можемо зробити висновок, що дует професійний, високооплачуваний, непереможний. Під час знайомства Антон запитує: «*Віта – це Вікторія? – Ні. Вікторія – це Вікторія, перемога. А Віта – це Віта. Життя. – І як життя, Віто? – Антон усміхнувся. – По-всякому. Як у всіх*» [6, с. 5]. Авторитет Малахов, даючи завдання Антонові, зрозумів, що він «мужик крутий, без понтів», знає собі ціну. Посередник Кіт високо оцінював професіоналізм Антона («*Кіт був певен, що крім Антона з роботою такого масштабу не впорається ніхто*» [6, с. 38]). А Кокотюха залишив персонажів без прізвищ і прізвиськ, імен достатньо, щоб мати інформацію про характер, діяльність героїв.

Шанований бізнесмен, банкір *Віктор Малахов* є замовником вбивства. У нього теж промовисте ім'я, що означає перемога, але в поєднанні з прізвищем, мабуть, перемога не велика, а мала. Має власник мережі модних маркетів прізвисько – *Круглий* («*Голову Малахов поголив мало не до дзеркальної гладі Саме за звичку ходити голомозим він отримав прізвисько Круглий Однак сірі очі, розумні й живі, не відповідали загальній дебільності, котру так і випромінювала зовнішність авторитета*» [6, с. 42]). Але не всім можна його так називати («*Головне – не називати його Круглим, кликуха прилипла, коли він ще сопляком з кооператорів совдєзнаки збирав, тепер він – солідний авторитет, не кожному й дозволено його Круглим дражнити*» [6, с. 98]). Коли Антон розбереться в ситуації, то зрозуміє, що прибирати потрібно Малахова, а не грека Селіді.

Посередником між Антоном із Вітою та замовником був *Кіт*. Спочатку вони звали його *Звідником* («*Потім Антон згадав, що на жаргоні повій звідників називають «котами». Обом це слово сподобалося: коротке та містке*» [6, с. 19]). Крім цього прізвиська, у нього є й інше – *Помідор* («*той, кого Антон з Вітою охрестили Котом, а всі інші знали як Рому Помідора. Своє прізвисько Роман Сергійович отримав ще підлітком, породило його оригінальне прізвище, яким нагородив сина батько, – Томатов*» [6, с. 123]). Коли Антон починає підозрювати Кота, то називає його *Котярою*, проявляючи таким чином гнів.

Події в романі відбуваються як в Україні, так і в Америці, тому, зрозуміло, фігурує ціла низка літературно-художніх антропонімів, що характерні для американської (англійської) антропосистеми: міс Джонсон, Мік Уїлсон, Мелінда (Міллі), Ніл, Сідней Хоуп, Юджин Гловер, Стентон, Леслі Гордон та ін. Натрапляємо на грузинські (*Реваз Кіпіані, Гіві Чехідзе*) та чеченські (*Багіров*) антропоніми.

Не обходиться автор без кримінальних елементів, яких називає найрізноманітнішими прізвиськами: *Шар, Льодик, Хазар, Батон, Трутень, Ноготок, Вишняк, Корінь*. Більшість із них просто називають персонажа, виконують номінативну функцію.

Героїня *Галина Іванченко* в минулому мала прізвисько *Галка Стольник*. Так називали її клієнти, бо за послуги брала сотню («*Галка Стольник, одна з найвідоміших київських центрових, облишила небезпечну професію і покійрно господарювала в домі чоловіка. Як переважна більшість професійних повій, вона відкрила і почала розвивати в собі здібності доброї хазяйки*» [6, с. 9]).

Головний герой роману «**Пророчиця**» колишній поліцейський *Сергій Горілий* відсидів за своє й чуже. Тепер, повернувшись у Конотоп, починає життя спочатку. Він починає розслідування загадкових смертей. Найперше привертає увагу прізвище героя. «Найпоширенішим засобом реалізації інформативно-характеристичної функції літературно-художнього антропоніма виступає його внутрішня форма, яка нерідко розкривається чи конкретизується в тексті твору» [1, с. 26]. Горілий – бувалий, той, що пройшов через випробування. «Про досвідчену людину, яка багато бачила, зазнала у своєму житті» [3, с. 100]. Є щось схоже з вовком, який пізнав біду. Не випадково автор пише, що герой по-вовчому зиркає на співрозмовника, хоче вовком вити. Сергій справді пройшов через випробування, але справу свою знає добре, а неволя ще більше загартувала його («*Сергій Горілий від сьогодні вважав себе за кермом. Нехай це сприймається дико: вчорашній зек, навіть не отримавши ще паспорта замість довідки про звільнення, починає мізкувати з приводу вбивства, яке нібито хтось там передбачив*» [7, с. 42]). Друг *Андрій Шпола* хоче вберегти Сергія від того, щоб не накоїв дурниць, не вліз куди не треба, хоча добре розуміє, що «сищики колишніми не бувають». Пророчиця *Олеся* каже, що Горілий ходить під мечем, мечем долі. Первісне значення імені Сергій («славний», «високоповажний» [10, с. 335]) теж розкривається в тексті. Його хвалить не тільки Шпола, а й *Вольдемар, Нікітін*. *Вольдемар* постійно

називає його начальником, цінить його навички та досвід («Мені нормальні люди потрібні, бажано з колишніх ментів» [7, с. 136]). Нікітін знає, що Горілій зможе виконати завдання: «У вас досвід оперативної роботи, ви маєте оперативну тямку, до того ж знаєте кримінальний світ тепер уже не тільки ззовні, а й зсередини» [7, с. 142]. Друзі та знайомі використовують розмовні форми імені: *Серьога, Сірий*. Варіант Сірий знову викликає асоціацію з вовком. Його товариша *Андрія Шпола* автор наділив також розмовними варіантами імені: *Андрюха, Андрюша, Андрон*. Свого брата Горілій називатиме *Юрець, Юрок-огірок, Юрець-братець* із певною емоційно-оцінною конотацією.

Пророчиця має багато імен, дуже часто апелює до походження: *Відьма, Пророчиця, Бджола*. Оскільки вона поклоняється Матері-Бджолі, то Горілій називає її *Піфією* (давньогрецька віщунка), *бджілкою Майєю*. Не випадковим є ім'я *Олеся*, яким називається пророчиця, хоча відомо, що «Ніяка вона не пророчиця, хоча працювала під різних ворожок, за що її притягали до кримінальної відповідальності, навіть сиділа, тільки недовго. Звати її *Коровченко Олександра Микитівна*» [7, с. 255]. Відомо, що і в пісні співають про чарівницю лісу *Олеся*, і *О. Купрін* цим іменем назвав героїню-чарівницю та й у *А. Кокотюхи* в романі «Вигнанець і навчена відьма» героїня має ім'я *Олеся*. Напевно, уже традиційно всі ворожки мають такі імена. Варто не забувати, що події відбуваються в Конотопі, де ще в ХІХ ст. про відьму *Олену* (розмовний варіант *Олеся*) писав *Г. Квітка-Основ'яненко*. *А. Кокотюха* запозичив уже сформованим цей літературно-художній антропонім із давніших літературних творів. Ім'я *Олеся* стало символом зі сталим онімним значенням.

Привертає увагу літературно-художній антропонім *Воля* («Цього чоловіка звали справді *Волею*, чим він у далекому з огляду на календар бандитському минулому дуже пишався» [7, с. 131]). *Воля* мав вплив на бізнесове та кримінальне життя Конотопа, він вистояв у «шалених дев'яностих», йому щастило. Прізвище *Воля* – усічений варіант імені *Вольдемар*. Сам герой вважав, що йому щастить із таким іменем («Свою фантастичну фортуна *Воля* пояснював саме наявністю в себе такого оригінального імені, навіть приказку придумав: «*Воля волю притягує*» [7, с. 132]). Так героя назвав батько-німець («Щоправда, хоча він і дав синові автентичне німецьке ім'я, сам тато мав уже питома українське прізвище *Шульга* » [7, с. 131]). Цікаво, що й прізвище *Шульга* («Так називають людей, у яких ліва рука – головна»

[7, с. 242]) має характеристичний заряд: *«цей чоловік завжди простягав для привітань саме ліву руку»* [7, с. 130]; *«Він, за збігом обставин, і справді шульга, лівак»* [7, с. 253].

Начальник карного розшуку, підполковник поліції *Зарудний Володимир Семенович* буде перевертнем. З його дозволу вбивають людей, чинять розправи. Горілий шукає вбивцю, називаючи його *Демоном* (*«Сам не знав, як його назвати, ляпнув перше, що в голову прийшло. Вважайте, наш противник отримав кодове ім'я – Демон. – Не жирно для нього? – Враховуючи його дружбу з нечистою силою – саме те»* [7, с. 185]). Демон *«у християнстві – злий дух, диявол»* [3, с. 283]. Йому притаманні найгірші риси, Демон у романі розумний, він *«людина із плоті та крові»*. Горілий і Воля називають його скотиною (*« причому здалеку заходить, і хитрющий, скотина. Таки демон, інакше не назвеш»* [7, с. 226]; *«Скотина, а говорить усе правильно: Горілий грався з тобою, чуєш ти, Демоне?»* [7, с. 268]). Зарудному навіть подобається, що йому таке прізвисько придумали (*«Ви самі себе демоном вважаєте»* [7, с. 258]; *«Ти справді Демон, – промовив Горілий. – І тишаєшся цим»* [7, с. 264]). Йому весь час хотілося влади, грошей. Горілий йому скаже: *« набридло з аферистами вошкатися, не ваш калібр, не демонічний»* [7, с. 259]. Показовим є те, що вбитого Демона знайдуть *«в обрамленні хаотично розставлених запалених свічок»*, тобто здійснили ритуал, щоб диявол і після смерті не робив біди.

Стукач *Дмитро Мурзенко* має прізвисько *Діма Голова*. Виявляється, отримав це прізвисько за зовнішнім виглядом (*«Це його поганяло, башка в нього цікава. Кругла абсолютно, лиса, вуха чебурашкові»* [7, с. 135]).

Банкір Нікітін приставляє до Горілого двох помічників – *Анатолія і Геннадія*. Горілий зразу, коли їх побачив, назвав по-своєму (*« обізвав для себе Круть і Верть, як мишенят із давньої бабусиної казки»* [7, с. 155]). Вони були схожими дивною безликістю, тому й друга назва Толя-Гена все одно була уособлюванням двох в одному. Хоча з часом *«Круть і Верть явно припиняли нагадувати несхожих близнюків»* [7, с. 206]. Хлопці знали свою роботу, виконували її без емоцій, за що навіть Анатолій отримав від Горілого прізвисько Робот Толя. Горілий розумів, що *«вони хоч і механічні обоє, проте відповідальні»* [7, с. 209].

Отже, літературно-художні антропоніми А. Кокотюхи є невід'ємними компонентами художнього твору. Вони стають ключовими словами, відповідними символами. Автор вдивляється в етимологію назви, наповнює її неабияким зарядом. Зафіксовано цілу

низку інформаційно-оцінних літературно-художніх антропонімів, серед яких виділяються найменування, що характеризують персонажа за зовнішніми ознаками (вадами, виглядом, розумовими здібностями), за родом діяльності, за манерою поведінки. Значну частину досліджених літературно-художніх антропонімів становлять прізвиська.

Змістове навантаження літературно-художніх антропонімів має велике значення для розкриття образу та розвитку сюжету. Перспективою подальших розвідок є дослідження літературно-художніх антропонімів, що функціонують в інших детективних романах А. Кокотюхи, зокрема в романі «Київська сициця».

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Кокотюха А. Легенда про Безголового: детективний роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018. 256 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
5. Кокотюха А. Осінній сезон смертей: детективний роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 224 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
6. Кокотюха А. Останній контракт: кримінальний роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 193 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
7. Кокотюха А. Пророчиця: роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 272 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
8. Кокотюха А. Таємне джерело: роман. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 320 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
9. Кокотюха А. Шлюбні ігрища жаб: кримінальна повість. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. 192 с. (Серія «Детективна агенція ВО»).
10. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
11. Чучка П. Прізвиська закарпатських українців: історико-етимологічний словник; наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.
12. Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.

МАРИНА ГРИМИЧ

Легко любити Батьківщину, коли їй добре. А треба любити її й тоді, коли їй погано. І не тікати від неї, а залишатися з нею в біді і радості, аж поки смерть не розлучить вас.

Книга – це життя й інтер'єр, це робота і відпочинок, це початок дня і його кінець, це «що купити на подарунок», це твоя релігія і твоя музика, це твій палац, де ти королева, і твоя фортеця, де ти лицар.

Марина Гримич

СТИЛІСТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ «КЛАВКА» МАРИНИ ГРИМИЧ

Власні назви героїв із романів Марини Гримич уже були предметом нашого зацікавлення. Ми дослідили функціонування літературно-художніх антропонімів із її романів «Ти чуєш, Марго?..», «Варфоломієва ніч», «Магдалинка», «Егоїст», «Мак червоний в росі », «Фріда» [3]. Авторка вміло підбирає назви для своїх персонажів, вдивляється в етимологію того чи іншого оніма, який у тексті роману отримує стилістичне наповнення.

Метою нашої статті є дослідження стилістичної значущості літературно-художніх антропонімів із роману «Клавка» Марини Гримич, наше завдання – виявити всі літературно-художні антропоніми, з'ясувати їхнє енциклопедичне та смислове навантаження, визначити роль онімів у творчому задумі автора.

Новий роман «Клавка» відомої української письменниці Марини Гримич привернув увагу не тільки до динамічного розгортання сюжету, але й до літературно-художніх антропонімів. Події, які описує авторка в романі, відбувалися у Спільці письменників України повоєнного часу. Тому, зрозуміло, у творі знаходимо багато реальних антропонімів цілком реальних людей. Але все літературне життя повоєнного Києва є лише тлом, на якому основне місце відводиться головній героїні – Клавці.

Ми уже не раз зазначали, що назва твору є головним компонентом ономастичного простору твору. Відомий ономаст Юрій Карпенко писав: «Заголовок – це власне ім'я, до того ж дуже специфічне і більш того – це, можна сказати, найголовніше власне ім'я художнього твору» [6, с. 260]. Науковець Евеліна Боева зазначає: «Назва твору містить інформаційний смисл, оцінний компонент, що сприяють розкриттю теми, ідеї, художнього задуму автора. Роль заголовка як першого знака художнього твору є надзвичайно вагомою і зумовлює його першорядне значення» [2, с. 332].

Варто звернути увагу на те, що роман названий не просто іменем головної героїні, а його розмовним варіантом. Чому саме розмовний варіант імені Клавдія авторка винесла в назву роману? Вдалу відповідь на це запитання дає Андрій Любка. Він зазначає, що «Клавка» є найпопулярнішим, «безумовно хітом», «якщо йдеться про книжки українських авторів». А секрет успіху є також у «вдалій назві» твору.

«Адже «Клавка» – історія про секретарку Клаву, а в наші дні так частіше називають клавіатуру, а не людей; словом, ім'я героїні ідеально злилося з її сюжетною роллю» [8]. 26-річна дівчина Клава працює секретарем у Спілці письменників України. Вона, як і кожен секретар, знає про всіх спілчан геть усе (*«А от новин у секретарки Спілки письменників Радянської України Клавдії Блажкевич завжди було хоч відбавляй! У спілчанській приймальні на машиністку не звертали ніякогісінької уваги, вона була «порожнім місцем» Але вона була «навчена»: донька ворога народу як-не-як»* [5, с. 10–11]). Головне її завдання – друкувати тексти, з чим вона дуже добре справляється, адже вона грамотна і досвідчена друкарка. Усе майже її свідоме життя присвячене цій роботі. Не випадково на обкладинці роману зображено дівчину за друкарською машинкою. Виходить, що Клавка сидить за клавіатурою (*« тоді з переляку різко опустила голову, втупилась у клавіатуру машинки й енергійно забарабанила по клавішах»* [5, с. 25]). Напрошуються відповідні висновки, що героїня отримала ім'я за професією, родом занять. Але спробуємо заглянути в етимологію імені. Ім'я Клавдія походить із латинської мови від імені Клавдій і означає «кульгавий», «кривий» [9, с. 176]. Доопісля значення імені не розкривається в тексті роману буквально. Героїня не була кульгавою, хоча «спотикається» часто в житті. Проте вона живе з сусідом-інвалідом дядею Гаврилом, у якого дерев'яний протез.

Розмовна форма імені *Клавдія* фігурує на сторінках роману досить часто. Так її називають друзі, колеги, письменники. Героїня розуміє, що існує прірва між нею і письменниками, і використання імені Клавка лише вказує на її місце у Спілці, у соціумі. Таким чином, цей літературно-художній антропонім, з одного боку, можемо зарахувати до соціально значущих (*«Ох, це її «Клаво» – багато гірше від будь-якого «Товаришко Блажкевич, ви знову порушили трудову дисципліну!»* [5, с. 3]). Але, з другого боку, літературно-художній антропонім Клавка є експресивно-оцінним, тут має місце здрібніло-пестлива конотація та об'єктивна зменшеність. Сама героїня теж себе так називає (*«По суті, вона, Клавка, сама-одна в цьому світі. І їй просто хочеться, щоб хтось міг її підібрати машиною після роботи, завезти у ресторан, налити шампанського, нагодувати людською вечерєю»* [5, с. 262]). Не варто забувати, що так свою героїню називає авторка, а вона симпатизує їй, тому цей вибір пов'язаний із художнім задумом і є елементом образної структури літературно-художнього тексту.

Письменниця Прохорова звертається до Клави і більш пестливими формами називання: *Клавочко, Клавусю*, що вказує на приятельське позитивне ставлення до неї. Рильський використовує розмовний варіант звертання *Клавию*. Коли Єлизавета Петрівна представляє Клаву Баратинському, то використовує тричленну форму називання: «це Клавдія Дмитрівна Блажкевич, мій особистий секретар і друг. Клавка від задоволення почервоніла. Від таких слів її самооцінка виростає до неможливості. Бути другом і секретарем (нехай навіть неофіційним) Прохорової – це великий комплімент» [5, с. 61]. Мало того, її ж назвали так, як називали всю еліту Спілки, гордитися було чим. Під час знайомства з Баклановим Клава все ще невпевнено представляється: «Клава Клавдія Дмитрівна» [5, с. 100]. Дуже часто Клавка дає сама собі оцінку, називаючи себе різними апелятивами: «Язиката Хвеська я, а не секретарка!» [5, с. 148]; «От недаремно кажуть: баби дури От і вона виявилася такою самою дурепою!» [5, с. 154]. Уже звична форма називання Клавка сприймається самою героїнею нормально, ніж як панібратське *Клавусик*. Так її назвав Бакланов: «Клавусик, морозива? – перепитав» [5, с. 270]. І від цього звертання їй стало погано, її охопила «вселенська туга».

М. Гримич використовує і терціально літературно-художні антропоніми – запозичення назв міфічних героїв. *Красунею-Несміяною* називає Клавку Неля Мусіївна та Бакланов. Клава називає себе *Персефоною*, коли опиняється в кабінеті Бакланова (лігві Аїда) («Асоціація з Персефоною, що несподівано виникла в голові, викликала в неї внутрішнє відчуття приреченості: Аїд зробив свій вибір, і від нього, як і в давньому грецькому міфі, їй нікуди не подітися. Головне бути розумною Персефоною, а не тупою бабою» [5, с. 242]. «Та Клавка сьогодні зайшла в кабінет «Аїда», а ця, нова Клавка вийшла з нього Персефоною Ну, якщо й не Персефоною, то принаймні майже Персефоною» [5, с. 250]). Персефона – донька Зевса і богині Деметри. Якщо брати до уваги, що ім'я по батькові у Клави – Дмитрівна, то, як бачимо, і тут не обійшлося без промовистості. Власна назва виступає джерелом інформації про денотата. Відомий ономаст Л. Белей писав: «Найпоширенішим засобом реалізації інформативно-характеристичної функції літературно-художнього антропоніма виступає його внутрішня форма, яка нерідко розкривається чи конкретизується в тексті твору» [1, с. 26].

Неабиякий характеристичний потенціал має також і прізвище героїні. Ми зацікавилися походженням прізвища *Блажкевич* і,

черпаючи відомості з історико-етимологічного словника «Слов'янські особові імена українців» Павла Чучки, знайшли інформацію, що утворитися воно могло від слов'янських імен *Блаж*, *Благ*, *Благо*, *Блажко*, що походять від прикметника «благий, добрий». П. Чучка констатує: «Р. Осташ особове ім'я Блажко відносить до автохтонних слов'янських (Осташ До 529). За Л. Белеєм, воно є похідним від котрогось із імен-комполит зразка Благомир, Благослав (Белей 55). М. Худаш та М. Демчук виводять це ім'я з прикметника *благий* (Х – Д 25). М. Шимундич хорватське ім'я Блажко кваліфікує як розмовний відповідник повних імен *Blaz*, *Blagoljub* (Sim 398), а М. Гркович серб. ім'я Блажко розглядає як дериват імені Блажо» [10, с. 58–59]. Ми знаємо, що Клавка дуже добра: помагає Еммі, дядь-Гаврилу, колегам. Прізвище розкриває характер героїні. Але прізвище могло походити від слова благо – «добро, щастя все те, чого потребує людина в житті» [4, с. 86]. Клавка мріє про хороше життя, про «кардинальну зміну життя» у ролі дружини номенклатурного посадовця («Скоро вона – подобається їй це чи ні – стоятиме по інший бік барикади *Навряд чи вона тепер працюватиме секретаркою. З її освітою, досвідом, а головне – становищем у суспільстві – їй пасуватиме робота редактора товстого журналу. Або видавництва*» [5, с. 277]). Та не судилося Клавці таке щастя, бо її оточувала дійсність, «від якої вона постійно тікала, ховаючись у книгах, ролітах, спілках, на ірпінських дачах, в цековських кабінетах» [5, с. 332].

Повною протилежністю Клавці є письменниця *Прохорова*. Їх різнять як і становище в суспільстві, так і найменування. З перших же сторінок роману *Прохорова* справляє враження «залізної леді» («*Зараз Єлизавета Петрівна відчинить двері з крижаною маскою на обличчі і здавленим голосом промовить: «Доброго ранку, Клаво, проходьте, будь ласка!*» [5, с. 3]). У її манері поведінки, веденні розмови відчувався аристократизм. А ім'я та ім'я по батькові *Єлизавети Петрівни* викликають асоціацію з російською царицею. У перший день знайомства для Клавки вона була «ніби королева з якоїсь соціалістичної казки (що їх, до речі, сама й писала): в формі, погонах, з орденом і медалями на грудях *А головне – в лискучих армійських чоботах*» [5, с. 25]. З тексту дізнаємося, що «*Єлизавета Петрівна мала зразкове походження, про яке тільки міг мріяти будівник соціалізму, – пролетарське, не те, що Клавка – з «гнилої» технічної інтелігенції. А Прохорова не просто з робітничого класу, а з пролетарської династії. З її автобіографії Клавка знала, що вона ще підлітком*

працювала на заводі «Більшовик», а її батько на початку ХХ століття очолював знаменитий марксистський гурток «Союз за визволення робітничого класу». Єлизавета Петрівна була членом ВКП(б)У і фронтовичкою, вона повернулася в Київ рік тому, у 1946-му, з орденом та медалями» [5, с. 19]. Первісне значення прізвища та імені по батькові неабияк розкривається в тексті роману. Прізвище Прохорова походить від імені Прохор, що в перекладі з грецької мови означає «танцюю спереду», «керую танцем» – керівник хору, диригент» [9, с. 307]. Вона – душа компанії, вона вміє керувати, направляти в потрібне русло. Ім'я по батькові Петрівна теж промовляє, адже в перекладі з грецької мови Петро – «скеля», «камінь» [9, с. 292]. Сама героїня про себе каже: «Хіба ви не знаєте: Прохорова – креміль!» [5, с. 286]. Вона вміє зберігати таємниці, зайвого не скаже нічого, у цьому не один раз переконалася Клавка (« як побачила за його спиною кам'яний вираз обличчя Єлизавети Петрівни і її приставлений до губів палець, як на плакаті «Не болтай!» [5, с. 65]). Прохорова допомагає Клавці з вибором кавалерів, але не радить рівнятися на неї: «На мене, дівчинко, не рівняйся. Я в особистому житті пройшла і Крим, і Рим, і мідні труби!..» [5, с. 119].

Клавка опиняється в центрі любовного трикутника: з одного боку – підстаркуватий працівник ЦК, який може і є «Великим інквізитором української літератури», а з іншого – молодий письменник, що тісно співпрацює з КДБ. Уперше з Борисом Андрійовичем Баратинським Клавка зустрічається в Прохорової. Там вона зрозуміла, що це ВІН («Ні, це не був «полковник Прохорової», це була її, Клавчина, «судьба»: «орел» і «грудь в орденах!» [5, с. 60]). Клавка зачарована Баратинським («І як тільки зазвучав голос Баратинського, світ для Клавки перевернувся з ніг на голову. Ліричний тенор з ненав'язливою оксамитинкою наповнив її по самі вінця, скрутив її гамівною сорочкою і залоскотав під ложечкою. І все це водночас» [5, с. 85–86]). Наповнив силою, обгорнув, як вітер, не випадково ім'я Борис тлумачиться як «північний вітер» [9, с. 51]. «А Борис був не сякий-такий. Він був красивий і успішний. І це подвійне чудо. Красень, бойовий офіцер, письменник» [5, с. 88]. Але Клавка дізнається, що «Баратинський – гебешник. І який би щедрий він не був, і якою б чарівною не була його посмішка – це не міняло справи» [5, с. 94]. «Тому головою Клавка розуміла: його краще остерігатись» [5, с. 95].

І Баратинського, і Бакланова Клавка спочатку називає займенником ВІН. М. Крупа зазначає: «Займенник позначає особу у

тих фрагментах тексту, у яких зміст передає опис глибоко прихованих, інтимних моментів психічного і духовного життя персонажа. Синтаксичні зв'язки займенника характеризуються співвіднесеністю з дієсловами стану, процесу (наприклад, хотіти, пам'ятати, знати, любити, чути, бачити)» [7, с. 346]. Для Клавки Баратинський (ВІН) – щось недосяжне, той, про кого вона мріяла (« їй хотілося зустріти сучасного принца: героя війни, «грудь в орденах», бажано льотчика, так, щоб лише при погляді на нього «чолка встала»)» [5, с. 33–34]), Бакланов (ВІН) – теж недосяжне, чоловік, що обіймає високу посаду, представник ЦК, «крупна шишка» («Невже це і є той «найголовніший читач» Людина, що тримає пульс усієї української літератури? І невже я зараз у кабінеті цього звіра, здатного одним розчерком пера зруйнувати всі літературні авторитети?» [5, с. 213]. «Це було слово чоловіка. ЙОГО слово» [5, с. 216]; « все «забраковано» зверху – НИМ» [5, с. 221]). Баратинський для Клавки є орлом, мужнім, сильним, не є випадковим його ім'я по батькові Андрійович (Андрій – «мужній», «хоробрий» [9, с. 33]). Баратинський-орел високо літає та, на жаль, є і Бакланов (прізвище походить від назви птаха баклан – «водоплавний птах середньої величини звичайно чорного кольору (з металічним відблиском)» [4, с. 56]), який хоч і малий, та в романі – «птаха ще вищого польоту». Промовистим є також ім'я та ім'я по батькові Бакланова – Олександр Сергійович, як у Пушкіна. Тому й зрозуміло, чому трунарем української літератури була людина з таким іменем: натяк на те, що російська література витісняла, знищувала українську («Це він, – підказував їй Здоровий Глузд. – Бакланов – це ВІН. Трунар української радянської літератури» [5, с. 238]; «Це ВІН? Той, що примушує тремтіти українських радянських письменників, той, що робить їхнє життя нестерпним, той, що позбавляє їх сну і самоповаги?» [5, с. 242]). Доонімне значення імені та імені по батькові розкривається в тексті: Олександр – «чоловік» – захисник людей» [9, с. 261] (захищає соцреалізм), Сергійович від імені Сергій – «славний», «високоповажний» [9, с. 335] (за рангом, місцем у суспільстві). Спочатку Бакланов видався Клавці і делікатним, й інтелігентним, і начитаним. Вона навіть думала, як буде називати його після одруження («Заміжжя – це коли ще й треба називати його на «ти», ще й якесь ніжне слово придумати «Зайчик?», «Котик?» Ні. «Бакланчик»)» [5, с. 269]). Але згодом Клавка буде називати його Аїдом, Великим інквізитором, Трунарем, жовтим сморчком. Клавка ніяк не могла б подумати, що ця людина колись любила її маму.

Фігурують у тексті й криптоніми. Так, Прохорова називає прихильників Клавки першими буквами їхніх імен («А» – тобто *Александр Сергійович (пряма як Пушкін!) і «Бе» – тобто Борис Андрійович*» [5, с. 118]; «*Але доля вирішила познущатися з тебе: вона тобі послала «А» і «Бе» одночасно!*» [5, с. 119]). Криптоніми використовують, коли планують утаємничити, приховати справжні імена. На такі літературно-художні антропоніми ми натрапляли у творах Павла Загребельного (Пе-Пе, Юр-Юр, Яр-Яр («Брухт»)), Юрія Андруховича (Або, КаБо, Ок, ЮА («Таємниця»)), Василя Кожелянка (Ко Ше Лін, У. Чені («Тероріум»)) та ін. У М. Гримич вони функціонують як назви об'єктів у задачі з двома невідомими. І задачу цю має розв'язати Клавка, бо їй вибирати супутника життя: «А» чи «Бе».

У романі йдеться про події 1947 року, що відбувалися в Спілці письменників України, про Пленум, відомий в історії розгромом української літератури. М. Гримич вимальовує постаті українських класиків, їхню нелегку роботу і вміння виживати в надскладних умовах. Ми звернули увагу, що в романі названі майже всі письменники того часу, комусь приділено більше уваги, комусь менше. Майже всі письменники в романі мають тричленну форму називання. Тих, з ким Клавка тісно співпрацює, називає на ім'я та ім'я по батькові: *Максим Тадейович, Андрій Самійлович, Олександр Євдокимович* та ін. Малишко повернув Клавку в секретарське крісло, вона його обожнювала. Баратинський називає його майстром слова («*Малишко ставить до мови не як до набору слів у правописі чи в словнику, а як до живої матерії, живого організму!.. Малишко – великий експериментатор. Письменники такими і мають бути. Хто, як не вони повинні експериментувати з мовою? І навіть тоді коли якась словесна новинка не приживеться в мові, вона залишиться цінною тим, що стала інструментом у руках майстра*» [5, с. 282]). Клавка також гарно відгукується про Рильського: «*Та й з Максимом Тадейовичем завжди було затишно*» [5, с. 23]. Прохорова називає його слоном, Неля Сіробаба каже, що він старий зубр – велика і сильна постать української літератури. Ми звернули увагу, що доонімне значення імені та імені по батькові Рильського розкривається в тексті. Максим («найбільший» [9, с. 206]) Тадейович (від Тадей – «божий дар» [9, с. 372]) обіймав високу посаду, тому був найвеличнішим та найбільшим, але мав дар від Бога: гарно писав. Баратинський про Рильського: «*Знаєте, я люблю Рильського за те, що у нього все*

правильно, все бездоганно, у відповідності і з законами мови, і з законами естетики – так, як і має бути. В нього все виміряно, виважено, досконало. Він ніколи не пропустить стилістичної неохайності. У нього кожен вірш – як кришталевий келих » [5, с. 282–283]. Натрапляємо на цікаве порівняння Рильського з *Дон Кіхотом* («Худорлявий Максим Тадейович завжди був у парі з Ваганом Маміконяном, як *Дон Кіхот* зі своїм вірним *Санчо Пансою*» [5, с. 59]). Маміконян вів фінансові справи Спілки, був її відповідальним секретарем («Ось прийшов Максим Тадейович. Біля нього стоїть його вірний *Санчо Панса Ваган Маміконян*. Точно про нього кажуть: *Ваган Ресторанович*. Він, як зазвичай, з пухким портфельчиком, в якому, подекують, завжди є наготові пляшка коньяку» [5, с. 199]). Рильський отримує прізвисько за зовнішнім виглядом, Маміконян – за те, що був вірним другом та професіоналом своєї справи. Корнійчук має прізвисько *Головний* (як керівник, голова).

Більшість найменувань письменників виконують номінативну функцію. До деяких М. Гримич подає авторську характеристику. Напр.: *Авром Вевюрко* («був такий відомий єврейський драматург *До речі, на їдиш це слово, як і в українській, означає вивірку. І сам він по життю був як вивірка. Крутився, як білка в колесі І, здається, навіть колись друкувався під псевдонімом *Белка**» [5, с. 12]). Авторка привертає увагу до зміни прізвищ, коли євреї «маскувалися під українців та росіян: «*Ілля Кацнельсон – Стебун, Гольдфайн – Гордєєв, Блюмкін – Городської*». Клавка розмірковує: «*Письменникам часто хочеться прикрасити літературне ім'я. І не лише єврейським. Серед українських – також: *Панченко став Панчем, Губенко – Остапом Вишнею, Башмак – Башем, Мойся – Іваном Ле**» [5, с. 163–163].

Роман «Клавка» не є історичним, тому тут є і вигадані письменники: *Прохорова, Глухенький, Сіробаба*. Літературно-художній антропонім *Іван Порфирович Глухенький* має неабиякий характеристичний потенціал. Прізвище героя піддається авторській грі («*Он Іван Порфирович, дарма, що Глухенький, усе чує, що відбувається за стінкою у Єлизавети Петрівни*» [5, с. 256]; «*Тільки цсс! За стіною великі «глухенькі» вуха! – попередила Єлизавета Петрівна*» [5, с. 288]). Відчитуємо натяк на те, що герой міг підслуховувати, а може, й доносити. Клавка називає його *Змієм Гориничем*, коли від нього несе «гарячим духом самогону». *Павло Минович Сіробаба* «милий-милий Сіробаба» – «чоловік найкращої подруги Єлизавети Петрівни *Нелі Гершко*», якого Прохорова називає просто *Пашею, Пашечком*. Такі

називання вказують на приятельські стосунки між героями. Дружину Сіробаби називали *Сіробабихою*. Вона сама жартує над прізвиськом чоловіка, коли Прохорова каже: «*Та просто зло бере! Здавалось би, я – баба бабою, ти – баба бабою – А точніше, Сіробаба – Сіробабою*» [5, с. 144]. Прохорова називає її *Нелькою*, *Сіробабкою*, вони були парочкою «нерозливвода», Клавка називає фурією (як і Єлизавету), відьмою (могла вгадувати). Дружину Глухенького називали здрібніло-пестливо *Олечкою*, дружину Малишка – *Маєчкою*. Дружина Сосюри мала прізвисько *Мура* – скорочення від *Марія Сосюра*. Лише дружину Рильського називали, як і він сам, *Катериною Миколаївною*. Знаходимо й інші пестливі форми називання: *Андрюша*, *Гаврюша*, *Валюшка*, *Максюша*, *Ванічка*. Вони є запозиченнями з російської антропонімійної системи, яка суттєво тоді впливала на український антропонімікон. Вважалося, що такі називання є міськими і протиставлялися називанням мешканців сіл. У романі знаходимо розмовні варіанти з українськими антропоформантами: *Костик*, *Максимко*.

Мала Клавка «названу сім'ю»: Емму Германівну та дядь-Гаврила. *Емма Германівна Бруслевська* – «сліпа пенсіонерка», «колишня вихованка Інституту благородних дівиць», учителька музики «із бувших». У свої 52 роки, як каже Клавка, вона «справжня руїна», не пестило її життя. Вона має тричленну форму називання, що було характерно для найменування аристократів. Літературно-художній антропонім *дядь-Гаврило* асоціюється з самим персонажем. Герой – бойовий офіцер, герой війни, але ветеран-інвалід (без ноги). Повне називання *дядя Гаврило* авторка не використовує, а розмовний варіант *дядь*. А оскільки дядь ще й через дефіс, то виходить якась причепа, як протез у персонажа.

Отже, М. Гримич вміло добирає найменування для своїх персонажів. Серед усього розмаїття назв героїв роману «Клавка» маємо первинні (авторські неологізми, орієнтовані на загальнонаціональний антропонімійний узус), вторинні (із найменувань реальних людей), терціальні (запозичені з Біблії, фольклору, художніх творів) літературно-художні антропоніми. Авторка вдивляється в етимологію назв, подає авторську характеристику, долучає варіанти, придумані іншими персонажами. Як розмовні, так і офіційні варіанти можуть мати різні конотації та асоціації, характеризувати героя. Усі літературно-художні

антропоніми роману працюють на ідею, на сюжет і становлять цілісну систему.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Боєва Е. Функційна епістема заголовчих комплексів у художньому мовленні Ольги Кобилянської. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Збірник наукових праць. Випуск 71. Частина II. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 332–344.
3. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в романах Марини Гримич. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Відп. ред. І.В. Сабадош. Випуск 10. Ужгород, 2006. С. 5–9.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Гримич Марина. *Клавка*. Роман. Київ: Нора-Друк, 2019. 336 с.
6. Карпенко Ю.А. Заглавия произведений В. П. Катаева (ономастические наблюдения). *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 259–266
7. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 416 с.
8. Любка Андрій. «Клавка» – історія про травмоване суспільство. Газета «День» 12. липня 2019 р. day.kyiv.ua зверн. 22. 11. 19.
9. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
10. Чучка П.П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.

ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

Хто не місив власними руками час, мов глину, той проспав життя.

Стояти на роздоріжжі, на перехресті вітрів хоча б раз у житті доводиться кожному. Але піти НОВОЮ дорогою – воля обраних.

Ірен Роздобудько

РОЛЬ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ІЗ РОМАНІВ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО У ТВОРЕННІ ОБРАЗІВ

Проза Ірен Роздобудько претендує на одне з центральних місць у сучасній українській літературі. Романи авторки цікаві та самобутні, багатовекторні, різножанрові, відповідають на актуальні запити сучасності. Її романи – це синтез реального та містичного, романтичного та інтелектуального. І. Роздобудько має величезну читацьку аудиторію, на її твори написано безліч статей (Н. Галушка, Н. Герасименко, Я. Голобородько, Л. Горболіс, Я. Поліщук, Г. Улюра, С. Філоненко, Ю. Соколовська), складені кіносценарії. Мовознавчий аспект досліджували О. Яценко, Д. Козловська та ін.

Ми також досліджували функціонування літературно-художніх антропонімів із творів І. Роздобудько. У поле нашого зору потрапили назви героїв із романів «Амулет Паскаля», «Гудзик», «Дві хвилини правди», «Зів'ялі квіти викидають», «Ескорт у смерть», «Мерці», «Останній діамант міледі» [4, 5]. Прочитано цілу низку інших романів, але досліджувати роль літературно-художніх антропонімів будемо з найсучасніших.

Мета нашого дослідження – проаналізувати літературно-художні антропоніми з романів «Тут і тепер», «Прилетіла ластівочка», «Метелик не кричить» І. Роздобудько; завдання – визначити, яку роль відіграють літературно-художні антропоніми у творенні образів.

Романи І. Роздобудько були і залишаються серед кращих творів сучасних українських письменників. Авторка, створюючи той чи інший образ, підбирає назви, щоб ім'я і персонаж доповнювали один одного, були невід'ємними. Тут важливими є все: і етимологічне значення імені, і авторська характеристика, і увиразнення базових конотацій.

У романі «Тут і тепер» йдеться про долю чотирьох подруг: *Юлії, Лари, Ельміри й Сусанни*, «таких різних і далеких у всьому, але таких близьких у найголовнішому – в готовності підставити плече одна одній у будь-якій життєвій ситуації, вислухати, заспокоїти, порадити й «надати крила», вдихнути життя в підбиту долею пташку-подругу, або віддати їй своє крило» [2]. Кожна з них – своєрідна енциклопедія. Імена героїнь розкривають їхні характери, створюють образи. Літературно-художні антропоніми семантично наповнені, оскільки, крім номінативної, доповнені характеристичною функцією.

Письменниця паралельно створює ім'я й образ, які взаємно уточнюють одне одного. «При цьому чим менше авторського тексту відводиться образу, тим більшу роль у його створенні відіграє ім'я» [8, с. 217].

Ельміра – кримська татарка, тому й ім'я незвичне для українців. Ім'я Ельміра походить з іспанської або арабської мови, означає «княгиня» [6, с. 85], або захист, оберіг. Є й інші версії щодо походження імені: німецьке коріння, а перекладається як «справедлива, прихильна, доброзичлива, істинна». Зі сторінок роману дізнаємося, що *Ельміра* (*Еля*, *Елька*, *Елічка*, *Ельміра Зварич*) дуже щедра, дуже красива. Закономірно, що вона стала обличчям плаката «Крим – це Україна». Усі доонімні значення розкриваються в тексті. Ельміра насамперед оберігає свою сім'ю, вона прекрасна хазяйка. Хоч Ельміра вчилася на стоматолога, та «свій золотий вік проводить у домогосподарках» [12, с. 4]. Вона береже родинне тепло («Надійний тил – великий затишний дім, з кожним намоленим кутком» [12, с. 5]). Так, героїня справедлива, доброзичлива і гостинна («*Ельміра завжди спокійна, врівноважена, вона вірить у справедливість Елька – добра душа, за кожну «п'ятірку» їй щось дарують. Ляльку. Чи стрічку. Або – печиво. І вона виносить його на вулицю, пригощає всіх*» [12, с. 56]). «*Її впізнавали скрізь*» [12, с. 263]. Головний лікар Сергій Іванович, підписуючи заяву на Схід, назве Ельміру *Ксеною-воїном*. Чоловік Ельміри *Андрій* – професор, світило ортопедичної науки, для неї – найголовніша людина. Він мужній чоловік, бо був добровольцем цілий рік на східному фронті, де складав по частинах поранених хлопців. Ім'я Андрій походить із грецької мови, означає «мужній», «хоробрий» [9, с. 33]. Але по відношенню до Ельміри мужності йому бракує. Сильний характеристичний заряд має ім'я сина Ельміри – *Олександр* («*Адже він – Олександр, ну, принаймні, Сашко. А «Шашею» він сам себе назвав, коли говорити навчився. З тих пір так і повелося*» [12, с. 9]). Олександр – «чоловік», «мужчина» – захисник людей; мужній» [9, с. 261]. Він захищає маму, допомагає іншим («*Відчув дивно: вони обоє смертельно поранені в невидимому бою. І хтось один мав витягнути з того поля бою іншого. Якщо це так, то це має бути чоловік, тобто – він*» [12, с. 151]). Він уявляв себе воїном, «*щомісяця товкся під військкоматом в надії зустріти того комбата, котрий візьме його з собою до добровольчого батальйону*» [12, с. 11]. Усе сімейство Зваричів авторка наділила іменами, що мають майже однакову семантику. Можливо, це їх об'єднувало, принаймні спочатку.

Юлія (Юлька Зєркалова, Джулія) – артистка театру юного глядача, дружина успішного актора («*Але Юлька-Джулія, або як її називали ще в інституті – Джульєтта Мазіна, чекала свого зоряного часу*» [12, с. 15]). Ім'я Юлія походить із латинської і означає «липнева» [9, с. 407], «з роду Юлія, належна Юлієві» [6, с. 294]. Але Юлія все життя зайнята кар'єрою Аліка, належить йому, не випадково він їй скаже: «*Моя дитина – ти*» [12, с. 303]. Є багато схожого із життя літературних героїв та життя реальних Джульєтти Мазіни і Федеріко Фелліні. Юлія була маленького росту, у них не було дітей, Алік тратив гроші на дурниці, поєднував любов до дружини з численними зрадами. І. Роздобудько називає її стріляним і недостріляним горобцем. Роль Софії Потоцької вплинула на її думки, розмови, почуття, вона почала «бути собою», бути мудрою жінкою. Саме значення «мудрість» [9, с. 344] має ім'я Софія («*В погляді Софії світилася якась тиха мудрість і умиротвореність досвідченої жінки*» [12, с. 178]). Первісне значення імені Алік розкривається ширше. Алік – розмовний варіант імені Олександр, що означає захисник. У Вірменії це ім'я фігурує як самостійне і означає «родовитий аристократ», «славний», «великодушність». У тюркських говорах – «вищий, могутній» («*Алік був природним дивом, самородком, стихією, прямим доказом того, що випадковість – закономірна, а талант – необов'язковий, якщо маєш під два метри росту, смоляні кучері до плечей, м'язи, на яких репала модна джинсова сорочка, і веселу нахабність молодості*» [12, с. 16]).

Сусанна (Сана) – дружина американського бізнесмена Беника («*Щаслива американська дівчинка тридцяти п'яти років, заможна і вдало одружена – найкращий вік і статус аби займатися проблемами інших, особливо найближчих подруг-однокурсниць*» [12, с. 13]). Ім'я Сусанна давньоєврейського походження означає «біла (водяна) лілея» [9, с. 353]. Але схожість із квіткою проявляється лиш у тому, що вона була дуже красивою.

Лара (Ларка, Лариса Стадниченко) – радіоведуча, зневірилася в чоловіках. Вона була найкрасивішою дівчинкою у класі. Лара десять років свого життя займалася *Орестом Станіславовичем* – викладачем літератури на філфаці. Для неї він – *Майстер*, а вона – просто поруч. Лара зрозуміє, що її *Майстер* зрадливий і бездарний. Лара – розмовний варіант імені Лариса, що в перекладі з грецької означає «чайка» [9, с. 190]. Нелегка доля випала Ларі-чайці, але її манить воля, вона не може жити в клітці («*Може жити цікаво й усамітнено. І ні від кого не залежати. Адже до такої свободи йшла довго і непросто*» [12,

с. 283]). Її охороняє сніжнокрилий ангел. Лара знайде свою половинку і нею буде *Герман* («рідний», «єдинокровний», «людина» – воїн» [9, с. 88]).

Дівчата уявляли себе трьома мушкетерами: «*Ельміра – Портос, роз'їлась на пахлаві, нічого не вдієш. Звісно, д'Дартаньян – Лара, тут без жодних суперечок, адже вона так фехтує лінійкою, що всі хлопці в класі ходять в синцях. Атос – Сусанна, вона на чотири місяці старша за всіх, тобто – мудра і завжди знає, як діяти. Юльці дістався Арамис – тут вже без варіантів*» [12, с. 61]. Як бачимо, і терціальні (запозичені) літературно-художні антропоніми персонажі отримують за якимись рисами подібності.

Привертають увагу дивакуваті «поганяла» другорядних героїв: *Перл, Колька Гамсель, Шаша-маслобой, Геня-бичара, Штрудель, Сапа, Сеня-водолаз* («у Сені грубі окуляри, тому він і – водолаз» [12, с. 54]), *Васька-какаська, Панас (Віталька Панасюк)* та ін. Деякі з них просто називають персонажа, тобто виконують номінативну функцію, до інших автор подає тлумачення, тому їх зараховуємо до складу характеристичних.

Отже, найменування осіб, що фігурують у романі «Тут і тепер» мають неабияке смислове навантаження, конотативне забарвлення.

Роман І. Роздобудько «**Прилетіла ластівочка**» – історія про композитора *Миколу Леонтовича* і його знамениту мелодію. Герой роману – реальна людина. Про Леонтовича багато інформації зібрав М. Денисенко – автор десяти рукописних історичних книг, зокрема й чотиритомника про «Щедрика» – «Щедрик»: на крилах ластівки». Професор Л. Белей писав, «що імена реальних історичних осіб, які фігурують у літературно-художніх текстах, також належать до літературно-художньої антропонімії. Як зазначає Л. Мурадян, «автор їх не творить, але він вибирає ті чи інші варіанти, вводить їх у певний контекст. У результаті ці імена наповнюються цікавими конотаціями». Саме імена реальних відомих історичних осіб здатні чи не найбільшою мірою викликати в читачів бажані авторові асоціації з визначеною історичною добою» [3, с. 36]. На перший погляд, літературно-художній антропонім *Микола Леонтович* мав би виконувати номінативну функцію – функцію називання. Мав рацію відомий ономаст Ю. Карпенко, коли зазначав, що історики можуть точно встановити про яку особу йдеться, «але вони не можуть розкрити секретів чарівності гри оніма у власне художньому тексті. Ідентифікація носія імені не розкриває чарів цього імені у творі» [7,

с. 3]. Відомо, що у вмілих авторів усі назви промовляють. У романі прізвище й ім'я реальної людини стає характеристичним. Цікаво, але І. Роздобудько, можливо навіть не вдивляючись в етимологію імені та прізвища героя, заставила їх запрацювати в тексті. Ім'я Микола в перекладі з грецької мови означає «переможець народів» [9, с. 229]. Композитор і фольклорист із Тульчина справді підкорив народи. Він став автором різдвяної мелодії, яку слухає весь світ. Спочатку він «завоював» київську публіку, його називали «харизматичним», «сучасним Моцартом», і – не більше-не менше! – «створінням Господнім» [11, с. 31]. Іван Рябков, вражений геніальною музикою, думає про Леонтовича: «Білявий чоловік з першого ряду здався йому богом, що пройшовся по морю голів, як посуху, і заволодів ними без жодного напруження» [11, с. 25]. Кирило Стеценко вірив, що витвір Миколи Леонтовича здобуде світову славу («*Ти – ювелір у музиці. Кожна твоя нота – різьба по золоту*» [11, с. 35]). Леонтович називає себе подільським блукальцем, як і дружина Клавдія («*А він – такий само блукалець, і такий само юний, стрункий, з такими ж глибокими блакитними очима*» [11, с. 50]). Він ходив із села в село і збирав народні пісні. В основі прізвища Леонтович – ім'я Леонтій, що з грецької означає «левиний» [9, с. 194]. Лев – цар звірів. У буквальному тлумаченні виходить, що Микола Леонтович – цар переможених народів завдяки непереможній силі мистецтва («*його літургії лунають в Чехії, Австрії, Швейцарії, Франції, Бельгії, Голландії, Великій Британії, Німеччині, навіть у Мексиці*» [11, с. 145]). Степан Добровольський зачарований музикою Леонтовича: «*мені здалося, що це не музика, а щось набагато вище. Що це голос якихось вищих сил. Надлюдський. Розмова з Богом. Сім нот, в які вкладалися тисячі важливих слів. Це була не музика – стихія*» [11, с. 150–151]. Але насправді Леонтович був простою, приземною і творчою людиною. Зрозуміло, що творчість живиться коханням. Саме тому в житті Леонтовича з'являється *Надія*. Вона постала перед ним «*Русалкою – темнокою, звабливою, невловимою, з руками, здатними затягти на саме дно і так само легко винести на берег. Врятувати від самотності, вдихнути в охололі груди жагу нового життя*» [11, с. 105]. Авторка вміло і незворушливо відтворює споконвічну людську драму, коли серце криється між Клавдією, «милосердною жінкою, другом навіки, із тих, хто стоїть за спиною, подаючи рушник» і Надією, такою іншою, із тих, що «подають набої». Перша дає чоловікові благословення на нову любов, друга дає коханому

натхнення на нові твори» [1]. Семантика імені Надія прозора. Спочатку Надія здалася йому дівчиною-ангелом, потім ластівкою («Йому здалося, що ось вона, прилетіла ластівочка – впурхнула крізь товсте скло, за яким він просидів два останні місяці, вважаючи, що життя не існує. Принесла звістку, що життя є» [11, с. 98]). Адже «Русалчин Великдень» повністю склався в голові завдяки Надії. Силою духу Надії захоплювалися друзі і вороги Леонтовича. Добровольський, присвоївши документи Леонтовича, прийшов до Надії і побачив «скарб» («Ця жінка поглинала, розчиняла в собі. Вона була, мов хвиля. І не тільки через незвичайний, ультрамариновий колір очей – в ній вчувався поклик Сирен, цих міфічних створінь, що топили човни і змушували матросів безоглядно стрибати за борт» [11, с. 169]).

Серед імен відомих людей знаходимо ім'я *Олександра Кошиця* – диригента хору, *Кирила Стеценка* – композитора та ін.

Степан Добровольський – *Ніколас Лео* – той, хто присвоїв собі ім'я легендарного Миколи Леонтовича, був денщиком комісара НКВС. Обставини склалися так, що він змушений був тікати, тому скористався ситуацією. Він вимушено добровільно (Добровольський) бере ймення іншого. Але мати ім'я такої відомої людини було важко, тому прийшлося переховуватися, дійти до краю, хоч кіт Леонтовича Моцарт частенько виручав. Урешті-решт ім'я виручає його («Так ім'я жертви врятувало злочинця. А згодом я вдвічі скоротив його – так би мовити, «перешив костюмчик» під себе. Мене називали Нік Лео. Я став американцем. Таким само несправжнім, як і моє ім'я » [11, с. 207]). Той, хто при народженні отримав ім'я Степан (грецького походження – «вінок» [9, с. 348]), мав тепер терновий вінок і мусів його нести, «немов Агасфер, спляючи після себе стежку і плутаючи сліди, немов лис» [11, с. 230]. Мав стати «перекоти-полем, без роду і племені, або випити свій келих самотності до останнього ковтка» [11, с. 231]). Степан розумів, що він грішник, він жадав смерті, але чомусь Бог не дав йому «заподіяти самогубство, вмерти від алкоголю, не загинути в авіакатастрофі чи на човні, не наразитися на випадковий ніж у підворотні, не заразитися чумою» [11, с. 232]. Ім'я Леонтовича для нього стало оберегом.

І. Роздобудько – майстер різнопланового роману. Кожному з її романів притаманний відповідний антропонімікон. Назви героїв роману «**Метелик не кричить**» більше нагадують дитячо-юнацькі найменування: *Міка*, *Льоля*, *Крихітка*, *Зойка*, *Майка*, *Оксаночка*,

Наталка та ін. На відміну від аналогічних реальних антропонімів такі оніми, як писав Л. Белей, наповнюються нейтральним чи експресивним значенням, що відбувається передусім у контексті [3, с. 65].

Маленький *Міка*, як каже його мама, родився недоумком, але він перевершив усіх своїх однокласників («*Він – найкращий учень, переможець математичних і фізичних олімпіад, спортсмен та, як вважає вся школа, перший красень серед усіх старшокласників. Його так само називають ласкавим іменем, тільки тепер його вимовляють на американський манер – Міккі – «Міккі Рурк»* [10, с. 91]). Ми не знаємо, яке справжнє і повне ім'я в героя, але, вірогідно, воно є короткою формою, розмовним варіантом імені Михайло (давньоєврейського походження – «бог» – хто як бог, рівний богові» [9, с. 236]). Міка уявляв собі, що може робити все, що захоче: досліди на комах, жабах, людях. Він навіть не знав імені дівчини-бомжихи, яку вбив, досліджуючи. Для нього вона залишилася жабою («*Добре, що Жаба (вона не заперечувала проти цього прізвиська) вицмулила його просто з горлечка сама, не умовляла приєднатися. І взагалі була до нього байдужа – лише їла, як навіжена, жувала повним ротом, роздуваючи щоки, і задоволено кумкала. Справжня жаба!*» [10, с. 106]). Прізвисько отримала, очевидно, не тільки за схожістю з жабою, але й тому, що була матеріалом (жабою), який можна було препарувати.

Змінюючи імена під час знайомств із дівчатами, він не змінює своєї сутності. Він став вербувальником, дилером, торговцем людьми. Дівчата, як метелики, самі потрапляли в пастку. Він залишився крихіткою, так його називала тітка Льоля, так він тепер у зрілому віці звертається до дівчат. Марті він представиться Дмитром («*Дмитро (так назвався новий знайомий) цікаво розповідав про країни, в яких йому довелося побувати*» [10, с. 119]). Навіть це несправжнє ім'я має інформаційний заряд: Дмитро «належний Деметрі. Деметра – грецька богиня родючості й землеробства» [9, с. 107]. Зі сторінок роману дізнаємося, що такою Деметрою для нього стала Льоля («*Є Льоля. Гарна, чудова, добра, тепла Льоля. Вона дихає поруч, дарує йому свій аромат, мов квітка*» [10, с. 106]). Героїня сама зізнається: «*Я стала його ідолом, адже він навчився розуміти мене з напівпогляду. Кращого чоловіка в моєму житті не було. Для мене він був чистий, зовсім чистий, мов немовля. Мов аркуш, на якому я могла писати все, що завгодно – роман, драму, сороміцький віршик Важливим було й те, що*

він нікого не любив, крім мене. Всі інші жінки не мали для нього значення, так, він любив мене, як нікого» [10, с. 214–215].

Тітонька Льоля стала для Міки мамою, «великим оком» («*Льоля для Міккі – це цілісний інструмент, вона як одне велике око – усюдищуца. Око-Льоля стежить за ним дає надію, несе спокій, порятунок, розраду, прощення. Він готовий на все заради цього ока*» [10, с. 128]). Льоля (Льолька) – розмовний варіант імені Олена, що в перекладі з грецької мови означає «світло», «сяйво», «полум'я смолоскипа» – світла, осяйна» [9, с. 265]. Льоля була доброю для малого Міки, несла радість, світло, але вона «виховала його для себе». Для неї Міккі – ВІН, «*чарівний принц, або ліпше сказати – мій зачарований хлопчик, моє чудовисько*» [10, с. 219]. Льоля стала хазяйкою модної крамниці, тепер вона – *Олена Олександрівна*, та, яка заманює красивих дівчат у пастку. Доонімне значення імені та імені по батькові розкривається – жінка, що несе світло і захист людей. Так, вона стає доброю феєю, подає надію, влаштовує казку, ніби захищає від усього злого, недоброго. Але насправді – це хитре плетиво павучихи, загарбниці. Вона вміла заманювати дівчат («*Як тебе звати? Аліса О! Тоді, моя крихітко, тобі пряма дорога до країни чудес!*» [10, с. 68], «*Аліса сіла на ліжку, намагаючись усвідомити те, що почула. – Два місяці я живу, мов у казці* » [10, с. 85]). На жаль, казка для Аліси (у неволі вона – Лябес – чарівна), як і для інших дівчат, мала поганий кінець.

З тенет «доброї феї» та «принца на коні» вдалося вирватися Зої та Марті. Зоя чудом врятувалася від неминучої смерті, адже її ім'я в перекладі з грецької мови означає «життя» [9, с. 142]. Марта (гр. «пані», «добродійка», «господиня» [9, с. 219]) була врятована Сергієм, як і Зоя. Марта проживає буденне життя: «*заклопотана ділова жінка, обтяжена серйозними і невідкладними справами. Нотаріус, автошкола, дитсадок* » [10, с. 24]. Небіж називає її Мата («*З легкої руки чотирирічного Славка, в родині прижилося це ім'я – Мата. А чоловік сестри навіть звертався до неї не інакше як «наша Мата Харі». Певно, сестра дружини здавалася йому загадковою на тлі їхнього розміреного і вивіреного по хвилинах подружнього життя*» [10, с. 32]). Саме Сергій зрозумів, яку роль грає Міккі, допоміг Зої та вчасно прийшов спасати Марту. Первісне значення імені Сергій (римського походження, означає «славний», «високоповажний» [9, с. 335]) спрацьовує в тексті, позитивно характеризуючи героя.

Ми не знаємо імені матері Міки, маємо тільки прізвисько, яке придумала подруга Льоля. Для Льолі вона була «як кришталева статуетка», милою, зворушливою, наївною («Жартома я назвала її «Крихітка Цахес». Це прізвисько на багато років вкорінилося в ній, адже було влучним – вона вмiла замилювати очі будь-кому. Але згодом від прізвиська, через етичні міркування її прихильників, відпала частина і її почали називати просто Крихітка. І замість того аби виявити сутність химерного і підступного персонажа казки Гофмана – нищого і нікчемного, здатного замилювати око будь-кому і через те скидатися найгарнішим і найрозумнішим – це скорочене прізвисько лише додало їй шарму» [10, с. 206]). Як бачимо, для номінації героїні авторка запозичує найменування відомого літературного персонажа, такі антропоніми мають постійне онімне значення.

У результаті проведеного дослідження ми з'ясували, що назви персонажів романів І. Роздобудько мають значний інформаційний потенціал. Вони формують онімний простір тексту, відображають реалії суспільного життя, відзначаються різноманітністю, творять образи, виступають виразником авторської ідеї. Літературно-художні антропоніми романів І. Роздобудько увиразнюють різні конотації (національну, хронологічну, емоційно-експресивну та ін.). Важливу роль у розкритті значення назви персонажа відіграє авторська характеристика та доонімна семантика літературно-художнього антропоніма.

Дослідження літературно-художніх антропонімів із романів І. Роздобудько дозволило дійти висновку про те, що найменування героїв невіддільні від образів, вони доповнюють одне одного. Власні назви персонажів як мовні одиниці, які не лише називають, але й характеризують денотатів, разом з іншими одиницями відображають творче мислення письменниці, багатство її мови, особливості стилю.

Література

1. Акуленко А. Три історії про ластівочку: рецензія на книжку Ірен Роздобудько «Прилетіла ластівочка». URL: <http://litakcent.com/2018/11/13/tri-istoriyi-pro-lastivochku-retsenziya-na-knizhku-iren-rozdobudko-priletila-lastivochka/> (дата звернення: 14. 05. 2022).
2. Басан О. Тут і тепер. URL: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/46660/ (дата звернення: 16. 08. 2021).
3. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.

4. Вегеш А. Вплив моди на літературно-художній антропонімікон романів Ірен Роздобудько. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Випуск 14. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. С. 11–14.
5. Вегеш А. Особливості функціонування літературно-художніх антропонімів у романах Ірен Роздобудько. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Серія: Філологія. Випуск ХХІХ–ХХХІ. Івано-Франківськ, 2011. С. 378–383.
6. Ісат Ю.А. Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.
7. Карпенко Ю.О. Переднє слово. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 3–6.
8. Карпенко Ю.О. Специфика имени собственного в художественной литературе. *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 205–220.
9. Трійняк І. І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.

Джерела

10. Роздобудько Ірен. *Метелик не кричить*. Роман. Київ: Нора-Друк, 2020. 224 с.
11. Роздобудько Ірен. *Прилетіла ластівочка*. Роман. Київ: Нора-Друк, 2018. 304 с.
12. Роздобудько Ірен. *Тут і тепер*. Роман. К: Нора-Друк, 2016. 348 с.

СЕРГІЙ ДЗЮБА І АРСЕНІЙ КІРСАНОВ

*Отак воно і йдеться до руїни.
Отак ми й загрузаємо в убозтво.
Є боротьба за долю України.
Все інше – то велике мискоборство.*

Ліна Костенко

Допоки ворог не згине, як роса на сонці, він боронитиме рідну землю.

До повного звільнення України від крвожерливих найманців і сепаратистів! Бо Україна єдина! Це його рідна земля, яку потрібно захищати ціною власного життя.

Сергій Дзюба, Артемій Кірсанов

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ ПСЕВДОНІМІЯ В РОМАНАХ С. ДЗЮБИ ТА А. КІРСАНОВА¹

Про війну росії з Україною, починаючи з 2014 року, написано багато. В основі романів українських письменників є різні історії, різні персонажі, різні події. Та головне в них – це боротьба за долю України. Воєнним подіям на сході України присвятили свої твори С. Жадан («Інтернат»), С. Дзюба і А. Кірсанов («Позивний «Бандерас», «Позивний Бандерас. Операція «Томос»»), В. Шкляр («Чорне Сонце»), частково І. Роздобудько («Тут і тепер»), М. Дочинець («Діти папороті») та інші.

У кожному творі важливими є всі мовні засоби. Літературно-художні антропоніми є також важливою складовою твору, адже саме в назву героя автор укладає величезний характеристичний потенціал. Дослідження псевдонімів, що функціонують у творах сучасних авторів також є важливим.

Українська літературна ономастика розвивається швидкими темпами. Найважливішими працями, де подаються відомості з теорії, термінології української літературної ономастики, залишаються дослідження Ю. Карпенка, О. Карпенко, Л. Белея, М. Мельник, М. Торчинського, Н. Колесник та ін. Настільною книгою для тих, хто досліджує літературні оніми, став збірник статей «Літературна ономастика» відомого науковця Ю. Карпенка. Першим, хто до джерельної бази власних досліджень широко залучив українські літературно-художні антропоніми посттоталітарної доби, був Л. О. Белей. У докторській дисертації «Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII–XX ст.» (1997) та монографіях «Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст.» (1995), «Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії» (2002) Л. О. Белей не лише обґрунтовує необхідність ретельного вивчення української літературно-художньої антропонімії пострадянської доби, а й на підставі аналізу значного фактичного матеріалу виокремлює основні тенденції розвитку новітньої української літературно-художньої антропонімії. Надзвичайно важливими залишаються монографії «Структура онімного простору української мови» (2008) та «Структура онімного простору української мови. Частина II.

¹ Стаття написана у співавторстві з Оксаною Лавер.

Функціонування власних назв» (2009) М. Торчинського, де подаються класифікації різних авторів, опис диференційних особливостей власних назв, зокрема і тих, що побутують у художньому стилі.

Дослідженню функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів у творах українських письменників присвятили свої праці Е. Боева, Н. Бербер, Т. Гриценко, Г. Лукаш, Л. Кричун, О. Климчук, М. Максимюк, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколоздр, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін.

Об'єктом нашого дослідження вже були літературно-художні антропоніми (позивні) з повісті В. Шкляра «Чорне Сонце» [3] та роману М. Дочинця «Діти папороті» [2]. Героями повісті «Чорне Сонце» є бійці полку «Азов». Позивні бійців утворювалися шляхом трансонімізації онімної лексики та апелятивів. Подібні найменування знаходимо й у романі М. Дочинця.

Наша мета – дослідити літературно-художні антропоніми (псевдоніми), що функціонують у романах С. Дзюби та А. Кірсанова «Позивний «Бандерас» та «Позивний Бандерас. Операція «Томос». Наше завдання – описати характеристичні літературно-художні антропоніми, дати їм оцінку; довести, що образ та ім'я персонажа тісно переплетені; визначити мотиви надання позивних.

Романи «Позивний «Бандерас» та «Позивний Бандерас. Операція «Томос» С. Дзюби та А. Кірсанова називають військовими бойовиками, військовими детективами, пригодницькими романами. У центр уваги потрапляє група контррозвідників, котра має ліквідувати диверсанта. Усі вони мають реальні імена і відповідні псевдоніми.

Ми знаємо, що козаки мали прізвиська (назвиська), воїни УНР, УПА – псевдоніми (псевда), а для воїнів російсько-української війни характерними є позивні. С. Дзюба та А. Кірсанов слово *позивний* виносять у назви обидвох романів, тому воно є головним, «найважливішою ланкою» художнього твору. Знаходимо дефініцію до слова псевдо: «Псевдонім, приbrane ім'я чи прізвище» [4, с. 1183]. Слово позивний, яке б мало таке саме значення, словник не фіксує. Але, на думку Н. Павликівської, позивні є «самодостатніми псевдонімами, оскільки використовуються передусім для того, щоб приховати справжнє іменування особи, або з причини самоідентифікації. Виконуючи номінативну функцію, вони обов'язково позначені ще й езотеричністю, мають достатній ступінь «таємності». Псевдоніми українських воїнів, крім основної функції,

можуть мати додаткові: характеристичну, експресивну, оцінну, символічну, функцію вираження самоіронії» [8, с. 242].

Спробуємо заглянути в майстерню авторів і розібратися як формується образ і літературно-художній антропонім. Відомо, що письменники, називаючи своїх персонажів, «прагнуть підібрати власну особову назву, яка б адекватно характеризувала, оцінювала та однозначно ідентифікувала персонажа-денотата» [1, с. 7].

Головний герой військового детективу – капітан *Антон Саєнко*. У романі Саєнко має позивний *Бандерас*. Назва *позивний Бандерас* містить велике смислове навантаження, тому автори і виносять її в заголовок. Художнє значення такого заголовка – це виділення одного з персонажів. Такий заголовок – «найголовніша власна назва художнього твору, центр його ономастичного простору» [7, с. 260].

Бійці АТО для зручності вибирали позивні, когось називали самі бійці. Про те, чому в Саєнка такий позивний, дізнаємося зі сторінок роману. Генерал-майор Яременко пропонує Саєнкові: «*Вам потрібно мати позивний, за яким будете виходити на зв'язок. – Бандерас, – майже без роздумів відповів я. – Це щось націоналістичне? – Ні, Антоніо Бандерас – голівудський актор, – пояснив я. – Так мене колись дівчина прозвала за запальну вдачу Ще у Веселому В іншому житті. – Бандерас так Бандерас, – підсумував генерал-майор*» [5, с. 11]. Найперше хочеться асоціювати позивний із прізвиськом провідника націоналістичного руху Степана Бандери. Відомо, що серед псевдонімів воїнів ОУН–УПА, АТО виділялися прізвиська відомих людей, історичних осіб, артистів, спортсменів, літературних героїв. Але прізвисько Бандерас герой отримав ще до війни. Так його назвала дівчина Яна («*Ти мій Антоніо Бандерас, – ніжно промовила вона, горнучись до мене. – Хто? – не одразу второпав я. Яна засміялася. – Антоніо Бандерас, – повторила вона. – Мій улюблений актор. Сміливий і непереможний*» [5, с. 41]). Як бачимо, назвала влучно, бо Антон і сміливий, і непереможний. Але, ймовірно, не тільки за цими рисами, адже імена артиста та Саєнка однакові – Антон/Антоніо. До речі, у тексті розкривається і первісне значення імені: «неоціненний, гідний похвали» [9, с. 37]. Таке ім'я мав святий Антоній – захисник міст, що допомагав людям у поверненні втраченого, творив чудеса. Наш герой є саме таким («*Бандерас повернеться, щоб захищати інші села і людей, із якими навіть незнайомий. Бо Україна єдина! Це його рідна земля, яку потрібно захищати ціною власного життя*» [5, с. 238]; «*Допоки ворог не згине, як роса на сонці, він боронитиме рідну*

землю» [6, с. 252]). Він рятує життя людей, міжнародний авторитет України, культурні та духовні цінності держави. Саме тверезий, обережний і зважений підхід до справ робить його серйозним і відповідальним. Не можемо заперечувати той факт, що позивний Бандерас все-таки сприймався і бійцями, і ворогами як такий, що мав стосунок до прізвища Бандери. Боєць Чорний пропонує сходити до села, а Бандерас відповідає: *«Куди ж я піду? Тепер я для них бандерівець – У тебе ж і позивний Бандера, – Чорний глянув на мене, ніби чекаючи на відповідь. Цікаво, це він недочув мій позивний у штабному наметі чи навмисно перевіряє моє ставлення до українських націоналістів. – Не Бандера, а Бандерас, як кіноактор, – уточнив я. – Мене так іще у школі прозвали за запальний характер»* [5, с. 65–66]. Василь Щирий запитує: *«А який у вас позивний? – Бандерас. – Та ви що?! На честь Степана Бандери? – Не Степана Бандери, а Антоніо Бандераса. Голівудського актора іспанського походження»* [6, с. 146]. Боєць із таким позивним наводив жах на ворогів. Сьогодні росія весь український народ називає бандерівцями, ми всі стали «загрозою для її існування». «Феноменальною є людина, що змогла дати назву цілому народові – бандерівці. Ймовірно, прізвище роду запрограмувало його Долю і стало знаком Свободи і Незалежності поневолених українців. Своїм походженням воно сягає латинської мови, з якої поширилося у романську, германську та слов'янську групу мов. Якщо в польську це слово потрапило з французької, то в українську очевидно, з польської зі значенням «прапор». Справді, сам Бандера став прапором змагань за свободу українців. І досі символ цього прапора затьмарює декому розум » [10, с. 4]. Бандерас стає також стягом, корогвою, узявши такий псевдонім. Значний інформаційний потенціал має і справжнє прізвище персонажа *Саснко*, що утворилося від давньоєврейського імені Ісай («допомога Ягве (бога)», «спасіння, послане богом» [9, с. 158]). Бандерас – людина, яка бездоганно виконує свою роботу, вміє витримати і не впасти в боротьбі з могутніми силами, надає допомогу і захист тим, хто цього потребує. Черниця Соломія не випадково назве його ангелом-охоронцем (*«Твоє ж прізвище – Саснко? Це прізвище походить від імені християнського пророка – Ісаї. Старець Макарій віщував, що в дорозі зустріну ангела-охоронця, який допомагатиме мені під час подорожі. І ось він знайшовся!»* [6, с. 57–58]). Сам Бандерас розуміє, що не може кинути Соломію, несе за неї відповідальність (*«Виходить, я й справді для неї янгол-охоронець, Ісая,*

щоб я луснув! Так недовго і в пророцтво повірити, усміхнувся капітан» [6, с. 133]). Як бачимо, ім'я, прізвище і позивний героя мають майже однакове значення і неабиякий інформаційний заряд.

До четвірки військових розвідників, крім Бандераса, входили *Говерла*, *Мореман* та *Індіанець*. Це були двадцятирічні бійці з різних куточків України. Боєць із позивним *Говерла* був родом із Карпат, тому топонімна назва найвищої гори Карпат стала літературно-художнім антропонімом (позивним). Але не тільки за місцевим топонімом утворився псевдонім, а й за зовнішнім виглядом: боєць був високим та міцним («*Західняк із Верховини рядовий Сергій Коржук із позивним «Говерла», високий на зріст, потужної статури*» [5, с. 4]; «*Тим часом габаритний Говерла ледь проліз у шпарину, наробивши трохи шуму*» [5, с. 109]). Сам *Сергій Коржук* (справжнє ім'я та прізвище) розповідає про себе, що інструктор його хвалив за міцне здоров'я: «*На Говерлу можеш вибігти, маючи по дівчині на кожному плечі. От і прозвали мене побратими Говерлою*» [5, с. 17]. До речі, справжнє ім'я героя *Сергій* походить із латинської мови й означає «високий», «статний» [9, с. 335]. Його побратим *Мореман* каже: «*Із цим івано-франківським велетнем хоч у вогонь, хоч у воду*» [5, с. 30–31]. Апелятив велетень дуже часто поєднується з позивним – *велетень Говерла*. Як бачимо, не тільки позивний, але й справжнє ім'я героя мають однакові значення.

Побратимом *Говерли* був *Мореман* («*Його побратим Максим Горшков із позивним «Мореман» був родом із Одеси. Хлопець середнього зросту, він мав міцну статуру, був веселуном і заводієм*» [5, с. 4]). Позивний *Мореман*, як і позивний *Говерла*, утворився за місцем проживання героя. Місто *Одеса* розташоване на березі моря, тому в основі позивного є апелятив море. Друга частина прізвиська – коротка форма дієслова *манити*. *Максим* був тим, кого вабило море, він був закоханий у нього. Автори пишуть, що душа *Моремана* відлітала «*просто в синє небо, схоже на море, яке він так любив*» [5, с. 216]. Під час підриву мосту *Мореман* не дуже хотів лізти у воду («*Ти що, плавати не вмієш, Моремане? – підбивав друга Говерла. – Вода ж твоя стихія! – Моя стихія – море, а не ця калюжа*» [5, с. 35]). *Бандерас* думає: «*Невже справді не вміє плавати? Для одесита це дивно. Радше напавду так звик до моря, що вся інша вода тхне йому болотом*» [5, с. 36]. Доонімне значення справжнього імені *Моремана* також у тексті розкривається. *Максим* у перекладі з латинської мови означає «найбільший» [9, с. 206]. Символічним є те, що автори найкращими

друзями зробили Говерлу та Моремана. Найвища гора України та найбільше море тісно поєдналися.

Четвертим із групи бійців був сорокарічний сержант *Андрій Башков* із позивним *«Індіанець»*. Колишній київський бармен, інтелігент про себе каже: *«До АТО я працював звичайним барменом у київському рок-пабі. Там я навчився безпомилково читати по обличчях відвідувачів їхні невдоволення та бажання. Вивчати людей, більше слухати, ніж говорити – завжди було моєю усталеною нормою поведінки. Саме тому друзі і прозвали мене мовчазним та уважним Індіанцем. А ще тому, що я нерідко люблю палити люльку з веселою «травичкою». Так прізвисько Індіанець до мене і пристало, а вже в АТО стало моїм позивним»* [5, с. 12]. Говерла називав його вдумливим та зосередженим (*«Для мене Індіанець був ідеальним розвідником, та й у контррозвідці він би не загубився»* [5, с. 30]). Андрій був дуже кмітливим, умів відчувати якісь події, розбирався в нумерології. Говерлі здавалося, що він навіть вміє читати думки. Саме талановитий Індіанець кидається на гранату, рятуючи інших. Промовистим є ім'я героя. Первісне значення імені Андрій – «мужній», «хоробрий» [9, с. 33] розкриває основні риси характеру героя. Прізвище Башков, яке утворилося від російського розмовного апелятива башка (голова), вказує на те, що носій такого прізвища є тямущою, розумною людиною. Інформаційний заряд, як бачимо, має і позивний, і реальна назва героя. Отже, літературно-художні антропоніми, що є найменуваннями персонажів романів, виконують певні стилістичні функції.

Другорядні персонажі також мають позивні, які характеризують особу за зовнішніми, фізичними чи психічними рисами. Позивний *Борода* має велетень-бородань. Він виявиться терористом із псевдонімом *Ходок*, який отримав за родом занять: був у всіх гарячих точках (*«Ви ж мене не перший день знаєте, – посміхнувся Ходок. – Югославія, Придністров'я, Чечня, Грузія тепер ось Україна»* [5, с. 205]). Майор *Моляр* – позивний *Чорний* (*«Людина із позивним «Чорний», яка служила в «Беркуті», а тепер опинилася на передовій, звісно видається підозрілою»* [5, с. 63]). Його недолюблюють, підозрюють, а Бандерас називає його білою вороною, тобто не таким як усі. За соціальним статусом отримав псевдонім полковник *Павлійчук* (позивний *Батя*) (*«За кермом сидів сивий чоловік років п'ятдесяти з пишними козацькими вусами і шрамом біля скроні – колишній командир батальйону з позивним «Батя»* [6, с. 9]), майор

Коцюба (позивний *Купол*). У двох десантників позивні – розмовні варіанти їхніх імен (*Колян, Костян*). Полковник Володимир Скоростецький, товариш Бандераса, має позивний *Власкор*, що вказує на рід заняття: військовий журналіст інформаційного агентства «АрміяInform» («*Пам'ятаєш, Власкоре, як ми тут у колишніх стайнях ночували й комарів годували? – згадав Антон*» [6, с. 159]). Дебелий місцевий поліцейський має прізвище Харченко, а ось його низького напарника Бандерас назве сам: «*Блоха в бронезилеті з автоматом*» [6, с. 71]. Одного із охоронців Бандерас назве також за зовнішнім виглядом («*Один із чоловіків, із характерним для професійного боксера перебитим носом, якого Антон подумки охрестив Кривоносом, відклав журнал і почимчикував за ним*» [6, с. 137]).

Полковник запасу ГРУ РФ *Константинов Георгій Якович* має позивний *Манекен* («*Манекен навіть не здригнувся, спокійно обернувся й утупив у мене холодний, мов крига, погляд. Він був схожий на рептилію, що завмерла в момент небезпеки*» [6, с. 210]). Відчитується асоціація з чимось нерухомим. Йдеться «про безживну, малорухливу, безвольну людину» [4, с. 644] («*Георгій виявився найбільш розсудливим, холоднокривним, стриманим і, що важливо, непомітним серед однокурсників. Тому й отримав позивний «Манекен»*» [6, с. 20]). Диверсант *Потан* має позивний, що є усіченою формою прізвища («*Пес Манекена. Позивний «Потан». Потаненко Борислав Андрійович Колишній офіцер київського полку спеціального призначення «Беркут»*» [6, с. 112–113]). За зовнішнім виглядом отримав псевдонім найманець *Монгол* («*До кімнати зайшов вартовий – схожий на монгола, невисокий, але міцний хлопець із ситим круглим обличчям і вузькими очима*» [6, с. 143]; «*пояснив Потан похмурому водію з круглим обличчям і вузькими очима на псевдо Монгол*» [6, с. 166]). Його друзі, «колишні бійці київського спецпідрозділу МВС «Беркут», також мали псевдоніми: *Бур* та *Валет*. На жаль, ми не маємо авторської підказки щодо їхнього походження.

У романі «Позивний Бандерас. Операція «Томос»» прослідковуються дві сюжетні лінії: сучасність та доба Київської Русі. Зрозуміло, що героїв тисячолітньої давнини автори називають відповідно до того часу. Л. Белей писав: «Переконливість часової співвіднесеності літературно-художнього антропоніма з періодом, коли відбувається дія твору, досягається у випадку, якщо автор іменує персонажів відповідно до тогочасних законів номінації» [1, с. 39]. Серед літературно-художніх антропонімів знаходимо як імена

реальних історичних осіб (князі *Володимир Мономах*, *Всеволод Ярославович*, ігумен *Великий Никон*, ієромонах *Алімпій Печерський*), так і вигаданих персонажів (*Сава*, *Злотан*, *Михайло*, *Прохор*).

Привертає увагу літературно-художній антропонім *Василь Васильович Щирий*. Прізвище з прозорою етимологією належить насправді добрій, щирій людині «з добродушним лицем». Автори постійно це підтверджують («Здавалося, щаслива усмішка ніколи не сходить з обличчя Василя. Про таких кажуть – блаженний чи Божий чоловік» [6, с. 105]; «У Щирого від згадки про їжу з'явилася звична широка усмішка» [6, с. 159]; «Навіть по телефону Бандерас ніби відчув щиру усмішку Василя» [6, с. 213]).

Відомо, що монахи отримують інші імена під час постригу, відрікаючись від світського життя, вони позбуваються всього. Їхні імена – це своєрідні псевдоніми. Колишній військовий Грицько Бондар став отцем *Макарієм* («*Мабуть, Макарій – церковне ім'я, яке Григорій отримав під час обряду постригу, – знову втрутився Василь. – Авжеж, – підтвердила черниця. Це як позивні у військових*» [6, с. 123]), а його товариш Петро Бойко стає *Симеоном* («*Перше ім'я апостола Петра – Симеон. Мабуть, наш Петро взяв його собі при хрещенні, – пояснила черниця Антону*» [6, с. 191]).

Черниця *Соломія* також має справжнє ім'я («*І твоє справжнє ім'я не Соломія? Черниця обернулася і кивнула головою. – Це церковне, насправді я Марія*» [6, с. 214]). Автори вдало підібрали імена дівчині, первісне значення яких спрацьовує в тексті. *Марія* – «гірка», «вперта», «та, яка чинить опір» [9, с. 212], а *Соломія* – «мир», «спокій», «благополуччя» [9, с. 342]. Як бачимо, *Марія* вперто йшла до мети, долаючи труднощі, а *Соломія-мироносиця* хотіла жити в мирі і спокої зі своїм ангелом-охоронцем. Імена доповнюють одне одного. Антон не міг повірити, що *Соломія-Маруся* виявиться агентом, завербованим Манекеном. Напрошується асоціація з юдейською царівною, чиє ім'я пов'язане зі смертю Івана Хрестителя. Але ми знаємо, що героїня діяла під гіпнозом. На жаль, уберегти її Бандерас не зміг («*Бандерас поставив свічку за упокій Марії-Соломії, мужньої черниці і прекрасної жінки, якій удалося розбудити любов у його серці*» [6, с. 252]). Імена героїні є інформаційно-оцінними, характеристичний потенціал яких «вже сформованим запозичується разом із певним літературно-художнім антропонімом із давніших літературних творів. Такі ЛХА-символи, які є похідними одиницями, мають стале, закріплене онімічне значення, що ґрунтується на характеристично-експресивному

потенціалі твірного, первинного літературно-художнього антропоніма» [1, с. 86]. Іменами-символами найчастіше стають імена загальновідомих біблійних персонажів. Ім'я Марія – ім'я Богоматері письменники вживають найчастіше. «В українській літературно-художній антропонімії воно стало символом матері, української жінки-страдниці» [1, с. 86]. Доля героїні Марії-Соломії сповнена стражданнями.

Як бачимо, літературно-художні антропоніми романів С. Дзюби та А. Кірсанова «Позивний «Бандерас», «Позивний Бандерас. Операція «Томос» є засобами моральної характеристики персонажів, мають широкі виражальні можливості, різні конотації. Вони виконують різні функції, тому важливим є вивчення мотивів присвоєння таких літературно-художніх антропонімів. Добротним матеріалом для назв героїв романів послужили як реальні оніми, так і апелятиви, які в тексті отримали відповідне семантичне навантаження, а вдалі авторські характеристики та доонімна семантика літературно-художнього антропоніма допомогли розкрити їх інформаційний заряд. Оскільки назви персонажів значною мірою визначають «обличчя» художнього твору, то автори вкладають у літературно-художній онім певну оцінку. Перспективою подальших розвідок є дослідження літературно-художніх псевдонімів, що функціонують у творах сучасних українських письменників, та мотивів їх надання.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. Вегеш А. Роль літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Діти папороті». *Записки з українського мовознавства*. Випуск 28. Збірник наукових праць. *Opera in linguistica Ukrainiana. Fascicullum 28*. Одеса, 2021. С. 120–130.
3. Вегеш А. Роль літературно-художніх антропонімів у створенні образів героїв повісті Василя Шкляра «Чорне сонце». *Карпатська Україна – етап українського державотворення: історія і сучасність*. Матеріали наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатсько-Української держави і 145-річчю від дня народження видатного закарпатського політика і громадсько-культурного мислителя Августина Волошина. Ужгород, 2019. С. 182–188.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел). К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

5. Дзюба С., Кірсанов А. Позивний «Бандерас». Військовий детектив. Х.: Вид-во «Ранок»: Фабула, 2019. 240 с.
6. Дзюба С., Кірсанов А. Позивний Бандерас. Операція «Томос». Детективний шпигунський роман. Х.: ВД Фабула, 2021. 256 с.
7. Карпенко Ю.А. Заглавия произведений В.П. Катаева (ономастические наблюдения). *Літературна ономастика*: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 259–266.
8. Павликівська Н. Українська громадсько-політична псевдонімія ХХ (1929–1959 рр.) – поч. ХХІ століть. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 239–243.
9. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
10. Фаріон І.Д. Степан Бандера – практик, теоретик, містик націоналістичного руху: Лекція. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 36 с.

ФОЛЬКЛОР У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Але передусім – мова. Я маю щастя нею володіти, частіше вона володіє мною, я радий перебувати в її володіннях.

Юрій Андрухович

Ніяка мова не передасть стрій і барву слів русинських приповістей, наснажених моторошними химерами, вигадливими приключками, хитромудрою всячиною і лукавим гумором.

Примаймо здоровий глузд і поважаймо життя, за нами голос предків. І нехай довкола чигають на наші душі яструби, та янголи на нашому боці.

Мирослав Дочинець

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У СКЛАДІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ ТВОРІВ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У тексті художнього твору всі мовні одиниці мають певне функційне навантаження. «Генами» сюжету є літературно-художні антропоніми. Фразеологізми не є винятком. Вони є своєрідною схованкою здобутків культури, звичаїв, традицій і сподівань українського народу. Як і антропоніми, так і фразеологічні одиниці містять величезну інформацію, яскраво розкривають зміст художнього твору.

У творах сучасних українських письменників знаходимо багато фразеологізмів, призначення яких засвідчити особливості поведінки, манери спілкування, схарактеризувати трансформації натури. Але фразеологізмів, які є назвами літературних героїв, трапляється мало. Тому нашу увагу привернули літературно-художні антропоніми з творів сучасних українських письменників, в основі яких – фразеологічні одиниці. У семантичне наповнення літературно-художнього антропоніма включаються всі кваліфікації персонажа, які йому дають автор, інші персонажі, а також сам герой шляхом самохарактеристики. Тому В. Кухаренко вважає власні імена локальною семантичною структурою, що закріплюється за іменем у конкретному контексті. Цю властивість власного імені вона називає індивідуально-художнім значенням власного імені [6, с. 106]. Дослідженням назв літературних героїв сучасних авторів присвячено багато праць науковців: Ю. Карпенко, Л. Белей, Г. Лукаш, Т. Гриценко, Л. Масенко, М. Мельник та ін.

Дослідження фразеологічного масиву художніх текстів представлено в наукових роботах Л. Авксентьєва, Н. Бабич, В. Білоноженко, М. Богдана, С. Ганджі, І. Гнатюк, Л. Скрипник, Н. Сологуб, В. Ужченка, В. Чабаненка, М. Коломійця, Ю. Прадіда, С. Бибик, А. Супрун, Л. Щербачук, Ю. Кохана, В. Папіш, Н. Вірич, І. Мамчуч, Н. Янчук, Т. Здіховської, Т. Князь, Т. Беляєвої, Н. Щербакової та ін. Лінгвісти переважно зосереджують увагу на структурно-семантичних, функційно-стилістичних, фразеотворчих, зіставних аспектах дослідження фраземіки художніх творів Т. Шевченка, О. Вишні, М. Коцюбинського, М. Стельмаха, О. Довженка, М. Рильського, О. Гончара, П. Загребельного, І. Чендея,

В. Нестайка, В. Чапленка, В. Шевчука, У. Самчука, Б. Лепкого, М. Гримич та ін. Але актуальність таких досліджень не втрачається і сьогодні.

Мета пропонованої роботи – виявити та проаналізувати фразеологізми, що входять до складу літературно-художніх антропонімів, а також фразеологізми-апелятиви, що характеризують персонажа за різними ознаками; наше завдання – описати літературно-художні антропоніми, розкрити їх інформаційний заряд.

Джерельною базою дослідження послуговували прозові твори відомих сучасних українських письменників Ю. Андруховича, М. Гримич, М. Дочинця, В. Кожелянка, В. Лиса, М. Матіос, В. Шкляра.

Ми знаємо, що літературно-художній антропонім – це витвір авторської фантазії з опертям на реальний ономастикон. «Власне ім'я є своєрідним історичним джерелом. Своєрідним способом у ньому закодована інформація про минуле людського суспільства», – зазначає А. Зубко [4, с. 275]. Стійкі звороти та оніми – активний образотворчий чинник авторської оповіді. Через них автор передає ставлення до зображуваних подій, акцентує змістову та стильову позиції мовних засобів. Фразеологізми та оніми – складники ідіостилю письменника, репрезентанти його мовної картини світу. У них закодована наша історія. «Оніми відносяться до так званих лінгвістичних джерел – пам'яток мови, котрі містять цінну інформацію з історії розвитку мови, історії етносів, у середовищі яких виникли різні мови, історії розвитку культури, науки, виробництва та ін.» [4, с. 278]. За допомогою фразеологічних одиниць та онімів краще розкрито читачеві внутрішній світ персонажів, настроїв, звички, світогляд тощо. Використання цих засобів – творчий процес.

Фразеологічні одиниці збагачують мовлення, роблять його колоритним, емоційним, виразним. У художніх текстах вони виконують експресивно-оцінну функцію, образно-виразову, еліптичну (лаконізують мову), термінологічну (забезпечують її точність), а також полегшують висловлення думки, підкреслюючи індивідуальний авторський стиль. Внутрішня форма фразеологізмів як елемент їх значення встановлюється тільки на тлі матеріальної та духовної культури етносу. Важливо знати, що сприяло створенню образу, виявити вихідну модель.

Серед літературно-художніх антропонімів аналізованих творів сучасних письменників знаходимо ті, які є фразеологічними одиницями.

У романі Ю. Андруховича «Таємниця» автор розповідає про знайомого, який мав прізвисько **Вічний Жид** («Це був Хтось. Кольорук був інститутською знаменитістю, монстром і динозавром. Йому саме виповнилося десь із двадцять п'ять, він здавався в цих стінах – вічним студентом або **Вічним Жидом**, що пройшов Крим і Рим, літав у космос, горів у танку і так далі» [«Таємниця», с. 101]). Найменування Кольорук, Хтось, Вічний Жид вибудовують ряд колоритних постмодерністських онімів, що різнобічно характеризують найменовану особу, а також творять характерну постмодерністську карнавальність. **Вічний Жид** – живучий подорожній, неприкаяний і безсмертний. Відомо, що «Вічний жид» – прізвисько Агасфера – персонажа середньовічної християнської легенди, який був приречений на вічне блукання по світу. Образ скорботного блукальця в безмірі Всесвіту використовували багато письменників (Й. Гете, П. Шеллі, Е. Сю, В. Жуковський та ін.). Постмодерністська парадигма творить поліваріативну міфологему безсмертного вигнанця, чії вічні мандри стають простором інтелектуального досвіду.

У романі М. Дочинця «Лис у винограднику» фразеологізмом-прізвиськом **Вічний Жид** названий єврей Юхвід, котрий «належав до золотого фонду невільних майстрів», «до тих, що авторитет здобувають не силою, а талантом». Юхвід «кочував із зони в зону». Напрошується асоціація з персонажем християнської легенди, де **Вічний Жид** блукає по світах. Через багато років Лис допоможе Юхвіду уникнути смерті. На запитання Паші Пітерського чому він «жидка відпустив», Лис відповів: «Тому, Пашо, бо він Вічний Жид, а ми з тобою тимчасові» [«Лис у винограднику», с. 175].

Козак **Хома** з роману В. Шкляра «Чорний Ворон» отримав прізвисько **Невіруючий** через те, що ніколи нікому не вірив, з недовірою ставився до всього, що й підтверджує текст («Еге, налякаєш, – не повірив йому **Невіруючий Хома**» [«Чорний Ворон», с. 316]; «Хома, звісно ж не вірив, що Хмара загинув»; «Невіруючий Хома дивувався, як можна вірити богині-жінці»; «то що сперечатись з Невіруючим Хомою? Він би все одно не повірив» [«Чорний Ворон», с. 361–362]). Хомою Невіруючим називають людину, яку важко 'переконати

повірити у що-небудь, а також людину, яка сумнівається у всьому» [8, с. 752], проводячи аналогію з євангельським апостолом Хомою.

Біблійного походження є низка літературно-художніх антропонімів, де збереглася якась частина фразеологізму, або є натяк на нього.

В українській літературно-художній антропонімії посттоталітарної доби В. Кожелянко виступає новатором при творенні літературно-художніх антропонімів, які вказують на соціальний статус. Так, бомжа з новели «Брама горішня» В. Кожелянко називає *Адамом Перволюдником* («*Колишній нардеп і олігарх, а тепер бомж і люмпак Адам Перволюдник*» [«Брама горішня», с. 155]). Відчитується натяк на те, що з високого становища, обіймаючи високі посади, опинився на дні суспільства, а був «першою людиною». За основу взяті фразеологізми з компонентом Адам: *від Адама, Адамові реберце, Адамові діти, як Адам і Єва в раю*. Ім'я з цього літературно-художнього антропоніма вказує на першу людину, а прізвище це ще й підтверджує.

Двох героїв у романі «Стара холера» В. Лис називає **Адамом** та **Євою**. Доля зведе їх на старості літ, вони доповнюватимуть одне одного. Автор постійно натякає на схожість із біблійними персонажами («*як то їм добре тепер удвох. Мудро зробили на старості. Як належить Адаму і Єві*» [«Стара холера», с. 126]; «*Не перший же чоловік Адам, як той, що з Біблії*» [«Стара холера», с. 115]; «*бабця Єва нарешті вийшла заміж, і це ж треба – за Адама. Справжнього Адама, з Біблії, якому хтозна-скільки літ*» [«Стара холера», с. 255]). Фразеологізм *як Адам і Єва*, що означає ‘морально чистий; нехитрий, наївний’ [8, с. 19], повністю розкриває характер, спосіб життя, помисли літературних героїв Адама і Єви.

У романі «Котигорошко» В. Кожелянка найбільшу групу серед найменувань за соціальною приналежністю становлять штучно утворені або свідомо дібрані літературно-художні антропоніми, «доантропонімія семантика яких прямо або опосередковано вказує на професію денотата» [2, с. 62]. Так, наприклад, голова Верховної Ради **Каламутненко** – великий баламут («*Лише голови Верховної Ради Каламутненка чомусь ніде не було помічено Каламутненко з горя запив*» [«Котигорошко», с. 63]). Літературно-художній антропонім походить від фразеологізму **каламутити воду** – ‘вносити розлад, неспокій у що-небудь’; ‘підбурювати, підмовляти кого-небудь до якихось протиправних, незаконних дій’ [8, с. 285]), (пор.: в перен.

знач. 'каламутити – викликати неспокій, незгоду, незадоволення; підбурювати, баламутити' [3, 515]). Завдяки частковому відновленню доантропонімної семантики літературно-художнього антропоніма В. Кожелянко характеризує денотата лексичними засобами. «Часткове відновлення забутого, уневираженого для більшості доантропонімного значення дозволяє письменникові на основі асоціативних зв'язків вдаватися до індивідуально-авторських переносів доантропонімного значення літературного антропоніма (метафора, метонімія, фразеологізм)» [1, с. 28]. На основі переносів доонімного значення антропоніма та асоціативних зв'язків, що вони викликають, розкривається соціальна значущість літературно-художнього антропоніма. Напр., фразеологізм **білий, як полотно** (блідий) криється у літературно-художньому антропонімі **Полотняк** («*Переляканий Полотняк стояв струнко, з білим, як полотно, обличчям виправдовуючи своє прізвище*» [«Котигорошко», с. 98]). Фразеологізм **дурний, як пень** ('уживається для підсилення, підкреслення якої-небудь ознаки, дії, якогось стану і т. ін.; дуже' [8, с. 488]) розкриває найменування **Пньов** («Тероріум»), що має генерал, а також літературно-художній антропонім **Пенько** («Котигорошко»), що належить ректорові інституту. У таких найменуваннях відбивається фантазія автора, його спостережливість, вміння виокремити в людині риси, які дуже влучно характеризують її позитивні чи, навпаки, негативні якості, увиразнюючи іронічне або й саркастичне ставлення автора. Такі авторські неологізми створюють певну художню ауру. Пор.: магістерська робота здібного **Лепто-Лептона** (від фразеологізму **вносити лепту**, у переносному значенні *лепта* – 'вклад у яку-небудь суспільну справу; частка чого-небудь' [3, с. 612]). Письменник-пофігіст Лесь Подерв'янський в «Українській книзі мертвих» названий Лесем **Побарабанським** (від фразеологізму **по барабану, по цимбалах**, тобто 'байдуже' [7, с. 54]). Сміло тут можемо погодитися з Ю. Карпенком, що «глибина використання власних назв залежить не від жанру чи напряму, а від таланту письменника» [5, с. 176].

У романі «Кров кажана» В. Шкляр, як і в інших романах, дає підказки до розгадування назви, або веде гру з нею у тексті. Напр.: назва **Сухий** на перший погляд може виступати номінативним літературно-художнім антропонімом. Але прізвисько Сухий має авторитет, що відомий у кримінальних колах. Напевно не раз він **виходив сухим із води**, знаходив вихід зі складної ситуації, на що й

вказує фразеологізм: 'будучи винним, уміло уникати покарання або нарікання; залишатися непокараним або незаплямованим' [8, с. 93].

Назви героїв із потойбіччя змальовані з іронією. Замісник глави адміністрації пекла – **Пек**, голова адміністрації пекла – **Цур**. Автор язичницького бога пекла Пека навмисно зробив заступником. З давньоукраїнської міфології знаємо, що Пек – бог війни, всілякої біди. Він кровожерний, страхітливий, підступний, але лякливий, надто боявся Цура (Чура) Вираз: «**Цур тобі, Пек!**», що дійшов до наших днів, має семантику замовляння від чогось недоброго, ворожого, бажання позбутись когось чи чогось: 'уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось' [8, с. 758]. Цур – один із найдавніших в українців «домашніх» богів, охоронець домашнього вогнища, асоціюється із замкненим колом. Лікар Цур лікує пацієнтів колотерапією: ходіння по колу.

Утаємничена Сана із роману В. Шкляра «Ключ» всіляко допомагала Крайньому в пошуках. Він називає її **Аріадною** («Сано, ти моя Аріадна» [«Ключ», с. 69]). Вона розплутує багато таємничих ниток (від фр. **Аріаднина нитка** – 'те, що дає правильний напрямок, допомагає знайти правильний вихід з якоїсь ситуації' [8, с. 434]). Автор дуже часто грається з іменами своїх персонажів. Наприклад, він не розшифровує прізвище художника **Петра Чоломбиська**, але привертає до нього увагу (« я знову мушу іти до Чоломбиська в майстерню і, даруйте за тавтологію, бити йому чолом» [«Ключ», с. 73]; « то я знову зайшов до Чоломбиська і чемно вдарив йому чолом » [«Ключ», с. 137]). Як бачимо, сам Чоломбисько не б'є чолом, адже він – Петро – значить «камінь». А прізвище героя походить від фразеологізму **бити чолом**, що значить 'просити кого-небудь про щось' [8, с. 30], когось вітати.

У Шкляра навіть назва **Горошко** з роману «Маруся» викликає посмішку. Прізвище належить дідові, який колись давно служив у війську, напевно, ще за **царя Гороха**. Але не прізвище привертає увагу, а апелююча назва «**права рука царя**», яку сам герой і придумав, яка стала його прізвиськом («Дід Горошко, котрий теж колись служив в армії і був там, хвалився, правою рукою царя» [Шкляр 2014, с. 40], «Кумедну штуку побачив Дмитро на подвір'ї діда Горошка: «права рука царя» зв'язав налігачем двох п'яних кацапчуків і провадив з ними виховну годину» [«Маруся», с. 42] «Перед маршем Маруся сама подарувала Юхимові Горошку (онукові «правої руки царя» нові ялові чоботи» [«Маруся», с. 178]). Як бачимо, два

фразеологізми залучає автор для називання свого героя: за **царя Гороха** ('дуже давно, у дуже давні часи' [8, с. 756]) та **права рука** ('найнадійніший, найкращий помічник у кого-небудь' [8, с. 619]), довірена особа.

Привертають увагу прізвиська козаків, які вони отримували стихійно: то за якоюсь особливою ознакою козака, то за якоїсь особливої обставини, що пов'язувалася з людиною. За такими прізвиськами можна було дізнатися про зовнішній вигляд особи, його характер, ремесло, промисел, січовий фах тощо. Такі прізвиська були експресивними, емоційно-оцінювальними. Ми зафіксували такі назви на сторінках роману «Характерник» В. Шкляра. Особливо відчувається насмішка в прізвиськах, які давали козакам за професією. Так, січовий кравець мав прізвисько **Пришийкобиліхвіст** («Високославний січовий кравець Пришийкобиліхвіст викроїв із дорогої тафти полотнище» [«Характерник», с. 26]). Назва утворена від фразеологізму **приший кобилі хвіст** – 'що-небудь непотрібне, зайве' [8, с. 569], що не стосується справи. Мабуть, спочатку не дуже був вдалим майстром, але тепер його називають високославним, хоч прізвисько залишилося таке ж. Викликають посмішку прізвиська кухарів **Печиборщ** та **Неїжкаша**, а також прізвище діда-райця **Щобтискус** та ін.

У романі В. Лиса «Соло для Соломії» головна героїня має прізвисько **Солом'яна вдова** (від фразеологізму **солом'яна вдова** – 'жінка, яка тимчасово залишилася без чоловіка або не живе з ним' [8, с. 55]). Найкраща подруга Вірка заспокоює Соломію: «Дитисько з небесними очима. Мовчи! Я ліпше знаю Я справдешня вдова. У мене діти. А ти, мона сказати, – солом'яна. Солом'яна вдова Соломка» [«Соло для Соломії», с. 174]. Літературно-художній антропонім Басюта Михайло Прохорович наділений характеристичним потенціалом. Та згодом селяни придумують йому ще й прізвисько, що повністю характеризувало його вдачу. Він був упертим, домагався свого («Впертий, як дурний бик. Бицюра Басюта, що вже не одну жінку ни тико облапав» [«Соло для Соломії», с. 263]). Походить прізвисько **Бицюра** від фразеологізму **впертий, як бик**. Такого ж походження літературно-художній антропонім Солом'яний Бик із роману «Кров кажана» В. Шкляра. Літературно-художній антропонім утворений від топоніма (район Солом'янки) й апелятива. Чому саме Бик, за словами Анастасії, так звані «контролери» – цапи, «вони там усі рогаті». Сухий і його оточення заробляють тим, що вибивають

гроші з людей. Вони міцної статури, але без належної освіти. У Словнику сучасного українського сленгу знаходимо, що 'Бик – 1. Людина, що віддає перевагу силі перед розумом; 2. Невисокого розумового рівня, але агресивна, самовпевнена людина' [7, с. 38].

У романі М. Гримич «Клавка» головна героїня часто дає сама собі оцінку, називаючи себе різними апелятивами. Ми зафіксували тут і фразеологізм **язиката Хвеська** (схильність пліткувати; балакуча людина («*Язиката Хвеська я, а не секретарка!*» [«Клавка», с. 148])). Тут маємо назву персонажа, що складається з фразеологізму, в основі якого теж власна назва – антропонім Хвеська. Фразеологізм **Пилип з конопель** ('недоречно, недоладно або невчасно зробити, сказати щонебудь чи виступити з чимсь' [8, с. 85]) використовує Клавка для називання Павла Сіробаби («*Щось не те, – озвався, як Пилип з конопель, Павло Минович*» [«Клавка», с. 156])). Трохи модернізувала цей фразеологізм М. Матіос у гомеричному романі-симфонії «Містер і місіс Ю-ко в країні укрів», назвавши телеведучого В'ячеслава Піховшика **Телепилом з конопель** («*незмінний лапшеріз і окоплюв, телепили з конопель Пліховшек* » [«Містер і місіс », с. 38]). Такі фразеологізми привертають увагу дослідників, адже компонент «власне ім'я» є виразником національного забарвлення.

Ми зафіксували цілу низку фразеологічних одиниць, які характеризують Клавку: *язик заплітається, ні з сього ні з того, процідити крізь зуби, зміряти поглядом, цвяшки в голові, провалитися крізь землю, взяти себе в руки, застряло в горлі, немов окропом обпекло, за милу душу, підскочила, як ошпарена, сидіти пеньком, стрімголов у прірву, вирвати з м'ясом* та ін. Виразні семантично-стилістичні ознаки фразеологізмів – їхня образність, жива внутрішня форма – збагачують мовлення, роблять його дотепно-влучним, що й приваблює майстрів художнього слова та читачів. Прохорова допомагає Клавці з вибором кавалерів, але не радить рівнятися на неї: «*На мене, дівчинко, не рівняйся. Я в особистому житті **пройшла і Крим, і Рим, і мідні труби!**..*» [«Клавка», с. 119]]. Цей фразеологізм вдало характеризує героїню: вона пройшла важкі життєві випробування (підлітком працювала, фронтовичка, без сім'ї, але пролетарка до мозку кісток (**аж до самих кісток**) і вміє розхльобувати (**розсьорбувати**) кашу). Ліза Прохорова та Неля Сіробаба – «парочка **нерозлийвода**» (завжди бувають разом, ніколи не розлучаються). У вжитку Нелі такі фразеологізми, які характеризують її (*язикате стерво, закотити очі під лоба, нотка загроз у голосі*), а також Спілку

письменників (*криваве побоїще, як карта ляже, за чисту монету, багато води витекло*). Баратинського влучно характеризують такі фразеологізми: *хода навича, у підметки не годиться, п'яний, як чіп* ('дуже сильно, надзвичайно'), *за душею ні шеляга* ('дуже бідний'). Бакланов обіймає високу посаду, представник ЦК, «крупна шишка». Клавка думає: «*Невже це і є той «найголовніший читач» Людина, що тримає пульс усієї української літератури? І невже я зараз у кабінеті цього звіра, здатного одним розчерком пера зруйнувати всі літературні авторитети?»* [«Клавка», с. 213].

Мовна палітра роману М. Гримич «Клавка» вражає активністю вживання фразеологізмів та багатством їх емоційно-оцінних смислових навантажень: *очі пропечуть, зам'яти тему, скривити міну, дим стовпом, старий зубр, розправив крила, повз вуха, комашина метушня, рубати з плеча, зась до нього* та ін. Майстерність письменниці передусім полягає в умінні підпорядковувати розмаїття фраземних засобів мови авторському задуму, влучно та емоційно схарактеризувати психічний стан, вдачу, вчинки персонажів; десь повчати й попереджувати, висміювати і жартувати тощо.

Наявність багатой та різноманітної фразеології в сучасній українській літературній мові дає можливість яскраво висловити думку та відтворити дійсність. Фразеологізми надають мові художнього твору емоційного забарвлення.

Як бачимо, сучасні українські письменники, використовуючи фразеологізми, влучно називають своїх персонажів. Внутрішня форма фразеологізмів розкривається в тексті, дає змогу відчитувати різні конотації. Наповнення літературно-художніх антропонімів фразеологічним компонентом є цікавим об'єктом для ономастів, саме тут відчитується зв'язок з етносом, культурою, національним назвотворенням.

Література

1. Белей Л. Найтипівіші експоненти стилістичної значущості в українській літературно-художній антропонімії кін. XVIII–XX ст. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія філологічна. Вип. 5. Ужгород, 2000. С. 25–30.
2. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

4. Зубко А.М. Українська ономастика: здобутки та проблеми. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*, зб. наук. пр. Вип. 15. Київ, 2007. С. 262–281.
5. Карпенко Ю.О. Гумористична ономастика. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 167–176.
6. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. М.: Просвещение, 1988. 191 с.
7. Словник сучасного українського сленгу. Упоряд. Т.М. Кондратюк; худож.-оформлювачі Б.П. Бублик, С.І. Правдюк]. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
8. Словник фразеологізмів української мови. Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. К.: Наук. думка, 2008. 1104 с.

Джерела

1. Андрухович Ю.І. Таємниця. Замість роману. Харків: Фоліо, 2007. 478 с.
2. Гримич Марина. Клавка. Роман. Київ: Нора-Друк, 2019. 336 с.
3. Дочинець М.І. Лис у винограднику: роман. К.: Ярославів Вал, 2010. 292 с.
4. Кожелянко В. Брама горішня. Конотоп. Роман, новели. Львів: Кальварія, 2001. С. 150–165.
5. Кожелянко В. Котигорошко: [роман]. Львів: Кальварія, 2001. 156 с.
6. Кожелянко В. Тероріум: [роман]. Львів: Кальварія, 2002. 172 с.
7. Кожелянко В. Українська книга мертвих. Дефіляда. Роман, новели. Львів: Кальварія, 2001. С. 158–176.
8. Лис В.С. Соло для Соломії: роман; передм. Т. Прохаська. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 368 с.
9. Лис В.С. Стара холера: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 272 с.
10. Матіос М. Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr.& Ms. U-Co in country UA. Львів: ЛА «Піраміда», 2006. 136 с.
11. Шкляр В.М. Залишенець. Чорний Ворон [Текст]. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 384 с.
12. Шкляр В. Характерник: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 304 с.
13. Шкляр В.М. Ключ: Роман. Харків: Фоліо, 2008. 218 с.
14. Шкляр Василь. Нікуб (Кров кажана); художник-оформлювач Ігор Женченко. К.: Ярославів Вал, 2010. 253 с.
15. Шкляр В. Маруся: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 320 с.

ДІАЛЕКТНІ ОНІМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Саме у народній творчості «проявляються містичні речі: що давніше слово, що більше воно було у користуванні нашими предками, то сильніша його дія на читача. Я розкошую в цій лексиці, відроджую її, оживляю. І вона сама стає живою водою прози».

Животворна книга народного таланту – це зернята тисячолітніх засівів неписемної творчості Карпатії, просіяні на ситі часу й побуту. Ї лягають на долоню кристалами посполитого інтелекту.

Мирослав Дочинець

ДІАЛЕКТНІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Онімна лексика відіграє важливу роль у художньому тексті, де формується і розвивається поетичний словник української мови. У системі українських власних найменувань, що склалася протягом минулих віків, відображено всі аспекти народного життя на різних історичних етапах. Тому антропоніми, як і діалекти, є одним із важливих джерел для дослідження мови, історії, матеріальної й духовної культури нашого народу. Відповідно, вивчення регіонального антропонімікону, у тому числі і літературно-художнього, належить до актуальних завдань сучасної ономастики.

Діалектна лексика найбільш активно представлена в усному розмовно-побутовому мовленні, а також у мові художньої літератури. У художніх творах вона вживається з певною стилістичною метою. Дослідження П. Гриценка, В. Грещука, А. Зеленька, С. Єрмоленка, І. Матвіяса представили широкий спектр функцій, які виконують діалектизми в художньому творі. Вони є засобом мовної характеристики персонажа, передають етнографічну достовірність зображуваних подій, переконливість, відтворюють місцевий колорит.

Вивченню української літературної антропоніміки присвятили свої праці відомі ономасти: Ю. Карпенко, М. Карпенко, Л. Белей, М. Мельник, Л. Масенко, Г. Лукаш, Т. Гриценко та ін. Функціонування регіональних літературно-художніх антропонімів із творів закарпатських письменників представлено в монографії О. Чижмар «Загальнонаціональне та регіональне в закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії ХІХ–ХХ ст.», у статті О. Лавер «Національне і регіональне у літературно-художній антропонімії (на матеріалі творів Дмитра Кишелі)» та ін.

Регіональні літературно-художні антропоніми були предметом і нашого зацікавлення. Ми досліджували регіональний антропонімікон у прозі І. Чендея, М. Дочинця, М. Матіос, В. Лиса, В. Шкляра та ін.

Метою нашої статті є дослідження діалектних літературно-художніх антропонімів, що функціонують у творах сучасних українських письменників (М. Дочинець «Діти папороті», А. Кокотюха «Адвокат із Личаківської», «Привид із Валової», «Автомобіль із Пекарської», «Втікач із Бригідок», «Офіцер із Стрийського парку», В. Лис «Діва Млинища»); наше завдання –

описати літературно-художні антропоніми, в основі яких відчитується діалектна лексика.

Сьогодні до питання збереження діалектної лексики все частіше повертаються мовознавці. Відомий академік В.В. Німчук «ґрунтовно дослідив походження й розвиток найдавніших шарів української лексичної системи, причому тих лексико-семантичних груп, що є найбільш архаїчними та автентичними» [10, с. 25]. Наші говірки В.В. Німчук називав «Божим даром, величезним культурним надбанням нації, яка об'єднала всі діалекти воедино». В одному з інтерв'ю відомий мовознавець зазначав: «Я на українські говори дивлюся як на жильне середовище. Це сама мова у своїх глибинних озерах. Я вважаю, що любов до рідної мови починається з любові до рідного діалекту. Вдома розмовляю тільки говіркою» [6, с. 169–170]. Не випадково Василь Васильович поставив питання збереження діалектів, ініціював створення Товариства шанувальників і захисників говорів української мови. Серед цілої низки завдань Товариства – заохочування до використання діалектних скарбів у художній літературі. Він одним із перших «звернув увагу на те, що ономастичний матеріал може точно відображати ареал і хронологію мовних змін, а отже, слугувати для вивчення питання слов'янської прабатьківщини» [10, с. 27]. Не стоять осторонь цього питання і митці слова. Справедливо зазначає Оксана Лавер: «Письменник, який прагне перевтілити діалектне мовлення, зробити його засобом мистецтва, мусить осмислити діалект як цілісну систему, як живий організм, як невід'ємну частину національної мови. Художні твори, де письменникам вдалося зберегти красу, неповторність народної говірки, без сумніву, стануть справжнім скарбом для майбутнього покоління українців» [7, с. 231].

М. Дочинець, як і В. Німчук, закоханий у рідне слово. Дочинцеві твори виділяються не тільки мовою, але й багатим місцевим колоритом: традиції, звичаї, закарпатський антропонімікон. Зрозуміло, що опирається автор на світогляд українського народу й на літературні традиції його попередників. У творах Мирослава Дочинця знаходимо величезну кількість діалектизмів, що характерні для говірок Закарпаття. Це позначається і на специфіці ономастикону.

У статті «Діалектна основа літературно-художніх антропонімів у романах Мирослава Дочинця» [3] ми проаналізували літературно-художні антропоніми з діалектною основою, що функціонують у романах «Лис у винограднику», «Вічник», «Криничар», «Горянин»,

«Світован», «Мафтей». Новий роман М. Дочинця «Діти папороті» в поле зору не потрапив, тому зосередимося на ролі онімів та апелятивів, що є діалектами. Автор художньо осмислено відтворює діалектні варіанти закарпатських власних назв.

Серед літературно-художніх антропонімів, що називають персонажів, виділяються найменування місцевого люду. Тут маємо і прізвища, і прізвиська, і здрібно-пестливі варіанти імен, андроніми тощо. Деякі з них просто ідентифікують героя, до інших автор подає характеристику, наповнює змістом. Як писав відомий ономаст Л. Белей: «Тут усе залежить від ідейно-естетичних уподобань автора та його індивідуального стилю» [2, с. 15].

Літературно-художній антропонім Терешка належить світловолосій жінці, яка водить кіз. Про неї баба Литвачка каже: *«Божа душка. Судьба забрала розум, а Бог дав пам'ять»* [«Діти папороті», с. 45]. Ім'я Терешка походить, можливо, із грецької мови і означає 'охорона', 'захист' [13, с. 358]. Як бачимо, первісне значення імені розкривається в романі: вона охороняє кіз, а ще вона – невичерпна криниця мудрості народної, захисниця місцевих мовних скарбів. Тому тут увагу привертає не так найменування героїні, як апелятивна назва *баїльниця*. Бальзак зізнається: *«Я готовий нескінченно слухати Терещині оповідки. Було таке давнє слово – баїльниця. Це про неї: та, що розповідає, бає, заворожує, зараджує словом. Мудрощі поколїнь осіли в її скаламученому глузді, як золоті окрушини в намулі. Світ поневолив її душу, але живуть у ній, як птахи в клітці, слова, бозна-коли і ким мовлені. Великий Хранитель історій чомусь розмістив їх у порожній скрині її голови»* [«Діти папороті», с. 116]. Спочатку Бальзак назве Терешку цілою низкою апелятивів, які характеризували її за зовнішнім виглядом: кострубата голова, жінка непевного віку, розпатлана, боса, навіжена, а згодом – патлатою Сивіллою. Терешка багато знає, розуміється на травах, може віщувати.

З реального закарпатського антропонімікону автор вибирає назви для місцевих жителів – мешканців села Козино. Ми зафіксували низку імен як літературного походження, так і регіонального. Апелятив поруч із іменем може вказувати на професію, соціальний статус денотата: дід Андрій, горлиця Олиця, сусідка Віра, газдиня Іляна, баба Марта, поштарка Влена, вуйко Митро (Митрик), звонар Федорцьо, сусід Селипко, отець Лаврентій. До деяких імен автор подає тлумачення. Ім'я *Іляна* трапляється в багатьох романах М. Дочинця, а

тут знаходимо розшифрування імені («Звали її Іляна, бо народилася на Іллі, того, що шугає небом на колісниці. Видати, завдяки цьому поєдналися в ній жвавність, чутливість, недівочий холодний розум і потайні блискавки в очах» [«Діти папороті», с. 242]). Відчитується асоціація з богом-громовержцем: блискавки в очах, громове дерево. Ми вважали, що ім'я Іляна є розмовним варіантом імені Олена, що означає 'світла', 'осяйна' [13, с. 265]. Хоча в обох випадках усе одно присутнє світло. Ім'я Федорцьо, як і деякі інші, незвичне для головного героя («Я вже знаю, що його звати Федорцьо, хоча не знаю, чи це ім'я, чи прізвище. Яка різниця» [«Діти папороті», с. 55]). Дуже багато закарпатських прізвищ є розмовними варіантами імен, тому ім'я Федорцьо може бути і прізвищем, як от, наприклад, Онисько, Фетько, Шимон.

У романі фігурує кілька місцевих прізвищ: Піняшко, Фурдела, Бобалька. Іноді самі козинівці сміються над оригінальністю своїх прізвищ («Ніт, пишеться Бобалька. Яке прізвище, така й порода. Буває, розсерджуся на нього й відрубую: «Пустий ти, куме, чоловік, і не лишаться по тобі навіть бобальки, як після цапа». А він на те: «Федорцю, по мені лишиться те саме, що й по тобі – горбик землі з каменем» [«Діти папороті», с. 64]). У словнику П. Чучки «Прізвища закарпатських українців» знаходимо, що прізвище Бобалька може походити від «місцевого українського бобаль – 'горошинка', 'овечий, козячий, заячий послід', 'дуже дрібна картопля', 'різновид пампушка', 'фрикаделька', 'різновид галушок'. В основу назви закладено образ чогось малого, дрібного, чорного» [14, с. 72–73]. Знаходимо цей діалект і у словнику Сабадоша І.В.: 'що-небудь дрібне і кругле' [11, с. 27]. Прізвище Піняшко, за словником Чучки П.П., походить «від карпатоукраїнського архаїзму *пінязі* – 'гроші'» [14, с. 451]. Прізвище Фурдела може походити від 'місцевого дієслова *фурделити* – хурделити' [14, с. 581]. У романі цей антропонім має інформаційний заряд – характеризує героя за поведінкою («А другого дня в чайній підсідає до мене Фурдела, що цілий вік у конторі валявся» [«Діти папороті», с. 190]). Тобто профурделив життя, нічого не зробивши.

Серед двочленних літературно-художніх антропонімів (ім'я+прізвище) виділяємо: Василь Фулитка, Миколай Бурлюк, Микулка Крив'яник, Симко Крив'яник. Ми не знайшли тлумачення прізвища Бурлюк, але маємо апелювативну діалектну назву *направник* («Бурлюк був для нього більше, ніж шкільним учителем – направником» [«Діти папороті», с. 242]). Значить, це той, хто

направляє, скеровує, є наставником. Є в романі кілька прізвиськ, але привертає увагу *Мештер*, яке носій отримав за професією («*А сього звати Симко. Крив'яник Симко. Видати се буде Мештер. Хто? Така в нього сільська називка, в Крив'яникового Шимона – Мештер. По-нашому майстер. Бо такого майстра ще найти*» [«Діти папороті», с. 238]). Мештер походить від ‘угорського апелятива *майстер*’» [11, с. 171], що раніше означало ‘керівник’ [14, с. 377].

Ономаст Любомир Белей писав: «Для регіональної ідентифікації персонажа виражальних засобів літературно-художнього антропоніма явно не достатньо, тому специфічний регіональний варіант антропоніма підсилюється бодай одним-двома виразними діалектизмами, що вводяться в мовлення характеризованого персонажа. При творенні регіонального колориту літературно-художній антропонім поступається вагомістю перед специфічною діалектною лексикою» [2, с. 35]. М. Дочинець розкошує в цій лексиці: «*Тенетник*» – так тут кажуть на павутину. Це слово з правічного ряду інших – *воздухи, папороті, сіна, потятко (курчатко), мацур (кіт), маржинка (велика рогата худоба), дарчик (подарунок), дітина, мамка, нянько, братко, цімборик (товариш), фраїрка (любаска, коханка), любас (коханець), люблення (кохання)*» [«Діти папороті», с. 136]. Баба Литвачка, подаючи косарський фриштик (сніданок [11, с. 401]), «*перебирає в руках жмут прив'ялої трави і кожній дає ім'я: копаничка, цінторія, дика морква, розмаринка, мурацівник, барвінкош, кінська шовшка, нічна фіялочка, жовтячок, потячі таті, чабрик, руминчик, припутник*» [«Діти папороті», с. 137]. Вуйко Митро розповідає про таємничу красу назв трав: «*Шовкова косиця, або по-книжному едельвейс, аконіт, п'янка беладона, безлиста вероніка, тонкий ласкавець, родіола рожева, карпатський ломикамінь, місячниця оживаюча, мармурове молодило, лежача насильниця, квітуца уснея Чуєте, як звучать назви? Чую. Як пісня. Як пісня. А для мене навіть більше. А ще травнева зозулька, їжача голівка, болотні косарики, дволиста любка, сальвінія, людвігія, сивий язичник*» [«Діти папороті», с. 154]. Герої Дочинцевого роману мають у вжитку цілу низку закарпатських діалектів: живло (житло), нанашка (діал. хрещена мати, [4, с. 725]), тин (цвинтар), зело (зелень [4, с. 457]), хламидина (довгий старий одяг [4, с. 1563]), млаки (заболочена місцевість [11, с. 174]), літусь (цього літа), міщук (мішок [11, с. 174]), берцало (дзеркало), немза (неприємність), команичка (конюшина посівна [11, с. 148]), цимус (горілка [1, с. 595]), планида (те саме, що доля [4,

с. 979]), лилик (кажан [4, с. 614), кортна (сумна), дараб (кусок; скиба; частина земельної ділянки [11, с. 60]), токмитися (домовлятися про ціну [11, с. 325]), пофігльовати (пожартувати [11, с. 271]).

Оля (Олиця, Горлиця), орнітолог за професією, знає назви птахів, які здавна використовували місцеві («*Мова про звичайного білого лелеку, по-іншому – бузька, бусла, боцюна, жабоїда, веселика, гайстера, гову, як називали його в давнину закарпатці*» [«Діти папороті», с. 139]). А кількість народних назв кажана просто вражає: «*лилько, лилик, пергач, костокрилець, нічниця, перожаба, птичка, нетопир, летюча миш, піпістріл, кожан, опір, ночовид, прилипка, довгокрилець, кучопір, сліпа миша, курган, медведок, нічвид, чепиргач*» [«Діти папороті», с. 310].

М. Дочинець, витончений поціновувач народної мови, стверджує: «Ніяка мова не передасть стрій і барву слів русинських приповістей, наснажених моторошними химерами, вигадливими приключками, хитромудрою всячиною і лукавим гумором. У них повно всякої немзи, песиголовців і дворушників, але слухаєш це «в одну душу», як дитина, в готовності повірити. Ще коли довкола такі первозданні праліси, де в кожному пні щось увижається, з кожного звору щось таємниче гурчить» [«Діти папороті», с. 256].

Отже, діалекти і діалектні літературно-художні антропоніми в романі «Діти папороті» становлять потужний пласт лексики. Їхню роль у тексті важко оцінити: вони є індикаторами часу, національно значущими, інформаційно-оцінними – виконують різні функції. Автор заклав у назви своїх героїв цілу низку понять, тлумачень, асоціацій. У сфері назвотворення відчутні вкраплення закарпатської автентики, фольклорних мотивів.

У ретродетективах Андрія Кокотюхи про Львів початку ХХ століття теж знаходимо літературно-художні антропоніми діалектного походження. А. Кокотюсі довелося вивчати галицький діалект (автор походить із Чернігівщини), щоб правдиво викласти інформацію, розкрити образи, використати тутешній ономастикон.

В етнічно строкатому Львові проживали люди різних національностей, тому антропоніми належать до різних антропосистем. Серед розмовних імен львів'ян-українців виділяються: *Антось, Геник, Зенек, Місько, Анна, Зося, Крися, Юстя (Юстина)*.

Прізвища і прізвиська персонажів також характерні для галицьких найменувань, деякі з них мають діалектну основу: Дана *Лилик* ('кажан' [14, с. 338], такий апелятив фігурує в романі «Діти папороті»

М. Дочинця), Людвиг *Варга* ('губа' [4, с. 112], [1, с. 43], [5, с. 76]), Оксана Антонів, Олесь *Косацький* ('від косач – тетерів, або від діал. косар. У такому разі воно могло первісно вказувати й на людину за названим видом діяльності або на людину, яка мала характерну зачіску') [5, с. 255]), Павло Арсенич, Гнат Буряк, Карпо Семчишин, Антон *Моргун* ('той, що часто моргає; залицяльник' [5]), Остап Найда та ін.

Найбільше виділяється апелятивно-антропонічних назв, які вказують на зовнішні ознаки людини, характер, вдачу тощо. Літературно-художній антропонім *Бульбаш* походить від діалектного апелятива бульба – 'картопля' [4, с. 101]. Отримав його герой за зовнішнім виглядом («Прізвище цього цербера з Личаківської цілком відповідало зовнішності, насамперед виразному бульбастому носові. Звали двірника Гнат Бульбаш» [«Адвокат з Личаківської», с. 142]).

Жебрак-віршоман, що накликував війну, *Фертик* «відгукувався на прізвисько Фертик» [«Привид із Валової», с. 119]; Фертик – 'готово, кінець, закінчено' [11, с. 398], 'кінець, закінчення чого-небудь', яке могло бути улюбленим, часто повторюваним словом мовця; утворитися від ферт, що означає 'франт, штрамак, чепурун' [8, с. 135] («Фертик зміряв Кошового поглядом, ніби побачив перед собою щойно оспівану вошу» [«Привид із Валової», с. 123]). 'Самовдоволенна, розв'язна людина; франт, джигун, жевжик' [4, с. 1533] («Ним рухало дивне, непереборне бажання нагидити чепурному поважному панству» [«Привид із Валової», с. 158]). Пихатість – одна із рис характеру Фертика.

Назву *Дзідзьо* герой отримав або за зовнішнім виглядом, або за віком («Лисий тицьнув пальцем із обкусаним нігтем собі в груди. – Я Дзідзьо. Тут мене знає вшьо товариство» [«Привид із Валової», с. 142]). Дзідзьо – 'те саме, що дідко' [1, с.127]. Дідом могли називати і молоду людину, але з сивиною чи лисиною, або того, хто мав якийсь досвід.

Нотар *Степан Штефко* «з колегами створив невеличку юридичну фірму, котра захищала в австрійських судах інтереси передусім українців, чи, як їх тут називали, русинів» [«Автомобіль із Пекарської», с. 16]. Літературно-художній антропонім Степан Штефко складається з літературного імені та місцевого розмовного варіанта цього ж імені, що в перекладі з грецької означає «вінок» [13, с. 348].

Прізвище Захара *Ладного* відповідає його зовнішньому вигляду («Загалом в стрільцеві вгадувалася сила Справді ладний, цілком

відповідає прізвищу. Міцно збитий, не худий – жиливий, вилицюватий, він нагадував чи то накручену пружину, яка розпрямиться в будь-який момент, чи, швидше, сторожового собаку » [«Втікач із Бригідок», с. 55]). Ладний – ‘гарний, красивий, діловитий’ [4, с. 603].

Василь Громнишин завжди активний, рішучий, його поява супроводжується шумом, гримотами («Хоч від Громнишина завжди було більше шуму, ніж реальної користі, він усе ж був не стихією, якою здавався всякому, хто бачив його вперше, а досить тверезим стратегом і тактиком. пан Василь вважав себе творцем великої політики » [«Втікач із Бригідок», с. 115]). Гримоти – ‘пора, коли блискає і гримить’ [1, с. 107]. Авторське поєднання імені Василь (‘царський’, ‘царственный’ [13, с. 60]) та прізвища Громнишин (грим, громити, гриміти) досить вдало характеризує постійно неспокійного героя.

Російський агент Баламут («Вважайте, той чоловік, Баламут, як я охрестив його, стріляв у Ладного» [«Втікач із Бригідок», с. 233]). Баламут – ‘той, хто сіє неспокій серед людей, підбурює на якісь учинки; бунтівник’ [4, с. 57]; [11, с. 19]. Баламут виявився ворожим агентом, він присвоїв ім’я вбитого Романа Гірняка.

Прізвище в Івана Повха походить від ‘діалектної назви гризуна повх, яка в різних говірках має дещо інше значення, як пільх, хом’як, вовчок, кріт, польовий щур, польова миша’ [14, с. 457], ‘кріт’ [1, с. 412], ‘гризун’ [5, с. 391] («Повх білявий, такий, молодий зовсім, недавно ще студентом якусь науку гриз. Хімію чи що » [«Офіцер із Стрийського парку», с.157]).

Досліджені літературно-художні антропоніми є своєрідним антропонімічним фоном, який «відзначається детальністю, кількісним, структурним багатством, що проявляється часто не тільки у відтворенні типових загальнонаціональних рис української антропонімії, але й регіональних особливостей» [2, с. 21].

В уста львів’ян автор укладає своєрідний галицький діалект, насичений як місцевими говірками, так і словами іншомовного походження, жаргонізмами, які використовували батяри – представники львівської міської субкультури, авантюристи, гульвіси. У романах львівського циклу багато героїв, що представляють кримінальний світ. Саме тут вони й називали одне одного батярами, кумпелями. Батяр – ‘розпусний, легковажний чоловік’ [4, с. 64], ‘гультай’, ‘волоцюга’ [8, с. 90]; ‘кумпель – старольвівське слово, котре

означає ‘товариш’, ‘колега’, у німецькому оригіналі – ‘шахтар’ [12], ‘товариш’, ‘дружок’ [8, с. 105].

Ціла низка діалектів, які ми зафіксували на сторінках романів А. Кокотюхи, могли стати основою апелятивних називань людей. До деяких із них подаємо тлумачення, використовуючи «Словник галицького діалекту» [12]: кремпуватися (соромитися); цваний (зарозумілий); анцуг (костюм); драб (голодранець, босяк); писок (рот); пістряк (хвороба, рак); шимон (двірник); шпера (дрібна монета); хрунь (у Галичині – підла, продажна особа); перекінчик (той, що перейшов на бік ворога. Те саме, що хрунь); коліжанка (подруга); двірець (залізничний вокзал); склеп (крамниця, магазин); зафундуєш (пригостиш); цваняк (спритник); юж (досить); файка (люлька з невеликим мундштуком); офензива (наступ); цвіклі (тертий буряк з хроном), зупа (суп).

Галицькі говірки (наддністрянський, опільський говір) – одні з архаїчних говорів. Науковці доводять, що наддністрянський говір дуже вплинув на сусідні діалекти, його риси широко відбиті в мові художньої літератури, фольклору.

У романі «Діва Млинища» Володимира Лиса всі літературно-художні антропоніми зараховуємо до національно значущих, бо це є оніми, що характерні для Волині різних років ХХ ст. Деякі з них мають особливі діалектні риси, що є характерними для називання поліщуків, і засобом творення українського регіонального колориту. Зважаючи на тематику літературного тексту, письменник скрупульозно і дуже детально представляє традиційну поліську антропонімію, яка, безперечно, слугує йому невичерпним джерелом для творення літературно-художніх антропонімів цього типу. Так, наприклад, персонажі нерідко іменуються типовими для даного регіону варіантами: *Гартем (Артем), Ганька, Мотрунка, Гарасько, Митро, Гандзя, Зенько, Федоська, Їгон (Євгеній), Гандрій*.

Система власних найменувань кожного народу становить специфічну частину лексики загальнонародної мови. Характерною рисою української народної антропоніміки є значна диференціація канонічних церковних і розмовно-побутових форм християнських імен, різноманітність фонетичних і словотворчих варіантів імен у діалектах української мови.

Діалектні лексеми лягли в основу багатьох прізвищ та прізвицьк мешканців села Загоряни. Деякі з них спробуємо проаналізувати, залучаючи «Словник західнополіських говірок» Г. Аркушина.

Літературно-художній антропонім *Буца* характеризує героя за зовнішнім виглядом – людина міцної статури («*Пилип був на рік старшим од Панаса. Вдався високим, огрядним, ціла буца м'яса, тверда, могутня. І з чиєїсь легкої руки так Буцою по-вуличному й звали*» [«Діва Млинища», с.18]; «*місяць виразно підсвітив, зробив світлішою темну, масивну, схожу на камінну брилу, фігуру*» [«Діва Млинища», с. 20]; «*Буца за ці літа геть висох, помарнів, вже й не Буцою виглядав, а кавалком шкіри та кісток*» [«Діва Млинища», с. 87]). Буца – 1. ‘Грудка глини’. 2. ‘Великі краплини, шматки чого-небудь’ [1, с. 39].

Серед досліджених: Гаплик («*Виходило, Панас Терещук, Гаплик по-вуличному, тільки в одного нього є ворона кобила*» [«Діва Млинища», с. 29]). Гаплик – ‘перенос. смерть’ [1, с. 83];

Цимус («*Колись у цьому палаці служив такий собі Гаврилко Цимусів за вуличним прізвиськом*» [«Діва Млинища», с. 121]). Цимус – ‘горілка’ [1, с. 595];

Лапущик («*Старий Лапущик дістав своє прозвисько за те, що колись, у молодості, був до дівчат вельми охочий, ни одну справді лапав*» [«Діва Млинища», с. 139]). Від дієслова ‘лапати – ловити кого-небудь’ [1, с. 274];

Вергун («*Тиміш Вергун тільки хитрістю врятувався*» [«Діва Млинища», с. 165]). Вергун – ‘шматочок тіста смажений у кип’яченому смальці’ [1, с. 48];

Без («*Йому щось відповіли, голова Без поклав трубку і сказав з теплішою інтонацією*» [«Діва Млинища», с. 178]). Без – ‘бузок’ [1, с. 14];

Шкварка («*Худа, як тряся, Ганна Крицька стала Шкваркою*» [«Діва Млинища», с. 196]). Шкварка – ‘шматок печеного сала’ [1, с. 623];

Бадилінки («*Прізвисько «Бадилінки» дав їм, як і багатьом іншим, той же Іван Бройчик. Худючі, як тряся, мовби й родилися висохлими. Справжні тобі бадилінки*» [«Діва Млинища», с. 214]). Бадилінки – ‘висохлі стебла, огудиння, картоплиння’; ‘високі стебла будь-якої рослини’ [1, с. 8];

Стругач («*Кирило, по-сільському Кирик Стругач (так прозвали, що був умілим столяром та й дітей «настругав» аж восьмеро)*» [«Діва Млинища», с. 267]). Від апелятива *струг* – ‘інструмент для грубої обробки деревини струганням’ [1, с. 535];

Лапць, Крук («Настя Лапцьова, або ще Крукова, бо звали її батька Лапцем (Лаптем), і Круком за похмуру натуру, виросла веселою, трохи шалапутною дівчиною» [«Діва Млинища», с. 284]). Лапць – ‘постіл’ [1, с. 27]. Крук – ‘великий хижий птах із блискучим чорно-синім пір’ям’ [1, с. 256].

Літературно-художні антропоніми з роману В. Лиса адекватно відтворюють конкретний волинський антропонімний узус. Чільне місце в літературно-художній антропонімії В. Лиса посідають регіонально значущі літературно-художні антропоніми. Безперечно, що найбільш унікальним антропонімним класом є прізвиська, адже в них відобразилися звичаї, мова, побутування.

У романі «Діва Млинища», крім діалектних антропонімів, величезна кількість діалектних апелятивів. Подаємо тлумачення до деяких із них, опираючись на «Словник західнополіських говірок» Г. Аркушина: дєдина (дядькова дружина, тітка, с. 126), різуха (болотяна трава), помощина (підстилка), мохулі (журавлина, бруслина, с. 318), парне (свіже, с. 381), нагавеці (штани, с. 327), тук (смалець, с. 566), дома (хата, с. 137), горох (квасоля, с. 101), груба (вагітна, с. 108), без (бузок, с. 14), ведмеді (ожина, с. 46), попруг (паски, реміняччя), хата (кімната, с. 579), контетна (гарна, приваблива), притирк (відповідь), димка (насіненна цибуля, с. 130), бочки (нирки), могилки (цвинтар, с. 314), пацьори (намисто, с. 385), довгарала (допікала), палузка (гілочка, прутик, палиця, с. 376), божниця (місце, де висять ікони), городник (лопата, с. 101), люстро (дзеркало, с. 294), замельдувався (заявився, звернувся, с. 170), плебанія (житло, збудоване громадою для священника), празник (храмове свято, с. 438), трускавки (полуниці, с. 565), корч (кущ, с. 243), охверма (нездалий, сякий-такий), аліганцький (інтелігентний), шмидше (швидше), зорабила (спокусила), скурає (отримає покарання, с. 508), ровер (велосипед, с. 477).

Як бачимо, діалекти та діалектні літературно-художні антропоніми є своєрідними маркерами регіону. Дослідивши літературно-художні антропоніми, що характерні для закарпатської, галицької, волинської антропосистем, можемо впевнено сказати – усі вони мають свої діалектні особливості, але чіткої межі, яка б розділяла їх, немає. Має рацію Мартинова Г.І., коли зазначає, що є «перехідна смуга, ширина якої може доходити до кількох десятків кілометрів, а діалект – це монолітне ядро, оточене вібруючими перехідними зонами» [9, с. 180]. Події, які описані в романах, відбуваються на

Західній Україні, території колишньої Галицько-Волинської держави, кордони якої сягали сучасного Закарпаття, Люблінської землі і навіть Києва, а це сприяло поширенню ареальних елементів, тому є багато подібного як у загальних назвах, так і в називанні людей.

Отже, літературно-художні антропоніми романів М. Дочинця, А. Кокотюхи, В. Лиса потребують поглибленого аналізу, авторських характеристик. Вони привертають увагу своєю формою та внутрішнім змістовим наповненням. Формування, історичний розвиток і особливості функціонування власних імен тісно пов'язані з релігією, культурою, звичаєвими традиціями народу, тому дані антропоніміки використовують в історичних, релігієзнавчих, етнографічних, культурологічних та інших дослідженнях.

Література

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге переробл., випр. і доп. Луцьк, 2016. XXIV+648 с.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Вегеш А. Діалектна основа літературно-художніх антропонімів у романах Мирослава Дочинця. *Bildung, Sozialarbeit, öffentliche Verwaltung und regionale Entwicklung. Verfahren der wissenschaftlich Arbeiten. Zbornik vedeckych prispievkov* / Editors: Holonic Jan, Nowak Barbara, Palinchak Mykola. Krakow, 2020. С. 89–107.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Габорак М.М. Прізвища Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 584 с.
6. Гаврош О. Інтерв'ю. Василь Німчук: «Мову творить народ, а не політики». *Професор Василь Німчук у спогадах сучасників*. Ужгород: Карпати, 2018. С. 162–174.
7. Лавер О. Національне і регіональне у літературно-художній антропонімії (на матеріалі творів Дмитра Кишелі). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Випуск 21. Ареологія й ономастика / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2016. С. 231–236.
8. Лесюк М.П. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). Наукове видання – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 328 с.
9. Мартинова Г.І. Порубіжжя як об'єкт картографування. *Діалектологічні студії 1. Мова в часі і просторі*. Збірник на пошану Дмитра Гринчишина. Львів, 2003. С. 180–189.

10. Пуряєва Н.В. Василь Васильович Німчук: у напрямку ad fonts. Василь Васильович Німчук: Біобібліографія до 75-річчя / НАН України. Інститут української мови. Упорядники Ю.В. Осінчук, Н.В. Пуряєва. К.: 2008. С. 3–43.
11. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки с. Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра. 2008. 426 с.
12. Словник галицького діалекту. Спадщина предків.spadok.ord.ua
13. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
14. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник / [наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук]. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.

Джерела

1. Дочинець М. Діти папороті [Текст]: роман. Мукачєво: «Карпатська вежа», 2020. 328 с.
2. Кокотюха А.А. Адвокат із Личаківської: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2019. 289 с. (Ретророман).
3. Кокотюха А.А. Привид із Вальної: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.: іл. (Ретророман).
4. Кокотюха А.А. Автомобіль із Пекарської: роман; худож.-оформлювач Л.П. Вировець. Харків: Фоліо, 2018. 283 с.: іл. (Ретророман).
5. Кокотюха А.А. Втікач із Бригідок: роман; худож.-оформлювач В.М. Карасик. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.: іл. (Ретророман).
6. Кокотюха А.А. Офіцер із Стрийського парку: роман; худож.-оформлювач В.М. Карасик. Харків: Фоліо, 2017. 283 с.: іл. (Ретророман).
7. Лис В.С. Діва Млинища: роман. 3-тє вид. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 368 с.

МИХАЙЛО ПІРАЙСІЯ І УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ РУМУНІЇ

Давно признана істина, горе тому народові, який не пам'тає свою минушину, що призабув свій побут, обряди, звичаї, своє моральне і духовне багатство, що не зумів пронести крізь віки і передати усю ту назбирану спадщину майбутнім поколінням, щоб вони у свій час у такий же спосіб благословили прийдешнє покоління. Адже становлення народно-традиційної культури, її кристалізації триває довгі історичні часи, від яких часто переживає ряд видозмін, але не втрачає ніколи основного пракореня, сокровенності духовних вимірів.

Микола Корсюк

ЗМІСТОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ МАЛОЇ ПРОЗИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ РУМУНІЇ

Українська проза з Румунії не вперше потрапляє до рук. Укотре вже перечитуючи її, не перестаю знаходити схожість із нашою прозою. У ній немає кордонів: твори наших письменників і румунських українського походження не відрізняються за тематикою, проблематикою. Тут наші карпатські мотиви, звичаї, традиції, мова, людські цінності. Така ж синь неба, як у Івана Чендея, такі ж діалектні перли, як у нашої Марії Матіос.

Але нашу увагу привернули назви літературних персонажів. До загального огляду потрапили твори М. Михайлюка, В. Кліма, В. Цаповця, І. Ковача, М. Корсюка, А. Трайсти-Рушть, М. Трайсти, М. Корнищана.

Наше завдання – дослідити літературно-художні антропоніми української прози Румунії. Джерелом для дослідження послужила «Антологія короткої української прози з Румунії» під загальною назвою «Просвіт», що вийшла друком 2009 року в Бухаресті.

Персонажі багатьох оповідань мають традиційні імена, прізвища, що характерні для української антропосистеми. Як і в західних регіонах України, на українській території Румунії не характерно називати людей за іменем по батькові, тому тут ми таких онімів не зафіксували.

Серед аналізованих літературно-художніх антропонімів, напевно, найбільше імен, на другому місці прізвища, а прізвище дуже мало.

Імена персонажів виконують номінативну функцію – просто називають героя. Але вони водночас є національно значущими, бо «адекватно відтворюють, моделюють конкретний загальнонаціональний чи регіональний, сучасний чи історичний антропонімійний узус, а тому вже не можуть вважатися стилістично нейтральними» [2, с. 19].

Письменники називають своїх персонажів традиційними емоційно нейтральними іменами українців, які часто вживаються на всіх теренах України: *Василина, Іван, Ірина, Михайло* (М. Михайлюк); *Лука, Карпо, Микита, Сава, Сидір, Яків* (В. Клим); *Гаврило, Павло, Прокіп, Терентій* (В. Цаповець); *Григорій, Марійка, Олена, Олесь, Панас, Петро, Юрась* (І. Ковач); *Анна, Василь, Ксеня, Оксана, Оксен*

(М. Корсюк); *Андрій, Павло* (А. Трайста-Рушт); *Гафія, Георгій, Йосип, Кирило, Марія, Онуфрій, Семен, Ярина* (М. Трайста). Це імена календарні, які прийшли до східних слов'ян ще з прийняттям християнства. До загальнонаціонального узусу зараховуємо також здрібніло-пестливі іменні варіанти з мінімальним рівнем експресії: *Василинка, Домка, Яцько* (М. Михайлюк); *Васько, Калинка, Левко, Тимошко, Федорко* (В. Клим); *Василько* (І. Ковач); *Данко, Ілько, Марічка* (А. Трайста-Рушт). Частина таких утворень втратила відтінок здрібності чи пестливості, але у творах письменників вони зберігають цей відтінок і вживаються здебільшого стосовно дітей, хоч іноді називають персонажа і в поважному віці. На вік людини може вказувати апелятив, що стоїть поруч з онімом: *вуйко Андрійцьо* (М. Михайлюк); *вуйко Василько, сестра Анничка* (В. Клим); *внук Юрась, вуйко Юра* (І. Ковач); *стара Настунька* (М. Корсюк).

Виразниками вищого ступеня позитивної емоційно-експресивної конотації виступають поліморфемні суфікси: *Андрійцьо* (М. Михайлюк); *Настунька* (М. Корсюк), *Юрась* (І. Ковач); *Анничка* (М. Трайста). Іноді фіксуються ЛХА, утворені за допомогою усічення та усічення і суфіксації: *Доця, Федя* (В. Клим); *Нуця, Юра* (І. Ковач).

Ми зафіксували низку літературно-художніх антропонімів, що мають у своїй структурі специфічні діалектні чи розмовні елементи. Автори використовують реальні назви людей, що характерні для регіонів Буковини і Закарпаття. Напр.: *Дорофтей, Ілько, Їхтімія, Линця, Мінко, Міхуцько, Николай* (М. Михайлюк); *Полага, Циля* (І. Ковач); *Стефко, Тимка* (М. Корсюк). Трапляються поодинокі випадки використання діалектних форм кличного відмінка літературно-художніх антропонімів, які виступають, за словами Л. Белея, «ефектним виразником карпатського (бойківського чи гуцульського) колориту» [1, с. 26]. Напр.: *Іва* (А. Трайста-Рушт); *Васи, Гафі, Іва, Міха* (М. Трайста). Такі варіанти імен можемо знайти у творах М. Матіос

Як бачимо, невичерпним джерелом для творення таких літературно-художніх антропонімів є традиційна карпатоукраїнська антропонімія. Такі словотворчі моделі мають обмежений ареал поширення й експресивні конотації.

Ми звернули увагу, що найпоширенішим жіночим іменем в оповіданнях авторів є ім'я Василина. Серед чоловічих – Михайло та Петро.

Орієнтуючись на традиційну українську народно-розмовну антропонімію, письменники використовують називання жінки іменем чи прізвищем чоловіка. У лінгвістичній літературі подібні утворення називають андронімами. Такі ЛХА виконують характеристичну функцію, оскільки їм притаманна об'єктно-вікова значущість. Здебільшого це андронімні моделі з суфіксами на *-их-а*: *Іванчиха* (М. Михайлюк); *Федорчиха* (М. Корсюк); *Семениха*, *Сороканчиха* (М. Трайста). Такі відандронімні утворення мають загальноукраїнський ареал поширення. Фіксували ми їх у творах М. Матіос, І. Чендея, О. Ульяненко та ін. Відандронімні літературно-художні антропоніми українських письменників Румунії відзначаються структурною різнотипністю та специфікою їх функціонування в традиційному антропоніміконі українців району Карпат. Автори використовують цілу низку ЛХА-андронімів, утворених від прізвища, прізвиська чи професії батька – патроніми з суфіксами *-ов-а*: *Марічка Павлова* (А. Трайста-Рушть); *Анничка Бойкова*, *Гафія Феріщаківа*, *Оксана Вороньківа*, *звія Грушніківа*, *Гафія Друшляківа* (М. Трайста); *-ина*: *Марія Сороканчіна*, *Ярина Маковішина* (М. Трайста), а також на *-ка*: *Ярина Малинючка*, *стара Гузачка*, *Марія Коржучка* (М. Трайста). Жіночі утворення з суфіксами *-ова* (*-ева*) поширені не тільки в українській, а є в усіх слов'янських мовах. «У словацькій, чеській, польській, лужицьких вони піднесені до рангу офіційних прізвищ», – зазначав відомий ономаст П. Чучка [7, с. 231].

У малій прозі письменників фігурують також імена з інших антропосистем: *Ванда*, *Тоні* (М. Михайлюк); *Санді*, *Крісті* (В. Клим); *Дьордій*, *Пейтер*, *Педро*, *Тончі*, *Рифка*, *Янкіль* (М. Трайста); *Клариса* (М. Корнищан).

Більшість імен не тільки ідентифікують персонажів, але й характеризують їх соціальний або сімейний статус, якщо вони представляють модель «апелятив+номен»: *старий Іванчик*, *син Михайло*, *стельмах Яцько* (М. Михайлюк); *сусід Сава*, *майстер Яків*, *кум Сидір*, *безпритульний Микита* (В. Клим); *кум Терентій* (В. Цаповець); *баба Полага*, *вуйко Петро*, *дід Панас* (І. Ковач); *сусід Григорій*, *столяр Оксен* (М. Корсюк); *дід Кирило*, *жінка Василина* (М. Трайста).

У творах письменників важливим мовним засобом вираження місцевого українського колориту виступають і прізвища персонажів. Автори ретельно добирають із реального антропонімікону утворення

на *-ак (-як), -ук (-юк), -чук*, які характеризуються високою частотою вживання на теренах Буковини, Гуцульщини, а також прилеглих територіях, де й відбуваються дії творів. Наприклад: *Бойчук* (М. Михайлюк); *Канюк, Синюк* (В. Клим); *Киглюк, Микитюк* (В. Цаповець); *Калинюк* (М. Корсюк); *Рушук, Оленюк* (А. Трайста-Рушть); *Бондарюк, Грещук, Дарук, Коржук, Малинюк, Сепетюк, Феріщак, Штеф'юк* (М. Трайста).

Як бачимо, найбільше прізвищ із суфіксами *-ук (-юк), -чук*. Це «давній український демінутивний суфікс, який, крім об'єктивної здібності, здатний виражати й суб'єктивну оцінку, зокрема, пестливість, іронію, а часом навіть зневагу» [8, с. XXXVI]. П. Чучка серед закарпатських українців нарахував 600 прізвищ із таким суфіксом, причому 400 з них побутують на Рахівщині. До речі, серед прізвищ літературних персонажів творів українських письменників Румунії є 60 % таких, що зафіксовані у словнику прізвищ закарпатських українців П. Чучки.

Доповнюють антропонімійну мозаїку прізвищ персонажів малої прози утворення на *-цьк(ий)*, які часто вживаються в реальному антропоніміконі Галичини (*Балацький* (М. Михайлюк)); на *-ин, -ишин* (*Костин* (М. Михайлюк)), *Ігнатишин* (А. Трайста-Рушть), *Маковишин, Николаїшин* (М. Трайста)). Більшість із них мають онімну основу.

Серед літературно-художніх антропонімів ми зафіксували прізвища та прізвиська, які становлять різні семантичні розряди апелятивів: назви за зовнішніми ознаками (*Довгий* (М. Михайлюк), *Мордюк* (В. Клим), *Високий* (А. Трайста-Рушть), *Гузак, Студений, Буцко* (М. Трайста), *Капшучок, Качалуба* (В. Цаповець)); за внутрішніми ознаками (*Фальча* (М. Трайста)); за видом діяльності або фахом (*Кошман, Цимбал* (В. Клим), *Громило* (В. Цаповець), *Ватага* (І. Ковач), *Вовняний, Довбуш* (А. Трайста-Рушть), *Добош, Клепа* (М. Трайста)); за етнічною ознакою (*Бойко* (М. Трайста)); за соціальним становищем (*Гулаєвий* (М. Михайлюк), *Барабаш* (В. Клим), *Багатий* (А. Трайста-Рушть), *Голодний* (І. Ковач)); за релігійною ознакою (*Панахида* (А. Трайста-Рушть)).

В основі багатьох прізвищ є особові імена (*Танасковий*, (М. Михайлюк), *Клим, Клінь, Ігнатів, Пинтя, Курило* (М. Трайста); назви птахів, тварин (*Воронько, Сорокан, Дрозд, Дереш* (М. Трайста)).

У прозі авторів присутні прізвища з інших антропосистем. Як не дивно, але ми зафіксували лише одне румунське прізвище Іванеску

(В. Цаповець) та єврейське Рейвес (М. Трайста). У В. Клима є цікаві назви персонажів: Марафон і Фьютурмен. У перекладі з англійської Фьютурмен – людина майбутнього. .

Доонімне значення деяких літературно-художніх антропонімів розкривається в текстах. В оповіданні «Вказівний палець» В. Цаповця головний герой *Павло Громило*. Поєднання імені Павло («малий» [5, с. 88] з прізвищем Громило («Той, хто громить що-небудь, катує когось, здійснює погроми, чинить звірства» [3, с. 262] викликає сміх, бо малий влаштовує погроми. Але характеристичний потенціал на цьому не вичерпується. Адже Громило – директор, переконувати підлеглих і шефів він умів завдяки ораторському таланту, підвищенню тональності голосу і підняттям вказівного пальця («Скільки разів оцей трохи кривий і товстий палець чуда не робив? Десятки або й сотні людей приводив у екстаз, в заціпеніння. А коли стрімко вгвинчував палець вгору, аудиторія задирала голови так, що аж коло пупа боліло. Не палець, а магічна паличка» («Просвіт», с. 128)). Вказівним пальцем він міг наказувати своїх підлеглих, сіяти чвари, «декого просто «вбити», або, як кажуть, «хребет переламати»» («Просвіт», с. 129). Як бачимо, громити можна і пальцем.

Микита Качалуба – головний герой оповідання «Як я став валізою» В. Цаповця. Первісне значення його прізвища – «незграбна людина», «кругла шайба», «коліщатко» [8, с. 254] – частково вказує на поведінку героя. Він вийшов із квартири сина і заблудився («Загубився старий Качалуба, як курча на городі» («Просвіт», с. 136)). Але автор наділяє персонажа й іншими найменуваннями: апелюючи до валіза (так його записали в реєстрі загублених речей) та номером 297 за порядком у реєстрі.

У маленькому оповіданні «Зацвіли тюльпани» В. Цаповець підтверджує влучність вибору назв для своїх героїв («Найтихішими серед нас були Микитюк з Капшучком. Перший постійно читав пригодницькі романи, а другий в'язав» («Просвіт», с. 140)). Прізвище *Микитюк* асоціюється з *Лисом Микитою*, котрий постійно шукав пригод, а літературно-художній антропонім *Капшучок* підтверджує доонімне значення. Капшучок – «чохлик, накриття, кокон, лялечка» [3, с. 522]. От персонаж, як павук, в'яже.

Іван Ковач у своєму оповіданні «Лебедине підбите крило» змальовує образ *Голодного*. Назви персонажа походять від апелювань. Голодним його назвали тому, що «народився тоді, коли голуба посуха вбивала врожаї вогнем пурпуровим » («Просвіт», с. 166). Мав він і

прізвисько *Безбатченко*. Так «*прозивали його діти і дразнили, як прив'язаного собаку*» («Просвіт», с. 167). Він був нічим від природи, але вів боротьбу «між самим собою і небом, між темінню і світлом». І в цій боротьбі нагадував лебедя з підбитим крилом, адже правої руки у нього не було.

Іменем головної героїні назвав І. Ковач оповідання «Нуця». Розмовний варіант імені Ганна, що в перекладі з давньоєврейської означає «лагідна, милосердна, мила» [6, с. 81], дуже влучно характеризує героїню. Вона добра (її «співи закрашують світ щасливим безглуздям і добрим дуром»), чиста душею («її серце купається в радісних прісних гірських водах»), працьовита (кладе «на плечі свіжі ранні зорі»). Кирпату *Нуцю* мама назвала *Сонечком*, адже вона «ненавидить сльоту», а радіє сонцю.

Оповідання «Голимба» І. Ковача названо кличкою коня. Але тут два головні герої: Голимба і Ватага. Персонаж *Ватага* без імені. Ми не знаємо чи це його прізвисько, чи прізвище. В історико-етимологічному словнику П. Чучки зафіксовано таке прізвище на Закарпатті. Походить воно від апелятива ватага – «старший чабан», або від бойківської назви, що означає «великий тягар» [8, с. 112]. Можливо, попередники Ватаги були старшими чабанами, але на його руках гине кінь Голимба, тому він не зміг продати його, щоб заробити грошей, нагодувати діток, віддати борги. Таким чином, великий тягар проблем прийдеться далі нести на плечах.

Дід Панас – герой оповідання «Явір, що в полі одинокий» І. Ковача. Перед читачем вимальовується старий мудрий дід, «скоцюрблений, мов ніч», зі «сніжистим волоссям» і бородою. Образ старої мудрої людини, що вчиться все життя і досягає гармонії з Всесвітом був об'єктом дослідження багатьох письменників. У М. Дочинця – Вічник, Криничар, Горянин, Світован – усі вони міцно врастають в землю, але дивляться в небо, щоб пізнати зміст буття. Старий Ясенова з повісті «Іван» І. Чендея – уособлення мудрості, добра, вічності, бо асоціюється з назвою гори, що віки стоїть. Так і дід Панас задивлявся «у небозвід, щоб серед зеленого і розцвілого поля якнайшвидше і наймогутніше стати дебелим розцвілим явором» («Просвіт», с. 212). Виходить, що автор не випадково назвав свого героя Панасом, адже це ім'я в перекладі з грецької означає «безсмертя», «безсмертний» [6, с. 282], а значить – вічний.

У «Серпневій грозі» М. Корсюка та «Старий і лавка» В. Кліма головний герой не має імені. Автори називають його *старий*. Загальна

назва супроводжує героя на всіх сторінках оповідання. Онімизацію апелятивів (утворення онімів лексико-семантичним способом від загальних назв), що є прикметною ознакою багатьох українських творів, ми спостерігали в романі «Горянин» М. Дочинця, в оповіданні «Преображенна Маріка І. Чендея. Тут автори теж використовують назву старий, що залишається апелятивом. Таким чином, узагальнюється образ, вияскравлюється характер.

В оповіданні «Кам'яний дім» А. Трайсти-Рушть натрапляємо на промовисті прізвища персонажів: *Іван Оленюк, Петро Високий, Андрій Вовняний, Павло Багатий*. Але доонімне значення прізвищ Оленюк, Високий та Вовняний не розкривається в тексті оповідання. Літературно-художній антропонім *Павло Багатий* має характеристичний заряд, авторка про це розповідає: «*В той час у селі, на тім боці потоку, жив заможний чоловік Павло Багатий*» («Просвіт», с. 290). На тлі прізвища розкривається і його ім'я: Павло в перекладі з латинської мови означає «малий» [6, с. 278]. Ми не знаємо, якого росту був Павло, але знаємо, що він любив дітей. Проте долю малого Василька скоріше вирішила дружина Багатого, адже це вона переконала чоловіка взяти дитину до хати, та усиновити хлопця багач не хотів. Панахида боявся за внука, розумів, що у Багатого йому буде добре, «*знав, що той любив дітей і, хоча й був багатим, мав християнську душу*» («Просвіт», с. 303).

У цьому оповіданні привертає увагу літературно-художній антропонім *Панахида*. Належить це прізвисько старому жебракові, котрий ходив по селах із палицею в руці та старою святою книжкою «Псалтир». Він вмів читати і писати, молився за тих, хто йому помагав. Діти прозвали його Панахидою, бо молився зі святої книжки. Ми знаємо, що панахида – церковна відправа по померлому, виходить, що і таку службу міг проводити персонаж. Правда, у тексті оповідання фігурує ще одна назва – ковдуш (старий ковдуш, кульгавий ковдуш). Цей апелятив діалектного походження, що означає жебрак, замінює власну назву («*Панахида був славним опришком, як і його сини. Жовніри прострілили йому ногу і покалічили на все життя. Тому він мусив ходити ковдушем по чужих селах*» («Просвіт», с. 302)).

Літературно-художній антропонім *Георгій Грещук* із оповідання «Гуцульська душа» М. Трайсти належить старому чоловікові, котрий вмів «витесувати жарт за жартом», що всі сміються. Викликає посмішку і сам антропонім, адже автор поєднав ім'я з прізвищем, що мають однакове походження. Прізвище Грещук походить від «імені

Грешко / Гришко, що відповідає офіційним Григорій та Георгій» [8, с. 159]. Однакові за походженням є назви персонажів із оповідання «Кожна колода має свого пня». Автор наділив старого побожного діда *Кліня* та парубка *Ілька Кліма* прізвищами, що утворені від оніма Клим (Климентій), у перекладі з грецької мови означають «милостивий», «лагідний», «покірливий» [6, с. 177]. Ці риси характерні для обох персонажів.

Іронічно сприймається образ вуйка *Феріщака* з оповідання «Різдвяна молитва», котрий просить Богородицю, щоб навела «стару на добрий розум та мудрі поступки», щоб поклала на різдвяний стіл пляшку. Назва *Феріщак* утворена від розмовного варіанта імені *Ферій* (Федір), що в перекладі з грецької означає «божий дарунок» [6, с. 374]. Виходить, що *Феріщак* (дарунок) просить Божий дарунок. У цьому оповіданні багато назв Божої Матері: *Богородиця Діва Марія, Бо'родиця, Чиста-Пречиста Непорочна Марія, Мамка, Мамка Божа, Свята*.

Серед літературних назв оповідання «Недописаний роман» натрапляємо на криптоніми (таємні, приховані імена), які складаються з власного імені та ініціальної літери прізвища денотата: Богданна К., Марта В. Такі літературно-художні антропоніми ми фіксували у П. Загребельного, Ю. Андруховича та ін. На низку подібних антропонімів ми натрапили в оповіданні «Біла карточка» В. Кліма. До речі, у нього утаємничені не тільки антропоніми, але й топоніми. Напр.: головний герой М. К., мужчина Х.; міста Б., Д., Ч., селище Г., місцевість Н., квартал Х.

В оповіданнях М. Корнищана дуже мало літературно-художніх антропонімів, адже його герої «окутані таємничістю буття» і «є втіленням певних ідейних імпульсів, уяви, аніж конкретикою життя» [4, 358–359]. Головною героїнею оповідань «Тиси над Тисою» та «Нічна незнайомка» є *жінка в білому*. Онімний простір цих творів вибудований заміниками імен – апелятивами. Назва *жінка в білому* дає можливість охарактеризувати персонажа, вирізнити його за зовнішніми ознаками, що відразу ж впадає у вічі («*Жінка в білому – херувим ліквідності, якого уплели зеленим гіллям нічного неба. Жінка – знак статичної вічності. Жінка в білих тенетах тіні Між нами сніжило серпанковою віддалю*» («Просвіт», с. 362)). Колір – це усвідомлений, ретельно продуманий прийом, який допомагає художникові слова виразити свої думки і відчуття. У М. Корнищана білий колір – колір холоду, що є закономірним, адже його героїня

прибула з вічності. Вона – нічне марево («Ані імені свого не назвала. Жінка в білому – майоріння, маячня, магія» («Просвіт», с. 365)). Безіменний герой, що веде оповідь, шукає ім'я жінки в білому («Я забув її суцє імення. Звав усілякими квітами, ангелами, деревами. Назвав її азбучним шелестом хвилі: Клариса» («Просвіт», с. 364) І тут доонімне значення імені спрацювало: Клариса, у перекладі з латинської мови, – «ясна», «світла», «славна» [6, с. 177]. Ясна, світла – синоніми до слова біла.

Як бачимо, літературно-художні антропоніми є важливим елементом художнього твору, вони значною мірою визначають «обличчя» твору, несуть якусь інформацію. Джерелом творення літературно-художніх антропонімів малої прози українських письменників Румунії є реальні антропоніми, але в текстах вони отримали відповідне семантичне навантаження, інформаційний заряд.

Література

1. Белей Л. Найтиповіші експоненти стилістичної значущості в українській літературно-художній антропонімії кін. XVIII–XX ст. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія філологічна. Випуск 5. Ужгород, 2000. С. 25–30.
2. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Просвіт. Антологія короткої української прози з Румунії. Упорядкування, передмова та дані про авторів Миколи Корсюка. Т. 2. Видавництво «RCR Editorial», Бухарест, 2009. 384 с.
5. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник, ред. В.М. Русанівський. 3-те вид., випр. К.: Наукова думка, 2005. 335 с.
6. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
7. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття: Монографія. Ужгород, 2008. 671 с.
8. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005, 704 +XLVIII с.

ВПЛИВ РУМУНІЗМІВ НА ТВОРЕННЯ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ У ПРОЗОВИХ ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ПОСТМОДЕРНІСТІВ

Якщо старше покоління українських літераторів посттоталітарної доби знаходить себе в рамках естетики реалізму, то молодші письменники творять у постмодерному дискурсі, характерною ознакою якого на перших порах було іронічне, «серйозно-сміхове» (М. Бахтін) світовідношення, епатаж, перенесення в стилістику, образність протилежних відображенню контекстів (травестії, бурлеску і патетики, футуризму і символізму, гротескних і реалістичних образів) [12, с. 3]. Постмодернізм – загальна назва окреслених останніми десятиліттями тенденцій у мистецтві, що виникли після модернізму та авангардизму. Цей напрям – продукт постіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем – світоглядно-філософських, економічних, політичних. Визначальними рисами слід вважати поєднання різних стильових тенденцій, часткову опозиційність до традиції, універсальність проблематики, «позачасовість і позапросторовість зображення, епатажність, зміну функцій автора та героя, культ незалежної особистості, потяг до архаїки, міфу, колективного позасвідомого, прагнення поєднати істини різних націй, культур, релігій, філософій, іронічність, пародійність тощо» [14, с. 288]. Поступово, як зазначають дослідники літературного процесу пострадянської доби, складався суверенний український постмодернізм зі своїми знаками і міфологемами. «Український постмодернізм деконструє колоніальний канон, підриваючи підвалини соцреалізму, викорінюючи авторитаризм радянської свідомості, реагує на західну культурну експансію, пізнає себе через іншого, входить у контекст глобальних проблем сьогодення» [1, с. 231]. Український постмодернізм виник не лише під впливом західного, а й на підставі посттоталітарної, постколоніальної дійсності, що на теренах літератури «супроводжувалося втратою віри у вищий сенс людської екзистенції, розгубленістю перед сенсом буття, перетвореного на театр повсякденного абсурду, поривом до будь-якої незаангажованості, приховуванням за маскою іронії та прийомів інтертекстуальності» [11, с. 253–254].

В українській літературі посттоталітарної доби є всі класичні, модернові та постмодернові рівні осмислення часу та цивілізаційних явищ, надзвичайно плідними є пошуки українських прозаїків. Проза

генерації епохи «пост» надзвичайно різноманітна. У центрі тексту стоїть не «ми», а «я». Авторів цікавлять не так глобальні проблеми, не дух історії, не маси, а найменший фрагмент екзистенції – особа. Саме тому прозаїків постепокси доречно назвати «мінімалістами».

Постмодерністський текст здатний зробити власне ім'я головним чинником текстової гри як нової якості функціонування літературного тексту. Власні імена героїв (літературно-художні антропоніми) в рамках одного тексту визначають його цілісність та утворюють потужне поле багатозначності його інтерпретації. Письменники-постмодерністи не лише реалістично відтворюють мовний світ соціальних текстів, а й активно працюють, щоб мовними засобами створити постмодерністську карнавальність, яка найбільше позначилась на структурі та онімній семантиці власних назв.

У пострадянський період глобалізація стає вагомим чинником розвитку українського антропонімікону. Вплив моди на склад та особливості функціонування ЛХА також є незаперечним. Українські ономасти уже відзначили суттєвість цього соціального чинника, що помітно позначився на складі українського іменника. Усе частішим стає вживання цілої низки імен, запозичених із європейських іменників [2], [4].

Такий вплив найбільше відчують західні області України в результаті тісних контактів із громадянами сусідніх центральноєвропейських держав, особливо Румунії.

Ми зафіксували літературно-художні антропоніми сучасних українських письменників (Ю. Андруховича, В. Кожелянка, М. Матіос), у яких відчитуються традиційні румунські риси.

Юрій Андрухович – поет, прозаїк, есеїст, перекладач, автор чотирьох романів і п'яти поетичних збірок, одна з найпомітніших постатей сучасної української літератури. Його твори зазвичай викликають суперечки й дискусії не лише у професійних літературних колах. Оцінки Андруховича сягають достатньо віддалених полюсів – від «постмодерного скандаліста» до «живого класика». Однак науковці сходяться на тому, що Ю. Андрухович працює в травестійно-бурлескному жанрі та в жанрі інтелектуальної прози.

На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує опис функційно-стилістичних можливостей онімів у арсеналі мовних засобів літературних текстів Ю. Андруховича.

Звичайно, Ю. Андрухович не оминає у своїх творах персонажів-іноземців. При ідентифікації персонажів, що не належать до

української нації, спостерігається дещо інший механізм використання мовностилістичних засобів української літературно-художньої антропонімії. Головний критерій, якому повинні відповідати ЛХА цього виду, – «це максимальна відповідність їх форми основним фонетичним, словотворчим та лексичним особливостям мови нації, до якої належить іменованій персонаж» [3, с. 24]. Такі ЛХА містять у своїй структурі якісь специфічні національні риси. Напр.: американські – *пані Крібидж, Вірлянай* («Таємниця»); румунські – *Дан Міхалцяну, Раду Теодор* («Таємниця»).

У своїй книзі «Таємниця» Ю. Андрухович згадує «певного невимовно симпатичного типа», якого звали *Раду Теодор* і він був «найкращим другом» автора, бо щонеділі вів румунську передачу «Метроном», де звучала заборонена музика відомих груп. Письменник ніколи не зустрічався з *Раду*, але він знав, що «*Раду Теодор мусив бути фантастичним дядьком*»; « я віддав би півжиття за змогу з ним познайомитися. Я не міг розуміти його коментарів, але міг відчувати, що він абсолютно веселий і класний чувак» (с. 62). Про це промовляють його ім'я та прізвище: ім'я *Теодор* у перекладі з грецької мови – «божий дар» [13, с. 357]; прізвище *Раду*, за словником П.Чучки, – «усічений варіант давньослов'янського побажального чоловічого імені на зразок Радомир, Радослав. Первісне значення імені, очевидно, побажальне – «Хай радіє і хай радує інших!» Давньоукраїнське ім'я Рад уживалося до XVI ст. У слов'янських мовах, у румунів та в молдаван багато прізвищ від антропооснови *Рад*» [15, с. 475]. Пізніше автор дізнається, що *Раду* «знищила секуритатя за особистим наказом Чаушеску». ЛХА *Дан Міхалцяну* належить румунському аукціоністу, з яким у Відні проживав автор. Ці ЛХА називають реальних людей, тому вони виконують у тексті номінативну (називну) функцію, а ЛХА *Теодор Раду*, виходячи з авторської характеристики, виконує ще й характеристичну.

У романі «Дванадцять обручів» поповнюється реєстр ЛХА, які вказують на соціальний статус героїв. Тут письменник творить низку ЛХА-прізвищ міліціонерів, які не лише характеризують денотатів, а й виявляють авторське ставлення до найменованих персонажів [6]. Пор.: майор *Вошивлюк, Паршивлюк, Зашиблюк*; два вартові «менти» *Микуляк Іван та Дракуляк Штефан* (« два спітнілі від сну менти на одному тапчані в самих лише калісонах – ні, не гоміки, а двоюрідні брати, родина, Микуляк Іван і Дракуляк Штефан. Вони мали охороняти цей труп до завтрашнього ранку. Вони й охороняли його»

(с. 246)). ЛХА-пейоратив *Дракуляк* утворено від румунської власної назви *Дракула*, що означає вампір. Вийшло «гібридне» прізвище, у якому румунська антропооснова поєдналася з українським антропоформантом. «Давній слов'янський поліфункціональний суфікс – як широко представлений у загальних і власних особових назвах» [15, с. ХХІХ]. Якщо прізвище *Микуляк* утворилося від батькового імені (патронім) морфологічним способом за допомогою цього суфікса, то ЛХА *Дракуляк* – тим самим способом від міфологічної назви. (Пор.: «*drac* – чорт, диявол, дідько, біс» [17, с. 142]). Автор зневажливо ставиться до міліціонерів, тому по-постмодерністськи наділяє їх такими іменами, тим більше, що стражі порядку всюди однакові, для них кордонів немає.

Особливе місце в українській літературно-художній антропонімії посттоталітарної доби посідає онімійна творчість чернівецького письменника Василя Кожелянка, автора чотирьох поетичних збірок (перша «Терновий іней», 1994 р.), декількох романів, багатьох повістей, оповідань. За фахом В. Кожелянко – філолог, працював журналістом у провідних чернівецьких та львівських виданнях. Критики називають Василя Кожелянка найпарадоксальнішим українським письменником, визнаним майстром жанру альтернативної історії, «політичного фентезі». Автор малює захоплюючі сюжети, дотепні діалоги, дивує політичною фантазмагорією з упізнаваними персонажами. Для ономастів романи В. Кожелянка – невичерпна криниця.

Аналіз ЛХА романів «Дефіляда в Москві» (1997), «Конотоп» (1998), «Лженострадамус» (1999), «Людинець» (1999), «Котигорошко» (2000), «Тероріум» (2001), «Срібний павук» (2006) та низки новел, показує, що власні назви його персонажів породжені національною культурою і тісно пов'язані з історією народу. Художній образ В. Кожелянка набуває конотативного забарвлення, яке максимально увиразнює ім'я персонажа. «Внутрішня форма імені тісно пов'язується з художнім образом, а етимологія імені перегукується з ним» [16, с. 5]. Автор уміло наділяє своїх героїв саме такими назвами, які не тільки описують моральні якості персонажа або вказують на його професію, а й спроможні вичерпно охарактеризувати денотатів. Даючи прізвища своїм персонажам, В. Кожелянко зазвичай не стримує польоту своєї ономастичної фантазії. Він проявляє особливий інтерес до створення промовистих прізвищ, як до мовностилістичного прийому. Подорожуючи зі своїми героями в

просторі і часі, пристосовуючи їх до різних епох і режимів, він змінює лиш частково структуру їх прізвищ чи прізвиськ, додаючи потрібний суфікс, закінчення, перекладаючи їх іншою мовою [7].

Дуже часто для номінації героїв В. Кожелянко використовує своєрідні ЛХА-«хамелеони», які мають здатність змінювати як структуру, так і онімійне значення з метою ідеально пристосовуватися до зміни хронологічно-просторових або соціально-культурних умов функціонування. Так у романі «Людинець» власні назви персонажів часто змінюються, пристосовуючись до конкретного соціально-культурного узусу. ЛХА *Матвій Матвійчук* – осавул Служби національної безпеки – має низку варіантів. Радикали присвоїли йому прізвисько *Сигуранц*, «за аналогією з румунською політичною поліцією, яка лютувала на Буковині до 1940 року». Матвійчук сам хвалиться, що називають його «*Сигуранцом, є навіть такий анекдот: хто, мовляв, вірменин у чернівецькому СНБ? Відповідь: осавул Матвій Сигуранц*» (с. 44). Ми знаємо, що майже всі вірменські антропоніми ідентифікуються за кінцевими *-ан (-ян)*: Мунтян, Оганесян, а Кожелянко по-постмодерністськи додає ще й *-ц*. Генерал Пекельний дещо перекручує прізвисько: «*Я чув, Матвію, що ти маєш у себе в Чернівцях якусь кавказьку кличку, Снігуранц, чи що? – Сигуранц, – посміхнувся Матвій, – аналогія з румунською спецслужбою часів окупації*» (с. 48). Це прізвисько утворене від апелятива *снігур* (пташка). Як птах пристосовується до території, так і Матвійчук. Через якийсь час ми зустрічаємо техніка-хорунжого *Матвія Матвієнка*. Змінилась територія, місце в суспільстві, змінилось і прізвище.

ЛХА-«хамелеони» ідеально підійшли при номінації ще одного з персонажів роману «Людинець», політика-конформіста. Так, «першим номером у списку, а також кандидатом у Президенти України став поважний чоловік без певних занять, зате із багатою біографією, 54-річний *Григорій Кручений*. Прізвище утворене від прикметника *кручений*, що означає «непрямий, викривлений, несерйозний, легковажний» [8, с. 593]. Програма цього кандидата була проста: «Всім – усе!» Тому він усім усе обіцяв, викручувався з будь-якої ситуації. Виступаючи перед румунами «каліченою румунською мовою», заявляє, що він «чистокровний румун» («*Перший указ Президента України Григоріу Кручя, а це, браття, моє справжнє ім'я, буде про передачу Румунії незаконно анексованих українських земель – Буковини, Бесарабії, острова Зміїного*» (с. 142), – так підлаштовується під виборця хамелеон. Перед євреями в Одесі він – *Герш Крученхайм*,

перед поляками – *Григоріус Кручевскі*, перед росіянами – *Григорій Євсеїч Кручьоних*. Зміна національної ідентифікації героя негайно віддзеркалюється у його ЛХА-прізвищі.

ЛХА *Вацлав Флореско* («Людинець») належить драматургові-абсурдисту». Але абсурд уже в тому, що автор поєднує слов'янське за походженням ім'я (польська та чеська форми, означає «вінець слави») [10, с. 360] з прізвищем румунського походження. Прізвище *Флореско* походить від імені *Флоріан* і означає «квітучий» [10, с. 605]. У румунській антропоніміці фіксується чимало прізвищ, однією з характерних особливостей яких є наявність постпозитивного артикля -ул (Флорескул), кінцевого форманта -у (Кодряну). Прізвище персонажа закінчується на -ко, що характерно для українців. Кожелянко, віддаючи данину постмодернізму, наділяє свого героя назвою, у якій поєдналися риси кількох національностей.

У книзі «Логіка речей» іронічно сприймається ЛХА *Василь Сарака* («Нарцис») – «в'їдливий журналіст із незалежної газети». Ім'я *Василь* у перекладі з грецької означає «цар» [13, с. 60], а прізвище *Сарака* походить від румунського апелятива *saras*, що означає «бідняк, бідолаха», «сіромаха», «бідний, убогий, незаможний» [15, с. 503]; [17, с. 410]. Повна розшифровка буде: убогий цар, цар бідолаха.

Роман «Срібний павук» творця жанру «українська альтернативна історія» порадував поціновувачів його прози цікавим поєднанням іронічного ставлення до найменших подробиць життя Чернівців 1939 року з несподіваними візіями культур інших країн та народів. Саме у цьому романі нараховуємо найбільшу кількість ЛХА, які можна зарахувати до румунської антропосистеми: капітан *Корнеліу Кодряну*, «шеф кримінального бюро» *Віктор Попеску*, «секретар квестури поліції» пан *Гроссаріу*, королівський резидент *Георге Алексіану*, «авторитетний кримінальник старий бандит» *Петруца Єгудеску*, «посол Румунії в Москві домнул» *Давідеску*. Детективи в романі за прізвищем легко встановлюють звідки прибула людина. Пор.: «Кілька прізвищ на -еску зі столиці, два на -чук з Кіцманя, один -штейн з Вижниці» (с. 83)

Іронічно сприймається читачем ймення «найнебезпечнішого розбійника Чернівців» *Думітру Кантеміра* тому, що «він ще є однофамільцем прешанованої особи – примаря Чернівців полковника *Йона Кантеміра*. Лише за це його варто повісити» (с. 6). В. Кожелянко дав розбійникові прізвище, яке носили титуловані князі. Кантеміри свій родовід починали від болгарського татарина

Кантеміра, який вважав своїм пращуром самого Тамерлана. Поза сумнівом, прізвище Кантемір тюркського походження. Думітру Кантемір був господарем Молдавії.

Одного «із поплічників Думітру Кантеміра» зовуть *Леон Габор*. Це поєднання латинського імені *Леон* (лев) з угорським іменем *Габор* (божа людина), що викликає посмішку, коли читаєш, як лев «гепнувся на коліна» і «плаксивим голосом рецидивіста» захрипів.

Як бачимо, ЛХА Кожелянка побудовані на іронічній грі. Автор розуміє процес творення ЛХА по-своєму. У постмодерністів ім'я літературного героя стає, по суті, компонентом загальної гри автора з читачем. «Воно виступає то як шарада, то як гра в загадки, то як ребус, то як лабіринт, що методом спроб та помилок виводить на чистий простір ідейно-філософського тлумачення» [9, с. 130].

У романі «Дефіляда в Москві» зафіксовано ЛХА маршал *Антонеску* (історична особа) та майор *Васіле Маріцану*, які є національно значущими.

У романі «Котигорошко» фігурує командувач піратів *Веслоу*. ЛХА *Веслоу* утворився, напевно, від українського апелювання *весло*, що вказує на зв'язок із морем, з додаванням кінцевого румунського форманта –у.

Творчість Марії Матіос привертає увагу численних читачів. Її твори «Нація. Одкровення» (2006), «Солодка Даруся» (2005), «Щоденник страченої» (2005), «Містер і місіс Ю-ко в країні укрів» (2006), «Майже ніколи не навпаки» (2007), «Москалиця», «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба» (2008) – українська історія минулого століття на теренах Буковини та Галичини, викладена з почуттям гумору. Марія Матіос має неофіційний титул «найбільш плідної письменниці України». Вона є лауреатом Національної премії України ім. Т. Шевченка за роман «Солодка Даруся» (2005).

М. Матіос – корінна гуцулка. Тому їй зрозуміло, що ЛХА її творів адекватно відтворюють, моделюють гуцульський антропонімійний узус.

Не обходиться письменниця без румунських власних назв: Тодор Урсулеску («*Тодор Урсулеску, високий худий чоловік у випрасуваному чорному костюмі, в білій сорочці, з метеликом під тонкою шиєю, втретє протер скельця пенсне й закріпив його нарешті на переніссі, закинувши срібний ланцюжок за вухо*» (с. 58), Василякі («*Документ зареєстровано старшим нотарем нашої контори паном доктором Василякі*» (с. 58, «Майже ніколи не навпаки»)).

Як і В. Кожелянко, М. Матіос використовує ЛХА-хамелеони: українець *Михайло Плащук* стає *Мігаєм*, якщо до нього звертаються румуни, або *Мойшею*, якщо це євреї («Нація») [5].

Деякі прізвища в романі «Солодка Даруся» містять вказівку на характер, зовнішній вигляд, суспільне становище персонажа: *Курик*, *Цвичок*, *Яструб*, *Лупул*. Такі оніми легко розшифровуються, оскільки, вони викликають асоціації, пов'язані зі значенням апелятивної основи імені. Власні назви можуть прямо характеризувати через семантику або форму основи, риси характеру або соціальний тип. Таким характеризуючим стає прізвище *Лупул*. Очевидно, власна назва походить від дієслова лупити, що означає «сильно бити кого-небудь» або від апелятива лупень, що означає «побої» [8, с. 629]. Прізвище *Лупул* асоціюється з побоями, цим і «формує» сутність, характер персонажа, що й підтверджує текст («*Лупул заговорив по-нашому, чим ще більше здивував Михайла: королівські стражі так добре пильнували сільських людей буковими «сороківниками» за порушення указу vorbiți românește, що не одна молодиця і не раз відмовила своєму любчикові, аби не показувати пругів і синців на тілі, отриманих за свій язик, який не хотів обертатися в роті не по-своєму. Так що Михайло, зачувши рідну, а не румунську мову від того, хто увесь час тримав бука над селом, закашлявся*» (с. 105–106)).

Разом з тим, *лупул* походить від апелятива *lup*, що в перекладі з румунської мови на українську означає *вовк*. [17, с. 276]. «Лейтенант *Лупул*, начальник одночасно Черемошнянської жандармерії і прикордонного поста» приходить до Михайлової хати вночі, як *вовк*, дає якісь поради, якимось дивно говорить, посміюючись. У селі жандармів боялися, трималися від них осторонь, як від хижаків.

Цікаво, що герой із таким прізвищем фігурує й у повісті «Конокрадська честь» сучасного українського письменника Румунії Михайла Трайсти. Літературний герой *Йончі Лупул* – багатий поважний господар – виявляється злодієм і убивцею. Усе життя жив *вовком*, що хотів, те й мав, але застрелився, бо душі вбитих ним людей не давали спокою.

Напевно, прізвище *Лупул* на Буковині та Мараморощині досить популярне, і було «вживаним у більшості православних народів Центральної Європи», як пише П. Чучка [15, с. 348].

Як у М. Трайсти, так і у М. Матіос ЛХА *Лупул* можна тлумачити за двома мотиваційними ознаками: національним походженням, особливостями характеру.

Аналіз прозових творів українських письменників кін. ХХ–поч. ХХІ ст. (Ю. Андруховича, М. Матіос, В. Кожелянка) дає підстави твердити, що українська літературно-художня антропонімія посттоталітарної доби – багата, самобутня, естетично оброблена онімійна субсистема з надзвичайно широкими функційно-стилістичними можливостями.

Українська постмодерністська літературно-художня антропонімія посттоталітарної доби спирається зазвичай на естетику відповідного літературного напрямку. Карнавальність, емоційна наповненість, характеристичність на базі несподіваних асоціативних зв'язків, сміливі експериментування зі структурою ЛХА – ось головні прикмети української постмодерністської літературно-художньої антропонімії.

Поширеною стала традиція використання чужомовних іменних варіантів, прізвищ та прізвиць як реальних осіб, так і кіно- та літературних героїв, онімів інших розрядів. В аналізованих творах присутні ЛХА іншомовного походження, які виникли внаслідок контактів українців із румунами, неабияке значення має близькість розташування України до прикордонної з Румунією території. Такі імена та прізвища викликають особливий інтерес, оскільки вони є важливим джерелом дослідження міжмовних контактів в антропонімії.

Літературно-художня антропонімія українських прозових творів кін. ХХ – поч. ХХІ ст., за нашими спостереженнями, містить багатий і різноманітний антропонімічний матеріал. Виявлено чимало взірців оригінального і цілком самобутнього застосування ЛХА, які творяться в конкретних культурно-історичних умовах під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників.

Література

1. Бездір Н. Чесько-українські паралелі постмодерної прози. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. праць, відп. ред. І.В. Сабадош. Випуск 10. Ужгород, 2006. С. 231.
2. Белей Л. Глобалізація як панівна тенденція розвитку сучасного українського антропонімікону. *Ономастика і апелятиви*. Випуск 30. Збірник наукових праць за ред. В.О. Горпинича. Ювілейний випуск на пошану 80-річчя від дня народження професора Володимира Олександровича Горпинича. Дніпропетровськ: ДПУ, 2007. С. 76–81.
3. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. С. 24.
4. Вегеш А.І. Вплив пан'європейського простору на сучасний український літературно-художній антропонімікон. *Сучасні дослідження з іноземної*

- філології. Збірник наукових праць. Випуск 6. Відп. ред. Фабіан М.П. Ужгород, 2008. С. 195–201.
5. Вегеш А. Літературні герої творів Марії Матіос. *Studia Slavistica*. Випуск 9: Ономастика. Антропоніміка. Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2009. С. 252–260.
 6. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в романах Юрія Андруховича. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. Випуск 15. Ужгород, 2007. С. 80–84.
 7. Вегеш А. Традиції та новаторство літературно-художніх антропонімів творів Василя Кожелянка. *Ukrainistika v Slovanskom kontexte na začiatku nového tisícročia*. Jazykovedný zborník vedeckých štúdií venovaný životnému jubileu doc. PhDr. Zuzany Hanudel'ovej, CSc. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2009. S. 478–487.
 8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
 9. Горенко О.П. Антропонімічний вимір американського романтизму: Монографія. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К.: ТОВ «ПанТот», 2008. 312 с.
 10. Ісат Ю.А. Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.
 11. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. К., ВЦ «Академія», 2007. С. 253–254. (Nota bene).
 12. Ткачук М. Літературний процес 90-х років ХХ ст. *Українська мова та література*. 2000. № 22. С. 3.
 13. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
 14. Універсальний літературний словник-довідник. (Оліференко С.М., Оліференко В.В., Оліференко Л.В.). Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2007. С. 288.
 15. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Наук. ред. член-кор. НАН України В.В. Німчук. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.
 16. Шестопалова Л.Д. Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В.Г. Дрозда): автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Одеса, 2006. С. 5.
 17. Dictionar Roman-Ucrainean. Румунсько-український словник. Bucuresti: Editura Didactica Si Pedagogica, R.A., 1963. 563 s.

Джерела

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів: роман, видання третє. К.: Критика, 2005. 276 с.
2. Андрухович Ю.І. Таємниця. Замість роману. Харків: Фоліо, 2007. 478 с.
3. Кожелянко В. Дефіляда. Роман, новели. Львів: Кальварія, 2001. 196 с.
4. Кожелянко В. Котигорошко: роман. Львів: Кальварія, 2001. 156 с.
5. Кожелянко В. Логіка речей. Новели. Львів: Кальварія, 2007. 160 с.
6. Кожелянко В. Людинець: роман (Людинець пана Бога). Львів: Кальварія, 2001. 182 с.

7. Кожелянко В. Срібний павук: роман. Львів: Кальварія, 2004. 160 с.
8. Матіос М. Майже ніколи не навпаки. Львів: ЛА «Піраміда», 2007. 176 с.
9. Матіос М. Нація. Одкровення. Львів: ЛА «Піраміда», 2006. 204 с.
10. Матіос М. Солодка Даруся. Львів: ЛА «Піраміда», 2005. 176 с.
11. Трайста М. Гуцульська душа (Проза). Видавництво RCR Editorial. Бухарест, 2008. 353 с.

НАРОДНИЙ ГУМОР У ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМАХ САТИРИЧНИХ ТВОРІВ МИХАЙЛА ТРАЙСТИ

Власні назви у художньому творі наповнені інформаційно-стилістичним змістом. Вибір письменниками найменування персонажа залежить від соціального становища, віку та національної належності, а також особливостей характеру, психіки чи навіть зовнішності літературного героя. Літературно-художні антропоніми письменників реалістичного напрямку утворені на ґрунті традиційної антропонімії та за зразком реальних антропонімів, проте вони – результат суб'єктивної авторської творчості. Онімне значення літературно-художніх антропонімів твориться через словесну (енциклопедичну) авторську характеристику денотата-персонажа та через увиразнення базових конотацій (соціальної, національної, регіональної, хронологічної, емоційно-експресивної) реального антропоніма в структурі літературно-художнього антропоніма за рахунок повного або часткового відновлення його доонімної семантики [1, с. 12].

Специфічною ознакою українських літературно-художніх антропонімів посттоталітарної доби традиційного напрямку виступає їх функційно-стилістичне навантаження.

Активна громадянська позиція письменників тісно пов'язана в їх прозових текстах із активною роллю імені, його творчим характером. Кожний автор розуміє процес творення імені по-своєму. Ім'я в контексті літературного твору можна розглядати «не як складову та похідну, а як найпростішу та первісну структуру світосприйняття, що має як онтологічну, так і епістемологічну характеристики» [4, с. 116].

Власні імена героїв у рамках одного тексту визначають його цілісність та утворюють потужне поле багатозначності його

інтерпретації. Письменники-постмодерністи не лише реалістично відтворюють мовний світ соціальних текстів, а й активно працюють, щоб мовними засобами створити постмодерністську карнавальність, яка найбільше позначилась на структурі та онімній семантиці власних назв. Тому-то вивчення літературно-художніх антропонімів постмодерністських текстів Ю. Андруховича, М. Гримич, Л. Дереша, С. Жадана, В. Кожелянка, М. Матіос, І. Роздобудько є актуальною проблемою сучасної антропоніміки.

Прикладом майстерного послуговування літературно-художніми антропонімами є гумористичні твори Михайла Трайсти. Ми вже не раз досліджували функціонування власних назв у творах автора, але у цій статті спробуємо проаналізувати літературно-художні антропоніми його гумористичних творів. Джерелом для дослідження послужили збірки «Не вір очам своїм» та «Кладка».

У сфері гумористичної ономастики короткі жанри особливо популярні. Ю. Карпенко сформулював закономірність: «чим коротший художній текст, тим більшу вагомість у ньому виявляють власні назви, бо то і короткий, і дуже сильний (при майстерному використанні) засіб» [6, с. 186]. У коротких оповідках-гуморесках М. Трайсти відчувається «сила національних тонкощів і пріоритетів гумору».

Українцям властиве почуття гумору, воно має свої національні особливості. «Дуже складна й трагічна історія, безперервні набіги, навали різного роду загарбників, бездержавність виробили в українській ментальності засоби захисту духовності, свого я, своєї самоідентифікації. Одним із таких могутніх засобів, поряд із відчайдушною хоробрістю – від антів до нащадків запорозьких козаків та воїнів кривавого ХХ століття, став непереможний гумор. За багатьма переказами українські козаки могли жартувати навіть у тій жахливій ситуації, коли їх турки садовили на палю. Перекази такого роду зігрівали душу, підносили національну гордість і вводили гумор у генну пам'ять українця» [7, с. 196].

Гумористичні твори М. Трайсти, а особливо власні назви в них, стають не тільки зброєю, але й бальзамом, що «лікує сміхом і захищає українську душу». Гуморески М. Трайсти викликають посмішку, навіть регіт. Автор досягнув ефекту, бо зображуючи комічні події чи ситуації, особливе місце відводить власним назвам. Ю. Карпенко зазначав, що «у гуморі та сатирі ономастика є дуже сильним засобом. Найпростіший прийом тут – надання персонажам чи географічним

об'єктам, установам тощо комічних наймень, пов'язаних із заняттями, прикметами, властивостями денотатів. Загалом це нагадує найменування епохи класицизму, зокрема онімінні утворення Д. Фонвізіна» [5, с. 168]. Притаманні вони були і для епохи соціалізму. Знаходимо ми їх у романі «Юлія» П. Загребельного (Безпонятія, Безлюдний). До цієї групи літературно-художніх антропонімів належать і власні назви персонажів із роману «Стовпотворіння», складовою частиною яких є «стовп»: Держистовп (начальник державної охорони), Стовпотвердюк («головний лікувальник»), Бабостовп («хранитель історичеського значення столиці»), Стовпововк (перший радник), Стовпороб (мер), Стовпаківський (мер), Стовпобух (головний бухгалтер), Давистовп (міністр закордонних справ), Стовпоклей (академік), Стовпонюшинський (прокурор), Бензостовп (відає бензоколонками), Головстовп («розцяцькувач державних стовпів»). Літературно-художні антропоніми у творах Павла Загребельного виступають вагомим мовно-стилістичним засобом зображення пострадянської дійсності. Прикметно, що письменник слушно вбачає причини наших негараздів саме в радянській добі, тому він вдається до використання літературно-художніх антропонімів у дусі псевдосоцреалізму.

Дуже багато літературно-художніх антропонімів такого плану знаходимо у визнаного майстра жанру альтернативної історії, «політичного фентезі» чернівецького письменника В. Кожелянка. У романі «Котигорошко» голова Верховної Ради Каламутненко, генерал Шаблезуб, хорунжий Кроволюбів, міністр фінансів Капшучник, міністр внутрішніх справ України генерал Кайданюк.

М. Трайста у рубриці «Спогади з «епохи мамалиги» змальовує смішні сцени часів соціалістичної Румунії. Зазвичай і персонажам своїх оповідок дає промовисто смішні найменування. Так, у гуморесці «Справедливий брехун» голову колгоспу «Червона зірка» звати *Маковієм Крутилом*. І прізвище, і ім'я героя мають інформаційне навантаження. Доонімне значення імені Маковій розкривається, бо у перекладі з давньоєврейської мови воно означає «молот, який б'є; який воює» [11, с. 206]. А персонаж не хоче втратити «своє крісло», він буде боротися за посаду. Автор пише: *«Господи, скільки він добивався і скільки натратився, поки зайняв цю посаду!.. Скільки корчаг вина та горілки носив знайомим товаришам, а про курей та качок, сметану і ковбаску, то вже нема що й говорити!.. Тільки він та його Варварка знають ціну крісла голови колгоспу»* (с. 64). Прізвище

Крутило лиш підтверджує, що він буде крутитися, викручуватися, аби лиш залишитися головою колгоспу. Він навчився обдурювати, замилювати очі, збагачуватися за рахунок інших, виходити сухим із води. За тлумачним словником дізнаємося, що *крутило* (крутій) – «хитра та спритна у своїх вчинках людина; шахрай, ошуканець. // Нешира у своїх стосунках з іншими людьми особа; лицемір» [3, с. 592].

Промовистість відчитуємо і в назві секретаря місцевої партійної організації, якого звать *Микитою Мекекалом*. Прізвище героя утворене від дієслова мекати, що означає «кричати, видавати звуки, властиві козі, вівці; говорити нерозбірливо» [3, с. 657]. З тексту дізнаємося, що Микита Мекекало, «який з-позаду товариша *Гримайла* невинно, наче весняне ягня, дивився на голову колгоспу», асоціюється з твариною.

Найбільше авторських підказок знаходимо до розшифрування літературно-художнього антропоніма *Гримайло*. Так звали повітового секретаря партії. М. Трайста устами *Крутила* зазначає, що він «одне знає – *гримати та кричати*» (с. 65). Доонімне значення прізвища («говорити голосно, підвищеним тоном» [3, с. 261]) розкривається в тексті гуморески. Підлеглі *Гримайла* боялися не тільки його присутності, але й згадки про нього: «*бо хто не знає товариша Гримайла?.. Котрий з голів колгоспу не тремтів з переляку, ледь почувши імя товариша Гримайла?.. І було чому боятися, бо за шість місяців змінив шістьох голів, ніби в нього такий план, кожного місяця «рубати» по одній голові, недарма перелякані голови колгоспів назвали його «Головорізом»» (с. 65).*

Неабияким характеристичним потенціалом наділений літературно-художній антропонім *Данило Лопотайло*. Неграмотний комуніст *Лопотайло* любив багато говорити, трохи поспішно, трохи неясно. Його боялися *Крутило* і *Мекекало* («*Те, що міг налопотати Лопотайло, могло довести їх до великої біди*» (с. 67)). Але *Лопотайло* подавав інформацію так завуальовано, що всі залишилися задоволеними, а *Данила* назвали найбільшим брехуном села.

У гуморесці «Демократичні вибори» автор глузує над молодими комуністами та сивочолими дідусями, котрі «розуміються на політиці, як вовки на звіздах». Перед читачем постає сільський люд із дотепно підібраними найменуваннями: примарі *Іван Когут* та *Гриць Чеператий*, «підхмелений старий *Дмитро Примха*», *Самуїл Смоктало*, що тоненьким голосом агітує за *Гриця*, *Петро Довбня*, що

погрожує кулаками своїм односельчанам, *Василь Луцигоров* із Солоненької вулиці. Усі літературно-художні антропоніми несуть у собі величезний інформаційний заряд, який скерований на іронічне сприйняття. Так, наприклад, у літературно-художньому антропонімі *Петро* (камінь, скала) *Довбня* (великий молот) вдале поєднання сили, адже герой не раз погрожував то зуби вибити, то «бебехи» повідбивати. У назві *Василь* (цар) *Луцигоров* відчутний вплив фольклору: напрошується асоціація з царем Горохом.

Подив і сміх викликає найменування *Марка Богая* з гуморески «Комуністичне ім'я», а ще більше сміється читач над преклонінням героя перед комуністичними вождями. Марко вирішив назвати своїх трьох синів прізвищем секретаря комуністичної партії – *Деж*. Звичайні християнські імена його не влаштовували. Упертому Маркові (як бугай) нотаріус пропонує вибрати якийсь інше комуністичне ім'я з газети. От він і натрапляє на щось подібне до *Деж* – Бангладеш, даремно, що це назва держави.

Гарні колоритні назви мають *Богдан Какайло* та *Гриць Пінікайло*, *Федір Попадюк* та *Іван Сиряник* з гуморески «Тета Параска»; *Ярема Копито* з гуморески «Робочий день старого Яреми Копити»; *Петро Мокуш*, *Павло Когут*, *Гриць Рипа* з гуморески «Як Петро Мокуш та Павло Когут хотіли стати панамі».

Дуже вдале поєднання онімів, на наш погляд, є в гуморесці «Хитра видра, та сарна теж не дурна». Автор любить давати своїм персонажам традиційні імена, але часто за якимись ознаками групує їх. Ми звернули увагу, що імена *Петро* і *Павло* часто фігурують у текстах. Можливо, є щось у цьому символічне, адже такі імена мали апостоли. Іноді навіть спрацьовує первісне значення імені: *Петро* порівнюється з грабом (сила, скала). Головні герої гуморески – *Павло Цебрик* і *Петро Корито*. Як бачимо, спільне є не тільки в іменах, але й у прізвищах. Апелятиви *цебрик* і *корито*, які стали прізвищами героїв, мають однакове значення – посудини для різних потреб, у тому числі, для напування чи годування тварин, для помиїв. М. Трайста такими іменами назвав комуністів, які хочуть записати до сільськогосподарського товариства стару Гафічку. Але їм це не вдається, бо «стара кобила» вміє крутити і *Цебриком*, і *Коритом*. Вона проганяє їх з хати, як виливає помиї («*Ану, вон мені з хати, помийняки остатні, бо кочергою голови потроцу!*» (с. 82)).

Секретар місцевої організації *Митро Чабрик* має теж промовисте наймення. Цей літературно-художній антропонім «пахне» землею і

травою. Ім'я Митро (Дмимтро) в перекладі з грецької мови означає 'землероб' [11, с. 107], а прізвище походить від назви запашної рослини. Сміх уже прихований у тому, що героєві з такою назвою на землі працювати, рослини вирощувати, а він людьми керує.

Загітувати стару Гафічку береться запекла комуністка *Анничка Кудийдеш*. Героїня з таким іменем мала бути лагідна, мила, а Анничка такою була, коли обкручувала Гафічку, брала хитрістю. Але не туди пішла (Кудийдеш) комуністка, бо стара виявилася хитрішою. Тому прізвище Кудийдеш є натяком на те, що йти не треба. Ми також дізнаємося, що Анничку Кудийдеш «в селі прозвали *Анною Паукер за її вірність комуністичній партії*» (с. 83). У старій Гафічки прізвище *Проданюк*, семантика якого, напевно, повністю розкрилась би, коли б стару загітували до колгоспу, тобто продалася б, але цього не сталося. Тому цей онім має протилежний інформаційний заряд.

Автор змальовує типові прояви можновладців, що спотворюють суспільство. Він виводить цілу галерею таких персонажів: перевертнів, нероб, дурисвітів, які засмічують людське середовище, уважають, що вони кращі за інших. М. Трайста не тільки гострим словом змальовує їх, він наділяє їх гумористичними іменами.

Як бачимо, у літературно-художніх антропонімах М. Трайсти – щирий український гумор зі своєю мовою, «своім духом, своєю ментальністю, своїм опертям на фольклорний, народний фундамент» [7, с. 201].

У циклі «Напіввигадане» родзинкою гуморесок є соковиті імена мараморошців. У Трайсти звичайні християнські «сільські» імена мають потужний заряд: вони виступають у ролі національно, регіонально, соціально значущих та експресивно-оцінних. Набір імен для героїв традиційний, майже однаковий. Найпопулярнішими є такі імена та їхні варіанти: *Андрій, Василь, Гриць (Грицько) Іван, Микола (Николай), Михайло, Олекса (Оле', Олексик), Петро, Федір (Фе, Федур, Федурик, Федько), Юрій (Юра, Юрко, Юрчик); Анна (Анничка), Василина (Васили', Василинка), Марія (Марі, Марічка)* та ін. Серед колоритних виділяються імена *Параска, Явдоха, Одоця, Дорофтей*

Характерною ознакою гуморесок М. Трайсти є те, що він вміло виносить назви персонажів у заголовки. Ми знаємо, що найважливішим місцем у творі є його назва, а якщо в ній – ім'я героя, то воно стає «вузловим центром». Посмішку викликають самі назви гуморесок: «Сидір, Хведір та Карпо і футбольні правила», «Лінівий Гаврило та його ангел-хранитель», «Смерть і баба Соломія»,

«Великодні гулі Івана Дюрія», «Грицько Плитка та Федько Кицька в готелі» («Не вір очам своїм»).

М. Трайста обдумував номінації своїх персонажів і на фонетичному рівні. Автор використовує римовані імена, що є ономастичним засобом комічного. Наприклад: «Горбатий *Данило* та кульгавий *Гаврило*», персонажі *Панько*, *Данько* та *Яцько* («Ні сам дідько не впізнає..»), *Штефко* з *Паньком* («Жодне диво не триває більше трьох днів») («Кладка»). Це лиш підтверджує ономастичну спостережливість та гострий гумор М. Трайсти. Такі прийоми ми фіксували у М. Куліша, П. Загребельного та ін.

У текстах М. Трайсти ми не зафіксували тричленної антропонімної моделі ім'я + прізвище + ім'я по батькові. Тільки двочленні моделі ім'я + прізвище, є багато андронімів. Прізвища персонажів – прізвища реальних людей, те що в них закладено комізм, – лиш підтвердження того, що виникли вони з апелятивних прізвиськ попередників і мали стосунок до заняття героїв (*Звіздарь*, *Поштарик*, *Чабришин*, *Клепа*, *Плитка*), їхньої вдачі, звичок (*Дрімух*, *Зозуляк*, *Кицька*, *Коцор*), вигляду (*Хромий*, *Багрянний*), подій у житті (*Замерзлий*, *Трайста*, *Буряниха*, *Мачанка*). Деякі з прізвищ походять від антропонімів (*Дьордій*, *Клим*, *Курило*, *Пинтя*, *Самуїл*). Цікавим є поєднання прізвища та імені у літературно-художньому антропонімі *Юрій Дьордьюлюк*. Імя Юрій – розмовний варіант офіційного чоловічого імені Георгій, Дьордій – угорське ім'я від того ж імені Георгій.

У гуморесці «Я почекаю поліцію» промовистими є літературно-художні антропоніми *Іван Бугайчук* і *Василь Баранюк*. Прізвища героїв утворені від назв тварин, причому тварин, які характеризуються впертістю. Ці риси переносить автор і на персонажів («*Іван Бугайчук був дуже гордим, заздрісним та хвалькуватим чоловіком. Не дай Бог, щоб хтось у селі мав щось більше, або щось ліше від нього! Іван згинав дідька вчетверо і добував собі ще більше чи краще з-під землі, але добував-таки*» (с. 136)). *Василь Баранюк* був хитрим і теж впертим. Зоонімічного походження також прізвища *Кицька*, *Товкан* (кастрований бик [12, с. 554]), *Хортик*.

У рубриці «Смішні пригоди вуйка Феріщака» («Не вір очам своїм») та циклі «Нові пригоди вуйка Феріщака» («Кладка») сміємося не тільки над героєм пригод, його мовою, але й смішними назвами, що яскраво вписуються в тексти гуморесок. В образі вуйка Феріщака вимальовується загальний образ простого селянина, котрий навіть у найтяжчих ситуаціях не втрачає почуття гумору: сміється над іншими,

над близькими, над собою. Утворена назва від антропоніма Ферій – розмовний варіант імені Федір, що в перекладі з грецької мови означає «дар», «божий дарунок» [11, с. 374]. А головний герой має дар – уміє потрапляти в комічні пригоди. На наш погляд, у цьому літературно-художньому антропонімі важливу роль відіграє давній слов'янський поліфункціональний суфікс –щак (-ак, -як, -чак), що широко представлений як у загальних, так і у власних особових назвах. Ми маємо патронім від батькового імені. Але цей суфікс найбільш продуктивний у різних категоріях іменника: за діяльністю вуйка Феріщака можна назвати *тріщак* (багато говорить, тріщить); за внутрішньою ознакою – *чудак*; за соціальним станом – *простак*; за місцем проживання – *мараморощак*; за етнічною ознакою – *руснак*.

Крім того, що Трайста наділив свого героя умінням багато говорити: він свариться, бурмоче, буркоче, бубнить, кляне, верещить, співає («*Вчепився до мене, як реп'ях до собачого хвоста, почекай лиш трішки, я тобі такої заспіваю, що ти душно буде*» (с. 61) «Кладка»), він ще й залучив до його характеристики невербальні засоби. Дуже часто в нього перелякані очі, здивоване обличчя («*Феріщак витріщився на болітце зі сметаною*» (с. 19 «Не вір очам своїм»), «*Бідний Феріщак випулив на єврея очі і знизив невинно плечима*» (с. 68 «Кладка»). Тому виходить, що маємо Міху тріщака, верещака і Міху витріщака. У П. Чучки знаходимо тлумачення прізвища Фіріщак, де автор вказує, що прізвище може походити від угорського апелєтива «пила» [12, с. 576]. Доопісля значення імені розкривається: герой багато говорить, «пиляє». Отже, літературно-художній антропонім Феріщак містять жартівливу, іронічну, насмішкувату характеристику персонажа. У цій назві відчитуємо багато різних ознак, що характеризують героя. Автор вдало поєднав реальні назви з народним гумором.

Натрапляємо на літературно-художні антропоніми, котрі є назвами простих людей. Це імена (*Петро, Іван, Ігнат, Юра, Маріка, Гафія* («Не вір очам своїм»), *Ілько, Ровза, Остап* («Кладка»), прізвища (*Косован, Дідик, Товкан, Корінь, Бондарюк* («Не вір очам своїм»), *Боб'яник, Дзвонка, Росолик, Піндяк, Финяк, Хромий, Гіркий, Васишин, Поштарик, Червоний, Чопик, Реті* («Кладка»)), андроніми (*Костиша, Феріщаківа* («Не вір очам своїм»), *Бабичариха, Кушнір'ова, Фріциха, Штефчиха* («Кладка»)). Усі вони характерні для регіону, де відбувається дія. Фіксуємо також регіональні усічені форми звертання: *Іва, Васи, Міха* («Не вір очам своїм»), *Марі, Маріка, Міха,*

Фе («Кладка»)). Як бачимо, у літературно-художніх антропонімах Трайсти є карпатська автентика, діалектні варіанти.

Відчутними є гумористичні нотки у власних назвах короткої прози з циклу «Не для експорту», що у збірці «Кладка». Вагомим мовностилістичним засобом характеристики героя є інформація, яка закладена в його назві. Так, в оповіданні «Газдівська розмова» два головні персонажі названі прізвиськами, що мають стосунок до птахів: *Іван Чіріпкало* та *Ілько Цвірінькало*. Цвірінькати (по-українськи) і чіріпкати (з російської мови – чирикать) означає одне і те ж саме: видавати характерні звуки, щебетати. Насправді ці «порядні, чесні та богобоязливі газди» вміють добре говорити, використовуючи етикетні форми ввічливості, слова зі здрібніло-пестливими суфіксами, бажаючи здоров'ячка, Божої ласки одне одному. Як пише автор: «*А вже коли тобі випала несподівана честь з-поза тину прислухатися до їхньої газдівської розмови, то можеш уявити себе одним з найщасливіших людей села. Ну й розмовочка у них – масненька-маснісінька, як каша з салом*» (с. 148). Щебетати вони вміють, але думки у них протилежні, чорні, ніяк не вкладаються в поняття порядний, богобоязливий. Виходить, що говорять (щебечуть) вони по-християнськи, а думають по-сатанинськи.

З посмішкою сприймається читачем персонаж *Чічка* з оповідання «Чічка». Справжня назва героя *Міцьо Бойко*. Але автор пише, що Міців Бойків у селі багато, тому називали героя *Міцьо Чічка* («Прозвали його Чічкою не тому, що успадкував кличку з діда-прадіда, а через квіти, які малював на стінах, коли білив хати» (с. 139)). Чічка по-місцевому – квітка. Але герой чічкою ще виглядав тому, що отримав перемогу над скупим священиком.

Літературно-художній антропонім *Григорій Лопух* з оповідки «Причептор, радія та баба Марія» також несе інформаційне навантаження. Ім'я Григорій у перекладі з грецької мови означає «пильную». А Григорій був причептором (збирачем податків), значить пильнував, вишукував. Баба Марія вправно обкрутила Григорія, та так, що він вийшов повним лопухом. Адже лопух у переносному значенні – «некмітлива людина; простак, роззява» [3, с. 627].

В оповіданні «Для експорту» М. Трайста змальовує двох кумів, яким довелося бути бригадирами. Першим цю посаду обіймав неграмотний *Мирон Гусар* (від гуска, пастух гусей), а потім – *Павло Мочарник* (від «той, що живе в мочарі, тобто в багні» [12, с. 400]). Обох їх поєднують прізвиська, бо гуси люблять мочарі.

Уміє М. Трайста закладати комічне в назви своїх персонажів. Не випадково М. Михайлюк у вступній статті до збірки «Не вір очам своїм» написав: «Словом, весела «трайста» мараморошця Михайла Трайсти битком набита заразливим комізмом, автентичним гумором, витoki якого в народній сміхотворності» [8, с. 8].

Ми знаємо, що «українська антропонімія як одна з форм фіксації досвіду етносу зберігає і передає з покоління в покоління інформацію про природу, закони людської поведінки чи психології, естетичні цінності. Етнокультурна специфіка прізвищ полягає у збереженні певних реалій минулого й сучасного, притаманних національній культурі» [2, с. 137]. До прізвищ, які містять інформацію про особливості буття народу, належать назви людей за родом діяльності, внутрішніми та зовнішніми ознаками, сімейним станом, етнічною, соціальною чи релігійною ознакою, а також назви міфічних істот.

У М. Трайсти традиційні християнські імена поєднуються з прізвищами, що утворені на ґрунті різноманітних апелювативних найменувань: *Данило Білаш, Михайло Косован, Петро Студений, Іван Дереш, Василь Тончі* («Кладка» («І народився в серці біль»)); *Петро Ковбур, Іван Дроздик, Василь Лавиця, Григорій Лопух, Мішка Ботик, Василь Буранюк, Петро Мотиль, Іван Чубуль, Мирон Гусар, Павло Мочарник, Іван Голомка, Василь Курдей, Олекса Ковдан, Петро Сепетюк, Іван Буцка, Григорій Туча, Петро Праля, Іван Чорній, Олекса Кушнір, Гаврило Киндюк, Василь Зола, Григорій Вериний, Цилько Бербенишин, Данило Шишкар, Іванко Попадюк* («Кладка» («Не для експорту»)). Виділяється також низка прізвищ, в основі яких відчитуються антропоніми: *Микола Пинтишин, Григорій Костишин* («Кладка» («І народився в серці біль»)); *Іван Клим, Петро Финяк, Семен Штефюк, Штефко Васишин* («Кладка» («Не для експорту»)).

Як бачимо, для відповідної номінації та характеристики персонажа використовується як загальноновживана, так і діалектна лексика з різною семантикою.

Літературно-художні антропоніми творів М. Трайсти відображають основні норми сприйняття світу та людей, загальні тенденції суспільно-політичного, економічного, господарського, побутового культурного розвитку людей, їх залежність від соціальних факторів. Вони втілюють у собі конкретну інформацію про матеріальне й духовне життя регіону, прямо чи опосередковано репрезентують ту роль, яку виконувала людина в суспільстві, відображають її фізичні особливості й моральні якості, демонструють

суб'єктивне ставлення людини до людини, людини до світу через почуття та емоції.

Отже, особливості творення та семантичне наповнення літературно-художніх антропонімів творів М. Трайсти не лише виражають текстову та підтекстову інформацію, а й розкривають позицію самого письменника, указують на індивідуальні особливості його художнього мислення, його добродушне ставлення до людини.

Література

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 176 с.
2. Булава Н.Ю. Збереження етнокультурної специфіки в апелювативних семантичних патронімах північної Донеччини. *Філологічні студії: наук. часопис* / гол. ред. В.С. Зубович. Луцьк, 2005. №. 3–4. С. 134–141.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Горенко О.П. Антропонімічний вимір американського романтизму: Монографія. Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К.: ТОВ «ПанТот», 2008. 312 с.
5. Карпенко Ю.О. Гумористична ономастика. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 167–176.
6. Карпенко Ю.О. Козацька специфіка гумористичної ономастики Петра Ребра. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 185–194.
7. Карпенко Ю.О. Ономастична майстерність Богдана Мельничука як гумориста. *Літературна ономастика: зб. статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 194–202.
8. Михайлюк М. З веселої трайсти. Трайста М. Не вір очам своїм. Гуморески. Бухарест: Видавництво RCR EDITORIAL, 2009. С. 5–8.
9. Трайста М. Кладка. Коротка проза. Бухарест: Видавництво RCR EDITORIAL, 2010. 172 с.
10. Трайста М. Не вір очам своїм. Гуморески. Бухарест: Видавництво RCR EDITORIAL, 2009. 194 с.
11. Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.
12. Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704+XLVIII с.

МИКОЛА ВЕГЕШ

*АНАСТАСІЯ ВЕГЕШ. СПОРІВКИ БІОГРАФІЇ ПІА
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
БІБЛІОГРАФІА*

Вегеш Анастасія Іванівна – українська дослідниця, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Сфера наукових інтересів: ономастика, літературно-художня антропоніміка, методика

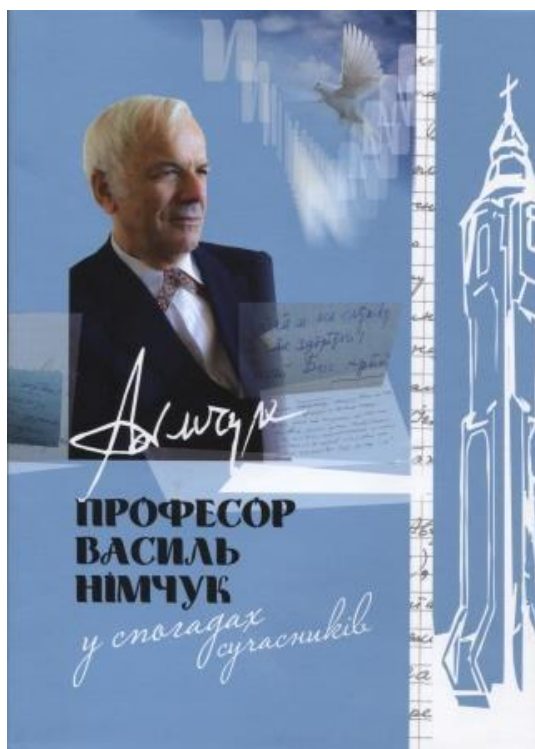
викладання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах, ділова українська мова, українська мова за професійним спрямуванням.

Анастасія Вегеш народилася 1 січня 1961 р. в с. Калинівка Рогатинського району Івано-Франківської області. Навчалася в місцевій середній школі. У 1983 р. закінчила філологічний факультет Івано-Франківського державного педагогічного інституту ім. Василя Стефаника. Працювала вчителем російської мови та літератури в Чернівецькій області (1983–1984), згодом – у Синевирській середній школі Міжгірського району Закарпатської області (1984–1994). З вересня 2005 р. – викладач, а згодом – доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету.

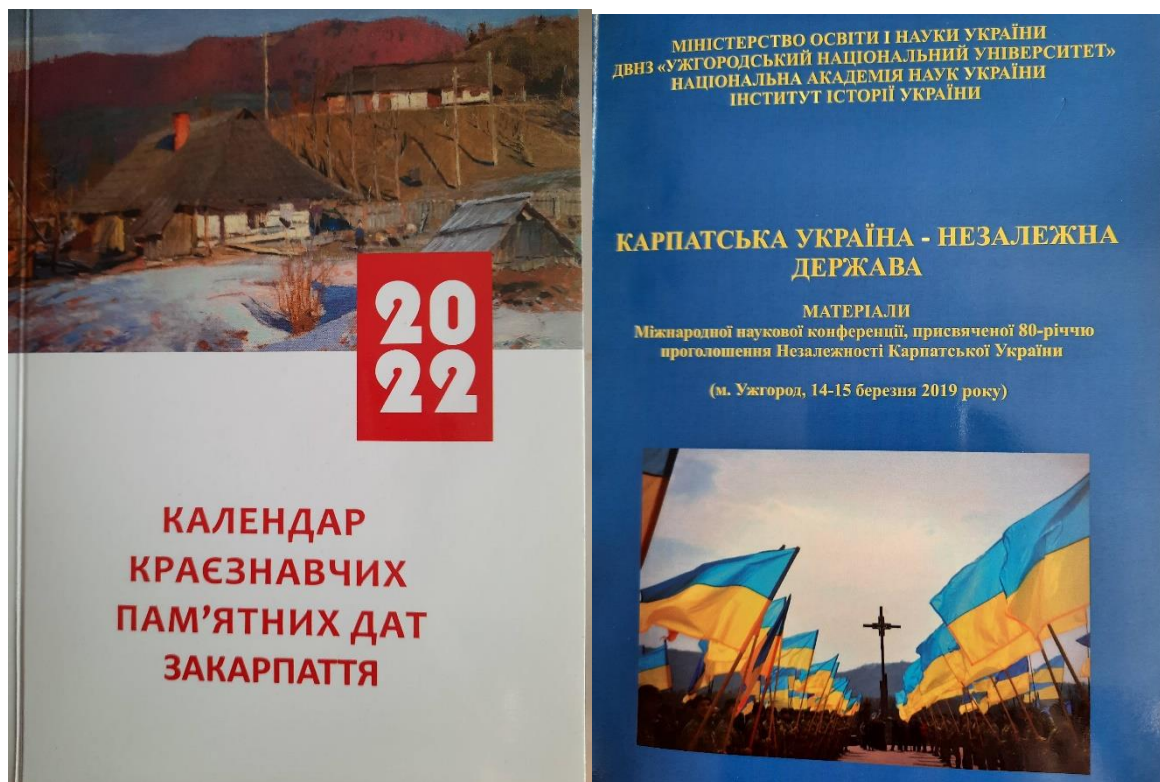

У 2010 р. в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника захистила кандидатську дисертацію на тему «Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби» (науковий керівник – доктор філологічних наук, професор Любомир Белей). Офіційними опонентами виступили відомі українські вчені член-кореспондент

НАН України Василь Німчук і кандидат філологічних наук, доцент Мирослав Габорак. На наукову новизну дисертаційного дослідження А. Вегеш звернув увагу Василь Німчук, на глибоке переконання якого «теорія цієї галузі назвознавства потребує розвитку, але наявних студій із просопоніміки, в основному присвячених вивченню її в конкретних творах або у творчості певних письменників, для цього недостатньо. Назріла проблема в дослідженнях української просопонімії на окреслених хронологічних зрізах і в художніх творах письменників різних літературних напрямків. З огляду на це дисертація А. І. Вегеш «Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби» є дуже актуальною. Об'єкт студій вибраний удало, адже в дорадянський час, у нових суспільно-історичних умовах творять письменники попередньої епохи і працюють майстри слова нового покоління». Видатний український мовознавець констатував: «Ознайомившись із дисертацією А. І. Вегеш, ми переконалися, що її авторка – добре підготований до наукової праці, сумлінний і відповідальний фахівець, який уміє вибирати актуальний об'єкт вивчення, розв'язувати складні наукові проблеми, робити відповідні узагальнення й висновки. Наші критичні зауваження торкаються лише дуже часткових питань в її скрупульозній праці, яка заслуговує найвищої оцінки».

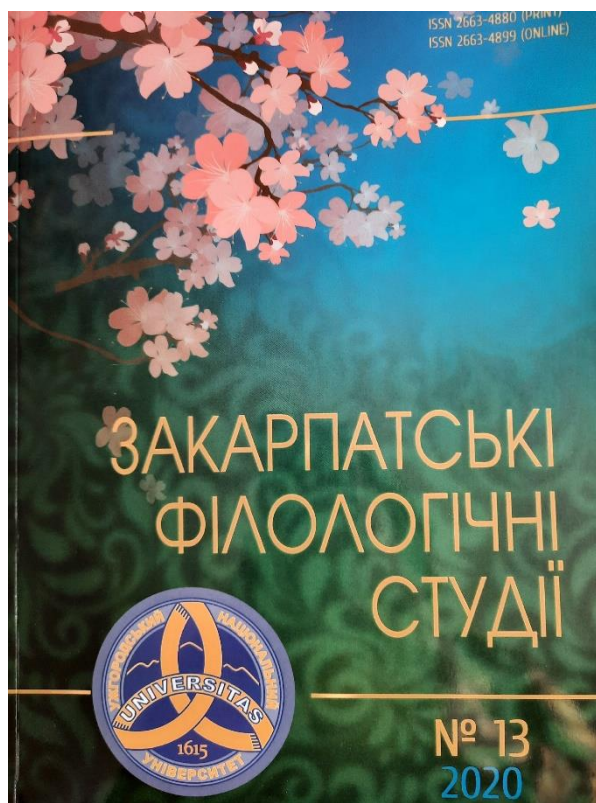
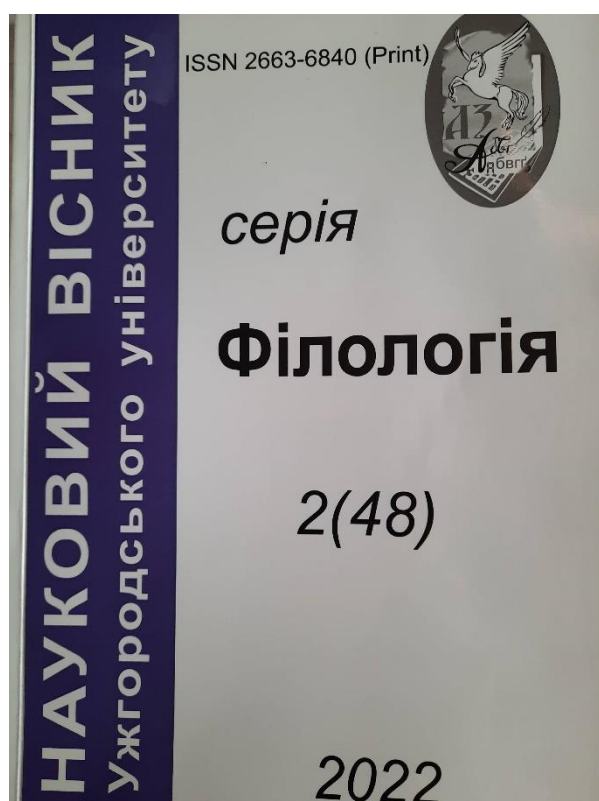

У своїх спогадах про Василя Німчука Анастасія Вегеш так описала співпрацю з видатним науковцем під час роботи над кандидатською дисертацією: «Ми зустрічалися на багатьох ономастичних конференціях. Та найпліднішою наша співпраця була тоді, коли я писала кандидатську дисертацію, а Василь Васильович люб'язно погодився опонувати її. Цікаво, що пишучи відгук на мою дисертацію, професор не тільки вказував на недоліки чи хвалив – він вносив нове в ономастику. Так, наприклад, на позначення антропоніма в художньому творі професор створив однослівний термін – просопонім (з гр. «дійова особа» + «ім'я власне»). Власне ім'я в різних ономастичних школах називають по-різному: літературний антропонім, поетонім, літературно-художній антропонім. До переліку варто залучити й термін Василя Васильовича». У спогадах Анастасії Вегеш Василь Німчук назавжди залишився людиною, «що випромінювала світло», людиною, оповитою «ореолом добра, простоти, мудрості, надзвичайної скромності Він поєднав у собі найкращі людські риси. Дякую Богові, що дав мені змогу доторкнутися до світу Науковця. Василь Васильович назавжди залишиться в моїй пам'яті професіоналом, доброзичливим і толерантним Ученим та Вчителем».

На актуальність і наукову новизну дисертаційного дослідження Анастасії Вегеш звернув увагу й Мирослав Габорац. Він, зокрема,

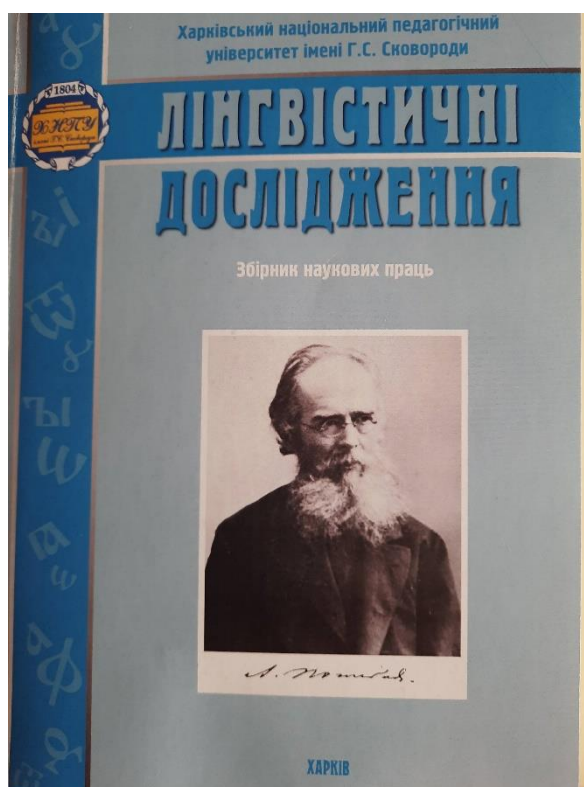
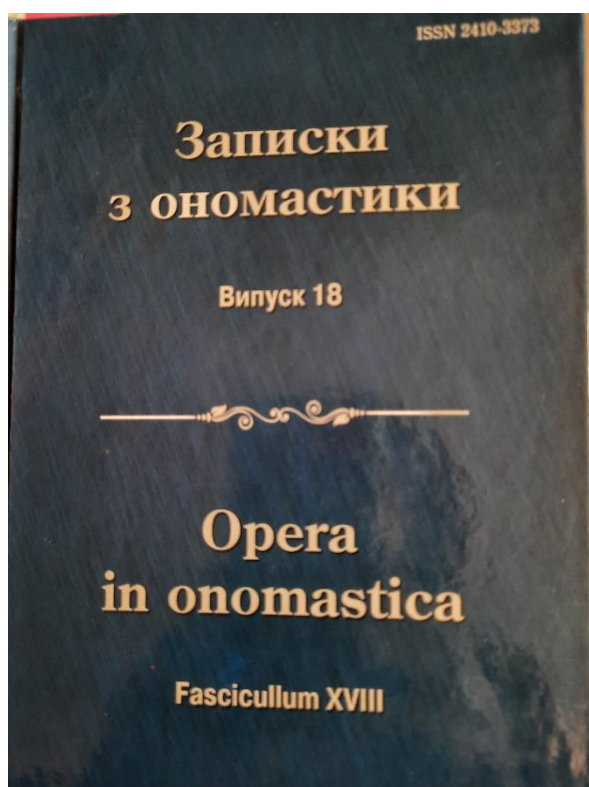
відзначав: «Незважаючи на те, що ономастичні студії в Україні мають міцні традиції і значні здобутки, реалізовані у вигляді словників, монографій, дисертацій, статей, матеріалів конференцій і симпозіумів, нерозробленого, нерозв'язаного в цій ділянці мовознавства ще дуже багато. Зокрема, україно мовно зроблено у вивченні власних назв у актах мовлення, у різноманітних текстах, у тому числі в текстах художньої літератури. Цим і відзначається актуальність дослідження А. І. Вегеш. Вона зростає ще й тому, що дисертація присвячена аналізу української літературно-художньої антропонімії певного історичного періоду, зокрема посттоталітарного, своєрідного як за історичними та соціально-економічними умовами, так і за світосприйманням, шляхами реалізації творчих задумів письменників, багатством використовуваних ними мовно-виражальних засобів». Мирослав Габорак слушно зауважив, що «достовірність проведеного дослідження засвідчує надійний фактичний матеріал, репрезентований великою кількістю мовних одиниць та весь комплекс наукових прийомів і методів його аналізу».

У 2012 р. під однойменною назвою побачила світ її монографія. У ній Анастасія Вегеш уперше ввела до наукового обігу значний фактичний матеріал, провела розгорнутий комплексний аналіз літературно-художньої антропонімії прозових творів сучасних

українських письменників посттоталітарної доби (Юрій Мушкетик, Павло Загребельний, Роман Іваничук, Юрій Андрухович, Марина Гримич, Марія Матіос, Любко Дереш, Ірен Роздобудько, Сергій Жадан та ін.), ономастичний світ яких дотепер зовсім не вивчався або вивчався лише принагідно чи фрагментарно. Дослідниця здійснила успішну спробу з'ясувати головні та побічні тенденції розвитку українського літературно-художнього антропонімікону посттоталітарної доби, проаналізувала функційне та конотативне навантаження власних назв героїв, з'ясувала, що ономастична лексика досліджуваних літературних текстів виступає вагомим художньо-виражальним засобом та є виразним маркером індивідуальності стилю письменника.

Анастасія Вегеш – автор численних наукових та навчально-методичних праць, які публікувалися в різноманітних вітчизняних і зарубіжних журналах та наукових збірниках. Її статті постійно з'являються на сторінках філологічних наукових збірників і фахових видань Ужгородського національного університету – «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства», «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія», «Studia Slavistica», «Сучасні дослідження з іноземної філології», «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації», «Закарпатські філологічні студії».

Проте географія її наукових публікацій не обмежується винятково місцевими виданнями. Наукові розвідки Анастасії Вегеш друкувалися в престижних фахових журналах «Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія» (Чернівці), «Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Філологія» (Івано-Франківськ), «Актуальні проблеми філології та перекладознавства» (Хмельницький), «Записки з ономастики» (Одеса), «Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство» (Тернопіль), «Лінгвістичні дослідження» (Харків), «Записки з українського мовознавства» (Одеса), «Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна» (Львів). Статті Анастасії Вегеш, які межували з історичною крайовою проблематикою (а таких чимало), були опубліковані в наукових збірниках «Карпатська Україна – незалежна держава» (2019), «Карпатська Україна – етап українського державотворення: історія і сучасність» (2019), «Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти» (2021).

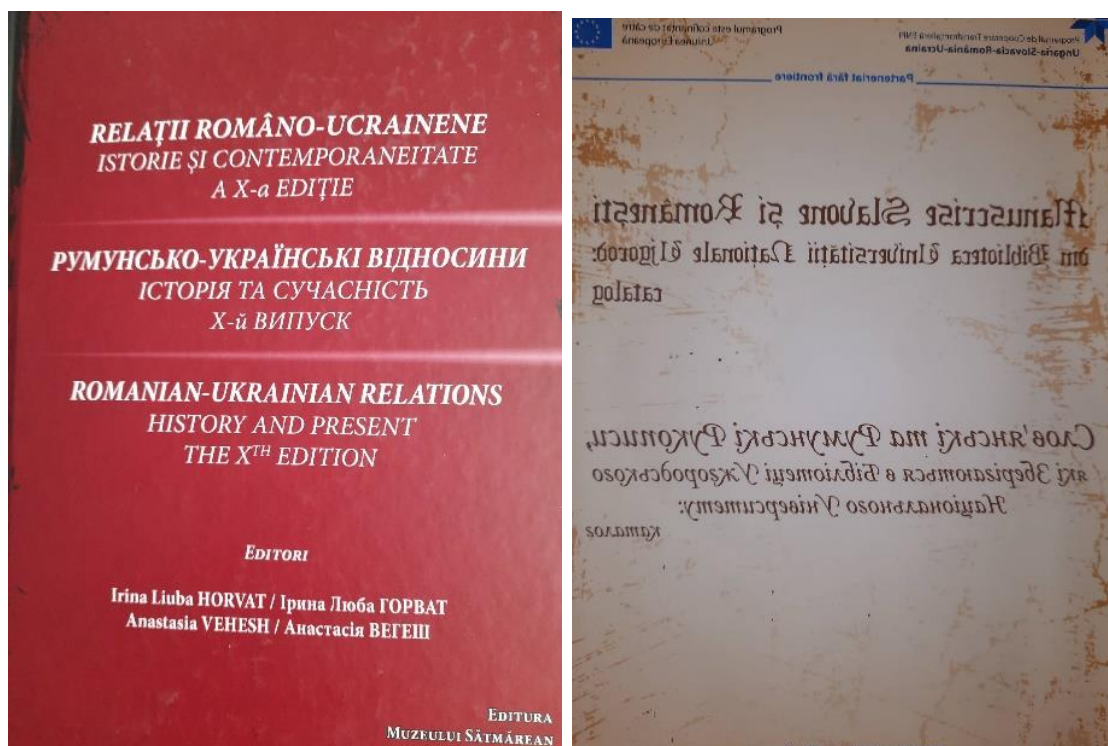

Заслужують на увагу її спогади про Василя Німчука «Умирають майстри, залишаючи спогад, як рану » та статті, написані у співавторстві з Оксаною Лавер, про життєвий шлях і науково-педагогічну діяльність Любомира Белея – «Любомир Омелянович Белей. 60-річчя від дня народження мовознавця, доктора філологічних наук, засновника Науково-дослідного інституту україністики імені Михайла Мольнара при Ужгородському національному університеті (1962–2018)», «Українська нація і заповіт професора. До 60-річчя від дня народження українського мовознавця, доктора філологічних наук Любомира Белея», «Видатний учений із серцем публіциста» (2021–2022).

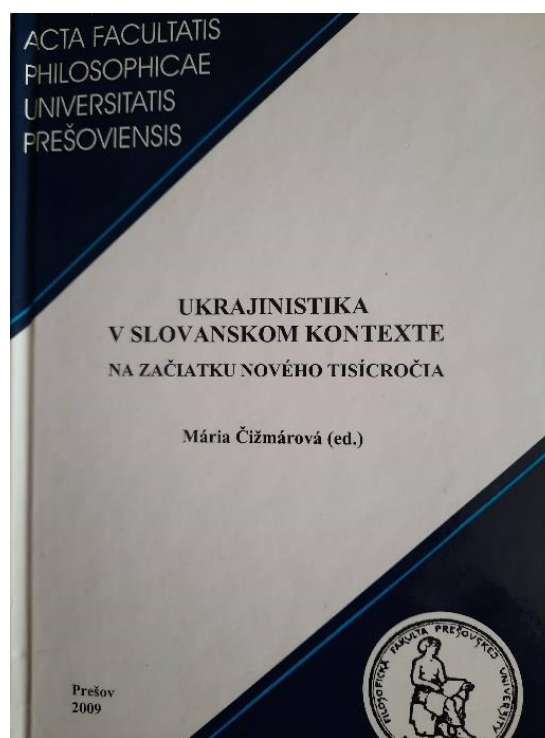
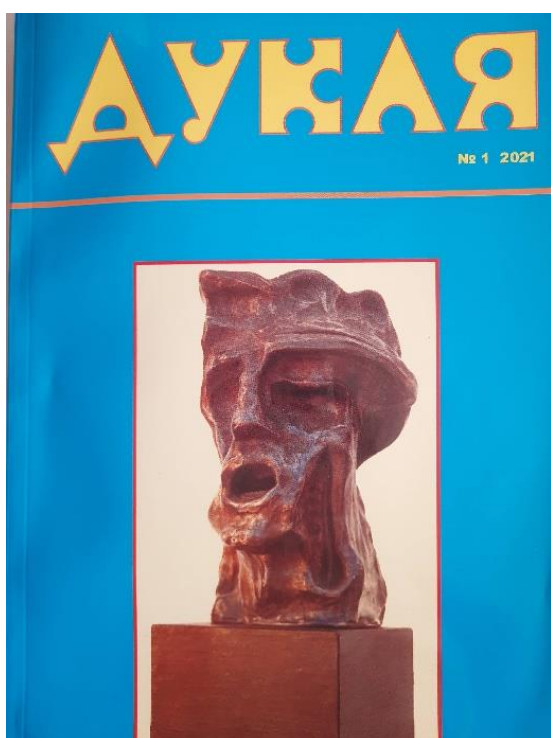
У передмові до бібліографічного покажчика відомого українського мовознавця Анастасія Вегеш і Оксана Лавер акцентували на своєрідності та різноплановості творчих пошуків професора Любомира Белея – науковця, педагога, щирого патріота рідної держави й самовідданого оборонця нашої матірньої мови: «З поміж інших він вирізнявся не тільки глибокими знаннями та ерудицією, але й активною громадянською позицією. Це був видатний учений із серцем публіциста. Чи не єдиний в Ужгородському університеті, який

постійно друкувався в поважних загальнонаціональних часописах «Український тиждень», «Дзеркало тижня», видавав книжки у відомих видавництвах «Темпора», «Фоліо». Заснував при Ужгородському національному університеті Науково-дослідний інститут україністики імені Михайла Мольнара, у якому проводилися гуманітарні дослідження і видавалися унікальні праці із призабутої спадщини... Любомир Омелянович Белей залишиться в серцях студентів, колег, однодумців як глибокий інтелектуал-аналітик, людина з тонким чуттям слова і такту, Учитель, який не примушував учитися, а невимушено прищеплював велику любов до знань, до пошуків невідомого, до відродження забутого. На жаль, доля була невблаганною до мовознавця, і він пішов у засвіти в розквіті творчих сил. Але навіть те, що встиг зробити, уже стало цінним набутком у загальнонаціональній науковій скарбниці. Студії Л.О. Белей – це міцний і надійний фундамент для розбудови україністики і на Закарпатті, і в Україні, і в українській діаспорі».

Упродовж багатьох років Анастасія Вегеш редагує міжнародне наукове видання «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» (Сату Марє–Клуж–Бухарест). Тематика її наукових публікацій на сторінках цього збірника також різнопланова – «Вплив румунізмів на творення літературно-художніх антропонімів у прозових творах українських письменників-постмодерністів» (2015),

«Румунський слід у літературно-художньому ономастиконі романів Мирослава Дочинця» (2016), «Змістове навантаження літературно-художніх антропонімів малої прози українських письменників Румунії» (2018), «Народний гумор у літературно-художніх антропонімах сатиричних творів Михайла Трайсти» (2019), «Роль кольору як складника художнього стилю українських письменників Румунії» (2021). Статті Анастасії Вегеш про творчість Ю. Андруховича та М. Матіос опубліковані в румунському науковому збірнику «*Satu Mare studii si comunicari*», а дослідження «Своєрідність літературно-художніх антропонімів з роману «Характерник» Василя Шкляра» надруковано у виданні «*Doua Decenii de la înființarea specializării Limba și literatura ucraineanăla Facultatea de Litere–Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Volum Ahiversar*» (2020). Дослідниця також друкувалася в літературно-культурному журналі українських письменників Румунії «Наш голос». Наукові розвідки А. Вегеш про роль літературно-художніх антропонімів у творах самобутніх українських письменників Василя Кожелянка, Мирослава Дочинця, Василя Шкляра та Володимира Лиса видрукували різноманітні словацькі та польські наукові видання – «*Ukrajnistika v Slovanskom kontexte na zaciatku noveho tisicrocia. Jazykovedny zbornik vedeckych studii venovany zivotnemu jubilee doc. PhDr. Zuzanu Hanudelovej*» (Пряшів, 2009), «*Bildung, Sozialarbeit, offentliche Verwaltung und regionale Entwicklung. Verfahren der wissenschaftlich*

Arbeiten. Zbornik vedeckych prispievkov» (Краків, 2020), «Дукля» (Пряшів, 2021). Упродовж 2006–2022 рр. Анастасія Вегеш взяла участь у майже 50-ти Всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, симпозіумах, наукових читаннях.

Широкомасштабна агресія росії в Україну внесла кардинальні корективи в життя українців. Це стосується й Закарпаття, яке, як і багато інших західних регіонів країни, стало надійним захистком для тисяч українців з окупованих рашистами земель. Коли в Ужгородському національному університеті започаткували безкоштовний розмовний курс із української мови для тимчасово переміщених осіб, керівництво вишу запропонувало його прочитати Анастасії Вегеш. Відповідаючи на запитання журналістки Ганни Фельцан про пророблену роботу, вона поділилася деякими міркуваннями з цього приводу: « чимало українців позбавилися російського мовного впливу, але не варто забувати, що для багатьох із них російська мова є рідною (принаймні в двох-трьох поколіннях), тому буде трохи складний процес переходу. Людина має усвідомити сама, що вона громадянин України, то й мову українську має знати.

Розмовний курс із української мови – це насамперед об’єднання людей, для яких важливим є спілкування державною мовою. На

заняття приходили ті, хто усвідомлював, що після всіх жахів, які приніс на їхні терени «клекіт хижої орди», вони не хочуть говорити мовою агресора, а на своїй землі потрібно знати свою мову. Екс-депутат Верховної Ради І. Засєць писав: «Скільки української мовної території, стільки й української державності». Тому мова – це важливо, вона є частиною національної політики. На першому занятті ми старалися подати інформацію про історію мови, виникнення і заборону, про те, що за мову вбивали, відправляли на заслання. Доля нашої мови, так само, як і всієї Української держави, залежить тільки від нас самих, від нашої духовної висоти, патріотизму, національної свідомості. Не перестаю повторювати слова Сергія Жадана, що «історія сьогодні не просто переписується – вона переписується українською мовою». Анастасія Вегеш переконана, що «запорука піднесення нашого слова – у конкретній діяльності. Українська мова має стати щоденним знаряддям роботи нашого розуму й серця, формою прояву інтелектуальних здібностей та творчих сил, усієї нашої духовної сутності». До речі, викладачка і дослідниця підтримала ініціативу письменника Андрія Любки та інших активістів у питанні нагальної дерусифікації / деколонізації Ужгорода, підписавши Звернення до міської ради від 19 березня 2022 року про перейменування вулиць і площ нашого старовинного міста. «У ці дні в нас з'являються нові герої, що жертвують своїми життями за нашу країну, – йдеться у Зверненні. – Це їхню пам'ять ми зобов'язані увіковічнювати і плекати. Окрім цього, на гідне пошанування заслуговують видатні діячі історії та культури Закарпаття зокрема та України загалом, які в радянський період перебували під заборонаю».

Перед нами нова книга Анастасії Вегеш «Українська літературно-художня ономастика», до якої увійшли наукові праці дослідниці, опубліковані в різноманітних наукових журналах і збірниках вже після захисту нею кандидатської дисертації. Читачі мають можливість ознайомитися з літературно-художньою антропонімією у творчості президента Карпатської України, видатного закарпатського педагога і талановитого письменника Августина Волошина, визнаних класиків української літератури Павла Загребельного та Івана Чендея. Об'єктами її досліджень стали назви літературних героїв із романів самотніх сучасних письменників Олександра Ірванця, Василя Кожелянка, Олеся Ульяненка, Тетяни Ліхтей, Сергія Жадана, Василя Шкляра, Мирослава Дочинця, Володимира Лиса, Андрія Кокотюхи, Марини Гримич, Ірен Роздобудько, Сергія Дзюби, Арсенія Кірсанова,

Михайла Гафії Трайсти. Маємо повне право стверджувати, що Анастасія Вегеш справедливо вважається одним із найплідніших науковців Ужгородського національного університету, вона глибоко і багатопланово досліджує літературно-художню ономастику у творчості сучасних українських письменників, на що неодноразово звертали увагу численні мовознавці та літературознавці.

**БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ
ПУБЛІКАЦІЙ АНАСТАСІЇ ВЕГЕШ (2006–2023)**

ОКРЕМІ ВИДАННЯ

1. Вежа / Укладач Тетяна Ліхтей. Художнє оформлення Надії Пономаренко. Редактор Олександра Козоріз. Ужгород: Видавництво «Мистецька Лінія», 2004. 96 с.; іл. Із змісту: Анастасія Вегеш. Приміські дороги; Дзвенять по бруківці краплини С. 66.
2. Джинсове покоління. Пострадянська література Закарпаття. Альманах прози і поезії / Укладач М. Рошко. Мукачево: Карпатська вежа, 2007. 348 с. Із змісту: Анастасія Вегеш. Біографія; Виблиснули в небо стрілами тополі; Розтопитись в небесній блакиті; Нахилили коси трави на землі; Чого сумуєш, поле; Рання весна надворі; Ніколи не вір в те, що горе розкрає долю навпіл; Журавель; И вот опять я на мосту; Как хорошо-то сегодня; Умчался поезд пассажирский; Місяць ворожить над краєм. С. 130–136.
3. Відкриття погруддя Тараса Шевченка в Сату Марє / Фокша В., Чубота В., Цімерман Д., Горват І.-Л., Зан М., Корсюк Н., Проданюк П., Вегеш А. Сату Марє, 2009. 148 с.
4. Вегеш А. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби. Автореферат дис. канд. філол. наук. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені В. С. Стефаника, 2010. 19 с.
5. Слов'янські та румунські рукописи, які зберігаються в Бібліотеці Ужгородського національного університету. Каталог / Стремпель Габрієл, Чубота Віорел, Горват Ірина Люба, Вегеш Анастасія. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean, 2012. 360 с.
6. Вегеш А. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. 271 с.
7. Вегеш А. Українська мова (за професійним спрямуванням). Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного спілкування. Методичні розробки до практичних занять для студентів I курсу гуманітарного напрямку. Ужгород: Вид-во «ПП Бреза», 2013. 35 с.
8. Вегеш А. Українська мова (за професійним спрямуванням). Професійна комунікація. Методичні розробки до практичних занять для студентів II курсу гуманітарного напрямку. Ужгород: Вид-во «ПП Бреза», 2014. 44 с.
9. Вегеш А. Українська мова (за професійним спрямуванням). Наукова комунікація як складова фахової діяльності. Методичні розробки до практичних занять для студентів II курсу гуманітарного напрямку. Ужгород: Вид-во «ПП Бреза», 2014. 35 с.

10. Вегеш А. Українська мова (за професійним спрямуванням). Методичні розробки до практичних занять для студентів I курсу медичного факультету (спеціальність «Сестринська справа»). Ужгород: Вид-во «ПП Бреза», 2015. 63 с.
11. Вегеш А. Методика викладання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах: методичні розробки до практичних занять для студентів 4 курсу філологічного факультету (спеціальність «Українська мова і література»). Ужгород: ПП Бреза, 2017. 78 с.
12. Вегеш А. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки. Методичний посібник для студентів 5–6 курсів філологічного факультету. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2021. 67 с.
13. Вегеш А. Ділова українська мова. Методичні розробки до практичних занять для студентів II курсу філологічного факультету (спеціальність 014. Середня освіта. Українська мова і література). Ужгород. Видавництво УжНУ «Говерла», 2022. 82 с.
14. Вегеш А. Методика викладання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах: методичний посібник для студентів 4–5 курсів філологічного факультету. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2022. 100 с.

НАУКОВІ СТАТТІ

2006

15. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в романах Марини Гримич. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць) / Відп. ред. І.В.Сабадош. Випуск 10. Ужгород, 2006. С. 5–9.
16. Вегеш А. Новаторство літературно-художньої антропонімії Василя Кожелянка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 14. Ужгород, 2006. С. 85–88.

2007

17. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в романах Юрія Андруховича. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 15. Ужгород, 2007. С. 80–84.
18. Вегеш А. Характеристичний потенціал літературно-художніх антропонімів в українських сучасних прозових творах. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Випуск 356–359. Слов'янська філологія. Чернівці: Рута, 2007. С. 76–82.

19. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми у творах Івана Чендея. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Випуск 11. Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 14–16 травня 2007 року. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. С. 204–207.
20. Вегеш А. Ономастична територія Сергія Жадана. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 16. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. С. 74–78.

2008

21. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми у творах Павла Загребельного. *Studia Slavica*. Випуск 8. Ювілей. Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2008. С. 73–84.
22. Вегеш А. Вплив пан'європейського простору на сучасний український літературно-художній антропонімікон. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Збірник наукових праць. Випуск 6 / Відп. ред. Фабіан М.П. Ужгород, 2008. С. 195–201.
23. Вегеш А. Віддзеркалення народнорозмовного антропонімікону українців в літературно-художній антропонімії тетралогії Романа Іваничука «Вогненні стовпи». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Випуск 12. Українська діалектична лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії. До 100-річчя Миколи Андрійовича Грицака. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. С. 81–83.
24. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми козацької доби в романі Юрія Мушкетика «Гетьманський скарб». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 18. Ужгород, 2008. С. 60–62.
25. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми Любка Дереша – свідчення творчих пошуків автора. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 19. Ужгород, 2008. С. 3–7.
26. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в романах Юрія Андруховича. *Satu Mare studii si comunicari*. Seria: Istorie. Etnografie. Arta. XXV. Satu Mare: Editura muzeului Satmarean, 2008. С. 349–359.

2009

27. Вегеш А. Літературні герої творів Марії Матіос. *Studia Slavica*. Випуск 9: Ономастика. Антропоніміка. Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2009. С. 252–260.
28. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми повісті «Лялька» Тетяни Ліхтей. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 13. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. С. 17–19.

29. Вегеш А. Традиції та новаторство літературно-художніх антропонімів творів Василя Кожелянка. *Ukrajiniстика v Slovanskom kontexte na zaciatku noveho tisicrocia*. Jazykovedny zbornik vedeckych studii venovany zivotnemu jubilee doc. PhDr. Zuzanu Hanudelovej, CSc. Presov: Filozoficka fakulta Presovskej univerzity v Presove, 2009. С. 478–487.
30. Вегеш А. Таємничі літературно-художні антропоніми в романі Юрія Андруховича «Таємниця». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 20. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. С. 3–6.

2010

31. Вегеш А. Функціонування літературно-художніх антропонімів у творах Олександра Ірванця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 22. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. С. 77–80.
32. Вегеш А. Виразальні можливості літературно-художнього антропонімікону роману «Сталінка» Олесья Ульяненка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 23. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. С. 47–50.
33. Вегеш А. Вплив моди на літературно-художній антропонімікон романів Ірен Роздобудько. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* (Збірник наукових праць). Випуск 14. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. С. 11–14.

2011

34. Вегеш А. Особливості функціонування літературно-художніх антропонімів у романах Ірен Роздобудько. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Серія: Філологія. Випуск XXIX–XXXI. Івано-Франківськ, 2011. С. 378–383.
35. Вегеш А. Назви літературних персонажів роману «Ворошиловград» Сергія Жадана. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 24. Присвячується 90-річчю від дня народження Й.О. Дзендзелівського. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. С. 62–66.
36. Вегеш А. Стилiстична роль літературно-художніх антропонімів у збірці «Логіка речей» та романі «Третє поле» Василя Кожелянка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 25. Ужгород, 2011. С. 35–39.

37. Вегеш А. Традиції та новаторство літературно-художніх антропонімів творів Марії Матіос. *Satu Mare studii si comunicari*. Seria: Istoria–Etnografie–Arta–Restaurare–Conservare. XXVII. 2011. Editura Muzeului Satmarean, 2011. С. 91–98.

2012

38. Вегеш А. Роль промовистих літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 17. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. С. 14–19.
39. Вегеш А. Деяко про імена ужгородських студентів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 27. Ужгород, 2012. С. 29–32.

2013

40. Вегеш А. Індивідуально-авторське назвотворення у сфері літературно-художньої антропонімії. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (29). Ужгород, 2013. С. 239–243.
41. Вегеш А. Функціонування літературно-художніх антропонімів у романі Олеся Ульяненка «Жінка його мрії». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 18. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2013. С. 12–15.
42. Вегеш А. Комічний ефект літературно-художніх антропонімів повісті Павла Загребельного «Гола душа». *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць*. Випуск шостий / головний редактор М. Є. Скиба; відповідальний за випуск М. Торчинський. Хмельницький: ХмЦНП, 2013. Частина третя. С. 17–26.
43. Вегеш А. Стилїстичні можливості літературно-художніх антропонімів у романі Олеся Ульяненка «Знак Саваофа». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (30). Ужгород, 2013. С. 14–17.

2014

44. Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Присвячується 90-річчю від дня народження професора В.І. Добоша. Випуск 19. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. С. 17–21.

45. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32). Ужгород, 2014. С. 8–12.

2015

46. Вегеш А. Вплив румунізмів на творення літературно-художніх антропонімів у прозових творах українських письменників-постмодерністів. *V Симпозіум «Румунсько-українські відносини: історія та сучасність»*. Збірник наукових праць. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean, 2015. С. 378–387.
47. Вегеш А. Символічна функція кольору в романі Любка Дереша «Трохи пільми, або на краю світу». *Освіта Закарпаття*. Науково-методичний журнал № 21 Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти. Ужгород, 2015. С. 72–77.
48. Вегеш А. Інформаційний заряд літературно-художніх антропонімів роману «Вічник» Мирослава Дочинця. *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. С. 74–83.
49. Вегеш А. Символічні назви героїв у романі «Криничар» Мирослава Дочинця. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 20. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. С. 23–28.

2016

50. Вегеш А. Особливості найменувань літературних героїв у романі Мирослава Дочинця «Горянин». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 1 (35). Ужгород, 2016. С. 52–56.
51. Вегеш А. Специфіка літературно-художніх антропонімів роману «Світован» Мирослава Дочинця. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 21. Арєалогія й ономастика / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2016. С. 219–222.
52. Вегеш А. Румунський слід у літературно-художньому ономастиконі романів Мирослава Дочинця. *VII Міжнародний Симпозіум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність»*. Збірник наукових праць. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean, 2016. С. 317–323.

2017

53. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми як образотворчий компонент роману «Ключ» Василя Шкляра. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль:

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 58–62.

54. Вегеш А. Особливості творення літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Маруся». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 22 / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2017. С. 9–13.
55. Вегеш А. Характеристична та оцінна інформація літературно-художніх антропонімів у романі «Кров кажана» Василя Шкляра. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 2 (38). Ужгород, 2017. С. 9–13.

2018

56. Вегеш А. Стилїстична роль літературно-художніх антропонімів роману «Червоний» Андрія Кокотюхи. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Харків, 2018. Вип. 48. С. 231–237.
57. Вегеш А. Інформаційний потенціал літературно-художніх псевдонімів роману «Троцца» Василя Шкляра. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 23 / Відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2018. С. 392–396.
58. Вегеш А. «Умирають майстри, залишаючи спогад, як рану». *Професор Василь Німчук у спогадах сучасників*. Ужгород: Карпати, 2018. С. 29–30.
59. Вегеш А. Змістове навантаження літературно-художніх антропонімів малої прози українських письменників Румунії. *Lucrarile Simpozionului International. Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity*. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. *Tasnad*, 26–28 octombrie 2017. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Cluj Napoca: Editura Econ Transilvan, 2018. S. 339–346.
60. Вегеш А. Семантичне навантаження літературно-художніх антропонімів у романі «Інтернат» Сергія Жадана. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 2 (40). Ужгород, 2018. С. 16–20.

2019

61. Вегеш А. Енциклопедичне та змістове наповнення літературно-художніх антропонімів творів Августина Волошина. *Карпатська Україна – незалежна держава*. Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України (м. Ужгород, 14–15

- березня 2019 року). Ужгород, видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2019. С. 281–292.
62. Вегеш А. Роль літературно-художніх антропонімів у створенні образів героїв повісті Василя Шкляра «Чорне сонце». *Карпатська Україна – етап українського державотворення: історія і сучасність*. Матеріали наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатсько-Української держави і 145-річчю від дня народження видатного закарпатського політика і громадсько-культурного мислителя Августина Волошина. Ужгород, 2019. С. 182–188.
63. Вегеш А. Роль кольору в романі Сергія Жадана «Інтернат». *Записки з українського мовознавства*: Вип. 26. У 2-х томах. Т. 2: 3б. наук. праць *Operain linguistika ukrainiana: Fascicullum 26. Vol. 2* / Головний ред. Ю. Ковалевська. Одеса: «Полипринт», 2019. С. 27–36.
64. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми як засоби творення образів у романі «Мафтей» Мирослава Дочинця. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Збірник наукових праць. Випуск 71. Частина II. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 292–300.
65. Вегеш А. Національна та регіональна значущість літературно-художніх антропонімів у романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 1 (41). Ужгород, 2019. С. 33–37.
66. Вегеш А. Народний гумор у літературно-художніх антропонімах сатиричних творів Михайла Трайсти. *Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність*. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Bucuresti: Editura RCR Editorial, 2019. S. 343–353.
67. Вегеш А. Змістовне навантаження літературно-художніх антропонімів малої прози українських письменників Румунії. *Наш голос*. Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії. 2019. № 299, травень. С. 13–15.
68. Вегеш А. Змістовне навантаження літературно-художніх антропонімів малої прози українських письменників Румунії. *Наш голос*. Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії. 2019. № 300, червень. С. 20–22.

2020

69. Вегеш А. Традиційна поліська антропонімія – джерело творення літературно-художніх антропонімів у романі «Соло для Соломії» Володимира Лиса. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Випуск 13. Том 3. С. 161–166.

70. Вегеш А. Діалектна основа літературно-художніх антропонімів у романах Мирослава Дочинця. *Bildung, Sozialarbeit, öffentliche Verwaltung und regionale Entwicklung. Verfahren der wissenschaftlich Arbeiten. Zbornik vedeckych príspevkov* / Editors: Holonic Jan, Nowak Barbara, Palinchak Mykola. Krakow, 2020. С. 89–107.
71. Вегеш А. Промовистий етимологічний зміст літературно-художніх антропонімів з роману «Елементал» Василя Шкляра. *Bildung, Sozialarbeit, öffentliche Verwaltung und regionale Entwicklung. Verfahren der wissenschaftlich Arbeiten. Zbornik vedeckych príspevkov* / Editors: Holonic Jan, Nowak Barbara, Palinchak Mykola. Krakow, 2020. С. 240–254.
72. Вегеш А. Своєрідність літературно-художніх антропонімів із роману «Характерник» Василя Шкляра. DOUĂ DECENII de la înființarea specializării Limba și literatura ucraineană la Facultatea de Litere–Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. *VOLUM ANIVERSAR. ДВА ДЕСЯТИЛІТТЯ від заснування Відділу української мови та літератури Філологічного факультету Університету ім. Бабеша-Бойої, м. Клуж-Напока. ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК* / Editori: Ioan Herbil, Mihaela Herbil. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință; București: Editura RCR Editoria, 2020. С. 157–168.
73. Вегеш А. Фразеологізми – складники літературно-художніх антропонімів у творах сучасних українських письменників. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 1 (43). На честь доктора філологічних наук, професора Валерія Михайловича Мокієнка, Почесного Голови Комісії зі слов'янської фразеології при Міжнародному комітеті славістів (до 80-річчя від дня народження). Ужгород: ПП Данило С.І., 2020. С. 54–60.
74. Вегеш А. Стилiстична значущiсть лiтературно-художнiх антропонiмiв у романi «Клавка» Марини Гримич. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 2 (44). На честь доктора філологічних наук, професора Валерія Михайловича Мокієнка, Почесного Голови Комісії зі слов'янської фразеології при Міжнародному комітеті славістів (до 80-річчя від дня народження). Ужгород: ПП Данило С.І., 2020. С. 78–83.

2021

75. Вегеш А. Особливості літературно-художнього антропонімікону в романах про УПА Андрія Кокотюхи. *Політичні перетворення в країнах Центральної та Східної Європи: історико-політичні, етнонаціональні, електоральні та державно-управлінські аспекти*. Матеріали наукової конференції, присвяченої 30-річчю від дня утворення кафедри політології і державного управління ДВНЗ «Ужгородський національний університет». м. Ужгород, 8 грудня 2020 р. / За загальною редакцією проф. М.М. Вегеша і Ю.О. Остапця. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 170–181.

76. Вегеш А. Особливості апелятивної та онімної номінації персонажів у романі «Стара холера» Володимира Лиса. *Дукля. Літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини. Пряшів, 2021. № 1. С. 82–85.*
77. Вегеш А. Роль кольору як складника художнього стилю українських письменників Румунії. *Rolul culorii ca și componentă a stilului artistic al scriitorilor ucraineni din România. The role of color as a component of the artistic style of the Ukrainian writers of Romania. Relatii Romano-ucrainene. Istorie și contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean–Bucuresti: Editura RCR Editorial, 2021. С. 213–224.*
78. Вегеш А. Роль літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Діти папороті». *Записки з українського мовознавства. Випуск 28. Збірник наукових праць. Opera in linguistica Ukrainiana. Fascicullum 28. Одеса, 2021. С. 120–130.*
79. Вегеш А. Колірний символізм у заголовках романів про УПА Андрія Кокотюхи. *Закарпатські філологічні студії. Випуск 17. Том 2. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 155–160.*
80. Вегеш А. Заголовок у романах Володимира Лиса – ядро художнього полотна. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія. Випуск 1 (45). На пошану Кирила Йосиповича Галаса (до 100-річчя від дня народження). Ужгород: Видавництво ПП Данило С.І., 2021. С. 110–117.*
81. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в ретророманах про Львів Андрія Кокотюхи. *Закарпатські філологічні студії. Випуск 19. Том 2. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 168–175.*
82. Вегеш А., Лавер О. Любомир Омелянович Белей. 60-річчя від дня народження мовознавця, доктора філологічних наук, засновника Науково-дослідного інституту україністики імені Михайла Мольнара при Ужгородському національному університеті (1962–2018). *Календар краєзнавчих пам'ятних дат Закарпаття на 2022 рік: рекомендований бібліографічний посібник / Департамент культури, національностей та релігій Закарпатської облдержадміністрації; КЗ «Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка» Закарпатської облради; укладачі: О.О. Шелак, М.Б. Бадида; випусковий редактор Н.М. Бондаренко; бібліографічний редактор В. Падяк; відповідальна за випуск О.А. Канюка. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021. С. 101–109.*
83. Вегеш А. Діалектні літературно-художні антропоніми у творах сучасних українських письменників. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 2 (46). На пошану доктора філологічних наук, професора Йосипа Олексійовича Дзендзелівського (до 100-річчя з дня народження) / Головний редактор Мотокі Намачі; голова редакційної ради*

Наталія Венжинович; відповідальний редактор Юрій Бідзіля. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. С. 35–42.

2022

84. Вегеш А., Лавер О. Українська нація і заповіт професора. До 60-річчя від дня народження українського мовознавця, доктора філологічних наук Любомира Белея. URL: <https://www.biblioteka.uz.ua/vistavka/?presentation=233> (дата звернення: 15. 03. 2022).
85. Вегеш А., Лавер О. Видатний учений із серцем публіциста [про Л.О. Белея]. *Любомир Белей* [Електронний ресурс]: до 60-річчя від дня народження: біобібліографічний покажчик / Департамент культури, національностей та релігій Закарпатської облдержадміністрації; КЗ «Закарпатська обласна універсальна бібліотека ім. Ф. Потушняка» Закарпатської облради; укладачі: М.Б. Бадида, О.Д. Гаврош, І.В. Когутич-Гаврош; передмова: А. Вегеш, О. Лавер; редактор І.В. Когутич-Гаврош; відповідальна за випуск О.А. Канюка (Серія «Культура краю в особах»). Ужгород, 2022. С. 6–12.
86. Вегеш А., Лавер О. Літературно-художня псевдонімія в романах С. Дзюби та А. Кірсанова. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 23. Том 2. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 282–287.
87. Вегеш А. Інформаційно-оцінні літературно-художні антропоніми в романах Андрія Кокотюхи із серії «Детективна агенція ВО». *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 24. Том 1. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 180–187.
88. Вегеш А. Роль літературно-художніх антропонімів із романів Ірен Роздобудько у творенні образів. *Записки з українського мовознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 29. *Opera in linguistica Ukrainiana. Fasciculum 29* / Головний редактор Т.Ю. Ковалевська. Одеса: Видавець С.Л. Назарук, 2022. С. 99–111.
89. Вегеш А. Своєрідність літературно-художнього антропонімікону в сучасних романах про російсько-українську війну. *Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни*. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голови редкол.); відповідальні за випуск: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «Рік-У», 2022. С. 346–355.
90. Вегеш А. Інформаційний заряд оніма Ясенова у творах Івана Чендея. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 1 (47). На пошану Івана Чендея (до 100-річчя з дня народження) / Міністерство освіти і науки України; Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Філологічний факультет [М. Номачі (головний редактор), Н. Венжинович (голова редакційної ради),

Ю. Бідзіля (відповідальний редактор) та ін.]. Ужгород: ПП Данило С.І., 2022. С. 145–151.

91. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми в романах Андрія Кокотюхи із циклу «Вигнанець». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Випуск 2 (48). На пошану Петра Скунця (до 80-річчя з дня народження). Ужгород: ПП Данило С.І., 2022. С. 121–127.
92. Вегеш А. Літературно-художній антропонімікон у романах Андрія Кокотюхи «Життя на карту. Київська сищиця» та «Зламани іграшки. Київська сищиця». *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 26. Том 1. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 247–253.

2023

93. Вегеш А., Вегеш М. Форум, який перевершив усі сподівання: науковці УжНУ взяли участь у міжнародному науковому симпозіумі в Румунії [XI Міжнародний Симпозіум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» (9–10 грудня 2022 р.)]. *Наш голос*. Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії. Місячник Союзу українців Румунії. XXXI рік видання. 2023. № 343. С. 8–9.

ПУБЛІКАЦІЇ НА ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСАХ

94. Звернення ужгородців до міської ради від 19 березня 2022 року. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe5TfL5Pza7u4UWRFNpOJbulHhs giRv4g-4lhPs76LBROhpVQ/viewform> (дата звернення: 19. 03. 2022). Співавтори: А. Вегеш, Т. Ганич, М. Лендьел, А. Любка, Г. Малик, І. Тодоров, Р. Фетько, П. Білецький та ін.
95. Ужгородці просять владу дерусифікувати топонімію міста. Громадськість обласного центру Закарпаття ініціювала процес звільнення годонімів (назв вулиць) та агоронімів (назв площ) від російського впливу [Звернення ужгородців до міської ради 20 березня 2022 року]. URL: <https://zakarpattia.net.ua/News/218909-Uzhhorodtsi-prosiat-vladu-derusyfikuvaty-toponimiiu-mista> (дата звернення: 20. 03. 2022). У співавторстві.
96. Вегеш А. [Робота секції «Мова. Літературознавство. Освіта» на XI Міжнародному симпозіумі «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність»]. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid022imoHWn1xFT86SQNkhpYLTPxETSBV3DFT58k84rB4YKx7oveSFqKz3iPjSU967nWl&id=100011176622919¬if_id=1670854892384246¬if_t=feedback_reaction_generic&ref=notif (дата звернення: 13. 12. 2022).

97. Вегеш А., Вегеш М. Форум, який перевершив усі сподівання: науковці УжНУ взяли участь у міжнародному науковому симпозиумі в Румунії. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/forum-yakij-perevershiv-usi-spodivannya.htm> (дата звернення: 13. 12. 2022).
98. Вегеш А. [Презентація книг для дітей Ольги Тимофєєвої]. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100011176622919> (дата звернення: 15. 02. 2023).
99. Вегеш А. Міжнародний день рідної мови – об'єднані українською / Розмовляла Ганна Фельцан. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/mizhnarodnij-den-ridnoji-movi-obyednani-ukrajinskoju-.htm> (дата звернення: 20. 02. 2023).

РЕДАГУВАННЯ ТА РЕЦЕНЗУВАННЯ НАУКОВИХ ВИДАНЬ

100. Баньої В. Ділова українська мова. Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи. Для студентів I курсу денної та заочної форми навчання напрямів підготовки «Філологія», «Прикладна лінгвістика», «Країнознавство», 2017. 56 с.
101. Баньої В., Бойчук О. Ділова українська мова. Навчально-методичні матеріали для самостійної роботи. Для студентів I курсу денної та заочної форми навчання факультету міжнародної політики, менеджменту та бізнесу. Ужгород, 2016. 60 с.
102. Лавер О. Ділова українська мова. Варіанти підсумкових контрольних робіт. Методичні розробки для студентів I курсу з напрямів підготовки: 6.080101 «Геодезія, картографія та землеустрій»; 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування»; 6.060101 «Будівництво». Ужгород, 2017. 33 с.
103. Лавер О. Ділова українська мова: методичні розробки підсумкових контрольних робіт для здобувачів вищої освіти галузі знань 19 «Архітектура та будівництво» спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій» освітньо-професійної програми «Геодезія та землеустрій». Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2022. 54 с.
104. Лавер О. Українська мова за професійним спрямуванням. Законодавчі та нормативно-стильові ознаки професійного спілкування. Методичні розробки до практичних занять для студентів I курсу географічного факультету, спеціальність «Землевпорядкування і кадастр». Ужгород, 2015. 45 с.
105. Лавер О. Українська мова за професійним спрямуванням. Наукова комунікація як складова фахової діяльності. Методичні розробки до

- практичних занять для студентів II курсу географічного факультету, спеціальність «Землепорядкування і кадастр». Ужгород, 2015. 30 с.
106. Лавер О. Українська мова за професійним спрямуванням. Професійна комунікація. Методичні розробки до практичних занять для студентів II курсу географічного факультету, спеціальність «Землепорядкування і кадастр». Ужгород, 2015. 38 с.
107. Негер О. Українська мова за професійним спрямуванням. Частина 1. Методичні розробки для практичних занять для студентів I курсу географічного факультету (спеціальність «Географія»). Ужгород, 2013. 43 с.
108. Нуждак Л. Українська мова. Методичні розробки тестових завдань для слухачів підготовчих курсів Центру доуніверситетської підготовки та роботи з іноземними громадянами Інституту післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки. Ужгород, 2013. 57 с.
109. *Relatii Romano-Ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity.* Румунсько-українські відносини: історія та сучасність. Збірник наукових праць / Упорядники: Ірина Люба Горват, Михайло Зан, Анастасія Вегеш; Редакційна колегія: Крістіян Віраг, Паула Віраг, Ірина Люба Горват, Чіпріян Асталаш. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean, 2015. 399 с.
110. *Relatii Romano-Ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity.* Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Збірник наукових праць / Упорядники: Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш; Редакційна колегія: Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш, Крістіян Віраг, Паула Віраг, Чіпріян Асталаш. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Cluj Napoca: Editura Ecou Transilvan, 2016. 487 с.
111. *Relatii Romano-Ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity.* Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Збірник наукових праць / Упорядники Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш; Редакційна колегія: Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш, Крістіян Віраг, Паула Віраг, Чіпріян Асталаш, Микола Вегеш. *Tasnad*, 26–28 octombrie 2017. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Bucuresti: Editura RCR Editorial, 2018. 454 с.
112. *Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity.* Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Науковий збірник / Упорядники Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш; Редакційна колегія: Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш, Крістіян Віраг, Паула Віраг, Чіпріян Асталаш, Микола Вегеш, Володимир Антофійчук, Степан Віднянський, Микола Мушинка, Корнель Град, Іван Гербіл, Іван Вовканич, Сергій Гакман, Іон Дубовіч, Лівіу Марта. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Bucuresti: Editura RCR Editorial, 2019. 590 с.

113. *Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. X-й випуск / Упорядники Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш; Редакційна колегія: Ірина Люба Горват, Микола Вегеш, Володимир Антофійчук, Степан Віднянський, Микола Мушинка, Корнель Град, Іван Гербіл, Іван Вовканич, Анастасія Вегеш, Сергій Гакман, Іон Дубовіч, Лівіу Марта, Василь Коцан. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean–Bucuresti: Editura RCR Editorial, 2021. 551 с.*

УЧАСТЬ У НАУКОВИХ КОНФЕРЕНЦІЯХ

114. 60 підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Секція філологічних наук) (Ужгород, 2006).
115. 61 підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Секція філологічних наук) (Ужгород, 2007).
116. Всеукраїнська наукова конференція «Творчість Івана Чендея в загальноукраїнському літературному контексті» (Ужгород, 14–16 травня 2007 р.).
117. XII Міжнародна ономастична конференція «Українська ономастика у загальнослов'янському контексті» (Чернівці, 31 жовтня – 3 листопада 2007 р.).
118. 62-га підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, 21 лютого 2008 р.).
119. Міжнародна наукова конференція «Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії», присвячена 100-річчю від дня народження Миколи Андрійовича Грицака (Ужгород, 16–17 жовтня 2008 р.).
120. I Міжнародна наукова конференція «Сучасні дослідження з іноземної філології» (Ужгород, 23-25 жовтня 2008 р.).
121. 63-тя підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, 21 лютого 2009 р.).
122. XIII Всеукраїнська ономастична конференція (Ужгород, 27–29 квітня 2009 р.).
123. Міжнародна наукова конференція «Румунсько-українські відносини: історія та сучасність» (Сату Марє, 30 червня – 1 липня 2009 р.).

124. 64-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, 24–25 лютого 2010 р.).
125. XIV Всеукраїнська ономастична конференція «Українська онімія у часі і просторі» (Івано-Франківськ, 26–27 травня 2011 р.).
126. V Симпозіум «Румунсько-українські відносини: Історія та сучасність» (Сату Маре, 3–5 листопада 2011 р.).
127. 65-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, 24–25 лютого 2011 р.).
128. 66-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2012 р.).
129. 67-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2013 р.).
130. XV Всеукраїнська ономастична конференція «Український ономастикон: типологія, словотвір, функціонування» (Хмельницький, 12–13 вересня 2013 р.).
131. 68-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2014 р.).
132. XI Всеукраїнська науково-методична конференція «Проблеми післядипломної освіти педагогів: реалізація компетентнісної парадигми в освіті як основа суспільного розвитку» (Ужгород, 5–6 листопада 2014р.)
133. 69-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2015 р.).
134. XVI Всеукраїнська ономастична конференція «Українська ономастика: минуле, сучасне, перспективи» (Одеса, 24–26 вересня 2015 р.).
135. 70-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2016 р.).
136. VII-й Міжнародний симпозіум «Румунсько-українські відносини: історія та сучасність» (Сату Маре, 26–27 лютого 2016 р.).
137. Міжнародна наукова конференція «Ареалогія й ономастика» (Ужгород, 13–14 жовтня 2016 р.).
138. 71-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2017 р.).
139. XVII Міжнародна ономастична конференція «Актуальні проблеми української та інослов'янської ономастики», присвячена 80-річчю від дня народження професора Дмитра Бучка (Тернопіль, 21–22 вересня 2017 року)

140. VIII-й Міжнародний симпозіум «Румунсько-українські відносини: історія та сучасність» (Тишнад, Румунія, 26–28 жовтня 2017 р.).
141. 72-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2018 р.).
142. Міжнародна наукова конференція «Українська література в загальноєвропейському контексті», присвячена 80-річчю від дня народження доктора філологічних наук, професора Голомб Л.Г. (Ужгород, 19–21 квітня 2018 р.)
143. XVII Міжнародна наукова конференція з актуальних проблем семантичних досліджень. Художній текст: лексика, граматики, стилістика (Харків, 15–16 травня 2018 року)
144. 73-я підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2019 р.).
145. IX-й Міжнародний симпозіум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» (Сату Маре, Румунія, 08–10 березня 2019 р.).
146. Міжнародна наукова конференція «Карпатська Україна – незалежна держава», присвячена 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України (Ужгород, 14–15 березня 2019 р.).
147. Науково-практична конференція «Карпатська Україна – етап українського державотворення: історія і сучасність», присвячена 80-річчю проголошення незалежності Карпато-Української держави і 145-річчю від дня народження видатного закарпатського політика і громадсько-культурного мислителя Августина Волошина (Ужгород, 15 березня 2019 р.)
148. Шості міжнародні Карпенківські наукові читання, присвячені 90-річчю від дня народження видатного українського мовознавця, члена-кореспондента НАН України Ю.О. Карпенка (Одеса, 26–27 вересня 2019 р.);
149. XVIII Міжнародна ономастична конференція (Львів, 24–25 жовтня 2019 р.).
150. 74-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2020 р.).
151. Міжнародна наукова конференція «Фразеологія в контексті суміжних наук» (Ужгород, 12–14 жовтня 2020 р.)
152. 75-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, лютий 2021 р.).
153. XIX Всеукраїнська ономастична конференція (з міжнародною участю), присвячена 100-річчю з дня народження Кирила Галаса (Ужгород, 8–9 квітня 2021 р.).

154. X-й Міжнародний симпозіум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» (Сату Марє, Румунія, 10–11 вересня 2021 р.).
155. Міжнародна наукова конференція «Стан і перспективи сучасної української діалектології» (до 100-річчя з дня народження професора Й.О. Дзензелівського), (Ужгород, 16 вересня 2021 р.)
156. Всеукраїнська наукова конференція «Творчі горизонти Івана Чендея (до 100-річчя від дня народження митця), Ужгород, 12–13 травня 2022 р.
157. VII Міжнародна науково-практична конференція «Формат розвитку відносин України та Центральної Європи у контексті російсько-української війни» (м. Ужгород, 23 вересня 2022 р.)
158. XI Міжнародний Симпозіум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» (м. Сату Марє, 9–10 грудня 2022).
159. 76-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу Ужгородського національного університету (Ужгород, 28 лютого 2023 р.).
160. Міжнародна наукова конференція «Тенденції розвитку української літератури в загальноєвропейському контексті», присвячена 90-річчю від дня народження члена-кореспондента НАН України, лауреата Національної премії ім. Т.Г. Шевченка Олекси Мишанича (м. Ужгород, 20–21 квітня 2023 р.).
161. XX Всеукраїнська (з міжнародною участю) ономастична конференція, присвячена 90-річчю від дня народження члена-кореспондента НАН України Василя Васильовича Німчука (м. Житомир, 18–19 травня 2023 р.).

ЦИТУВАННЯ ПРАЦЬ І ЛІТЕРАТУРА ПРО АНАСТАСІЮ ВЕГЕШ

162. Алмашій В.В. Українці Словаччини: громадсько-культурне життя та процес національного самовизначення (1989–1995 рр.). Автореферат дис. канд. іст. наук / НАН України, Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України». К., 2021. С. 22: Про А. Вегеш.
163. Анастасія Вегеш. Біографія. Джинсове покоління. Пострадянська література Закарпаття. Альманах прози і поезії / Укладач М. Рошко. Мукачево: Карпатська вежа, 2007. С. 130: Про А. Вегеш.
164. Андрій Кокотюха: бібліографічний покажчик / укладачі: А. Вінницька, Є. Руденко; редактор Л. Голубенко; Миколаївська обласна універсальна бібліотека ім. О. Гмирьова. Миколаїв, 2020 (Серія «Імениті письменники сучасної України»; випуск 6). № 1130: Про А. Вегеш.
165. Бабій І.О. Антонімічна пара як основа афоризмів (на матеріалі романів Мирослава Дочинця «Вічник» і «Криничар»). *Закарпатські філологічні*

- студії. Випуск 22. Том 1. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 10, 12: Про А. Вегеш.
166. Баракатова Н.А. Антропонімікон роману Н. Дев'ятко «Кохана пустельного вітру». International scientific conference “Current trends and fields of philological studies in the challenging reality”: conference proceedings (July 29–30, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2022. 450 pages. С. 13, 16: Про А. Вегеш.
167. Бачинська Г., Тишковець М. Поетонімія в романі Галини Вдовиченко «Пів'яблука»: функціонально-стилістичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 1 (45). На пошану Кирила Йосиповича Галаса (до 100-річчя від дня народження). Ужгород: Видавництво ПП Данило С. І., 2021. С. 74: Про А. Вегеш.
168. Бедзір Н. «Джинсовики» й «комп'ютерники»: нова хвиля закарпатської літератури. *Дніпро*. 2009. Січень. С. 147: Про А. Вегеш.
169. Бербер Н. М. Про актуалізацію асоціативного потенціалу антропонімів у художньому слові (на матеріалі роману «Солодка Даруся» Марії Матіос). *Записки з ономастики*. Випуск 13. Одеса, 2010. С. 14, 23: Про А. Вегеш.
170. Бобинець С. Живий у добродіяннях своїх [Рец.: Професор Василь Німчук у спогадах сучасників: науково-популярне видання. Ужгород: Карпати, 2018. 208 с.]. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 2 (44). На честь доктора філологічних наук, професора Валерія Михайловича Мокієнка, Почесного голови Комісії зі слов'янської фразеології при Міжнародному комітеті славістів (до 80-річчя від дня народження). Ужгород, 2020. С. 480: Про А. Вегеш.
171. Боєва Е. Поетонімія у романі «Московіада» Юрія Андруховича: функціонально-стилістичний аспект. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Мовознавство. Випуск 1 (27). Тернопіль, 2017. С. 46: Про А. Вегеш.
172. Бойко В.В. Етнічний і національний дискурс творчості Івана Чендея. Дис. канд. філол. наук. / Київський національний університет культури і мистецтв. К., 2017. С. 179: Про А. Вегеш.
173. Браїлко Ю. Прагматичний потенціал топонімів у поетичному дискурсі Олександра Ірванця. *Записки з ономастики*. Випуск 21. Одеса: Видавництво «Гельветика», 2018. С. 56, 67, 69: Про А. Вегеш.
174. Бродич А. В УжНУ провели чергове засідання Редакційно-видавничої ради [про рекомендацію до друку збірника статей Анастасії Вегеш «Українська літературно-художня ономастика»]. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/v-uzhnu-prveli-cherogove-zasidannya-redaktsijno-vidavnicchoji-radi-.htm> (дата звернення: 20. 03. 2023).

175. Брус М. Прізвиська жінок у галицько-буковинських говорах. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Серія: Філологія. Випуск ХХІХ–ХХХІ. Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені В.С. Стефаника, 2011. С. 250: Про А. Вегеш.
176. Бук С. Н. Онімійний простір роману Івана Франка «Перехресні стежки». *Ономастичні науки*. № 4. Одеса: «Астропринт», 2012. С. 74: Про А. Вегеш.
177. Василь Міщанин. Бібліографічний покажчик. До 50-річчя від дня народження / Укладач Юрій Данилець; вступна стаття Микола Вегеш, Микола Олашин. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. № 106: Про А. Вегеш.
178. Васьків М. Проблема національної и языковой самоидентификации в творчестве Ивана Чендея. *Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas*, 2010. С. 144: Про А. Вегеш.
179. Вегеш М. Вступне слово. *Relatii Romano-Ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity*. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Збірник наукових праць / Упорядники Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш; Редакційна колегія: Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш, Крістіян Віраг, Паула Віраг, Чіпріян Асталаш, Микола Вегеш. *Tasnad*, 26–28 octombrie 2017. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Bucuresti: Editura RCR Editorial, 2018. С. 17: Про А. Вегеш.
180. Вегеш М. Замість передмови. *Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity*. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Х-й випуск / Упорядники Ірина Люба Горват, Анастасія Вегеш; Редакційна колегія: Ірина Люба Горват, Микола Вегеш, Володимир Антофійчук, Степан Віднянський, Микола Мушинка, Корнель Град, Іван Гербіл, Іван Вовканич, Анастасія Вегеш, Сергій Гакман, Іон Дубовіч, Лівіу Марта, Василь Коцан. Editory Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean–Bucuresti: Editura RCR Editorial, 2021. С. 16: Про А. Вегеш.
181. Вегеш М., Віднянський С. Августин Волошин / Видання п'яте, доопрацьоване і змінене. Київ: Інститут історії України НАН України – Ужгород: Видавництво ТОВ «РІК-У», 2022. С. 474: Про А. Вегеш.
182. Вегеш М., Віднянський С. Августин Волошин / Видання четверте, доопрацьоване і змінене. Київ: Інститут історії України НАН України – Ужгород: Видавництво «АУТДОР-ШАРК», 2022. С. 470: Про А. Вегеш.
183. Вегеш М., Зан М. Враження з того боку Тиси. *Carpatica–Карпатика*. Випуск 21. Політологічні студії: історія, теорія, практика. Ужгород: Видавництво УжНУ, 2003. С. 366: Про А. Вегеш.
184. Вегеш М., Федака С. Державотворчі процеси в Карпатській Україні (1938–1939). Хронологія подій. Бібліографія. До 83-ї річниці проголошення

- незалежності Карпатської України; передмова С. Віднянського і В. Міщанина; біографічні нариси про авторів книги М. Олашина і М. Зимомрі / Видання друге, доповнене і виправлене. Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2022. С. 161: Про А. Вегеш.
185. Вегеш М., Федака С. Державотворчі процеси у Карпатській Україні (1938–1998). Хронологія подій. Бібліографія. Ужгород: Видавництво «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 162: Про А. Вегеш.
186. Вегеш М., Чаварга А. В обороні Карпатської України: Карпато-Українська держава та світове українство (1938–1939) / Переклад архівних документів із чеської Н. Петріца. Ужгород: «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 143: Про А. Вегеш.
187. Величко С. Філософські аспекти інтертекстуальних романів Мирослава Дочинця «Вічник», «Світован». *Філологічна освіта: компетентнісна парадигма*: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції (15 листопада 2019 р.). Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2019. С. 29: Про А. Вегеш.
188. Відбулася 77-а підсумкова наукова конференція професорсько-викладацького складу УжНУ [Вегеш А.І. Літературно-художній антропонімікон у романах Андрія Кокотюхи. «Життя на карту. Київська сищиця» та «Зламани іграшки. Київська сищиця»]. URL: https://drive.google.com/file/d/12K1T3sFgGXOuEWsf_GRLxeBfaa1Vpw0D/view (дата звернення: 28. 02. 2022).
189. Віктор Микита відзначив освітян та найкращих учнів Закарпаття [Антон Радька, студента II курсу Ужгородського національного університету (викладачка – Анастасія Вегеш)]. URL: <https://carpathia.gov.ua/news/viktor-mykuta-vidznachyv-osvitian-oblasti> (дата звернення: 04. 10. 2022).
190. Вовченко Г. Народна стихія і мовний портрет у прозі М. Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 2 (36). Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. С. 343, 344: Про А. Вегеш.
191. Воронич Г. Міжнародна наукова конференція «Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лексикографії», присвячена 100-річчю від дня народження Миколи Андрійовича Грицака (Ужгород, 16–17 жовтня 2008 р.). *Українська мова*. 2009. № 1. С. 133: Про А. Вегеш.
192. Вотьканич М. Художні функції фразеологізмів у гумористично-сатиричній прозі Михайла Гафії Трайсти. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 1 (43). На честь доктора філологічних наук, професора Валерія Михайловича Мокієнка, Почесного Голови Комісії зі слов'янської фразеології при Міжнародному комітеті славістів (до 80-річчя від дня народження). Ужгород: ПП Данило С. І., 2020. С. 340–341: Про А. Вегеш.

193. Гладишева В.І. Доля поколінь у романі В. Лиса «Діва млинища». Література й історія: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (17–18 листопада 2022 р.) / редкол.: Н. В. Горбач (відп. ред.), В. М. Ніколаєнко (ред.-упоряд.), І. М. Бакаленко (техн. ред.) та ін. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. С. 43, 44: Про А. Вегеш.
194. Голікова Н.С. Художній дискурс П. А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагматилістичний аспекти. Дис. ... доктора філол. наук. / НАН України, Інститут української мови, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2019. С. 429–430: Про А. Вегеш.
195. Горбач О.С. Ономастикон українських сатирично-гумористичних текстів кінця ХІХ–ХХІ століть. Дисертація канд. філол. наук. Кам'янець-Подільський, 2017. С. 187: Про А. Вегеш.
196. Гримасевич-Шваб К. Мовні засоби тропізації в романі Марії Магіос «Щоденник страченої». *Студентські лінгвістичні студії: Збірник статей / Відповідальні за випуск: В.М. Титаренко, Л. В. Яшук. Випуск 10. Житомир, 2019. С. 37: Про А. Вегеш.*
197. Гуляк Т. М. Модифікації жіночого детективного роману у творчості Дороти Сейєрс та Ірен Роздобудько. Дис. канд. філол. наук. / Прикарпатський національний університет імені В. С. Стефаника. Івано-Франківськ, 2019. С. 170: Про А. Вегеш.
198. Данилюк І. Власні назви як мовне вираження сміху в сучасній українській прозі. *Вісник Прикарпатського національного університету. Серія: Філологія. Випуск ХХІХ–ХХХІ. Івано-Франківськ, 2011. С. 465: Про А. Вегеш.*
199. 9 та 10 грудня у м. Сату Маре (Румунія) проходив ХІ Міжнародний Симпозіум «Румунсько-українські відносини: історія та сучасність». URL: <https://transcarpatia.net/transcarpathia/social/163031-9-ta-10-grudnja-u-m-satunare-rumunija-prohodit-hi-mizhnarodnij-simpozium-rumunsko-ukrajinski-vidnosini-istorija-ta-suchasnist.html> (дата звернення: 12. 12. 2022).
200. Десятий Міжнародний симпозіум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» [про участь у конференції А. Вегеш]. URL: <https://aiesc.com.ua/h-mizhnarodnij-simpozium-rumunsko-ukrayinski-vidnosini-istoriya-ta-suchasnist> (дата звернення: 20. 08. 2022).
201. Дика Л.Л. Стилістичний потенціал антропонімів та топоназв в історичній прозі Павла Загребельного. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць. Випуск 14 / головний редактор М.Є. Скиба; відповідальний за випуск М.М. Торчинський. Хмельницький: ФОП Бідюк Є.І., 2018. С. 27: Про А. Вегеш.*
202. Дурунда А. Трунок чаші чарівної, або слуга мнемозіни... На життєвих перехрестях. Інформація. *Молодь України. Незалежна загальнополітична газета. 2004. 2 березня: також про А. Вегеш.*

203. Живою мовою свого краю. До 60-річчя від дня народження письменника, журналіста, видавця, лауреата Національної премії імені Т.Г. Шевченка Мирослава Дочинця / Підготувала Олеся Шелак [згадуються наукові публікації А. Вегеш про Мирослава Дочинця]. URL: <https://www.biblioteka.uz.ua/vistavka/?presentation=142> (дата звернення: 20. 08. 2022).
204. Жила С. Концепція вічного буття національної людини і національного світу за романом «Вічник» Мирослава Дочинця: вивчення твору в середній школі та виші. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2016. Випуск 2 (36). С. 16: Про А. Вегеш.
205. Жила С. Панорама духовного життя українців за романом Мирослава Дочинця «Вічник». *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя*. Психолого-педагогічні науки / За загальною редакцією проф. Є.І. Коваленко. № 4. Ніжин: НДУ ім. Миколи Гоголя, 2016. С. 84: Про А. Вегеш.
206. Жила С.О., Лілік О.О. Художній світ сучасної української літератури: навчальний посібник. Чернівці: Десна Поліграф, 2017. С. 195: Про А. Вегеш.
207. Зан М. Етномовні асиміляційні процеси в українській громаді повіту Марамуреш (Румунія). *Українці-русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку* / НАН України, МАУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. К., 2013. [про участь А. Вегеш в польових етнологічних експедиціях в українських населених пунктах Румунії].
208. Зан М. Національна та етнічна ідентичність українців Мараморощини (Румунія): проблеми та перспективи дослідження. *Народна творчість та етнологія*. 2006. № 2. С. 75: Про А. Вегеш.
209. Запорожець К.В. Власні назви в ідіостилі Сергія Жадана: функціональний аспект. *Вісник студентського наукового товариства* [Електронне видання]: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів / За загальною редакцією О.В. Мельничука. Випуск 19. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 134: Про А. Вегеш.
210. Запорожець К.В., Зінченко С. В. Функціональний аспект антропонімної лексики у творах Сергія Жадана. *Перші Данилівські читання*: збірник тез доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, присвяченої актуальним питанням викладання літератури та мови, 22 листопада 2018 року. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 152: Про А. Вегеш.
211. Зеленко Л. Способи номінації персонажів як засіб когезії художнього тексту. *Слов'янський збірник*. Збірник наукових праць. Випуск 17. Чернівці: Букрек, 2013. С. 167, 182: Про А. Вегеш.
212. Іван Чендей у колі сучасників: збірник спогадів, статей, есе, художніх творів, бібліографічних джерел / укладачі: О.Д. Гаврош, С.С. Кіраль, І.В. Когутич, М.І. Трещак, О.В. Шмайда; відповідальні за випуск

- О.А. Канюка (2017), М.І. Трещак (2020). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. С. 502: Про А. Вегеш.
213. Ільченко І.І., Ткаченко Н.В. Топонімічний простір романів «Залишинець. Чорний ворон» та «Маруся» як вияв мовної особистості В. Шкляра. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 26. Том 1. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 173: Про А. Вегеш.
214. Історія українського мовознавства: матеріали до лекцій для магістрантів напрямку 8.035 – Філологія, ОП «Українська мова та література / Укладач Н.Ф. Венжинович». Ужгород: ПП Данило, 2022. С. 112: Про А. Вегеш.
215. Іщенко О.А. Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика. Дисертація. 035 Філологія. 03 Гуманітарні науки. Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії / Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. К., 2020. С. 213: Про А. Вегеш.
216. Іщенко О.А. Роман «Горянин» Мирослава Дочинця: екокритичний екскурс. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2016. Випуск 24 (1). С. 27, 30: Про А. Вегеш.
217. Іщенко О.А. Самобутність філософії головного героя романів Мирослава Дочинця. *«Південний архів»*. Збірник наукових праць. Філологічні науки. 2017. Випуск 66. С. 29, 31: Про А. Вегеш.
218. Іщенко О.А. Світоглядні позиції головного героя романів Мирослава Дочинця. *Мова та література у полікультурному просторі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10–11 лютого 2017 р.)*. Львів: ГО «Науково-філологічна організація «ЛОГОС», 2017. С. 70: Про А. Вегеш.
219. Карпенко О., Серебрякова В. Екзотичність фентезійних поетонімів. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2017. Випуск 64. Частина II. С. 16: Про А. Вегеш.
220. Кашнюк М.Є. Індивідуальні авторські антропоніми в романі «Перверзія» Ю. Андруховича. *Філологія XXI століття [Електронне видання]*. Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 29 квітня 2020 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди; редакційна колегія: К. Ю. Голобородько (головний редактор) та ін. Харків, 2020. С. 36: Про А. Вегеш.
221. Кафедра української мови. *Ужгородський національний університет: 70 років на шляху національно-освітнього відродження України: [ювілейне видання до 70-річчя університету]* / Відповідальний редактор: Л.О. Белей. К.: ДВНЗ «УжНУ», 2015. С. 129 [фото].
222. Кафедра української мови. *Ужгородський національний університет – 75 років поступу і зростання: [ювілейне видання до 75-річчя університету]* /

Відповідальний редактор: В.І. Ільницький. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2022. С. 157: Про А. Вегеш.

223. Кафедра української мови. Вегеш Анастасія Іванівна. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/ffilology-filua/staff> (дата звернення: 17.08.2022).
224. Керівники краю відзначили кращих учнів та вчителів Закарпаття [про нагородження А. Вегеш Грамотою Закарпатської обласної ради]. URL: <https://transkarpatia.net/transcarpathia/social/160976-kerivniki-kraju-vidznachili-kraschih-uchniv-ta-vchiteliv-zakarattja.html> (дата звернення: 04.10.2022).
225. Кириленко Н.І., Зякун А.О. Етноментальні маркери духовно-буттєвого універсуму українців у романі Мирослава Дочинця «Вічник. Сповідь на перевалі духу». *Вчені записки Тернопільського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70). № 2. Частина 3. Тернопіль, 2020. С. 195: Про А. Вегеш.
226. Кириленко Н.І., Зякун А.О. Художня репрезентація етнокультурних кодів у романі Мирослава Дочинця «Горянин. Води Господніх русел». *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 13. Том 3. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 98: Про А. Вегеш.
227. Козловська Д.В. Антропонім як потужний засіб розкриття образу денотата (на матеріалі роману Люко Дашвара «Мати все»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія*. Серія «філологічна». 2015. Випуск 59. С. 93: Про А. Вегеш.
228. Козловська Д.В. Особливості поетонімії роману Ірен Роздобудько «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю». *Записки з ономастики*. № 19. Одеса: «Астропринт», 2016. С. 101, 109: Про А. Вегеш.
229. Козловська Д.В. Сміслові навантаження варіантів найменування персонажів у книзі-дайджесті Марії Матіос «Вирвані сторінки з автобіографії». *Записки з ономастики*. № 18. Одеса: «Астропринт», 2015. С. 312: Про А. Вегеш.
230. Козловська Д.В. Стилєтвірні особливості антропонімів у текстах романів Лариси Денисенко «Кавовий присмак кориці» та «Сарабанда банди сари». *Записки з ономастики*. № 22. Одеса: «Астропринт», 2019. С. 80: Про А. Вегеш.
231. Козловська Д.В. Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні характеристики поетонімії романів українських письменниць початку ХХІ століття. Дисертація канд. філол. наук. Вінниця, 2018. С. 218–219: Про А. Вегеш.
232. Козловська Д.В. Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні характеристики поетонімії романів українських письменниць початку ХХІ

- століття. Автореферат дис. канд. філол. наук / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2018. С. 1: Про А. Вегеш.
233. Козловська Д. Функціонування поетонімів у романі Галини Вдовиченко «Бора». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Випуск 1 (27). С. 166: Про А. Вегеш.
234. Кравець Л. Онімний простір творів Семена Панька. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 1 (45). На пошану Кирила Йосиповича Галаса (до 100-річчя від дня народження). Ужгород: Видавництво ПП Данило С. І., 2021. С. 263: Про А. Вегеш.
235. Кравченко Н. Роман Мирослава Дочинця «Криничар» як жанровий різновид роману виховання в українській літературі. *Східнослов'янська філологія: Від Нестора до сьогодення: матеріали VI Міжнародної наукової конференції* (Бахмут, 10 квітня 2018 р.). Бахмут: Видавництво Б. І. Маторіна, 2018. С. 102, 104: Про А. Вегеш.
236. Красне слово – золотий ключ [Участь Анастасії Вегеш у науковій конференції «Фразеологія в контексті суміжних наук»]. URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/krasne-slovo-zolotyj-kliuch/2020-10-16-43565> (дата звернення: 25. 08. 2022).
237. Крупеньова Т., Русева І. Специфіка ономотворчості Юрія Винничука. URL: <http://www.dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/8034/1/krupenova%2C%20ruseva.pdf> (дата звернення: 06. 02. 2023).
238. Лавер О. Ділова українська мова. Варіанти підсумкових контрольних робіт. Методичні розробки для студентів I курсу з напрямів підготовки: 6.080101 «Геодезія, картографія та землеустрій»; 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування»; 6.060101 «Будівництво». Ужгород, 2017. С. 31: Про А. Вегеш.
239. Лавер О. Ділова українська мова: методичні розробки підсумкових контрольних робіт для здобувачів вищої освіти галузі знань 19 «Архітектура та будівництво» спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій» освітньо-професійної програми «Геодезія та землеустрій». Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2022. С. 50: Про А. Вегеш.
240. Лавер О. Інформаційний потенціал літературно-художніх антропонімів у творах Михайла Михайлюка. *Письменник. Журналіст. Людина*. Збірник на честь 80-річчя Михайла Михайлюка. Бухарест: Видавництво «RCR Editorial», 2020. С. 107, 119: Про А. Вегеш.
241. Лавер О. Інформаційний потенціал літературно-художніх антропонімів у творах Михайла Михайлюка. *Relatii Romano-ucrainene. Istorie si contemporaneitate. Romanian-Ukrainian relations. History and contemporaneity. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність*.

- Editorialy Irina Liuba Horvat. Anastasia Vehesh. Satu Mare: Editura Muzeului Satmarean – Bucuresti: Editura RCR Editorial, 2019. С. 356, 366: Про А. Вегеш.
242. Лавер О. Літературно-художні антропоніми як засіб увиразнення українського регіонального колориту (на матеріалі повісті Ю. Станинця «Юра Чорний»). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1 (27) 2017. С. 200: Про А. Вегеш.
243. Лавер О. Літературно-художня антропонімія в поетичній творчості Петра Скунця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 2 (48). На пошану Петра Скунця (до 80-річчя з дня народження). Ужгород: ПП Данило С. І., 2022. С. 147: Про А. Вегеш.
244. Лавер О. Національне і регіональне у літературно-художній антропонімії (на матеріалі творів Дмитра Кешелі). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2016. Випуск 21. С. 231, 235: Про А. Вегеш.
245. Лавер О. Розмаїття літературно-художніх антропонімів у романі Ю. Станинця «Сусіди». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 23. Ужгород, 2018. С. 410: Про А. Вегеш.
246. Лавер О. Українська мова за професійним спрямуванням. Законодавчі та нормативно-стильові ознаки професійного спілкування. Методичні розробки до практичних занять для студентів I курсу географічного факультету, спеціальність «Землевпорядкування і кадастр». Ужгород, 2015. С. 39: Про А. Вегеш.
247. Лавер О. Українська мова за професійним спрямуванням. Наукова комунікація як складова фахової діяльності. Методичні розробки до практичних занять для студентів II курсу географічного факультету, спеціальність «Землевпорядкування і кадастр». Ужгород, 2015. С. 29: Про А. Вегеш.
248. Лавер О. Українська мова за професійним спрямуванням. Професійна комунікація. Методичні розробки до практичних занять для студентів II курсу географічного факультету, спеціальність «Землевпорядкування і кадастр». Ужгород, 2015. С. 35–36: Про А. Вегеш.
249. Лалаян Н.С. Антропонімікон Еріха Кестнера в українському перекладі (на матеріалі творів «Emil und die detektive», «Emil und drei zwillinge», «Der Kleine Mann»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2021. № 52. Том 2. С. 149: Про А. Вегеш.
250. Любка Е.В. Стилїстична функція діалектизмів (на матеріалі творів художньої літератури). Кваліфікаційна робота / Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II; кафедра української мови. Берегово, 2022. С. 22, 23, 42: Про А. Вегеш.

251. Любомир Белей [Електронний ресурс]: до 60-річчя від дня народження: біобібліографічний покажчик / Департамент культури, національностей та релігій Закарпатської облдержадміністрації; КЗ «Закарпатська обласна універсальна бібліотека ім. Ф. Потушняка» Закарпатської облради; укладачі: М.Б. Бадида, О.Д. Гаврош, І.В. Когутич-Гаврош; передмова: А. Вегеш, О. Лавер; редактор І.В. Когутич-Гаврош; відповідальна за випуск О.А. Канюка (Серія «Культура краю в особах»). Ужгород, 2022. № 275, 371, 372: Про А. Вегеш.
252. Максимюк М.В. Власні назви на позначення України у романах В. Кожелянка «Дефілядного» циклу. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Збірник наукових праць. Випуск 71. Частина II. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 302: Про А. Вегеш.
253. Максимюк М.В. Трансформація власних назв у постмодерністському тексті (на матеріалі роману Василя Кожелянка «Котигорошко»). *Записки з ономастики*. Збірник наукових праць. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. С. 474: Про А. Вегеш.
254. Малаш О. В. Антропонімія: психологічний та філософський виміри (на матеріалі класичної та сучасної української прози). *Записки з українського мовознавства*. Збірник наукових праць. Випуск 29. *Opera in linguistica Ukrainiana. Fascicullum 29* / Головний редактор Т.Ю. Ковалевська. Одеса: Видавець С.Л. Назарук, 2022. С. 127, 133: Про А. Вегеш.
255. Масло О.В., Волкова І.В., Лакєєва В.В. Художня інтерпретація жіночості в романі В. Лиса «Соло для Соломії». *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Том 33 (72). № 5. Ч. 2. С. 90, 94: Про А. Вегеш.
256. Масляник О., Ткачук Я. Етнокультурні зв'язки автохтонів-гуцулів Мараморощини (Румунія) та Закарпатської Гуцульщини (Україна) в контексті перспектив культурного співробітництва. *Природничо-ресурсний та етнокультурний транскордонний потенціал Гуцульщини в Україні та Румунії: проблеми збереження та сталого розвитку*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25 листопада 2021 року, м. Рахів, Україна). Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. С. 153: Про А. Вегеш.
257. Масштабна наукова конференція в УжНУ до 100-річчя народин Кирила Галаса викликала резонанс в ономастичному світі. <https://zakarpattyua.net.ua/News/211184-Masshtabna-naukova-konferentsiia-v-URL: UzhNU-do-100-richchia-narodyn-Kyryla-Halasa-vyklykala-rezonans-v-onomastychnomu-sviti-FOTO> (дата звернення: 18. 08. 2022).
258. Масштабну дистанційну наукову конференцію з питань фразеології з участю представників 12 країн організував філологічний факультет УжНУ / За інформацією В. Баньої та О. Харківської. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/>

- uk/news/naukovu-konferentsiyu-z-pitan-frazeologiji.htm (дата звернення: 18.08.2022).
259. Микола Вегеш: вчений, політик, людина / Відповідальний за випуск, упорядник і автор бібліографії Токар М.Ю. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. С. 4, 15, 48, 49, 61: Про А. Вегеш.
260. Мельник М.І. Історичні романи Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон», «Маруся» та «Характерник»: сюжет, проблематика, образи персонажів. Дипломна робота. Чернівці, 2021. С. 88: Про А. Вегеш.
261. Микола Вегеш – історик України / Відповідальний за випуск Маріан Токар. Ужгород, 2002. С. 34: Про А. Вегеш.
262. Микола Мушинка. Моя провесна 2019 року [також про А. Вегеш]. URL: <https://zakarpattyua.net.ua/Special/190926-Mykola-Mushynka.-Moia-provesna-2019-roku> (дата звернення: 18. 08. 2022).
263. Мирослав Дочинець: бібліографічний покажчик / укладачі: А. Вінницька, Є. Руденко; редактор Л. Голубенко; Миколаївська обласна універсальна бібліотека ім. О. Гмирьова. Миколаїв, 2017 (Серія «Імениті письменники сучасної України»; випуск 3). № 136–139: Про А. Вегеш.
264. На Закарпатті відзначили кращих вчителів та учнів області [також А. Вегеш]. URL: <https://pmg.ua/life/110614-na-zakarpatti-vidznachyly-krashhykh-vchyteli-ta-uchniv-oblasti> (дата звернення: 04.10.2022).
265. Науково-дослідний інститут україністики імені Михайла Мольнара [також про наукову діяльність А. Вегеш]. *Ужгородський національний університет: 70 років на шляху національно-освітнього відродження України: [ювілейне видання до 70-річчя університету]* / Відповідальний редактор: Л.О. Белей. К.: ДВНЗ «УжНУ», 2015. С. 165.
266. Науковці УжНУ відвідали міжнародну конференцію в Румунії [також про А. Вегеш]. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/48525> (дата звернення: 20.08.2022).
267. Небеленчук І. Фразеологізми як виражальні засоби збірки «Смарагдова скрижаль» Ліни Ланської. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects*. Riga, Latvia, October 1–2. 2021. С. 152, 155.
268. Нитка В. Ужгород: Закарпаття і повіт Сату Маре поглиблюють співпрацю. *Голос України*. 2022. 11 грудня.
269. Олашин М. Визначний дослідник Карпатської України. Професору Миколі Вегешу – 60. *Календар «Просвіти» на 2022 рік*. Ужгород: ГО «Закарпатське крайове культурно-освітнє товариство «Просвіта», 2022. С. 164: Про А. Вегеш.

270. Олашин М. Микола Вегеш і Карпатська Україна. *Досліджуючи історію Карпатської України: Біобібліографічний покажчик праць професора Миколи Вегеша про Карпатську Україну* / Передмова М. Олашина. Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2021. С. 7: Про А. Вегеш.
271. Павлюк Н. Л. Історична проза Ю. Мушкетика: онтологічно-гносеологічні та аксіологічні аспекти. Дис. канд. філол. наук. / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Одеса, 2016. С. 186: Про А. Вегеш.
272. Петрашук Р. Сату-Маре. «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність». IX-ий Міжнародний симпозиум. *Вільне слово*. Культурно-просвітницький часопис Союзу українців Румунії. 2019. Березень. С. 9, 13: Про А. Вегеш.
273. Пискач О. Конотоніми у творах Василя Шкляра. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 1 (45). На пошану Кирила Йосиповича Галаса (до 100-річчя з дня народження). Ужгород, 2021. С. 377, 381: Про А. Вегеш.
274. Пискач О. Лексичні засоби художнього вираження мови роману «Варфоломієва ніч» Марини Гримич. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 26. Том 2. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 51, 55: Про А. Вегеш.
275. Пінчук Т.С., Уманська Т.О. Притчевість збірки Мирослава Дочинця «Єдин» як ознака інтелектуалізації його прози. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32 (71). № 4. Частина 2. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 267, 270, 271: Про А. Вегеш.
276. Полашті А. Проблематика історично-пригодницьких романів В. Шкляра. Кваліфікаційна робота / Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ. Берегове, 2022. С. 37: Про А. Вегеш.
277. Понад пів сотні осіб за два дні склали в УжНУ іспит на рівень володіння державною мовою [також про А. Вегеш]. URL: <https://zakarpattyua.net.ua/News/214581-Ponad-piv-sotni-osib-za-dva-dni-sklaly-v-UzhNU-ispyt-na-riven-volodinnia-derzhavnoiu-movoju-FOTO> (дата звернення: 20. 08. 2022).
278. Про затвердження Переліку екзаменаторів Національної комісії зі стандартів державної мови [також про Анастасію Вегеш]. URL: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/%D0%A0%D1%96%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%96%D1%97/veresen_21/rishennya-175-priznachennya-ekzamenatoriv-3.pdf (дата звернення: 17. 08. 2022).
279. Прокопович Л. Вербалізація лінгвокультури ВОДА в романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Текст. Контекст. Інтертекст*: науковий електронний журнал (філологічні науки). Миколаїв, 2017. Випуск 2. URL:

<http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2388/1/%d0%94%d0%be%d1%87%d0%b8%d0%bd%d0%b5%d1%86%d1%8c%20%d0%b2%d0%be%d0%b4%d0%b0.pdf> (дата звернення: 17. 08. 2022). Також про А. Вегеш.

280. Прокопович Л. Лексико-семантичні особливості закарпатських говірок у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Вісник Запорізького національного університету*. Філологічні науки. 2018. № 2. С. 77, 82: Про А. Вегеш.
281. Прокопович Л. Образно-стилістичний потенціал антропонімів як невід'ємний елемент структури художніх текстів Мирослава Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 1 (45). На пошану Кирила Йосиповича Галаса (до 100-річчя з дня народження). Ужгород, 2021. С. 401: Про А. Вегеш.
282. Прокопович Л. Семантико-стилістичні функції фразем у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Вісник Черкаського університету*. Серія: Філологічні науки. 2018. № 2. С. 70–71: Про А. Вегеш.
283. Прокопович Л. Функціонально-стилістичний аналіз афоризмів в романі Мирослава Дочинця «Мафтей». *Лінгвостилістичні студії*. Випуск 10. Луцьк: Видавництво Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, 2019. С. 161: Про А. Вегеш.
284. Професор Микола Вегеш. Біобібліографічний покажчик. До 60-річчя від дня народження / Укладач Анна Чаварга; вступна стаття Миколи Олашина. Ужгород: Видавництво ТОВ «РІК-У», 2022. С. 5, 23; № 1029, 1843, 2189, 2486, 2360, 2980, 3673: Про А. Вегеш.
285. Рогозіна В.І. Пропріальна лексика роману Ю. Андруховича «Рекреації» в контексті часу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць*. Випуск шостий / головний редактор М. Є. Скиба; відповідальний за випуск М.М. Торчинський. Хмельницький: ХмЦНП, 2013. Частина 3. С. 205, 212, 213: Про А. Вегеш.
286. Росоха О.В., Манакін В.М. Особливості перекладу власних назв у художній літературі (на матеріалі книги Сергія Жадана «Депеш Мод»). *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Вінниця, 2022. С. 155: Про А.І. Вегеш.
287. Сколоздра-Шепітко О.Р. Літературно-художня антропонімія Франкової прози як об'єкт ідіолектної лексикографії. *Вісник Львівського університету*. Збірник наукових праць. Серія філологічна. Випуск 71. Частина II. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 280: Про А. Вегеш.
288. Сколоздра-Шепітко О.Р. Літературно-художня онімія роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів». *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць*. Випуск шостий / головний редактор М. Є. Скиба; відповідальний за випуск М.М. Торчинський. Хмельницький: ХмЦНП, 2013. Частина 3. С. 226: Про А. Вегеш.

289. Сколоздра-Шепітко О.Р. Робоча програма навчальної дисципліни «Проблемні питання української ономастики» / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2020. С. 9, 11, 12: Про А. Вегеш.
290. Сколоздра-Шепітко О.Р. Силабус курсу «Проблемні питання української ономастики» 2020 / 2021 навчального року. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. С. 2, 4, 5, 6, 15: Про А. Вегеш.
291. Скорук І.Д. Курсова та дипломна робота з ономастики: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С. 273: Про А. Вегеш.
292. Соколовська Ю.С. Творчість Ірен Роздобудько в контексті української масової літератури. Дисертація канд. філол. наук / Прикарпатський національний університет імені В. С. Стефаника. Івано-Франківськ, 2017. С. 179: Про А. Вегеш.
293. Соприкіна В., Маленко О. Псевдонімікон української культурно-мистецької сфери початку ХХІ століття: лінгвістична інтерпретація / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харківське історико-філологічне товариство. Харків: ХНПУ–ХІФТ, 2021. С. 58: Про А. Вегеш.
294. Состіна О.М. Антропонімікон художньої прози ХХ століття: досвід дослідження. *Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень: матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Тернопіль, 4 листопада 2022 р.* / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. С. 167, 169: Про А. Вегеш.
295. Сьогодні, 18 березня, виповнилося б 60 років відомому мовознавцю, доктору філологічних наук, засновнику Науково-дослідного інституту україністики імені Михайла Мольнара при Ужгородському національному університету Любомиру Омеляновичу Белею (1962–2018) [про участь А. Вегеш у видавництві біобібліографічного покажчика проф. Л.О. Белея]. URL: <https://www.facebook.com/zak.ounb/posts/4984165078337271> (дата звернення: 18.08.2022).
296. Сьогодні у нашій бібліотеці відбулась презентація нових книг письменниці Наталії Дурунди «За брамою пекла» та «Під клеймом OST». URL: https://www.facebook.com/zak.ounb?locale=uk_UA (дата звернення: 11.02.2022).
297. Твори Мирослава Дочинця у фондах Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського / Укладач Ю.Л. Фіх; наукові редактори Т.В. Добко, А.О. Жбан [праці А. Вегеш про твори Мирослава Дочинця «Вічник», «Горянин», «Криничар», «Лис у винограднику», «Мафтей», «Світован»]. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5246> (дата звернення: 20. 08. 2022).

298. Теребус Р.М. Функційне навантаження власних назв у романах Мирослава Дочинця «Криничар» та «Вічник». *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2017. Том 2. № 8. С. 113: Про А. Вегеш.
299. Ткач П.Б. Лексико-семантичні особливості творення поетонімів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2022. № 58. С. 163: Про А. Вегеш.
300. Ткаченко Н.В. Функційне навантаження антропонімів збірки М. Білокопитова «А вічний час неспіхом тече». *«Південний архів»*. Філологічні науки. 2021. № 9. С. 36, 39: Про А. Вегеш.
301. Токар М. Професор Микола Вегеш: Біобібліографічний покажчик / Ужгородський національний університет; Науково-дослідний інститут Карпатознавства. Ужгород: Видавництво «Два кольори», 2002. С. 13–14: Про А. Вегеш.
302. Токар М. У пошуках істини про Карпатську Україну. Біобібліографічний покажчик праць професора Миколи Вегеша про Карпатську Україну. До 70-річчя проголошення незалежності Карпатської України. Ужгород: Видавництво Гражда, 2009. С. 11, 118: Про А. Вегеш.
303. Толочко Н. Художнє слово сформує духовний простір і гуманітарну ауру нації, де вивчення мови стане потребою душі URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/vyvchennia-movy-maie-staty-poklykom-dushi/2022-06-19-51954> (дата звернення: 25. 08. 2022).
304. Тридцять років на службі історії: у трьох томах. Том 1: Вибрані біографічні нариси про життя і діяльність професора Миколи Вегеша / Укладач Анна Чаварга. Ужгород, 2023. С. 7, 34, 35, 139, 140, 147, 172: Про А. Вегеш.
305. Тридцять років на службі історії: у трьох томах. Том 2: Вибрані біографічні нариси про життя і діяльність професора Миколи Вегеша / Укладач Анна Чаварга. Ужгород, 2023. С. 279, 300, 325, 337, 338, 348, 351, 359–366: Про А. Вегеш.
306. Тридцять років на службі історії: У трьох томах. Т. 3: Бібліографічний покажчик доктора історичних наук, професора Миколи Вегеша / Укладач Анна Чаварга. Ужгород, 2023. № 1761, 2197, 2198, 2199, 2453: Про А. Вегеш.
307. Туряниця В. В. Науковець, педагог, людина (Науково-педагогічна і культурно-освітня діяльність доцента Ужгородського державного університету Миколи Миколайовича Вегеша). Ужгород, 1995. С. 11: Про А. Вегеш.
308. УжНУ збагатився трьома десятками доцентів та чотирма професорами [також про А. Вегеш]. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/uzhnu-zbagativ-troma-desyatkami-dotsentiv-ta-chotirma-profesorami.htm> (дата звернення: 18.08.2022).

309. Уманська Т.О. Наратив філософського прозового дискурсу початку ХХІ століття (на прикладі творчості Мирослава Дочинця, Галини Пагутяк, Галини Тарасюк). URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/262/7269/15118-1?inline=1> (дата звернення: 23.03.2023). С. 356, 357: Про А. Вегеш.
310. Учора в румунському місті Сату Маре Закарпатська обласна рада уклала угоду про співробітництво з Союзом Українців Румунії. URL: <https://www.facebook.com/zakrada.gov.ua/> (дата звернення: 12. 12. 2022).
311. Фединишинець В. Микола Миколайович Вегеш. Бібліографічний покажчик. Ужгород, 1997. С. 6: Про А. Вегеш.
312. Федурко М. Оніми як маркери ідіостилю поета Петра Карманського. *Вісник Львівського університету*. Збірник наукових праць. Серія філологічна. Випуск 71. Частина II. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 175: Про А. Вегеш.
313. Фельцан Г. В УжНУ стартував розмовний курс із української мови для переселенців [Лекції про українську мову А. Вегеш]. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/v-uzhnu-startuvav-rozmovnij-kurs-iz-ukr-movi-dlya-pereselentsiv.htm> (дата звернення: 17. 08. 2022).
314. Фернос Ю. Прецедентні та фонові назви в онімному просторі роману Іларіона Павлюка «Я бачу, Вас цікавить п'ятьма». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 1 (45). На пошану Кирила Йосиповича Галаса (до 100-річчя від дня народження). Ужгород: Видавництво ПП Данило С. І., 2021. С. 470, 474, 475: Про А. Вегеш.
315. Цівінська Ю.В. Образи та мотиви лірики Сергія Жадана (на матеріалі збірок 1995–2012 років). Кваліфікаційна робота. Магістерський рівень. Чернівці, 2021. С. 84: Про А. Вегеш.
316. Цівун Н. Стилістичні функції антропонімів у мовотворчості Володимира Лиса (на матеріалі роману «Соло для Соломії»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія. 2022. № 14 (82). С. 80, 83: Про А. Вегеш.
317. Чижмар О. М. Загальнонаціональне та регіональне в закарпатоукраїнській літературно-художній антропонімії ХІХ–ХХ століть: монографія. Ужгород: Видавництво «Карпатська Вежа», 2018. С. 150: Про А. Вегеш.
318. Чижмар О. М. Про специфіку онімійного почерку Івана Чендея. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 28. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2012. С. 198: Про А. Вегеш.
319. Штірбець Х. Міжнародна конференція «Українці Румунії – Історія, Сучасність та Перспективи». *Вільне слово*. Культурно-просвітній часопис Союзу українців Румунії. 2017. Грудень. С. 3, 12: Про А. Вегеш.

320. Штірбець Х. Міжнародний симпозиум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність» [про участь у симпозиумі Анастасії Вегеш]. URL: https://www.rrri.ro/uk_uk/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D1%96%D1%83%D0%BC_%D0%A0%D1%83%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D1%82%D0%B0_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-2595328 (дата звернення: 18.08.2022).
321. Штірбець Х. Міжнародний симпозиум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність». *Вільне слово*. Культурно-просвітницький часопис Союзу українців Румунії. 2023. № 1–2. С. 7: Про А. Вегеш.
322. Штірбець Х. Підсумки наукового симпозиуму в Сату Марє. URL: https://www.rrri.ro/uk_uk/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%83%D0%BC%D0%BA%D0%B8_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D1%96%D1%83%D0%BC%D1%83_%D0%B2_%D0%A1%D0%B0%D1%82%D1%83_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B5-2595466 (дата звернення: 20.08.2022).
323. Шумицька Г. Делегація науковців УжНУ взяла участь у міжнародному симпозиумі з румунсько-українських відносин [також про Анастасію Вегеш]. URL: <http://osvita.uz.ua/delegatsiya-naukovtsiv-uzhnu-vzyala-uchastu-mizhnarodnomu-sympoziumi-z-rumunsko-ukrayinskyh-vidnosyn/> (дата звернення: 18.08.2022).
324. Шумицька Г. Становлення і розвиток ономастичної наукової школи на філологічному факультеті Ужгородського університету. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Філологія. Випуск 1 (45). На пошану Кирила Йосиповича Галаса (до 100-річчя від дня народження). Ужгород: Видавництво ПП Данило С. І., 2021. С. 28: Про А. Вегеш.

Наукове видання

АНАСТАСІЯ ВЕГЕШ

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ
ОНОМАСТИКА

Збірник статей

Верстка і дизайн – Тополянський С.І.
Коректура – авторська.

Підписано до друку 29.03.2023 р. Формат 60х84/16.
Наклад 150 прим. Ум.друк.арк. 34,4. **Зам. №** .

Віддруковано з готового оригінал-макета у ТОВ "РІК-У"
88000, м.Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво: Серія ДК № 5040 від 21 січня 2016 року